İmam Muhyiddin En-Nevevî

Müslim Şerhi

el-Minhâc

ve

Sahîh-i Müslim

İmam Muhyiddin En-Nevevi (V. 676)
"El-Minhac Şerhu Sahih-İ Müslim B. El-Haccac"
Adını Taşıyan Sahih-İ Müslim Şerhi

Mukaddime:
Şeyh Halil Me'mun Şîhâ

Asıl Metni Tahkik ve Kütüb-i Sitte'ye Göre Hadislerini Tahriç Edip
el-Mucemu'l-Müfehres İle Tuhfetu'l-Eşraf'a Göre Numaralandıran:
Şeyh Halil Me'mun Şîhâ

Tercümeye Esas Alınan Baskı:
Daru'l-Marife Lübnan, Beyrut 1428/2007 13. Baskı

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

4. Cilt

بسم الله الرحمن الرحيم

Tashih
Yusuf Yılmaz

Sayfa Düzeni
Polen Yayınları

Mizanpaj
Polen Yayınları

Arapça Metin
Abdullah Tunçer

Kapak Tasarımı
Polen Yayınları

Baskı - Cilt
Ravza Yayın ve Matbaacılık
Davutpaşa cd. Kale İş Merkezi No: 52
Topkapı / İSTANBUL
Tel: 0212 481 94 11

Mart 2016

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları
"Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

Adres ve Telefon
Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25 Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: (0 212) 638 69 19 Fax: (0212) 516 42 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

BU CİLTTEKİ BÖLÜMLER

MESCİTLER VE NAMAZ KILINAN YERLER KİTABI (3. CİLTTEN DEVAM) 9

YOLCULARIN NAMAZI VE NAMAZIN KASREDİLMESİ (KISALTILMASI) KİTABI 86

CUMA NAMAZI KİTABI 379

Önemli bir not:

Tercümmize esas aldığımız **Nevevi Şerhi'nin Müslim metni**, muhakkik Halil Me'mûn Şîha tarafından yazma bazı nüshalara dayanılarak tesbit edilmiştir.

Türkçe tecümesinde kullanılan Müslim'in Arapça metni ile Şîha tarafından konulan metin arasında -nadiren de olsa- bazı farklılıklar görülebilir.

Bu farklar son derece az olmakla birlikte, anlamı/hükmü etkileyecek türden değildir.

Mesela, diğer matbu nüshalarda **"haddesenâ"**, bizim tercümeye esas aldığımız baskıda **"haddesenî"**; **"nebiyyullah"** yerine **"rasûlullah"** gibi, cüzi ve önemli sayılmayan hususlar, bu gibi farklılıklara örnektir.

Bu gibi farklılıkların yer yer tercümeye de yansıması tabiidir.

Siz muhterem okuyucularımızın dikkatlerine arz ederiz.

٥/... كِتَاب الْمَسَاجِدِ وَمَوَاضِعِ الصَّلَاةِ

5/... MESCİTLER VE NAMAZ KILINAN YERLER KİTABI

* 3. ciltten devam *

٤٢/٩٥- بَاب فَضْلِ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ وَبَيَانِ التَّشْدِيدِ فِي التَّخَلُّفِ عَنْهَا

42/95- CEMAATLE NAMAZIN FAZİLETİ VE CEMAATTEN GERİ KALMANIN AĞIR TEHDİDİNİ BEYAN BABI

١٤٧٠-٢٤٥/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ أَحَدِكُمْ وَحْدَهُ بِخَمْسَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا

1470-245/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, İbn Şihâb'dan naklen okudum. O Said b. el-Müseyyeb'den, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cemaat ile namaz kılmak sizden birinizin tek başına namaz kılmasına göre yirmi beş cüz daha faziletlidir"* buyurdu.[1]

١٤٧١-٢٤٦/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ تَفْضُلُ صَلَاةٌ فِي الْجَمِيعِ عَلَى صَلَاةِ الرَّجُلِ وَحْدَهُ خَمْسًا وَعِشْرِينَ دَرَجَةً قَالَ وَتَجْتَمِعُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ اقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا

1 Tirmizi, 216; Nesai, 837; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13233

1471-246/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Abdula'lâ, Ma'mer'den tahdis etti. O ez-Zühri'den, o Said b. el-Müseyyeb'den, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cemaatle kılınan namaz bir kişinin tek başına namaz kılmasından yirmibeş derece daha üstündür."* Yine şöyle buyurdu: *"Gece melekleri ile gündüz melekleri sabah namazında bir araya gelirler."* Ebu Hureyre dedi ki: Arzu ederseniz: *"Sabah namazını da (kıl) çünkü sabah namazı tanık olunan bir namazdır"* (İsra, 78) buyruğunu okuyunuz.[2]

١٤٧٢-.../٣- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدٌ وَأَبُو سَلَمَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ بِمِثْلِ حَدِيثِ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ مَعْمَرٍ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ بِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا

1472-.../3- Bana Ebu Bekr b. İshak da tahdis etti. Bize Ebu'l-Yeman tahdis etti. Bize Şuayb, ez-Zühri'den şöyle dediğini haber verdi. Bana Said, Ebu Seleme'nin haber verdiğine göre Ebu Hureyre dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim deyip, Abdula'lâ'nın Ma'mer'den rivâyet ettiği hadisi aynen rivâyet etti ancak: *"Yirmi beş (derece yerine) cüz"* dedi.[3]

١٤٧٣-٢٤٧/٤- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ- حَدَّثَنَا أَفْلَحُ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ عَنْ سَلْمَانَ الْأَغَرِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَعْدِلُ خَمْسًا وَعِشْرِينَ مِنْ صَلَاةِ الْفَذِّ

1473-247/4- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb de tahdis etti. Bize Eflah, Ebu Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan tahdis etti. O Selman el-Ağar'dan, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cemaat ile birlikte namaz tek başına kılınan namazın yirmi beş katına denktir"* buyurdu.[4]

١٤٧٤-٢٤٨/٥- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ قَالَا- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَطَاءِ بْنِ أَبِي الْخُوَارِ أَنَّهُ

2 Buhari, 4717; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13274
3 Buhari, 648; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13147
4 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13466

بَيْنَا هُوَ جَالِسٌ مَعَ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ إِذْ مَرَّ بِهِمْ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ خَتَنُ زَيْدِ بْنِ زَبَّانٍ مَوْلَى الْجُهَنِيِّينَ فَدَعَاهُ نَافِعٌ فَقَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةٌ مَعَ الْإِمَامِ أَفْضَلُ مِنْ خَمْسٍ وَعِشْرِينَ صَلَاةً يُصَلِّيهَا وَحْدَهُ

1474-248/5- Bana Harun b. Abdullah ve Muhammed b. Hatim tahdis edip dedi ki: Bize Haccac b. Muhammed tahdis edip dedi ki: İbn Cureyc dedi ki: Bana Ömer b. Ata b. Ebu'l-Huvar'ın haber verdiğine göre kendisi Nafi b. Cubeyr b. Mut'im ile birlikte oturmakta iken yanlarından Cuheynelilerin azatlısı Zeyd b. Zebban'ın damadı Ebu Abdullah geçti. Nafi onu çağırarak dedi ki: Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İmam ile birlikte kılınan bir namaz, kişinin tek başına kılacağı bir namazdan yirmi beş kat daha faziletlidir"* buyurdu.[5]

١٤٧٥-٢٤٩/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً

1475-249/6- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Nafi'den rivâyetle okudum. Onun İbn Ömer'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstündür"* buyurdu.[6]

١٤٧٦-٢٥٠/٧- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَا- حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ وَحْدَهُ سَبْعًا وَعِشْرِينَ

1476-250/7- Bana Zuheyr b. Harb ve Muhammed b. el-Müsennâ tahdis edip dediler ki: Bize Yahya, Ubeydullah'tan şöyle dediğini tahdis etti: Bana Nafi, İbn Ömer'den haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kişinin cemaatle kıldığı namaz tek başına kıldığı namaza göre yirmi yedi kat fazladır"* buyurdu.[7]

5 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhtfetu'l-Eşrâf, 13466
6 Buhari, 645; Nesai, 836; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8367
7 İbn Mace, 789; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8184

١٤٧٧-.../٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي قَالَا- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ بِضْعًا وَعِشْرِينَ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فِي رِوَايَتِهِ سَبْعًا وَعِشْرِينَ دَرَجَةً

1477-.../8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Ebu Usame ve İbn Numeyr tahdis etti (H). Dedi ki: Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti. İkisi dedi ki: Bize Ubeydullah bu isnat ile tahdis etti.

İbn Numeyr babasından: *"Yirmi küsur"* dediğini rivâyet etti. Ebu Bekr ise rivâyetinde: *"Yirmi yedi derece"* dedi.[8]

١٤٧٨-.../٩- وَحَدَّثَنَاهُ ابْنُ رَافِعٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ بِضْعًا وَعِشْرِينَ

1478-.../9- Bunu bize İbn Rafi de tahdis etti. Bize İbn Ebu Fudey haber verdi, bize Dahhak, Nafi'den haber verdi. O İbn Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Yirmi küsur"* dediğini nakletti.[9]

Şerh

(1470-1478 numaralı hadisler)

Kimi rivâyette *"cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi beş cüz (bölüm) daha faziletli olduğu"* diğer rivâyette *"yirmi beş derece"*, bir diğer rivâyette de *"yirmi yedi derece"* buyurulmaktadır. Bu rivâyetler bir arada üç şekilde cem ve telif edilir:

1- Aralarında aykırılık yoktur çünkü azı sözkonusu etmek, çoğu nefyetmek anlamında değildir. Usul âlimlerinin çoğunluğuna göre ise adet mefhumu batıldır.[10]

2- Allah Rasûlü önce az faziletli olanı haber vermiş sonra yüce Allah faziletin daha çok olduğunu bildirince o da onu da haber vermiş olabilir.

3- Fazilet, namaz kılanların ve namazın durumuna göre farklılık gösterebilir. Buna göre bazıları için yirmi beş kat, bazıları için yirmi yedi kat fazilet olabilir. Bu da namazın kemaline ve namaz kılanın namazın hareket ve şe-

8 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7847 ve 7962

9 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7697

10 Yani -mesela- "yirmi beş kat" denilmiş ise daha fazlası olmaz, anlamına gelmez. (Çeviren)

killerine, huşusuna dikkat etmesine, cemaatinin çokluğuna, cemaate katılanların faziletlerine, namaz kılınan yerin şerefine ve benzeri hususlara göre farklılık arzedebilir.

Bunlar bu hususta verilmiş itimat edilen cevaplardır. Hadiste sözü geçen "derece"nin cüz (bölüm)den farklı olduğu da söylenmiş ise de bu, bunu söyleyenin yanılmasıdır çünkü Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde hem yirmi yedi derece, hem de yirmi beş derece sözkonusu edilmiştir. Derece lafzı aynı olmakla birlikte miktar değişik zikredilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Mezhep âlimlerimiz ve cumhur bu hadis-i şerifleri -Davud ez-Zahiri'ye hilafen- cemaatin namazın sıhhati için şart olmadığını, ilim adamlarından bir topluluğa hilafen de farz-ı ayn olmadığına delil göstermişlerdir. Tercih olunan görüş ise cemaatin farz-ı kifaye olduğudur, sünnet olduğu da söylenmiştir. Bütün bunların delillerini açık bir şekilde Şerhu'l-Mühezzeb'de genişçe açıkladık.

(1471) *"Cemaatle kılınan bir namaz... yirmi beş derece daha faziletlidir."* Diğer rivâyette (1472) yirmi beş cüz (bölüm) denilmektedir. Asıl yazmalarda hep bu şekilde (yani yirmi beş derece denilirken beş anlamındaki hamse kelimesinde te gelmemesi gerekirken yuvarlak te ile, diğerinde ise gelmesi gerekirken yuvarlak te'siz şeklindedir. Bazıları ise bunu aksine rivâyet etmişlerdir ki lügattaki gramer kurallarına uygun olan budur. Birincisi de buna göre yorumlanır ve derece derken cüz, cüz denilirken derecenin kastedildiği kabul edilir.

(1474) "Zeyd b. Zebbân'ın damadı" Damat (haten), adamın kızının yahut kızkardeşinin ve benzeri yakın kız akrabasının kocasına denilir.

.../...- باب ما روي في التخلف عن الجماعة

.../...- CEMAATTEN GERİ KALMAK HUSUSUNDA NAKLEDİLMİŞ RİVÂYETLER BABI[11]

١٤٧٩-١٠/٢٥١- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَدَ نَاسًا فِي بَعْضِ الصَّلَوَاتِ فَقَالَ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنْهَا فَآمُرَ بِهِمْ فَيُحَرِّقُوا عَلَيْهِمْ بِحُزَمِ الْحَطَبِ بُيُوتَهُمْ وَلَوْ عَلِمَ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَجِدُ عَظْمًا سَمِينًا لَشَهِدَهَا يَعْنِي صَلَاةَ الْعِشَاءِ

11 Başlık yazma nüshadan eklenmiştir.

1479-251/10- Bana Amr en-Nâkid de tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazların birisinde bazı kimseleri göremeyince şöyle buyurdu: *"İçimden, emir vererek namaz için kamet getirilmesini sonra da bir adama emir verip, cemaate namaz kıldırmasını söylemeyi sonra da beraberlerinde odun demetleri bulunan birtakım adamlarla birlikte namaza gelmeyen bir topluluğun bulundukları yere gidip evlerinin içinde oldukları halde evlerini ateşe vermeyi düşündüm. Hâlbuki onlardan biri yağlı bir kemik bulacağını bilse kesinlikle bu namaza gelirdi."* Kastettiği de yatsı namazı idi.[12]

١٤٨٠-٢٥٢/١١- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُمَا قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ أَثْقَلَ صَلَاةٍ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلَاةُ الْعِشَاءِ وَصَلَاةُ الْفَجْرِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا وَلَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِالصَّلَاةِ فَتُقَامَ ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا فَيُصَلِّيَ بِالنَّاسِ ثُمَّ أَنْطَلِقَ مَعِي بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حُزَمٌ مِنْ حَطَبٍ إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ بِالنَّارِ

1480-252/11- Bize İbn Numeyr, bize babam tahdis etti, bize A'meş tahdis etti (H). Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb -lafız ikisine ait- tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti. O Ebu Salih'ten, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Şüphesiz münafıklara en ağır gelen namaz yatsı namazı ile sabah namazıdır. Eğer bu iki namazda olanları bilselerdi bunlara emekleyerek dahi olsa gelirlerdi. Ben içimden, emir vererek namaz için kamet getirilmesini sonra da bir adama emir verip, cemaate namaz kıldırmasını söylemeyi sonra da beraberlerinde odun demetleri bulunan birtakım adamlarla birlikte namaza gelmeyen bir topluluğun bulundukları yere gidip evlerinin içinde oldukları halde evlerini ateşe vermeyi düşündüm."*[13]

12 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13704

13 İbn Numeyr'in rivâyetini yalnız Müslim zikretmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12419; Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'nin rivâyetini İbn Mace, 797; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12521'de zikretmişlerdir.

١٤٨١-٢٥٣/١٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ- حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا- حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ فِتْيَانِي أَنْ يَسْتَعِدُّوا لِي بِحُزَمٍ مِنْ حَطَبٍ ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ تُحَرَّقُ بُيُوتٌ عَلَى مَنْ فِيهَا

1481-253/12- Bize Muhammed b. Rafi de tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, Hemmam b. Münebbih'ten şöyle dediğini tahdis etti: Bu Ebu Hureyre'nin bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den tahdis ettikleridir. Aralarında şu hadisin de bulunduğu pek çok hadis zikretti: Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Andolsun içimden şunu geçirdim: Bir adama emredeyim cemaate namaz kıldırsın. Sonrada genç delikanlılar benim için odun demetleri hazırlasınlar ve (cemaate katılmayanları) evleri içinde bulunanların üzerine yakılsın."*[14]

١٤٨٢-.../١٣- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ وَكِيعٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِنَحْوِهِ

1482-.../13- Bize Zuheyr b. Harb, Ebu Kureyb ve İshak b. İbrahim, Vekî''den tahdis etti. O Cafer b. Burkan'dan, o Yezid b. el-Asam'dan, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadisi buna yakın rivâyet etti.[15]

١٤٨٣-٢٥٤/١٤- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ سَمِعَهُ مِنْهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِقَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ أُحَرِّقَ عَلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ بُيُوتَهُمْ

1483-254/14- Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus da tahdis etti. Bize Zuheyr tahdis etti, bize Ebu İshak, Ebu'l-Ahvas'dan tahdis etti. Ebu İshak bunu el-Ahvas'tan dinlemiş olup, o Abdullah'tan rivâyet ettiğine göre Nebi

14 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14754

15 Ebu Davud, 549 -uzunca-; Tirmizi, 217; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14814

(sallallâhu aleyhi ve sellem) Cumadan geri kalan bazı kimseler hakkında şöyle buyurdu: *"Andolsun içimden bir adama cemaate namaz kıldırmasını emrettikten sonra cumaya gelmeyen birtakım kimselerin evlerini içinde bulundukları halde yakayım diye geçirdim."*[16]

Şerh

(1479-1483 numaralı hadisler)

(1479) *"İçimden, bir adama cemaate namaz kılmasını emretmek... mutlaka namaza gelirdi."* Bu, cemaatle namaz kılmak farz-ı ayndır diyenlerin gösterdikleri deliller arasındadır. Bu görüş Ata, Evzaî, Ahmed, Ebu Sevr, İbn Huzeyme ve Davud'un görüşüdür.

Cumhur ise farz-ı ayn değildir, demiş olmakla birlikte az önce kaydettiğimiz üzere sünnet midir yoksa farz-ı kifaye midir hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur bu hadise şöyle cevap verirler: Namaza gelmediklerinden söz edilen bu kimseler münafık idiler. Hadiste anlatılanlar da bunun böyle olmasını gerektirmektedir çünkü ashab-ı kiram arasından müminlerin yağlı bir kemiği Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile onun mescidinde cemaatle namaz kılmaya tercih ettikleri asla düşünülemez. Diğer taraftan Allah Rasûlü de fiilen evlerini yakmadı, aksine böyle bir şeyi içinden geçirdi sonra yerine getirmedi. Eğer cemaate katılmak farz-ı ayn olsaydı bu işi yapmayı bırakmazdı.

Kimi ilim adamı da şöyle demiştir: Hadis-i şerifte cezanın İslam'ın ilk dönemlerinde mali olduğuna delil vardır çünkü evlerin yakılması mali bir cezadır. Başkası ise şöyle demektedir: İlim adamları namaza (cemaate) katılmamak ve ganimetten hırsızlık yapmak dışında ateşle yakma cezasının sözkonusu olmayacağı üzerinde icma etmişlerdir. Bu ikisine bu şekilde cezanın verilip verilmeyeceği hususunda da selefin farklı görüşleri vardır ama cumhur onlara ait malların yakılmasının yasak olduğunu kabul etmiştir. Bir rivâyette (1479) katılmadıkları için kendilerini (evlerini) yakmayı içinden geçirdiği namazın yatsı namazı olduğu, diğer bir rivâyette (1483) Cuma namazı olduğu, bir diğer rivâyette ise mutlak olarak namaza (cemaate) katılmaktan geri kalanların kayıtsız ve şartsız olarak sözkonusu edildiği görülmektedir. Bunların hepsi de sahihtir, aralarında bir aykırılık yoktur.

(1480) *"Bu namazlara emekleyerek dahi olsa gelirlerdi."* Emeklemek (habv) küçük çocuğun el ve ayakları üzerinde yürümesi, hareket etmesi

16 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9512

demektir. Yani bunlar bu iki namazdaki fazileti ve hayrı bilselerdi sonra da bu iki namaza ancak emekleyerek gelebilecek halde olsalardı yine de bu iki namaza gelip katılırlar ve bunları mescitte cemaatle kılmayı kaçırmazlardı. Buradan özellikle bu iki namazı cemaatle kılmak ileri derecede teşvik edilmiş bulunmaktadır.

"Emir verip, namaz için kamet getirilmesini sonra da bir adama cemaate namaz kıldırması için emir vermeyi..." buyruğundan imamın herhangi bir meşguliyet ile karşı karşıya gelirse cemaate namaz kıldıracak birisini yerine tayin edeceği hükmü anlaşılmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gelmeyenlerin üzerine gitmeyi içinden geçirmesi ancak namaz için kamet getirilmesinden sonra sözkonusu olmuştur çünkü sadece bu vakitte onların geri kaldıkları ve emre aykırı hareket ettikleri kesinlikle ortaya çıkmış olur. Bunun neticesinde artık onlar için kınanma sözkonusudur.

Yine bu ifadelerden namaz için kamet getirildikten sonra mazeret sebebiyle namazdan ayrılmanın caiz olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

(1482) "Cafer b. Burkan" be harfi ötreli, re harfi sakindir.

٤٣/٩٦- باب يجب إتيان المسجد على من سمع النداء

43/96- EZANI DUYAN KİMSEYE (CEMAATLE NAMAZ KILMAK ÜZERE) MESCİDE GİTMESİNİN VACİP OLDUĞU BABI

١٤٨٤-١/٢٥٥- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَيَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ كُلُّهُمْ عَنْ مَرْوَانَ الْفَزَارِيِّ قَالَ قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا الْفَزَارِيُّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَصَمِّ قَالَ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ الْأَصَمِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ أَعْمَى فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ لَيْسَ لِي قَائِدٌ يَقُودُنِي إِلَى الْمَسْجِدِ فَسَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُرَخِّصَ لَهُ فَيُصَلِّيَ فِي بَيْتِهِ فَرَخَّصَ لَهُ فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ فَقَالَ هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَجِبْ

1484-255/1- Bize Kuteybe b. Said, İshak b. İbrahim, Suveyd b. Said ve Yakub ed-Devraki hepsi Mervan el-Fezari'den tahdis etti. Kuteybe dedi ki: Bize el-Fezari, Ubeydullah b. el-Asam'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bize Yezid b. el-Esam, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini tahdis etti: Nebi (sallallâhu

aleyhi ve sellem)'e gözleri görmeyen bir adam gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü beni mescide getirecek bir kimsem yok, dedi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den evinde namaz kılması için kendisine ruhsat vermesini istedi. Ona ruhsat verdi. Adam dönüp gidince onu çağırarak: *"Namaz için okunan ezanı işitiyor musun"* buyurdu. Adam, evet deyince, Allah Rasûlü: *"O halde ezana icabet et"* buyurdu.[17]

Şerh

(1484) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gözleri görmeyen bir adam geldi... *O halde ezana icabet et buyurdu."* Sözü edilen gözleri görmeyen bu zat Abdullah İbn Mektum'dur. Bu Ebu Davud'un Süneninde ve başka kaynaklarda müfesser (açıkça zikredilmiş olarak) gelmiştir.

Bu hadis-i şerifte cemaatin farz-ı ayn olduğunu söyleyenlerin lehine bir delalet vardır. Cumhur ise buna şu şekilde cevap vermektedir: Bu zat evinde namaz kılması için bir ruhsatının olup olmadığını ve mazereti sebebiyle cemaatin faziletini elde edip edemeyeceğini sormuştur, ona hayır diye cevap verilmiştir. Bu açıklamayı ise Müslümanların icmaı ile mazeret sebebiyle cemaate katılma yükümlülüğünün kalktığı kanaati desteklemektedir. Bunun sünnetten delili ise bundan sonra sözkonusu edilecek İtban b. Malik'in rivâyet ettiği hadistir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önce ona ruhsat verip, sonra onu geri çağırıp: *"O halde ezana icabet et"* buyurmasına gelince, o halde iken nazil olmuş bir vahiy sebebiyle bunu söylemiş olma ihtimali de vardır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahih ve çoğunluğun görüşü olan içtihatta bulunması caizdir görüşünü kabul ettiğimiz takdirde içtihadının değişmiş olma ihtimali de vardır. Bir diğer ihtimal de şu olabilir: Allah Rasûlü önce ona ruhsat vermekle ya mazeretin sebebiyle yahut başkasının hazır olması sebebiyle farz-ı kifayenin yerine getirilmiş olmasından ötürü senin de katılman senin için vacip değildir demek istemiştir. Bu ikisi dolayısıyla da bunu söylemiş sonra da ona daha faziletli olanı gösterip, teşvik etmiş, senin için daha faziletli ve ecrinin daha büyük olmasını sağlayan ezana icabet edip, namaza katılmandır, o halde namaza katıl demiş olur. Allah en iyi bilendir.

17 Nesai, 849; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14822

٤٤/٩٧- بَاب صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى

44/97- CEMAATLE NAMAZ KILMAK HÜDA SÜNNETLERİNDENDİR BABI

١٤٨٥-١/٢٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ- حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنِ الصَّلَاةِ إِلَّا مُنَافِقٌ قَدْ عُلِمَ نِفَاقُهُ أَوْ مَرِيضٌ إِنْ كَانَ الْمَرِيضُ لَيَمْشِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ حَتَّى يَأْتِيَ الصَّلَاةَ وَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَّمَنَا سُنَنَ الْهُدَى وَإِنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي يُؤَذَّنُ فِيهِ

1485-256/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Ebu'l-Ahvas dedi ki: Abdullah dedi ki: Andolsun ben aramızda ancak münafıklığı bilinen bir münafık yahut hasta bir kimsenin dışında namazdan geri kalmadığı halimizi görmüşümdür. Yemin olsun hasta bir kimse iki kişi arasında (tutunarak) yürüyerek dahi namaza gelirdi. (Yine Abdullah) dedi ki: Şüphesiz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize hüda sünnetlerini öğretti ve muhakkak ezan okunan bir mescitte (cemaatle) namaz kılmak, hüda sünnetlerindendir.[18]

١٤٨٦-٢/٢٥٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ عَنْ أَبِي الْعُمَيْسِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْأَقْمَرِ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ غَدًا مُسْلِمًا فَلْيُحَافِظْ عَلَى هَؤُلَاءِ الصَّلَوَاتِ حَيْثُ يُنَادَى بِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ لِنَبِيِّكُمْ ﷺ سُنَنَ الْهُدَى وَإِنَّهُنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى وَلَوْ أَنَّكُمْ صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ كَمَا يُصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ لَتَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ وَلَوْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَضَلَلْتُمْ وَمَا مِنْ رَجُلٍ يَتَطَهَّرُ فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ثُمَّ يَعْمِدُ إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا حَسَنَةً وَيَرْفَعُهُ بِهَا دَرَجَةً وَيَحُطُّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةً وَلَقَدْ رَأَيْتُنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُنَافِقٌ مَعْلُومُ النِّفَاقِ وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُؤْتَى بِهِ يُهَادَى بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ

18 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9500

1486-257/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Ebu'l-Ahvas, Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Yarın Allah'ın huzuruna Müslüman olarak çıkmaktan memnun olacak bir kimse şu namazları kendileri için ezan okunan yerde (cemaatle) kılmaya dikkat etsin. Şüphesiz Allah sizin Nebiniz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için hüda sünnetlerini teşri buyurmuştur ve şüphesiz bunlar(ı cemaatle kılmak) hüda sünnetlerindendir. Eğer sizler şu cemaatten geri kalıp, namazını evinde kılan kimse(ler) gibi kendi evlerinizde namaz kılacak olursanız Nebinizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Nebinizin sünnetini terk ederseniz dalalete düşersiniz. Güzel bir şekilde abdest aldıktan sonra bu mescitlerden bir mescide giden bir kimseye şüphesiz Allah attığı her bir adım ile bir hasene yazar. Onunla onu bir derece yükseltir, onunla ondan bir günahı düşürür. Andolsun ben, cemaatten münafık olduğu bilinen bir münafıktan başka kimsenin geri kalmadığı halimizi görmüşümdür. Yemin ederim ki adam iki kişi arasında ayakları yerde sürünerek getirilir ve safın arasında ayakta durdurulurdu.[19]

Şerh

(1485-1486 numaralı hadisler)

(1485) "Cemaatle namazdan... görmüşümdür." Bu hadis Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerlerine evlerini yakmayı içinden geçirdiği kimselerin münafık oldukları şeklindeki tevilin (yorumun) sahih olduğunun açık bir delilidir.

"Bize hüda sünnetlerini öğretti" ibaresindeki "sünnetler" anlamındaki: "sünen" kelimesi sin harfi ötreli ve fethalı olarak (senen şeklinde) da rivayet edilmiştir, her ikisinin anlamı birbirine yakındır. Hidayetin ve doğruluğun yolları anlamındadır.

(1486) "Andolsun kişi iki adam arasında ayakları yere sürünerek getirilir..." Yani iki kişi onu yanlarından, pazularından tutarak getirirlerdi. Birinci rivayette (1485) "şüphesiz hasta bir kişi iki adam arasında yürürdü" ibaresinden kastettiği de budur.

Bütün bunlardan cemaatle namaz kılma emrinin vurgulanması ve cemaate katılmak için zorluklara katlanılıp, hasta ve benzeri bir kimse için eğer cemaate katılabilme imkânı varsa katılmasının müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

19 Ebu Davud, 550 -muhtasar olarak-; Nesai, 448; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9502

٤٥/٩٨- بَاب النَّهْيِ عَنْ الْخُرُوجِ مِنْ الْمَسْجِدِ إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ

45/98- MÜEZZİN EZAN OKUDUĞU ZAMAN MESCİTTEN ÇIKMANIN YASAK OLUŞU BABI

١٤٨٧-١/٢٥٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُهَاجِرِ عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ قَالَ كُنَّا قُعُودًا فِي الْمَسْجِدِ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ فَأَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ الْمَسْجِدِ يَمْشِي فَأَتْبَعَهُ أَبُو هُرَيْرَةَ بَصَرَهُ حَتَّى خَرَجَ مِنْ الْمَسْجِدِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَمَّا هَذَا فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ

1487-258/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ebu'l-Abbas, İbrahim b. el-Muhacir'den tahdis etti. O Ebu'ş-Şa'sa'dan şöyle dediğini nakletti: Ebu Hureyre ile birlikte mescitte oturuyorduk. Müezzin ezan okudu, bir adam mescitten kalkıp yürümeye başladı. Ebu Hureyre o adam mescitten çıkıncaya kadar gözüyle onu takip etti. Sonra Ebu Hureyre: Şimdi bu Ebu'l-Kasım'a isyan etmiş oldu dedi.[20]

١٤٨٨-٢/٢٥٩- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ هُوَ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ الْمُحَارِبِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ وَرَأَى رَجُلًا يَجْتَازُ الْمَسْجِدَ خَارِجًا بَعْدَ الْأَذَانِ فَقَالَ أَمَّا هَذَا فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ

1488-259/2- Bize İbn Ebu Ömer el-Mekki de tahdis etti. Bize Süfyan -ki b. Uyeyne'dir- Ömer b. Said'den tahdis etti. O Eş'as b. Ebu'ş-Şa'sa el-Muharibi'den, o babasından şöyle dediğini nakletti: Ebu Hureyre'yi ezandan sonra mescitten geçip dışarı çıkan bir adam görmesi üzerine bu adam (bu haliyle) Ebu'l-Kasım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı gelmiş oldu, derken dinledim.[21]

Şerh

(1487-1488 numaralı hadisler)

Ezan okunduktan sonra mescitten çıkan kişi hakkında: "Bu adam Ebu'l-Kasım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isyan etmiş oldu" demesinden, ezandan sonra farz namazı kılmadan önce mazeretinin bulunmaması halinde mescitten çıkıp gitmenin mekruh olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

20 Ebu Davud, 536; Tirmizi, 204; Nesai, 682 ve 683 buna yakın; İbn Mace, 733; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13477

21 1487 numaralı hadisin kaynakları

٤٦/٩٩- بَاب فَضْلِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ وَالصُّبْحِ فِي جَمَاعَةٍ

46/99- YATSI VE SABAH NAMAZLARININ CEMAATLE KILINMASININ FAZİLETİ BABI

١٤٨٩-٢٥٨/١- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ سَلَمَةَ الْمَخْزُومِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ قَالَ دَخَلَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ الْمَسْجِدَ بَعْدَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقَعَدَ وَحْدَهُ فَقَعَدْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ

1489-260/1- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti... Bize Abdurrahman b. Ebu Amre tahdis edip dedi ki: Osman b. Affan akşam namazından sonra mescide girdi, tek başına oturdu. Ben de gidip yanına oturdum. O: Kardeşimin oğlu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Kim yatsı namazını cemaatle kılarsa gecenin yarısını namaz kılarak geçirmiş gibi olur. Kim de sabah namazını cemaatle kılarsa gecenin tamamını namaz kılarak geçirmiş olur"* buyururken dinledim, dedi.[22]

١٤٩٠-.../٢- وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْأَسَدِيُّ ح- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ قَالَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي سَهْلٍ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

1490-.../2- Bunu bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedi tahdis etti (H). Bana Muhammed b. Rafi de tahdis edip dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti. Birlikte Süfyan'dan, o Ebu Sehl Osman b. Hakim'den bu isnat ile aynısını rivayet etti.[23]

١٤٩١-٢٦١/٢- وَحَدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ- حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِي ابْنَ مُفَضَّلٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ سَمِعْتُ جُنْدَبَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ قَالَ

22 Ebu Davud, 555; Tirmizi, 221; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9823

23 1489 numaralı hadisin kaynakları

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ فَلَا يَطْلُبَنَّكُمُ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ فَيُدْرِكَهُ فَيَكُبَّهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ

1491-261/2- Bana Nasr b. Ali el-Cahdamî de tahdis etti... Enes b. Sirin dedi ki: Cündeb b. Abdullah'ı şöyle derken dinledim: "Sabah namazını kılan artık Allah'ın himayesinde olur. Bu sebeple sakın Allah sizden kendi zimmetinden olan bir şeyi (kendisine ait bir hakkı) istemesin. O zaman Allah (yakalamak) istediği kimseye yetişir de onu cehennem ateşine tepetaklak devirir."[24]

١٤٩٢-٢٦٢/٣- وَحَدَّثَنِيهِ يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ - حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ سَمِعْتُ جُنْدَبًا الْقَسْرِيَّ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ فَلَا يَطْلُبَنَّكُمُ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ فَإِنَّهُ مَنْ يَطْلُبْهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ يُدْرِكْهُ ثُمَّ يَكُبَّهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ

1492-262/3- Bunu bana Yakub b. İbrahim ed-Devraki de tahdis etti. Bize İsmail, Halid'den tahdis etti. O Enes b. Sirin'den şöyle dediğini nakletti: Cündeb el-Kasri'yi şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim sabah namazını kılarsa o Allah'ın zimmetinde (himayesinde) demektir. Bu sebeple Allah sizden kendi zimmetine ait bir şeyi (bir hakkı) istemesin çünkü Allah kimden kendi zimmetine ait bir şeyi (hakkı) isteyecek olursa ona yetişir (yakalar) sonra onu cehennem ateşine yüzüstü (tepetaklak) atar"* buyurdu.[25]

١٤٩٣-.../٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ جُنْدَبِ بْنِ سُفْيَانَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا وَلَمْ يَذْكُرْ فَيَكُبَّهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ

1493-.../4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Cündeb b. Süfyan, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadisi rivayet etti ve o *"cehennem ateşine tepetaklak atar"* ibaresini zikretmedi.[26]

24 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3252
25 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3253
26 Tirmizi, 222; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3255

Şerh

(1489-1493 numaralı hadisler)

(1491) "Cündeb b. Abdullah" Diğer rivayette (1493) "Cündeb b. Süfyan" diye geçen zatın adı Cündeb b. Abdullah b. Süfyan olup, bazen babasına nispetle, bazen dedesine nispetle zikredilir.

(1492) "Cündeb el-Kasri" Bazı ilim adamları "el-Kasri" demenin doğruluğu hususunda tereddüt göstermişlerdir çünkü Cündeb Kasr oğullarından değil, Becelî ve Alaki'dir. Alaka da Becile'den bir koldur. Tarih, neseb ve esmâ bilginleri bunu böylece zikretmişlerdir. Kasr ise Alaka'lıdır. Kadı Iyaz dedi ki: Cündeb'in Kasr oğulları ile bir hilfi (himaye antlaşması) yahut onlar arasında bir kalmışlığı ya da onlar tarafından bir himayeye alınmışlığı olup, bundan dolayı onlara nispet edilmiş de olabilir yahut Alaka oğulları amcaları Kasr'e nispet ile anılabilir. Nitekim birden çok kabile de böyle olup, bunlar çoklukları ya da şöhretleri dolayısıyla amcaoğullarına nispet edilirler.

(1491) *"Sabah namazını kılan Allah'ın zimmetinde (himayesinde)dir."* Burada zimmet'in teminat demek olduğu söylendiği gibi, güvenlik ve eman anlamında olduğu da söylenmiştir.

٤٧/١٠٠- بَاب الرُّخْصَةِ فِي التَّخَلُّفِ عَنْ الْجَمَاعَةِ بِعُذْرٍ

47/100- BİR MAZERET SEBEBİYLE CEMAATTEN GERİ KALMAKTA RUHSAT OLDUĞU BABI

١٤٩٤-١/٢٦٣- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ مَحْمُودَ بْنَ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّ عِتْبَانَ بْنَ مَالِكٍ وَهُوَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنْ الْأَنْصَارِ أَنَّهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ أَنْكَرْتُ بَصَرِي وَأَنَا أُصَلِّي لِقَوْمِي وَإِذَا كَانَتْ الْأَمْطَارُ سَالَ الْوَادِي الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ وَلَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ آتِيَ مَسْجِدَهُمْ فَأُصَلِّيَ لَهُمْ وَدِدْتُ أَنَّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَأْتِي فَتُصَلِّي فِي مُصَلًّى فَأَتَّخِذَهُ مُصَلًّى قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَأَفْعَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ عِتْبَانُ فَغَدَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ فَاسْتَأْذَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَذِنْتُ لَهُ فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى دَخَلَ الْبَيْتَ ثُمَّ قَالَ أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ قَالَ فَأَشَرْتُ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنْ الْبَيْتِ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

فَكَبَّرَ فَقُمْنَا وَرَاءَهُ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ قَالَ وَحَبَسْنَاهُ عَلَى خَزِيرٍ صَنَعْنَاهُ لَهُ قَالَ فَثَابَ رِجَالٌ مِنْ أَهْلِ الدَّارِ حَوْلَنَا حَتَّى اجْتَمَعَ فِي الْبَيْتِ رِجَالٌ ذَوُو عَدَدٍ فَقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ أَيْنَ مَالِكُ بْنُ الدُّخْشُنِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ ذَلِكَ مُنَافِقٌ لَا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَقُلْ لَهُ ذَلِكَ أَلَا تَرَاهُ قَدْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ قَالَ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّمَا نَرَى وَجْهَهُ وَنَصِيحَتَهُ لِلْمُنَافِقِينَ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ ثُمَّ سَأَلْتُ الْحُصَيْنَ بْنَ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيَّ وَهُوَ أَحَدُ بَنِي سَالِمٍ وَهُوَ مِنْ سَرَاتِهِمْ عَنْ حَدِيثِ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ فَصَدَّقَهُ بِذَلِكَ

1494-263/1- Bana Harmele b. Yahya et-Tucîbî de tahdis etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdiğine göre Mahmud b. er-Rabi el-Ensari kendisine şunu tahdis etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından olup, ensardan Bedir'de hazır bulunanlardan bir zat olan Itban b. Malik radıyallâhu anh Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek: Ey Allah'ın Rasulü! Gözlerim artık iyi seçemiyor. Ben kavmime namaz kıldırıyorum. Yağmur yağdığı vakit ise benimle onlar arasındaki vadide seller akıyor, bu sebeple onların mescitlerine gidip onlara namaz kıldıramıyorum. Bunun için ey Allah'ın Rasulü arzu ediyorum ki sen teşrif buyur da benim namaz kıldığım yerde namaz kıl, ben de orayı namazgâh edineyim, dedi.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnşallah (dediğini) yapacağım"* buyurdu.

Itban dedi ki: Ertesi gün Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Ebu Bekir, gün yükseldiği vakit geldi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) izin istedi, ben de ona izin verdim. Hemen oturmayıp, eve girdi, sonra: *"Evinin neresinde namaz kılmamı arzu edersin?"* buyurdu. Ben de ona evin bir tarafını işaret ettim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp tekbir aldı, biz de arkasında durduk. İki rekât namaz kıldıktan sonra selam verdi.

(Itban) dedi ki: Sonra onu kendisi için hazırladığımız hazir (denilen etli un çorbası) için alıkoyduk. Derken o diyarda (mahallede) oturanlardan birtakım kimseler de yanımıza geldi. Nihayet o evde birçok kimse toplanıp bir araya gelmiş oldu. Aralarından biri: Malik b. ed-Duhşun nerede, dedi, bir diğeri: O zat münafık birisidir. Allah'ı ve Rasulünü sevmez, dedi.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onun için böyle deme. Sen onun Allah'ın rızasını gözeterek la ilahe illallah dediği kanaatinde değil misin?"* buyurdu. Ashab: Allah ve Rasulü en iyi bilir, dediler. (Ona münafıktır diyen kişi): Ama biz onun hep münafıklara karşı güleryüzle hareket edip, onlara karşı samimi olduğunu görüyoruz dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz Allah, la ilahe illallah deyip bununla Allah'ın rızasını gözeten kimseyi (cehennem) ateşine haram kılmıştır"* buyurdu.

İbn Şihâb dedi ki: Sonra ben el-Husayn b. Muhammed el-Ensari -ki o Salim oğullarından birisidir ve onun ileri gelenlerindendir- Mahmud b. er-Rabi'nin rivayet ettiği hadise dair sordum da o da bu hususta onu tasdik etti.[27]

١٤٩٥-٢٦٤/٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ قَالَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي مَحْمُودُ بْنُ رَبِيعٍ عَنْ عِتْبَانَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ يُونُسَ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ أَيْنَ مَالِكُ بْنُ الدُّخْشُنِ أَوْ الدُّخَيْشِنِ وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ قَالَ مَحْمُودٌ فَحَدَّثْتُ بِهَذَا الْحَدِيثِ نَفَرًا فِيهِمْ أَبُو أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ مَا أَظُنُّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مَا قُلْتَ قَالَ فَحَلَفْتُ إِنْ رَجَعْتُ إِلَى عِتْبَانَ أَنْ أَسْأَلَهُ قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ فَوَجَدْتُهُ شَيْخًا كَبِيرًا قَدْ ذَهَبَ بَصَرُهُ وَهُوَ إِمَامُ قَوْمِهِ فَجَلَسْتُ إِلَى جَنْبِهِ فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَحَدَّثَنِيهِ كَمَا حَدَّثَنِيهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ قَالَ الزُّهْرِيُّ ثُمَّ نَزَلَتْ بَعْدَ ذَلِكَ فَرَائِضُ وَأُمُورٌ نَرَى أَنَّ الْأَمْرَ انْتَهَى إِلَيْهَا فَمَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَغْتَرَّ فَلَا يَغْتَرَّ

1495-264/2- Bize Muhammed b. Rafi ve Abd b. Humeyd ikisi Abdurrezzak'tan şöyle dediğini tahdis etti: Bize Ma'mer, ez-Zühri'den şöyle dediğini haber verdi: Bana Mahmud b. Rabi, Itban b. Malik'ten şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittik deyip hadisi Yunus'un hadisi rivayet ettiği aynı manada rivayet etti ancak o şunları söyledi: Bir adam: Malik b. ed-Duhşun -yahut ed-Duhayşin- nerede? dedi. Ayrıca hadiste şunu da ekledi: Mahmud dedi ki: Ben bu hadisi aralarında Ebu Eyyub el-Ensari'nin de bulunduğu birkaç kişiye naklettim. O: Ben senin söylediklerini Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediğini zannetmiyo-

27 Daha önce 148 ve 149 numaralı hadislerde gösterilen kaynaklar

rum, dedi. Bunun üzerine ben: Itban'ın yanına geri dönecek olursam ona (bu rivayeti) soracağıma dair yemin ettim. Sonra onun yanına döndüm. Onun gözlerini kaybetmiş, oldukça yaşlanmış bir ihtiyar olduğunu gördüm. Kavmine de imamlık yapıyordu. Yanına oturdum ve ona bu hadisi sordum. Bu hadisi kendisi bana ilk defa nasıl naklettiyse aynen nakletti.

Zühri dedi ki: Sonra bundan sonra birtakım farzlar ve birtakım hususlar nazil oldu. Gördüğümüz kadarıyla bu hususta iş, son olarak onların belirttiği şekilde karar kılınmıştır. Bu sebeple (öbür rivayetlere) aldanmama imkânını bulan kimse aldanmasın.[28]

١٤٩٦-٢٦٥/٣- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ قَالَ إِنِّي لَأَعْقِلُ مَجَّةً مَجَّهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ دَلْوٍ فِي دَارِنَا قَالَ مَحْمُودٌ فَحَدَّثَنِي عِتْبَانُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ بَصَرِي قَدْ سَاءَ وَسَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ فَصَلَّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ وَحَبَسْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى جَشِيشَةٍ صَنَعْنَاهَا لَهُ وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ مِنْ زِيَادَةِ يُونُسَ وَمَعْمَرٍ

1496-265/3- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti. Bize el-Velid b. Müslim Evzaî'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Zühri, Mahmud b. er-Rabi'den şöyle dediğini tahdis etti: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in evimizde bir kovadan ağzına aldığı suyu (bana) püskürttüğünü hatırlıyorum. Mahmud dedi ki: Bana Itban b. Malik tahdis edip dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasulü gözlerim iyi görmüyor dedim ve hadisi: Bize iki rekat namaz kıldırdı sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ceşişe denilen kendisi için yaptığımız bir yemeği ikram etmek üzere alıkoyduk, kısmına kadar zikretti ve ondan sonra Yunus ve Ma'mer'in zikrettiği fazlalığı zikretmedi.[29]

Şerh

(1494-1496 numaralı hadisler)

Itban b. Malik'in rivayet ettiği hadiste (1494) "evin içine girinceye kadar oturmadı..." ifadesi Sahih-i Müslim'in bütün nüshalarında bu şekilde "içeri girinceye kadar oturmadı" şeklindedir. Bazıları ise buradaki (kadar anlamındaki hatta)nın doğru şeklinin "hıyne" olduğunu ileri sürmüşlerdir. (İçeri

28 148 ve 149 numaralı hadisin kaynakları
29 148 ve 149 numaralı hadisin kaynakları

girdiği zaman oturmadı, demek olur.) Kadı Iyaz dedi ki: Bu yanlıştır aksine doğrusu -rivayetlerde sabit olduğu üzere- "kadar" lafzı ile nakledilen şekildir. Bu da, benim kendisinden istediğim ve kendisi sebebiyle geldiği ihtiyacımı görmek için acele ederek, odanın içine girinceye kadar evde ve başka bir yerde oturmadı, anlamına gelir. Benim ondan istediğim ise evimde namaz kılması idi. Kadı Iyaz'ın bu açıklaması anlaşılan bir husus olup, bundan başkası düşünülemez. Buhari'nin bazı nüshalarında ise "hıyne" diğer bazılarında da "hatta" şeklindedir, her ikisi de doğrudur.

"Onu hazırladığımız bir hazir için alıkoyduk." Bu kelime "hazir" diye söylendiği gibi, sonu yuvarlak te ile "hazire" de söylenir. İbn Kuteybe dedi ki: Bu etin küçük parçalar halinde doğranmasından sonra üzerine çokça su konulması, pişince üzerine un serpilmesi suretiyle yapılan bir yemektir. Eğer içinde et yoksa buna aside denilir. Buhari'nin Sahihinde ise şöyle denilmektedir: en-Nadr dedi ki: Hazire kepekten yapılır. Harire ise sütten yapılır. Ebu'l-Heysem dedi ki: Eğer kepekten yapılırsa ona hazire denilir, undan yapılırsa harire adı verilir. Kasıt ise kalın çekilmiş unun içinde karışık bulunduğu kepektir.

Diğer rivayette (1496) "ceşişe" denilmektedir. Şemir dedi ki: Buğdayın iyice öğütüldükten sonra içine et ya da hurma atılıp, onunla pişirilmesi suretiyle yapılan yemeğin adıdır.

"O diyar ahalisinden birtakım adamlar geldi." "Sâbe" toplanıp gelmeyi anlatmak için kullanılır. Burada dar (diyar)dan kasıt mahalledir.

"Malik b. ed-Duhşun"un isminin zaptı ve rivayet ettiği bu hadisin şerhi iman kitabında geçmiş bulunmaktadır.

(1494) "Ona bunu söyleme" yani onun hakkında bunu söyleme demektir. "lam" harfi pek çok yerde "fi" anlamında burada olduğu gibi kullanılmıştır.

Itban'ın rivayet ettiği bu hadisten iman kitabında daha önce geçmiş pek çok hüküm anlaşılmaktadır. Bu hükümlerin bazıları da şunlardır:

1- Ben bunu yapacağım, diyen bir kimsenin ilgili ayet ve hadis dolayısıyla inşallah demesi müstehabtır.

2- Salihlerle, bıraktıkları izleriyle, namaz kıldıkları yerler ile teberrük ve onların bereket dualarını istemek müstehabtır.

3- Faziletçe üstün olanın, faziletçe daha aşağıda olanı ziyaret etmesi, ziyafetinde hazır bulunmasında bir sakınca yoktur.

4- Mazeret sebebiyle cemaat ve namaz kılma yükümlülüğü kalkar.

5- İmam, alim ve onlara benzer durumda olan kimselerin böyle bir yere gitmesi halinde arkadaşlarından bazılarını beraberinde götürmesinde bir sakınca yoktur.

6- Arkadaşı dahi olsa ve daha önce onu davet etmiş dahi bulunsa evinde bulunan bir adamın yanına girmek için izin istenir.

7- Çeşitli işler yapılacaksa en önemli olanından başlanır çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz için gelmiş ve namaz kılmadan oturmamıştır.

8- Nafile namazı cemaatle kılmak caizdir.

9- Gündüz kılınan nafile namazın gece namazı gibi ikişer rekât olarak kılınması daha faziletlidir. Bizim de, cumhurun da görüşü budur.

10- Bir mahalle halkından ve komşularından birisinin evine salih bir adam gelecek olursa onun için toplanıp bir araya gelmeleri, meclisinde onu ziyaret etmeleri, ona ikramda bulunmak ve ondan yararlanmak için hazır bulunmaları müstehabtır.

11- Evin belirli bir yerinde namaz kılmayı sürdürmekte bir sakınca yoktur. Hadis-i şerifteki mescidin belli bir yerinde namaz kılmayı alışkanlık haline getirmenin yasaklanması riya ve benzeri hususlardan korkulduğu içindir.

12- Üzerinde kötü bir vasfı taşımadığı halde kendisinden kötü bir şekilde söz edilen kişinin savunulması yerinde bir davranıştır.

13- Tevhit üzere ölen bir kimse ebediyen cehennemde kalmayacaktır.

14- Bunun dışında daha başka hükümler de vardır. Allah en iyi bilendir.

(1496) Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "(bana) püskürttüğü ..." ifadesi Müslim'in Sahihinde bu şekildedir. Buhari'nin rivayetinde ise: "Yüzüme püskürttüğü" ziyadesi ile zikredilmiştir.

İlim adamları der ki: "Mec: püskürtmek" ağızdaki suyu dudaklarını büzüp sıkıştırarak azar azar şiddetlice çıkarmak demektir.

Bu davranış küçük çocuklara bir şaka ve onları ısındırmak, bu yolla da babalarına ikramda bulunmadır. Ayrıca şakalaşmanın caiz olduğu da anlaşılmaktadır. Bazılarının söylediğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu suretle Mahmud'un olayı iyice bellemesini ve olayı olduğu gibi nakledip, aktarmasını, böylelikle de bu hadisi nakletme faziletini elde edip, sahabiliğinin de sahih olması için bunu yapmıştır. Her ne kadar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında mümeyyiz (buluğa ermemiş ama aklı eren) ve yaşı o vakit dört-beş de denilmiştir- ise de. Allah en iyi bilendir.

٤٨/١٠١- بَاب جَوَازِ الْجَمَاعَةِ فِي النَّافِلَةِ وَالصَّلَاةِ عَلَى حَصِيرٍ وَخُمْرَةٍ وَثَوْبٍ وَغَيْرِهَا مِنْ الطَّاهِرَاتِ

48/101- NAFİLE NAMAZIN CEMAATLE KILINMASININ HASIR, SECCADE, ELBİSE (ÖRTÜ) VE DAHA BAŞKA TEMİZ ŞEYLER ÜZERİNDE NAMAZ KILMANIN CAİZ OLDUĞU BABI

١٤٩٧-١/٢٦٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ جَدَّتَهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ لِطَعَامٍ صَنَعَتْهُ فَأَكَلَ مِنْهُ ثُمَّ قَالَ قُومُوا فَأُصَلِّيَ لَكُمْ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ فَقُمْتُ إِلَى حَصِيرٍ لَنَا قَدْ اسْوَدَّ مِنْ طُولِ مَا لُبِسَ فَنَضَحْتُهُ بِمَاءٍ فَقَامَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَصَفَفْتُ أَنَا وَالْيَتِيمُ وَرَاءَهُ وَالْعَجُوزُ مِنْ وَرَائِنَا فَصَلَّى لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفَ

1497-266/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e İshak b. Abdullah b. Ebu Talha'dan rivayetini okudum. Onun Enes b. Malik'ten rivayet ettiğine göre ninesi Muleyke hazırladığı bir yemeğe Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i davet etti. O yemekten yedikten sonra: "Kalkın size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes b. Malik dedi ki: Ben de kalkıp uzun bir süre kullanıldığından ötürü kararmış bir hasırımızı aldım. Üzerine su serptim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı, ben ve yetim arkasında saf durduk. Yaşlı kadın ise bizim arkamızda durdu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize iki rekat namaz kıldırdıktan sonra ayrıldı.[30]

١٤٩٨-٢/٢٦٧- وَحَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ وَأَبُو الرَّبِيعِ كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الْوَارِثِ قَالَ شَيْبَانُ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا فَرُبَّمَا تَحْضُرُ الصَّلَاةُ وَهُوَ فِي بَيْتِنَا فَيَأْمُرُ بِالْبِسَاطِ الَّذِي تَحْتَهُ فَيُكْنَسُ ثُمَّ يُنْضَحُ ثُمَّ يَؤُمُّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَنَقُومُ خَلْفَهُ فَيُصَلِّي بِنَا وَكَانَ بِسَاطُهُمْ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ

1498-267/2- Bize Şeyban b. Ferruh ve Ebu'r-Rabi de ikisi Abdulvâris'den tahdis etti. Şeyban dedi ki: Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyah'tan tahdis etti. O

30 Buhari, 380, 860; Ebu Davud, 612; Tirmizi, 234; Nesai, 800; Tuhfetu'l-Eşrâf, 197

Enes b. Malik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasında ahlakı en güzel olandı. Bizim evimizde bulunuyorken namaz vaktinin girdiği de olurdu. Bunun üzerine altındaki yaygının süpürülmesini sonra da üzerine su serpilmesini emreder sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) imam olur, biz arkasında durur ve bize namaz kıldırırdı. Onların sergileri ise kuru hurma dallarından (bir hasır) idi.[31]

١٤٩٩-٢٦٨/٣- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْنَا وَمَا هُوَ إِلَّا أَنَا وَأُمِّي وَأُمُّ حَرَامٍ خَالَتِي فَقَالَ قُومُوا فَلِأُصَلِّيَ بِكُمْ فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلَاةٍ فَصَلَّى بِنَا فَقَالَ رَجُلٌ لِثَابِتٍ أَيْنَ جَعَلَ أَنَسًا مِنْهُ قَالَ جَعَلَهُ عَلَى يَمِينِهِ ثُمَّ دَعَا لَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ بِكُلِّ خَيْرٍ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَقَالَتْ أُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ خُوَيْدِمُكَ ادْعُ اللَّهَ لَهُ قَالَ فَدَعَا لِي بِكُلِّ خَيْرٍ وَكَانَ فِي آخِرِ مَا دَعَا لِي بِهِ أَنْ قَالَ اللَّهُمَّ أَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ وَبَارِكْ لَهُ فِيهِ

1499-268/3- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti. Bize Haşim b. el-Kasım tahdis etti. Bize Süleyman, Sabit'ten tahdis etti. O Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bulunduğumuz yere gelip girdi. O sırada (evde) ben, annem ve teyzem Um Haram vardı. Allah Rasulü: *"Haydi kalkın size namaz kıldırayım"* buyurdu. Namaz vakti değildi, bize namaz kıldırdı. Bir adam Sabit'e: Enes'i namazda nerede durdurdu? dedi. Onu sağ tarafında durdurdu dedi. (Enes devamla dedi ki): Sonra bize yani biz aile halkına dünya ve ahiret hayırlarının her türlüsü ile dua etti. Annem: Ey Allah'ın Rasulü, bu küçük hizmetçin için de Allah'a dua et, dedi. (Enes) dedi ki: Benim için de her türlü hayrı dileyerek dua etti. Bana yaptığı duanın sonunda da: *"Allah'ım malını, çocuklarını çoğalt ve bunları onun için bereketli kıl"* buyurdu.[32]

١٥٠٠-٢٦٩/٤- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُخْتَارِ سَمِعَ مُوسَى بْنَ أَنَسٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى بِهِ وَبِأُمِّهِ أَوْ خَالَتِهِ قَالَ فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ وَأَقَامَ الْمَرْأَةَ خَلْفَنَا

31 Buhari, 6129 -muhtasar olarak-, 6203; Müslim, 5587, 5971 -muhtasar olarak-; Tirmizi, 333, 1989 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 3720 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1692

32 Müslim, 6352; Nesai, 801; Tuhfetu'l-Eşrâf, 409

1500-269/4- Bize Ubeydullah b. Muaz da tahdis etti. Bize babam tahdis etti, bize Şu'be, Abdullah b. el-Muhtar'dan tahdis ettiğine göre o Enes b. Malik'in oğlu Musa'yı dinledi. O da Enes b. Malik'ten tahdis ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine ve annesine -yahut teyzesine- namaz kıldırdı. (Enes) dedi ki: Beni sağ tarafına dikti, kadına da arkamızda saf tutmasını söyledi.[33]

١٥٠١-.../٥- وَحَدَّثَنَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ح- وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ قَالَ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الإِسْنَادِ

1501-.../5- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti. Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti (H). Bana Zuheyr b. Harb da tahdis edip dedi ki: Bize Abdurrahman -yani İbnu'l Mehdi- tahdis edip (Muhammed ile) dediler ki: Bize Şu'be bu isnat ile tahdis etti.[34]

١٥٠٢-٢٧٠/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ- حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ كِلاهُمَا عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَدَّادٍ قَالَ حَدَّثَتْنِي مَيْمُونَةُ زَوْجُ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي وَأَنَا حِذَاءَهُ وَرُبَّمَا أَصَابَنِي ثَوْبُهُ إِذَا سَجَدَ وَكَانَ يُصَلِّي عَلَى خُمْرَةٍ

1502-270/6- Bize Yahya b. Yahya et-Temimi tahdis etti, bize Halid b. Abdullah haber verdi (H). Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis edip dedi ki: Bize Abbâd b. el-Avvâm tahdis etti. (Halid ile birlikte) ikisi eş-Şeybani'den, o Abdullah b. Şeddad'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bana Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Meymune tahdis edip dedi ki: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile aynı hizada iken namaz kılardı. Hatta bazen secdeye vardığı zaman elbisesi bana değerdi. O seccade üzerinde de namaz kılardı.[35]

١٥٠٣-٢٧١/٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ح- وَحَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ جَمِيعًا عَنْ

33 Ebu Davud, 609; Nesai, 802, 804; İbn Mace, 975 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1609

34 1500 numaralı hadisin kaynakları

35 Buhari, 333, 379, 518; Ebu Davud, 656; İbn Mace, 1028 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18060

الْأَعْمَشِ ح- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ- حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَوَجَدَهُ يُصَلِّي عَلَى حَصِيرٍ يَسْجُدُ عَلَيْهِ

1503-271/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti. (H) Bana Suveyd b. Said de tahdis edip dedi ki: Bize Ali b. Müshir (Ebu Muaviye) ile birlikte A'meş'ten tahdis etti (H). Bize İshak b. İbrahim -lafız ona ait olmak üzere- de tahdis etti. Bize İsa b. Yunus tahdis etti, bize A'meş, Ebu Süfyan b. Cabir'den şöyle dediğini tahdis etti: Bize Ebu Said el-Hudri'nin tahdis ettiğine göre o Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına girdi de onun bir hasır üzerinde namaz kılıp, üzerinde secde ettiğini gördü.[36]

Şerh

(1497-1503 numaralı hadisler)

(1497) "Ninesi Muleyke..." Bu İshak'ın ninesi olup, Enes'in annesidir çünkü İshak, Enes'in anne bir kardeşinin oğludur. Onun Enes'in ninesi olduğu da söylenmiştir. Mim harfi ötreli, lam harfi fethalı olarak "Muleyke" diye okunur, çeşitli kesimlerden büyük çoğunluğun söylediği doğru ismi de budur. Kadı Iyaz ise el-Asîlî'den mim harfi fethalı, lam harfi kesreli (Melike) olduğunu nakletmekte ise de bu garip, zayıf ve kabul edilemez bir kanaattir.

Hadis-i şeriften anlaşılan hükümlere gelince:

1- Düğün ziyafeti olmasa dahi davete icabet edilir. Böyle bir davete icabet etmenin meşru olduğu hususunda görüş ayrılığı yoktur ama buna icabet etmek vacip mi, farz-ıkifaye mi yoksa sünnet mi olduğu hususunda görüş ayrılığı vardır. Bu hususta hem bizim mezhep âlimlerimizin, hem başkalarının meşhur görüş ayrılığı vardır. Hadisin zahirinden anlaşılan ise vacip olduğudur. Yüce Allah'ın izniyle ilgili babında yeri geldiğinde bunu açıklayacağız.

2- "Kalkın size namaz kıldırayım" buyruğundan:

a- Nafile namazın cemaatle kılınmasının

b- Salih ve alim bir kimsenin gittiği evde teberrüken namaz kılması caiz olduğu anlaşılmaktadır.

36 Tirmizi, 332 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1029 -muhtasar olarak-, 1048; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3982

Bazıları da şu açıklamayı yapmaktadır: Belki de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara böyle bir bereketten yararlanmalarıyla birlikte namazın fiillerini göstererek öğretmek istemiş olabilir çünkü kadının Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescitteki fiillerine tanık olması azdır. Bu sebeple namazın fiillerine tanık olmasını namazı öğrenip, başkasına da öğretmesini kastetmiş olabilir.

3- (1497) "Ben de uzun süre kullanıldığından ötürü kararmış, bize ait bir hasırı almak üzere kalktım... sonra ayrıldım." Bunda hasır ve yerde biten başka şeyler üzerinde namaz kılmanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu hususta icma vardır. Ömer b. Abdulaziz'den buna muhalif olarak nakledilen rivayet ise bizzat yer üzerinde namaz kılmak suretiyle tevazu göstermenin müstehab olduğu şeklinde yorumlanır.

4- Elbiselerde, yaygılarda, hasırlarda ve benzeri eşyalarda aslolan temiz olmaları ve temizlik hükümlerinin necis oldukları kesinlikle bilininceye kadar devam ettiğidir.

5- Cemaatle nafile namaz kılmak caizdir.

6- Gündüzün kılınan nafile namazlarda daha faziletli olan gece nafile namazında olduğu gibi ikişer ikişer kılınmalarıdır. Bundan önceki babta bunun açıklaması geçti.

7- Mümeyyiz küçük çocuğun namaz kılması sahihtir. Çünkü "ben ve yetim onun arkasında saf tuttuk" demiştir.

8- Küçük çocuğun safta duracağı belli bir yeri vardır. Mezhebimizin sahih ve meşhur olan görüşü bu olduğu gibi, ilim adamlarının cumhuru da böyle demişlerdir.

9- İki kişi iseliri, imamın arkasında bir saf olarak dururlar. Bizim mezhebimiz ve genel olarak bütün ilim adamlarının görüşü budur. Ancak İbn Mesud ve iki arkadaşı her ikisi imamla birlikte tek saf dururlar. İmam ikisinin ortasında durur demişlerdir.

10- Kadın, erkeklerin arkasında saf tutar. Eğer onunla birlikte başka bir kadın yoksa arka tarafta kendisi tek başına durur.

11- Maliki mezhebine mensup ilim adamları bu hadisi -hakkında meşhur bir görüş ayrılığı bulunan- şu mesele hakkında delil göstermişlerdir: Bir kişi bir elbiseyi giymemek üzere yemin etse, onu yere serse (ve -mesela- üzerinde dursa) onlara göre yeminini bozmuş olur. Bize göre ise yeminini bozmuş olmaz. Onlar hadisteki "uzun süre giyildiğinden (kullanıldığından)" ifadesini

delil göstermişlerdir.

Mezhep âlimlerimiz ise buna şöyle cevap verirler: Her bir şeyin giyilmesi kendisine göredir. Bundan dolayı biz bu hadisteki "lubise" fiilini karine dolayısıyla yaymak şeklinde yorumladık, çünkü anlaşılan budur. Oysa bir elbiseyi giymeyeceğine dair yemin edenin hali böyle değildir çünkü örf sahibi kimseler elbisenin giyilmesinden yayılması anlamını anlamazlar.

"Kararmış bir hasır" ilim adamlarının dediklerine göre kararması, uzun süredir çokça kullanılmasından dolayıdır. Üzerine su serpmesi ise yumuşaması içindir çünkü bu hasır öbür rivayette açıkça ifade ettiği gibi hurma yapraklarından yapılmıştı. Su serpmek suretiyle üzerinden toz ve benzeri şeylerin gitmesini sağlamak istemişti. Kadı İsmail el-Maliki ve başkaları bunu böyle açıklamışlardır.

Kadı Iyaz dedi ki: Daha açık olan necis olup olmadığından şüphe etmesi dolayısıyla bunu yaptığıdır. Bu onun necaset şüphesi bulunan şeyler yıkanmadan üzerine su serpmekle temizleneceği şeklindeki mezhep görüşüne uygun bir açıklamadır. Bizim ve cumhurun mezhebine göre ise temizlik (taharet) ancak yıkamakla gerçekleşir. Bu sebeple tercih olunan birinci tevil (yorum, açıklama)dır.

"Ben ve yetim" bu yetimin adı Dumeyr b. Sa'd el-Himyeri yaşlı kadın ise Enes'in annesi Um Suleym'dir.

Diğer hadiste geçen (1499) "sonra bize, aile halkına... dua etti" ifadesinden şu hüküm anlaşılmaktadır:

12- Şanı yüce Allah, Enes'in malının ve çocuklarının çoğaltılması ile ilgili duasını kabul etmekle, nebisine ikramda bulunmuştur.

13- Hayırlı zatlardan dua istemek (teşvik edilmektedir).

14- Bereket ihsan edilmesi niyazı ile birlikte mal ve evlat çokluğu için dua etmek caizdir.

"Namaz vakti dışında" ibaresi ile farz namaz vakti dışında kalan bir zamanı kast etmiştir.

(1500) "Beni sağına durdurdu." Burada anlatılan bir başka günde olmuş bir hadisedir.

(1502) "Seccade üzerinde namaz kılardı." Bu hadise dair açıklamalar taharet bölümünün sonlarında geçmiş bulunmaktadır.

٤٩/١٠٢ - بَاب فَضْلِ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ وَانْتِظَارِ الصَّلَاةِ

49/102- CEMAATLE NAMAZ KILMANIN VE NAMAZI BEKLEMENİN FAZİLETİ BABI

١٥٠٤-١/٢٧٢ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ قَالَ أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَمَاعَةٍ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَصَلَاتِهِ فِي سُوقِهِ بِضْعًا وَعِشْرِينَ دَرَجَةً وَذَلِكَ أَنَّ أَحَدَهُمْ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ لَا يَنْهَزُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ لَا يُرِيدُ إِلَّا الصَّلَاةَ فَلَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ حَتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ فَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ كَانَ فِي الصَّلَاةِ مَا كَانَتْ الصَّلَاةُ هِيَ تَحْبِسُهُ وَالْمَلَائِكَةُ يُصَلُّونَ عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مَجْلِسِهِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ يَقُولُونَ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ تُبْ عَلَيْهِ مَا لَمْ يُؤْذِ فِيهِ مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ

1504-272/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb birlikte Ebu Muaviye'den tahdis etti. Ebu Kureyb dedi ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti. O Ebu Salih'ten, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Kişinin cemaatle namazı evindeki namazına, çarşı pazarındaki namazına göre yirmi küsur derece daha faziletlidir çünkü onlardan birisi güzelce abdest aldıktan sonra mescide ancak namaz için harekete geçip, sadece namaz kılmak maksadıyla gelecek olursa attığı her bir adım ile mutlak bir derecesi yükseltilir, muhakkak onunla onun bir günahı kaldırılır. Mescide girinceye kadar bu böyle devam eder. Mescide girdikten sonra da onu mescitte alıkoyan namaz olduğu sürece o namazdadır. Sizden bir kimse namaz kıldığı yerde kaldığı sürece melekler ona dua ederek: Allah'ım ona rahmet buyur, Allah'ım ona mağfiret buyur, Allah'ım tevbesini kabul buyur, derler. Orada kimseye eziyet etmeyip, orada abdesti bozulmadığı sürece bu böyledir."*[37]

١٥٠٥-.../٢ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْثَرٌ ح- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَكَّارِ بْنِ الرَّيَّانِ قَالَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى قَالَ- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ كُلُّهُمْ عَنْ الْأَعْمَشِ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِ مَعْنَاهُ

37 Buhari, 457; Tirmizi, 215; Ebu Davud, 559; İbn Mace, 786; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12502

1505-.../2- Bize Said b. Amr el-Eş'asi tahdis etti, bize Abser bildirdi (H). Bize Muhammed b. Bekkar b. er-Reyyan da tahdis edip dedi ki: Bize İsmail b. Zekeriyya tahdis etti (H). Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis edip dedi ki: Bize İbn Ebu Adiy, Şu'be'den tahdis etti. Hepsi A'meş'ten bu isnat ile aynı manada rivayet ettiler.[38]

١٥٠٦-٣/٢٧٣- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ عَنْ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مَجْلِسِهِ تَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ مَا لَمْ يُحْدِثْ وَأَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَتْ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ

1506-273/3- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz sizden biriniz (mescitte namaz kıldığı yerde) meclisinde kaldığı sürece melekler de ona dua ederek: Allah'ım ona mağfiret buyur, Allah'ım ona rahmetini ihsan eyle, derler. Sizden bir kimse kendisini alıkoyan namaz olduğu sürece abdestini bozmadıkça namazda demektir."*[39]

١٥٠٧-٤/٢٧٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا بَهْزٌ- حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَا يَزَالُ الْعَبْدُ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَ فِي مُصَلَّاهُ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ وَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ حَتَّى يَنْصَرِفَ أَوْ يُحْدِثَ قُلْتُ مَا يُحْدِثُ قَالَ يَفْسُو أَوْ يَضْرِطُ

1507-274/4- Bize Muhammed b. Hatim tahdis etti, bize Behz tahdis etti. Bize Hammad b. Seleme, Sabit'ten tahdis etti. O Ebu Râfi'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kul namaz kıldığı yerde kalıp namazı beklediği sürece namazda devam ediyor, demektir. Melekler de: Allah'ım ona mağfiret buyur, Allah'ım ona merhamet buyur diye namazdan ayrılıncaya kadar yahut abdestini bozuncaya kadar dua etmeye devam ederler"* buyurdu. Ben (Ebû Rafi): Abdest bozması ne demektir, dedim. O (Ebû Hureyre): Yellenmesi yahut osurmasıdır, dedi.[40]

38 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12334, 12401, 12415

39 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14437

40 Ebu Davud, 471; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14651

١٥٠٨-٢٧٥/٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا دَامَتْ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ لَا يَمْنَعُهُ أَنْ يَنْقَلِبَ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا الصَّلَاةُ

• 1508-275/5- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e Ebu'z-Zinad'dan yaptığı rivayeti okudum. O el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden bir kimseyi engelleyip alıkoyan namaz olduğu sürece, yalnız namaz sebebiyle ailesinin yanına dönmeyip namazı beklediği sürece namazdadır demektir."* buyurdu.[41]

١٥٠٩-٢٧٦/٦- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ ح- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ ابْنِ هُرْمُزَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَحَدُكُمْ مَا قَعَدَ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ فِي صَلَاةٍ مَا لَمْ يُحْدِثْ تَدْعُو لَهُ الْمَلَائِكَةُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ

1509-276/6- Bize Harmele b. Yahya tahdis etti, bize İbn Vehb bildirdi. Bana Yunus haber verdi (H). Bana Muhammed b. Seleme el-Muradi de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb, Yunus'dan tahdis etti. O İbn Şihâb'dan, o İbn Hurmuz'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz oturup da namazı beklediği sürece abdestini bozmadıkça namazda demektir. Melekler ona Allah'ım ona mağfiret buyur, Allah'ım ona rahmet buyur diye dua ederler."*[42]

١٥١٠-.../٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ- حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِنَحْوِ هَذَا

1510-.../7- Bize Muhammed b. Rafi de tahdis etti... Hemmam b. Münebbih'in, Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu deyip, hadisi buna yakın rivayet etti.[43]

41 Buhari, 659; Ebu Davud, 470; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13807
42 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13961
43 Tirmizi, 330; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14723

Şerh

(1504-1510 numaralı hadisler)

(1504) *"Kişinin cemaatle namazı... yirmi küsur derece faziletlidir."* Maksat evinde ve pazarında tek başına namaz kılmasıdır. Doğrusu budur. Başka açıklamalar da yapılmıştır ama bu açıklamalar geçersizdir. Buna dikkat çekmemin sebebi ise o açıklamaya adlanılmamasıdır. Buradaki küsur (bıd') ve diğer bir söyleyişle (bad') üçten dokuza kadar olan sayıyı ifade eder, sahih olan budur. Bu hususta daha önce iman bölümünde açıklanmış geniş açıklamalar bulunmaktadır. Burada kasıt ise bundan önceki rivayetlerde açıkça belirtildiği üzere yirmi beş ya da yirmi yedi derecedir.

"Onu namazdan başka bir şey harekete geçirmezse" onu namazdan başka bir şey kaldırmazsa demektir. Bu da bundan sonra gelen *"namazdan başka bir maksadı olmazsa"* ifadesi ile aynı anlamdadır.

٥٠/١٠٣- بَاب فَضْلِ كَثْرَةِ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ

50/103- MESCİTLERE (GİDERKEN) ÇOK ADIM ATMANIN FAZİLETİ BABI[44]

١٥١١-٢٧٧/١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرَّادٍ الْأَشْعَرِيُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ أَجْرًا فِي الصَّلَاةِ أَبْعَدُهُمْ إِلَيْهَا مَمْشًى فَأَبْعَدُهُمْ وَالَّذِي يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْإِمَامِ أَعْظَمُ أَجْرًا مِنْ الَّذِي يُصَلِّيهَا ثُمَّ يَنَامُ وَفِي رِوَايَةِ أَبِي كُرَيْبٍ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْإِمَامِ فِي جَمَاعَةٍ

1511-277/1- Bize Abdullah b. Berrâd el-Eş'ari ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Usame, Bureyd'den tahdis etti. O Ebu Burde'den, o Ebu Musa'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Şüphesiz namaz hususunda insanlar arasında ecri en büyük olan kimse, namaza en uzak yoldan yürüyerek gelenleridir. Namazı imamla kılıncaya kadar namazı bekleyen kimsenin ecri, namazı kıldıktan sonra uyuyan kişiden daha büyüktür."* Ebu Kureyb'in rivayetinde ise: "İmamla birlikte cemaatle kılıncaya kadar (bekleyen)" denilmektedir.[45]

44 Yazma nüshada bu başlık 1511 numaralı hadisten sonradır.

45 Buhari, 651; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9063

١٥١٢-٢٧٨/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا عَبْثَرٌ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ كَانَ رَجُلٌ لَا أَعْلَمُ رَجُلًا أَبْعَدَ مِنَ الْمَسْجِدِ مِنْهُ وَكَانَ لَا تُخْطِئُهُ صَلَاةٌ قَالَ فَقِيلَ لَهُ أَوْ قُلْتُ لَهُ لَوْ اشْتَرَيْتَ حِمَارًا تَرْكَبُهُ فِي الظَّلْمَاءِ وَفِي الرَّمْضَاءِ قَالَ مَا يَسُرُّنِي أَنَّ مَنْزِلِي إِلَى جَنْبِ الْمَسْجِدِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ يُكْتَبَ لِي مَمْشَايَ إِلَى الْمَسْجِدِ وَرُجُوعِي إِذَا رَجَعْتُ إِلَى أَهْلِي فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَدْ جَمَعَ اللهُ لَكَ ذَلِكَ كُلَّهُ

1512-278/2- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Bize Abser, Süleyman et-Teymi'den bildirdi. O Ebu Osman en-Nehdi'den, o Ubey b. Ka'b'dan şöyle dediğini nakletti: Bir adam vardı ki mescide ondan daha uzak birisi olduğunu bilmiyorum. Bununla birlikte hiçbir namazı kaçırmazdı. Ona soruldu ya da ben ona sordum: Karanlıkta ve havanın sıcak olup, kumun ısındığı zamanda bineceğin bir eşek alsan. O dedi ki: Evimin mescidin yanıbaşında olması hoşuma gitmezdi. Ben mescide yürüyüşümün ve döndüğüm zamanda dönüşümün benim lehime yazılmasını istiyorum. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah sana bunların hepsini verdi"* buyurdu.[46]

١٥١٣-.../٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى- حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ ح- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ كِلَاهُمَا عَنِ التَّيْمِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ بِنَحْوِهِ

1513-.../3- Bize Muhammed b. Abdula'lâ da tahdis etti. Bize el-Mu'temir tahdis etti (H). Bize İshak b. İbrahim de tahdis edip dedi ki: Bize Cerir haber verdi, ikisi (Mu'temir ve Cerir) et-Teymi'den bu isnat ile buna yakın olarak tahdis etti.[47]

١٥١٤-.../٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ- حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ عَبَّادٍ- حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ بَيْتُهُ أَقْصَى بَيْتٍ فِي الْمَدِينَةِ فَكَانَ لَا تُخْطِئُهُ الصَّلَاةُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ فَتَوَجَّعْنَا لَهُ فَقُلْتُ لَهُ يَا فُلَانُ لَوْ أَنَّكَ اشْتَرَيْتَ حِمَارًا يَقِيكَ مِنَ الرَّمْضَاءِ وَيَقِيكَ مِنْ هَوَامِّ الْأَرْضِ قَالَ أَمَ وَاللهِ مَا أُحِبُّ أَنَّ بَيْتِي مُطَنَّبٌ بِبَيْتِ مُحَمَّدٍ ﷺ قَالَ فَحَمَلْتُ بِهِ

46 Ebu Davud, 557; İbn Mace, 783; Tuhfetu'l-Eşrâf, 64

47 1512 numaralı hadisin kaynakları

حِمْلًا حَتَّى أَتَيْتُ نَبِيَّ اللهِ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ قَالَ فَدَعَاهُ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ وَذَكَرَ لَهُ أَنَّهُ يَرْجُو فِي أَثَرِهِ الْأَجْرَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّ لَكَ مَا احْتَسَبْتَ

1514-.../4- Bize Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemi tahdis etti... Ubey b. Ka'b dedi ki: Ensardan bir adam vardı ki evi Medine'deki en uzak evdi ama Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hiçbir namazı kaçırmazdı. Bundan dolayı ona acıdım. Ona, ey filan keşke seni sıcaktan ve yerin haşeratından koruyacak bir eşek satın alsan, dedim. O: Allah'a yemin ederim ki evimin çadır iplerinin Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in evine bağlı bulunmasını istemem. Onun bu dediklerine çok içerledim. Hatta Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip, ona (söylediklerini) haber verdim. Onu çağırdı, ona da aynı sözleri söyledi ve ayrıca yürürken bıraktığı ayak izlerinden ötürü Allah'tan mükâfat beklediğini de söyledi. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Allah'tan umduğun ecir sana şüphesiz verilecektir"* buyurdu.[48]

١٥١٥-.../٥- وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ كِلَاهُمَا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ ح- وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَزْهَرَ الْوَاسِطِيُّ قَالَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ- حَدَّثَنَا أَبِي كُلُّهُمْ عَنْ عَاصِمٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

1515-.../5- Bize Said b. Amr el-Eş'asi ve Muhammed b. Ömer ikisi İbn Uyeyne'den tahdis etti (H). Bize Said b. Ezher el-Vâsıtî de tahdis edip dedi ki: Bize Vekî' tahdis etti, bize babam tahdis etti. Hepsi Asım'dan bu isnat ile buna yakın olarak rivayeti nakletti.[49]

١٥١٦-٢٧٩/٦- وَحَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ- حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ إِسْحَقَ- حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ قَالَ كَانَتْ دِيَارُنَا نَائِيَةً عَنْ الْمَسْجِدِ فَأَرَدْنَا أَنْ نَبِيعَ بُيُوتَنَا فَنَقْتَرِبَ مِنْ الْمَسْجِدِ فَنَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ إِنَّ لَكُمْ بِكُلِّ خَطْوَةٍ دَرَجَةً

1516-279/6- Bana Haccac b. eş-Şair tahdis etti... Bize Ebu'z-Zubeyr tahdis edip dedi ki: Cabir b. Abdullah'ın şöyle dediğini dinledim: Bizim mahallemiz mescitten uzaktı. Evlerimizi satıp mescide yakın gelmek istedik de

48 1512 numaralı hadisin kaynakları

49 1512 numaralı hadisin kaynakları

Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bunu yapmamamızı söyledi ve: *"Şüphesiz sizin için her bir adım dolayısıyla bir ecir vardır"* buyurdu.[50]

١٥١٧-٢٨٠/٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ قَالَ حَدَّثَنِي الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ خَلَتْ الْبِقَاعُ حَوْلَ الْمَسْجِدِ فَأَرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أَنْ يَنْتَقِلُوا إِلَى قُرْبِ الْمَسْجِدِ فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ لَهُمْ إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ قَالُوا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ أَرَدْنَا ذَلِكَ فَقَالَ يَا بَنِي سَلِمَةَ دِيَارَكُمْ تُكْتَبْ آثَارُكُمْ دِيَارَكُمْ تُكْتَبْ آثَارُكُمْ

1517-280/7- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti... Ebu Nadra'nın rivayetine göre Cabir b. Abdullah dedi ki: Mescidin etrafında bazı yerler boşaldı. Bunun üzerine Selime oğulları mescidin yakınına taşınmak istediler. Bu istekleri Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca kendilerine: *"Mescide yakın yere taşınmak istediğinizin haberi bana ulaştı"* buyurdu. Onlar, evet ey Allah'ın Rasulü böyle bir isteğimiz oldu dediler. Allah Rasulü: *"Ey Selime oğulları yerlerinizde kalınız, izleriniz yazılır. Yerlerinizde kalınız, izleriniz yazılır"* buyurdu.[51]

١٥١٨-٢٨١/٨- حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ التَّيْمِيُّ- حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ سَمِعْتُ كَهْمَسًا يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ أَرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أَنْ يَتَحَوَّلُوا إِلَى قُرْبِ الْمَسْجِدِ قَالَ وَالْبِقَاعُ خَالِيَةٌ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ يَا بَنِي سَلِمَةَ دِيَارَكُمْ تُكْتَبْ آثَارُكُمْ فَقَالُوا مَا كَانَ يَسُرُّنَا أَنَّا كُنَّا تَحَوَّلْنَا

1518-281/8- Bize Asım b. en-Nadr et-Teymi tahdis etti... Cabir b. Abdullah dedi ki: Selime oğulları mescidin yakınına taşınmak istediler. (Cabir) dedi ki: O sırada (mescit yakınında) arsalar boştu. Bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca: *"Ey Selime oğulları yurdunuzda kalınız, izleriniz yazılır"* buyurdu. Bunun üzerine: "Mescidinin yakınına" taşınmış olmak bizi bu kadar sevindiremezdi, dediler.[52]

50 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2711

51 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3104

52 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3104

Şerh

(1511-1518 numaralı hadisler)

(1512) "Mescide yürüyüşümün... yazılmasını istiyorum." Hadisten namaza giderken atılan adımlar sebebiyle sevabın kazanıldığı sabit olduğu gibi, namazdan dönüşte atılan adımlar dolayısıyla da sevabın sabit olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

(1514) "Evimin çadır iplerinin... istemem." Yani evimin çadır iplerinin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in evine bağlı olacak kadar yakın olmasındansa, mescide çokça adım atmak suretiyle sevabımı daha da çoğaltmak için ondan uzak olmayı severim.

"Ona çok içerledim..." Kadı Iyaz dedi ki: Yani onun bu sözleri bana ağır geldi, sözlerini uygun bulmadığımdan ötürü büyük söz olarak gördüm ve bu beni üzdü demektir.

"Attığı adımlarla ecir umduğunu" yani yürüyüşünden dolayı ecir beklediğini "söyledi."

(1518) *"Ey Selime oğulları, yurdunuzda kalınız, izleriniz yazılır."* Yani yerinizden ayrılmayınız çünkü sizler yerinizde kalmaya devam edecek olursanız mescide çokça adım atmanız ve izleriniz sizin için yazılacaktır.

Selime oğulları ensardan bilinen bir kabiledir. Allah onlardan razı olsun.

٥١/١٠٤- بَاب الْمَشْيِ إِلَى الصَّلَاةِ تُمْحَى بِهِ الْخَطَايَا وَتُرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتُ

51/104- NAMAZA GİTMEK İÇİN YÜRÜMEK İLE GÜNAHLAR SİLİNİR, DERECELER YÜKSELTİLİR BABI

١٥١٩-١/٢٨٢- حَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ عَدِيٍّ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ يَعْنِي ابْنَ عَمْرٍو عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ مَشَى إِلَى بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ لِيَقْضِيَ فَرِيضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللهِ كَانَتْ خَطْوَتَاهُ إِحْدَاهُمَا تَحُطُّ خَطِيئَةً وَالْأُخْرَى تَرْفَعُ دَرَجَةً

1519-282/1- Bize İshak b. Mansur tahdis etti... Ebu Hazim el-Eşcaî, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve

sellem) şöyle buyurdu: *"Kim evinde abdest aldıktan sonra yüce Allah'ın evlerinden bir eve Allah'ın farzlarından bir farizayı eda etmek üzere yürürse onun iki adımından birisi bir günahını kaldırır, diğeri onu bir dereceye yükseltir."*[53]

١٥٢٠-٢٨٣/٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَقَالَ قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا بَكْرٌ يَعْنِي ابْنَ مُضَرَ كِلاَهُمَا عَنِ ابْنِ الْهَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَفِي حَدِيثِ بَكْرٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ قَالُوا لاَ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ قَالَ فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللَّهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا

1520-283/2- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H). Bize Kuteybe de tahdis etti, bize Bekr -yani b. Mudar- ikisi İbnu'l-Hâd'dan tahdis etti. O Muhammed b. İbrahim'den, o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bekr'in hadisinde ise o Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Ne dersiniz birinizin kapısının önünden bir ırmak geçse günde beş defa onda yıkansa, kirinden pasından üzerinde bir şey kalır mı?"* Ashab: Hayır, kirinden bir şey kalmaz dediler. Allah Rasulü: *"İşte beş vakit namazın misali budur. Allah onlarla günahları siler."*[54]

١٥٢١-٢٨٤/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ كَمَثَلِ نَهْرٍ جَارٍ غَمْرٍ عَلَى بَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ قَالَ قَالَ الْحَسَنُ وَمَا يُبْقِي ذَلِكَ مِنَ الدَّرَنِ

1521-284/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti. O Ebu Süfyan'dan, o Cabir -b. Abdullah-'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Beş vakit namazın misali birinizin kapısı önünden akıp, her gün içinde beş defa yıkandığı suyu bol bir ırmağa benzer."* (Ravi) dedi ki: Hasan: Peki, bu hiç kir diye bir şey bırakır mı, dedi .[55]

53 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13415

54 Buhari, 528; Tirmizi, 2868; Nesai, 461; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14998

55 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2319

١٥٢٢-٢٨٥/٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ بْنُ مُطَرِّفٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ أَوْ رَاحَ أَعَدَّ اللهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ نُزُلًا كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ

1522-285/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Bize Yezid b. Harun tahdis etti... Ebu Hureyre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Kim sabah yahut akşam mescide giderse Allah da sabah yahut akşam her gittiğinde onun için cennette bir ziyafet hazırlar."*[56]

Şerh

(1520-1522 numaralı hadisler)

(1520) *"Üzerinde kir, pasından bir şey kalır mı?"* hadisteki "deren" kir demektir.

(1521) *"Beş vakit namazın misali..."* hadisinde *"kapısının önünde"* ifadesi kolaylıkla kullanılabilmesine ve uzak olmayıp, yakın olduğuna bir işarettir.

(1522) *"Allah onun için de cennette bir ikram hazırlar."* Nuzul misafire gelişinin akabinde yapılan ilk ikrama denilir.

٥٢/٢٥- بَاب فَضْلِ الْجُلُوسِ فِي مُصَلَّاهُ بَعْدَ الصُّبْحِ وَفَضْلِ الْمَسَاجِدِ

52/25- SABAH NAMAZINDAN SONRA NAMAZ KILDIĞI YERDE OTURMANIN FAZİLETİ VE MESCİTLERİN FAZİLETİ BABI

١٥٢٣-٢٨٦/١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا سِمَاكٌ ح- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ قَالَ قُلْتُ لِجَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَكُنْتَ تُجَالِسُ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ نَعَمْ كَثِيرًا كَانَ لَا يَقُومُ مِنْ مُصَلَّاهُ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ الصُّبْحَ أَوْ الْغَدَاةَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَإِذَا طَلَعَتْ الشَّمْسُ قَامَ وَكَانُوا يَتَحَدَّثُونَ فَيَأْخُذُونَ فِي أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ فَيَضْحَكُونَ وَيَتَبَسَّمُ

56 Buhari, 662; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14217

1523-286/1- Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus tahdis etti. Bize Zuheyr tahdis etti, bize Simâk tahdis etti (H). Bize -lafız kendisine ait olmak üzere- Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Hayseme, Simâk b. Harb'den şöyle dediğini haber verdi: Cabir b. Semura'ya: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte oturur muydun? dedim. O, evet pek çok, dedi (ve şöyle devam etti): O sabah namazını kıldığı namazgâhından güneş doğuncaya kadar kalkmazdı. Güneş doğdu mu kalkardı. Ashab birbirleriyle konuşurlar ve cahiliye dönemindeki bazı hususlardan da söz ederlerdi. Onlar gülerdi, kendisi ise sadece tebessüm ederdi.[57]

١٥٢٤-٢٨٧/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ زَكَرِيَّاءَ كِلاَهُمَا عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ جَلَسَ فِي مُصَلاَّهُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَسَنًا

1524-287/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Vekî', Süfyan'dan tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Muhammed b. Bişr de Zekeriyya'dan tahdis etti. İkisi (Süfyan ile birlikte) Simâk'dan, o Cabir b. Semura'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldıktan sonra güneş güzel bir şekilde çıkıncaya kadar namazgâhında otururdu.[58]

١٥٢٥-.../٣- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالاَ- حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ قَالَ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كِلاَهُمَا عَنْ سِمَاكٍ بِهَذَا الإِسْنَادِ وَلَمْ يَقُولاَ حَسَنًا

1525-.../3- Bize Kuteybe ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis edip dediler ki: Bize Ebu'l-Ahvas tahdis etti (H). Dedi ki: Bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti. İkisi Simâk'dan bu isnat ile rivayet ettiler ve "güzelce (iyice)" demediler.[59]

---

57 Müslim, 5989; Ebu Davud, 1294 -muhtasar olarak-; Nesai, 1357; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2155

58 Veki'in Süfyan'dan rivayetini Ebu Davud, 4580'de; Simak'ın Cabir b. Semura'dan rivayetini ise yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2153

59 Kuteybe'nin rivayetini Tirmizi, 585; Nesai, 1356; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2168'de; İbnu'l-Müsenna'nın rivayetini ise yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2186

Şerh

(1523-1525 numaralı hadisler)

Bu babta Cabir b. Semura'nın rivayet ettiği hadis vardır. Başlıktaki manası ile gayet açıktır. (1524) "Güneş güzelce doğuncaya kadar" güzelce, iyice doğup yükselmesi demektir. Bu hadisten ayrıca gülmenin ve gülümsemenin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

.../...- باب ما روي احب البلاد الي الله مساجدها

.../....- ALLAH NEZDİNDE EN SEVİLEN BELDELER ORANIN MESCİTLERİDİR DİYE GELEN RİVAYET BABI[60]

١٥٢٦-٢٨٨/٤- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَإِسْحَقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ قَالَا- حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي ذُبَابٍ فِي رِوَايَةِ هَارُونَ وَفِي حَدِيثِ الْأَنْصَارِيِّ حَدَّثَنِي الْحَارِثُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مِهْرَانَ مَوْلَى أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَحَبُّ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا وَأَبْغَضُ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ أَسْوَاقُهَا

1526-288/4 Bize Harun b. Maruf ve İshak b. Musa el-Ensari tahdis edip dediler ki: Bize Enes b. Iyaz tahdis etti, bana -Harun'un rivayetinde İbn Ebu Ribat- şeklinde el-Ensari'nin rivayetinde de bana el-Haris tahdis etti şeklinde, o Ebu Hureyre'nin azatlısı Abdurrahman b. Mihran'dan, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah nezdinde beldelerin en sevileni mescitleridir. Allah nezdinde beldelerin en buğzedileni ise çarşılarıdır"* buyurmuştur.[61]

Şerh

"Allah nezdinde beldelerin en sevileni mescitleridir" çünkü mescitler Allah'a itaat edilen evler olup, onların temeli takva üzere kurulmuştur.

"Allah nezdinde en buğzedilen beldeler çarşılarıdır" çünkü aldatmanın, kandırmanın, faizin, yalan yere yemin etmenin, verilen sözlerde durmamanın, Allah'ın zikrinden yüz çevirmenin ve bu anlamda daha başka hususların

60 Bu başlık yazma nüshadan eklenmiştir.

61 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13622

yeri oralardır. Yüce Allah hakkında sevmek ve buğzetmek ise hayır ve şerri irade buyurması yahutta bahtiyar ettiği yahut bedbaht ettiği kimselere bunları yapması demektir. Mescitler rahmetin indiği yerlerdir, çarşı pazarlar ise onların zıttıdır.

٥٣/١٠٦- بَاب مَنْ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ

53/106- İMAM OLMAYA KİM DAHA HAK SAHİBİDİR BABI

١٥٢٧-١/٢٨٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلْيَؤُمَّهُمْ أَحَدُهُمْ وَأَحَقُّهُمْ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَؤُهُمْ

1527-289/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Ebu Said el-Hudri dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Namaz kılacaklar üç kişi iseler biri onlara imam olsun. İmam olmaya en hak sahibi olanları ise Kur'an'ı en iyi okuyabilenleridir"* buyurdu.[62]

١٥٢٨-.../٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ ح- وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ- حَدَّثَنَا مُعَاذٌ وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي كُلُّهُمْ عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

1528-.../2- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti. Bize Yahya b. Said tahdis etti. Bize Şu'be tahdis etti (H). Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Ebu Halid el-Ahmer, Said b. Ebu Arube'den tahdis etti (H). Bana Ebu Gassan el-Mismaî de tahdis etti, bize Muaz -ki İbn Hişam'dır- tahdis etti, bana babam tahdis etti. Hepsi Katade'den bu isnat ile hadisi aynen rivayet etti.[63]

١٥٢٩-.../٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ نُوحٍ ح- وَحَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عِيسَى- حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ جَمِيعًا عَنِ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

62 Nesai, 781, 839; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4372
63 1527 numaralı hadisin kaynakları

1529-.../3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Salim b. Nuh tahdis etti (H). Bize Hasan b. İsa da tahdis etti. Bize İbnu'l-Mubarek tahdis etti. Hepsi el-Cureyri'den, o Ebu Nadra'dan, o Ebu Said el-Hudri'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye aynısını rivayet etti.[64]

١٥٣٠-٢٩٠/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي خَالِدٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ - حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ عَنْ أَوْسِ بْنِ ضَمْعَجٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِلْمًا وَلَا يَؤُمَّنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ وَلَا يَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ قَالَ الْأَشَجُّ فِي رِوَايَتِهِ مَكَانَ سِلْمًا سِنًّا

1530-290/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Said el-Eşec, ikisi Ebu Halid'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Ebu Halid el-Ahmer, A'meş'ten tahdis etti. O İsmail b. Reca'dan, o Evs b. Dam'ac'dan, o Ebu Mesud el-Ensari'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Cemaate Allah'ın kitabını en güzel okuyanları imam olur. Kur'an'ı okumakta eşit iseler sünneti en iyi bilenleri, sünneti bilmekte eşit iseler en erken hicret etmiş olanları, hicret etmekte eşit iseler daha erken müslüman olanları imam olur. Sakın bir kimse bir diğerine hükmü altındaki bir yerde imam olmasın. Onun evinde ona ait (minder, sedir, koltuk gibi) oturma yerinde oturmasın. İzni ile olması müstesna."*

el-Eşec rivayetinde *"Müslüman olmak"* yerine *"daha yaşlı"* ibaresini kullanmıştır.[65]

١٥٣١-.../٥- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ - حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ح - وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ ح - وَحَدَّثَنَا الْأَشَجُّ - حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ ح - وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

64 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4334

65 Ebu Davud, 582, 583, 584; Tirmizi, 235; Nesai, 779, 782 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 980; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9986

1531-.../5- Bize Ebu Kureyb tahdis etti, bize Ebu Muaviye tahdis etti (H). Bize İshak da tahdis etti. Bize Cerir ve Ebu Muaviye haber verdi (H). Bize el-Eşec de tahdis etti, bize İbn Fudayl tahdis etti (H). Bize İbn Ömer de tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti. Hepsi A'meş'ten bu isnat ile aynısını rivayet etti.[66]

١٥٣٢-٢٩١/٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ قَالَ سَمِعْتُ أَوْسَ بْنَ ضَمْعَجٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا مَسْعُودٍ يَقُولُ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ وَأَقْدَمُهُمْ قِرَاءَةً فَإِنْ كَانَتْ قِرَاءَتُهُمْ سَوَاءً فَلْيَؤُمَّهُمْ أَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَلْيَؤُمَّهُمْ أَكْبَرُهُمْ سِنًّا وَلَا يُؤَمَّنَّ الرَّجُلَ فِي أَهْلِهِ وَلَا فِي سُلْطَانِهِ وَلَا تَجْلِسْ عَلَى تَكْرِمَتِهِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا أَنْ يَأْذَنَ لَكَ أَوْ بِإِذْنِهِ

1532-291/6- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer, Şu'be'den tahdis etti. O İsmail b. Reca'dan şöyle dediğini nakletti: Evs b. Dam'ac'ı şöyle derken dinledim, Ebu Mesud'u şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize dedi ki: *"Cemaate Allah'ın kitabını en iyi okuyanları; kıraati en önde olanları imam olur. Eğer kıraatleri eşit olursa daha erken hicret etmiş olanları onlara imam olsun. Hicrette eşit olurlarsa yaşça en büyükleri onlara imam olsun. Bir kimseye ailesi arasında iken de, hükmü altında bulunan bir yerde de imamlık yapılmaz.*[67] *Onun evinde ona ait (döşek, minder gibi) oturma yerine sana izin vermesi hali dışında* -yahut izni ile olması müstesna- *oturma."*[68]

١٥٣٣-٢٩٢/٧- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ أَتَيْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ لَيْلَةً وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَحِيمًا رَقِيقًا فَظَنَّ أَنَّا قَدِ اشْتَقْنَا أَهْلَنَا فَسَأَلَنَا عَنْ مَنْ تَرَكْنَا مِنْ أَهْلِنَا فَأَخْبَرْنَاهُ فَقَالَ ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِيكُمْ فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ ثُمَّ لِيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ

66 1530 numaralı hadisin kaynakları

67 Eserin muhakkiki Şeyh Halil'in düştüğü nota göre bu metin tercüme yazma nüshadaki ibareye göredir. Basılı nüshada ise bu son cümle *"bir kimseye... imam olma"* anlamındadır. (Çeviren)

68 1530 numaralı hadisin kaynakları

1533-292/7- Bize Zuheyr b. Harb tahdis etti... Malik b. el-Huveyris dedi ki: Bizler yaşları birbirine yakın genç delikanlılar olarak Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitmiştik. Onun yanında yirmi gün kaldık. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok merhametli, ince kalpli idi. Bizim ailelerimizi özlediğimizi anlayınca geride bıraktığımız ailelerimizi bize sordu, biz de ona söyledik. Bunun üzerine: *"Ailelerinizin yanına dönün, aralarında kalın, onlara öğretin, onlara emredin. Namaz vakti gelince de biriniz sizin için ezan okusun sonra da yaşça büyüğünüz size imam olsun"* buyurdu.[69]

١٥٣٤-.../٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَخَلَفُ بْنُ هِشَامٍ قَالَا- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

1534-.../8- Bize Ebu'r-Rabi ez-Zehrânî ve Halef b. Hişam da tahdis edip dediler ki: Bize Hammad, Eyyub'dan bu isnat ile (aynı hadisi) rivayet etti.[70]

١٥٣٥-.../٩- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ أَيُّوبَ قَالَ قَالَ لِي أَبُو قِلَابَةَ- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ الْحُوَيْرِثِ أَبُو سُلَيْمَانَ قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ فِي نَاسٍ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ وَاقْتَصَّا جَمِيعًا الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ

1535-.../9- Bize İbn Ebu Ömer tahdis etti... Bize Malik b. el-Huveyris Ebu Süleyman tahdis edip dedi ki: Bazı kimselerle birlikte Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim. Yaşça birbirimize yakın gençlerdik... Sonra bu iki ravi hadisi İbn Uleyye'nin hadisine yakın olarak rivayet ettiler.[71]

١٥٣٦-٢٩٣/١٠- وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَنَا وَصَاحِبٌ لِي فَلَمَّا أَرَدْنَا الْإِقْفَالَ مِنْ عِنْدِهِ قَالَ لَنَا إِذَا حَضَرَتْ الصَّلَاةُ فَأَذِّنَا ثُمَّ أَقِيمَا وَلْيَؤُمَّكُمَا أَكْبَرُكُمَا

1536-293/10- Bize İshak b. İbrahim el-Hanzalî de tahdis etti... Malik b. el-Huveyris dedi ki: Bir arkadaşımla Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına

69 Buhari, 630, 628, 631, 658, 685, 819, 2848, 6008, 7246; Ebu Davud, 589; Tirmizi, 205; Nesai, 633, 780, 634, 668; İbn Mace, 979; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11182

70 1533 numaralı hadisin kaynakları

71 1533 numaralı hadisin kaynakları

gittik. Yanından geri dönmek isteyince bize: *"Namaz vakti gelince ezan okuyun sonra kamet getirin ve yaşça büyüğünüz size imam olsun"* buyurdu.[72]

١٥٣٧-.../١١- وَحَدَّثَنَاه أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ- حَدَّثَنَا حَفْصٌ يَعْنِي ابْنَ غِيَاثٍ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ قَالَ الْحَذَّاءُ وَكَانَا مُتَقَارِبَيْنِ فِي الْقِرَاءَةِ

1537-.../11- Bize Ebu Said el-Eşec tahdis etti, bize Hafs -yani b. Iyas- tahdis etti, bize Halid el-Hazza bu isnad ile tahdis etti. O şunu da ekledi: el-Hazza dedi ki: Kıraat bakımından birbirimize yakındık.[73]

Şerh

(1527-1537 numaralı hadisler)

(1527) *"İmamete en hak sahibi olanları..."* Ebu Mesud'un rivayetinde (1530): *"Cemaate Allah'ın kitabını en iyi okuyanları imam olur..."* ifadeleri yer alır.

Bu hadiste Kur'an okumayı daha iyi bilenin, fıkıh bilgisi daha iyi olanın önüne geçirileceğini söyleyenlerin lehine delil vardır. Bu da Ebu Hanife'nin, Ahmed'in ve mezhebimize mensup bazı ilim adamlarının görüşüdür. Malik, Şafii ve mezheplerine mensup ilim adamları fıkhı daha iyi olan Kur'an'ı daha iyi okuyana öncelenir derler çünkü kişinin gerek duyacağı kadarıyla kıraat zapt u rapt altına alınmıştır (sınırları bellidir) ama ihtiyaç duyacağı kadarıyla fıkhi bilgi bu şekilde sınırlı değildir. Bazen namazda fıkhi bilgisi tam olan kimseler dışında doğru olanı yerine getiremeyeceği bir husus ile karşı karşıya kalabilir. Bu görüş sahipleri der ki: Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekr radıyallâhu anh'ı namazda diğerlerinin önüne geçirmiştir. Hâlbuki bizzat kendisi Ebu Bekr'den başkasının ondan daha iyi Kur'an okuduğunu da açıkça ifade etmiştir. Hadis ile ilgili olarak da, ashab-ı kiram arasında Kur'an'ı en iyi okuyanlar aynı zamanda daha fakih olanlardı diye cevap vermişlerdir ama Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Eğer kıraatte eşit iseler sünneti en iyi bilenleri"* buyurmuş olması kayıtsız ve şartsız olarak kıraati en iyi olanın öne geçirileceğine delil vardır. Bizim mezhebimizde mezhep âlimlerimizden bir topluluğun tercih ettiği bir görüşe göre de verası daha ileri derecede olan kimse daha fakih ve kıraati daha iyi olanın önüne geçirilir, demişlerdir çünkü imamlıktan gözetilen maksat daha vera sahibi olan kimse sebebiyle daha çok tahakkuk eder.

72 1533 numaralı hadisin kaynakları

73 1533 numaralı hadisin kaynakları

(1530) *"Eğer sünneti bilmekte eşit iseler daha önce hicret etmiş olanları"* Mezhep âlimlerimizin dediklerine göre bunun kapsamına iki kesim girer. Biri günümüzde küfür diyarından İslam diyarına hicret eden kimselerdir çünkü hicret bize ve ilim adamlarının cumhuruna göre kıyamete kadar kalıcıdır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Fetihten sonra hicret yoktur"* buyruğu Mekke'den hicret yoktur çünkü dar-ı İslam olmuştur demektir yahut fetihten önceki hicret gibi faziletli hicret yoktur, demektir. Bunun geniş açıklaması yüce Allah'ın izniyle yerinde gelecektir.

İkinci kesim ise Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına hicret edenlerin çocuklarıdır. Buna göre iki kişi fıkıh ve kıraat bakımından eşit olmakla birlikte onlardan birisi erken hicret etmiş olanın çocuklarından, diğeri ise sonra hicret etmiş olanların çocuklarından (soyundan) ise önce hicret etmiş olanın soyundan gelen öne geçirilir.

"Eğer hicrette eşit iseler daha erken Müslüman olmuş olanları" Diğer rivayette ise *"yaşça büyük olanları"* yine diğer rivayette (1532) *"yaşça büyük olanları"* şeklindedir yani fıkhi bilgileri kıraat ve hicret bakımından eşit olmakla birlikte aralarından birisi daha erken Müslüman olmakla yahut yaşça büyük olmakla önde ise o imam olur çünkü bu kendisi sebebiyle üstün geldiği bir fazilettir.

(1530) *"Bir kimse diğerine hükmü altındaki bir yerde imam olmasın."* Mezhep âlimlerimizin ve başkalarının söylediklerine göre anlamı şudur: Ev sahibi, meclis sahibi, mescit imamı başkasına göre imamlık yapmaya daha bir hak sahibidir. İsterse ondan başkası daha fakih, kıraati daha düzgün, daha çok vera sahibi ve ondan daha faziletli olsun. Mekân sahibi de imam olmakta daha bir hak sahibidir. Dilerse kendisi öne geçer, dilerse istediğini öne geçirir. Öne geçirdiği kişi diğer hazır bulunanlara göre fazilet bakımından daha az olsa bile bu ona ait bir haktır çünkü bu onun yetkisindedir, yetkisini dilediği gibi kullanır.

Mezhep âlimlerimiz dedi ki: Şayet sultan yahut onun naibi hazır bulunacak olursa o ev sahibinin, mescit imamının ve diğerlerinin önüne geçer çünkü onun velayet ve emir yetkisi geneldir. Ev sahibinin, kendisinden daha faziletli olan kimseye izin vermesi de müstehabtır, demişlerdir.

"Kendi evinde onun izni olmadan ona ait oturma yerinde oturmasın." Diğer rivayette (1532) *"onun evinde ona ait oturma yerinde* -sana izin vermesi hali müstesna- *oturma"* ibaresi ile ilgili olarak ilim adamları şöyle demişlerdir: Hadisteki "tekrume" ev sahibi için serilen ve ona özel döşek ve benzeri şeylere denir.

(1530, 1532) "Evs b. Dam'ac" dat harfi fethalı, mim sakin ve ayn harfi fethalıdır.

(1533) "Yaşımız birbirine yakın gençler olarak" Hadisteki "şebebe" şâbb'ın çoğulu olup, yaşça birbirine yakın kimseler anlamındadır.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok merhametli ve ince kalpli idi." "Rakik: ince kalpli" lafzını bu şekilde Müslim'de iki kaf ile zaptetmiş olmakla birlikte Buhari'de ise iki şekilde zaptetmiş bulunmaktayız. Birincisi bu şekilde olup, ikincisi ise "rafik: rıfk ve yumaşaklıkla davranan" şeklindedir, her ikisinin de anlamı açıktır.

"Namaz vakti girince sizin için biriniz ezan okusun..." Bu hadisten şu hüküm anlaşılmaktadır: Ezan okumak, cemaatle namaz kılmak, diğer özelliklerinde eşit olmaları halinde yaşça daha büyük olanın öne geçirilip, imamlık yapması teşvik edilmektedir. Bunlar bunun dışındaki diğer hasletlerde birbirlerine eşit idiler çünkü beraber hicret etmiş, beraber Müslüman olmuş, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sohbetinde bulunup, yirmi gün onunla beraber kalmışlardı. Böylelikle ondan öğrenmeleri de eşit idi. Geriye birisinin öne geçmesi için yaştan başka bir sebep kalmıyordu.

Bir topluluk da bunu imamlık yapmanın ezan okumaktan daha faziletli olduğuna delil göstermişlerdir çünkü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Biriniz ezan okusun"* dediği halde imam olmak için yaşça büyük olma özelliğini sözkonusu etmiştir. Ezan okumanın daha faziletli olduğunu söyleyenlere gelince -sahih ve tercih olunan görüş de budur- şöyle der: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in biriniz ezan okur deyip, imamlığı yaşça büyük olana tahsis etmesi ezan okumanın fazlaca bir ilmi gerektirmediğinden dolayıdır çünkü ezan okumanın azami maksadı vakti bildirmek ve ezanı işittirmektir. Hâlbuki imamın durumu böyle değildir. Allah en iyi bilendir.

(1536) "Geri dönmek isteyince" Burada "kafele" geri dönmek anlamındadır. Akfele ise geri dönmek isteyenlere izin vermek anlamına gelir. Bu durumda, bizler geri dönmek üzere bize izin verilmesini isteyince... demiş gibi olmaktadır.

(1537) *"Namaz vakti girince ezan okuyunuz..."* Buradan ezan ve cemaatle namaz kılmanın yolcular için meşru olduğu, yolculukta da, ikamet halinde de ezana devam etmenin teşvik edildiği, cemaatle namazın imam ve cemaat ile birlikte sahih olduğu hükümleri anlaşılmaktadır ki bu da Müslümanların icma ettikleri bir husustur.

Ayrıca bundan namazın ilk vaktinde erken kılınması hükmü de anlaşılmaktadır.

٥٤/١٠٧ - بَاب اسْتِحْبَابِ الْقُنُوتِ فِي جَمِيعِ الصَّلَاةِ إِذَا نَزَلَتْ بِالْمُسْلِمِينَ نَازِلَةٌ

54/107- MÜSLÜMANLARIN BAŞINA BİR MUSİBET GELDİĞİ ZAMAN BÜTÜN NAMAZLARDA KUNUT YAPMANIN MÜSTEHAB OLUŞU BABI

Şafii'nin -yüce Allah'ın rahmeti ona- mezhebine göre kunut her zaman için sabah namazında sünnettir. Sabah dışındaki namazlar ile ilgili olarak da üç farklı görüşü vardır. Sahih ve meşhur olan görüşüne göre, düşman, kıtlık, veba, susuzluk, Müslümanlar arasında zararı açıkça görülen bir husus ve benzeri bir hal ile karşı karşıya kalınması durumunda farz olan namazlarda kunut yapacaklarıdır. Durum böyle değilse yapmazlar. İkinci görüş ise her iki halde (musibet olsun olmasın) kunut yaparlar, üçüncü görüş ise her iki halde de kunut yapmazlar, şeklindedir.

Kunut son rekâtta başı rükûdan kaldırdıktan sonra yapılır. Açıktan okunan namazda kunutun da açıktan yapılmasının müstehab oluşunda iki görüş vardır. Bunların daha sahih olanına göre kunutu açıktan yapar. Ayrıca kunutta elleri kaldırmak müstehab olmakla birlikte eller yüze sürülmez. Ellerin yüze sürülmesinin müstehab olduğu söylendiği gibi, ellerin kaldırılmayacağı da söylenmiştir. Ancak göğse sürmenin mekruh olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Sahih olan görüşe göre kunutta özel ve muayyen bir dua yoktur. Aksine her türlü dua ile kunut gerçekleşir. Bir görüşe göre ise ancak meşhur olan: Allahummehdini fi men hedeyt... duası ile yapılmış olur ama sahih olan bu duanın müstehab olup, şart olmadığıdır.

Namaz kılan kişi sabah namazında kunut yapmayacak olursa sehv secdesi yapar.

Ebu Hanife, Ahmed ve başkaları ise sabah namazında kunut yapılmayacağı kanaatindedirler. Malik'in dediği üzere rükûa varmadan kunut yapar.

Bütün bu kanaat sahiplerinin delilleri bilinmektedir. Ben bunları Mühezzeb şerhinde açıklamış bulunmaktayım. Allah en iyi bilendir.

١٥٣٨-٢٩٤/١- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُمَا سَمِعَا أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ

حِينَ يَفْرُغُ مِنْ صَلاَةِ الْفَجْرِ مِنَ الْقِرَاءَةِ وَيُكَبِّرُ وَيَرْفَعُ رَأْسَهُ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ وَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ كَسِنِي يُوسُفَ اللَّهُمَّ الْعَنْ لِحْيَانَ وَرِعْلاً وَذَكْوَانَ وَعُصَيَّةَ عَصَتِ اللهَ وَرَسُولَهُ ثُمَّ بَلَغَنَا أَنَّهُ تَرَكَ ذَلِكَ لَمَّا أُنْزِلَ لَيْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ

1538-294/1- Bize Ebu't-Tahir ve Harmele b. Yahya tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis etti. Bana Yunus b. Yezid, İbn Şihâb'dan şöyle dediğini haber verdi: Bana Said b. el-Müseyyeb ve Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf'ın haber verdiklerine göre her ikisi Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemişlerdir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazında kıraati bitirip, tekbir alarak, başını da rükûdan kaldırdıktan sonra *"semiallahu li men hamideh, Rabbena ve leke'l-hamd"* der sonra da ayakta: *"Allah'ım el-Velid b. Velid'i, Seleme b. Hişam'ı, Ayyaş b. Ebu Rabia'yı ve müminlerin zayıf düşürülmüş olanlarını kurtar. Allah'ım, Mudar üzerindeki şiddetini, baskını arttır. Bu yılları onların üzerine Yusuf'un kıtlık yılları gibi kıl. Allah'ım Lihyan'a, Ri'l'e ve Allah'a ve Rasulüne isyan etmiş olan Usayye kabilelerine lanet eyle"* diye dua ederdi. Sonra yüce Allah'ın: *"O işten sana hiçbir şey düşmez. (Allah dilerse) ya tövbelerini kabul eder yahut zalim olduklarından dolayı onlara azap eder."* (Al-i İmran, 128) buyruğu nazil olunca bunu terk ettiği haberi bize ulaştı.[74]

١٥٣٩-.../٢- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ قَالاَ- حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ إِلَى قَوْلِهِ وَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ كَسِنِي يُوسُفَ وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ

1539-.../2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid tahdis edip dedi ki: Bize İbn Uyeyne, ez-Zühri'den tahdis etti. O Said b. Müseyyeb'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Ve bu yılları onların üzerine Yusuf'un (kıtlık) yılları gibi kıl"* buyruğuna kadar rivayet etti.[75]

---

74 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13356

75 Buhari, 6200; İbn Mace, 1244; Nesai, 1072; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13232

١٥٤٠-٢٩٥/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ- حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُمْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَنَتَ بَعْدَ الرَّكْعَةِ فِي صَلَاةٍ شَهْرًا إِذَا قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ يَقُولُ فِي قُنُوتِهِ اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ اللَّهُمَّ نَجِّ سَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ اللَّهُمَّ نَجِّ عَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ اللَّهُمَّ نَجِّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ ثُمَّ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ تَرَكَ الدُّعَاءَ بَعْدُ فَقُلْتُ أُرَى رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ تَرَكَ الدُّعَاءَ لَهُمْ قَالَ فَقِيلَ وَمَا تُرَاهُمْ قَدْ قَدِمُوا

1540-295/3- Bize Muhammed b. Mihran er-Razi tahdis etti... Ebu Seleme'den rivayete göre Ebu Hureyre kendilerine tahdis etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir vakit namazda rükûdan sonra *"semiallahu li men hamideh"* buyurduktan sonra bir ay süreyle kunut yaptı. Kunutunda: *"Allah'ım el-Velid b. el-Velid'i kurtar, Allah'ım Seleme b. Hişam'ı kurtar, Allah'ım Ayyaş b. Ebu Rabia'yı kurtar. Allah'ım mustazaf müminleri kurtar. Allah'ım Mudar'ın üzerindeki baskını ve şiddetini arttır, Allah'ım bu yılları onların üzerine Yusuf'un (kıtlık) yılları gibi yap"* derdi.

Ebu Hureyre dedi ki: Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in duayı terk ettiğini gördüm. Ben: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara duayı terk ettiğini görüyorum, dedim. Bana: Onların geldiklerini görmüyor musun, denildi.[76], [77]

١٥٤١-.../٤- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ بَيْنَمَا هُوَ يُصَلِّي الْعِشَاءَ إِذْ قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ثُمَّ قَالَ قَبْلَ أَنْ يَسْجُدَ اللَّهُمَّ نَجِّ عَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ الْأَوْزَاعِيِّ إِلَى قَوْلِهِ كَسِنِي يُوسُفَ وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ

76 Avnu'l-Mabud, Hattabi ve benzeri Ebu Davud şerhlerinde hadisin bu bölümü ile ilgili olarak el-Velid, Seleme ve diğer mustazaf Müslümanların Mekke'den Medine'ye gelip Allah'ın onları küfür diyarından kurtardığını belirterek açıklamada bulunmaktadırlar. (Çeviren)

77 Ebu Davud, 1442; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15387

1541-.../4- Bize Zuheyr b. Harb tahdis etti, bize Huseyn b. Muhammed tahdis etti. Bize Şeyban, Yahya'dan tahdis etti. O Ebu Seleme'den rivayet ettiğine göre Ebu Hureyre kendisine şunu haber vermiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsı namazını kıldırmakta iken *"semiallahu li men hamideh"* dedikten sonra secde etmeden önce: *"Allah'ım Ayyaş b. Ebu Rabia'yı kurtar"* buyurdu. Sonra hadisi Evzaî'nin hadisi gibi *"Yusuf'un (kıtlık) yılları gibi kıl"* sözüne kadar aynen rivayet etti ama ondan sonrasını da zikretmedi.[78]

١٥٤٢-٢٩٦/٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ وَاللَّهِ لأُقَرِّبَنَّ بِكُمْ صَلاَةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَقْنُتُ فِي الظُّهْرِ وَالْعِشَاءِ الآخِرَةِ وَصَلاَةِ الصُّبْحِ وَيَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَلْعَنُ الْكُفَّارَ

1542-296/5- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti... Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan rivayete göre Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Allah'a yemin ederim size Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazına pek yakın bir namaz kıldıracağım dedi. Ebu Hureyre öğle, yatsı ve sabah namazında kunut yapardı. Müminlere dua eder, kâfirlere lanet okurdu.[79]

Şerh

(1538-1542 numaralı hadisler)

(1538) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazında kıraati bitirip, tekbir alıp, başını kaldırdıktan sonra..." hadisinde kunut yapmanın, kunutu açıktan okumanın müstehap olup, rükûdan sonra yapılacağı ve semiallahu li men hamideh ve Rabbena leke'l-hamd sözlerini bir arada söyleyeceği;

Ayrıca belli bir kişiye dua, yine belli bir kişiye beddua etmenin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Hem "Rabbena leke'l-hamd", hem de vav getirerek "Rabbena ve leke'l-hamd" demenin caiz olduğu da daha önce açıklanmıştı. Her iki husus da sahihte sabit olmuş ve araya "vav" getirmenin hikmeti de beyan edilmişti.

"Allah'ım, Mudar üzerindeki baskı ve şiddetini arttır." Baskı "vat'a" tı harfi sakin sonrasında da hemze iledir. Azap demektir.

78 Buhari, 4598; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15370

79 Buhari, 797; Ebu Davud, 1440; Nesai, 1074 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15421

"Bu yılları onlara Yusuf'un (kıtlık) yılları gibi yap." Yani kıtlık ve pahalılığın olduğu son derece zor yıllar yap.

"Allah'ım Lihyan'a... lanet et." Bundan da kâfirlere ve kâfirler arasından muayyen bir kesime lanet okumanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

"Sonra bize onun bunu terk ettiği haberi ulaştı." Bununla bu kabilelere yaptığı bedduayı kastetmektedir. Sabah namazında kunutun kendisini ise dünyadan göç edinceye kadar terk etmiş değildir. Nitekim Enes radıyallâhu anh'dan bu şekilde sahih olarak rivayet edilmiştir.

(1541) "O namaz kılmakta iken" Dilbilginlerinin dediklerine göre "beynemâ: iken" lafzı "beynâ beyne"dir. İfadenin takdiri ise namaz vakitleri arasında şeklindedir. İşte o namazda şunları şunları söyledi, demektir. Buna dair açıklama daha önceden geçti.

.../...- باب منه

.../...- BU KABİLDEN BAŞKA BİR BAB[80]

١٥٤٣-٢٩٧/٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الَّذِينَ قَتَلُوا أَصْحَابَ بِئْرِ مَعُونَةَ ثَلَاثِينَ صَبَاحًا يَدْعُو عَلَى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ وَلِحْيَانَ وَعُصَيَّةَ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ أَنَسٌ أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي الَّذِينَ قُتِلُوا بِبِئْرِ مَعُونَةَ قُرْآنًا قَرَأْنَاهُ حَتَّى نُسِخَ بَعْدُ أَنْ بَلِّغُوا قَوْمَنَا أَنْ قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ

1543-297/6- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e İshak b. Abdullah b. Ebu Talha'dan diye naklettiği rivayeti okudum. O Enes b. Malik'ten şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bi'r-i Maune ashabını öldüren kimselere otuz gün sabah namazında beddua etti. Bu bedduasında Ri'le Zekvan'a, Lihyan'a, Allah'a ve Rasulüne isyan eden Usayye'ye beddua ediyordu. Enes dedi ki: Aziz ve celil Allah Bi'r-i Maune'de öldürülen kimseler hakkında bir süre okuduğumuz sonra nesh olunan: "Kavmimize Rabbimize kavuştuğumuzu, bizden razı olduğunu, bizim de ondan (mükâfatından) hoşnut olduğumuzu tebliğ edin" diye Kur'an buyruğu dahi nazil olmuştu.[81]

80 Bab başlığı yazma nüshadan eklenmiştir.

81 Buhari, 4095, 2814; Tuhfetu'l-Eşrâf, 208

١٥٤٤-٢٩٨/٧- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ لِأَنَسٍ هَلْ قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي صَلاَةِ الصُّبْحِ قَالَ نَعَمْ بَعْدَ الرُّكُوعِ يَسِيرًا

1544-298/7- Bana Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dedi ki: Bize İsmail b. Eyyub, Muhammed'den şöyle dediğini tahdis etti: Enes'e: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazında kunut yaptı mı diye sordum, o: Evet, rükudan sonra uzun sayılmayan bir süre (kunut okudu), dedi.[82]

١٥٤٥-٢٩٩/٨- وَحَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى وَاللَّفْظُ لِابْنِ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَهْرًا بَعْدَ الرُّكُوعِ فِي صَلاَةِ الصُّبْحِ يَدْعُو عَلَى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ وَيَقُولُ عُصَيَّةُ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

1545-299/8- Bana Ubeydullah b. Muaz el-Anberi, Ebu Kureyb, İshak b. İbrahim, Muhammed b. Abdula'lâ -ki lafız İbn Muaz'a aittir- tahdis etti, bize el-Mu'temir b. Süleyman babasından tahdis etti. O Ebu Miclez'den, o Enes b. Malik'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ay boyunca sabah namazında rükûdan sonra kunut yapıp, Ri'l ve Zekvan'a beddua etti ve: *"Usayye de Allah'a ve Rasulüne isyan etmiştir"* derdi.[83]

١٥٤٦-٣٠٠/٩- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ- حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا أَنَسُ بْنُ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَنَتَ شَهْرًا بَعْدَ الرُّكُوعِ فِي صَلاَةِ الْفَجْرِ يَدْعُو عَلَى بَنِي عُصَيَّةَ

1546-300/9- Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti. Bize Behz b. Esed tahdis etti. Bize Hammad b. Seleme tahdis etti. Bize Enes b. Sirin'in, Enes b. Malik'ten rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazında rükûdan sonra bir ay boyunca kunut okudu, Usayye oğullarına beddua ediyordu.[84]

82 Buhari, 1101 -uzunca-; Ebu Davud, 1444 -uzunca-; Nesai, 1070 -uzunca-; İbn Mace, 1184; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1453

83 Buhari, 1003, 4094; Nesai, 1069; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1650

84 Ebu Davud, 1445 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 235

١٥٤٧-٣٠١/١٠- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ الْقُنُوتِ قَبْلَ الرُّكُوعِ أَوْ بَعْدَ الرُّكُوعِ فَقَالَ قَبْلَ الرُّكُوعِ قَالَ قُلْتُ فَإِنَّ نَاسًا يَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَنَتَ بَعْدَ الرُّكُوعِ فَقَالَ إِنَّمَا قَنَتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى أُنَاسٍ قَتَلُوا أُنَاسًا مِنْ أَصْحَابِهِ يُقَالُ لَهُمْ الْقُرَّاءُ

1547-301/10- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Kureyb de tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye, Asım'dan tahdis etti. O Enes'ten rivayetle dedi ki: Enes'e: Kunut rükûdan önce midir yoksa rükûdan sonra mıdır? diye sordum. O: Rükûdan öncedir dedi. Ben: Ama birtakım kimseler Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in rükûdan sonra kunut yaptığını söylüyorlar dedim. O: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ay boyunca kunut yaparak ashabından kendilerine kurra (Kur'an'ı okuyup, bilen) denilen kimseleri öldüren birtakım insanlara beddua etti, dedi.[85]

١٥٤٨-٣٠٢/١١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَاصِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَجَدَ عَلَى سَرِيَّةٍ مَا وَجَدَ عَلَى السَّبْعِينَ الَّذِينَ أُصِيبُوا يَوْمَ بِئْرِ مَعُونَةَ كَانُوا يُدْعَوْنَ الْقُرَّاءَ فَمَكَثَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى قَتَلَتِهِمْ

1548-302/11- Bize İbn Ebu Ömer tahdis etti. Bize Süfyan, Asım'dan şöyle dediğini tahdis etti: Enes'i şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bi'r-i Maune günü şehit edilen kendilerine kurra denilen kimseler için üzüldüğü kadar göndermiş olduğu başka bir seriye(den verilen kayıplar)a üzülüp, kederlendiğini asla görmedim. Öldürülmeleri dolayısıyla bir ay boyunca (onlara ihanet eden katillerine) beddua edip, durdu.[86]

١٥٤٩-.../١٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا حَفْصٌ وَابْنُ فُضَيْلٍ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا مَرْوَانُ كُلُّهُمْ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ بِهَذَا الْحَدِيثِ يَزِيدُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ

85 Buhari, 1002 -buna yakın-, 1300 -buna yakın-, 3170 -uzunca-, 4096, 6394 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 931

86 1547 numaralı hadisin kaynakları

1549-.../12- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Hafs ve İbn Fudayl tahdis etti (H). Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Mervan tahdis etti. Hepsi Asım'dan, o Enes'ten, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi -biri diğerine göre bazı fazla lafızlar ile- rivayet etti.[87]

١٥٥٠-٣٠٣/١٣- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَنَتَ شَهْرًا يَلْعَنُ رِعْلًا وَذَكْوَانَ وَعُصَيَّةَ عَصَوْا اللَّهَ وَرَسُولَهُ

1550-303/13- Bize Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize el-Esved b. Amir tahdis etti, bize Şu'be, Katade'den tahdis etti, o Enes b. Malik'ten rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ay boyunca kunut yapıp, Ri'le ve Zekvan'a, Allah'a ve Rasulüne isyan eden Usayye'ye lanet okudu.[88]

١٥٥١-.../١٤- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِنَحْوِهِ

1551-.../14- Bize Amr en-Nâkid de tahdis etti. Bize Esved b. Âmir tahdis etti, bize Şu'be, Musa b. Enes'ten haber verdi, o Enes'ten Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) diye hadisi buna yakın olarak rivayet etti.[89]

١٥٥٢-٣٠٤/١٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَنَتَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ ثُمَّ تَرَكَهُ

1552-304/15- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti, bize Abdurrahman tahdis etti. Bize Hişam, Katade'den tahdis etti. Onun Enes'ten rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ay kunut yaparak Arap kabilelerinden bazı kabilelere beddua etti sonra onu bıraktı.[90]

87 1047 numaralı hadisin kaynakları
88 Nesai, 1076; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1270
89 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1615
90 Buhari, 4089; Nesai, 1076, 1078; İbn Mace, 1243; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1351

١٥٥٣-٣٠٥/١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى قَالَ- حَدَّثَنَا الْبَرَاءُ بْنُ عَازِبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقْنُتُ فِي الصُّبْحِ وَالْمَغْرِبِ

1553-305/16- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki... Amr b. Murre dedi ki: İbn Ebi Leyla'yı şöyle derken dinledim: el-Berâ b. Âzib'in bize tahdis ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah ve akşam namazlarında kunut yapardı.[91]

١٥٥٤-٣٠٦/١٧- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ الْبَرَاءِ قَالَ قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْفَجْرِ وَالْمَغْرِبِ

1554-306/17- Bize İbn Numeyr tahdis etti... Bera dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah ve akşam namazlarında kunut yaptı.[92]

١٥٥٥-٣٠٧/١٨- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ الْمِصْرِيُّ قَالَ- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ اللَّيْثِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ أَبِي أَنَسٍ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ خُفَافِ بْنِ إِيمَاءٍ الْغِفَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي صَلَاةٍ اللَّهُمَّ الْعَنْ بَنِي لِحْيَانَ وَرِعْلًا وَذَكْوَانَ وَعُصَيَّةَ عَصَوْا اللَّهَ وَرَسُولَهُ غِفَارُ غَفَرَ اللَّهُ لَهَا وَأَسْلَمُ سَالَمَهَا اللَّهُ

1555-307/18- Bize Ebu't-Tahir Ahmed b. Amr b. Serh el-Mısri tahdis edip dedi ki... Hufâf b. Îmâ el-Gıfari dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir namazda: *'Allah'ım Lihyan oğullarına Ri'l'e ve Zekvan'a, Allah'a ve Rasulü-ne isyan eden Usayye'ye lanet eyle. Gıfarlıların Allah günahlarını bağışlasın, Eslemlilere gelince Allah da onlara selamet ve barış versin*" buyurdu.[93]

١٥٥٦-٣٠٨/١٩- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ وَهُوَ ابْنُ عَمْرٍو عَنْ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَرْمَلَةَ عَنْ الْحَارِثِ بْنِ خُفَافٍ أَنَّهُ قَالَ قَالَ خُفَافُ بْنُ إِيمَاءٍ رَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ

91 Ebu Davud, 1444; Tirmizi, 401; Nesai, 1075; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1782

92 1553 numaralı hadisin kaynakları

93 Müslim, 6381; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3536

ﷺ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ غِفَارُ غَفَرَ اللَّهُ لَهَا وَأَسْلَمُ سَالَمَهَا اللَّهُ وَعُصَيَّةُ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ اللَّهُمَّ الْعَنْ بَنِي لِحْيَانَ وَالْعَنْ رِعْلاً وَذَكْوَانَ ثُمَّ وَقَعَ سَاجِدًا قَالَ خُفَافٌ فَجُعِلَتْ لَعْنَةُ الْكَفَرَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ

1556-308/19- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr tahdis etti. İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail b. Cafer tahdis etti. Dedi ki: Bana Muhammed -b. Amr'dır- Halid b. Abdullah b. Harmele'den haber verdi, o el-Haris b. Hufaf'dan şöyle dediğini rivayet etti: Hufâf b. Îmâ dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükûa vardıktan sonra başını kaldırıp: *"Gıfarlılara Allah günahlarını bağışlasın, Eslemlilere de Allah sulh ve selamet versin, Usayye Allah'a ve Rasulüne isyan etmiştir. Allah'ım Lihyan oğullarına lanet buyur, Ri'l ve Zekvan'a lanet buyur"* buyurdu sonra secdeye vardı. Hufaf dedi ki: İşte bundan dolayı kâfirlere lanet okumak meşru kılınmış oldu.[94]

١٥٥٧-.../٢٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ قَالَ وَأَخْبَرَنِيهِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَرْمَلَةَ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْأَسْقَعِ عَنْ خُفَافِ بْنِ إِيمَاءٍ بِمِثْلِهِ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَقُلْ فَجُعِلَتْ لَعْنَةُ الْكَفَرَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ

1557-.../20- Bize Yahya b. Eyyub tahdis etti, bize İsmail tahdis edip dedi ki: Bunu bana Abdurrahman b. Harmele de Hanzala b. Ali b. el-Eska'dan haber verdi. O Hufâf b. Îmâ'dan hadisi aynen rivayet etti ancak rivayetinde: "İşte bundan dolayı kâfirlere lanet okumak meşru kılındı" demedi.[95]

Şerh

(1543-1557 Numaralı Hadis)

(1545) "Ebu Miclez" mim harfi kesreli, cim sakin, lam fethalı okunur.

(1555) "Hufâf b. Îmâ el-Ğıfari" hı harfi ötreli, Îmâ isminde hemze kesreli olup, munsarıf bir isimdir.

94 1555 numaralı hadisin kaynakları

95 1555 numaralı hadisin kaynakları

٥٥/١٠٨ - بَاب قَضَاءِ الصَّلَاةِ الْفَائِتَةِ وَاسْتِحْبَابِ تَعْجِيلِ قَضَائِهَا

55/108- VAKTİNDE KILINAMAYAN NAMAZIN KAZA EDİLMESİ VE ONU KAZA ETMEKTE ACELE ETMENİN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI[96]

١٥٥٨-٣٠٩/١- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ قَفَلَ مِنْ غَزْوَةِ خَيْبَرَ سَارَ لَيْلَهُ حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْكَرَى عَرَّسَ وَقَالَ لِبِلَالٍ اكْلَأْ لَنَا اللَّيْلَ فَصَلَّى بِلَالٌ مَا قُدِّرَ لَهُ وَنَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ فَلَمَّا تَقَارَبَ الْفَجْرُ اسْتَنَدَ بِلَالٌ إِلَى رَاحِلَتِهِ مُوَاجِهَ الْفَجْرِ فَغَلَبَتْ بِلَالًا عَيْنَاهُ وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَى رَاحِلَتِهِ فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلَا بِلَالٌ وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِهِ حَتَّى ضَرَبَتْهُمْ الشَّمْسُ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَوَّلَهُمْ اسْتِيقَاظًا فَفَزِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَيْ بِلَالُ فَقَالَ بِلَالٌ أَخَذَ بِنَفْسِي الَّذِي أَخَذَ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ بِنَفْسِكَ قَالَ اقْتَادُوا فَاقْتَادُوا رَوَاحِلَهُمْ شَيْئًا ثُمَّ تَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَمَرَ بِلَالًا فَأَقَامَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى بِهِمْ الصُّبْحَ فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ قَالَ مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا فَإِنَّ اللَّهَ قَالَ أَقِمْ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي قَالَ يُونُسُ وَكَانَ ابْنُ شِهَابٍ يَقْرَؤُهَا لِلذِّكْرَى

1558-309/1- Bana Harmele b. Yahya et-Tucîbî tahdis etti... Said b. el-Müseyyeb'in Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hayber gazasından geri dönünce gece boyunca yol yürüdü. Nihayet uykusu bastırınca uyumak üzere mola verdi, Bilal'e de: *"Bu gece bizim için bekçilik yap"* buyurdu.

Bilal de kendisi için takdir olunduğu kadarıyla namaz kıldı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı uyudu. Tan yerinin ağarmasına yakın Bilal fecrin doğduğu tarafa yüzünü çevirmiş olduğu halde devesine yaslandı. Devesine yaslanmış haliyle Bilal gözlerine karşı koyamadı. Güneş ışıkları onlara değinceye kadar ne Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ne Bilal, ne de ashabından bir kimse uyandı. Yine de aralarında ilk uyanan kişi Rasulullah

96 Bu bab başlığı yazma nüshada: Namazı kılmayı unutan bir kimsenin o namazı kılacağı vakit onu hatırlayacağı zamandır babı şeklindedir.

(sallallâhu aleyhi ve sellem) oldu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uyanıp kalkınca *"ey Bilal"* buyurdu. Bilal: Babam anam sana feda, ey Allah'ın Rasulü, seni etkisi altına alan, beni de etkisi altına aldı, dedi.

Allah Rasulü: "Haydi develerinizi çekin (buradan gidelim)" buyurdu. Onlar da bir miktar develerini çekip uzaklaştılar sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest aldı, Bilal'e emir vermesi üzerine namaz için kamet getirdi ve onlara sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirdikten sonra da: *"Namazı unutan bir kimse onu hatırlayınca o namazı kılıversin çünkü Allah: "Beni anmak için namazı kıl"* (Taha, 14) *buyurmuştur"* dedi.

Yunus dedi ki: İbn Şihâb ayetteki "li zikrî (beni anmak için)" lafzını "lizzikrâ: hatırladığın zaman, hatırladığın için" diye okurdu.[97]

Şerh

Mezhebimizin bu husustaki görüşünün hülasası şudur: Bir kimse eğer farz bir namazı kaçıracak olursa onu kaza etmesi icab eder. Şayet bir mazeret sebebiyle namazı kılamamışsa kazasını derhal yapması müstehabtır. Bununla birlikte sahih olan görüşe göre tehir etmek de caizdir. Beğavi ve başkalarının naklettikleri bir görüşe göre ise caiz değildir. Eğer mazeretsiz olarak namazını geçirmiş ise sahih olan görüşe göre onu derhal kaza etmesi icab eder. Derhal kaza etmesi vacip olmayıp, onu tehir etme imkânı da vardır, denilmiştir. Birden çok namazın kazasını yapacak olursa namazları sırası ile kaza etmesi müstehabtır. Eğer buna muhalefet ederse Şafii'ye ve ona uygun kanaat belirtenlere göre namazı yine sahihtir. Kazaya kalan namazlarının az ya da çok olması arasında da fark yoktur.

Eğer revatib bir sünneti kaçıracak olursa bunun hakkında Şafii'nin iki görüşü vardır, daha sahih olanına göre onu kaza etmesi müstehabtır çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Namazı unutan bir kimse onu hatırlayınca kılsın"* buyruğunun ifadesindeki genellik bunu gerektirmektedir. Ayrıca yine sahihte yer alan çok sayıdaki başka hadis de bunu ifade eder. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gelen heyetlerin kendisini meşgul ettiği zaman öğle namazının sünnetini ikindiden sonra kaza etmesi bu babta gelecek hadiste sabah namazının sünnetini kaza etmesi gibi hadisler de bunu göstermektedir.

İkinci görüşe göre ise vaktinde kılınmamış revatib sünnetlerin kaza edilmesi müstehab değildir.

97 Ebu Davud, 435, 436; İbn Mace, 696; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13326

Arızi bir durum sebebiyle meşru kılınmış küsuf, istiska ve buna benzer sünnet namazların ise kaza edilmesinin meşru olmadığı hususunda görüş ayrılığı yoktur. Allah en iyi bilendir.

"Hayber gazasından döndü." Kafele: Döndü, küful dönmek demektir. "Hayber" isminin noktalı hı ile okunması doğru olandır. Bunu böylece zaptetmiş bulunmaktayız. Bizim ülkemizdeki asıl Müslim nüshalarında da bu şekildedir. el-Baci, Ebu Ömer b. Abdilberr ve başkaları doğru olan budur derken, Kadı Iyaz: Bu siyer bilginlerinin görüşüdür. Sahih olan da budur demektedir. Ayrıca Kadı diyor ki: el-Asîlî ise bunun doğrusu ha ve nun harfleri ile Huneyn'dir ancak bu görüş garip ve zayıftır.

İlim adamları bu şekilde uyumanın bir mi, iki defa mı olduğu hususunda ihtilaf etmiş olmakla birlikte hadislerin zahirinden anlaşılan bunun iki defa olduğudur.

"Uyku onu bastırınca mola verdi." "el-Kerâ" uyuklamak demektir. Uyku olduğu da söylenmiştir. Ta'rîs ise yolcuların uyumak ve dinlenmek maksadıyla gecenin son vakitlerinde inip konaklamaları demektir. Halil ve cumhur böyle açıklamışlardır. Ebu Zeyd ise ta' rîs gece ya da gündüz hangi vakit olursa olsun inip konaklamak demektir demiştir. Hadis-i şerifte ise öğle vaktine doğru ta' rîs yaptıkları (inip konakladıkları) da belirtilmiştir.

"Bizim için tan yerinin ağarmasını bekle"[98] Gözetle, koru ve bekçilik et demektir. Mastarı kef harfi kesreli ve med ile "kilâ" diye gelir. Bunu Cevheri zikretmiştir.

"Tan yerinin doğduğu yere yüzünü çevirerek" yüzünü tan yerinin görüneceği tarafa çevirmiş olarak, demektir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ey Bilal"* buyruğu gerek bizim rivayetlerimizde, gerek bizim ülkemizdeki nüshalarda bu şekildedir. Kadı Iyaz ve bir topluluk ise nakilcilerin bu kelimeyi ye harfinden sonra nun ziyadesiyle "eyne Bilal: Bilal nerede" diye zaptetmiş olduklarını nakletmektedir.

"Develerini bir miktar çektiler (oradan biraz uzaklaştılar)." Bu ifadede mazeret sebebiyle vaktinde kılınmamış bir namazın kazasının derhal gerekmediğine delil vardır. Develerini çekip gitmelerinin sebebi ise ikinci rivayette sözkonusu edilen sebep dolayısıyladır. Orada, *"burası şeytanın yanımızda hazır bulunduğu bir konaklama yeridir"* diye açıklanmıştır.

98 Hadisin metninde burada fecr (tan yeri) yerine, leyl (gece) lafzı kullanılmıştır. Ancak gerek tercümeye esas aldığımız şerhte, gerek Nevevi'nin diğer şerhlerinde burada da şerhte bu kelimenin "fecr" şeklinde olduğunu görmekteyiz. (Çeviren)

"Bilal'e verdiği emir üzerine kamet getirdi."[99]

Bu sözlerden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Vaktinde kılınamayan namaz için kamet getirmek sabittir.

2- Vaktinde kılınamayan namaz için ezanın terk edilebileceğine işaret vardır. Daha sonra gelecek Ebu Katade'nin rivayet ettiği hadiste ise vaktinde kılınamayan namaz için ezan da okunduğu sabittir. Mesele hakkında meşhur görüş ayrılığı vardır, bize göre daha sahih olan ezanın Ebu Katade'nin rivayet ettiği hadis ile daha başka sahih hadisler dolayısıyla sabit olduğudur. Ebu Hureyre'nin ve daha başkalarının rivayet ettiği hadislerde ezanın sözkonusu edilmemesine ise iki şekilde cevap verilir:

a- Onun ezanı sözkonusu etmemesi ezanın okunmamış olmasını gerektirmez. Ezan okunmuş olup, ravinin bunu sözkonusu etmemiş olduğu ihtimali vardır. Yahut ravi bunu bilmemiş olabilir.

b- Ezanı bu gibi durumlarda terk etmenin caiz olduğunu beyan ve özellikle yolculuk halinde ezan okunmasının zorunlu bir vacip olmadığına işaret etmek için bu sefer ezanı terk etmiş olabilir.

"Onlara sabah namazını kıldırdı." Bundan vaktinde kılınmayan namazın cemaatle kılınmasının müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Mezhep âlimlerimiz de böyle demişlerdir.

"Bir namazı unutan kimse onu hatırladığında kılıversin." Buradan vaktinde kılınmamış farz namazın kaza edilmesinin vacip olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu namazı vaktinde kılmaması ister uyumak ve unutmak gibi bir mazeret sebebiyle olsun, ister mazeretsiz olsun fark etmez. Hadiste unutmak kaydının sözkonusu edilmesi bir sebep dolayısıyla terkin beyan edilmesi mahiyetinde olduğundan dolayıdır çünkü mazereti bulunan kimseye kaza yapmak icab ettiğine göre başkası hakkında bu vücubun sözkonusu olması öncelikle sözkonusudur. Bu da alt mertebede olanı sözkonusu ederek daha üst mertebede olana dikkat çekmek türünden bir anlatımdır.

"Onu hatırladığında o namazı kılıversin." Bu (hatırladığında derhal kılmak anlamı) müstehablık olarak yorumlanmıştır çünkü sahih olan kanaate göre bir mazeret sebebiyle vaktinde kılınamayan namazın kaza edilmesinin geciktirilmesi caizdir. Bunun açıklaması ve delili az önce geçti ama Zâhirî mezhebine mensup kimi fukaha istisna teşkil ederek mazeretsiz geçirilen na-

---

99 Bu ibare hadiste geçen şekliyle ibarenin tercümesidir. Şerhte bunun yerine zikredilen ibare ise "Bilal'e kamet getirmesini emretti, bunun üzerine o da namaz için kamet getirdi" manasındadır. (Çeviren)

mazın kazası icab etmez (vacip değildir) demiş ve bunun vebalinden kazasını yaparak kurtulmanın sözkonusu olamayacağı kadar büyük bir günah olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bu böyle diyenin bir hatasıdır ve onun bilgisizliğinin bir neticesidir. Allah en iyi bilendir.

Buradan vaktinde kılınmaması halinde revatib sünnetlerin kazasının yapılacağına delil vardır. Buna dair açıklama ve bu husustaki görüş ayrılığı az önce geçti.

١٥٥٩-١٠/٣١٠/٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ كِلَاهُمَا عَنْ يَحْيَى قَالَ ابْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ كَيْسَانَ- حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ عَرَّسْنَا مَعَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ فَلَمْ نَسْتَيْقِظْ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِيَأْخُذْ كُلُّ رَجُلٍ بِرَأْسِ رَاحِلَتِهِ فَإِنَّ هَذَا مَنْزِلٌ حَضَرَنَا فِيهِ الشَّيْطَانُ قَالَ فَفَعَلْنَا ثُمَّ دَعَا بِالْمَاءِ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَقَالَ يَعْقُوبُ ثُمَّ صَلَّى سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى الْغَدَاةَ

1559-310/2- Bize Muhammed b. Hatim ve Yakub b. İbrahim ed-Devraki ikisi Yahya'dan tahdis etti. İbn Hatim dedi ki: Bana Yahya b. Said tahdis etti, bize Yezid b. Keysan tahdis etti. Bize Ebu Hazim, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini tahdis etti: Bir gece Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte (yaptığımız bir yolculukta) mola verdik. Güneş doğuncaya kadar uyanmadı. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her bir adam bineğinin başını (yularını) yakalasın (yola koyulsun) çünkü şüphesiz burası şeytanın yanımızda hazır olduğu bir konaklama yeridir"* buyurdu.

Bunun üzerine biz de dediğini yaptık sonra su getirilmesini istedi ve abdest aldı sonra da iki secde yaptı (iki rekât kıldı). -Yakub da: Sonra iki secde namaz kıldı demiştir.- Sonra namaz için kamet getirildi ve sabah namazını kıldı.[100]

Şerh

"Şüphesiz burası şeytanın yanımızda hazır bulunduğu bir konaklama yeridir" buyruğunda şeytanların bulunduğu yerlerden uzak durmanın müstehab olduğuna delil vardır. Hamam gibi yerlerde namaz kılmanın yasaklanışı ile ilgili söylenmiş iki hikmetli sebep arasında daha güçlü olan gerekçe de budur.

100 Nesai, 622; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13444

"Abdest aldı sonra iki secde yaptı (iki rekât kıldı) sonra namaz için kamet getirildi ve sabah namazını kıl(dır)dı." Burada revatib nafilenin (sünnetin) kaza edilmesinin müstehab olduğu ve sabah namazına gadât denilmesinin caiz olup, böyle demenin mekruh olmadığının da delili vardır.

Eğer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gözlerim uyur ama kalbim uyumaz"* buyurduğu halde nasıl oldu da güneş doğuncaya kadar uyuyup, sabah namazına uyanamadı diye sorulursa buna iki şekilde cevap verilir. Bunların daha sahih ve meşhur olanına göre bu denilen haller arasında aykırılık yoktur çünkü kalp, sezgi, acı ve buna benzer kendisiyle alakalı hissiyatı idrak eder ama tanyerinin ağarması ve benzeri göz ile alakalı hususları idrak etmez. Bunlar ancak gözle idrak edilebilir, göz ise o halde -kalp uyanık olsa dahi- uyumakta idi. İkinci açıklamaya göre ise Allah Rasulünün iki hali vardı:

Birinci halinde kalp uyurdu. İşte orada mola verilen yere bu uyku hali denk gelmiştir.

İkincisi ise kalp uyumazdı, çoğunlukla görülen hali bu idi. Bu tevil zayıftır, doğru ve esas alınan açıklama ise birincisidir.

١٥٦٠-٣/٣١١- وَحَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةِ- حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ إِنَّكُمْ تَسِيرُونَ عَشِيَّتَكُمْ وَلَيْلَتَكُمْ وَتَأْتُونَ الْمَاءَ إِنْ شَاءَ اللهُ غَدًا فَانْطَلَقَ النَّاسُ لَا يَلْوِي أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ قَالَ أَبُو قَتَادَةَ فَبَيْنَمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَسِيرُ حَتَّى ابْهَارَّ اللَّيْلُ وَأَنَا إِلَى جَنْبِهِ قَالَ فَنَعَسَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَمَالَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَأَتَيْتُهُ فَدَعَمْتُهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ أُوقِظَهُ حَتَّى اعْتَدَلَ عَلَى رَاحِلَتِهِ قَالَ ثُمَّ سَارَ حَتَّى تَهَوَّرَ اللَّيْلُ مَالَ عَنْ رَاحِلَتِهِ قَالَ فَدَعَمْتُهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ أُوقِظَهُ حَتَّى اعْتَدَلَ عَلَى رَاحِلَتِهِ قَالَ ثُمَّ سَارَ حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ آخِرِ السَّحَرِ مَالَ مَيْلَةً هِيَ أَشَدُّ مِنَ الْمَيْلَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ حَتَّى كَادَ يَنْجَفِلُ فَأَتَيْتُهُ فَدَعَمْتُهُ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ مَنْ هَذَا قُلْتُ أَبُو قَتَادَةَ قَالَ مَتَى كَانَ هَذَا مَسِيرَكَ مِنِّي قُلْتُ مَا زَالَ هَذَا مَسِيرِي مُنْذُ اللَّيْلَةِ قَالَ حَفِظَكَ اللهُ بِمَا حَفِظْتَ بِهِ نَبِيَّهُ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَرَانَا نَخْفَى عَلَى النَّاسِ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَرَى مِنْ أَحَدٍ قُلْتُ هَذَا رَاكِبٌ ثُمَّ قُلْتُ هَذَا رَاكِبٌ آخَرُ حَتَّى اجْتَمَعْنَا فَكُنَّا سَبْعَةَ رَكْبٍ قَالَ فَمَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ

الطَّرِيقِ فَوَضَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ احْفَظُوا عَلَيْنَا صَلَاتَنَا فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالشَّمْسُ فِي ظَهْرِهِ قَالَ فَقُمْنَا فَزِعِينَ ثُمَّ قَالَ ارْكَبُوا فَرَكِبْنَا فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَتْ الشَّمْسُ نَزَلَ ثُمَّ دَعَا بِمِيضَأَةٍ كَانَتْ مَعِي فِيهَا شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ قَالَ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا وُضُوءًا دُونَ وُضُوءٍ قَالَ وَبَقِيَ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ مَاءٍ ثُمَّ قَالَ لِأَبِي قَتَادَةَ احْفَظْ عَلَيْنَا مِيضَأَتَكَ فَسَيَكُونُ لَهَا نَبَأٌ ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٌ بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى الْغَدَاةَ فَصَنَعَ كَمَا كَانَ يَصْنَعُ كُلَّ يَوْمٍ قَالَ وَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَرَكِبْنَا مَعَهُ قَالَ فَجَعَلَ بَعْضُنَا يَهْمِسُ إِلَى بَعْضٍ مَا كَفَّارَةُ مَا صَنَعْنَا بِتَفْرِيطِنَا فِي صَلَاتِنَا ثُمَّ قَالَ أَمَا لَكُمْ فِي أُسْوَةٌ ثُمَّ قَالَ أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ حَتَّى يَجِيءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْأُخْرَى فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَلْيُصَلِّهَا حِينَ يَنْتَبِهُ لَهَا فَإِذَا كَانَ الْغَدُ فَلْيُصَلِّهَا عِنْدَ وَقْتِهَا ثُمَّ قَالَ مَا تَرَوْنَ النَّاسَ صَنَعُوا قَالَ ثُمَّ قَالَ أَصْبَحَ النَّاسُ فَقَدُوا نَبِيَّهُمْ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعْدَكُمْ لَمْ يَكُنْ لِيُخَلِّفَكُمْ وَقَالَ النَّاسُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ فَإِنْ يُطِيعُوا أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ يَرْشُدُوا قَالَ فَانْتَهَيْنَا إِلَى النَّاسِ حِينَ امْتَدَّ النَّهَارُ وَحَمِيَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُمْ يَقُولُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْنَا عَطِشْنَا فَقَالَ لَا هُلْكَ عَلَيْكُمْ ثُمَّ قَالَ أَطْلِقُوا لِي غُمَرِي قَالَ وَدَعَا بِالْمِيضَأَةِ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُبُّ وَأَبُو قَتَادَةَ يَسْقِيهِمْ فَلَمْ يَعْدُ أَنْ رَأَى النَّاسُ مَاءً فِي الْمِيضَأَةِ تَكَابُّوا عَلَيْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحْسِنُوا الْمَلَأَ كُلُّكُمْ سَيَرْوَى قَالَ فَفَعَلُوا فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُبُّ وَأَسْقِيهِمْ حَتَّى مَا بَقِيَ غَيْرِي وَغَيْرُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ ثُمَّ صَبَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لِي اشْرَبْ فَقُلْتُ لَا أَشْرَبُ حَتَّى تَشْرَبَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّ سَاقِيَ الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْبًا قَالَ فَشَرِبْتُ وَشَرِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَأَتَى النَّاسُ الْمَاءَ جَامِّينَ رِوَاءً قَالَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَبَاحٍ إِنِّي لَأُحَدِّثُ هَذَا الْحَدِيثَ فِي مَسْجِدِ الْجَامِعِ إِذْ قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ انْظُرْ أَيُّهَا الْفَتَى كَيْفَ تُحَدِّثُ فَإِنِّي أَحَدُ الرَّكْبِ تِلْكَ اللَّيْلَةَ قَالَ قُلْتُ فَأَنْتَ أَعْلَمُ بِالْحَدِيثِ فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتَ قُلْتُ مِنْ الْأَنْصَارِ قَالَ حَدِّثْ فَأَنْتُمْ أَعْلَمُ بِحَدِيثِكُمْ قَالَ فَحَدَّثْتُ الْقَوْمَ فَقَالَ عِمْرَانُ لَقَدْ شَهِدْتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَمَا شَعَرْتُ أَنَّ أَحَدًا حَفِظَهُ كَمَا حَفِظْتُهُ

1560-311/3- Bize Şeyban b. Ferruh da tahdis etti. Bize Süleyman -yani b. el-Muğire- tahdis etti, bize Sabit, Abdullah b. Rebah'tan tahdis etti. O Ebu Katade'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir hutbe verip: *"Siz bu öğleden sonra ve gece yol alacaksınız sonra da yüce Allah'ın izniyle yarın suya varmış olacaksınız"* buyurdu. Bunun üzerine insanlar biri diğerine bakmaksızın yola koyuldu.

Ebu Katade dedi ki: Rasulullah gece yarısına kadar yoluna devam edip benim de yanımda bulunduğum bir sırada Allah Rasulü uyukladı ve bineği üzerinde hafif yan yattı. Hemen yanına gittim ve onu uyandırmadan ona destek oldum ta ki bineği üzerinde doğruluverdi. Sonra gecenin bir bölümü geçinceye kadar yine yoluna devam etti, tekrar bineği üzerinde hafif yan yattı. Yine onu uyandırmadan ona destek oldum sonunda bineği üzerinde doğruldu. Sonra yine yoluna devam etti. Seher vaktinin son zamanlarında ilk iki yan yatışından daha ileri derecede yana yattı. Hatta neredeyse düşüverecekti yine yanına gittim ona destek oldum, başını kaldırınca: *"Sen kimsin"* dedi. Ben: Ebu Katade'yim, dedim. O: *"Bu şekilde ne zamandan beri yanımda yürüyorsun"* dedi. Ben: Gece başladığından beri hep böyle yürüyorum, dedim. O: *"Nebini bu şekilde koruduğun için Allah da seni korusun"* buyurduktan sonra: *"Sence bizi kimse görüyor mu"* buyurduktan sonra: *"Kimseyi görüyor musun"* dedi. Ben: İşte bir binekli, dedim. Sonra: Bu da bir başka binekli, dedim. Sonunda yedi binekli olana kadar toplanıp bir araya geldik. Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolu bırakıp yan tarafa saptı (uyumak üzere) başını koydu, arkasından: *"Dikkat edin namazımızı kaçırmayalım"* buyurdu. İlk uyanan kişi Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmuştu. Güneş de sırtına vurmuştu. (Ebu Katade): Biz de telaşla kalktık sonra: *"Binin"* buyurdu. Bineklerimize binip, yola koyulduk. Nihayet güneş yükselince indi. Sonra yanında bulunan içinde biraz da su olan mataramı istedi. Ondan suyu az kullanarak bir abdest aldı. Yine de matarada az bir miktar su kaldı.

Sonra Allah Rasulü Ebu Katade'ye: *"Şu mataranı bizim için koru. İleride bunun anılmaya değer bir haberi olacaktır"* buyurdu.

Sonra Bilal namaz için ezan okudu, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki rekât namaz kıldı. Sonra sabah namazını kılıp, her gün yaptığının aynısını yaptı.

(Ebu Katade devamla) dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineğine bindi, biz de onunla birlikte bineklerimize bindik. Birbirimize fısıltı ile namazımızdaki kusurumuzun keffareti acaba nedir, diyorduk.

Sonra Allah Rasulü: *"Bende sizin için uyulacak bir örnek yok mu"* buyurdu, arkasından şunları söyledi: *"Şunu bilin ki, uyumaktan dolayı kusur sözkonusu değildir. Kusurlu olmak namazı bir diğer namazın vakti gelinceye kadar kılmayan kimsenin yaptığıdır. Kim böyle yapacak olursa namaz için uyandığı zaman o namazı kılsın. Ertesi günü de aynı namazı vaktinde kılsın."* Sonra: *"Sizce insanlar acaba ne yaptı"* dedi ve arkasından da şöyle buyurdu: *"Sabah olduğunda insanlar nebilerini göremeyince Ebu Bekr ve Ömer: Rasulullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *arkanızdan geliyor. Sizi geride bırakmak onun hoşuna gitmez, dediler. İnsanlar ise: Rasulullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *önünüzdedir dediler. Eğer Ebu Bekr ve Ömer'e itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz."*

(Ebu Katade) dedi ki: Sonra gündüzün ilerlediği ve her şeyin oldukça ısındığı bir sırada insanların yanına vardık. O sırada onlar: Ey Allah'ın Rasulü helak olduk, susuz kaldık, dediler. O: *"Sizin için helak olmak sözkonusu değildir"* buyurdu. Sonra da: *"Bana küçük kasemi getirin"* buyurdu. Sonra da o mataranın getirilmesini istedi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dökmeye, Ebu Katade de onlara su ikram etmeye koyuldu. İnsanlar o matarada bir miktar su gördüklerinde o kabın üzerine yığıldılar. Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Güzel davranmaya dikkat ediniz. Hepiniz suya kanacaksınız"* buyurdu. Onlar da edebe riayet ettiler. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) doldurmaya, ben de içsinler diye onlara ikram etmeye koyuldum. Nihayet benden ve Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başka kalmadı. Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) su doldurdu, bana: *"İç"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasulü sen içmedikçe ben içmem dedim. O: *"Şüphesiz bir topluluğa su ikram eden kişi onların en sonuncusu olarak su içer"* buyurdu. Bu sefer ben de içtim, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da içti. Böylelikle insanlar suya kanmış ve rahatlamış olarak suya vardılar.

(Sabit) dedi ki: Abdullah b. Rebah dedi ki: Ben bu hadisi Mescid-i Cami'de tahdis ederken İmran b. Husayn: Ey delikanlı, nasıl hadis naklettiğine dikkat et, ben o gece kafiledekilerden birisiydim, dedi. Bu sefer ben: O halde bu hadisi sen daha iyi bilirsin, dedim. O: Kimlerdensin, dedi. Ben: Ensardanım, dedim. Bu sefer: (Öyleyse) hadisi naklet çünkü sen siz ensarın hadislerini daha iyi bilirsin, dedi. Ben de cemaate hadisi naklettim, İmran: Andolsun ben de o gece hazır idim ama benim bunu bellediğim gibi, bir başkasının da bellediğinin farkına varmamıştım, dedi.[101]

101 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12090

Şerh

"Abdullah b. Rebah, Ebu Katade'den" Burada adı geçen "Rebah" isminin re harfi fethalıdır, Ebu Katade'nin adı ise Haris b. Rib'i el-Ensari'dir.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir hutbe verdi..." Bu ibareden ordu komutanı beraberindekilere bir hususu bildirmekte bir maslahat görecek olursa hepsini toplayarak bu haberi aralarında yayması, böylelikle haberin hepsine ulaşıp, onun için hazırlıklı olmalarını sağlaması ve bu haberi sadece onların bir kısmına ve büyüklerine özel olarak vermemesinin (aksine hepsine bildirmesinin) müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır çünkü bu haber onların bir kısmına bildirilmeyecek olursa bundan dolayı o kişilerin zarar görme ihtimalleri bulunabilir.

"İnşallah yarın suya varmış olacaksınız." Gelecekteki işler hakkında inşallah demenin müstehab olduğu hükmü çıkmaktadır. Bu da Kur'an-ı Kerim'deki bu hususa dair verilen emre uygundur.

"Kimse kimseye dönüp bakmadı." İltifat etmedi.

"İbhârrelleyl" gecenin yarısı oldu, demektir.

"Uyukladı" uyuklamak, uykudan önceki haldir. Dimağ tarafından gelip, gözü örten ama kalbe ulaşmayan latif bir rüzgârdır. Bu rüzgâr kalbe ulaşacak olursa uyku olur. Uyuklamak sebebiyle uzanıp yatmış olanın abdesti bozulmaz ama uyursa bozulur. Her ikisinin gerçek mahiyeti arasındaki farkı Mühezzeb Şerhinde genişçe açıkladık.

"Ona destek oldu." Yani yapının dayandığı destek gibi uykuda iken yatmasını doğrultup ve onun altına geçip, ona destek verdi.

"Tehevveralleyl" gecenin çoğu geçti, demektir. Binanın yıkılması anlamındaki "tehevvuru'l-bina"dan alınmıştır.

"Sen kimsin dedi. Ben: Ebu Katade'yim dedim." Bundan da kapıyı çalıp, içeri gelmek için izin isteyen ve benzeri durumdaki kimselere kimsin veya kim o denilecek olursa onun da adını söyleyeceğine ve eğer künyesi ile meşhur birisi ise filanın babasıyım demesinde bir sakınca olmadığı hükmü anlaşılmaktadır.

"Nebisini koruduğun için Allah da seni korusun." Yani Allah da bu sebeple seni korusun. Bundan da kendisine iyilik yapılan bir kimsenin bu iyiliği yapan kimseye dua etmesinin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Nitekim bu hususta sahih ve meşhur bir hadis de vardır.

Matara (mîdae), kendisi ile abdest alınan kap demektir.

"Ondan suyu az kullanarak abdest aldı." Azalarını iyice yıkamakla birlikte suyu az kullandı, demektir. Kadı Iyaz bazı üstatlarından burada su ile istinca etmeyip, istincasında taş kullanarak abdest aldığının kastedildiğini söylediklerini nakletmektedir ama bu yorumu yapan kimsenin bu açıklaması yanlıştır. Doğrusu bizim açıklamamızdır.

"Anılmaya değer bir haberi olacaktır." Bu da nübüvvetin mucizelerinden birisidir.

"Sonra Bilal namaz için ezan okudu, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da iki rekât namaz kıldı..."

Bundan da şu hükümler anlaşılmaktadır:

1- Kazaya kalmış namaz için ezan okumak müstehabtır.

2- Revatib sünnetlerin kaza edilmesi meşrudur çünkü hadisin zahirinden anlaşıldığı üzere sabah namazının farzından önce kılmış olduğu bu iki rekât sabah namazının sünnetidir.

3- "Her gün yaptığı gibi" ifadesinde de kazaya kalmış namazın kılınış şeklinin edası gibi olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

4- Bundan kazaya kalmış sabah namazında kunut yapıldığı da anlaşılmaktadır. Bu hususta ise bizim mezhebimizde görüş ayrılığı vardır.

5- Bu hadis güneş doğduktan sonra sabah namazının kazasını yapan bir kimsenin sabah namazında açıktan Kur'an okuyacağını kabul edenler için delil gösterilebilir. Aynı zamanda bu görüş bizim mezhep âlimlerimizin bu husustaki iki görüşünden birisidir ama daha sahih olan görüş Kur'an'ı içten okuyacağıdır. "Yaptığı gibi" ibaresi de fiili uygulamaları hakkında yorumlanır.

6- Sabah namazına "salatu'l-ğadah" demenin mübah olduğu hükmü de anlaşılmaktadır. Zaten hadis-i şeriflerde çokça kullanılmıştır.

"Birbirimizle fısıldaşmaya başladık" ibaresindeki "hemese" fiili gizlice konuşmak demektir.

"Uyumak sebebiyle kusur yoktur." Bu ibareden ilim adamlarının icma ile kabul ettikleri şu görüşe delil bulunmaktadır: Uyuyan kimse mükellef değildir. Böyle birisine namazı kaza etmenin ve benzeri yükümlülüklerin vacip oluşu yeni bir emir dolayısı iledir. Bu hususta sahih olan fıkıh ve usul âlimleri nezdinde de tercih edilen görüş budur. Bununla birlikte bazıları önceki hitap sebebiyle kaza yapılması gerekir demişlerdir. Böyle diyen bir kimse ise yine de uyku halinde onun mükellef olmadığı kanaatine de muvafakat etmektedir

ama uyuyan bir kimse eliyle ya da başka bir azasıyla uykuda iken bir şey telef edecek olursa ittifakla onun tazminatını yapması gerekir. Bu ise uykuda olana mükellefiyet yüklemek değildir çünkü telef edilen şeylerin tazminatının ödenmesi için teklif icma ile şart değildir. Hatta çocuk, deli, bunak ve daha başka mükellef olmayan herhangi bir kimse bir şey telef edecek olursa ittifakla onun tazminatını ödemesi gerekir. Bunun Kur'an-ı Kerim'den delili ise yüce Allah'ın: *"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse mümin bir köle azad etmeli ve akrabasına teslim edilecek bir diyet vermelidir."* (Nisa, 92) buyruğudur. Görüldüğü gibi şanı yüce Allah hata yoluyla öldürmeye karşılık olarak öldüren kişinin icma ile günahkâr olmayacağı kabul edilmekle birlikte diyet ödeyip, keffarette bulunması hükmünü vermiştir.

"Kusur ise diğer namazın vakti gelinceye kadar namaz kılmayan kimse hakkında sözkonusudur..." Bu hadiste beş vakit namazdan her birisinin vaktinin diğerinin vakti girene kadar devam ettiğine delil vardır. Bu husus ise sabah namazı dışında bütün namazlar hakkında bu genelliği ile geçerlidir çünkü sabah namazının vakti öğlene kadar devam etmez, aksine sabahın vakti güneşin doğuşu ile çıkar çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Güneş doğmadan önce sabah namazından bir rekâta yetişen bir kimse sabah namazına yetişmiş olur"* buyruğundan anlaşılan budur.

Akşam namazına gelince, vakti hakkında oluşan ihtilaf, ilgili babda açıklanmıştır ve bununla ilgili görüş ayrılığı vardır. Bununla birlikte sahih ve tercih olunan görüş ise akşam namazının vaktinin, yatsı namazının vaktinin girdiği zamana kadar devam ettiğidir. Buna delil ise Müslim'in Sahihinde daha önce geçmiş olan sahih hadislerdir. Ayrıca bizler Cebrail (a.s)'ın iki ayrı günde ama aynı vakitte akşam namazında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e imamlık yapmasına dair verilen cevabı da zikretmiş bulunuyoruz.

Mezhebimiz âlimlerinden Ebu Said el-İstahri dedi ki: İkindi namazı her şeyin gölgesi, iki katı olunca, yatsı namazı gecenin üçte biri yahut yarısının geçmesiyle, sabah namazı ise ortalığın iyice aydınlanması ile vakti geçer demiştir.

Ama bu zayıf bir görüştür. Sahih ve meşhur olan ise namaz vaktinin bir sonraki namazın vaktinin girdiği zamana kadar uzadığıdır.

"Ertesi gün ise o namazı vaktinde (bir daha) kılsın." Bunun da anlamı şudur: Bir kimse bir namazı vaktinde kılmayacak olursa onun kazasını yapar. O namazın vakti değişmiş olmaz, gelecekte vaktinden başka bir vakte geçmez. Aksine olduğu gibi kalır. Ertesi günü gelince, o günün namazını alışılmış vaktinde kılar. Vakti başka bir zamana dönüşmez. Yoksa hadisin manası vak-

tinde kılmadığı namazı birini derhal, diğeri ertesi gün olmak üzere iki defa kaza eder değildir. Manası ancak açıkladığımız gibidir. Hadisin doğru anlamı işte budur. Anlamı hakkında ilim adamlarının açıklamaları çatışma halinde olsa bile muhakkikler sözünü ettiğim bu açıklamayı tercih etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Sonra: Sizce insanlar ne yaptı, buyurdu... Eğer Ebu Bekir ve Ömer'e itaat ederlerse doğruyu bulurlar." Bu sözlerin anlamı da şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneşin yükselişinden sonra sabah namazını cemaate kıldırdığında insanlar onları geride bırakmış, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve o geride kalan az kimse ile birlikte onlardan ayrı kalınca sizin kanaatinize göre insanlar bizim hakkımızda acaba ne düşünürler diye sormuş, onunla birlikte olanlar susmuş. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) da: Ebu Bekir ve Ömer insanlara: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkanızdan geliyor. O sizi geride bırakıp, ileriye gidip, önününüzden gitmekten hoşlanmaz. Bu sebeple size yetişinceye kadar onu beklemelisiniz diyorlar. Geri kalan insanlar ise, hayır nebiniz sizden öne geçmiş, sizi geride bırakmıştır. O halde ona yetişiniz, dediler. Eğer Ebu Bekir ve Ömer'e itaat ederlerse doğruyu bulurlar çünkü ikisi de doğru üzerindedir. Allah en iyi bilendir.

"Sizin için helak olmak sözkonusu değildir." Bu da onun mucizelerindendir.

"Bana küçük kasemi getirin." "Ğumr" küçük kap, çanak, kâse demektir.

"İnsanlara matarada olanları görünce... Hepiniz suya kanacaksınız." Cevheri ve başkalarının açıklamalarından anlaşıldığına göre güzel hareket ediniz, kötü davranmayınız demek istemiştir.

"Bir topluluğa su içiren, en sonuncuları olarak su içer." Bu buyrukta su, süt ve benzeri şeyler içenlerin gözetmeleri gereken adap arasından bir edep vardır. Cemaate et, meyve, koku ve buna benzer bir şeyler dağıtan kişi de onun ile aynı durumdadır.

"İnsanlar da suya, suya kanmış olarak" dinç ve rahatlamış olarak "vardılar."

"Mescidu'l-Cami" bu mevsufun sıfatına izafe edilmesi kabilindendir. Kûfelilere göre böyle bir izafet arada bir takdir gerekmeksizin caizdir. Basralılara göre ise takdirsiz caiz olmaz. Onlar bu şekilde gelen tabirleri geliş yerine göre tevil ederler. Burada ibarenin takdiri "cami mekânın mescidi" şeklindedir. Yüce Allah'ın: *"Batı tarafında değildir"* (Kasas, 44) buyruğu da batıdaki yerin tarafında yanında değildir, demektir. Yüce Allah'ın: *"Ahiret yurdu"* (Yusuf,

9)'da ahiret hayatı takdirindedir. Bu mesele daha önce birkaç yerde geçmişti. Allah en iyi bilendir.

"Benim bunu iyice bellediğim gibi, kimsenin bellemiş olduğunu fark etmemiştim." Buradaki "hafiztu: bellediğim" lafzını te harfi ötreli ve "hafizte: senin bellediğin..." diye zaptetmiş bulunuyoruz. Her ikisi de güzeldir.

Ebu Katade'nin rivayet ettiği bu hadiste Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in apaçık mucizeleri görülmektedir.

1- Mataranın anılmaya değer bir haberinin olacağını bildirmesi ve bildirdiği gibi olması,

2- Az miktardaki suyu çoğaltması,

3- Allah Rasulünün: *"Hepiniz suya kanacaksınız"* buyurması ve böyle olması,

4- Ebu Bekir ve Ömer böyle böyle derdi. Diğer insanlar da böyle böyle derdi diye haber vermiş olması,

5- Allah Rasulünün: *"Siz bu öğleden sonra ve gece boyunca yürüyecek sonra da suya varacaksınız"* buyurması ve bunun böyle olması. Hâlbuki orada bulunanlardan kimse bunun böyle olacağını bilmiyordu. Bundan dolayı: "İnsanlar biri diğerine bakmadan yola koyuldu" demiştir çünkü aralarından bunu bilen birisi olsaydı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu sözünden önce bunu yapacaklardı.

١٥٦١-٣١٢/٤- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ صَخْرٍ الدَّارِمِيُّ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ- حَدَّثَنَا سَلْمُ بْنُ زَرِيرٍ الْعُطَارِدِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيَّ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ كُنْتُ مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ فِي مَسِيرٍ لَهُ فَأَدْلَجْنَا لَيْلَتَنَا حَتَّى إِذَا كَانَ فِي وَجْهِ الصُّبْحِ عَرَّسْنَا فَغَلَبَتْنَا أَعْيُنُنَا حَتَّى بَزَغَتِ الشَّمْسُ قَالَ فَكَانَ أَوَّلَ مَنِ اسْتَيْقَظَ مِنَّا أَبُو بَكْرٍ وَكُنَّا لَا نُوقِظُ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ مِنْ مَنَامِهِ إِذَا نَامَ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ عُمَرُ فَقَامَ عِنْدَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ فَجَعَلَ يُكَبِّرُ وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالتَّكْبِيرِ حَتَّى اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا رَفَعَ رَأْسَهُ وَرَأَى الشَّمْسَ قَدْ بَزَغَتْ قَالَ ارْتَحِلُوا فَسَارَ بِنَا حَتَّى إِذَا ابْيَضَّتِ الشَّمْسُ نَزَلَ فَصَلَّى بِنَا الْغَدَاةَ فَاعْتَزَلَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لَمْ يُصَلِّ مَعَنَا فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا فُلَانُ مَا مَنَعَكَ أَنْ

تُصَلِّيَ مَعَنَا قَالَ يَا نَبِيَّ اللهِ أَصَابَتْنِي جَنَابَةٌ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَتَيَمَّمَ بِالصَّعِيدِ فَصَلَّى ثُمَّ عَجَّلَنِي فِي رَكْبٍ بَيْنَ يَدَيْهِ نَطْلُبُ الْمَاءَ وَقَدْ عَطِشْنَا عَطَشًا شَدِيدًا فَبَيْنَمَا نَحْنُ نَسِيرُ إِذَا نَحْنُ بِامْرَأَةٍ سَادِلَةٍ رِجْلَيْهَا بَيْنَ مَزَادَتَيْنِ فَقُلْنَا لَهَا أَيْنَ الْمَاءُ قَالَتْ أَيْهَاهْ أَيْهَاهْ لَا مَاءَ لَكُمْ قُلْنَا فَكَمْ بَيْنَ أَهْلِكِ وَبَيْنَ الْمَاءِ قَالَتْ مَسِيرَةُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ قُلْنَا انْطَلِقِي إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَتْ وَمَا رَسُولُ اللهِ فَلَمْ نُمَلِّكْهَا مِنْ أَمْرِهَا شَيْئًا حَتَّى انْطَلَقْنَا بِهَا فَاسْتَقْبَلْنَا بِهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَسَأَلَهَا فَأَخْبَرَتْهُ مِثْلَ الَّذِي أَخْبَرَتْنَا وَأَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا مُوتِمَةٌ لَهَا صِبْيَانٌ أَيْتَامٌ فَأَمَرَ بِرَاوِيَتِهَا فَأُنِيخَتْ فَمَجَّ فِي الْعَزْلَاوَيْنِ الْعُلْيَاوَيْنِ ثُمَّ بَعَثَ بِرَاوِيَتِهَا فَشَرِبْنَا وَنَحْنُ أَرْبَعُونَ رَجُلًا عِطَاشٌ حَتَّى رَوِينَا وَمَلَأْنَا كُلَّ قِرْبَةٍ مَعَنَا وَإِدَاوَةٍ وَغَسَّلْنَا صَاحِبَنَا غَيْرَ أَنَّا لَمْ نَسْقِ بَعِيرًا وَهِيَ تَكَادُ تَنْضَرِجُ مِنَ الْمَاءِ يَعْنِي الْمَزَادَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ هَاتُوا مَا كَانَ عِنْدَكُمْ فَجَمَعْنَا لَهَا مِنْ كِسَرٍ وَتَمْرٍ وَصَرَّ لَهَا صُرَّةً فَقَالَ لَهَا اذْهَبِي فَأَطْعِمِي هَذَا عِيَالَكِ وَاعْلَمِي أَنَّا لَمْ نَرْزَأْ مِنْ مَائِكِ فَلَمَّا أَتَتْ أَهْلَهَا قَالَتْ لَقَدْ لَقِيتُ أَسْحَرَ الْبَشَرِ أَوْ إِنَّهُ لَنَبِيٌّ كَمَا زَعَمَ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ ذَيْتَ وَذَيْتَ فَهَدَى اللهُ ذَاكَ الصِّرْمَ بِتِلْكَ الْمَرْأَةِ فَأَسْلَمَتْ وَأَسْلَمُوا

1561-312/4- Bana Ahmed b. Said b. Sahr ed-Dârimî de tahdis etti. Bize Ubeydullah b. Abdulmecid tahdis etti. Bize Selm b. Zerir el-Utaridi tahdis edip dedi ki: Ben Ebu Reca el-Utaridi'yi İmran b. Husayn'dan şöyle dediğini naklederken dinledim: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bir yolculuğunda beraber idik. Gecemiz boyunca yürüdük. Nihayet sabaha yakın konakladık. Gözlerimiz bize galip geldi ve nihayet güneş de doğdu. Bizden ilk uyanan kişi Ebu Bekir oldu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uyuduğunda kendiliğinden uyanmadıkça biz onu uyandırmazdık. Sonra Ömer uyandı ve Allah'ın Nebisinin yanıbaşında durup yüksek sesle tekbir getirmeye başladı. Nihayet Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da uyandı. Başını kaldırıp, güneşin doğmuş olduğunu görünce: *"Haydi bineklerinize binip yola koyulunuz"* buyurdu ve bizimle birlikte yola koyuldu. Nihayet güneş (ışıkları) beyazlayınca indi ve bize sabah namazını kıldırdı.

Cemaatten bir adam bir kenara çekilip bizimle birlikte namaz kılmadı. Namazını bitirince Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey filan, bizimle beraber namaz kılmana engel olan ne?"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Nebisi

cünüp oldum dedi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona emir vermesi üzerine o da temiz toprakla teyemmüm etti ve namaz kıldı sonra beni önündeki birkaç binekli adamla birlikte su arayalım diye önden gönderdi. Aşırı derecede susadık. Bizler yol almakta iken bineğine yüklediği iki su tulumu arasına (bineğine oturmuş olduğu halde) ayaklarını sarkıtmış bir kadın ile karşılaşıverdik.

Ona: Su nerede dedik. Kadın, heyhat ki heyhat sizin için su yok dedi. Biz: Peki senin aile halkın ile su arasında ne kadar var, dedik. O bir gün bir gecelik bir mesafe var, dedi. Biz: Haydi Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e git, dedik. Kadın: Rasulullah ne demek, dedi. Bizler onu kendi başına buyruk bırakmayarak onunla gittik. Onunla Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in karşısına çıktık, o da ona sorunca bize verdiği haberin aynısını ona da haber verdi. Ayrıca ona yetim küçük çocukları bulunan bir kadın olduğunu da söyledi.

Allah Rasulünün emri ile su taşıyan devesi çöktürüldü. Su tulumlarının üst ağızlarına ağzından su püskürttü sonra onun tulumunu gönderdi, biz de su içtik. O sırada susamış kırk kişi idik. Kanıncaya kadar su içtiğimiz gibi, beraberimizdeki bütün kırbaları ve mataraları da doldurduk, arkadaşımızın da gusletmesini sağladık. Ancak herhangi bir deveye su içirmedik. Oysa kadının tulumları tıkabasa su dolu idi.

Sonra Allah Rasulü: *"Yanınızda ne varsa getirin"* buyurdu. Biz de o kadın için bir miktar ekmek parçası ve hurma topladık. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bir çıkın bağladı ve: *"Haydi git, bunu çocuklarına yedir ve şunu bil ki biz senin suyundan hiçbir şey eksiltmedik"* buyurdu.

Kadın ailesinin yanına gidince: Andolsun ben ya insanların en büyük sihirbazı ile karşılaştım ya da söylediği gibi o bir nebidir. Ben onun şunları şunları yaptığını gördüm, dedi. Böylelikle Allah o oba ahalisine o kadın sayesinde hidayet verdi. Kadın da Müslüman oldu, onlar da Müslüman oldu.[102]

١٥٦٢-.../٥- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ- حَدَّثَنَا عَوْفُ بْنُ أَبِي جَمِيلَةَ الْأَعْرَابِيُّ عَنْ أَبِي رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيِّ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَسَرَيْنَا لَيْلَةً حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ قُبَيْلَ الصُّبْحِ وَقَعْنَا تِلْكَ الْوَقْعَةَ الَّتِي لَا وَقْعَةَ عِنْدَ الْمُسَافِرِ أَحْلَى مِنْهَا فَمَا

102 Buhari, 3571; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10875

أَيْقَظَنَا إِلَّا حَرُّ الشَّمْسِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ سَلْمِ بْنِ زَرِيرٍ وَزَادَ وَنَقَصَ وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَرَأَى مَا أَصَابَ النَّاسَ وَكَانَ أَجْوَفَ جَلِيدًا فَكَبَّرَ وَرَفَعَ صَوْتَهُ بِالتَّكْبِيرِ حَتَّى اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِشِدَّةِ صَوْتِهِ بِالتَّكْبِيرِ فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَكَوْا إِلَيْهِ الَّذِي أَصَابَهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا ضَيْرَ ارْتَحِلُوا وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ

1562-.../5- Bize İshak b. İbrahim el-Hanzalî tahdis etti... İmran b. el-Husayn dedi ki: Bir seferde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Gece boyu yol aldık. Nihayet sabaha az kala gecenin son vaktinde yolcu için daha tatlı hiçbir vakıa olmayan o vakıa ile karşılaştık (uyuduk). Bizi ancak güneşin sıcağı uyandırdı. Böyle deyip hadisi Selm b. Zerir'in hadisine yakın olarak rivayet etti ama bazı fazlalıklar da zikretti, bazı hususları da eksik bıraktı.

Rivayet ettiği hadiste ayrıca şunları da söyledi: Ömer b. el-Hattab uyanıp da insanların başına geleni görünce -ki kendisi sesi ta içinden çıkan yüksek ve ince sesli birisi idi- yüksek sesle tekbir almaya başladı sonunda Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüksek sesle tekbir aldığı için uyandı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uyanınca ashab ona başlarına gelenden şikâyette bulundu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Zararı yok, hadi bineklerinize binin"* buyurdu, sonra hadisin geri kalan kısmını anlattı.[103]

١٥٦٣-٣١٣/٦- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ فَعَرَّسَ بِلَيْلٍ اضْطَجَعَ عَلَى يَمِينِهِ وَإِذَا عَرَّسَ قُبَيْلَ الصُّبْحِ نَصَبَ ذِرَاعَهُ وَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى كَفِّهِ

1563-313/6- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti... Ebu Katade dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seferde olup, geceleyin mola verecek olursa sağ yanı üzere yatar, sabahtan az önce mola verirse kollarını diker, başını da avucunun üzerine koyardı.[104]

103 1561 numaralı hadisin kaynakları

104 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12087

Şerh

(1561-1563 numaralı hadisler)

(1561) "Bize Selm b. Zerir tahdis etti." Baştaki ze harfi fethalı olup (aradaki ye dışında) ikide re harfi iledir.

"Gecemiz boyunca yol aldık." Gece boyunca yol kat ettik.

"Allah'ın Nebisi uyuyacak olursa kendisi uyanmadan biz onu uyandırmazdık." İlim adamları dedi ki: Uykuda iken ona vahiy gelebileceğini bildiklerinden ötürü onu uyandırmazlardı. Bununla birlikte namazın da vakti geçmişti. Artık bugün herhangi bir insan uyuyacak olup da namaz vakti girip, geçeceğinden korkulursa onun yanında bulunanlar namazın geçmemesi için onu uyandırırlar.

Cünüp kişi hakkındaki: "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona emir vermesi üzerine o da temiz toprakla teyemmüm etti ve namaz kıldı" ibaresinden cünüp bir kimsenin eğer su kullanamayacak olursa teyemmüm etmesinin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bizim mezhebimizdeki görüş de, cumhurun görüşü de budur, ilgili babında buna dair açıklama geçmiştir.

"Derken biz iki tulum arasında... bir kadın ile karşılaştık." Tulum (mezâde) kırbadan daha büyüktür. İki mezâde (tulum) bir devenin yükünü teşkil eder. Tuluma bu ismin veriliş sebebi ona başkasına ait bir deriden deri ziyade edilmesidir.

"Kadına: Su nerede, dedik, o..." asıl nüshalarda bu şekilde "eyhâh eyhâh" olarak yazılmıştır. Heyhat heyhat demektir. Bu da elde edilmek istenen şeye uzak olunduğu ve ondan ümit kesilmesi gerektiğini anlatır. Nitekim kendisi de bu sözlerinden sonra sizin için su yok (suyu bulamazsınız) demişti. Yani sizin öyle burada ya da yakında su bulma imkânınız yok. Bu lafız (heyhat) on küsur türlü söylenir, bunların hepsini anlamlarını da açıklayarak oldukça yeterli ve sağlam bir şekilde genişçe zikrettim, bunların çekimlerini ve onlarla ilgili olanları Tehzibu'l-Esma ve'l-Lugat adlı eserimde zikretmiş bulunuyorum. Bu husus daha önce de geçmişti.

"Verdiği emir üzerine su taşıyan devesi çöktürüldü." Araplara göre râviye, su taşıyan deveye denilir. Örfen bu kelime istiare yoluyla tulum hakkında da kullanılır ama asıl anlamı devedir.

"Tulumların üstteki ağızlarına su püskürttü." Mec, ağızla suyu püskürtmek demektir. (Hadisteki lafzıyla) el-azlâ' ise tulumun suyunun boşaltıldığı

alttaki deliğine denilir ama üst ağzı hakkında da kullanılır. Nitekim bu rivayette de tulumun yukarıdaki iki ağzı demektedir. Bu kelimenin tesniyesi azlâvân, çoğulu da azâlî diye gelir.

"Arkadaşımızın gusletmesini sağladık." Kastettiği ise cünüp arkadaşlarıdır. Yani ona kendisiyle gusledip, yıkanacağı su verdik. Bunda da cünüplükten dolayı teyemmüm eden kimsenin suyu kullanma imkânını bulması halinde gusledeceği hükmüne delil vardır.

"Tulumlar ise su ile dopdoluydu." Yani neredeyse sudan patlayacaktı.

"Suyundan hiçbir şey eksiltmedik." Bu hadiste de nübüvvet alametlerinden açık bir mucize vardır. Kadının: O şunu şunu yaptı derken "zeyte ve zeyte" demesiyle ilgili olarak dilbilginleri keyte ve keyte keza ve keza, (şöyle böyle, şunlar bunlar) anlamındadır, demişlerdir.

"Allah o obaya bu kadın sayesinde hidayet verdi..." Sırm, bir araya gelmiş birkaç eve verilen addır.

(1562) "Sabahtan az önce, sabaha karşı" Buradaki (az önce anlamındaki) "kubeyl" kelimesi kabl'den daha özel ve yakınlığı daha açık ifade eder.

"Zararı yok" yani bu şekildeki uyumanızın ve namazı geciktirmenizin size bir zararı yoktur demektir. Arapçada dayr, durr ve darar aynı anlamdadır.

١٥٦٤-٣١٤/٧- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ- حَدَّثَنَا هَمَّامٌ- حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ نَسِيَ صَلاَةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا لاَ كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ قَالَ قَتَادَةُ وَأَقِمْ الصَّلاَةَ لِذِكْرِي

1564-314/7- Bize Heddab b. Halid tahdis etti. Bize Hemmam tahdis etti. Bize Katade, Enes b. Malik'ten tahdis ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir namazı unutan kimse onu hatırlayınca kılıversin, çünkü o namazın bundan başka türlü bir keffareti yoktur"* buyurdu.

Katade dedi ki: Beni anmak için (beni hatırladığında) namazı kıl.[105]

١٥٦٥-.../٨- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ وَلَمْ يَذْكُرْ لاَ كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ

105 Buhari, 597; Ebu Davud, 442; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1399

1565-.../8- Bunu bize Yahya b. Yahya, Said b. Mansur ve Kuteybe b. Said de hepsi birlikte Ebu Avane'den tahdis etti. O Katade'den, o Enes b. Malik'ten, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etti ancak *"bunun, bundan başka bir keffareti yoktur"* ibaresini zikretmedi.[106]

١٥٦٦-٣١٥/٩- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى - حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ مَنْ نَسِيَ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا • فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا

1566-315/9- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Enes b. Malik dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir namazı unutan yahut uykuda olup, namazı vaktinde kılamayan kimse için keffareti onu hatırladığı zaman kılmasıdır"* buyurdu.[107]

١٥٦٧-٣١٦/١٠- وَحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ حَدَّثَنِي أَبِي - حَدَّثَنَا الْمُثَنَّى عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا رَقَدَ أَحَدُكُمْ عَنْ الصَّلَاةِ أَوْ غَفَلَ عَنْهَا فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا فَإِنَّ اللهَ يَقُولُ أَقِمْ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي

1567-316/10- Bana Nasr b. Ali el-Cahdamî tahdis etti... Enes b. Malik dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz uyuyup da namazı kaçırırsa ya da gaflete dalıp onu unutursa o namazı hatırlayınca kılıversin çünkü Allah: "Namazı beni hatırladığın için kıl"* buyurmuştur.[108]

Şerh

(1564-1567 numaralı hadisler)

"Bir namazı unutan kimse... keffareti yoktur." Yani o namazın aynısını kılmaktan başka hiçbir şey onun yerini tutmaz, bununla birlikte de başka bir şey yapması gerekmez.

"Bize Heddâb tahdis etti... Enes'ten" Bu isnadın bütün ravileri Basralıdır.

Şunu da bilelim ki bu hadislerde anlatılan olaylar tek bir seferde değil, iki ya da birkaç seferde meydana gelmiştir, lafızlarının zahiri de bunu gerektirmektedir. Allah en iyi bilendir.

106 Tirmizi, 178; Nesai, 612; İbn Mace, 696; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1409
107 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1189
108 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1323

٦/... كِتَا صَلَاةِ الْمُسَافِرِينَ وَقَصْرِهَا

6/... YOLCULARIN NAMAZI VE NAMAZIN KASREDİLMESİ (KISALTILMASI) KİTABI

İlim adamları yolculukta namazın kısaltılması hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Şafii, Malik b. Enes ve ilim adamlarının çoğunluğu namazı kısaltarak kılmak da, tam olarak kılmak da caiz olmakla birlikte kısaltmak daha faziletlidir, demiştir. Mezhebimizde başka bir görüşe göre ise tam kılmak daha faziletlidir. Bir diğer görüşe göre ise her ikisi arasında fark yoktur. Sahih ve meşhur olan ise, kısaltarak kılmanın daha faziletli olduğudur.

Ebu Hanife ve pek çok fukaha şöyle demektedir: Kısaltarak kılmak vaciptir, tamamlamak caiz değildir. Bu kanaat sahipleri bu hadisin ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in da, ashab-ı kiram'ın da fiilî uygulamalarının çoğunluğunun hep namazı kısaltarak kılmaları olduğunu delil gösterirler.

Şafii ve ona uygun kanaat belirtenler ise Müslim'in Sahihinde ve başka kaynaklarda meşhur birtakım hadisleri delil göstermişlerdir. Buna göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sahabe-i kiram yolculuk yapmakla birlikte kimileri namazını kısaltır, kimileri tamamlar, kimileri oruçlu olur, kimileri oruçlu olmazlar. Bununla birlikte biri diğerini ayıplamazdı. Ayrıca Osman radıyallâhu anh'ın da Aişe radıyallâhu anhâ'nın ve başkalarının da namazlarını tam kıldıklarını, kısaltmadıklarını delil göstermişlerdir. Ayrıca aziz ve celil olan Allah'ın: *"Namazı kısaltarak kılmanızda sizin için bir vebal yoktur."* (Nisa, 101) buyruğunun zahirinden anlaşılan da budur. Bu buyruk vebalin kaldırılmasını ve bunun mübah olmasını gerektirmektedir.

"Namaz iki rekât olarak farz kılındı" anlamında gelecek hadisin anlamı ise bu kadarı ile yetinmek isteyen kimseler için iki rekât olarak farz kılındı

sonra ikamet halinde olanın kılacağı namaza kesin emir olmak üzere iki rekat daha ilave edildi, sefer namazı ise kısaltmak caiz olmak üzere olduğu gibi bırakıldı ama tamamlamanın caiz olduğunun delilleri de sabit olduğuna göre onları kabul etmek ve şeriatın delillerini bir arada telif etmek icab etmiştir.

١٠٩/١ - بَاب صَلَاةِ الْمُسَافِرِينَ وَقَصْرِهَا

1/109- YOLCULARIN NAMAZI VE NAMAZIN KISALTILMASI BABI

١٥٦٨-١/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ فُرِضَتْ الصَّلَاةُ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ فِي الْحَضَرِ وَالسَّفَرِ فَأُقِرَّتْ صَلَاةُ السَّفَرِ وَزِيدَ فِي صَلَاةِ الْحَضَرِ

1568-1/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e Salih b. Keysan'dan diye naklettiği rivayeti okudum. O Urve b. ez-Zubeyr'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Namaz (önceleri) ikamet halinde de, sefer halinde de ikişer rekât, ikişer rekât olarak farz kılındı sonra sefer namazı olduğu gibi bırakıldı, ikamet halinde kılınan namaza ilave yapıldı."[109]

١٥٦٩-٢/٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى قَالَا- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ فَرَضَ اللهُ الصَّلَاةَ حِينَ فَرَضَهَا رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ أَتَمَّهَا فِي الْحَضَرِ فَأُقِرَّتْ صَلَاةُ السَّفَرِ عَلَى الْفَرِيضَةِ الْأُولَى

1569-2/2- Bana Ebu't-Tahir ve Harmele b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb, Yunus'tan tahdis etti. O İbn Şihâb'dan şöyle dediğini nakletti: Urve b. ez-Zubeyr'in bana tahdis ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe radıyallâhu anhâ şöyle dedi: Allah namazı farz kıldığı zaman (ilk olarak) ikişer rekat olarak farz kıldı sonra ikamet halinde onu tamamladı. Böylelikle yolculuk namazı ilk farz hali ile bırakılmış oldu.[110]

109 Buhari, 350; Ebu Davud, 1198; Nesai, 454; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16348
110 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16729

١٥٧٠-٣/٣- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ الصَّلَاةَ أَوَّلَ مَا فُرِضَتْ رَكْعَتَيْنِ فَأُقِرَّتْ صَلَاةُ السَّفَرِ وَأُتِمَّتْ صَلَاةُ الْحَضَرِ قَالَ الزُّهْرِيُّ فَقُلْتُ لِعُرْوَةَ مَا بَالُ عَائِشَةَ تُتِمُّ فِي السَّفَرِ قَالَ إِنَّهَا تَأَوَّلَتْ كَمَا تَأَوَّلَ عُثْمَانُ

1570-3/3- Bana Ali b. Haşrem de tahdis etti. Bize İbn Uyeyne, ez-Zühri'den haber verdi, o Urve'den, o Aişe'den rivayet ettiğine göre namaz ilk ikişer rekât olarak farz kılındı sonra sefer namazı olduğu gibi bırakıldı, ikamet halindeki namaz tamamlandı.

Zühri dedi ki: Bunun üzerine Urve'ye: Peki Aişe neden yolculukta namazını tam kılıyor dedim. O: O da Osman'ın yaptığı tevil gibi tevilde bulundu, dedi.[111]

Şerh

(1568-1570 numaralı hadisler)

(1568) "Namaz ikamet halinde ikişer rekât, ikişer rekat farz kılındı..." İlim adamlarının yolculukta namazı kasretmek ile ilgili farklı görüşlerine dair açıklama az önce geçti.

(1570) Bunun üzerine Urve'ye: "O halde neden Aişe yolculukta namazını tam kılıyor dedim..." İlim adamları her ikisinin bu husustaki tevillerinin ne şekilde olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir. Muhakkiklerin benimsedikleri doğru (sahih) açıklamaya göre her ikisi de namazı kısaltmayı da caiz görmüşlerdir, tamamlamayı da. Böylelikle her ikisi iki caizden birisi olan tamamlamayı almışlardır.

Bir görüşe göre de Osman müminlerin imamı, Aişe de onların annesidir. Bu sebeple onlar (nerede olurlarsa olsunlar) kendi evlerinde gibidirler. Ancak muhakkikler bunu her ikisine göre bu şekilde davranmak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in daha çok hakkı olduğunu söyleyerek çürütmüşlerdir. Ebu Bekr ve Ömer -Allah ikisinden de razı olsun- için de bu böyledir.

Bir diğer açıklamaya göre de bunun sebebi Osman radıyallâhu anh'ın Mekke'den evlenmiş olması idi fakat muhakkikler bunu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri ile birlikte yolculuk yapmış olmakla birlikte namazını kısaltarak kıldığını söyleyerek çürütmüşlerdir.

111 Buhari, 1090; Nesai, 452; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16439

Bir diğer görüşe göre böyle yapmasının sebebi beraberinde bulunan bedevilerin namazın mukimken de, yolcu iken de iki rekât farz olduğunu sanmalarını önlemekti. Ancak bunu böyle anlama ihtimali Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in döneminde de vardı. Hâlbuki Osman radıyallâhu anh zamanında namazın durumu öncekinden çok daha ileri derecede şöhret kazanmış ve bilinir olmuştu, diyerek çürütmüşlerdir.

Bir diğer açıklamaya göre bunun sebebi Osman radıyallâhu anh'ın hac ettikten sonra Mekke'de ikamet etmeyi niyet etmiş olmasıdır. Bunu da Mekke'de ikamet etmek muhacir olanlara üç günden fazla haramdır diyerek çürütmüşlerdir.

Diğer bir açıklama ise Osman'ın Mina'da bir arazisinin bulunması buna sebepti. Bunu da, böyle bir durum namazı tamamlamayı ve ikamet ediyor olmayı gerektirmez, diyerek çürütmüşlerdir, doğrusu birinci açıklamadır.

Diğer taraftan Şafii, Malik, Ebu Hanife, Ahmed ve cumhurun görüşüne göre mübah olan her türlü yolculukta namazı kısaltarak kılmak caizdir. Seleften bazıları ise yolculuğun korkulan bir sefer olması şartını koşmuşlardır. Bazıları ise bunun hac, umre ya da gaza yolculuğu olmasını, diğer bir kısmı ise Allah'a itaat olan bir yolculuk olmasını şart koşmuşlardır.

Şafii, Malik, Ahmed ve çoğunluğun kanaatine göre masiyet kastıyla yapılan yolculukta namazı kısaltmak caiz değildir. Ebu Hanife ve Sevri ise caizdir, demişlerdir.

Diğer taraftan Şafii, Malik ve mezheplerine mensup ilim adamları Leys, Evzaî, hadis ashabı fukahası ve başkaları da şöyle diyor: Namazı kısaltarak kılmak ancak orta yollu iki merhale uzunluğundaki bir yolculukta caiz olur. Bu da kırk sekiz Haşimi mil eder. Mil, altı bin zira, bir zira ise orta halli enine yirmi dört parmak, bir parmak orta halli enine altı arpadır.

Ebu Hanife ve Kûfeliler dedi ki: Üç merhaleden daha kısa mesafede namaz kısaltılarak kılınmaz. Osman, İbn Mesud ve Huzeyfe'den de bu görüş rivayet edilmiştir.

Davud (ez-Zahiri) ve zahir ehli uzun olsun, kısa olsun seferde namazı kısaltmak caizdir. Sefer isterse üç millik olsun yine de namazını kısaltarak kılar, demişlerdir.

١٥٧١-٤/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ

عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ ابْنِ أَبِي عَمَّارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَابَيْهِ عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنْ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَقَدْ أَمِنَ النَّاسُ فَقَالَ عَجِبْتُ مِمَّا عَجِبْتَ مِنْهُ فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ

1571-4/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Ebu Kureyb, Zuheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim de tahdis etti. İshak bize Abdullah b. İdris haber verdi derken, diğerleri tahdis etti, dedi. O İbn Cureyc'den, o İbn Ebu Ammar'dan, o Abdullah b. Babeyh'den, o Ya'lâ b. Umeyye'den şöyle dediğini nakletti: Ömer b. el-Hattab'a: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* (Nisa, 101) (buyruğunu okuyoruz) insanlar da artık güvene kavuşmuş bulunmaktadır, dedim. O: Senin şaştığın şeye ben de şaştım, bunun için Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e buna dair soru sordum. O: *"Allah'ın size tasadduk ettiği bir sadakadır. Siz de onun sadakasını kabul ediniz"* buyurdu.[112]

١٥٧٢-.../٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ - حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَابَيْهِ عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ إِدْرِيسَ

1572-.../5- Bize Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemî de tahdis etti... Abdullah b. Babeyh, Ya'la b. Umeyye'den şöyle dediğini nakletti: Ömer b. el-Hattab'a... dedim deyip, hadisi İbn İdris'in hadisi ile aynen rivayet etti.[113]

Şerh

(1571-1572 numaralı hadisler)

"Abdullah b. Babeyh'den" Bunun (babasının adının) Bâbâh olduğu da, Bâbî olduğu da söylenmiştir.

"Senin şaştığına ben de şaştım... sadakasını kabul edin." Bazı asıl nüshalarda "ma acibte" bazılarında da "mimma acibte" şaştığın şey şeklindedir. Meşhur ve maruf olan da budur.

112 Ebu Davud, 199, 1200 -buna yakın-; Tirmizi, 3034; Nesai, 1432; İbn Mace, 1605; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10659

113 1571 numaralı hadisin kaynakları

Hadisten anlaşılan hükümlere gelince:

1- Allah bize tasadduk etti, Allah'ım, bize tasadduk eyle, demek caizdir. Bunu seleften bazıları hoş görmemiş ise de bu açıkça bir yanlışlıktır. Bunu el-Ezkâr adlı eserimin sonlarında açıkladım.

2- Korku hali olmadan da namazı kısaltmak caizdir.

3- Fazileti daha alt mertebede olan bir kimse, fazileti daha yukarıda olan bir kimsenin kendisi açısından açıklanması zor bir iş yaptığını görecek olursa bu yaptığına dair ona soru sorar. Allah en iyi bilendir.

١٥٧٣-٥/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَخْنَسِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ فَرَضَ اللهُ الصَّلَاةَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكُمْ ﷺ فِي الْحَضَرِ أَرْبَعًا وَفِي السَّفَرِ رَكْعَتَيْنِ وَفِي الْخَوْفِ رَكْعَةً

1573-5/6- Bize Yahya b. Yahya, Said b. Mansur, Ebu'r-Rabî' ve Kuteybe b. Said tahdis etti. Yahya: Bize Ebu Avane haber verdi derken, diğerleri tahdis etti dedi. O Bukeyr b. el-Ahnes'den, o Mücahid'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: Allah namazı Nebinizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) dili üzere ikamet halinde dört rekât, sefer halinde iki rekât, korku halinde de bir rekât olarak farz kılmıştır.[114]

١٥٧٤-٦/٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ جَمِيعًا عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ عَمْرٌو- حَدَّثَنَا قَاسِمُ بْنُ مَالِكٍ الْمُزَنِيُّ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ عَائِذٍ الطَّائِيُّ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَخْنَسِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ اللهَ فَرَضَ الصَّلَاةَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكُمْ ﷺ عَلَى الْمُسَافِرِ رَكْعَتَيْنِ وَعَلَى الْمُقِيمِ أَرْبَعًا وَفِي الْخَوْفِ رَكْعَةً

1574-6/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid birlikte Kasım b. Malik'ten tahdis etti. Amr dedi ki: Bize Kasım b. Malik el-Müzeni tahdis etti, bize Eyyub b. Âiz et-Tâî, Bukeyr b. el-Ahnes'den tahdis etti. O Mücahid'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: Muhakkak Allah namazı Nebinizin dili üzere yolcunun üzerine iki rekât, mukimin üzerine dört rekât, korku halinde ise bir rekât olarak farz kılmıştır.[115]

114 Ebu Davud, 1247; Nesai, 455, 1440, 1441, 1531; İbn Mace, 1068 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6380

115 1573 numaralı hadisin kaynakları

١٥٧٥-٧/٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ مُوسَى بْنِ سَلَمَةَ الْهُذَلِيِّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ كَيْفَ أُصَلِّي إِذَا كُنْتُ بِمَكَّةَ إِذَا لَمْ أُصَلِّ مَعَ الْإِمَامِ فَقَالَ رَكْعَتَيْنِ سُنَّةَ أَبِي الْقَاسِمِ ﷺ

1575-7/8- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Katade'yi Musa b. Seleme el-Huzelî'den şöyle dediğini tahdis ederken dinledim: İbn Abbas'a Mekke'de iken imam ile birlikte namaz kılmayacak olursam nasıl namaz kılayım, sordum. O: Ebu'l-Kasım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti olmak üzere iki rekât kıl, dedi.[116]

١٥٧٦-.../٩- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ الضَّرِيرُ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ- حَدَّثَنَا أَبِي جَمِيعًا عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

1576-.../9- Bunu bize Muhammed b. Minhal ed-Darir de tahdis etti. Bize Yezid b. Zurey' tahdis etti, bize Said b. Ebu Arube tahdis etti (H). Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muaz b. Hişam tahdis etti, bize babam tahdis etti. Hepsi Katade'den bu isnat ile buna yakın olarak rivayet etti.[117]

Şerh

(1573-1576 numaralı hadisler)

(1573) "İbn Abbas dedi ki: Aziz ve celil Allah namazı Nebinizin lisanı üzere... farz kıldı." Seleften bir kesim bu hadisin zahiri ile amel etmişlerdir. Hasen, Dahhak ve İshak b. Rahuye (Rahaveyh) bunlar arasındadır.

Şafii, Malik ve cumhur ise şöyle demiştir: Korku namazı rekât sayısı bakımından güven halindeki namaz gibidir. Korku namazı eğer mukim iken kılınacak olursa dört rekât kılmak icap eder, eğer yolculuk halinde kılınacak olursa iki rekât kılmak gerekir. Hiçbir durumda tek bir rekât ile yetinmek caiz olmaz.

116 Nesai, 1442, 1443; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6504

117 1575 numaralı hadisin kaynakları

Bu görüş sahipleri İbn Abbas'tan gelen bu hadisi bundan kasıt imam ile bir rekât, bir de kişinin tek başına kılacağı bir rekât diye yorumlamışlardır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ashabının korku halinde iken kıldıkları namaza dair gelen sahih hadislerde de böyledir. Böyle bir tevil deliller arasında bir telifin yapılması için kaçınılmazdır. Allah en iyi bilendir.

١٥٧٧-١٠/٨- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ- حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ حَفْصِ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ صَحِبْتُ ابْنَ عُمَرَ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ قَالَ فَصَلَّى لَنَا الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ أَقْبَلَ وَأَقْبَلْنَا مَعَهُ حَتَّى جَاءَ رَحْلَهُ وَجَلَسَ وَجَلَسْنَا مَعَهُ فَحَانَتْ مِنْهُ الْتِفَاتَةٌ نَحْوَ حَيْثُ صَلَّى فَرَأَى نَاسًا قِيَامًا فَقَالَ مَا يَصْنَعُ هَؤُلَاءِ قُلْتُ يُسَبِّحُونَ قَالَ لَوْ كُنْتُ مُسَبِّحًا لَأَتْمَمْتُ صَلَاتِي يَا ابْنَ أَخِي إِنِّي صَحِبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي السَّفَرِ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ وَصَحِبْتُ أَبَا بَكْرٍ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ وَصَحِبْتُ عُمَرَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ ثُمَّ صَحِبْتُ عُثْمَانَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ وَقَدْ قَالَ اللهُ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

1577-8/10- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb de tahdis etti. Bize İsa b. Hafs b. Asım b. Ömer b. el-Hattab babasından şöyle dediğini tahdis etti: Mekke yolunda İbn Ömer ile arkadaşlık ettim. (O dedi ki): Bize öğle namazını iki rekât olarak kıldırdı. Sonra o da eşyasının olduğu tarafa yöneldi, biz de onunla birlikte oraya doğru gittik. O oturdu, biz de onunla beraber oturduk. Bir ara namaz kıldığı yere doğru dönüp baktı, bazı kimselerin ayakta olduklarını görünce bunlar ne yapıyor dedi. Ben: Sünnet kılıyorlar dedim. O: Eğer ben sünnet kılacak olsaydım, namazımı tamamlardım. Kardeşimin oğlu, ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yolculukta arkadaşlık ettim. O, Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rekâttan fazla namaz kılmadı. Ebu Bekir ile de bu şekilde arkadaşlık yaptım. O da, Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rekâttan fazla namaz kılmadı. Ömer ile de arkadaşlık yaptım. O da, Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rekâttan fazla namaz kılmadı. Sonra Osman ile arkadaşlık yaptım. O da, Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rekâttan fazla namaz kılmadı. Esasen yüce Allah da: *"Andolsun Allah'ın Rasulünde sizin için uyulacak güzel bir örnek vardır."* (Ahzab, 21) buyurmuştur.[118]

118 Buhari, 1101 -muhtasar olarak-, 1102 -muhtasar olarak-; Ebu Davud, 1223; Nesai, 1457 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1071; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6693

١٥٧٨-٩/١١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ قَالَ مَرِضْتُ مَرَضًا فَجَاءَ ابْنُ عُمَرَ يَعُودُنِي قَالَ وَسَأَلْتُهُ عَنِ السُّبْحَةِ فِي السَّفَرِ فَقَالَ صَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي السَّفَرِ فَمَا رَأَيْتُهُ يُسَبِّحُ وَلَوْ كُنْتُ مُسَبِّحًا لأَتْمَمْتُ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

1578-9/11- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Yezid -yani b. Zurey'- Ömer b. Muhammed'den tahdis etti. O Hafs b. Asım'dan şöyle dediğini nakletti: Bir hastalığa yakalanmıştım. İbn Ömer beni ziyarete geldi. Ben de ona yolculukta nafile namaz kılmaya dair soru sordum. O: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte seferde arkadaşlık ettim. Onun nafile namaz kıldığını görmedim. Şayet ben nafile (revatib sünnet) kılacak olsaydım -bunun yerine- namazımı tamamlardım. Esasen yüce Allah da: *"Andolsun Rasulullah'da sizin için uyulacak güzel bir örnek vardır."* (Ahzab, 21) buyurmaktadır.[119]

Şerh

(1577-1578 numaralı hadisler)

(1577) "Eşyasının yanına gitti." Yani konakladığı yere gitti.

"Eğer nafile (sünnet) kılsaydım, namazımı tamamlardım." Burada "müsebbih" nafile namaz kılan anlamındadır. Yine burada "subha" nafile namaz demektir.

"Eğer nafile namaz kılsaydım namazımı tamamlardım" sözü de şu demektir: Şayet nafile kılmayı tercih eden birisi olsaydım şüphesiz farzımı dört rekât olarak tamamlamayı daha çok severdim ama ben bunlardan birisinin yapılacağı kanaatinde değilim. Aksine sünnet, namazı kısaltarak kılmak ve nafile kılmamaktır. Nafileden kastı ise farzlarla birlikte kılınan revatib sünnetlerdir. Öğle, ikindi ve diğer farzlarla birlikte kılınan sünnetler gibi. Mutlak olarak nafilelere gelince, İbn Ömer mutlak nafile namaz kılardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in da mutlak olarak nafile kıldığı rivayet edilmiştir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahihte birkaç yerde nafile kıldığı sabittir.

İlim adamları yolculukta mutlak nafile namazların müstehab olduğunu ittifakla kabul etmekle birlikte, revatib nafilelerin müstehab olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Ömer ve başkaları mekruh olduğunu söylerken, Şafii, Şafii mezhebine mensup âlimler ve cumhur müstehab görmüşlerdir.

119 1577 numaralı hadisin kaynakları

Delili ise revatib sünnetlerin mendub oluşunu ifade eden mutlak hadislerdir. Ayrıca Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği günü kuşluk namazı kıldığına dair hadis ile güneş doğuncaya kadar uyudukları sırada sabah namazının (ratib sünnet olan) iki rekâtını kıldığına dair hadis ve sünen sahiplerinin de zikrettiği başka sahih hadisler ile mutlak nafilelere kıyas bunun delilidir.

Belki de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ratib sünnetleri kendi konakladığı yerde kılar, İbn Ömer de onun kıldığını görmemiş olabilir çünkü nafilenin evde kılınması daha faziletlidir. Belki de ratib sünnetlerin kılınmamasının caiz olduğuna dikkat çekmek üzere bazı vakitlerde onları kılmamış olabilir.

Ratib sünnetlerin kılınmayacağına dair delil gösterenlerin eğer bu ratib sünnetlerin kılınması meşru olsaydı farzı tamamlamak daha uygun olurdu şeklindeki delillerinin cevabı da şudur: Farz namazı kılmak kesindir, kaçınılmazdır. Eğer tam olarak kılınması meşru olsaydı şüphesiz tam olarak kılmak kesin olurdu. Nafile namaz ise mükellef kimsenin tercihine bırakılmıştır. Ona rıfk ile muamele etmek meşru olmakla birlikte seçimin onun tercihine bırakılmasını gerektirir. Dilerse o namazı kılar ve sevabını elde eder, arzu ederse terk eder, bundan dolayı da ona bir sorumluluk gerekmez.

Yine Hafs b. Âsım'ın, İbn Ömer'den diye rivayet ettiği hadiste "sonra Osman ile arkadaşlık ettim, o da Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rekâttan fazla kılmadı" hadisine gelince, Müslim bundan sonra İbn Ömer'in rivayet ettiği (1588) hadiste: Osman ile birlikte de halifeliğinin ilk yıllarında bu şekilde kıldım sonra tamamladı dediğini, diğer rivayette (1592) sekiz ya da altı yıl dediğini zikretmektedir. Meşhur olan da budur. Osman halifeliğinin altıncı yılından sonra namazını tam olarak kılmaya başlamıştır.

İlim adamları bu rivayeti şöylece yorumlamışlardır: Maksat, Osman radıyallâhu anh'ın Mina dışında yüce Allah ruhunu kabzedinceye kadar iki rekâttan fazla kılmadığıdır. Halifeliğinin ilk dönemlerinden sonra namazını tamamladığına dair meşhur rivayetler ise onun yalnızca Mina'da namazını tam kıldığı şeklinde yorumlanır. Zaten İmran b. el-Husayn de rivayetinde Osman radıyallâhu anh'ın namazını tam kılmasının yalnızca Mina'da olduğunu söyleyerek açıklamıştır. Aynı şekilde Müslim'in bundan sonra zikredeceği hadislerin zahiri de böyledir.

Şunu da bilelim ki, Mekke ehli ve Mekke civarındaki yerlerden gelmemiş bulunan hacılar için Arafat, Müzdelife ve Mina'da namazı kısaltarak kılmak meşrudur ama Mekkeliler ile namazın kısaltılması mesafesinden daha yakın kimseler için meşru değildir. Şafii'nin, Ebu Hanife'nin ve çoğunluğun görüşü budur.

Malik dedi ki: Mekke, Mina, Müzdelife ve Arafat ahalisi de namazlarını kısaltarak kılarlar çünkü ona göre bu yerlerde namazı kısaltmanın illeti hac ibadetidir. Cumhura göre ise bunun illeti yolculuktur. Allah en iyi bilendir.

١٥٧٩-١٠/١٢- حَدَّثَنَا خَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالُوا- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ ح- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالاَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ كِلاَهُمَا عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا وَصَلَّى الْعَصْرَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ

1579-10/12- Bize Halef b. Hişam, Ebu'r-Rabi ez-Zehrânî ve Kuteybe b. Said tahdis edip dedi ki: Bize Hammad -ki b. Zeyd'dir- tahdis etti (H). Bana Zuheyr b. Harb ve Yakub b. İbrahim de tahdis edip dedi ki: Bize İsmail tahdis etti, ikisi Eyyub'dan, o Ebu Kılabe'den, o Enes'ten rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle namazını Medine'de dört rekât, ikindi namazını Zulhuleyfe'de iki rekât olarak kıldı.[120]

١٥٨٠-١١/١٣- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ سَمِعَا أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا وَصَلَّيْتُ مَعَهُ الْعَصْرَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ

1580-11/13- Bize Said b. Mansur tahdis etti... Enes b. Malik dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğle namazını Medine'de dört rekât olarak kıldım. İkindi namazını da yine onunla birlikte Zulhuleyfe'de iki rekât olarak kıldım.[121]

١٥٨١-١٢/١٤- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ كِلاَهُمَا عَنْ غُنْدَرٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَزِيدَ الْهُنَائِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ عَنْ قَصْرِ الصَّلاَةِ فَقَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا خَرَجَ مَسِيرَةَ ثَلاَثَةِ أَمْيَالٍ أَوْ ثَلاَثَةِ فَرَاسِخَ شُعْبَةُ الشَّاكُّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

120 Buhari, 1547 -uzunca-, 1548, 1551 -uzunca-, 1712, 1714, 1715 -uzunca-, 2591, 2986; Ebu Davud, 1796, 2793; Nesai, 476; Tuhfetu'l-Eşrâf, 947

121 Buhari, 1089, 1546 -uzunca-; Ebu Davud, 1202, 1773 -uzunca-; Tirmizi, 546; Nesai, 468; Tuhfetu'l-Eşrâf, 166, 1573

1581-12/14- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti. İkisi Gunder'den rivayet etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer Gunder Şu'be'den tahdis etti. O Yahya b. Yezid el-Hunâî'den şöyle dediğini nakletti: Enes b. Malik'e namazı kısaltarak kılmaya dair soru sordum. O: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç mil yahut üç fersah -şüphe eden Şu'be'dir- uzaklıktaki bir yere çıkacak olursa iki rekât olarak kılardı, dedi.[122]

Şerh

(1079-1081 numaralı hadisler)

(1079) "Öğle namazını Medine'de dört rekât olarak... kıldı." Medine ile Zulhuleyfe arası altı mildir. Yedi olduğu da söylenir. İşte bu uzun olsun, kısa olsun namazı kısaltarak kılmanın caiz olduğunu kabul eden Zâhirî mezhebi mensuplarının gösterdikleri delillerdendir.

Cumhur da şöyle demektedir: İki merhaleye ulaşmayan bir yolculukta namazı kısaltmak caiz değildir. Ebu Hanife ve bir kesim ise namazı kısaltarak kılmanın şartı üç merhaledir demişler ve bu hususta ashab-ı kiram'dan gelen birtakım eserlere (rivayetlere) dayanmışlardır. Bu hadiste ise Zâhirî mezhep mensuplarının lehine bir delil yoktur çünkü bundan maksat Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Veda Haccında Mekke'ye yolculuk yaptığı esnada öğle namazını Medine'de dört rekât kıldıktan sonra yolculuğa çıkıp, ikindi namazının ise yolcu olduğu halde Zulhuleyfe'de girdiğini ve ikindiyi orada iki rekât olarak kıldığını anlatmaktır. Yoksa bundan maksat Zulhuleyfe'nin onun yolculuğunun son noktası olduğunu söylemek değildir. Buna göre kesinlikle onların görüşlerine bunda delil bulunmamaktadır.

Namazı kısaltmaya nereden başlanacağına gelince, beldesinin yapılarından yahut kavminin çadırlarından -eğer çadırda yaşayan kimselerden iseler- ayrıldığı zaman kısaltması caizdir. Bu husustaki görüşün özeti budur. Buna dair etraflı açıklamalar ise fıkıh kitaplarında meşhurdur. Bizim mezhebimiz ve genel olarak ilim adamlarının mezhebi bu şekildedir. Ancak İmam Malik'ten gelen zayıf bir rivayete göre o (yolcu) yerinden üç mili aşmadığı sürece namazını kısaltmaya başlamaz. Ata'dan ve İbn Mesud'un ashabından (arkadaşlarından) bir topluluktan nakledildiği üzere o(nların her biri) yolculuk yapmak istedi mi daha beldesinden çıkmadan önce namazını kısaltırdı. Mücahid'den gelen rivayete göre ise o yolculuğa çıktığı gün gece olmadan namazını kısaltmaya başlamazdı.

122 Ebu Davud, 1201; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1671

Bütün bu rivayetler sünnetle selef ve halefin icmaı ile bağdaşmamaktadır.

(1581) "Yahya b. Yezid el-Hunâî, Hunâ b. Malik b. Fehm'e mensuptur. Bu açıklamayı Sem'ânî yapmıştır."

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç mil yahut üç fersahlık bir mesafeye (yolculuk yapmak üzere) çıkarsa iki rekât kılardı." Bu, şartın böyle olduğu anlamında değildir. İhtiyaca göre böyle olmuştur çünkü onun seferlerinden açıkça anlaşılan şudur: O, uzun bir yolculuğa çıkacağı zaman, yolculukta kısaltarak kılacağı bir namazın vakti girdiği halde yola çıkıp, Medine'nin yakınında iken onu kısaltmayarak tam kıldığı görülmemiştir. Aksine o kısaltarak kılacağı namazın girmesine uzunca bir vakit varken yolculuğa çıkar ve namaz vakti üç mil ya da daha fazla ya da buna yakın bir mesafe uzaklaşmışken vakit girer, o da o zaman namazını kılardı.

Kur'an-ı Kerim'in zahirinden anlaşılanlarla birlikte mutlak olarak gelmiş hadisler şehirden çıktığı zamandan itibaren namazı kısaltmanın caiz olduğu hususunda birbirini pekiştirmektedir çünkü o vakit kişiye misafir adı verilir. Allah en iyi bilendir.

١٥٨٢-١٣/١٥- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ مَهْدِيٍّ قَالَ زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُمَيْرٍ عَنْ حَبِيبِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ شُرَحْبِيلَ بْنِ السِّمْطِ إِلَى قَرْيَةٍ عَلَى رَأْسِ سَبْعَةَ عَشَرَ أَوْ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَقُلْتُ لَهُ فَقَالَ رَأَيْتُ عُمَرَ صَلَّى بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ فَقُلْتُ لَهُ فَقَالَ إِنَّمَا أَفْعَلُ كَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَفْعَلُ

1582-13/11- Bize Zuheyr b. Harb ve Muhammed b. Beşşâr birlikte İbn Mehdi'den tahdis ettiler. Zuheyr dedi ki: Bize Abdurrahman b. Mehdi tahdis etti, bize Şu'be, Yezid b. Humeyr'den tahdis etti. O Habib b. Ubeyd'den, o Cubeyr b. Nufeyr'den şöyle dediğini nakletti: Şurahbil b. es-Sımt ile birlikte on yedi ya da onse kiz mil uzaklıktaki bir köye çıkıp gittim. İki rekât olarak namaz kılınca ona (sebebini) sordum. O da: Ben Ömer'i Zulhuleyfe'de iki rekât kılarken gördüm. Ona (sebebini) sorunca, o da: Ben ancak Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yaparken gördüğümün aynısını yapıyorum, dedi.[123]

123 Nesai, 1436; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10462

١٥٨٣-١٤/١٥- وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ عَنْ ابْنِ السِّمْطِ وَلَمْ يُسَمِّ شُرَحْبِيلَ وَقَالَ إِنَّهُ أَتَى أَرْضًا يُقَالُ لَهَا دُومِينَ مِنْ حِمْصَ عَلَى رَأْسِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا

1583-14/15- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Bize Şu'be bu isnat ile tahdis etti ve İbn es-Sımt demekle birlikte Şurahbil adını zikretmedi. Ayrıca o Hıms'ın Dûmîn denilen on sekiz mil uzaklıktaki bir araziye gitmişti, dedi.[124]

١٥٨٤-١٥/١٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ حَتَّى رَجَعَ قُلْتُ كَمْ أَقَامَ بِمَكَّةَ قَالَ عَشْرًا

1584-15/16- Bize Yahya b. Yahya et-Temimi tahdis etti. Bize Huşeym, Yahya b. Ebu İshak'dan haber verdi. O Enes b. Malik'ten şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Medine'den çıkıp Mekke'ye gittik. Dönünceye kadar ikişer rekât, ikişer rekât (namazları) kıldık. Ben: Mekke'de kaç gün kaldı, dedim. O: On gün, dedi.[125]

١٥٨٥-.../١٧- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ ح- وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ هُشَيْمٍ

1585-.../17- Bunu bize Kuteybe de tahdis etti. Bize Ebu Avane tahdis etti (H). Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize İbn Uleyye tahdis etti. Hepsi Yahya b. Ebu İshak'tan, o Enes'ten, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye Huşeym'in hadisi ile aynen rivayet etti.[126]

١٥٨٦-.../١٨- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَقَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ خَرَجْنَا مِنْ الْمَدِينَةِ إِلَى الْحَجِّ ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ

124 1582 numaralı hadisin kaynakları

125 Buhari, 1081, 4297 -muhtasar olarak-; Ebu Davud, 1293; Tirmizi, 548; Nesai, 1437; İbn Mace, 1077; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1652

126 1584 numaralı hadisin kaynakları

1586-.../18- Bize Ubeydullah b. Muaz da tahdis etti... Yahya b. Ebu İshak: Enes b. Malik'i: Medine'den hacca gitmek üzere çıktı, derken dinledim, dedi sonra hadisi aynen rivayet etti.[127]

١٥٨٧-.../١٩- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ جَمِيعًا عَنْ الثَّوْرِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ وَلَمْ يَذْكُرْ الْحَجَّ

1587-.../19- Bize İbn Numeyr tahdis etti, bize babam tahdis etti (H). Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti. Birlikte es-Sevri'den, o Yahya b. Ebu İshak'tan diye rivayet etti. O Enes'ten, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye aynısını rivayet etti ama haccı zikretmedi.[128]

Şerh

(1582-1587 numaralı hadisler)

(1582) "Bize Şu'be, Yezid b. Humeyr'den tahdis etti... Ben ancak Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl yaptığını gördüysem, aynısını yapıyorum." Bu hadiste birbirinden rivayet nakleden tabiinden dört kişi vardır. Bunlar da Yezid b. Humeyr ve ondan sonra gelenlerdir. Bunun benzeri pek çok senet daha önce geçti. İleride de yüce Allah'ın izniyle geri kalanları yeri gelince açıklanacaktır.

Yezid b. Humeyr isminde hı harfi ötrelidir, Nufeyr'in ise nun harfi ötreli, fe harfi fethalıdır. es-Sımt isminin sin harfi kesrelidir. Sin harfi fethalı, mim harfi ise kesreli olarak (es-Semit) diye de söylenir.

Bu hadis, Zâhirî mezhebine mensup kimselerin lehine delil diye zannedilebilir. Hâlbuki hiçbir durumda onların görüşlerine bir delaleti yoktur çünkü bu hadisteki ifade Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ömer radıyallâhu anh'ın Zulhuleyfe'de namazlarını kısaltarak kıldıkları belirtilmektedir. Bu hadiste onların yolculuklarının son noktasının orası olduğu ifadesi yoktur.

Şurahbil'in "on yedi yahut on sekiz milde namazını kısalttı" ifadesinde de delil olacak bir taraf yoktur çünkü o tabiinden birisidir. Cumhura aykırı bir iş yapmıştır yahut onun yaptığı seferin bir bölümünün o kadar olduğu, seferinin vardığı son nokta olmadığı şeklinde yorumlanır. Böyle bir tevil(in doğru-

127 1584 numaralı hadisin kaynakları

128 1584 numaralı hadisin kaynakları

luğu) açıkça ortadadır, bu tevil ile onun Ömer radıyallâhu anh'ın uygulamasını ve onun da bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklini delil göstermesi sahih olur. Allah en iyi bilendir.

(1583) "Hıms'a bağlı Dûmîn denilen bir yere gitti." Dûmîn dal harfi ötrelidir, fethalı (Devmîn) olarak da söylenir. Bunlar meşhur iki görüştür. Vav harfi sakin (harekesiz) ve mim de kesrelidir.

Hıms ismi munsarıf değildir. Üç harfli ve orta harfi sakin bir isim olmakla birlikte böyledir çünkü Arapça olmayan bir isimdir. Bu durumda Arapça olmamak (ucme), özel isim ve müenneslik özellikleri bu isimde bir arada toplanmış olmaktadır. Mâh, cevr ve benzeri isimlerde olduğu gibi.

(1584) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Medine'den Mekke'ye gitmek üzere çıktık... on gün, dedi." Bu hadisin anlamı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yalnız Mekke'de değil, Mekke ve civarında bu kadar kaldığı şeklindedir. Kastedilen de Veda Haccındaki yolculuğudur çünkü Mekke'ye (Zilhiccenin) dördüncü günü gelmiş, orada beşinci, altıncı ve yedinci günü kaldıktan sonra sekizinci günü Mekke'den Mina'ya gitmek üzere çıkmış, Arafat'a dokuzuncu günü gitmiş, onuncu günde Mina'ya geri dönmüş, Mina'da on bir ve on ikinci günler kalmış, onüçüncü gün de Mekke'ye gitmiş, Mekke'den de Medine'ye gitmek üzere ondördüncü günü çıkmıştır. Böylelikle onun Mekke ve çevresinde kaldığı süre on gündür. Bütün bu zaman zarfında namazlarını kısaltarak kılardı.

Bu hadiste yolcunun bir şehre girdiği ve çıktığı iki gün dışında dört gün ikamet etmeyi niyet etmesi halinde namazını kısaltarak kılacağına ve üç günün ikamet sayılmadığına delil vardır çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhacirlerle birlikte Mekke'de üç gün ikamet etmişlerdir. İşte bu üç günün şer'i bir ikamet olmadığına, girdikleri ve çıktıkları günlerin ikametten sayılmayacağına delildir. Şafii ve ilim adamlarının cumhuru bunu kabul etmişlerdir. Bununla birlikte selefin bu mesele hakkında yaygın olarak bilinen görüş ayrılıkları vardır.

٢/١١٠- بَاب قَصْرِ الصَّلَاةِ بِمِنًى

2/110- MİNÂ'DA NAMAZI KISALTMAK BABI

١٥٨٨-١/١٦- وَحَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللهِ

ﷺ أَنَّهُ صَلَّى صَلَاةَ الْمُسَافِرِ بِمِنًى وَغَيْرِهِ رَكْعَتَيْنِ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ رَكْعَتَيْنِ صَدْرًا مِنْ خِلَافَتِهِ ثُمَّ أَتَمَّهَا أَرْبَعًا

1588-16/1- Bize Harmele b. Yahya tahdis etti... Salim b. Abdullah babasından, o Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre Mina'da ve başka yerlerde yolcu namazı olarak iki rekat kıldı. Ebu Bekir, Ömer ve Osman da halifeliğinin bir bölümünde ikişer rekât olarak kıldılar sonra Osman dörde tamamladı.[129]

١٥٨٩-.../٢- وَحَدَّثَنَاهُ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ ح- وَحَدَّثَنَاهُ إِسْحَقُ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ جَمِيعًا عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ بِمِنًى وَلَمْ يَقُلْ وَغَيْرِهِ

1589-.../2- Bunu bize Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Bize el-Velid b. Müslim, el-Evzaî'den tahdis etti. (H) Yine bunu bize İshak ve Abd b. Humeyd de tahdis edip dediler ki: Bize Abdurrezzak haber verdi, bize Ma'mer haber verdi. Hepsi birlikte ez-Zühri'den bu isnat ile rivayet etti. (Ravi): Mina'da dedi ama "başka yerde" demedi.[130]

١٥٩٠-١٧/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ وَأَبُو بَكْرٍ بَعْدَهُ وَعُمَرُ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ وَعُثْمَانُ صَدْرًا مِنْ خِلَافَتِهِ ثُمَّ إِنَّ عُثْمَانَ صَلَّى بَعْدُ أَرْبَعًا فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا صَلَّى مَعَ الْإِمَامِ صَلَّى أَرْبَعًا وَإِذَا صَلَّاهَا وَحْدَهُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

1590-17/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Nafi, İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ondan sonra Ebu Bekir, Ebu Bekir'den sonra Ömer ve halifeliğinin ilk zamanlarında da Osman Mina'da ikişer rekât olarak kıldılar sonra Osman dört rekât olarak kıldı.

İbn Ömer de bundan dolayı eğer imam ile birlikte namazını kılıyorsa dört rekât olarak, yalnız başına o namazı kılıyorsa iki rekât olarak kılardı.[131]

129 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6899
130 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6871, 6953
131 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7850

١٥٩١-.../٤- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ الْمُثَنَّى وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا- حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ الْقَطَّانُ ح- وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ ح- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

1591-.../4- Bunu bize İbnu'l-Müsennâ ve Ubeydullah b. Said de tahdis edip dediler ki: Bize Yahya -ki el-Kattan'dır- tahdis etti (H). Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize İbn Ebu Zâide haber verdi (H). Bunu bize İbn Numeyr de tahdis etti. Bize Ukbe b. Halid'den tahdis etti. Hepsi Ubeydullah'tan bu isnat ile buna yakın olarak rivayet etti.[132]

١٥٩٢-١٨/٥- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعَ حَفْصَ بْنَ عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ بِمِنًى صَلَاةَ الْمُسَافِرِ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ ثَمَانِيَ سِنِينَ أَوْ قَالَ سِتَّ سِنِينَ قَالَ حَفْصٌ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُصَلِّي بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَأْتِي فِرَاشَهُ فَقُلْتُ أَيْ عَمِّ لَوْ صَلَّيْتَ بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ قَالَ لَوْ فَعَلْتُ لَأَتْمَمْتُ الصَّلَاةَ

1592-18/5- Bize Ubeydullah b. Muaz da tahdis etti... Hafs b. Asım, İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir ve Ömer sekiz yıl -ya da altı yıl dedi- boyunca da Osman Mina'da yolcu namazı kıldılar. Hafs dedi ki: İbn Ömer Mina'da iki rekât kılardı. Sonra yatağına gelirdi. Ben: Amcacığım ondan sonra iki rekât daha kılsan dedim. O: Eğer böyle bir şey yapacak olsaydım (bunun yerine) namazımı tamamlardım dedi.[133]

١٥٩٣-.../٦- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَا- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَقُولَا فِي الْحَدِيثِ بِمِنًى وَلَكِنْ قَالَا صَلَّى فِي السَّفَرِ

1593-.../6- Bunu bize Yahya b. Habib de tahdis etti. Bize Halid -yani b. el-Haris- tahdis etti (H). Bize İbnu'l-Müsennâ da tahdis edip dedi ki: Bana Abdussamed tahdis etti. İkisi dedi ki: Bize Şu'be bu isnad ile tahdis etti ama ikisi hadisi rivayetlerinde Mina'da demeyip, bunun yerine seferde (yolculukta) kıldı demişlerdir.[134]

132 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8133
133 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6695
134 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6695

١٥٩٤-١٩/٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ عَنِ الْأَعْمَشِ- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ صَلَّى بِنَا عُثْمَانُ بِمِنًى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَقِيلَ ذَلِكَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَاسْتَرْجَعَ ثُمَّ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ وَصَلَّيْتُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ وَصَلَّيْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ فَلَيْتَ حَظِّي مِنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ رَكْعَتَانِ مُتَقَبَّلَتَانِ

1594-19/7- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Abdulvahid, A'meş'ten tahdis etti. Bize İbrahim tahdis edip dedi ki: Abdurrahman b. Yezid'i şöyle derken dinledim: Osman Mina'da bize dört rekât namaz kıldırdı. Bu husus Abdullah b. Mesud'a söylenince (inna lillah... diyerek) istircâda bulundu sonra da: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mina'da iki rekat kıldım. Ebu Bekr es-Sıddık ile birlikte Mina'da iki rekât kıldım, Ömer b. el-Hattab ile birlikte Mina'da iki rekât kıldım. Keşke dört rekât yerine payıma kabul olunmuş iki rekât düşmüş olsaydı, dedi.[135]

١٥٩٥-.../٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ح- وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ وَابْنُ خَشْرَمٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عِيسَى كُلُّهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

1595-.../8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti (H). Bize Osman b. Ebu Şeybe de tahdis edip dedi ki: Bize Cerir tahdis etti (H). Bize İshak ve İbn Haşrem tahdis edip dediler ki: Bize İsa tahdis etti. Hepsi A'meş'ten bu isnat ile buna yakın olarak hadisi rivayet etti.[136]

١٥٩٦-٢٠/٩- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمِنًى آمَنَ مَا كَانَ النَّاسُ وَأَكْثَرَهُ رَكْعَتَيْنِ

135 Buhari, 1084, 1657; Ebu Davud, 1960; Nesai, 1447, 1448; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9383, 9820

136 1594 numaralı hadisin kaynakları

1596-20/9- Bize Yahya b. Yahya ve Kuteybe de tahdis etti. Yahya bize Ebu'l-Ahvas, Ebu İshak'tan haber verdi derken, Kuteybe tahdis etti dedi. Ebu İshak, Harise b. Vehb'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mina'da insanların en çok güvende oldukları ve en kalabalık oldukları bir dönemde iki rekât olarak kıldım.[137]

١٥٩٧-٢١/١٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ حَدَّثَنِي حَارِثَةُ بْنُ وَهْبٍ الْخُزَاعِيُّ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمِنًى وَالنَّاسُ أَكْثَرُ مَا كَانُوا فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ قَالَ مُسْلِم حَارِثَةُ بْنُ وَهْبٍ الْخُزَاعِيُّ هُوَ أَخُو عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ لِأُمِّهِ

1597-21/10- Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus tahdis etti... Harise b. Vehb el-Huzâî dedi ki: İnsanların en kalabalık oldukları bir zamanda Mina'da Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldı. Veda Haccında iki rekât olarak namaz kıldı.

Müslim dedi ki: Harise b. Vehb el-Huzâî, Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattab'ın anne bir kardeşidir.[138]

Şerh

(1588-1597 numaralı hadisler)

(1588) "Mina'da ve başka yerde" Asıl nüshalarda (başka yerde anlamındaki lafız) burada olduğu gibi "ve gayrihi" şeklindedir ve doğrudur çünkü Mina ismi hem müzekker, hem müennes olarak -maksada göre- kullanılabilir. Eğer mekânı kastederse müzekker, bölgeyi kastederse müennes olarak kullanılır. Müzekker kullanırsa munsarıf olur ve elif ile yazılır, müennes olarak kullanılırsa munsarıf olmaz ye ile yazılır. Tercih olunan ise müzekker ve müennes olarak kullanılmasıdır. Oraya "Mina" denilmesinin sebebi orada (kesilen kurbanlar ile) kanların akıtılmasıdır.

(1592) "Hubeyb b. Abdurrahman" Birinci harfi noktalı hı olup, ötrelidir. Kitabın baş tarafında ve başka yerlerde açıklamaları geçti.

(1594) "Keşke payıma dört rekât yerine kabul olunan iki rekât düşseydi" sözünün anlamı şudur: Keşke Osman da dört rekât yerine Nebi, Ebu Bekir

137 Buhari, 1083, 1656; Ebu Davud, 1965; Tirmizi, 882; Nesai, 1444, 1445; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3284

138 1596 numaralı hadisin kaynakları

ve Ömer'in bir de halifeliğinin ilk döneminde kendisinin -Allah hepsinden razı olsun- yaptıkları gibi yapsaydı, demektir. Maksadı ise Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile iki halifenin uygulamalarına muhalefetten hoşlanmayışıdır. Bununla birlikte İbn Mesud -Allah ondan razı olsun- tam olarak kılmanın caiz olduğuna da muvafakat etmişti. Bundan dolayı o Osman radıyallâhu anh'ın arkasında namazını tam olarak kılardı. Eğer ona göre kısaltarak kılmak vacip olsaydı kimsenin arkasında tamamlamayı terk etmeyi caiz görmezdi.

"Bu husus İbn Mesud radıyallâhu anh'a söylenince istircada bulundu" ibaresi de daha faziletli olanı bırakıp, muhalefet etmekten hoşlanmaması -az önce geçtiği gibi- anlamındadır.

(1597) "Müslim -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Harise b. Vehb el-Huzâî, Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattab'ın anne bir kardeşidir." Biz bu ismi böylece Ubeydullah'ın kardeşi olarak (Ubeyd ismi) küçültme ismi olmak üzere zaptettik fakat bazı asıl nüshalarda büyültme ismi olarak "Abdullah'ın kardeşi" diye kaydedilmiştir ki bu hatadır, doğrusu birinci şekildir.

Kadı Iyaz -yüce Allah'ın rahmeti ona- da Müslim'in ravilerinin çoğunluğundan bu şekilde nakletmiştir. Buhari de Tarih'inde İbn Ebu Hatim ve İbn Abdulberr de hatta sayılamayacak çok kimse hep böyle zikretmişlerdir. Hepsi de onun küçültme ismi ile Ubeydullah'ın kardeşi olduğunu söylerler. Annesi ise Cervel el-Huzâî'nin kızı Muleyke'dir. Ömer b. el-Hattab radıyallâhu anh onunla evlenmiş ve ondan Ubeydullah adındaki oğlu dünyaya gelmişti. Abdullah b. Ömer ile kızkardeşi Hafsa'nın anneleri ise Maz'un kızı Zeynep'tir.

٣/١١١- بَاب الصَّلَاةِ فِي الرِّحَالِ فِي الْمَطَرِ

3/111- YAĞMUR YAĞMASI HALİNDE EVLERDE NAMAZ KILMA BABI

١٥٩٨-١/٢٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَذَّنَ بِالصَّلَاةِ فِي لَيْلَةٍ ذَاتِ بَرْدٍ وَرِيحٍ فَقَالَ أَلَا صَلُّوا فِي الرِّحَالِ ثُمَّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُ الْمُؤَذِّنَ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةٌ بَارِدَةٌ ذَاتُ مَطَرٍ يَقُولُ أَلَا صَلُّوا فِي الرِّحَالِ

1598-22/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e Nafi'den diye nakletti̇ği rivayetini okudum: İbn Ömer soğuk ve rüzgarlı bir gecede namaz için ezan okudu ve: Dikkat edin, kaldığınız yerde namazı kılın, de-

dikten sonra şunları ekledi: Eğer yağmurlu ve soğuk bir gece ise Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müezzine: *"Dikkat edin bulunduğunuz yerde namazı kılın"* diye seslenmesini de emrederdi.[139]

١٥٩٩-٢٣/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ نَادَى بِالصَّلَاةِ فِي لَيْلَةٍ ذَاتِ بَرْدٍ وَرِيحٍ وَمَطَرٍ فَقَالَ فِي آخِرِ نِدَائِهِ أَلَا صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ أَلَا صَلُّوا فِي الرِّحَالِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ الْمُؤَذِّنَ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةٌ بَارِدَةٌ أَوْ ذَاتُ مَطَرٍ فِي السَّفَرِ أَنْ يَقُولَ أَلَا صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ

1599-23/2- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... Nafi'in, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre o soğuk, rüzgârlı ve yağmurlu bir gecede namaz için ezan okudu, ezanının sonunda da: Dikkat edin bulunduğunuz yerde namazınızı kılın, dikkat edin bulunduğunuz yerde namazınızı kılın, dedikten sonra şunları ekledi: Şüphesiz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolculukta gece soğuk ya da yağmurlu ise müezzine: *"Dikkat edin olduğunuz yerde namazınızı kılın"* demesini emrederdi.[140]

١٦٠٠-٢٤/٣- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ نَادَى بِالصَّلَاةِ بِضَجْنَانَ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِهِ وَقَالَ أَلَا صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ وَلَمْ يُعِدْ ثَانِيَةً أَلَا صَلُّوا فِي الرِّحَالِ مِنْ قَوْلِ ابْنِ عُمَرَ

1600-24/3- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Nafi'in, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre o Dacnân denilen yerde namaz için ezan okudu sonra hadisi aynen zikretti ve şunları da söyledi: Dikkat edin bulunduğunuz yerde namazınızı kılın, ama İbn Ömer'in kendi sözü olmak üzere: "Dikkat edin bulunduğunuz yerde namazınızı kılın" sözünü ikinci defa tekrar etmedi.[141]

١٦٠١-٢٥/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ ح- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَمُطِرْنَا فَقَالَ لِيُصَلِّ مَنْ شَاءَ مِنْكُمْ فِي رَحْلِهِ

139 Buhari, 666; Ebu Davud, 1063; Nesai, 653; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8342
140 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7974
141 Ebu Davud, 1062; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7834

1601-25/4- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. Bize Ebu Hayseme, Ebu'z-Zubeyr'den haber verdi. O Cabir'den rivayet etti (H). Bize Ahmed b. Yunus da tahdis edip dedi ki: Bize Zuheyr tahdis etti, bize Ebu'z-Zubeyr, Cabir'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir yolculuğa çıkmıştık. Yağmura tutulduk. Bunun üzerine: *"Sizden dileyen bulunduğu yerde namazını kılsın"* buyurdu.[142]

١٦٠٢-٢٦/٥- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ صَاحِبِ الزِّيَادِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ لِمُؤَذِّنِهِ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ إِذَا قُلْتَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَلَا تَقُلْ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ قُلْ صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ قَالَ فَكَأَنَّ النَّاسَ اسْتَنْكَرُوا ذَاكَ فَقَالَ أَتَعْجَبُونَ مِنْ ذَا قَدْ فَعَلَ ذَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي إِنَّ الْجُمُعَةَ عَزْمَةٌ وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُخْرِجَكُمْ فَتَمْشُوا فِي الطِّينِ وَالدَّحْضِ

1602-26/5- Bana Ali b. Hucr es-Sa'dî de tahdis etti... Abdullah b. Abbas'tan rivayete göre o yağmurlu bir günde müezzinine şöyle dedi: Eşhedu en la ilahe illallah, eşhedu enne Muhammeden Rasulullah dedikten sonra hayye ale's-salah haydi namaza gelin deme, evinizde namaz kılın de.

(Ravi) dedi ki: İnsanlar bunu sanki kabul etmek istemediler. Bunun üzerine: Buna şaşıyor musunuz? Gerçekten bunu benden daha hayırlı olan bir zat yapmıştır. Şüphesiz ki Cuma (kılmak) kesin bir emirdir ama ben çamurda ve kaygan zeminlerde yürüyerek sizi zora sokmak istemedim, dedi.[143]

١٦٠٣-٢٧/٦- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ قَالَ خَطَبَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ فِي يَوْمٍ ذِي رَدْغٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ وَلَمْ يَذْكُرِ الْجُمُعَةَ وَقَالَ قَدْ فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ وَقَالَ أَبُو كَامِلٍ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بِنَحْوِهِ- وَحَدَّثَنِيهِ

142 Ebu Davud, 1605; Tirmizi, 409; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6716
143 Buhari, 616; Ebu Davud, 1066; İbn Mace, 939; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5783

1603-27/6- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî tahdis etti. Bize Hammad -yani b. Zeyd- Abdulhamid'den şöyle dediğini tahdis etti: Abdullah b. el-Haris'i şöyle derken dinledim: Abdullah b. Abbas bize çamurlu, kaygan bir günde bir hutbe verdi sonra hadisi İbn Uleyye'nin hadisi ile aynı manada rivayet etti fakat "Cuma" gününden söz etmedi ama: Bu işi benden hayırlı olan bir zat -yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)- yapmıştır dedi.

Ebu Kâmil dedi ki: Bize Hammad b. Âsım, Abdullah b. el-Haris'den buna yakın tahdis etti.[144]

١٦٠٤-.../٧- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ هُوَ الزَّهْرَانِيُّ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ وَعَاصِمٌ الأَحْوَلُ بِهَذَا الإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرْ فِي حَدِيثِهِ يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ

1604-.../7- Bunu bana Ebu'r-Rabi el-Atekî -ki o ez-Zehrânî'dir- de tahdis etti. Bize Hammad -yani b. Zeyd- tahdis etti, bize Eyyub ve Âsım el-Ahvel bu isnad ile tahdis etti ama o hadisi rivayetinde "yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)" ibaresini zikretmedi.[145]

١٦٠٥-٢٨/٨- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ شُمَيْلٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ صَاحِبُ الزِّيَادِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ قَالَ أَذَّنَ مُؤَذِّنُ ابْنِ عَبَّاسٍ يَوْمَ جُمُعَةٍ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ وَقَالَ وَكَرِهْتُ أَنْ تَمْشُوا فِي الدَّحْضِ وَالزَّلَلِ

1605-28/8- Bana İshak b. Mansur tahdis etti. Bize İbn Şumeyl haber verdi, bize Şu'be haber verdi, bize ez-Ziyadi'nin arkadaşı Abdulhamid tahdis edip dedi ki: Abdullah b. el-Haris'i şöyle derken dinledim: Yağmurlu bir Cuma gününde İbn Abbas'ın müezzini ezan okudu deyip, İbn Uleyye'nin hadisine yakın olarak rivayeti zikretti ve: Kaygan (çamur) ve kayılacak yerlerde yürümeniz hoşuma gitmedi, dedi.[146]

١٦٠٦-٢٩/٩- وَحَدَّثَنَاه عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ عَنْ شُعْبَةَ ح- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ كِلاهُمَا عَنْ عَاصِمٍ

144 1602 numaralı hadisin kaynakları
145 1602 numaralı hadisin kaynakları
146 1602 numaralı hadisin kaynakları

الْأَحْوَلِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَمَرَ مُؤَذِّنَهُ فِي حَدِيثِ مَعْمَرٍ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ وَذَكَرَ فِي حَدِيثِ مَعْمَرٍ فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ

1606-29/9- Bunu bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Said b. Âmir, Şu'be'den tahdis etti (H). Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdurrezzak haber verdi, bize Ma'mer haber verdi. İkisi Âsım el-Ahvel'den, o Abdullah b. el-Haris'den rivayet ettiğine göre İbn Abbas müezzinine emir verdi. -Hadisin Ma'mer tarafından yapılan rivayetinde- yağmurlu bir Cuma gününde deyip, öbürlerinin hadisine yakın olarak rivayet etti. Yine Ma'mer'in hadisi rivayetinde: Bunu benden daha hayırlı olan -yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yapmıştır- dedi.[147]

١٦٠٧-٣٠/١٠- وَحَدَّثَنَاه عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَقَ الْحَضْرَمِيُّ- حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ وُهَيْبٌ لَمْ يَسْمَعْهُ مِنْهُ قَالَ أَمَرَ ابْنُ عَبَّاسٍ مُؤَذِّنَهُ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ

1607-30/10- Bunu bize Abd b. Humeyd de tahdis etti. Bize Ahmed b. İshak el-Hâdramî tahdis etti. Bize Vuheyb tahdis etti, bize Eyyub, Abdullah b. el-Haris'den tahdis etti. -Vuheyb: O (Eyyub) bunu ondan (Abdullah'tan) dinlememiştir, dedi. (Abdullah) dedi ki: İbn Abbas müezzinine yağmurlu bir Cuma gününde emretti deyip, hadisi öncekilerin rivayetine yakın olarak rivayet etti.[148]

Şerh

(1598-1607 numaralı hadisler)

(1599) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seferde soğuk ya da yağmurlu bir gece ise..." Diğer rivayette (1601) "sizden dileyen bulunduğu yerde namazını kılsın" İbn Abbas radıyallâhu anh'ın rivayet ettiği hadiste (1602) "o yağmurlu bir günde müezzine... dedi..." Bir diğer rivayette (1603) "bunu benden daha hayırlı olan -yani Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)- yapmıştır dedi" denilmektedir.

147 1602 numaralı hadisin kaynakları

148 1602 numaralı hadisin kaynakları

Bu hadiste şu hususlara delil vardır:

1- Yağmur ve benzeri mazeret sebeplerinde cemaat ile namaz kılma emri hafifletilmiştir. Bununla birlikte eğer bir mazeret yoksa müekkeddir.

2- Mazerete rağmen kendisini cemaate gelmek üzere zorlayıp, meşakkate katlanan kimsenin cemaate gelmesi de meşrudur çünkü ikinci rivayette (1601): "Dileyen bulunduğu yerde namazını kılsın" buyurulmaktadır.

3- Cemaatle namaz yolculukta da meşrudur.

4- Yolculukta ezan okumak meşrudur. İbn Abbas radıyallâhu anh'ın rivayet ettiği hadiste (1602) müezzine aynı ezan içerisinde: "Bulunduğunuz yerde namaz kılın" dediği, İbn Ömer'in rivayet ettiği hadiste ise (1599) bu sözleri ezanın sonunda söylediği rivayet edilmiştir. Her iki husus da caizdir.

Şafii -yüce Allah'ın rahmeti ona- el-Umm adlı eserinin ezan bölümünde bunu açıkça ifade etmiş, bu hususta mezhep âlimlerimizin çoğunluğu da ona uymuştur. Buna göre bu ibarenin ezandan sonra söylenmesi de, ezan sırasında söylenmesi de caizdir çünkü her ikisi hakkında da sünnet sabittir ama ezandan sonra bunu söylemesi daha güzeldir. Böylelikle ezan lafızlarının sırası bozulmamış olur. Mezhep âlimlerimiz arasında, bunu ancak ezandan sonra söyleyebilir, diyenler varsa da bu zayıftır, İbn Abbas radıyallâhu anh'ın rivayet ettiği hadisin açık ifadelerine aykırıdır. Hâlbuki o hadis ile de İbn Ömer radıyallâhu anh'ın rivayet ettiği ilk hadis arasında da bir aykırılık yoktur çünkü bunların biri bir vakitte, diğeri bir başka vakitte meydana gelmiş, her ikisi de sahihtir.

Dil bilginleri: Rihâl (hadis tercümelerinde; bulunulan yer, kalınan yer olarak), konaklanılan, kalınan yerler, evler demektir. Bu kalınan yerin taştan, kerpiçten, ahşaptan, kıldan, yünden, tüyden ve başka şeylerden yapılmış olması arasında bir fark yoktur. Tekili "rahl"dır, demişlerdir.

(1600) Dacnan denilen yerde namaz için ezan okudu." Burası Mekke'den bir berid (yarım günlük bir mesafe) uzaklıkta bir dağın adıdır.

(1602) "Cuma emri kesindir." Kesin vacip (farz) demektir. Eğer müezzin hayye ale's-salah (haydi namaza gelin) diyecek olursa bu sefer ona gelmek için kendinizi zora sokar ve böylelikle meşakkatle karşı karşıya kalırsınız.

"Sizi zora sokmaktan hoşlanmadım." İhrâc, zorluk ve meşakkat anlamındadır.

"Çamurda ve kaygan yerlerde" diğer rivayette ise (aynı anlamda: kaygan zemin demek olan) "dahz ve zelel" lafızları ile ilgili olarak dahz, zelel,

zelak ve radğ lafızlarının tamamı aynı anlamdadır. Müslim'in bazı ravileri "radğ" lafzını rezğ diye rivayet etmişlerdir. Sahih olan rezeğ söyleyişidir, bu da radğ ile aynı anlamdadır. Yeri ıslatacak kadar yağmur demek olduğu da söylenmiştir.

(1604) "Bunu bana Ebu'r-Rabi el-Atekî de tahdis etti." Sözü geçen ez-Zehrânî'nin kendisidir.

Kadı Iyaz dedi ki: Burada bu şekilde hem el-Ateki, hem ez-Zehrânî'yi birlikte zikretmiştir ama bazen sadece el-Atekî, bazen de sadece ez-Zehrânî der. Atek ile Zehran'ın nesepleri ancak dedelerinde bir araya gelir çünkü bunlar amca çocuklarıdır. Biri diğerinden değildir çünkü Zehran b. el-Hucr b. İmran b. Ömer'dir. el-Atek ise Ahad b. Amr'dır. Kitabın baş taraflarında buna dikkat çekilmişti.

Hadis-i şerifte yağmur ve benzeri mazeretler sebebiyle Cuma farzının kalkacağına delil vardır. Bizim ve başkalarının da görüşü budur. Malik -yüce Allah'ın rahmeti ona-den ise bunun aksi rivayet edilmiştir. Yüce Allah doğruyu en iyi bilendir.

٤/١١٢- بَاب جَوَازِ صَلَاةِ النَّافِلَةِ عَلَى الدَّابَّةِ فِي السَّفَرِ حَيْثُ تَوَجَّهَتْ

4/112- YOLCULUK HALİNDE BİNEK ÜZERİNDE NEREYE DÖNERSE DÖNSÜN NAFİLE NAMAZ KILMANIN CAİZ OLDUĞU BABI

١٦٠٨-١/٣١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي سُبْحَتَهُ حَيْثُمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ نَاقَتُهُ

1608-31/1- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... İbn Ömer'den rivayete göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) devesi onunla hangi yöne giderse gitsin nafile namazını o tarafa doğru kılardı.[149]

١٦٠٩-٢/٣٢- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُ تَوَجَّهَتْ بِهِ

149 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5975

1609-32/2- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... İbn Ömer'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) devesi üzerinde onunla hangi yöne dönerse o tarafa namaz kılardı.[150]

١٦١٠-٣٣/٣- وَحَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ قَالَ- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي وَهُوَ مُقْبِلٌ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُ كَانَ وَجْهُهُ قَالَ وَفِيهِ نَزَلَتْ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ

1610-33/3- Bana Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî de tahdis etti. Bize Yahya b. Said, Abdulmelik b. Ebu Süleyman'dan şöyle dediğini tahdis etti. Bize Said b. Zubeyr, İbn Ömer'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'den Medine'ye gelişinde bineği üzerinde yüzü hangi tarafa dönük olursa olsun namaz kılardı. *"Her nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır."* (Bakara, 115) ayeti de onun hakkında nazil olmuştur.[151]

١٦١١-٣٤/٤- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ وَابْنُ أَبِي زَائِدَةَ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي كُلُّهُمْ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَفِي حَدِيثِ ابْنِ مُبَارَكٍ وَابْنِ أَبِي زَائِدَةَ ثُمَّ تَلَا ابْنُ عُمَرَ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ وَقَالَ فِي هَذَا نَزَلَتْ

1611-34/4- Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize İbnu'l-Mubarek ve İbn Ebu Zâide haber verdi (H). Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti. Hepsi Abdulmelik'ten bu isnat ile buna yakın olarak hadisi rivayet etti. İbn Mubarek ve İbn Ebu Zâide'nin hadisi rivayetinde: Sonra İbn Ömer: *"Her nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır"* buyruğunu okudu ve: (Bu ayet) bunun hakkında inmiştir dedi.[152]

١٦١٢-٣٥/٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى الْمَازِنِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُصَلِّي عَلَى حِمَارٍ وَهُوَ مُوَجِّهٌ إِلَى خَيْبَرَ

150 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7911
151 Tirmizi, 2958 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7057
152 1610 numaralı hadisin kaynakları

1612-35/5- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e, Amr b. Yahya el-Mâzinî'den diye naklettiği rivayeti okudum. O Said b. Yesâr'dan, o İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yüzü Hayber'e dönük olduğu halde bir eşeğin üzerinde namaz kılarken gördüm.[153]

١٦١٣-٣٦/٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّهُ قَالَ كُنْتُ أَسِيرُ مَعَ ابْنِ عُمَرَ بِطَرِيقِ مَكَّةَ قَالَ سَعِيدٌ فَلَمَّا خَشِيتُ الصُّبْحَ نَزَلْتُ فَأَوْتَرْتُ ثُمَّ أَدْرَكْتُهُ فَقَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ أَيْنَ كُنْتَ فَقُلْتُ لَهُ خَشِيتُ الْفَجْرَ فَنَزَلْتُ فَأَوْتَرْتُ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ أَلَيْسَ لَكَ فِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أُسْوَةٌ فَقُلْتُ بَلَى وَاللَّهِ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُوتِرُ عَلَى الْبَعِيرِ

1613-36/6- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e, Ebu Bekr b. Ömer b. Abdurrahman b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'dan diye naklettiği rivayeti okudum. O Said b. Yesâr'dan şöyle dediğini rivayet etti: İbn Ömer ile birlikte Mekke yolunda yürüyordum. Said dedi ki: Sabah olacağından korkunca bineğinden inip, vitir kıldım sonra ona yetiştim. Sonra İbn Ömer ona: Neredeydin dedi, ben ona: Tan yerinin ağaracağından korktuğum için indim ve vitir kıldım dedim. Bu sefer Abdullah: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da senin için uyulacak güzel bir örnek yok mu? dedi. Ben: Allah'a yemin ederim ki elbette var, dedim. O: Şüphesiz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) deve üzerinde vitir kılardı, dedi.[154]

١٦١٤-٣٧/٧- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُ ذَلِكَ

1614-37/7- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e Abdullah b. Dinar'dan diye naklettiği rivayetini okudum. O İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineği üzerinde kendisini hangi tarafa çevirirse çevirsin namaz kılardı.

Abdullah b. Dinar dedi ki: İbn Ömer de bunu yapardı.[155]

153 Ebu Davud, 1226; Nesai, 739; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7086
154 Buhari, 999; Tirmizi, 472; Nesai, 1687 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1200; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7085
155 Nesai, 491, 742; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7238

١٦١٥-٣٨/٨- وَحَدَّثَنِي عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ الْمِصْرِيُّ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُوتِرُ عَلَى رَاحِلَتِهِ

1615-38/8- Bana İsa b. Hammad el-Mısri de tahdis etti... Abdullah b. Ömer dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) devesi üzerinde olduğu halde vitir kılardı.[156]

١٦١٦-٣٩/٩- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُسَبِّحُ عَلَى الرَّاحِلَةِ قِبَلَ أَيِّ وَجْهٍ تَوَجَّهَ وَيُوتِرُ عَلَيْهَا غَيْرَ أَنَّهُ لَا يُصَلِّي عَلَيْهَا الْمَكْتُوبَةَ

1616-39/9- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Salim b. Abdullah babasından şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineği üzerinde hangi tarafa dönerse dönsün nafile namaz kılar ve vitir de kılardı, ancak bineği üzerinde farz namaz kılmazdı.[157]

١٦١٧-٤٠/١٠- وَحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ وَحَرْمَلَةُ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللهِ ﷺ يُصَلِّي السُّبْحَةَ بِاللَّيْلِ فِي السَّفَرِ عَلَى ظَهْرِ رَاحِلَتِهِ حَيْثُ تَوَجَّهَتْ

1617-40/10- Bize Amr b. Sevvâd ve Harmele de tahdis edip dedi ki... Abdullah b. Âmir b. Rabia'nın haber verdiğine göre babası kendisine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yolculukta devesi üzerinde devesi hangi tarafa dönerse dönsün geceleyin nafile namaz kılarken gördüğünü haber vermiştir.[158]

١٦١٨-٤١/١١- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ- حَدَّثَنَا هَمَّامٌ- حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ سِيرِينَ قَالَ تَلَقَّيْنَا أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حِينَ قَدِمَ الشَّامَ فَتَلَقَّيْنَاهُ

156 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7263
157 Buhari, 1098; Ebu Davud, 1224; Nesai, 489, 743; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6278
158 Buhari, 1093; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5033

بِعَيْنِ التَّمْرِ فَرَأَيْتُهُ يُصَلِّي عَلَى حِمَارٍ وَوَجْهُهُ ذَلِكَ الْجَانِبَ وَأَوْمَأَ هَمَّامٌ عَنْ يَسَارِ الْقِبْلَةِ فَقُلْتُ لَهُ رَأَيْتُكَ تُصَلِّي لِغَيْرِ الْقِبْلَةِ قَالَ لَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَفْعَلُهُ لَمْ أَفْعَلْهُ

1618-41/11- Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti. Bize Affan b. Müslim tahdis etti, bize Hemmam tahdis etti. Bize Enes b. Sirin tahdis edip dedi ki: Şam'a geldiği zaman Enes b. Malik'i karşıladım. Onu Aynu't-Temr denilen yerde karşıladık. Ben onun yüzü bu tarafa dönük olduğu halde bir eşek üzerinde namaz kıldığını gördüm. -Bu arada Hemmam da kıblenin sol tarafına işaret etti.- Bunun üzerine ben ona: Senin kıbleden başka tarafa namaz kıldığını gördüm, dedim. O: Eğer Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu yaptığını görmemiş olsaydım, ben de yapmazdım, dedi.[159]

Şerh

(1608-1618 numaralı hadisler)

(1618) "İbn Ömer'den rivayete göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) devesi kendisini hangi tarafa çevirirse çevirsin nafile namazını kılardı."

(1610) "Mekke'den Medine'ye gelince yüzü ne tarafa dönerse dönsün devesi üzerinde namaz kılardı. *"Her nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır."* (Bakara, 115) ayeti de onun hakkında inmiştir."

(1612) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yüzü Hayber'e dönük olduğu halde bir eşek üzerinde namaz kılarken gördüm."

(1613) "Deve üzerinde vitir kılardı."

(1616) "Hangi tarafa dönerse dönsün deve üzerinde nafile ve vitir namazı kılar ancak bineği üzerinde farz namaz kılmazdı."

Bütün bu hadislerde yolculukta binek üzerinde yönü hangi tarafa dönük olursa olsun nafile kılmanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu Müslümanların icmaı ile caizdir. Şartı ise yolculuğun bir masiyet yolculuğu olmamasıdır. Yolculuğu ile isyan etmekte olan herhangi bir kimsenin yolculuk ruhsatlarından hiçbirisinden yararlanması caiz değildir. Yol kesmek, haksız yere savaşmak, anne babasına asi olmak, efendisinden kaçmak, kocasına karşı serkeşlik eden kadının yolculukları böyledir.

159 Buhari, 1100; Tuhfetu'l-Eşrâf, 232

Ancak bundan teyemmüm istisna olunmuştur. Şayet su bulamayacak olursa teyemmüm alıp namaz kılması icap eder. Sahih kabul edilen görüşe göre de o namazını iade etmekle yükümlüdür. Yolculuğunun kısa yahut uzun olması arasında da fark yoktur.

Bizim mezhebimize göre bütün durumlarda binek üzerinde nafile kılmak caizdir. Cumhura göre de böyledir ama şehirde caiz değildir. Malik'ten rivayete göre ise bu şekilde namaz ancak namazın kısaltılarak kılınması sözkonusu olan bir yolculukta caiz olur. Aynı zamanda bu Şafii -yüce Allah'ın rahmeti ona-'den nakledilen garip bir görüştür.

Bizim (Şafii) mezhebimiz âlimlerinden Ebu Said el-İstahri dedi ki: Şehir içinde de binek üzerinde nafile kılmak caizdir. Bu görüş Enes b. Malik'ten, Ebu Hanife'nin arkadaşı Ebu Yusuf'tan da nakledilmektedir.

Ayrıca bu hadislerde farz namazın kıbleden başka tarafa kılınmasının caiz olmadığı gibi, binek üzerinde de caiz olmadığına delil vardır. Bu hususta icma bulunmaktadır. Bundan tek istisna aşırı derecede korku halidir. Eğer binek üzerinde kıbleye dönmek, ayakta durmak, rükû yapmak ve secde yapmak imkânı varsa -bu durumda devenin üzerinde hevdec ve benzeri takımlar bulunup yerinde duruyorsa- mezhebimizdeki sahih görüşe göre farz namaz caiz olur. Şayet yürüyor ise Şafii'nin açıkça belirttiği sahih görüşe göre sahih olmaz. Gemide olduğu gibi sahih olacağı da söylenmiştir çünkü gemide farz namazın sahih olduğu icma ile kabul edilmiştir. Eğer bir kafile ile birlikte bulunup, farz namaz kılmak için bineğinden inmesi halinde onlarla alakasının kopacağından korkar ve bundan dolayı da zarar görecekse mezhep âlimlerimiz imkân ölçüsünde bineği üzerinde farz namazı kılar ama onu iade etmesi gerekir çünkü bu az rastlanılır bir mazerettir, demişlerdir.

"Devesi üzerinde vitir kılardı" buyruğunda yolculuk esnasında yüzü hangi tarafa dönerse dönsün bineğin üzerinde vitir kılmak caizdir ve vitir caiz değil, sünnettir şeklindeki Şafii, Malik, Ahmed ve cumhurun görüşünün lehine bir delil bulunmaktadır. Ebu Hanife -Allah ondan razı olsun- ise vitir vaciptir ve bineğin üzerinde kılınması caiz değildir, demiştir.

Bizim delilimiz bu hadislerdir. Eğer: Sizin mezhebinize göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için vitir vacip idi, denilecek olursa şöyle cevap veririz: Eğer vitir onun için vacip idiyse onun vitri bineği üzerinde kıldığı sahih olarak rivayet edilmiştir. Bu da onun binek üzerinde vitir kılmasının sahih olduğuna delildir. Eğer vitir herkes üzerinde vacip olsaydı öğle namazı gibi binek üzerinde kılınması sahih olmazdı. Eğer: Öğle namazı farz, vitir ise vaciptir, aralarında da fark vardır denilecek olursa, biz de: Bu fark sizin kabul ettiğiniz

terimlerinize göredir. Cumhur sizin bu terimlerinizi doğru kabul etmiyor, şeriat da, dil de böyle bir şeyi gerektirmiyor. Kabul edilecek olsa dahi geçerli bir itiraz olmaz. Allah en iyi bilendir.

Gemide yolculuk yapan kimsenin nafile namaz kılmasına gelince, bizim mezhebimize göre gemi kaptanı dışındakiler için kıbleden başka tarafa kılmak caiz değildir. Kaptanın kıbleden başka tarafa (ihtiyacı dolayısıyla) namaz kılması caiz olur. Malik'ten ise biri bizim mezhebimiz gibi, diğeri ise gemi hangi tarafa dönerse dönsün herkes için caiz olduğu şeklinde rivayet gelmiştir.

(1609) "Bineği üzerinde nafile namaz kılardı." (1608) "Nafilesini kılardı" ifadelerinde "yusebbihu: tesbih ederdi, nafile kılardı", "subha" da nafile namaz demektir.

"Bineği hangi tarafa dönerse" kasıt gitmek istediği cihettir. Mezhep âlimlerimiz der ki: Eğer gitmek istediği istikametten başka tarafa yönelecek olursa bu yöneldiği taraf kıble olursa caiz, değilse caiz değildir.

(1612) "Yüzü Hayber'e dönük olduğu halde" Oraya yüzünü çevirmiş olduğu halde, oraya gitmek maksadıyla yöneldiği ya da yüzünü o tarafa çevirdiği halde, demektir.

"Bir eşek üzerinde namaz kıldığını..." ifadesi hakkında Darakutni ve başkaları şöyle demektedir: Bu Amr b. Yahya el-Mâzinî'nin bir yanlışıdır. İlim adamları der ki: Bilinen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazını yük devesi ya da bindiği devesi üzerinde kıldığıdır. Doğrusu eşek üzerinde namaz kılma işi Enes'in yaptığı bir iştir. Nitekim Müslim bundan sonra bunu zikretmektedir. Bu sebeple Buhari, Amr'ın hadisini zikretmemiştir. Darakutni'nin ve ona uyanların açıklamaları bu şekildedir.

Ama Amr'ın rivayetinin yanlış olduğuna hüküm vermek tartışılır çünkü o sika birisidir ve ihtimal dâhilinde olan bir nakilde bulunur. Bir seferinde eşek üzerinde, bir seferinde ya da birkaç seferde deve üzerinde kılmış olabilir ama bunun şaz olduğu söylenebilir çünkü bu cumhurun deve ile yük devesine dair rivayetine aykırıdır. Şaz rivayet reddolunur ve şaz rivayet cemaatin rivayetine muhalif olan rivayettir. Allah en iyi bilendir.

(1618) "Şam'a geldiği zaman Enes b. Malik'i karşıladık." Bu ibare Müslim'in bütün nüshalarında bu şekildedir. Kadı Iyaz da Sahih-i Müslim'in bütün rivayetlerinden böylece nakletmiş ve şöyle demiştir: Bunun bir yanılma olduğu, doğrusunun ise Buhari'nin Sahihinde geldiği gibi "Şam'dan geldiği zaman" olduğu söylenmiştir çünkü kendileri Şam'dan geldiği zaman onu karşılamak üzere Basra'dan çıkmışlardı.

Derim ki: Müslim'in rivayeti de sahihtir. Bu rivayet: Şam'a gelişinden döndüğü zaman onu karşıladığımızda, anlamındadır. Bilinen bir husus olduğundan ötürü dönüşünü ayrıca sözkonusu etmemiştir.

٥/١١٣- بَاب جَوَازِ الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي السَّفَرِ

5/113- YOLCULUKTA İKİ NAMAZI CEM ETMENİN (BİRLİKTE KILMANIN) CAİZ OLMASI BABI

Şafii ve çoğunluk dedi ki: Öğle ve ikindi namazlarını ikisinden dilediği birisinin vaktinde, akşam ile yatsı namazlarını da ikisinden birisinin dilediği vaktinde uzun yolculukta cem ederek (bir arada) kılması caizdir.

Kısa mesafeli yolculukta caiz olup olmadığı hususunda Şafii'nin iki görüşü vardır. Daha sahih olanına göre böyle bir yolculukta namazı kısaltmak caiz olmaz. Uzun yolculuğun ölçüsü ise 48 Haşimi mildir. Bu da daha önce geçtiği gibi orta yollu iki merhale demektir. (Cem ile kılacağı iki namazın) ilkinin vaktinde evinde bulunan bir kimsenin ikincisini öne alarak kılması, birincisinin vaktinde yolda olan ve ikincisinin vakti çıkmadan önce konaklayacağını bilen kimsenin birincisini, ikincisinin vaktine ertelemesi ise daha faziletlidir. Şayet bu hususta aksini yapacak olursa efdal olanı terk etmiş olmakla birlikte caiz olur. İlk namazın vaktinde cem etmenin şartı ilkini önce kılıp ve onu bitirmeden önce ceme niyet etmesi, ikisi arasında bir fark bırakmamasıdır. Eğer ikinci namazın vaktinde cem etmek isterse o takdirde ilkinin vaktinde ceme niyet etmesi ve o namaza ve daha fazlasına yetecek kadar bir zaman bırakacak şekilde vakit daralmadan önce bunu yapması gerekir. Eğer niyetsiz olarak namazını tehir edecek olursa asi olur ve o namazı kaza olur. Niyet ile birlikte tehir edecek olursa ilk namazı öncelikle kılması ve bununla birlikte ceme niyet edip, iki namazın arasını ayırmaması müstehabtır. Müstehab olduğunu belirttiğimiz bu hususlardan herhangi birisi vacip değildir. Cem ile ilgili hükümler kısaca bundan ibarettir. Geri kalan teferruatı ise fıkıh kitaplarında bilinen hususlardır.

Yağmurlu zamanda önceki namazın vaktinde cem caiz olur. Sahih olan görüşe göre ikincisinin vaktinde caiz olmaz çünkü yağmurun ikincisinin vaktine kadar devam edeceğinden emin olunamaz. Bunun için birincisinin iftitah tekbirini alıp, onu bitirdiğinde ve ikincisinin iftitah tekbirini aldığında da bu yağmurun devam etmesidir. Yağmura karşı korumasız olarak cemaate yürüyerek giden ve bu sebeple de yağmurdan ıslanacak olan kimse için de cem caiz olur ama daha sahih olan başkaları için caiz olmayacağıdır. Yağmur sebebiyle cem hususunda bizim mezhebimizin görüşü budur.

İlim adamlarının çoğunluğu öğle ile ikindi, akşam ile yatsı hakkında da bunu söylemişlerdir. Malik -yüce Allah'ın rahmeti ona- ise bunu özel olarak akşam ve yatsı için kabul etmiştir.

Yatsı namazına gelince hasta kimse hakkında Şafii mezhebinde meşhur olan ve çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre cem etmesi caiz değildir. Ahmed ve Şafii mezhebine mensup bir topluluk ise bunu caiz kabul etmiştir, bu görüş ileride İbn Abbas radıyallâhu anh'ın rivayet etmiş olduğu hadisin şerhinde yüce Allah'ın izniyle dikkat çekeceğimiz gibi delil bakımından güçlü bir görüştür.

Ebu Hanife dedi ki: Yolculuk, yağmur, hastalık ve başka bir sebep dolayısıyla iki namazı cem etmek caiz değildir. Ancak hac ibadeti sebebiyle öğle ve ikindi namazının Arafat'ta yine hac sebebiyle akşam ile yatsı namazının Müzdelife'de cem edilmesi caiz olur. Fakat iki sahihteki Ebu Davud'un sünenindeki ve başka kaynaklardaki sahih hadisler ise ona karşı delil teşkil etmektedir.

١٦١٩-١/٤٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا عَجِلَ بِهِ السَّيْرُ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ

1619-42/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e, Nafi'den naklettiği rivayeti okudum. O İbn Ömer'den dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yol alışında acele ettiği zaman akşam ile yatsıyı bir arada kılardı (cem ederdi).[160]

١٦٢٠-٢/٤٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بَعْدَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ وَيَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ

1620-43/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti. Bize Yahya b. Abdullah tahdis etti. Dedi ki: Bana Nafi'in haber verdiğine göre İbn Ömer hızlıca yol almak istediği zaman şafak battığı zaman akşam ile yatsıyı bir arada kılar ve: Şüphesiz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) acele yol almak istediği vakit akşam ile yatsıyı bir arada kılardı derdi.[161]

160 Nesai, 597; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8383
161 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8207

١٦٢١-٤٤/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ كُلُّهُمْ عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ عَمْرٌو- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ

1621-44/3- Bize Yahya b. Yahya, Kuteybe b. Said, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid de tahdis etti. Hepsi İbn Uyeyne'den rivayet etti. Amr dedi ki: Bize Süfyan, ez-Zühri'den tahdis etti. O Salih'ten, o babasından (şöyle dediğini) rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yolculuğunda acele ettiği zaman akşam ile yatsıyı bir arada cem ederken gördüm.[162]

١٦٢٢-٤٥/٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ أَنَّ أَبَاهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ إِذَا أَعْجَلَهُ السَّيْرُ فِي السَّفَرِ يُؤَخِّرُ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ حَتَّى يَجْمَعَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ

1622-45/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Salim b. Abdullah'ın haber verdiğine göre babası şöyle demiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yolculukta acelece yol aldığı zaman akşam namazını geciktirip, onu yatsı namazı ile birlikte cem ettiğini gördüm.[163]

١٦٢٣-٤٦/٥- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا الْمُفَضَّلُ يَعْنِي ابْنَ فَضَالَةَ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا ارْتَحَلَ قَبْلَ أَنْ تَزِيغَ الشَّمْسُ أَخَّرَ الظُّهْرَ إِلَى وَقْتِ الْعَصْرِ ثُمَّ نَزَلَ فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا فَإِنْ زَاغَتْ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَرْتَحِلَ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ رَكِبَ

1623-46/5- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti. Bize el-Mufaddal -yani b. Fedale-, Akil'den tahdis etti. O İbn Şihâb'dan, o Enes b. Malik'ten şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş batıya kaymadan önce yolculuğa çıkacak olursa öğle namazını ikindi vaktine geciktirirdi. Sonra iner, her ikisini birlikte kılardı. Eğer yola çıkmadan önce güneş batıya kayacak olursa öğle namazını kıldıktan sonra bineğine binerdi.[164]

162 Buhari, 1106; Nesai, 599; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6822
163 Buhari, 1091 -muallâk olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6995
164 Buhari, 1111, 1112; Ebu Davud, 1218, 1219; Nesai, 593 -buna yakın-, 585; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1515

١٦٢٤-٤٧/٦- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ الْمَدَائِنِيُّ- حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عُقَيْلِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي السَّفَرِ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى يَدْخُلَ أَوَّلُ وَقْتِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا

1624-47/6- Bize Amr en-Nâkid tahdis etti... Enes dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolculukta iki namazı bir arada kılmak (cem etmek) isteyecek olursa öğle namazını ikindinin ilk vakti girinceye kadar geciktirir sonra ikisini bir arada kılardı.[165]

١٦٢٥-٤٨/٧- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَعَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي جَابِرُ بْنُ إِسْمَعِيلَ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ إِذَا عَجِلَ عَلَيْهِ السَّفَرُ يُؤَخِّرُ الظُّهْرَ إِلَى أَوَّلِ وَقْتِ الْعَصْرِ فَيَجْمَعُ بَيْنَهُمَا وَيُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَجْمَعَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْعِشَاءِ حِينَ يَغِيبُ الشَّفَقُ

1625-48/7- Bana Ebu't-Tahir ve Ammar b. Sevvar da tahdis edip dediler ki: ... Enes'ten rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolculuğa çıkmakta acele edecek olursa öğle namazını, ikindinin ilk vaktine tehir eder sonra ikisini bir arada kılar, akşamı da tehir edip sonra akşam ile yatsı namazını şafak kaybolunca birlikte kılardı.[166]

Şerh

(1619-1625 numaralı hadisler)

"İbn Ömer'in" (1620) "yolculukta acele ettiği zaman..." hadisi iki namazı ikisinden birisinin vaktinde birlikte kılmak (cem etmek) hususunda gayet açıktır, bu hadis ile Hanefilerin şu şekildeki tevilleri de çürütülmektedir: Cem'den maksat birincisini son vaktine kadar geciktirmek, ikincisini de ilk vaktinde kılmaktır. Bunun bir benzeri de Enes'in rivayet ettiği (1623) şu hadiste ifade edilmektedir: "Eğer güneş batıya kaymadan önce yola çıkacak olursa öğle namazını ikindi vaktine tehir ederdi..." Bu ise ilk namazı ikincisinin vaktinde birlikte kıldığı hususunda gayet açıktır. Diğer rivayette ise delalet daha da açıktır. O da (1624): "Yolculukta iki namazı bir arada kılmak isterse..." şeklin-

165 1623 numaralı hadisin kaynakları
166 1623 numaralı hadisin kaynakları

deki rivayeti ile diğer rivayetteki (1625) "akşam namazını şafak kaybolduktan sonra yatsı ile birlikte kılmak üzere tehir ederdi" ifadeleridir.

İbn Ömer'in sadece akşam ile yatsı namazını cem ettiğini sözkonusu etmesinin sebebi ise bunu başından geçen bir olaya cevap olmak üzere sözkonusu etmiş olmasıdır. Ona zevcesinin vefat ettiği haberi verilince, o da hızlıca yola koyulmuş ve akşam ile yatsı namazını cem ile kılmış, bunu da açıklamak üzere o sözleri söylemişti çünkü o bu yaptığını sünnete uygun olarak yapmıştı. Buna göre onun bu rivayetinde öğle ile ikindinin bir arada cem edilmeyeceğine dair bir delalet bulunmamaktadır çünkü öğle ile ikindinin cem edileceğini ise Enes, İbn Abbas ve onlardan başka sahabiler de rivayet etmiş bulunmaktadır.

(1625) "Bana Ebu't-Tahir ve Amr b. Sevvâd da tahdis edip dediler ki..." Biz bunu bu şekilde zaptettik, bizim rivayetlerimizde ve beldemiz ahalisinin rivayetlerinde Akil'den rivayeti nakleden ravi Cabir b. İsmail'dir. Yine diyarımızdaki bazı nüshalarda Hatim b. İsmail olarak kaydedilmiştir. Mağriblilerin rivayetlerinin bazısında da böyle olmakla birlikte bu yanlıştır. Doğrusu onların da ittifakıyla cim harfi ile Cabir olduğudur. Bu zat da Cabir b. İsmail el-Hâdrami el-Mısri'dir.

Bu rivayette "yolculukta acele ettiği zaman" anlamındaki ibarede "aleyhi" lafzı asıl nüshalarda bu şekildedir. Bu da diğer rivayetlerdeki "bihi" ile aynı anlamdadır.

٦/١١٤- بَاب الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي الْحَضَرِ

6/114- MUKİM İKEN İKİ NAMAZI CEM ETME BABI

١٦٢٦-٤٩/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعًا فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا سَفَرٍ

1626-49/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Ebu'z-Zubeyr'den naklettiği rivayeti okudum. O Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) korku hali de yokken, yolcu da değilken öğle ile ikindiyi bir arada, akşam ile yatsıyı bir arada kıldı.[167]

167 Ebu Davud, 1210; Nesai, 600; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5608

١٦٢٧-٥٠/٢- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ وَعَوْنُ بْنُ سَلاَّمٍ جَمِيعًا عَنْ زُهَيْرٍ قَالَ ابْنُ يُونُسَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا بِالْمَدِينَةِ فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلاَ سَفَرٍ قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ فَسَأَلْتُ سَعِيدًا لِمَ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ كَمَا سَأَلْتَنِي فَقَالَ أَرَادَ أَنْ لاَ يُحْرِجَ أَحَدًا مِنْ أُمَّتِهِ

1627-50/2- Bize Ahmed b. Yunus ve Avn b. Sellâm birlikte Zuheyr'den tahdis etti. İbn Yunus dedi ki: Bize Zuheyr tahdis etti. Bize Ebu'z-Zubeyr, Said b. Cubeyr'den tahdis etti. O İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) korku hali de yokken, yolcu da değilken Medine'de öğle ve ikindi namazlarını bir arada kıldı.

Ebu'z-Zubeyr dedi ki: Said'e: Bunu niye yaptı dedim, o: Sen bana sorduğun gibi, İbn Abbas'a da ben sordum. O: Ümmetinden hiçbir kimseyi sıkıntıya sokmamayı murad etti, dedi.[168]

١٦٢٨-٥١/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ- حَدَّثَنَا قُرَّةُ- حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ- حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَمَعَ بَيْنَ الصَّلاَةِ فِي سَفْرَةٍ سَافَرَهَا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ فَجَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ قَالَ سَعِيدٌ فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ مَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ قَالَ أَرَادَ أَنْ لاَ يُحْرِجَ أُمَّتَهُ

1628-51/3- Bana Yahya b. Habib el-Hârisî tahdis etti... Bize Said b. Cubeyr tahdis etti, bize İbn Abbas'ın tahdis ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı bir seferde Tebuk Gazvesinde namazı cem ile kılarak öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı cem etti.

Said dedi ki: İbn Abbas'a: Böyle yapmaya onu iten sebep nedir? dedim. O: Ümmetimi sıkıntıya sokmak istemedi dedi.[169]

١٦٢٩-٥٢/٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُونُسَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ عَامِرٍ عَنْ مُعَاذٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ فَكَانَ يُصَلِّي الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعًا

168 1626 numaralı hadisin kaynakları
169 1626 numaralı hadisin kaynakları

1629-52/4- Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus tahdis etti... Ebu't-Tufeyl Âmir b. Muaz dedi ki: Tebuk Gazvesinde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Öğle ile ikindiyi birlikte, akşam ile yatsıyı da birlikte kılıyordu.[170]

١٦٣٠-٥٣/٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ- حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ- حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ- حَدَّثَنَا عَامِرُ بْنُ وَاثِلَةَ أَبُو الطُّفَيْلِ- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ قَالَ جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَبَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ قَالَ فَقُلْتُ مَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ قَالَ فَقَالَ أَرَادَ أَنْ لَا يُحْرِجَ أُمَّتَهُ

1630-53/5- Bize Yahya b. Habib tahdis etti... Bize Âmir b. Vâsıle Ebu't-Tufeyl tahdis etti. Bize Muaz b. Cebel tahdis edip dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebuk Gazvesinde öğle ile ikindi namazını, akşam ile yatsı namazını birlikte kıldı.

(Âmir) dedi ki: Ben: Böyle yapmaya onu iten neydi, dedim. O: Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi, dedi.[171]

١٦٣١-٥٤/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِالْمَدِينَةِ فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا مَطَرٍ فِي حَدِيثِ وَكِيعٍ قَالَ قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ لِمَ فَعَلَ ذَلِكَ قَالَ كَيْ لَا يُحْرِجَ أُمَّتَهُ وَفِي حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ مَا أَرَادَ إِلَى ذَلِكَ قَالَ أَرَادَ أَنْ لَا يُحْرِجَ أُمَّتَهُ

1631-54/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti (H). Bize Ebu Kureyb ve Ebu Said el-Eşec de -lafız Ebu Kureyb'e aittir- tahdis edip dediler ki: Bize Vekî' tahdis etti. İkisi (Ebu Muaviye ile birlikte) A'meş'ten rivayet etti. O Habib b. Ebu

170 Ebu Davud, 1206,1208; Nesai, 586; İbn Mace, 1070; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11320
171 1629 numaralı hadisin kaynakları

Sabit'ten, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: Rasulullah korku da yokken, yağmur da yağmıyorken Medine'de öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı birlikte (cem ederek) kıldı.

Vekî''in hadisinin rivayeti şöyledir: Ben: İbn Abbas'a bunu niye yaptı, dedim. O: Ümmetini sıkıntıya sokmamak için, dedi.

Ebu Muaviye'nin hadisi rivayetinde ise şöyle denilmektedir: İbn Abbas'a bununla neyi murad etmişti, diye soruldu. O: Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi dedi.[172]

١٦٣٢-٥٥/٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ثَمَانِيًا جَمِيعًا وَسَبْعًا جَمِيعًا قُلْتُ يَا أَبَا الشَّعْثَاءِ أَظُنُّهُ أَخَّرَ الظُّهْرَ وَعَجَّلَ الْعَصْرَ وَأَخَّرَ الْمَغْرِبَ وَعَجَّلَ الْعِشَاءَ قَالَ وَأَنَا أَظُنُّ ذَاكَ

1632-55/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne, Amr'dan tahdis etti. O Cabir b. Zeyd'den, o İbn Abbas'tan: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cem ederek sekiz rekât, yine cem ederek yedi rekât kıldım, dedi.

(Ravi) dedi ki: Ben: Ey Ebu'ş-Şa'sa sanırım o öğleni geciktirdi, ikindiyi de erken kıldırdı, akşamı geciktirdi, yatsıyı da erken kıldırdı dedim. O: Ben de böyle zannediyorum, dedi.[173]

١٦٣٣-٥٦/٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ- حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى بِالْمَدِينَةِ سَبْعًا وَثَمَانِيًا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ

1633-56/8- Bize Ebu Rabi ez-Zehrânî de tahdis etti... Cabir b. Zeyd'in İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de (birlikte cem ile) yedi rekât ve sekiz rekât öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı beraber kıldı.[174]

---

172 Ebu Davud, 1211; Tirmizi, 187; Nesai, 601; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5474

173 Buhari, 543, 562, 1174; Ebu Davud, 1214; Nesai, 588, 602; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5377

174 1632 numaralı hadisin kaynakları

١٦٣٤-٥٧/٩- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْخِرِّيتِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ خَطَبَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ يَوْمًا بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَبَدَتِ النُّجُومُ وَجَعَلَ النَّاسُ يَقُولُونَ الصَّلَاةَ الصَّلَاةَ قَالَ فَجَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ لَا يَفْتُرُ وَلَا يَنْثَنِي الصَّلَاةَ الصَّلَاةَ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَتُعَلِّمُنِي بِالسُّنَّةِ لَا أُمَّ لَكَ ثُمَّ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَقِيقٍ فَحَاكَ فِي صَدْرِي مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ فَأَتَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ فَسَأَلْتُهُ فَصَدَّقَ مَقَالَتَهُ

1634-57/9- Bana Ebu Rabi ez-Zehrânî de tahdis etti... Abdullah b. Şakik dedi ki: İbn Abbas bir gün ikindiden sonra bize akşam güneş batıncaya ve yıldızlar çıkıncaya kadar bir hutbe okudu. İnsanlar da: Namaz namaz demeye koyuldular. (Abdullah) dedi ki: Temim oğullarından fütursuz, sözünü eğip bükmeyen bir adam yanına gelip: Namaza namaza, dedi.

Buna karşılık İbn Abbas: Hay anasız kalasın! Bana sünneti mi öğretiyorsun, dedi sonra şunları ekledi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı birlikte kılarken gördüm.

Abdullah b. Şakik dedi ki: Bundan dolayı kalbime bir tereddüt düştü. Ebu Hureyre'nin yanına gittim, ona sordum, o da söylediklerini doğruladı.[175]

١٦٣٥-٥٨/١٠- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ حُدَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِابْنِ عَبَّاسٍ الصَّلَاةَ فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ الصَّلَاةَ فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ الصَّلَاةَ فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ لَا أُمَّ لَكَ أَتُعَلِّمُنَا بِالصَّلَاةِ وَكُنَّا نَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

1635-58/10- Bana İbn Ömer de tahdis etti... Abdullah b. Şakik el-Ukaylê dedi ki: Bir adam İbn Abbas'a: Namaza! dedi sustu, sonra tekrar: Namaza! diye seslendi yine sustu sonra bir daha: Namaza! dedi yine sustu. Sonra da: Hay anasız kalasın, namazı bize sen mi öğreteceksin, biz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında iki namazı birlikte kılardık, dedi.[176]

175 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5790

176 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5790

Şerh

(1626-1635 numaralı hadisler)

İbn Abbas'ın rivayet ettiği (1627) hadiste: "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de... öğle ile ikindi namazlarını birlikte kıldı... Ümmetinden kimseyi sıkıntıya sokmak istemedi, dedi." Diğer rivayette (1628) "İbn Abbas'tan rivayete göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı bir yolculukta Tebuk Gazvesinde..." Muaz b. Cebel'in rivayetinde (1629) Tebuk Gazvesinde bunun gerçekleştiğini söyleyip (1630, 1631) İbn Abbas'ın yaptığı açıklamanın aynısını yapmıştır. İbn Abbas'tan gelen diğer rivayette (1631) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de... öğle ile ikindi namazlarını... bir arada kılmıştır." Diğer rivayette (1632) Amr b. Dinar'dan, o Ebu'ş-Şa'sa, Cabir b. Zeyd'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: "... Ben de böyle zannediyorum." Diğer rivayette (1634) "Abdullah b. Şakik dedi ki: Bir gün ikindiden sonra İbn Abbas bize bir hutbe verdi..."

Müslim'de sabit olan bu rivayetler görüldüğü gibidir. İlim adamlarının ise bunlar hakkında farklı tevilleri ve çeşitli görüşleri (mezhepleri) vardır. Tirmizi kitabının sonunda şöyle diyor: "Benim bu kitabımda İbn Abbas'ın Medine'de korku ve yağmur sözkonusu olmaksızın iki namazın cem edildiğine dair hadisi ile içki içen bir kimsenin dördüncü defada öldürüleceğine dair hadisi dışında ümmetin gereğince amel etmeyi icma ile terk ettiği başka bir hadis yoktur."

Tirmizi'nin içki içen kimse ile ilgili hadis hakkında bu söyledikleri aynen öyledir çünkü o neshedilmiş bir hadistir. Neshedildiğine de delil icmadır.

İbn Abbas'ın hadisine gelince, ümmet, amel etmeyi terk etmek üzerinde icma etmemiştir. Aksine onların bu hususta çeşitli görüşleri vardır. Aralarından bu hadisi, bu, yağmur mazereti dolayısıyla bir cemdir diye tevil edenler vardır. Bu da mütekaddimûnun büyük âlimlerinden bir topluluktan nakledilmiş meşhur bir görüştür ama diğer rivayetteki "korku ve yağmur sözkonusu olmaksızın" ibaresi sebebiyle bu açıklama zayıf görülmüştür.

Kimi âlimler bu hadisi havanın bulutlu olduğu bir zamanda öğle namazını kıldı sonra bulut açılıp, ikindi namazı vaktinin girdiği anlaşılınca ikindi namazını da kılmıştır diye tevil etmiştir. Bu da batıldır çünkü öğle ile ikindi namazları hususunda bunun en düşük bir düzeyde bir ihtimali bulunmakla birlikte akşam ile yatsı hakkında böyle bir ihtimal yoktur.

Kimi ilim adamı bunu birinci namazı son vaktine kadar geciktirip, son vaktinde o namazı kılmıştır. Onu kılmayı bitirince de ikincisinin vakti girdiği

için onu da arkasından kılıvermiştir. Böylelikle kıldığı bu namazı şeklen bir cem olmuştur.

Bu da zayıf yahut batıldır çünkü böyle bir ihtimal sözkonusu olmayacak şekilde ifadelerin zahirine muhaliftir, aykırıdır.

Diğer taraftan İbn Abbas'ın hutbe verdiği zaman sözünü ettiğimiz fiili uygulaması ile yaptığının doğruluğunu açıklamak üzere hadisi delil göstermesi, Ebu Hureyre'nin de onu doğrulayıp, reddetmemesi de bu tevilin kabul edilemeyeceği hususunda gayet açıktır.

Aralarında bu, hastalık ya da buna benzer başka mazeretler sebebiyle yapılmış bir cem olarak kabul edilir, diyenler de vardır.. Bu Ahmed b. Hanbel'in ve mezhep âlimlerimizden Kadı Hüseyin'in kabul ettiği görüştür. Ayrıca bunu Hattâbî, Mütevelli ve mezhep âlimlerimizden Ruyani de tercih etmiştir. Hadisin zahiri, İbn Abbas'ın fiili uygulaması, Ebu Hureyre'nin muvafakati sebebiyle bu,bu hadisin tevilinde tercih edilen bir yoldur çünkü hastalık halinde zorluk, yağmurdan daha ileridir.

İmamlardan bir topluluğun kanaatine göre de, bunu bir alışkanlık haline getirmeyen kimse için ihtiyaç dolayısıyla ikamet halinde cem caizdir. Bu da İbn Sirin'in, Malik'in ve arkadaşlarından Eşheb'in görüşüdür. Hattâbî bu görüşü ayrıca Kaffal'den ve Şafii mezhebi âlimlerinden eş-Şaşi el-Kebir'den, o Ebu İshak el-Mervezi'den, o hadis ashabından bir topluluktan diye nakletmiş, İbnu'l-Münzir de bu kanaati tercih etmiştir.

İbn Abbas'ın: Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi, şeklindeki sözünün zahiri de bunu desteklemektedir. Herhangi bir hastalık ya da başka bir sebebi de buna gerekçe göstermemiştir. Allah en iyi bilendir.

(1630) "Bize Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsıle tahdis edip dedi ki: Bize Muaz tahdis etti." Biz ismini bu şekilde "Âmir b. Vâsıle" olarak zaptettik. Diyarımızdaki bazı nüshalarda da bu şekildedir. Kadı Iyaz da Müslim'in Sahihinin ravilerinin çoğunluğundan bunu böylece nakletmiştir. Bazı nüshalarda ise Âmir b. Vâsıle şeklindedir. Yine diyarımızın asıl nüshalarının pek çoğunda bu ikinci rivayette de bu şekildedir ama Müslim'in Ahmed b. Abdullah'tan, onun Zuheyr'den, onun Ebu'z-Zubeyr'den, onun Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsıle'den rivayetinde ise buradaki ravilerin ittifakı ile "Amir"dir. İhtilaf ise ikinci rivayettedir. Bununla birlikte Ebu't-Tufeyl künyeli ravinin adı Amir olarak meşhurdur, Amr olduğu da söylenmiştir. Bu hususta ihtilafın olduğunu nakledenlerden birisi de Tarih'inde Buhari ve ondan başka diğer imamlar da vardır ama itimat olunup, bilinen adının Amir olduğudur. Allah en iyi bilendir.

(1634) "Bundan dolayı içime bir şüphe düştü." Bir tür şüphe, hayret, bunu uzak bir ihtimal görmek anlamındadır.

"Anasız kalasıca!" Bu da "babasız kalasıca!" sözleri gibidir. Deniz dalgaları gibi dalga dalga gelen fitne hakkında Huzeyfe'nin rivayet ettiği iman bölümündeki hadiste açıklamaları geçmiş idi.

٧/١١٥- بَاب جَوَازِ الِانْصِرَافِ مِنْ الصَّلَاةِ عَنْ الْيَمِينِ وَالشِّمَالِ

7/115- NAMAZ BİTTİKTEN SONRA SAĞDAN VE SOLDAN AYRILMANIN CAİZ OLDUĞU BABI

١٦٣٦-٥٩/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ لَا يَجْعَلَنَّ أَحَدُكُمْ لِلشَّيْطَانِ مِنْ نَفْسِهِ جُزْءًا لَا يَرَى إِلَّا أَنَّ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ لَا يَنْصَرِفَ إِلَّا عَنْ يَمِينِهِ أَكْثَرُ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَنْصَرِفُ عَنْ شِمَالِهِ

1636-59/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ebu Muaviye ve Vekî', A'meş'ten tahdis etti. O Umare'den, o el-Esved'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Sizden bir kimse ancak sağ tarafından ayrılıp, gitmek gibi üzerinde bir hak olduğunu düşünmek suretiyle -sol tarafından kalkıp ayrılamayacağını zannederek- kendi nefsinden şeytana sakın bir pay ayırmasın. (Çünkü) ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i çoğunlukla sol tarafından kalkıp ayrıldığını görmüşümdür.[177]

١٦٣٧-.../٢- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ وَعِيسَى بْنُ يُونُسَ ح- وَحَدَّثَنَاه عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ أَخْبَرَنَا عِيسَى جَمِيعًا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

1637-.../2- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti, bize Cerir ve İsa b. Yunus haber verdi (H). Bunu bize Ali b. Haşrem de tahdis etti. Bize İsa haber verdi. Hepsi A'meş'ten bu isnat ile aynısını rivayet etti.[178]

177 Buhari, 852 -buna yakın-; Ebu Davud, 1042 -buna yakın-; Nesai, 1359; İbn Mace, 930; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9177

178 1636 numaralı hadisin kaynakları

١٦٣٨-٦٠/٣- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ السُّدِّيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا كَيْفَ أَنْصَرِفُ إِذَا صَلَّيْتُ عَنْ يَمِينِي أَوْ عَنْ يَسَارِي قَالَ أَمَّا أَنَا فَأَكْثَرُ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَنْصَرِفُ عَنْ يَمِينِهِ

1638-60/3- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti. Bize Ebu Avane, Süddi'den şöyle dediğini tahdis etti: Enes'e namaz kıldığında (selamdan sonra) nasıl ayrılayım sağımdan mı yoksa solumdan mı (kalkayım) diye sordum. O: Bana soruyorsan benim çoğunlukla gördüğüm Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sağından (kalkıp) ayrıldığıdır.[179]

١٦٣٩-٦١/٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ السُّدِّيِّ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَنْصَرِفُ عَنْ يَمِينِهِ

1639-61/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Bize Vekî', Süfyan'dan tahdis etti. O Süddi'den, o Enes'ten rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) "namazı bitirdikten sonra" sağ tarafından kalkardı.[180]

Şerh

(1636-1639 numaralı hadisler)

(1636) "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Abdullah (b. Mesud)" Bu isnadın bütün ravileri Kûfelidir. Biri diğerinden rivayet nakleden üç tabiin vardır. Bunlar A'meş, Umare ve Esved'dir.

İbn Mesud'un rivayet ettiği hadiste: "Şeytana pay ayırmasın..." Enes'in rivayet ettiği hadiste (1638) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i çoğunlukla sağından ayrılırken gördüm" Bir rivayette de (1639): "Sağ tarafından ayrılırdı" denilmektedir.

Bu rivayetlerin birbiriyle telif edilme yolu şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazen bunu, bazen ötekini yapıyordu. Ravi sahabeden her biri de kendi bilgisine göre çoğunlukla yaptığına inandığını haber vermiştir. İşte bu her iki şekilde ayrılmanın da caiz olduğuna ve bunların hiçbirisinde kerahet bulunmadığına delildir.

179 Nesai, 1358; Tuhfetu'l-Eşrâf, 227
180 1638 numaralı hadisin kaynakları

İbn Mesud'un söylediği sözlerin gereği olan kerahet ise sağdan ya da soldan kalkıp ayrılmanın esası ile alakalı değildir. Buradaki kerahet böyle bir ayrılmanın kaçınılmaz ve zorunlu olduğunu gören kişi hakkındadır. Eğer her iki halden birisinin vacip olduğuna inanacak olursa hata etmiş olur. Bundan dolayı "üzerinde bir hak olduğunu görürse" demiştir. Buna göre o sadece böyle bir şeyin üzerinde hak olduğunu gören kimseyi zemmetmiş bulunmaktadır.

Bizim mezhebimize göre ise bu iki husustan hiçbirisinde mekruhluk yoktur ama ihtiyacının bulunduğu taraftan ayrılması müstehabtır. İster ihtiyacı sağ tarafında, ister sol tarafında olsun fark etmez. Eğer ihtiyacının olup olmaması bakımından her iki cihet birbirine eşit ise o takdirde sağ tarafından ayrılması daha faziletlidir. Buna sebep ise ikram ve benzeri türden olan davranışlar ile ilgili olarak sağın daha faziletli olduğunu açıkça ortaya koyan hadislerdeki genel ifadelerdir.

İşte bu açıklama bu iki hadis hakkında söylenecek doğru sözlerdir. Bununla birlikte bunlar hakkında doğru ile bağdaşmayan sözler de söylenebilir. Allah en iyi bilendir.

٨/١١٦- بَاب اسْتِحْبَابِ يَمِينِ الْإِمَامِ

8/116- İMAMIN SAĞ TARAFININ MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

١٦٤٠-٦٢/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ مِسْعَرٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ ابْنِ الْبَرَاءِ عَنْ الْبَرَاءِ قَالَ كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحْبَبْنَا أَنْ نَكُونَ عَنْ يَمِينِهِ يُقْبِلُ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ قَالَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ أَوْ تَجْمَعُ عِبَادَكَ

1640-62/1- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti... İbn Berâ, Berâ'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldığımız zaman onun sağ tarafında olup, yüzünü bize doğru çevirmesini sever, arzu ederdik. O dedi ki: Ben onu: *"Rabbim, kullarını ölümden sonra dirilteceğin* -yahut bir araya getireceğin- *günde beni azabından koru"* buyurduğunu dinledim.[181]

181 Ebu Davud, 615; Nesai, 821 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1006 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1789

١٦٤١-.../٢- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو كُرَيْبٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مِسْعَرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرْ يُقْبِلُ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ

1641-.../2- Bunu bize Ebu Kureyb ve Zuheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: Bize Vekî', Mis'ar'den bu isnad ile tahdis etti ama: "Yüzünü bize dönmesini" zikretmedi.[182]

Şerh

(1640-1641 numaralı hadisler)

Bu babta Berâ'nın: "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldığımız zaman..." hadisi yer almaktadır. Kadı Iyaz dedi ki: Bu selam verirken sağ tarafta olmaları anlamına gelebilir. Daha güçlü görülen de budur çünkü onun âdeti, namazını bitirdiği zaman hepsine doğru yüzünü çevirmek idi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünü çevirmesinin namazdan kalkmasından sonra olma ihtimali de vardır, namazından ayrıldığı (döndüğü) zaman olma ihtimali de vardır.

٩/١١٧- بَاب كَرَاهَةِ الشُّرُوعِ فِي نَافِلَةٍ بَعْدَ شُرُوعِ الْمُؤَذِّنِ

9/117- MÜEZZİNİN (KAMETE) BAŞLAMASINDAN SONRA NAFİLE BİR NAMAZ KILMAYA BAŞLAMANIN MEKRUH OLDUĞU BABI

١٦٤٢-٦٣/١- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ وَرْقَاءَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا أُقِيمَتْ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ- وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَابْنُ رَافِعٍ قَالَا- حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنِي وَرْقَاءُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

1642-63/1- Bana Ahmed b. Hanbel de tahdis etti. Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Bize Şu'be, Verka'dan tahdis etti. O Amr b. Dinar'dan, o Ata b. Yesâr'dan, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Namaz için kamet getirilecek olursa, farz namazın dışında namaz olmaz"* buyurdu.

182 1640 numaralı hadisin kaynakları

Bunu bana Muhammed b. Hatim ve İbn Rafi de tahdis edip dediler ki: Bize Şebabe tahdis etti, bize Verka bu isnad ile tahdis etti.[183]

١٦٤٣-٦٤/٢- وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ- حَدَّثَنَا رَوْحٌ- حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ إِسْحَقَ- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ سَمِعْتُ عَطَاءَ بْنَ يَسَارٍ يَقُولُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ إِذَا أُقِيمَتْ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ

1643-604/2- Bana Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti, bize Ravh tahdis etti, bize Zekeriya b. İshak tahdis etti, bize Amr b. Dinar tahdis edip dedi ki: Ata b. Yesâr'ı Ebu Hureyre'den diye rivayet ederken dinledim: Ebu Hureyre'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Namaz için kamet getirilecek olursa, farz namazdan başka namaz yoktur"* buyurdu.[184]

١٦٤٤-.../٣- وَحَدَّثَنَاه عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ إِسْحَقَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

1644-.../3- Bunu bize Abd b. Humeyd de tahdis etti. Bize Abdurrezzak haber verdi, bize Zekeriyya b. İshak bu isnad ile aynısını rivayet etti.[185]

١٦٤٥-.../٤- وَحَدَّثَنَا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ قَالَ حَمَّادٌ ثُمَّ لَقِيتُ عَمْرًا فَحَدَّثَنِي بِهِ وَلَمْ يَرْفَعْهُ

1645-.../4- Bize Hasan el-Hulvani de tahdis etti. Bize Yezid b. Harun tahdis etti. Bize Hammad b. Zeyd, Eyyub'dan haber verdi. O Abd b. Dinar'dan, o Ata b. Yesâr'dan, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti. Hammad dedi ki: Sonra Amr ile karşılaştım. Bana bu hadisi rivayet etti ama onu (Nebi (s.a.v)'e nispet ederek) merfu olarak rivayet etmedi, dedi.[186]

183 Ebu Davud, 1266; Tirmizi, 421; Nesai, 865; İbn Mace, 1151; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14228
184 1642 numaralı hadisin kaynakları
185 1642 numaralı hadisin kaynakları
186 1642 numaralı hadisin kaynakları

١٦٤٦-٦٥/٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُحَيْنَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بِرَجُلٍ يُصَلِّي وَقَدْ أُقِيمَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ فَكَلَّمَهُ بِشَيْءٍ لَا نَدْرِي مَا هُوَ فَلَمَّا انْصَرَفْنَا أَحَطْنَا نَقُولُ مَاذَا قَالَ لَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ قَالَ لِي يُوشِكُ أَنْ يُصَلِّيَ أَحَدُكُمْ الصُّبْحَ أَرْبَعًا قَالَ الْقَعْنَبِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَالِكٍ ابْنُ بُحَيْنَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَبُو الْحُسَيْنِ مُسْلِمٌ وَقَوْلُهُ عَنْ أَبِيهِ فِي هَذَا الْحَدِيثِ خَطَأٌ

1646-65/5- Bize Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebi tahdis etti. Bize İbrahim b. Sa'd babasından tahdis etti. O Hafs b. Âsım'dan, o Abdullah b. Malik b. Buhayne'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazı için kamet getirilmiş iken namaz kılan bir adamın yanından geçti, ona ne olduğunu bilmediğimiz bir şeyler söyledi. Namazı bitirdiğiniz vakit (o adamın) etrafını çevirerek: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sana ne dedi, dedik. O: *"Neredeyse sizden biriniz sabah namazını dört rekât kılacak (öyle mi)"* buyurdu.

Ka'nebi rivayetinde: Abdullah Malik, İbn Buhayne babasından diye rivayet etti dedi. -Ebu'l-Huseyn Müslim dedi ki-: Ka'nebi'nin bu hadiste babasından demesi bir hatadır.[187]

١٦٤٧-٦٦/٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ ابْنِ بُحَيْنَةَ قَالَ أُقِيمَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ فَرَأَى رَسُولُ اللهِ ﷺ رَجُلًا يُصَلِّي وَالْمُؤَذِّنُ يُقِيمُ فَقَالَ أَتُصَلِّي الصُّبْحَ أَرْبَعًا

1647-66/6- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... İbn Buhayne dedi ki: Sabah namazı için kamet getirildi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müezzin kamet getirmekte iken namaz kılan bir adamı görünce: *"Sabah namazını dört rekât olarak mı kılıyorsun"* buyurdu.[188]

١٦٤٨-٦٧/٧- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ ح- وَحَدَّثَنِي حَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ يَعْنِي ابْنَ زِيَادٍ ح-

187 Buhari, 663; Nesai, 866; İbn Mace, 1153; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9155

188 1646 numaralı hadisin kaynakları

وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ - حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ كُلُّهُمْ عَنْ عَاصِمٍ ح - وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُ - حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ عَنْ عَاصِمٍ الأَحْوَلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجِسَ قَالَ دَخَلَ رَجُلٌ الْمَسْجِدَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي صَلاَةِ الْغَدَاةِ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فِي جَانِبِ الْمَسْجِدِ ثُمَّ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا سَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَا فُلاَنُ بِأَيِّ الصَّلاَتَيْنِ اعْتَدَدْتَ أَبِصَلاَتِكَ وَحْدَكَ أَمْ بِصَلاَتِكَ مَعَنَا

1648-67/7- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî tahdis etti, bize Hammad -yani b. Zeyd- tahdis etti. (H) Bana Hâmid b. Ömer el-Bekravi tahdis etti, bize Abdulvahid -yani b. Zeyd- tahdis etti (H). Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize İbn Muaviye tahdis etti. Hepsi Âsım'dan rivayet etti (H). Bana -lafız kendisinin olmak üzere- Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Mervan b. Muaviye el-Fezari, Âsım el-Ahvel'den tahdis etti. O Abdullah b. Sercis'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kılmakta iken bir adam mescide girdi ve mescidin bir kenarında iki rekât namaz kıldıktan sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyup, cemaate katıldı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) selam verince: *"Ey filan sen iki namazdan hangisini sayacaksın. Tek başına kıldığın namazını mı yoksa bizimle birlikte kıldığın namazını mı?"* buyurdu.[189]

Şerh

(1642-1648 numaralı hadisler)

(1642) *"Namaz için kamet getirilecek olursa farz namazdan başka namaz olmaz."* Diğer rivayette (1646) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazı için kamet getirilmişken namaz kılmakta olan bir adamın yanından geçti..." denilmektedir.

Bu hadiste farz namaz için kamet getirildikten sonra nafile namaza başlamak açıkça nehyedilmektedir. Kılınan bu namaz ister sabah, öğle ve ikindi namazının sünneti gibi revatib sünnetlerden olsun, isterse başka bir nafile olsun fark etmez. Şafii, Ebu Hanife ve arkadaşları (mezhep âlimleri) da şöyle demektedir: Eğer sabah namazının sünnetini kılmamış ise ikinci rekatı kaçırmaktan korkmaması şartı ile sabah namazının sünnetini mescitte kılar demişlerdir.

189 Ebu Davud, 1265; Nesai, 867; İbn Mace, 1152; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5319

Sevri ise, birinci rekâtı kaçırmaktan korkmadığı sürece, demiştir. Bir kesim de: Bu iki rekâtı mescidin dışında kılar, bunları kamet getirildikten sonra mescidin içinde kılmaz, demişlerdir.

(1647) *"Sabah namazını dört rekât olarak mı kılacaksın?"* Bu inkari bir istifham (yapılanı reddetmek anlamında bir soru) olup, sabah için kamete getirildikten sonra farzdan başka bir namaza başlanmaz, demektir çünkü kametten sonra nafile iki rekât kılıp sonra da cemaatle beraber iki rekât farzı kılarsa bu kişi sabah namazını dört rekât kılmış bir kimse gibi olur. Çünkü kamet getirildikten sonra dört rekât kılmış gibidir.

Kadı Iyaz dedi ki: Kamet getirildikten sonra nafile namaz kılmanın yasaklanışındaki hikmet, aradan uzun zaman geçmek suretiyle onun da vacip olduğunun zannedilmesinin önüne geçmektir.

Ancak bu açıklama zayıftır. Aksine doğru olan farz namaz için ta baştan beri başka işlerle uğraşmayı bırakmaktır. Böylelikle imamın farza başlamasının akabinde kendisi de farza başlamış olsun. Şayet nafile namaz kılmakla uğraşacak olursa imam ile birlikte iftitah tekbirini kaçırdığı gibi farz namazın tamamlayıcısı olan bazı hususları da kaçırmış olur çünkü farz namazı kemaliyle kılmaya dikkat etmek daha yerindedir. Kadı Iyaz dedi ki: Bunda bir hikmet daha vardır ki, o da imamlara aykırı hareket etmenin yasaklanmış olduğudur.

(1645) "Hammâd dedi ki: Sonra Amr ile karşılaştım..." Bu ifadeler hadisin sıhhatine ve merfu olarak rivayetine zarar vermez çünkü ravilerin çoğunluğu bunu merfu olarak rivayet etmişlerdir. Hatta Tirmizi: Merfu rivayet daha sahihtir, demiştir. Bizler kitabın mukaddimesinde geçen fasıllarda şunu açıklamıştık: Sahih kabul edilen görüşe göre merfu rivayet mevkuf rivayetten öncelenir, isterse merfu olarak rivayeti nakledenlerin sayısı az olsun; ya çok olursa durum ne olur?

(1646) "Abdullah b. Malik b. Buhayne'den" diye rivayeti naklettikten sonra Müslim: "Ka'nebi dedi ki: Abdullah b. Malik b. Buhayne babasından rivayet etti. Ebu'l-Huseyn dedi ki: Bu hadiste: Babasından demesi bir hatadır" demektedir.

Ebu'l-Huseyn, bu Sahihin sahibi Müslim'dir. Müslim'in söylediği bu söz cumhura göre doğru olandır. "Babasından demesi bir hatadır" çünkü bu hadis ancak Abdullah'ın, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayeti ile nakledilir. Bu da Abdullah b. Malik b. el-Kışb'dir. Buhayne ise Abdullah'ın annesidir.

Dolayısıyla isminin yazılış ve okunuşunda doğrusu Abdullah b. Malik İbn Buhayne diye Malik isminin tenvin ile okunması (ibn) ibaresinin de elif ile yazılmasıdır çünkü bu Abdullah için bir sıfattır. Bunun açıklaması ise sehv secdesinde ve başka bablarda geçmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

"Namazı bitirdiğiniz vakit (o adamın) etrafını çevirerek ... dedik." Asıl nüshalarda bu şekilde "çevirerek ... dedik" şeklindedir, bu ibare sahihtir, bunda hazfedilmiş bir lafız olup: Ehatna bih: Onun etrafını kuşattık, sardık takdirindedir.

(1648) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kılmakta iken bir adam mescide girdi..." Bu hadiste kamet getirildikten sonra nafile namaz kılınmayacağına -imamla birlikte namaza yetişecek olsa dahi- delil vardır, ayrıca ilk ya da ikinci rekâta yetişeceğini biliyorsa nafileyi kılabilir diyenlerin kanaatleri de reddedilmektedir. Yine bu hadiste sabah namazına "gadat namazı" demenin mübah olduğuna delil vardır. Daha önce benzeri rivayetler de geçmişti. Allah en iyi bilendir.

١٠/١١٨- بَاب مَا يَقُولُ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ

10/118- MESCİDE GİRENİN NE SÖYLEYECEĞİ BABI

١٦٤٩-١/٦٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ أَوْ عَنْ أَبِي أَسِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَإِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ قَالَ مُسْلِم سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ يَحْيَى يَقُولُ كَتَبْتُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ كِتَابِ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ قَالَ بَلَغَنِي أَنَّ يَحْيَى الْحِمَّانِيَّ يَقُولُ وَأَبِي أَسِيدٍ

1649-68/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. Bize Süleyman b. Bilal, Rabia b. Ebu Abdurrahman'dan haber verdi. O Abdulmelik b. Said'den, o Ebu Humeyd'den -yahut Ebu Useyd'den- şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz mescide girdiği zaman: Allah'ım, bana rahmetinin kapılarını aç desin, çıktığı zaman da: Allah'ım, şüphesiz ki ben senin lütfundan dilerim, desin"* buyurdu.

Müslim dedi ki: Yahya b. Yahya'yı şöyle derken dinledim: Ben bu hadisi Süleyman b. Bilal'in kitabında yazdım. O dedi ki: Bana ulaştığına göre Yahya el-Hilvani, Ebu Useyd diyor(du).[190]

١٦٥٠-.../٢- وَحَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ- حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ أَوْ عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

1650-.../2- Bize Hâmid b. Ömer el-Bekravî de tahdis etti, bize Bişr b. el-Mufaddal tahdis etti, bize Umare b. Gaziyye, Rabia b. Ebu Abdurrahman'dan tahdis etti. O Abdulmelik b. Huveyd el-Ensari'den, o Ebu Humeyd yahut Ebu Useyd'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[191]

Şerh

(1649-1650 numaralı hadisler)

"Biriniz mescide girdiği vakit... desin." Bu hadisten bu zikrin yapılmasının müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Ebu Davud'un Sünen'inde ve başka kaynaklarda bunun dışında daha pek çok zikirler de gelmiştir. Ben bunları etraflı bir şekilde el-Ezkar adlı eserimin baş tarafında bir araya getirmiş bulunuyorum. Hepsinin toplamının muhtasarı şudur: *"Euzu billahi'l-azim ve bi vechihi'l-kerim ve sultanihi'l-kadim mineşşeytanirracim bismillahi velhamdulillahi Allahumme salli ala Muhammed ve ala âli Muhammed Allahummağfir li zunubi veftah li ebvabe rahmetik"* Azim olan Allah'a, kerim vechine, kadim saltanatına, kovulmuş şeytandan sığınırım. Allah'ın adı ile, hamd Allah'a mahsustur. Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed'in âline salât ve selam ederim. Allah'ım, bana günahlarımı bağışla ve bana rahmetinin kapılarını aç demesi, çıkarken de bunları söylemekle birlikte: (Son cümlenin yerine): *"Allahumme inni eseluke min fadlik"* Allah'ım, senin lütfundan dilerim, der.

"el-Himmani" es-Sem'ânî dedi ki: Bu Himman oğullarına bir nispettir, Himman oğulları Kûfe'de yerleşmiş bir kabiledir.

190 Ebu Davud, 465; Nesai, 728; İbn Mace, 772; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11196 ve 11893

191 1649 numaralı hadisin kaynakları

١/١١٩ - بَاب اسْتِحْبَابِ تَحِيَّةِ الْمَسْجِدِ بِرَكْعَتَيْنِ وَكَرَاهَةِ الْجُلُوسِ قَبْلَ صَلَاتِهِمَا وَأَنَّهَا مَشْرُوعَةٌ فِي جَمِيعِ الْأَوْقَاتِ

1/119- İKİ REKÂT TAHİYYETU'L-MESCİDİN MÜSTEHAB OLDUĞU VE BU İKİ REKÂTI KILMADAN OTURMANIN MEKRUH OLUP, BÜTÜN VAKİTLERDE ONU KILMANIN MEŞRU OLDUĞU BABI

١٦٥١-١/٦٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مَالِكٌ ح- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمٍ الزُّرَقِيِّ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ

1651-69/1- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb ve Kuteybe b. Said tahdis edip dediler ki: Bize Malik tahdis etti (H). Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e Âmir b. Abdullah b. ez-Zubeyr'den naklettiği rivayetini okudum. O Amr b. Suleym ez-Zuraki'den, o Ebu Katade'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Biriniz mescide girdiği zaman oturmadan iki rekât namaz kılıversin"* buyurdu.[192]

١٦٥٢-٢/٧٠ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمِ بْنِ خَلْدَةَ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ النَّاسِ قَالَ فَجَلَسْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَرْكَعَ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ تَجْلِسَ قَالَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُكَ جَالِسًا وَالنَّاسُ جُلُوسٌ قَالَ فَإِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلَا يَجْلِسْ حَتَّى يَرْكَعَ رَكْعَتَيْنِ

1652-70/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Amr b. Suleym b. Halde el-Ensari Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından Ebu Katade'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasında oturuyorken mescide girdim. Ben de oturunca Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Oturmadan önce iki rekât kılmana engel neydi?"*

192 Buhari, 444, 1163; Ebu Davud, 467, 468; Tirmizi, 316; Nesai, 729 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1013; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12123

buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasulü senin de oturduğunu, insanların da oturduğunu gördüm, dedim. Allah Rasulü: *"Biriniz mescide girecek olursa iki rekât kılmadıkça oturmasın"* buyurdu.[193]

١٦٥٣-٧١/٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَوَّاسٍ الْحَنَفِيُّ أَبُو عَاصِمٍ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ الْأَشْجَعِيُّ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ كَانَ لِي عَلَى النَّبِيِّ ﷺ دَيْنٌ فَقَضَانِي وَزَادَنِي وَدَخَلْتُ عَلَيْهِ الْمَسْجِدَ فَقَالَ لِي صَلِّ رَكْعَتَيْنِ

1653-71/3- Bize Ahmed b. Cevvâs el-Hanefi Ebu Âsım tahdis etti... Cabir b. Abdullah dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir alacağım vardı. Bana alacağımı ödedi hatta fazlasını da verdi. Mescitteyken yanına girdim, bana: *"İki rekat namaz kıl"* buyurdu.[194]

Şerh

(1651-1653 numaralı hadisler)

(1651) *"Biriniz mescide girdiği zaman oturmadan önce iki rekât namaz kılıversin."* Diğer rivayette (1652) *"iki rekât kılmadan oturmasın"* buyurulmaktadır.

Hadisten Çıkarılan Hükümler

1- İki rekât tahiyyetu'l-mescid kılmak müstehabtır. Müslümanların icmaıyla bu namaz sünnettir. Kadı Iyaz, Davud ve mezhebine mensup ilim adamlarının bu iki rekâtın vacip olduğunu söylediklerini nakletmektedir.

2- Namaz kılmadan oturmanın mekruh olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu tenzihî bir kerahettir.

3- Her vakit vakit mescide girerse tahiyye namazını kılmak müstehabtır. Bizim mezhebimiz de budur, bir topluluk da böyle demiştir ama Ebu Hanife, Evzaî ve Leys namaz kılmanın yasak olduğu vakitlerde mekruh görmüşlerdir.

Mezhep âlimlerimiz ise buna şöyle cevap vermektedirler: (Sözü geçen vakitlerdeki) yasak ancak kılınmasını gerektirici bir sebep bulunmayan namazlar hakkındadır çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle namazının sünnet olan iki rekâtını ikindi namazından sonra kaza etmiştir. Böylelikle yasak-

193 1651 numaralı hadisin kaynakları

194 Buhari, 443 -uzunca-, 2394, 3603, 2604, 3087, 3089 -muallâk olarak-, 3090; Müslim, 4081, 4082; Ebu Davud, 3347; Nesai, 4604, 4607; Müslim, 1654; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2578

lama vaktine bir tahsis (daraltıcı özellik) getirmiş ve bu vakitte sebebi olan bir namaz kılmış, herhangi bir durumda da tahiyye namazını terk etmemiştir. Aksine Cuma günü kendisi hutbe okumakta iken mescide girip oturan bir kimseye kalkıp iki rekât kılmasını emir buyurmuştur. Hâlbuki hutbe verilirken de namaz kılmak yasaklanmış bir iştir. Tahiyyetu'l-mescid bundan müstesnadır. Eğer tahiyyetu'l-mescid herhangi bir durumda terk edilecek olsaydı böyle bir zamanda terk edilirdi çünkü tahiyyetu'l-mescid oturmadan önce meşru olduğu halde o gelip oturmuştu. Buna sebep ise namazın hükmünü bilmeyişi idi. Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbesini kesip onunla konuştu ve tahiyyetu'l-mescidi kılmasını emir buyurdu.

Eğer bütün vakitlerde tahiyye ileri derecede önemsenmemiş olsaydı Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da bu namaza bu şekilde önem vermezdi. Tahiyye niyetini yapması şart değildir. Aksine farz ya da revatib bir sünnet ya da başka herhangi bir namazı kılması da onun için yeterlidir. Kıldığı namaz ile hem farza, hem de tahiyyetu'l-mescide niyet edecek olursa namazı olur ve her ikisini de kılmış sayılır.

Şayet tahiyyetu'l-mescid niyetiyle bir cenaze namazı kılsa yahut şükür ya da tilavet secdesi yapsa ve tek bir rekât kılsa mezhebimizdeki sahih görüşe göre tahiyyetu'l-mescid kılmış olmaz. Bazı mezhep âlimlerimiz ise olur demiştir ama bu hadisin zahirine aykırıdır. Bunun da delili şudur: Tahiyyeden kasıt mescide olan ikramdır. Bunlar yapılarak bu da gerçekleşmiş olur. Ancak doğrusu bunları yapmakla mescide ikramın gerçekleşmediğidir.

Mescid-i Haram'a gelince, hac yapacak kimse Mescid-i Haram'a girer girmez kudum tavafını yapmakla işe başlar. O mescidin tahiyyesi yaptığı bu tavaftır. Bundan sonra da iki rekat tavaf namazını kılar.

١٢/١٢٠- بَاب اسْتِحْبَابِ الرَّكْعَتَيْنِ فِي الْمَسْجِدِ لِمَنْ قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ أَوَّلَ قُدُومِهِ

12/120- BİR YOLCULUKTAN GELEN KİMSE İÇİN İLK GELDİĞİNDE MESCİDDE İKİ REKAT NAMAZ KILMASININ MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

١٦٥٤-٧٢/١- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَارِبٍ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ اشْتَرَى مِنِّي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعِيرًا فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ أَمَرَنِي أَنْ آتِيَ الْمَسْجِدَ فَأُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ

1654-72/1- Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti... Cabir b. Abdullah dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benden bir deve satın almıştı. Medine'ye gelince bana mescide gelmemi (geldikten sonra da) iki rekat namaz kılmamı emir buyurdu.[195]

١٦٥٥-٧٣/٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ يَعْنِي الثَّقَفِيَّ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي غَزَاةٍ فَأَبْطَأَ بِي جَمَلِي وَأَعْيَا ثُمَّ قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَبْلِي وَقَدِمْتُ بِالْغَدَاةِ فَجِئْتُ الْمَسْجِدَ فَوَجَدْتُهُ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ قَالَ الْآنَ حِينَ قَدِمْتَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَدَعْ جَمَلَكَ وَادْخُلْ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ قَالَ فَدَخَلْتُ فَصَلَّيْتُ ثُمَّ رَجَعْتُ

1655-73/2- Bana Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Cabir b. Abdullah dedi ki: Bir gazada Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıkmıştık. Devem beni oldukça geciktirdi ve çok da yoruldum. Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (Medine'ye) benden önce vardı. Ben de sabah vakti Medine'ye geldim. Mescide girdim. Onu mescidin kapısında buldum. *"Şimdi mi geldin?"* buyurdu. Ben, evet dedim. Allah Rasulu: *"Deveni bırakıp içeri gir ve iki rekat namaz kıl"* buyurdu. (Cabir) dedi ki: Ben de içeri girip namaz kıldıktan sonra geri döndüm.[196]

١٦٥٦-٧٤/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ يَعْنِي أَبَا عَاصِمٍ ح- وَحَدَّثَنِي مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَا جَمِيعًا أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبٍ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبٍ وَعَنْ عَمِّهِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ كَعْبٍ عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ لَا يَقْدَمُ مِنْ سَفَرٍ إِلَّا نَهَارًا فِي الضُّحَى فَإِذَا قَدِمَ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَصَلَّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ فِيهِ

1656-74/3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti, bize ed-Dahhâk -yani Ebu Âsım- tahdis etti (H.) Bana Mahmud b. Gaylân tahdis etti. Bize Ab-

195 1653 nuramalı hadisin kaynakları

196 Buhari, 2097 -uzunca- 2718 -muallak olarak-; Müslim, 3626; 3, 27

durrezzak tahdis edip (Dahhâk'la) dediler ki: Bize İbn Cüreyş tahdis etti bana İbn Şihab'ın haber verdiğine göre Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b kendisine babası Abdullah b. Ka'b ile amcası Ubeydullah b. Ka'b'dan diye haber verdi. İkisi Ka'b b. Mâlik'den rivayet ettiklerine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seferden ancak gündüzün kuşluk vakti (Medine'ye) gelirdi. Geldi mi de ilk olarak mescitte iki rekat namaz kılmakla işe başlar sonra mescitte otururdu.[197]

Şerh

(1654-1656 numaralı hadisler)

Bu babda (1654) Cabir (radıyallâhu anh)'ın: "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benden bir deve satın almıştı..." diye rivayet ettiği hadis, diğerinde (1655): "Cabir dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benden önce Medine'ye vardı... İçeri girdim, namaz kıldıktan sonra geri döndüm"; Ka'b b. Mâlik'in rivayet ettiği (1656) hadisde ise: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seferden ancak gündüzün kuşluk vakti gelirdi..." hadisleri yer almaktadır.

Bu hadislerden yolculuktan gelen bir kimsenin gelir gelmez mescitte iki rekat namaz kılmasının müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu namaz yolculuktan gelen bir kimse için sırf bu maksatla kılınan bir namazdır. Tahiyyetü'l-Mescid olarak kılınan bir namaz değildir. Zikredilen bu hadisler de dediğim bu hususa açıkça delildir. Ayrıca gündüzün ilk vakitlerinde gelmenin müstehap olduğu, mertebesi itibari ile büyük ve insanların yolculuktan geldiği taktirde kendisine selam vermek maksadı ile yanına geldikleri kimsenin ilk geldiğinde evine yakın açık ve görülen ve kendisini ziyaret edecekler için kolaylıkla gelebilecekleri mescid ya da başka bir yerde oturmasının da müstehap olduğu hükümleri anlaşılmaktadır.

(1653) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bir alacağım vardı. Bana alacağını ödedi, fazlasını da verdi." Buradan da borcun fazlası ile ödenmesinin müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

197 Buhari, 3088; Ebu Davud, 2773, 2781; Nesai, 730- uzunca-; Tahrul eşraf 11, 32

١٣/١٢١- بَاب اسْتِحْبَابِ صَلَاةِ الضُّحَى وَأَنَّ أَقَلَّهَا رَكْعَتَانِ وَأَكْمَلَهَا ثَمَانِ رَكَعَاتٍ وَأَوْسَطُهَا أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ أَوْ سِتٍّ وَالْحَثُّ عَلَى الْمُحَافَظَةِ عَلَيْهَا

13/121- DUHÂ (KUŞLUK) NAMAZININ MÜSTEHAB OLDUĞU, EN AZ İKİ REKAT EN MÜKEMMEL SEKİZ REKAT, MUTEDİL OLARAK DA DÖRT YA DA ALTI REKAT KILINACAĞI VE ONU SÜREKLİ KILMAYA TEŞVİK BABI

١٦٥٧-١/٧٥- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ هَلْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى قَالَتْ لَا إِلَّا أَنْ يَجِيءَ مِنْ مَغِيبِهِ

1657-75/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Abdullah b. Şakîk dedi ki: Aişe'ye: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kuşluk namazı kılar mıydı? dedim. O, seferinden dönmüş olması hali dışında hayır, dedi.[198]

١٦٥٨-٢/٧٦- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا كَهْمَسُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَيْسِيُّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى قَالَتْ لَا إِلَّا أَنْ يَجِيءَ مِنْ مَغِيبِهِ

1658-76/2- Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti... Abdullah b. Şakîk dedi ki: Aişe'ye: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kuşluk namazı kılar mıydı? dedim. O: Seferinden dönmüş olması hali dışında hayır, dedi.[199]

١٩٥٩-٣/٧٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي سُبْحَةَ الضُّحَى قَطُّ وَإِنِّي لَأُسَبِّحُهَا وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيَدَعُ الْعَمَلَ وَهُوَ يُحِبُّ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ خَشْيَةَ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ النَّاسُ فَيُفْرَضَ عَلَيْهِمْ

1659-77/3- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Mâlik'e İbn Şihab'dan naklettiği rivayeti okudum. O Urve'den, o Aişe'den şöyle dediğini

198 Ebu Davud, 1292; Nesai, 2184; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16211
199 Nesai, 2183; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16217

rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kuşluk namazını kıldığını hiç görmedim. Ama ben o namazı kılıyorum. Şüphesiz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ameli yapmayı sevip arzu ettiği halde insanlar da o ameli yapar ve sonra onlara farz kılınır korkusu ile yapmazdı.[200]

١٦٦٠-٧٨/٤- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي الرِّشْكَ حَدَّثَتْنِي مُعَاذَةُ أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ ﵂ كَمْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي صَلَاةَ الضُّحَى قَالَتْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَيَزِيدُ مَا شَاءَ

1660-78/4- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti, bize Abdulvehhab tahdis etti, bize Yezid -yani er-Rişk- tahdis etti, bana Muâze'nin tahdis ettiğine göre o Aişe (radıyallâhu anh)'ya: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kuşluk namazını kaç rekat kılardı diye sormuş, Aişe: Dört rekat kılardı ve dilediği kadar da fazla kılardı, demiştir.[201]

١٦٦١-.../٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَزِيدَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَقَالَ يَزِيدُ مَا شَاءَ اللهُ

1661-.../5- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şube, Yezid'den bu isnad ile aynısını rivayet etti ve Yezid: Allah'ın dilediği kadar (fazla da kılardı), demiştir.[202]

١٦٦٢-٧٩/٦- وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ عَنْ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا قَتَادَةُ أَنَّ مُعَاذَةَ الْعَدَوِيَّةَ حَدَّثَتْهُمْ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى أَرْبَعًا وَيَزِيدُ مَا شَاءَ اللهُ

1662-709/6- Bize Yahya b. Habib el-Hârisî tahdis etti... Katâde'den rivayete göre, Muâze el-Adeviye kendilerine Aişe'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kuşluk namazını dört rekat kılar ve Allah'ın dilediği kadarını da ziyade ederdi.[203]

200 Buhari, 1158; Ebu Davud 1293; Tuhfetu'l-Eşrâf 16590
201 İbn Mace, 1280; Tuhfetu'l-Eşrâf 17967
202 1660 numaralı hadisin kaynakları.
203 1660 numaralı hadisin kaynakları

١٦٦٣-.../٧- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ بَشَّارٍ جَمِيعًا عَنْ مُعَاذِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

1663-.../7- Bize İshak b. İbrahim ve İbn Beşşâr birlikte Muâz b. Hişam'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bana babam Katâde'den bu isnad ile aynısını rivayet etti.[204]

١٦٦٤-٨/٨٠- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ مَا أَخْبَرَنِي أَحَدٌ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي الضُّحَى إِلَّا أُمُّ هَانِئٍ فَإِنَّهَا حَدَّثَتْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ بَيْتَهَا يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ فَصَلَّى ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ مَا رَأَيْتُهُ صَلَّى صَلَاةً قَطُّ أَخَفَّ مِنْهَا غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ يُتِمُّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ وَلَمْ يَذْكُرْ ابْنُ بَشَّارٍ فِي حَدِيثِهِ قَوْلَهُ قَطُّ

1664-80/8- Bana Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Amr b. Murre'den tahdis etti, o Abdurrahman b. Ebu Leyla'dan şöyle dediğini nakletti: Um Hâni dışında içbir kimse bana Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nın kuşluk namazını kılarken gördüğünü haber vermedi. Çünkü o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke'nin fethedildiği günü evine gidip kendi evinde sekiz rekat namaz kıldığını tahdis etti (ve şunları söyledi): Ben bu namazdan daha hafif bir namaz kıldığını asla görmedim. Şu kadar var ki, rükû ve sücudu da tam yapardı.

İbn Beşşâr hadisinde ise: "Kattu: Asla" lafzını zikretmemiştir.[205]

١٦٦٥-٨١/٩- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِيُّ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ أَنَّ أَبَاهُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ قَالَ سَأَلْتُ وَحَرَصْتُ عَلَى أَنْ أَجِدَ أَحَدًا مِنْ النَّاسِ يُخْبِرُنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَبَّحَ سُبْحَةَ الضُّحَى فَلَمْ أَجِدْ أَحَدًا يُحَدِّثُنِي ذَلِكَ غَيْرَ أَنَّ أُمَّ هَانِئٍ بِنْتَ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَتْنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى بَعْدَ مَا ارْتَفَعَ النَّهَارُ يَوْمَ الْفَتْحِ فَأُتِيَ بِثَوْبٍ فَسُتِرَ عَلَيْهِ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ ثَمَانِيَ

204 1660 nolu hadisin kaynakları

205 Buhari, 1023, 1186, 4292; Ebu Davud, 1291; Tirmizi, 474; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18007

رَكَعَاتٍ لَا أَدْرِي أَقِيَامُهُ فِيهَا أَطْوَلُ أَمْ رُكُوعُهُ أَمْ سُجُودُهُ كُلُّ ذَلِكَ مِنْهُ مُتَقَارِبٌ قَالَتْ فَلَمْ أَرَهُ سَبَّحَهَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ قَالَ الْمُرَادِيُّ عَنْ يُونُسَ وَلَمْ يَقُلْ أَخْبَرَنِي

1665-81/9- Bana Harmele b. Yahya ve Muhammed b. Seleme el-Murâdî de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihab'dan şöyle dediğini haber verdi, bana Abdullah b. el-Haris'in oğlunun tahdis ettiğine göre babası Abdullah b. el-Haris b. Nevfel dedi ki: Israrla ve gayretle insanlar arasından Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kuşluk namazını kıldığını bana haber verecek bir kimseyi soruşturup durdum. Bana bunu anlatacak hiçkimse bulamadım. Ancak Ebu Talib'in kızı Um Hâni bana şunu haber verdi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke fethedildiği gün güneş yükseldikten sonra (evine) gelmiş kendisine getirilen bir örtü ile üzeri örtülmüş, gusletmiş sonra kalkıp sekiz rekat kılmıştı. Kıldığı bu namazlarında acaba kıyamı mı daha uzundu, rükûu mu, sücudu mu bilemiyorum. Onun bütün bu fiilleri birbirine yakındı. (Um Hâni) dedi ki: Fakat onun bu namazı ne daha önce kıldığını görmüştüm, ne daha sonra kıldığını gördüm.

El-Muradi rivayetinde: Yunus'dan demiş ama: Bana haber verdi, dememiştir.[206]

١٦٦٦-١٠/٨٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ أَنَّ أَبَا مُرَّةَ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ هَانِئٍ بِنْتَ أَبِي طَالِبٍ تَقُولُ ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ قَالَتْ فَسَلَّمْتُ فَقَالَ مَنْ هَذِهِ قُلْتُ أُمُّ هَانِئٍ بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ قَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ قَامَ فَصَلَّى ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ زَعَمَ ابْنُ أُمِّي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ قَاتِلٌ رَجُلًا أَجَرْتُهُ فُلَانُ ابْنُ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتِ يَا أُمَّ هَانِئٍ قَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ وَذَلِكَ ضُحًى

1666-82/10- ... Ebu Murre'nin haber verdiğine göre o Ebu Talib'in kızı Um Hâni'yi şöyle derken dinlemiştir: Mekke'nin fethedildiği sene Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim. Onun yıkanmakta olduğunu gördüm. Kızı Fatıma da bir örtü ile onu örtüyordu. Selam verdim, Allah Rasulü:

206 İbn Mace, 614 -muhtasar olarak-

"Bu kim" buyurdu. Ben: Ebu Talib'in kızı Um-Hani'yim dedim. O: *"Merhaba Um Hâni"* buyurdu. Guslünü bitirdikten sonra tek bir örtüye bürünmüş olarak kalkıp sekiz rekat namaz kıldı. Namazını bitirince: Ey Allah'ın Rasulü! Anamın oğlu Ali b. Ebi Talib'in söylediğine göre o benim kendisine himaye verdiğim Fulan b. Hubeyre'yi öldürecek, dedim. Allah rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Senin himaye verdiğini biz de himayemize aldık ey Um Hâni"* buyurdu.

Um Hâni dedi ki: Bu (hadise) kuşluk vaktinde olmuştu.[207]

١٦٦٧-٨٣/١١- وَحَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ- حَدَّثَنَا وُهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي مُرَّةَ مَوْلَى عَقِيلٍ عَنْ أُمِّ هَانِئٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى فِي بَيْتِهَا عَامَ الْفَتْحِ ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ قَدْ خَالَفَ بَيْنَ طَرَفَيْهِ

1667-83/11- Bana Haccac b. eş-Şair de tahdis etti, bize Muallâ b. Esed tahdis etti. Bize Vuheyb b. Halid, Cafer b. Muhammed'den tahdis etti, o babasından, o Akîl'in azadlısı Ebu Murre'den, o Um Hâni'den rivayet ettiğine göre: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği sene kendi evinde uçlarını çaprazlama doladığı bir elbise içerisinde sekiz rekat kılmıştır.[208]

١٦٦٨-٨٤/١٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ الضُّبَعِيُّ- حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ وَهُوَ ابْنُ مَيْمُونٍ- حَدَّثَنَا وَاصِلٌ مَوْلَى أَبِي عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُقَيْلٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلَامَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَيُجْزِئُ مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى

1668-84/12- Bize Abdullah b. Muhammed b. Esma ed-Dubaî tahdis etti. Bize Mehdi -ki İbn Meymun'dur- tahdis etti, bize Ebu Uyeyne'nin azadlısı Vasıl, Yahya b. Akil'den tahdis etti o Yahya b. Ya'mer'den, o Ebu'l Esved ed-Dueli'den, o Ebu Zerr'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle bu-

207 762, 763, 764 numaralı hadisin kaynakları:

208 1666 numaralı hadisin kaynakları

yurduğunu nakletti: *"Her sabah sizden her birinizin her bir eklemi için bir sadaka gerekir. Bu sebeble her bir subhanallah demek bir sadakadır. Her bir elhamdülillah bir sadakadır. Her bir la ilahe illallah demek bir sadakadır. Her bir Allahuekber demek bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır. Kötülükten alıkoymak bir sadakadır. Bütün bunların yerine kuşluk vakti birinizin kılacağı iki rekat yeterli olur."*[209]

١٦٦٩-٨٥/١٣- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ- حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ حَدَّثَنِي أَبُو عُثْمَانَ النَّهْدِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَوْصَانِي خَلِيلِي ﷺ بِثَلَاثٍ بِصِيَامِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرَكْعَتَيِ الضُّحَى وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَرْقُدَ

1669-85/13- Bize Şeyban bir Ferruh tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Can dostum bana üç hususu tavsiye buyurdu: *"Her aydan üç gün oruç tutmayı, kuşluk vakti iki rekat namaz kılmayı ve uyumadan önce vitir kılmayı."*[210]

١٦٧٠-.../١٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبَّاسٍ الْجُرَيْرِيِّ وَأَبِي شِمْرٍ الضُّبَعِيِّ قَالَا سَمِعْنَا أَبَا عُثْمَانَ النَّهْدِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

1670-.../14- Bize Muhammed el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki... Abbas el-Cüreyri ve Ebu Şimr ed-Dubaî dedi ki: Biz Ebu Osman en-Nehdi'yi, Ebu Hureyre'den tahdis ederken dinledik. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi aynen rivayet etti.[211]

١٦٧١-.../١٥- وَحَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ مَعْبَدٍ- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُخْتَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الدَّانَاجِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو رَافِعٍ الصَّائِغُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ أَوْصَانِي خَلِيلِي أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ بِثَلَاثٍ فَذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

1671-.../15- Bize Süleyman b. Ma'bed tahdis etti, bize Muallâ b. Esed tahdis etti, bize Abdulaziz b. Muhtar, Abdullah b. ed-Dânâc'dan şöyle dedi-

209 Ebu Davud 1285, 1286, 5243, 5244; Tuhfetu'l-Eşrâf 11928

210 Buhari, 1178, 1981; Nesai, 1676- buna yakın- 1677 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf 13618

211 1669 numaralı hadisin kaynakları...

ğini tahdis etti, bana Ebu Rafi' es-Sâiğ tahdis edip dedi ki: Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinledim: *"Can dostum Ebu'l-Kasım bana şu üç hususu tavsiye etti"* deyip Ebu Osman'ın Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadisi aynen zikretti.[212]

١٦٧٢-١٦/٨٦- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ قَالَا- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنْ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنْ أَبِي مُرَّةَ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ أَوْصَانِي حَبِيبِي ﷺ بِثَلَاثٍ لَنْ أَدَعَهُنَّ مَا عِشْتُ بِصِيَامِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَصَلَاةِ الضُّحَى وَبِأَنْ لَا أَنَامَ حَتَّى أُوتِرَ

1672-86/16- Bize Harun b. Abdullah ve Muhammed b. Râfi' tahdis edip dediler ki: ... Um Hâni'nin azadlısı Ebu Murre, Ebu'd-Derda'dan şöyle dediğini rivayet etti: Benim Habibim (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana üç husus tavsiye buyurdu. Yaşadığım sürece bunları terk etmeyeceğim: *"Her aydan üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak ve vitir kılmadıkça uyumamak."*[213]

Şerh

(1657-1672 numaralı hadisler)

Bu babda (1657-1658) Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın bir yolculuktan gelmesi halinde kuşluk namazını kılmadığına dair rivayeti, (1659) onun Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kuşluk namazını kılarken asla görmemiş olmakla birlikte kendisinin kuşluk namazını kıldığı ve Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)ın... bir ameli onlara farz kılınır korkusu ile yapmadığı"na dair rivayeti; yine ondan gelen diğer rivayette (1660) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)ın kuşluk namazını dört rekat kıldığı ve dilediği kadar da fazlasını kıldığı" rivayeti, bir başkasında (1662) "Allah'ın dilediği kadar"ını ziyade ettiği, Um Hâni'nin rivayet ettiği (1664) hadisde: "Sekiz rekat kıldığı", Ebu Zerr'in (1668), Ebu Hureyre'nin (1669), Ebu'd-Derdâ'nın (1672) rivayet ettikleri hadislerde "iki rekat kıldığı" belirtilmektedir.

Bu hadislerin tamamı tahkik ehline göre birbirleri ile uyumlu (müttefik), aralarında ihtilaf (farklılık ve tutarsızlık) bulunmayan hadislerdir. Hadislerin ifade ettikleri mana özetle şudur: Kuşluk namazı müekked bir sünnettir. Asgarisi iki rekat, en mükemmeli sekiz rekattır. İkisi arasında dört ya da altı rekat olabilir. Bunların ikisi de (yani dört ve altı rekat) sadece iki rekat kılmaktan daha kamildir. Ama sekiz rekattan daha aşağıdadır.

212 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf 14666
213 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10974

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği biri onun kuşluk namazını kılmadığı, diğeri kıldığı şeklindeki iki hadisin cem'i (telifi) de şöyledir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazı vakitlerde fazileti dolayısı ile bu namazı kılmakla birlikte bazılarında -Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın zikrettiği gibi- farz olur korkusu ile terk ederdi. Aişe'nin ancak uzak bir yolculuktan geldiği taktirde bu namazı kılardı, şeklindeki sözleri de -ben onun kıldığını görmedim- anlamı ile yorumlanır. Nitekim ikinci rivayette: "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)ı kuşluk namazını kılarken asla görmedim" ifadesinde de böyle demiştir.

Buna sebeb ise şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kuşluk namazı vaktinde Aişe'nin yanında nadir zamanlarda bulunurdu. Çünkü o bu vakitte ya yolculuktaydı, bazı hallerde de mukim olmakla birlikte mescidde ya da başka bir yerde bulunurdu. Eğer o vakitte hanımlarının yanında ise nihayet ona ancak dokuz günde bir gün düşerdi. Böylelikle onun: "Ben onu o namazı kılarken görmedim" sözleri doğru olarak anlaşılmış olur ama bununla birlikte ya kendisinin yahut başkasının verdiği habere binaen bu namazı kıldığını da öğrenmiş idi. Yahut da onun: "Bu namazı kılmazdı" anlamındaki sözünü buna devam ederek kesintisiz kılmazdı, diye anlaşılır. Böylelikle onun bu olumsuz ifadesi namazın esası ile ilgili değil, onu devamlı kılması hakkında söz konusu olur. Allah en iyi bilendir.

İbn Ömer'den kuşluk namazı hakkında "o bir bidattir" dediği şeklinde sahih olarak nakledilen sözüne gelince, bu sözü, bu namazın mescidde kılınmasının ve bunun başkaları görsün diye yerine getirilmesinin bidat olduğu şeklinde yorumlanmalıdır. Nitekim onun zamanında bazı kimseler bunu bidat olarak böyle yapıyorlardı. Yoksa bu namazın esas itibari ile evlerde ve benzeri yerlerde kılınması da yerilmiştir anlamında söylememiştir. Yahut da onun, bidattir sözü, onu ısrarla ve devamlı kılmak bidattir, diye anlaşılır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) farz kılınır korkusu ile onu sürekli kılmamıştır. Bu hüküm ise onun hakkında sözkonusudur. Bizim hakkımızda ona dikkat edip özenle devam etmemizin müstehap olduğu da Ebu'd-Derdâ ve Ebu Zerr'in rivayet ettikleri hadisle sabit olmuştur.

Ya da şöyle denebilir: İbn Ömer'e Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiilî uygulaması, o namazı emr etmesi ve bunu nasıl kıldığına dair bilgi ulaşmamıştır. Yoksa ilim adamlarının cumhuru kuşluk namazının müstehap olduğu kanaatindedir. Hakkında kararsızlık ise yalnız İbn Mesud ve İbn Ömer'den rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

(1659) "O yapmak istediği halde bir ameli bırakırdı." Bu ibareden Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine karşı ne kadar şefkatli ve merhametli

olduğu anlaşıldığı gibi maslahatları birbirleri ile çatışacak olursa daha önemli olanına öncelik tanınacağı hükmü de anlaşılmaktadır.

(1665) "Um Hâni" künyesi oğlu Hani dolayısı ile ona verilmiştir. Kendisinin adı ise meşhur olan kanaate göre Fâhite'dir. Hind olduğu da söylenmiştir.

(1666) "Um Hâni'nin azadlısı Ebu Murre" diğer rivayette (1667) "Akil b. Ebu Talib'in azadlısı" denilmektedir. İlim adamları dedi ki: Ebu Murre gerçek manada Um Hâni'nin azadlısıdır. Mecaz olarak da Akil'in azadlısı olarak ona izafe edilir. Buna sebep ise kızkardeşinin azadlısı olmasından ötürü yanından ayrılmaması ve onunla birlikte bulunmasıdır.

(1667) "Ona selam verdim" ifadesinden de bir erkeğe mahrem olmayan bir kadının kendi mahremlerinin önünde selam verebileceği hükmü anlaşılmaktadır.

"Bu *kim (diye) buyurdu, ben:* Ebu Talib'in kızı *Um Hâni, dedim.*" Bundan da insanın eğer künyesi ile şöhret kazanmış ise tanıtmak kastı ile kendisinden künyesi ile söz etmesinde bir beis bulunmadığına, bir kişi, birisinden içeri girmek için izin isteyecek olursa kendisinden izin istenen kişinin "bu kim" diye sorup izin isteyenin, muhatabının kendisini kendisi ile tanıdığı ismini söyleyerek, filan kişi demesinin sözkonusu olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

"Um Hâni'ye merhaba" buyruğundan da şunlar anlaşılmaktadır: Bir kimsenin kendisini ziyarete gelene ve yanına gelen kimseye, merhaba vb. ikram ve taltif lafızları kullanması müstehaptır. Merhaba, bollukla karşılaşasın demektir. Buna dair geniş açıklamalar Abdulkays'lılar heyeti ile ilgili hadiste geçmiş bulunmaktadır.

Yine burdan anlaşıldığına göre -küçük abdest bozmakta olanın hükmünden farklı olarak- gusledèrken, abdest alırken konuşmakta ve selam vermekte bir beis yoktur.

Ayrıca buradan avretinin örtülü olması şartı ile mahremlerinden bir kadının bulunduğu yerde gusletmesinin caiz olduğu, mahremi olan kadının örtü ve benzeri bir şeyle onu örtüp kapatmasının da caiz olduğu anlaşılmaktadır.

"Bir elbiseye bürünmüş olduğu halde sekiz rekat namaz kıldı." Buradan da tek bir elbiseye bürünmüş olarak namaz kılmanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Burada sözü edilen bürünmek (intihap) bir sonraki rivayette zikredildiği gibi elbisenin uçlarını çaprazlama omuzuna atmak ile olur.

"Bitirince ben: Ey Allah'ın Rasulü! Anamın oğlu Ali b. Ebu Talib... *Senin himaye verdiğine biz de himaye verdik ey Um Hâni"* bölümünde çeşitli hükümler anlaşılmaktadır:

1. Bir kimse, birisinin yanına bir ihtiyaç ve bir istek dolayısı ile gidecek olup da onun gusletmek, abdest almak ve benzeri bir iş ile uğraşmakta olduğunu görürse bu işini bitirmeden o işini bölmez. İşini bitirdikten sonra ona ihtiyacını söyler. Ancak bekleyecek olursa ihtiyacının karşılanma zamanının geçeceğinden korkması hali müstesnadır.

Burada "zeame: ileri sürdü" sözü, ben bu hususta onunla aynı kanaati paylaşmadığım bir husustan söz etti, demektir. Anne-baba bir kardeşi olmakla birlikte sadece "anamın oğlu" demesinin sebebi ise aralarındaki mahremiyeti ve akrabalığı daha da pekiştirmek, kardeşi ile aynı annenin karnından doğduğunu anlatıp her ikisinin anneden uzun süre ayrılmadıklarını dile getirmek içindir. Onun bu ifadesi Harun (a.s)'ın: *"Anamın oğlu, sakalımdan, başımdan tutma"* (Taha, 94) buyruğuna da uygun düşmektedir.

2. Mezhebimize mensup bazı ilim adamları ile ilim adamlarının çoğunluğu bu hadisi, kadının verdiği emanın sahih olduğuna delil gösterip şöyle demişlerdir: Hadisin takdirî (anlamı) şudur: Şeriatın hükmü senin himaye verdiğin kimseye bu himayenin sahih olduğu şeklindedir.

Ama kimisi de bu hadiste bir delil yoktur, çünkü hem bu anlama gelme ihtimali vardır hem de baştan itibaren eman verme anlamına gelme ihtimali vardır, demişlerdir. Bu husustaki görüş ayrılıklarının bir benzeri de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Birisini öldürene öldürdüğünün selebi (üzerindeki değerli eşyaları) ait olur"* buyruğuna benzer. Acaba kıyamete kadar meydana gelecek bütün savaşlarda şeriatın hükmü böyle olduğu anlamında mıdır, yoksa imamın muayyen olarak o defada uygun gördüğü böyle bir şeyi mübah görmesi anlamını mı ifade eder. Buna göre günümüzde bir imam böyle bir işi uygun görürse gereğince amel eder, değilse etmez şeklinde midir?

Şafii ve başkaları birinci görüşü kabul ederken, Ebu Hanife ve Malik de ikinci görüşü kabul eder. Çoğunluğun lehine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Um Hâni'nin verdiği emana karşı çıkmayıp onun geçersiz olduğunu beyan etmemesi delil gösterilebilir. Çünkü eğer bu eman geçersiz olsaydı buna kanılmaması için mutlaka geçersiz olduğunu beyan ederdi.

"Filan b. Hubeyre" ibaresinin yerinde Müslim'den başka eserlerde "bana kayınlarımdan iki kişi kaçıp geldi" şeklindedir. Bizler ez-Zübeyr b. Bekkar'ın kitabında Fulan b. Hubeyre'nin aslında Haris b. Hişam el-Mahzumî olduğu-

nu da rivayet etmiş bulunuyoruz. Başkaları ise bu Abdullah b. Ebu Rebia'dır demişlerdir. Ezraki'nin Mekke Tarihi'nde belirtildiği üzere Um Hâni, birisi Abdullah b. Ebu Rabia b. el-Muğire, ikincisi de Haris b. Hişam olmak üzere iki kişiyi himaye altına almıştır. Bunların ikisi de Mahzûm oğullarından idi. İşte Ezraki'nin sözünü ettiği bu açıklama her iki isme de açıklık getirmekte ve bu husustaki görüşleri bir arada ifade etmiş olmaktadır.

3. "Bu da kuşluk vaktinde olmuştur." Mezhep alimlerimiz ve ilim adamlarının büyük çoğunluğu kuşluk namazının sekiz rekat olarak kılınmasının müstehab olduğuna delil göstermişler, bu hususta (Kadı) Iyaz ve başkaları ise karar vermemiş, bu anlamda bir delaletinin olamayacağını söyleyerek şöyle demişlerdir: Çünkü Um Hâni, namaz vaktini haber vermiş olmakla birlikte namazın niyeti hakkında bir şey söylememiştir. Belki de bu Mekke Fethi dolayısı ile yüce Allah'a şükür için kıldığı bir namazdı.

Ancak onların bu söyledikleri tutarsızdır. Aksine doğrusu bunun bu hususta delil gösterilmesinin doğru olduğudur. Çünkü Um Hâni'den sabit olduğuna göre "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği gün kuşluk namazını her iki rekatın sonunda selam vermek sureti ile sekiz rekat olarak kılmıştır." Bunu Ebu Davud, Sünen'inde bu lafızla ve Buhari'nin şartına göre sahih bir isnad ile rivayet etmiştir.

(1668) "Ebu'l-Esved ed-Düelî" isminin zaptında ihtilaf ve uzun açıklamalar vardır. Bunu İman bölümünde genişçe açıklamıştık.

"Her birinizin eklemleri üzerinde sadaka vardır." "Sülâmâ: Eklemler" asıl itibariyle parmak kemikleri ile el-ayasının diğer kemikleri anlamındadır. Sonra da bedenin bütün kemikleri ve mafsalları hakkında kullanılır olmuştur.

Müslim'in Sahih'inde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İnsan üç yüz altmış kemik üzere yaratılmıştır. Her bir kemik (mafsal) için bir sadaka vardır"* buyruğu gelecektir.

"Bütün bunlar yerine kuşluk vaktinde kılacağı iki rekat yeterlidir." Aynı kökün kullanıldığı: *"Hiçbir kimse, kimse için yetmez (fayda vermez)"* (Bakara, 48) buyruğunda da kullanıldığı gibi hadis-i şerifde: "Senden sonra kimse için yeterli olmaz" buyruğunda da bu lafız kullanılmıştır.

Bu hadiste de kuşluk namazının faziletinin azametine, öneminin büyüklüğüne ve iki rekat olarak kılınmasının da sahih olduğuna delil vardır.

(1669) "Can dostum (halilim) bana vasiyet etti" ifadesi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Eğer ümmetim arasından bir halil edinecek olsaydım"* buyruğuna aykırı değildir. Çünkü yasak olan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başka bir kimseyi halil edinmesidir. Sahabiden ya da başkalarından birisinin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)ı halil edinmesinin önünde engel yoktur.

Ayrıca bu hadiste ve Ebu'd-Derda'nın (1672) rivayet ettiği hadiste kuşluk namazı teşvik edilmekte, iki rekat kılınmasının sahih olduğu belirtildiği gibi her aydan üç gün oruç tutmak, gecenin sonunda uyanamamaktan korkan kimse için vitri uyumadan önce kılmak teşvik edilmektedir. Bu iki hadis Müslim'in bundan sonra zikrettiği rivayetler sebebi ile buna göre te'vil edilir. Nitekim yüce Allah'ın izni ile yeri gelince açıklayacağız.

(1670) "Ebu Şemir" Şimr de denilir. Adı tanınmayan kimseler arasında sayılır. Sadece künyesi ile tanınmaktadır.

"Abdullah el-Dânâc" Dânâc, alim demektir, açıklaması daha önce geçmiş idi.

١٤/١٢٢- بَاب اسْتِحْبَابِ رَكْعَتَيْ سُنَّةِ الْفَجْرِ وَالْحَثِّ عَلَيْهِمَا وَتَخْفِيفِهِمَا وَالْمُحَافَظَةِ عَلَيْهِمَا وَبَيَانِ مَا يُسْتَحَبُّ أَنْ يُقْرَأَ فِيهِمَا

14/122- SABAH NAMAZININ İKİ REKAT SÜNNETİNİN MÜSTEHAB OLDUĞU, BUNLARI KILMAYA VE UZUN TUTMAMAYA, BUNLARI KILMAKTA DEVAM ETMEYE TEŞVİK VE BU İKİ REKATTA NEYİN OKUMASININ MÜSTEHAB OLDUĞU BEYANI BABI:

١٦٧٣-١/٨٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ حَفْصَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا سَكَتَ الْمُؤَذِّنُ مِنَ الْأَذَانِ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ وَبَدَا الصُّبْحُ رَكَعَ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ تُقَامَ الصَّلَاةُ

1673-87/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e Nâfi'den naklen dinlediği rivayeti okudum. Onun İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, müminlerin annesi kendisine şunu haber vermiştir: Müezzin sabah namazı için ezan okuyup sustuğu, sabah aydınlığı da görüldüğü vakit namaz için kamet getirilmeden önce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hafif iki rekat kılardı.[214]

---

214 Buhari, 618, 1173, 1181; Tirmizi, 433 -muhtasar olarak-; Nesai, 582, 1759 -bu manada-, 1775; İbn Mace, 1145; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15801

١٦٧٤-.../٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ رُمْحٍ عَنْ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ ح- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا- حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ح- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ كُلُّهُمْ عَنْ نَافِعٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ كَمَا قَالَ مَالِكٌ

1674-.../3- Bize Yahya b. Yahya, Kuteybe ve İbn Rumh, Leys b. Sa'd'dan tahdis etti. (H.) Bana Züheyr b. Harb ve Ubeydullah b. Said tahdis edip dedi ki: Bize Yahya, Ubeydullah'dan tahdis etti. (H.) Bana Züyehr b. Harb da tahdis etti, bize İsmail Eyyub'dan tahdis etti, hepsi Nâfi'den bu isnad ile Malik'in dediği gibi hadisi rivayet etti:[215]

١٦٧٥-٨٨/٣- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَكَمِ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ زَيْدِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ نَافِعًا يُحَدِّثُ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ لَا يُصَلِّي إِلَّا رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ

1675-88/3- Bana Ahmed b. Abdullah b. el-Hakem de tahdis etti. Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Bize Şube, Zeyd b. Muhammed'den şöyle dediğini tahdis etti: Nâfi'i İbn Ömer'den diye tahdis ederken dinledim. O Hafsa'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fecr çıktı mı ancak hafif (uzun olmayan) iki rekat namaz kılardı.[216]

١٦٧٦-.../٤- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا النَّضْرُ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

1676-.../4- Bunu bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Nadr da haber verdi, bize Şube bu isnad ile aynısını rivayet etti.[217]

١٦٧٧-٨٩/٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَخْبَرَتْنِي حَفْصَةُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَضَاءَ لَهُ الْفَجْرُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

215 1673 nolu hadisin kaynakları.
216 1673 nolu hadisin kaynakları.
217 1673 nolu hadisin kaynakları.

1677-89/5- Bize Muhammed b. Abbâd tahdis etti, bize Süfyan, Amr'dan tahdis etti, o Zühri'den den, o Salim'den o babasından rivayet ettiğine göre Hafsa kendisine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) fecrin aydınlığını görünce iki rekat namaz kılardı, diye haber vermiştir.[218]

Şerh

(1673-1677 numaralı hadisler)

(1673) "Hafif iki rekat kılardı." Buradan sabah namazının sünnetinin hafif (kıraati uzutmadan) kılınmasının sünnet olup iki rekat olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

(1675) "Fecr çıktı mı ancak hafif iki rekat kılardı." Bu hadisi fecr çıktıktan sonra sabahın sünneti ile sebebi bulunan namaz dışındaki namazların mekruh olduğunu söyleyenler delil göstermektedirler. Bizim mezheb alimlerimizin bu meselede üç görüşü vardır:

1. Birinci görüş bunun gibi olup, bunu Kadı Iyaz Malik'den ve cumhurdan rivayet etmiştir.

2. İkincisi, sabahın sünnetini kılmadığı sürece kerahet vakti girmez.

3. Diğer görüşe göre ise sabah namazının farzını kılmadıkça kerahet vakti girmez.

Mezheb alimlerimize göre sahih olan budur. Çünkü bu hadis-i şerifte kerahete dair açık bir delil yoktur. Onda yalnızca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sabah namazının sünnetinden başka namaz kılmadığı haberi yer almaktadır. Bununla birlikte başka namazın kılınması yasağı dile getirilmemektedir.

١٦٧٨-٦/٩٠- حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ إِذَا سَمِعَ الْأَذَانَ وَيُخَفِّفُهُمَا

1678-90/6- Bize Amr en-Nâkid tahdis etti, bize Abde b. Süleyman tahdis etti, bize Hişam b. Urve babasından o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ezanı işittikten sonra sabah namazının iki rekatını kılar ve bunları hafif tutardı.[219]

218 1673 nolu hadisin kaynakları.

219 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16841

١٦٧٩-.../٦م- وَحَدَّثَنِيهِ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ يَعْنِي ابْنَ مُسْهِرٍ ح- وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ ح- وَحَدَّثَنَاه عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ

1679-.../6m- Bunu bana Ali b. Hucr da tahdis etti, bize Ali yani –İbn Müshir- tahdis etti (H.) Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti (H.) Bunu bize Ebu Bekr, Ebu Kureyb, İbn Numeyr, Abdullah b. Numeyr'den tahdis etti (H.) Bunu bize Amr en-Nâkıd de tahdis etti, bize Veki tahdis etti. Hepsi Hişam'dan bu isnad ile rivayet etti.

Hadisin Ebu Usame rivayetinde: Fecr doğduğu zaman, demiştir.[220]

١٦٨٠-٩١/٧- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ هِشَامٍ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بَيْنَ النِّدَاءِ وَالْإِقَامَةِ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ

1680-91/7- Bunu bize Muhammed b. el-Musennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiyy Hişam'dan tahdis etti, o Yahya'dan, o Ebu Seleme'den o Aişe'den rivayet ettiğine göre Allah'ın Nebi'si sabah namazının ezanı ile kameti arasında iki rekat namaz kılardı.[221]

١٦٨١-٩٢/٨- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ عَمْرَةَ تُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ فَيُخَفِّفُ حَتَّى إِنِّي أَقُولُ هَلْ قَرَأَ فِيهِمَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ

1681-92/8- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdulvehhab tahdis edip dedi ki: Yahya b. Said'i şöyle derken dinledim: Bana Muhammed b. Abdurrahman'ın haber verdiğine göre o Amre'yi Aişe'den tahdis ederken dinlemiştir. Buna göre o, şöyle derdi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekatını kılar ve onları öyle hafif kılardı ki, hatta ben acaba bu iki rekatta Ummu'l-Kur'an'ı (Fatiha'yı) okudu mu, derdim.[222]

220 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf 16991, 17118, 17268

221 Buhari, 619; Tuhfetu'l-Eşrâf 17783

222 Buhari, 1171; Ebu Davud, 1255; Nesai 945; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17913

١٦٨٢-٩٣/٩- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَنْصَارِيِّ سَمِعَ عَمْرَةَ بِنْتَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ أَقُولُ هَلْ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

1682-93/9- Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şube, Muhammed b. Abdurrahman el-Ensari'den tahdis ettiğine göre o Abdurrahman kızı Amre'nin Aişe'den şöyle dediğini naklederken dinlemiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fecr doğdu mu iki rekat namaz kılardı, ben acaba bu iki rekatta Fatihatu'l Kitab'ı okuyor mu, derdim.[223]

Şerh

(1678-1682 numaralı hadisler)

(1678) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ezanı işitince sabahın iki rekatını kılar ve bunları hafif tutardı" Bir rivayette (1679) "fecr çıkınca" demektedir.

Bu hadisden şu hükümler çıkmaktadır:

1. Sabah namazının sünnetinin vakti ancak fecrin çıkması ile girer.

2. Fecrin ilk çıktığı vakitte sabah namazının sünnetini erken kılmak ve bunları hafif tutmak (uzatmamak) müstehaptır.

Malik'in, Şafii'nin ve cumhurun görüşü budur. Selefden bazıları da bunları uzatmakta bir sakınca yoktur demiştir. Böyle diyen, muhtemelen kısa okumanın müstehap oluşunda muhalefet etmemekle birlikte, uzun okumanın haram olmadığını kast etmiş olabilir. Ama bazıları aşırıya giderek sabah namazının sünnetinde kıraat yoktur, demiştir. Bunu Tahavi ve Kadı Iyaz nakletmiş olmakla birlikte, bu apaçık bir hatadır. Çünkü Müslim'in bundan sonra zikrettiği sahih hadislerde sabit olduğu üzere Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki rekatta Fatiha'dan sonra *"De ki: Ey kafirler"* (Kafirun, 1) *"De ki: O Allah'tır, birtek tir"* (İhlas, 1) surelerini okurdu. Bir başka riyayette: *"De ki: Allah'a iman ettik..."* (Bakara, 136); *"De ki: Ey Kitap ehli..."* (Âl-i İmrân, 64) ayetlerini okumuştur. Ayrıca "kıraatsiz namaz olmaz", "Ummu'l Kur'an (Fatiha)'sız namaz olmaz", "Kur'an okumadan namaz kılan bir kimsenin namazı olmaz" şeklindeki sahih hadisler sabit olmuştur.

223 1681 nolu hadisin kaynakları

3. Hanefi mezhebi alimleri bu hadisi fecirden önce sabah için ezan okunmayacağına delil göstermişlerdir. Ayrıca "Bilal henüz gece iken ezan okur, bu sebeble Um Mektum ezan okuyuncaya kadar yemenize içmenize devam ediniz" anlamındaki sahih hadisleri de delil gösterirler. Bu babta gördüğümüz hadiste kastedilen ezan ise ikinci ezandır.

(1680) "Sabah namazını kılar ve onları hafif tutardı. O kadar ki bu iki rekatta Ummu'l-Kur'an'ı okudu mu derdim." Bu hadis-i şerif bu sünneti hafif kılmakta mübalağa edileceğine delildir. Mübalağa'dan maksat ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gece namazını ve kıldığı diğer nafile namazları uzunca kılmak adetine nisbetledir. Yoksa sabah namazının sünnetinde kesinlikle Kur'an okunmaz, diyenlerin lehine -daha önce kaydettiğimiz açık ve sahih deliller dolayısı ile- bir delalet bulunmamaktadır.

١٦٨٣-٩٤/١٠- وحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَطَاءٌ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَكُنْ عَلَى شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَشَدَّ مُعَاهَدَةً مِنْهُ عَلَى رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الصُّبْحِ

1683-94/10- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... Ubeyd b. Umeyr'in Aişe'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiçbir nafileye sabah (farzın)dan önceki iki rekatı kılmaya devam edip dikkat gösterdiğinden daha fazla devam etmezdi.[224]

١٦٨٤-٩٥/١١- وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ جَمِيعًا عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا حَفْصٌ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَسْرَعَ مِنْهُ إِلَى الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ

1684-95/11- Bize Ebu Bekir b. Ebu Şeybe ve İbn Numeyr birlikte Hafs b. Ğiyas'dan tahdis etti. İbn Numeyr dedi ki: Bize Hafs, İbn Cureyc'den tahdis etti. O, Ata'dan, o Ubeyd b. Umeyr'den, o Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sabah (farzın)dan önceki iki rekati kılmakta elini çabuk tuttuğu kadar hiçbir nafile namazı kılmakta bu şekilde davrandığını görmedim.[225]

224 Buhari, 1169; Ebu Davud, 1254; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16321

225 1683 nolu hadisin kaynakları

١٦٨٥-٩٦/١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

1685-96/12- Bize Muhammed b. Ubeyd el-Anberî tahdis etti... Aişe, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sabahın iki rekati dünyadan ve içindekilerden hayırlıdır"* buyurdu.[226]

١٦٨٦-٩٧/١٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ -حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ قَالَ أَبِي- حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ فِي شَأْنِ الرَّكْعَتَيْنِ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ لَهُمَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا جَمِيعًا

1686-97/13- Bize Yahya b. Ubeyde tahdis etti... Aişe, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den fecrin çıkması sırasında kılınan iki rekat hakkında: *"Andolsun onlar benim için bütün dünyadan daha sevimlidir"* buyurduğunu rivayet etmiştir.[227]

Şerh

(1683-1686 numaralı hadisler)

(1683) "Sabah namazından önce iki rekatı kılmaya dikkat gösterdiği kadar..." Bu hadis bu iki rekatın faziletinin büyüklüğüne ve bunların vacip değil sünnet olduklarına delildir. İlim adamlarının cumhuru da böyle demiştir. Kadı Iyaz, Hasan-ı Basri -yüce Allah'ın rahmeti her ikisine olsun-den bunların vacip oldukları kanaatini nakletmektedir. Ama doğrusu Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Nafileler arasında hiçbir şeye" demesi de ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Beş vakit namaz..."* buyruğu ile birlikte bunların vacip olmadıklarıdır. Çünkü bu hadiste soru soran: Üzerimde bunlardan başkası var mı, diye sormuş. Allah Rasulü; *"kendiliğinden nafile kılınan hali müstesna"* buyurmuştur.

Bu hadis mezhebimizdeki iki görüşten birisi olan sabahın sünnetinin vitre tercih edilmesi görüşüne de delil gösterilebilse de bu görüş lehine bir delaleti yoktur. Çünkü vitir, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vacip (farz) idi. Bu sebeble hadis onu kapsamına almaz.

(1685) *"Sabah namazının iki rekatı dünyadan ve dünyada bulunanlardan"* yani dünya metaından *"hayırlıdır."*

226 Tirmizi, 416; Nesai, 1758; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16106
227 1685 nolu hadisin kaynakları

١٦٨٧-٩٨/١٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالاَ- حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ عَنْ يَزِيدَ هُوَ ابْنُ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَرَأَ فِي رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ

1687-98/14- Bana Muhammed b. Abbâd ve İbn Ömer tahdis edip dedi ki: ... Ebu Hâzim'in Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekatinde "Kul yâ eyyuhe'l-kâfirûn" ve "Kulhuvellahu Ehad"i okudu.[228]

١٦٨٨-٩٩/١٥- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا الْفَزَارِيُّ يَعْنِي مَرْوَانَ بْنَ مُعَاوِيَةَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ الأَنْصَارِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ يَسَارٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ فِي الأُولَى مِنْهُمَا قُولُوا آمَنَّا بِاللهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا الآيَةَ الَّتِي فِي الْبَقَرَةِ وَفِي الآخِرَةِ مِنْهُمَا آمَنَّا بِاللهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

1688-99/15- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Said b. Yesar'ın haber verdiğine göre İbn Abbas kendisine şunu haber vermiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekatında Kur'an okurdu. Bu iki rekatın birinde Bakara Suresi'ndeki: *"De ki: Allah'a ve bize indirilenlere iman ettik..."* (Bakara, 136) ayetini, diğer rekatta da: *"Allah'a iman ettik ve şüphesiz bizim müslümanlar olduğumuza şahitlik et..."* (Âl-i İmran, 52) ayetini okurdu.[229]

١٦٨٩-١٠٠/١٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الأَحْمَرُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ قُولُوا آمَنَّا بِاللهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَالَّتِي فِي آلِ عِمْرَانَ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ

1689-100/16- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... İbn Abbas dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki rekat(ın birincisi)nde: *"De ki: Allah'a ve bize indirilenlere iman ettik"* (Bakara, 136) ayeti ile (ikincisinde de): *"Bizimle sizin aranızda müsavi bir söze geliniz "* (Âl-i İmrân, 64) ayetini okurdu.[230]

228 Ebu Davud, 1256; Nesai, 944; İbn Mace, 1148; Tuhfetu'l-Eşrâf 13438
229 Ebu Davud, 1259; Nesai, 943; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5669
230 1688 nolu hadisin kaynakları

١٦٩٠-.../١٧- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِ حَدِيثِ مَرْوَانَ الْفَزَارِيِّ

1690-.../17- Bana Ali b. Haşrem de tahdis etti, bize İsa b. Yunus, Osman b. Hakîm'den bu isnad ile Mervan el-Fezârî'nin rivayet ettiği hadisi aynen rivayet etti.[231]

Şerh

(1687-1690 numaralı hadisler)

(1687) "Sabah namazının iki rekatında: *"De ki: Ey kâfirler... ve de ki: O Allah'tır, bir tektir"* surelerini okudu." Diğer rivayette (1688-1689) *"De ki: Biz Allah'a ve bize indirilenlere iman ettik... ve de ki: Ey kitap ehli geliniz..."* ayetlerini okuduğu bildirilmektedir. Bu da hem bizim mezhebimizin hem cumhurun şu şekildeki görüşünün lehine bir delildir. Bu iki rekatta Fatihadan sonra zamm-ı sure okumak müstehabdır. Bu iki surenin yahut sözü geçen iki ayetin okunması müstehabtır, her ikisi de sünnettir.

Malik ve mezhebine mensub fukahanın çoğunluğu ise Fatiha'dan başkası okunmaz, demişlerdir. Seleften kimisi de -az önce geçtiği gibi- hiçbir şey okunmaz demiştir. Ama her iki görüş de, karşı çıkılamayacak bu sahih sünnete muhaliftir.

١٥/١٢٣- بَاب فَضْلِ السُّنَنِ الرَّاتِبَةِ قَبْلَ الْفَرَائِضِ وَبَعْدَهُنَّ وَبَيَانِ عَدَدِهِنَّ

15/123- FARZLARDAN ÖNCEKİ VE SONRAKİ REVÂTİB SÜNNETLERİN FAZİLETİ VE BUNLARIN REKAT SAYILARININ BEYANI BABI

١٦٩١-١٠١/١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ يَعْنِي سُلَيْمَانَ بْنَ حَيَّانَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَنْبَسَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ بِحَدِيثٍ يَتَسَارُّ إِلَيْهِ قَالَ سَمِعْتُ أُمَّ حَبِيبَةَ تَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ صَلَّى اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ بُنِيَ لَهُ بِهِنَّ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ فَمَا تَرَكْتُهُنَّ مُنْذُ

231 1688 nolu hadisin kaynakları

سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَقَالَ عَنْبَسَةُ فَمَا تَرَكْتُهُنَّ مُنْذُ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ أُمِّ حَبِيبَةَ وَقَالَ عَمْرُو بْنُ أَوْسٍ مَا تَرَكْتُهُنَّ مُنْذُ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ عَنْبَسَةَ وَقَالَ النُّعْمَانُ بْنُ سَالِمٍ مَا تَرَكْتُهُنَّ مُنْذُ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ

1691-101/1- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti, bize Ebu Halid -yani Süleyman b. Hayyân- Davud b. Ebu Hind'den tahdis etti, o Numan b. Salim'den, o Amr b. Evs'den şöyle dediğini nakletti: Bana Anbese b. Ebu Süfyan ölümü ile neticelenen hastalığı esnasında sevindirici bir hadis tahdis edip dedi ki: Um Habibe'yi şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Kim bir gün ve gecede on iki rekat namaz kılarsa Allah da ona, onların karşılığında cennette bir ev bina eder"* buyururken dinledim.

Um Habibe: Ben bunları Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlediğimden beri terk etmedim, dedi.

Anbese de: Ben bunları Um Habibe'den dinlediğimden beri terk etmedim.

Amr b. Evs de: Ben bunları Anbese'den dinlediğimden beri terk etmedim, dedi.

Numan b. Salim de: Ben bunları Amr b. Evs'den dinlediğimden beri terk etmedim, dedi.[232]

١٦٩٢-١٠٢/٢- حَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ -حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ- حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ سَالِمٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ سَجْدَةً تَطَوُّعًا بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ

1692-102/2- Bana Ebu Gassan el-Mismaî tahdis etti, bize Bişr b. el-Mufaddal tahdis etti, bize Davud b. en-Numan b. Salim'den bu isnad ile: *"Kim bir günde on iki secde (rekat) tatavvu olarak kılacak olursa onun için cennette bir ev bina edilir"* dedi.[233]

١٦٩٣-١٠٣/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ عَنْ عَنْبَسَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ

232 Ebu Davud, 1250; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15860
233 1691 nolu hadisin kaynakları

أُمِّ حَبِيبَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُصَلِّي لِلّٰهِ كُلَّ يَوْمٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً تَطَوُّعًا غَيْرَ فَرِيضَةٍ إِلَّا بَنَى اللهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ أَوْ إِلَّا بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ فَمَا بَرِحْتُ أُصَلِّيهِنَّ بَعْدُ وَقَالَ عَمْرٌو مَا بَرِحْتُ أُصَلِّيهِنَّ بَعْدُ وَقَالَ النُّعْمَانُ مِثْلَ ذَلِكَ

1693-103/3- Bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Numan b. Salim'den tahdis etti, o Amr b. Evs'den, o Anbese b. Ebu Süfyan'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Um Habibe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Bir müslüman kul, her gün Allah için tatavvu olarak farzın dışında on iki rekat kılacak olursa mutlaka Allah da onun için cennette bir ev bina eder,-yahut da: cennette onun için bir ev bina edilir, (dedi)"*

Um Habibe dedi ki: Ondan sonra ben de onları hep kılageldim.

Amr dedi ki: Ondan sonra ben de onları hep kılmaya devam ettim.

Numan da aynısını söyledi.[234]

١٦٩٤-.../٤- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمٍ الْعَبْدِيُّ قَالَا- حَدَّثَنَا بَهْزٌ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ النُّعْمَانُ بْنُ سَالِمٍ أَخْبَرَنِي قَالَ سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ أَوْسٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَنْبَسَةَ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ تَوَضَّأَ فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ صَلَّى لِلّٰهِ كُلَّ يَوْمٍ فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ

1694-.../4- Bize Abdurrahman b. Bişr ve Abdullah b. Haşim el-Abdî tahdis edip dediler ki: Bize Behz tahdis etti, bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Bana en-Numan b. Salim haber verip dedi ki: Ben Amr b. Evs'i Anbese'den tahdis ederken dinledim, o Um Habibe'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir müslüman kul, iyice abdest aldıktan sonra her gün Allah için... kılarsa..."* deyip hadisi aynen zikretti.[235]

١٦٩٥-١٠٤/٥- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا -حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو

234 1691 nolu hadisin kaynakları

235 1691 nolu hadisin kaynakları

بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَبْلَ الظُّهْرِ سَجْدَتَيْنِ وَبَعْدَهَا سَجْدَتَيْنِ وَبَعْدَ الْمَغْرِبِ سَجْدَتَيْنِ وَبَعْدَ الْعِشَاءِ سَجْدَتَيْنِ وَبَعْدَ الْجُمُعَةِ سَجْدَتَيْنِ فَأَمَّا الْمَغْرِبُ وَالْعِشَاءُ وَالْجُمُعَةُ فَصَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَيْتِهِ

1695-104/5- Bana Züheyr b. Harb ve Ubeyd b. Said de tahdis edip dediler ki: Bize Yahya -o b. Said'dir- Ubeydullah'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bana Nafi', İbn Ömer'den haber verdi (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Ebu Usame tahdis etti, bize Ubeydullah, Nafi'den tahdis etti. O İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğleden önce iki rekat, ondan sonra da iki rekat, akşamdan sonra da iki rekat, yatsıdan sonra iki rekat, cumadan sonra da iki rekat kıldım. Akşam, yatsı ve cumada (bunları) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte evimde kıldım.[236]

Şerh

(1691-1695 numaralı hadisler)

Bu babta Um Habibe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği (1691) *"kim bir gün ve bir gecede on iki rekat namaz kılarsa..."* diğer rivayette (1693) *"müslüman bir kul her gün tatavvu olarak on iki rekat namaz kılarsa..."* İbn Ömer'in rivayet ettiği hadiste (1695) *"öğle namazından önce iki rekat..."* hadisleri vardır. Buhari'nin Sahih'inde fazladan: *"sabahtan önce de iki rekat"* ibaresi vardır. Böylelikle on iki rekat olmaktadır.

1696 numara ile gelecek olan Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği hadiste: "Öğleden önce dört, ondan sonra iki, akşam ve yatsıdan sonra ikişer, bir de fecir çıktıktan sonra iki rekat" sayılmaktadır ki, bunlar da on iki rekat eder. Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde ikindi namazının ratip sünneti sözkonusu edilmemektedir. Ama Ebu Davud'un Sünen'inde sahih bir isnad ile Ali (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikindiden önce iki rekat namaz kılarmış. İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Allah ikindiden önce dört rekat kılan kişiye rahmet buyursun"* buyruğunu da Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiş olup, Tirmizi hasen bir hadistir, demiştir. Öğleden sonra dört rekat kılınması hususunda da Um

236 Züheyr bin Harb'ın rivayetini Buhari, 1172; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8164'de rivayet etmiştir. Ebu Bekr bin Ebu Şeybe'nin hadisini ise yalnızca Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf 7849

Habibe'den sahih bir hadis rivayet edilmiştir. O dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim öğleden önce dört, öğleden sonra da dört rekat kılmaya devam ederse Allah ona cehennem ateşini haram eder."* Bunu da Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiş olup Tirmizi, hasen-sahih bir hadistir, demiştir.

Buhari'nin Sahih'inde İbn Muğaffel'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Akşamdan önce kılın"* buyurmuş, üçüncüsünde ise *"dileyen kimse için"* eklemiştir. Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde yine İbn Muğaffel'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her iki ezan arasında bir namaz vardır"* buyurduğu rivayet edilmektedir ki, kastettiği ezan ile kamet arasıdır.

Bunlar farzlarla birlikte kılınan revatip sünnetler hakkında sahih hadislerdir. Mezheb alimlerimiz ve ulemanın cumhuru bütün bu hadisleri kabul etmiş ve geçen hadislerde sözkonusu edilen bütün bu nafileleri müstehab kabul etmişlerdir. Bizim mezheb alimlerimiz arasında bunların hiçbirisi hakkında -akşamdan önceki iki rekat müstesna- görüş ayrılığı yoktur. Akşamdan önceki iki rekat hakkında da mezheb alimlerimizin iki görüşü olup bunların daha meşhur olanına göre müstehab olmadıklarıdır. Ama muhakkiklere göre sahih olan bunların İbn Muğaffel'in rivayet ettiği hadis ile bu iki rekatı kılmak için direklerin arkasında namaza durmakta acele etmeleri ile ilgili hadisler sebebi ile müstehab kabul etmişlerdir ki, bu son hadis de Buhari ve Müslim'in Sahih'lerindedir.

Mezheb alimlerimiz ve başkaları dedi ki: Revatip sünnetlerin sayısı hususunda hadislerin farklı olması, bu hususta işin genişliği şeklinde yorumlanır, ayrıca bunların en az ve en mükemmel sınırlarının bulunduğunu gösterir. En azı kılınmak sureti ile sünnetin aslı yerine getirilmiş olmakla birlikte, tercih olunan daha çok ve daha mükemmel olanı yapmaktır. Bu da daha önce kuşluk namazı ile ilgili hadislerle vitir hakkındaki hadislerdeki ihtilaf gibidir. Bütün bu namazlar hakkında en az ve en çok rekat sayıları ile ikisi arasındaki rekat sayıları belirtilmektedir ki, sünnetin esasını yerine getirmek için yeterli olan asgari rekat sayısı ile en mükemmel ve orta halli rekat sayısına delalet etmesi içindir. Allah en iyi bilendir.

(1691) Senetteki "Bize Ebu Halid tahdis etti... Um Habibe'den" bu hadiste biri diğerinden rivayet eden tabiinden dört kişi vardır ki bunlar Davud, Numan, Amr ve Anbese'dir. Buna benzer pekçok rivayet daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

"Sevindirici bir hadis" kolaylıkla birlikte ihtiva ettiği müjde dolayısıyla kişinin sevinmesine sebeb olan hadis demektir. Anbese hadisin sonunda zik-

rettiği gibi gereğini yerine getirmeye dikkat ederdi. Bazıları "yetesârru: sevindirici" fiilini meçhul bir fiil (edilgen) olarak ye harfi ötreli "yütesârru: (kendisi sebiyle) sevinilen" diye rivayet etmiştir ki, bu da doğrudur.

(1693) *"Tatavvu olarak, farz olmayarak"* ifadesi te'kid kabilinden olup istiâreli anlatımın kastedilme ihtimalini ortadan kaldırmak içindir. Buradan ihtiyaç duyulması halinde te'kid edici ifadenin kullanılmasının müstehap hükmü de anlaşılmaktadır.

(1691) "Um Habibe: Onları terk etmedim, dedi. Anbese de, Amr b. Evs de, Numan b. Salim de böyle dedi." Buradan alim ve kendisine uyulan bir kimsenin kendisini övmek maksadı gütmeksizin, aksine dinleyicileri bu hususta kendi ahlakı ile ahlaklanmaları ve bunu koruyup devam ettirmeye teşvik ederek yaptığı işi yapmaları için gayrete getirmek maksadı ile bu gibi sözleri söylemesinin güzel olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

(1695) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte öğleden önce iki secde kıldım." Burada secde (tercümede gösterildiği gibi) rekat demektir.

١٦/١٢٤- بَاب جَوَازِ النَّافِلَةِ قَائِمًا وَقَاعِدًا وَفِعْلِ بَعْضِ الرَّكْعَةِ قَائِمًا وَبَعْضِهَا قَاعِدًا

16/124- NAFİLENİN AYAKTA VE OTURARAK KILINMASININ, BİR REKATİN BİR BÖLÜMÜNÜN AYAKTA, DİĞER KISMININ OTURARAK KILINMASININ CAİZ OLUŞU BABI

١٦٩٦-١٠٥/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَنْ تَطَوُّعِهِ فَقَالَتْ كَانَ يُصَلِّي فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا ثُمَّ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَكَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَيُصَلِّي بِالنَّاسِ الْعِشَاءَ وَيَدْخُلُ بَيْتِي فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَكَانَ يُصَلِّي مِنْ اللَّيْلِ تِسْعَ رَكَعَاتٍ فِيهِنَّ الْوِتْرُ وَكَانَ يُصَلِّي لَيْلًا طَوِيلًا قَائِمًا وَلَيْلًا طَوِيلًا قَاعِدًا وَكَانَ إِذَا قَرَأَ وَهُوَ قَائِمٌ رَكَعَ وَسَجَدَ وَهُوَ قَائِمٌ وَإِذَا قَرَأَ قَاعِدًا رَكَعَ وَسَجَدَ وَهُوَ قَاعِدٌ وَكَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

1696-105/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Huşeym Halid'den haber verdi, o Abdullah b. Şakik'den şöyle dediğini nakletti: Aişe'ye Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazı (yani) tatavvu (nafile) namazları hakkında soru sordu. O dedi ki: Benim hanemde öğleden önce dört rekat kılar sonra çıkıp cemaate namaz kıldırır, sonra içeri girip iki rekat kılardı. Cemaate akşam namazını kıldırdıktan sonra da içeri girip iki rekat kılardı. Cemaate yatsıyı kıldırdıktan sonra evime girip iki rekat kılardı. Geceleyin de aralarında vitir olduğu halde dokuz rekat kılardı. O geceleyin uzun bir süre ayakta, yine geceleyin uzun bir süre oturarak da namaz kılardı. Ayakta iken Kur'an okuyunca ayakta rükû ve sücuda varırdı. Oturarak Kur'an okuduğu zaman oturduğu halde rukû ve sücud yapardı. Fecir çıkınca da iki rekat kılardı.[237]

Şerh

"Evinde öğleden önce dört rekat kılardı..." Sonra kıldığı diğer nafileleri sözkonusu etmektedir. Buna yakın bir ifade İbn Ömer'in hadisinde de geçmektedir. Buradan revatip sünnetlerin evde kılınmasının müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Aynı şekilde diğer namazların da (nafilelerin) evde kılınması müstehaptır. Bu hususta bizim mezhebimizde görüş ayrılığı olmadığı gibi cumhur da böyle demiştir. Bizim mezhebimizde de başkalarına göre de gece ve gündüz farz namazların revatipleri arasında bir fark yoktur. Selefden bir topluluk ise şöyle demiştir: Tercih olunan hepsinin mescitte kılınmasıdır. Ama Malik ve Sevri de şöyle demektedir: Efdal olan gündüzün revatiplerini mescitte, gecenin revatiplerini de evde kılmaktır.

Bizim delilimiz bu sahih hadislerdir. Bunlarda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sabahın ve cumanın sünnetlerini evinde kıldığı açıkça ifade edilmektedir. Bunların ikisi de gündüzün kılınan namazlardır. Bununla birlikte ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Namazın en faziletli olanı kişinin evinde kıldığı namazıdır, farz olan müstesna"* buyruğu da bunlarla birlikte delil teşkil etmektedir. Bu buyruk ise genel, sahih ve onunla çatışma halinde başka bir rivayetin bulunmadığı sarih (anlamı gayet açık) bir hadistir. Dolayısı ile kimsenin bunun dışına çıkma yetkisi yoktur. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları der ki: (Revatip başta olmak üzere) nafilelerin meşru oluşundaki hikmet, herhangi bir eksiklik sözkonusu olursa onlarla farzları tamamlamaktır. Nitekim Ebu Davud'un Sünen'inde ve başka kaynaklardaki hadislerde böylece sabit olmuştur. Ayrıca önceden nafile namaz kılmak sureti ile kişinin nefsi alışmış ve ona şevk duymuş olur. Kalbi en mükemmel bir

237 Ebu Davud, 1251; Tirmizi, 375 -muhtasar olarak-, 436 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16207

derecede farz namaza başka şeylerden uzaklaşarak hazırlanmış olur. Bundan dolayı Müslim'in bundan biraz sonra zikredeceği gibi gece namazına hafif iki rekat ile başlamak müstehab görülmüştür.

١٦٩٧-١٠٦/١٠٧/٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ بُدَيْلٍ وَأَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي لَيْلًا طَوِيلًا فَإِذَا صَلَّى قَائِمًا رَكَعَ قَائِمًا وَإِذَا صَلَّى قَاعِدًا رَكَعَ قَاعِدًا

1697-106/107/2- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Hammâd, Budeyl ve Eyyub'dan tahdis etti. Onlar Abdullah b. Şakik'den, o Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gece uzun zaman namaz kılardı. Eğer ayakta namaz kılarsa ayakta rükû yapar, oturarak namaz kılarsa oturarak rükû yapardı.[238]

١٦٩٨-١٠٨/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ بُدَيْلٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ كُنْتُ شَاكِيًا بِفَارِسَ فَكُنْتُ أُصَلِّي قَاعِدًا فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي لَيْلًا طَوِيلًا قَائِمًا فَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1698-108/3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Abdullah b. Şakîk dedi ki: Fars topraklarında hastalanmıştım. Bu sebeple oturarak namaz kılardım. Sonra buna dair Aişe'ye sordum, o: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin uzun süre ayakta namaz kılardı, dedi, sonra da ravi hadisi zikretti.[239]

١٦٩٩-١٠٩/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِاللَّيْلِ فَقَالَتْ كَانَ يُصَلِّي لَيْلًا طَوِيلًا قَائِمًا وَلَيْلًا طَوِيلًا قَاعِدًا وَكَانَ إِذَا قَرَأَ قَائِمًا رَكَعَ قَائِمًا وَإِذَا قَرَأَ قَاعِدًا رَكَعَ قَاعِدًا

1699-109/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Muâz b. Muâz, Humeyd'den tahdis etti, o Abdullah b. Şakik el-Ukaylî'den şöyle dediğini nakletti: Aişe'ye Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gece namazı hak-

238 Davud, 955; Nesai, 1645; Tuhfetu'l-Eşrâf 16201
239 1697 nolu hadisin kaynakları

kında sordum. O: Geceleyin uzunca bir süre ayakta namaz kılar, yine uzun bir süre oturarak namaz kılardı. Eğer kıraati ayakta yapmışsa ayakta iken rükûa varır. Eğer kıraati oturarak yapmışsa oturarak rükûa varırdı.[240]

١٧٠٠-١١٠/٥- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ سَأَلْنَا عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ قَائِمًا وَقَاعِدًا فَإِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَائِمًا رَكَعَ قَائِمًا وَإِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَاعِدًا رَكَعَ قَاعِدًا

1700-110/5- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Abdullah b. Şakik el-Ukaylî dedi ki: Aişe'ye Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gece namazı hakkında soru sorduk. O: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta ve oturarak çokça namaz kılardı. Namaza ayakta başlamışsa ayakta rükûa varırdı. Eğer namaza oturarak başlamışsa oturarak rükûa varırdı.[241]

Şerh

(1697-1700 numaralı hadisler)

(1697) "Oturarak namaz kılarsa oturarak rükûa varırdı." Bu hadisten ayakta durabilme gücü ile birlikte oturarak nafile namaz kılmanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu, ilim adamlarının icma ile kabul ettikleri bir husustur.

(1698) "Fars diyarında rahatsızlanmıştım. Oturarak namaz kılıyordum..." Meşrik ve Mağrib'in bütün ravileri bu kelimeyi bu şekilde "Fâris: Fars diyarında" diye zapt etmişlerdir.

Kadı Iyaz da bütün ravilerden böylece nakletmiş olup şunları söylemektedir: Bazıları hata ederek bunun doğrusu nekaris (nikris ve damla denilen hastalık)dır. Bu ise bilinen bir hastalıktır. Çünkü Aişe hiçbir zaman Fars ülkesine girmemiştir. Orada nasıl olur da ona soru sorabilir, demektedirler.

Ancak Kadı Iyaz böyle diyenin yanıldığını söyleyip şunları söylemektedir: Onun Aişe'ye bu sorusunu Fars ülkesinde sorması gerekmez. Aksine o bu sorusunu Fars topraklarından döndükten sonra Medine'de sormuştur. Hadisin zahirinden anlaşılan da budur. O daha önce yapıp ettiği bir işe dair sahih olup olmadığı hakkında ona soru sormuştur. Çünkü: Oturarak namaz kılıyordum, demiştir.

240 İbn Mace, 1228; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16205

241 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16222

١٧٠١-١١١/٦- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ أَخْبَرَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ قَالَ ح- وَحَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ- حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ح- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي شَيْءٍ مِنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ جَالِسًا حَتَّى إِذَا كَبِرَ قَرَأَ جَالِسًا حَتَّى إِذَا بَقِيَ عَلَيْهِ مِنَ السُّورَةِ ثَلَاثُونَ أَوْ أَرْبَعُونَ آيَةً قَامَ فَقَرَأَهُنَّ ثُمَّ رَكَعَ

1701-111/6- Bana Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî de tahdis etti, bize Hammâd -bin Zeyd- haber verip dedi ki: (H.) Bize Hasan b. er-Rabî' de tahdis etti, bize Mehdi b. Meymun tahdis etti. (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki tahdis etti (H.) Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize İbn Numeyr tahdis etti. Hepsi Hişam b. Urvee'den rivayet etti. (H.) Bana Züheyr b. Harb da -lafız ona ait olmak üzere- tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Said, Hişam b. Urve'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana babam Aişe'den şöyle dediğini haber verdi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i geceleyin oturarak kıldığı hiçbir namazında Kur'an okuduğunu (namaz kıldığını) görmedim. Nihayet yaşlanınca oturarak Kur'an okumaya (namaz kılmaya) başladı. Sureden otuz ya da kırk ayet kalınca ayağa kalkar bunları okur sonra rükûa varırdı.[242]

١٧٠٢-١١٢/٧- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ وَأَبِي النَّضْرِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي جَالِسًا فَيَقْرَأُ وَهُوَ جَالِسٌ فَإِذَا بَقِيَ مِنْ قِرَاءَتِهِ قَدْرُ مَا يَكُونُ ثَلَاثِينَ أَوْ أَرْبَعِينَ آيَةً قَامَ فَقَرَأَ وَهُوَ قَائِمٌ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ يَفْعَلُ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ مِثْلَ ذَلِكَ

1702-112/7- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e, Abdullah b. Yezid ve Ebu Nadr'dan naklettiği rivayetini okudum. İkisi Ebu Sele-

242 Ebu Rabi ez-Zehrani, Hasan bin er-Rabi, Ebu Bekr bin Ebu Şeybe ve Ebul Kureyb'in rivayetlerini yalnızca Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16867, 17013, 17250, 17277; Zuheyl bir Harb'ın rivayetini Buhari, 1148; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17308'de rivayet etmişlerdir.

me b. Abdurrahman'dan o Aişe'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturarak namaz kılar, oturduğu halde de Kur'an okurdu. Okumak istediği Kur'an'dan yaklaşık otuz ya da kırk ayet kadar kalınca ayağa kalkıp ayakta okur sonra rükû, sonra secde yapardı. Sonra da ikinci rekatta aynısını yapardı.[243]

١٧٠٣-١١٣/٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ أَبِي هِشَامٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ وَهُوَ قَاعِدٌ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ قَامَ قَدْرَ مَا يَقْرَأُ إِنْسَانٌ أَرْبَعِينَ آيَةً

1703-113/8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize İsmail b. Uleyye, Velid b. Ebu Hişam'dan tahdis etti. O Ebu Bekr b. Muhammed'den, o Amre'den, o Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturarak Kur'an okur (namaz kılar)dı. Rükûa varmak isteyince de bir kimsenin kırk ayet okuyacağı kadar bir süre ayakta dururdu.[244]

١٧٠٤-١١٤/٩- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الرَّكْعَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ قَالَتْ كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ قَامَ فَرَكَعَ

1704-114/9- Bize İbn Numeyr de tahdis etti... Alkame b. Vakkas dedi ki: Aişe'ye: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturarak namaz kılınca iki rekatta nasıl yapardı, dedim. O: İki rekatta da Kur'an okurdu, rükûa varmak istediği zaman kalkar, sonra rükûa varırdı, dedi.[245]

١٧٠٥-١١٥/١٠- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ هَلْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي وَهُوَ قَاعِدٌ قَالَتْ نَعَمْ بَعْدَ مَا حَطَمَهُ النَّاسُ

243 Buhari, 1119; Ebu Davud, 954; Tirmizi, 374; Nesai, 1647; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17709
244 Nesai, 1649; İbn Mace 1226; Tuhfetu'l-Eşrâf 17950
245 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf 17410

1705-115/10- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Abdullah b. Şakik dedi ki: Aişe'ye: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturarak namaz kılar mıydı, dedim, o: İnsanlar onu yorup ihtiyarlattıktan sonra, evet dedi.[246]

١٧٠٦-.../١١- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا كَهْمَسٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ فَذَكَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

1706-.../11- Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Kehmes, Abdullah b. Şakik'den şöyle dediğini tahdis etti. Aişe'ye... dedim. Sonra da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını zikretti.[247]

١٧٠٧-١١٦/١٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالاَ حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَمُتْ حَتَّى كَانَ كَثِيرٌ مِنْ صَلاَتِهِ وَهُوَ جَالِسٌ.

1707-116/12- Bana Muhammed b. Hâtim ve Harun b. Abdullah da tahdis edip dedi ki: ... Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın haber verdiğine göre Âişe (radıyallahu anhâ) kendisine şunu haber verdi: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak namazının çoğunluğunu oturarak kılmaya başladıktan sonra vefat etti.[248]

Şerh

(1701-1707 numaralı hadisler)

(1701) "Oturarak okurdu (namaz kılardı) Nihayet sureden... sonra rükûa varırdı." Hadisten aynı rekatın bir kısmının ayakta, bir kısmının da oturarak kılınmasının caiz olduğu hükmü çıkmaktadır. Mezhebimizin, Malik'in, Ebu Hanife'nin ve genel olarak ilim adamlarının kanaati de bu şekildedir. İster önce ayakta kılıp sonra otursun, ister önce oturup sonra kalksın, farketmez.

Seleften kimi bunu kabul etmemiş ise de bu yanlıştır. Kadı Iyaz, Ebu Hanife'nin iki arkadaşı; Ebu Yusuf ve Muhammed ile başkalarının, kıyamdan sonra oturmanın mekruh olduğunu söylediklerini nakletmektedir. Şayet ayakta kılmayı niyet edip sonradan oturmak isterse bize ve cumhurun kanaatine göre caiz olur. Maliki'lerden İbnu'l-Kasım, caizdir, derken, Eşheb, değildir demiştir.

246 Nesai, 1656; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16214

247 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16219

248 Nesai, 1655; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17734

(1703) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturarak Kur'an okur (namaz kılar) dı. Rükûa varmak isteyince..." Bu, nafilede kıyamı uzun tutmanın ve kıyamın uzun olanının aynı zaman zarfında çokça rekat kılmaktan daha faziletli olduğuna delildir. Mesele daha önceden genişçe geçmiş olup ilim adamlarının bu mesele hakkındaki görüş ayrılıklarını ve Şafii mezhebinin görüşünün ise, kıyamın faziletli olduğu şeklinde olduğunu zikretmiş idik.

(1705) İnsanlar onu yorup ihtiyarlattıktan sonra oturmaya başladı." Herevî, buradaki "hatama" fiilini açıklarken şunları söylemektedir: Bir kimse aile halkı arasında yaşlanacak olursa bu fiil kullanılır. Sanki onların işlerini, ağırlıklarını yüklenip onların maslahatına olan işlere itina göstermesi, onu yorup kurutmuş bir yaşlı haline getirdiğinden ötürü böyle denilmiş gibidir. Bir şey hakkında bu fiil kullanılırsa, onun kuruduğu anlamını ifade eder.

١٧٠٨-١١٧/١٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَحَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ كِلَاهُمَا عَنْ زَيْدٍ قَالَ حَسَنٌ- حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ حَدَّثَنِي الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا بَدَّنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَثَقُلَ كَانَ أَكْثَرُ صَلَاتِهِ جَالِسًا

1708-117/13- Bana Muhammed b. Hatim ve Hasan el-Hulvânî de tahdis etti, ikisi de Zeyd'den rivayet etti. Hasan dedi ki: Bize Zeyd b. Hubâb tahdis etti, bana Dahhâk b. Osman tahdis etti, bana Abdullah b. Ömer, babasından tahdis etti, o Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşlanıp (kilosu) ağırlaşınca namazını çoğunlukla oturarak kılardı.[249]

Şerh

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşlanıp ağırlaşınca..." Kadı Iyaz (yüce Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Ebu Ubeyd bu hadisi açıklarken şöyle demektedir: Şeddeli dal harfi ile "beddene" yaşlandı anlamındadır. Ebu Ubeyd dedi ki: Bu kelimeyi dal harfi ötreli ve şeddesiz olarak "bedune" diye rivayet edenin bu rivayetinin burada bir anlamı yoktur. Çünkü bu lafzın anlamı etinin çoğalması (kilo alması) demektir. Oysa bu hal Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in niteliklerine aykırıdır. Böyle diyerek Ebu Ubeyd dal harfinin ötreli okuyuşunu kabul etmemektedir.

Kadı Iyaz der ki: Bizim Müslim'deki ravilerin çoğunluğundan naklettiğimiz rivayet ötreli olarak "bedune" şeklindedir. el-Uzrî'nin rivayetinde ise

249 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16356

"beddene" şeklinde şeddelidir. Görüşüme göre bu bir ıslahtır. (Kadı şunları da eklemektedir): Ama her iki lafzın anlamı da Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında red olunamaz. Çünkü Aişe, Müslim'in Sahih'inde bundan biraz sonra gelecek hadiste: "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşlanıp et toplayınca vitri yedi rekat olarak kılmaya başladı", demiştir. Bir başka hadiste: "Et toplayınca" bir diğerinde: "Yaşlanıp eti çoğalınca" denilmektedir. İbn Ebu Hale'nin onun niteliklerini anlatırken: Eti sıkı, etli dediğini de görüyoruz. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır.

Bizim zaptımız ve ülkemizdeki asıl yazmaların çoğunluğunda ise bu lafız şeddelidir. Allah en iyi bilendir.

١٧٠٩-١١٨/١٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ السَّهْمِيِّ عَنْ حَفْصَةَ أَنَّهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى فِي سُبْحَتِهِ قَاعِدًا حَتَّى كَانَ قَبْلَ وَفَاتِهِ بِعَامٍ فَكَانَ يُصَلِّي فِي سُبْحَتِهِ قَاعِدًا وَكَانَ يَقْرَأُ بِالسُّورَةِ فَيُرَتِّلُهَا حَتَّى تَكُونَ أَطْوَلَ مِنْ أَطْوَلَ مِنْهَا

1709-118/14- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e, İbn Şihab'dan naklettiği rivayetini okudum. O Sâib b. Yezid'den, o Muttalib b. Ebu Vedaa es-Sehmî'den, o Hafsa'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i -vefatından bir sene öncesine kadar- namazında oturarak namaz kıldığını görmedim. İşte o zaman (nafile) namazında oturarak kılmaya başladı ve sureyi tertil ile öyle bir okurdu ki, sure gerçek uzunluğundan daha da uzun gelirdi.[250]

١٧١٠-.../١٥- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ ح- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ جَمِيعًا عَنِ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُمَا قَالَا بِعَامٍ وَاحِدٍ أَوِ اثْنَيْنِ

1710-.../15- Bana Ebu Tahir ve Harmele de tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus haber verdi (H.). Bize İshak b. İbrahim ve Abd b. Humeyd de tahdis edip dediler ki: Bize Abdurrezzak haber verdi, bize

250 Tirmizi, 373; Nesai, 1657; Tuhvetul Eşraf, 15812

Ma'mer haber verdi. Hepsi birlikte ez-Zühri'den bu isnad ile aynısını rivayet etti. Ancak ikisi bir ya da iki yıl kaydını zikrettiler.[251]

١٧١١-١١٩/١٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ حَسَنِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ سِمَاكٍ قَالَ أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَمُتْ حَتَّى صَلَّى قَاعِدًا

1711-119/16- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, Bize Ubeydullah b. Musa Hasan b. Salih'den tahdis etti, o Simâk'den şöyle dediğini nakletti: Cabir b. Semura'nın bana haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturarak namaz kılmadan vefat etmedi.[252]

Şerh

(1709-1711 numaralı hadisler)

(1709) "İbn Şihab'dan, o Saib b. Yezid'den, o Muttalib b. Ebu Vedâa'dan o Hafsa'dan" Bunlar yani Saib, Muttalib ve Hafsa, biri diğerinden nakleden üç sahabedir.

١٧١٢-١٢٠/١٧- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ عَنْ أَبِي يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ حُدِّثْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا نِصْفُ الصَّلَاةِ قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي جَالِسًا فَوَضَعْتُ يَدِي عَلَى رَأْسِهِ فَقَالَ مَا لَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو قُلْتُ حُدِّثْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّكَ قُلْتَ صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا عَلَى نِصْفِ الصَّلَاةِ وَأَنْتَ تُصَلِّي قَاعِدًا قَالَ أَجَلْ وَلَكِنِّي لَسْتُ كَأَحَدٍ مِنْكُمْ

1712-120/17- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti... Abdullah b. Amr dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bir kimsenin oturarak namaz kılması namazın yarısıdır"* buyurduğu bana haber verildi.

Ben de onun yanına gittim, oturarak namaz kıldığını görünce elimi onun başına koydum. O: *"Ne oluyor, ey Abdullah b. Amr"* dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasulü senin: *"Bir kimsenin oturarak namaz kılması namazın yarısıdır"* buyurduğun hadis bana nakledildi. Halbuki sen oturarak namaz kılıyorsun, deyince o: *"Evet, ama ben sizden herhangi bir kimse gibi değilim"* buyurdu.[253]

251 1709 numaralı hadisin kaynakları

252 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2145

253 Ebu Davud, 950; Nesai, 1658; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8937

١٧١٣-.../١٨- وحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ كِلَاهُمَا عَنْ مَنْصُورٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي رِوَايَةِ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي يَحْيَى الْأَعْرَجِ

1713-.../18- Bunu bize Ebu Bekir b. Ebu Şeybe, Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr birlikte Muhammed b. Cafer'den tahdis etti, o Şu'be'den rivayet etti (H.) Bize İbn Müsennâ da tahdis etti, bize Yahya b. Said tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, ikisi Mansur'dan bu isnad ile rivayet etti. Şu'be'nin rivayetinde ise: Ebu Yahya el-A'rec'den kaydı vardır.[254]

Şerh

(1712-1713 numaralı hadisler)

(1712) "Abdullah b. Amr'dan rivayete göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i oturarak namaz kılarken görmüş... *Ama ben sizden birisi gibi değilim,* buyurdu" hadisin anlamı şudur: Oturarak namaz kılana ayakta kılanın yarısı sevab verilir. Bununla birlikte namazı sahih, ecri ise eksiktir. Bu hadis ayakta durmaya güç yetirebilmekle birlikte oturarak nafile kılan kimsenin namazı hakkında yorumlanır. Böyle birisine ayakta namaz kılanın sevabının yarısı verilir. Şayet ayakta duramadığından dolayı oturarak nafile namaz kılacak olursa sevabı eksik olmaz. Aksine ayakta kılmış gibi sevab alır.

Farz namaza gelince, ayakta namaz kılma gücü ile birlikte oturarak namaz kılanın namazı sahih olmaz. Dolayısı ile burda sevap da olmaz. Hatta bundan dolayı kişi günahkâr olur.

Mezheb alimlerimiz der ki: Eğer bu hali ile namaz kılmayı helal görürse kafir olur ve tıpkı haramlığı yaygın olarak bilinen zina, faiz ya da başka bir haramı helal kabul etmiş gibi ona da mürted hükümleri uygulanır. Eğer ayakta duramadığı için oturarak yahut da ayakta da duramayıp oturarak da kılamadığından ötürü yanı üzere yatarak farzı kılacak olursa onun da sevabı ayakta namaz kılanın sevabı gibidir ve mezheb alimlerimizin ittifakı ile de sevabı eksilmez.

Bu durumda yarı sevab almaya dair bu hadisin ayakta durabilecek gücü bulunmakla birlikte oturarak nafile namaz kılan hakkında ve yalnız onun ile ilgili olarak kabul edilmesi gerekir. Mezhebimizin bu husustaki tafsilatı bu şe-

254 1712 nolu hadisin kaynakları

kildedir. Bu hadisin açıklaması ile ilgili olarak cumhur da böyle demiştir. Kadı Iyaz da bu açıklamayı aralarında Sevri ve İbn Macişun'un da bulunduğu bir topluluktan nakletmiş bulunmaktadır.

Maliki mezhebi imamlarından el-Bâcî'den de bu hadisi bir mazeret sebebi ile farz namazı bu halde kılan yahut da mazeretli ya da mazeretsiz nafileyi böyle kılan kişi hakkında kabul ettiğini nakletmekte ve şunları eklemektedir: Kimi ilim adamı da bu hadisi farzda ve nafilede oturmasına ruhsat teşkil edecek bir mazereti bulunmakla birlikte zorlukla ayakta durması mümkün kimse hakkında yorumlamıştır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben sizden herhangi birisi gibi değilim"* buyruğu bizim mezheb alimlerimize göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerinden birisini ifade etmektedir. Onun ayakta durma gücü ile birlikte oturarak nafile kılması onun şerefini yüceltmek için ayakta nafile kılması gibi değerlendirilmiştir. Nitekim o gerek bizim mezheb alimlerimizin gerek başkalarının kitaplarında bilinen bir takım özelliklere sahip kılınmıştır. Ben bütün bunları Tenzibul Esma ve Lügat adlı eserimin baş taraflarında sayıp dökmeye çalıştım.

Kadı Iyaz şu anlamda bir açıklama yapmıştır: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanların işleri ve külfetlerini yerine getirmenin neticesinde ve yaşının ilerlemesi sebebi ile meşakkat ile karşı karşıya kalmıştı. Bundan dolayı onun ecri bu hususta mazereti bulunmayan başkalarının aksine tam olarak takdir edilmiştir. Kadı'nın açıklaması bu olmakla birlikte zayıf ya da batıl bir açıklamadır. Çünkü eğer başkalarının bir mazereti varsa onların da sevapları eksiksizdir. Ayakta duracak gücü bulunan kimsenin ise mazereti olan kimse gibi olması sözkonusu değildir. Bu durumda Peygamber için herhangi bir özellik kalmamış olur. Bu açıklamaya göre "ben sizden birisi gibi değilim" sözü güzel kaçmaz ve böyle bir sözü kullanmak yerinde olmaz. O halde bunun doğrusu, mezheb alimlerimizin yaptıkları şu açıklamadır: Ayakta durabilecek gücü bulunmakla birlikte onun oturarak kıldığı nafilenin sevabı tıpkı ayakta kıldığı namazın sevabı gibidir ve bu da onun özelliklerindendir. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları nafilede ayakta durulması gereken yerde ve farz namazda da ayakta durmaktan aciz olması halinde oturma keyfiyetinin hangisinin daha faziletli olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir. Şafii'nin bu hususta iki görüşü olup bunların kuvvetli olanlarına göre, ayaklarını döşeyerek oturacağıdır. İkinci görüşe göre ise bağdaş kurar. Bazı mezheb alimlerimiz de

teverrük yaparak oturur derken bir kısmı da dizlerini bükerek oturur demişlerdir. Bununla birlikte nasıl oturursa caiz olur ama görüş ayrılığı hangisinin daha faziletli olduğu hakkındadır. Bize göre daha sahih olan ayakta durmaya ve oturmaya gücü yeten kimsenin yanı üzerine yatarak nafile kılmasının caiz olduğudur. Buna sebep ise Buhari'de yer alan şu sahih hadistir: *"Oturarak namaz kılana ayakta duranın ecrinin yarısı vardır."*[255]

Eğer yanı üzere yatarak namaz kılacak olursa sağ yanı üzere yatar. Sol yanına yatarak kılsa da caizdir ama efdal olana aykırıdır. Şayet yanı üzere yatma imkanı bulunmakla birlikte sırt üstü yatarsa sahih olmaz. Ama sırt üstü yatarak kılmasının daha faziletli olduğu ve yanı üzere yatarak kılması halinde sahih olmayacağı da söylenmiş ise de doğrusu birincisidir. Allah en iyi bilendir.

١٧/١٢٥- بَاب صَلَاةِ اللَّيْلِ وَعَدَدِ رَكَعَاتِ النَّبِيِّ ﷺ فِي اللَّيْلِ
وَأَنَّ الْوِتْرَ رَكْعَةٌ وَأَنَّ الرَّكْعَةَ صَلَاةٌ صَحِيحَةٌ

17/125- GECE NAMAZI VE NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN GECELEYİN KILDIĞI REKAT SAYISI, VİTİR NAMAZININ BİR REKAT OLDUĞU VE BİR REKATIN SAHİH BİR NAMAZ OLDUĞU BABI

١٧١٤-١٢١/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي بِاللَّيْلِ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يُوتِرُ مِنْهَا بِوَاحِدَةٍ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمُؤَذِّنُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ

1714-121/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e İbn Şihab'dan diye naklettiği rivayeti okudum. O Urve'den, o Aişe'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin on bir rekat namaz kılardı. Bunlardan birisini vitir olarak kılardı. Onu da bitirdikten sonra sağ yanı üzerine yatardı. Nihayet müezzin ona gel(ip sabah namazını haber verin)ce hafif iki rekat namaz kılardı.[256]

---

255 Elimizdeki Nevevi metinlerinde yanlış dizilerek tercümede yaptığımızın aksine yanlış olarak oturarak ve ayakta kelimeleri yer değiştirerek dizilmiştir. Düzeltme hadisin Buhari'de yer aldığı 1114 ve 1116 numaralı hadislere göre yapılmıştır. (çeviren)

256 Ebu Davud, 1335; Tirmizi, 440, 441; Nesai, 1695, 1725; Tuhfetu'l-Eşrâf 16593

١٧١٥-١٢٢/٢- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي فِيمَا بَيْنَ أَنْ يَفْرُغَ مِنْ صَلاَةِ الْعِشَاءِ وَهِيَ الَّتِي يَدْعُو النَّاسُ الْعَتَمَةَ إِلَى الْفَجْرِ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ وَيُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ فَإِذَا سَكَتَ الْمُؤَذِّنُ مِنْ صَلاَةِ الْفَجْرِ وَتَبَيَّنَ لَهُ الْفَجْرُ وَجَاءَهُ الْمُؤَذِّنُ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمُؤَذِّنُ لِلإِقَامَةِ

1715-122/2- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti. Bize İbn Vehb tahdis etti. Bana Amr b. el-Hâris, İbn Şihâb'dan haber verdi. O, Urve b. ez-Zubeyr'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -insanların ateme adını verdikleri- yatsı namazını bitirdikten sonra fecre kadar olan vakit arasında on bir rekat namaz kılardı. Her iki rekat arasında selam verir, bir rekatı da vitir olarak kılardı. Müezzin sabah ezanını okuyup bitirince ve fecrin çıktığını kendisi de ayan beyan görüp müezzin yanına gelince kalkıp hafif iki rekat namaz kılar sonra kamet için müezzin onun yanına gelinceye kadar sağ yanı üzerine uzanırdı.[257]

١٧١٦-.../٣- وَحَدَّثَنِيهِ حَرْمَلَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ بِهَذَا الإِسْنَادِ وَسَاقَ حَرْمَلَةُ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ وَتَبَيَّنَ لَهُ الْفَجْرُ وَجَاءَهُ الْمُؤَذِّنُ وَلَمْ يَذْكُرِ الإِقَامَةَ وَسَائِرُ الْحَدِيثِ بِمِثْلِ حَدِيثِ عَمْرٍو سَوَاءً

1716-.../3- Bunu bana Harmele de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan bu isnad ile haber verdi ve Harmele hadisi aynen onun gibi rivayet etti. Şu kadar var ki o rivayetinde "fecrin çıktığını ayan beyan görünce ve müezzin yanına gelince" ibarelerini zikretmediği gibi kamet getirmesini de sözkonusu etmedi. Ama hadisin geri kalan kısmını aynen Amr'ın hadisi gibi zikretti.[258]

١٧١٧-١٢٣/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ثَلاَثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً يُوتِرُ مِنْ ذَلِكَ بِخَمْسٍ لاَ يَجْلِسُ فِي شَيْءٍ إِلاَّ فِي آخِرِهَا

257 Ebu Davud, 1337; Nesai, 684, 1327; Tuhfetu'l-Eşrâf 16543
258 Nesai, 1327; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16704

1717-123/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti, (H.) bize ibn Numeyr tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Hişam babasından tahdis etti, o Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin on üç rekat namaz kılardı. Bunlardan beşini vitir olarak kılar ve sonundaki oturuş dışında hiçbirinde oturmazdı. [259]

١٧١٨-.../٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ ح وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَأَبُو أُسَامَةَ كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ-

1718-.../5- Bize Ebu Bekr b. Ebu şeybe tahdis etti, bize Abde b. Süleyman tahdis etti (H.) Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Veki' ve Ebu Usame de tahdis etti, hepsi Hişam'dan bu isnad ile rivayet etti.[260]

١٧١٩-١٢٤/٦- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً بِرَكْعَتَيِ الْفَجْرِ

1719-124/6- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys, Yezid b. Ebu Habib'den tahdis etti, o İrâk b. Malik'den, o Urve'den rivayet ettiğine göre Aişe kendisine şunu haber vermiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekatı ile birlikte (toplam) on üç rekat kılardı.[261]

١٧٢٠-١٢٥/٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ قَالَتْ مَا كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْأَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْأَلْ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا فَقَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ أَتَنَامُ قَبْلَ أَنْ تُوتِرَ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ إِنَّ عَيْنَيَّ تَنَامَانِ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي

259 Tirmizi, 459; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16981

260 Ebu Bekr ve Ebi Şeybe'nin rivayetini İbn Mace, 1359; Tuhfetu'l-Eşrâf,17052'de; Ebu Kureyb'in rivayetini yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf,16842 ve 17271

261 Ebu Davud, 1360; Tuhfetu'l-Eşrâf,16371

1720-125/7- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e Said b. Ebu Said el-Makburi'den naklettiği rivayetini okudum. O Ebu Seleme b. Abdullah'dan rivayet ettiğine göre Aişe'ye: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ramazan ayındaki namazı nasıldı, diye sormuş, Aişe: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazanda olsun başka olsun (gece) on dört rekattan fazla kılmazdı. Önce dört rekat kılardı, onları ne kadar güzel kıldığını ve uzunluklarını sorma. Sonra dört rekat daha kılardı, onları da ne kadar güzel kılıp ne kadar uzun tuttuğunu sorma. Sonra üç rekat kılardı, dedi. (Devamla) Aişe dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasulü! Vitir kılmadan uyur musun? dedim. O: *"Ey Aişe! Şüphesiz benim gözlerim uyur ama kalbim uyumaz"* buyurdu.[262]

١٧٢١-١٢٦/٨- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ كَانَ يُصَلِّي ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً يُصَلِّي ثَمَانَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ يُوتِرُ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ قَامَ فَرَكَعَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بَيْنَ النِّدَاءِ وَالْإِقَامَةِ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ

1721-126/8- Bize Muhammed b. el-Musennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiyy tahdis etti, bize Hişam, Yahya'dan tahdis etti, o Ebu Seleme'den şöyle dediğini nakletti: Aişe'ye Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazı hakkında sordum o: On üç rekat kılardı, sekaz rekat kılar, sonra vitir kılar, sonra oturduğu halde iki rekat kılardı. Rükûa varmak isteyince kalkıp öyle rükû ederdi. Sonra da sabah namazının ezanı ile kameti arasında iki rekat kılardı.[263]

١٧٢٢-.../٩- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ ح- وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بِشْرٍ الْحَرِيرِيُّ- حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ سَلَّامٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِهِمَا تِسْعَ رَكَعَاتٍ قَائِمًا يُوتِرُ مِنْهُنَّ

262 Buhari, 1147, 2013, 3569; Ebu Davud, 1341; Tirmizi, 439; Nesai, 1696; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17719

263 Ebu Davud, 1340; Nesai, 1755 -buna yakın-, 1779, 1780 -buna yakın-, Tuhfetu'l-Eşrâf, 17781

1722-.../9- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Hüseyn b. Muhammed tahdis etti, bize Şeyban, Yahya'dan şöyle dediğini tahdis etti: Ebu Seleme'yi dinledim (H.) Bana Yahya b. Bişr el-Hariri de tahdis etti, bize Muaviye -yani ibn Sellâm- Yahya b. Ebu Kesir'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Ebu Seleme'nin haber verdiğine göre o Aişe'ye Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ın namazına dair soru sordu, sonra hadisi aynen rivayet etti. Ancak her ikisinin hadisi rivayetinde "aralarında vitri de dahil, ayakta dokuz rekat (kıldı)" ibaresi vardır.[264]

١٧٢٣-١٢٧/١٠- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي لَبِيدٍ سَمِعَ أَبَا سَلَمَةَ قَالَ أَتَيْتُ عَائِشَةَ فَقُلْتُ أَيْ أُمَّهْ أَخْبِرِينِي عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ كَانَتْ صَلَاتُهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَغَيْرِهِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً بِاللَّيْلِ مِنْهَا رَكْعَتَا الْفَجْرِ

1723-127/10- Bize Amr en-Nâkıd da tahdis etti... Ebu Seleme dedi ki: Aişe'ye gidip: Anacığım, bana Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazına dair haber ver, dedim. O: O Ramazan ayında da başka zamanlarda da ikisi sabahın iki rekatı olmak üzere her gece on üç rekat kılardı, dedi.[265]

١٧٢٤-١٢٨/١١- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا حَنْظَلَةُ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ اللَّيْلِ عَشْرَ رَكَعَاتٍ وَيُوتِرُ بِسَجْدَةٍ وَيَرْكَعُ رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ فَتِلْكَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً

1724-128/11- Bize İbn Numeyr tahdis etti... Kasım b. Muhammed dedi ki: Aişe'yi şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin on rekat kılardı. Bir rekat vitir, iki rekat da sabah namazı kılardı. Böylelikle bunlar on üç rekat eder.[266]

Şerh

(1714-1724 numaralı hadisler)

Kadı Iyaz dedi ki: Sa'd b. Hişam'ın Aişe'den rivayet ettiği hadiste "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dokuz rekat (gece) kılıp kıyam ettiği" Urve'nin

264 1721 nolu hadisin kaynakları
265 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17730
266 Buhari 1140; Ebu Davud, 1334; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17448

Aişe'den rivayet ettiği (1715) hadiste "her iki rekatın sonunda selam verdiği ve birisinin de vitri teşkil ettiği on bir rekat kıldığı, müezzin de kendisine seslenmeye geldiğinde sabahın iki rekatını kıldığı, Hişam b. Urve'nin ve başkasının Urve'den Aişe'den diye naklettiği rivayette, sabah namazının iki rekatı ile birlikte on üç rekat kıldığı yine Aişe'den (1720) ramazan ayında olsun başka zamanlarda olsun on bir rekattan fazla kılmayıp bunları da dört, dört ve üç rekat olarak kıldığı, yine ondan nakledilen rivayete göre (1721) on üç rekat kılıp sekiz rekat kıldıktan sonra vitir kıldığı sonra da oturarak iki rekat kıldığı sonra da sabahın iki rekatını kıldığı belirtilmekte, bunu da diğer hadiste (1723) açıklığa kavuşturarak sabahın iki rekatının bunlar arasında yer aldığı, Buhari'de ondan gelen rivayette Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yedi rekat ve dokuz rekat kıldığı, ayrıca Buhari ve Müslim'in bundan sonra İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadiste onun geceleyin on üç rekat kılıp fecirden sonra da sabahın sünneti olan iki rekatı kıldığı, Zeyd b. Halid'in rivayet ettiği hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önce hafif iki rekat kılıp sonra uzunca iki rekat kıldığı ve hadisin geri kalan kısmını da zikrettikten sonra sonunda: "işte bunlar on üç rekat eder" dediği rivayet edilmektedir.

Kadı Iyaz dedi ki: İlim adamları dedi ki: Bu hadislerde İbn Abbas, Zeyd ve Aişe'nin her biri neye tanık olmuşsa onu haber vermektedir. Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın hadislerindeki ihtilafa gelince bu ihtilafın ondan gelen rivayetlerden kaynaklandığı söylendiği gibi, ondan rivayet nakledenlerden kaynaklandığı da söylenmiştir. Bununla birlikte onun on bir rekat ile ilgili haberi çoğunlukla yaptığı, diğer rivayetlerde zikrettiklerini ise nadiren bazı vakitlerde gördüklerine dair verdiği haberler olduğu da belirtilmiştir. Bunların da azamisi sabahın iki rekatı ile birlikte on beş rekat, asgarisi de yedi rekattir. Bu ise duruma göre değişen bir husustur. Vaktin genişliği -yahut Huzeyfe ve İbn Mes'ud'un rivayet ettikleri hadiste belirtildiği gibi- uzunca kıraat sebebi ile vaktin daralmasından dolayı, uyku, hastalık mazereti ya da başka bir mazeret sebebi ile, -Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın, Allah Rasulü yaşlanınca yedi rekat kıldığı rivayetinde olduğu gibi- yaşlanmak sebebi ile, bazen de -Zeyd b. Halid'in rivayet ettiği, bundan sonra da Müslim'in Aişe'den rivayet edeceği- gecenin ilk vaktinde kıldığı hafif iki rekatın sayılması, hatta bazen sabah namazının iki rekatının sayılması, bazen de her iki vakitte kılınan ikişer rekatı saymayışı yahut da birisini sayması gibi sebeblerden dolayıdır. Hatta bazen yatsının ratip sünnetini de bunlarla saymış, bazen de saymamıştır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu hususta fazlasının eklenmeyeceği azının da olmayacağı bir sınırın bulunmadığında ve gece namazının ne kadar çok yapılırsa ecir ve mükafatının da çok olan itaatlerden birisi olduğunda, ihtilafın ise

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiili uygulaması ve kendisi için seçip tercih ettiği husus hakkında olduğunda, görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Allah en iyi bilendir.

(1714) "Ve bir rekatı de vitir kılardı." Bu da vitrin asgarisinin bir rekat olduğuna ve tek başına kılınan bir rekatın sahih bir namaz olduğuna delildir. Bizim ve cumhurun kanaati budur. Ebu Hanife ise tek rekat ile vitir sahih olmaz ve tek rekat kesinlikle namaz olmaz, demiştir. Fakat sahih hadisler onun bu kanaatini red etmektedir.

Sabah namazının sünnetinden sonra uzanıp yatmak:

(1724) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) on bir rekat kılar ve bunlardan bir rekatı vitir olarak kılardı... İki hafif rekat kılardı." Hadisi ile ilgili olarak; Kadı Iyaz dedi ki: Bu hadis-i şerifte (1714) gece namazından sonra ve sabahın iki rekatından önce uzanmaktan söz edilmektedir. Diğer rivayette (1715) Aişe'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sabahın iki rekatından sonra uzandığını belirttiği gibi İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadiste (1788 vd.) ise uzanmasının gece namazından sonra ve sabahın iki rekatından önce olduğu belirtilmektedir.

(Kadı Iyaz devamla) dedi ki: Bu rivayetler ise Şafii ve Şafii mezhebine mensub ilim adamlarının sabahın iki rekatından sonra uzanıp yatmak sünnettir şeklindeki kanaatlerini reddetmektedir. Yine devamla dedi ki: Malik ve ilim adamlarının cumhuru, ashab-ı kiramdan bir topluluk, bunun bir bid'at olduğu kanaatindedir, dedikten sonra, sabah namazının iki rekatından sonra uzanıp yatmanın tercih edilmeyen bir rivayet olduğuna işaret etmekte ve: Bu sebeble iki rekattan önce uzanıp yatmak ile ilgili rivayet buna öncelenmelidir, demektedir. Devamla der ki: Üstelik kimse de iki rekattan önce uzanıp yatmanın sünnet olduğunu söylememiştir. Onlardan sonrası için de o böyledir. Müslim ise Aişe'den şöyle dediğini rivayet etmektedir (1729): "Eğer uyanık isem benimle konuşurdu, değilsem uzanıp yatardı." İşte bu, uzanıp yatmanın sünnet olmadığına, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)in bazen iki rekattan önce, bazen sonra uzanıp yattığına, bazen de hiç uzanmadığına delildir.

Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır. Sahih ya da doğru olan da şudur: Sabah namazından sonra uzanıp yatmak, Ebu Hureyre'nin hadisi dolayısı ile sünnettir. O dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz sabah namazının iki rekatını kıldıktan sonra sağ tarafına uzanıp yatsın."* Bu hadisi Ebu Davud ve Tirmizi, Buhari ve Müslim'in şartına göre sahih bir isnad ile rivayet etmiş olup, Tirmizi: Hasen-sahih bir hadistir demiştir.

O halde bu, uzanıp yatma emrini ihtiva eden sahih ve açık bir hadistir.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın, iki rekattan önce ve sonra uzanıp yatması, İbn Abbas'ın önce uzanıp yatması ile ilgili rivayet ettikleri hadisler ise buna aykırı değildir. Çünkü öncesinde uzanıp yatmak sonrasında uzanıp yatmamış olmasını gerektirmez. Bazı zamanlarda iki rekattan sonra uzanıp yatmayı terk etmiş olması bunun caiz olduğunu beyan için olabilir. Şayet (devamlı) terki sabit olursa -ki olmamıştır- o halde öncesinde de sonrasında da uzanıp yatıyor olma ihtimali vardır. O iki rekattan sonra uzanıp yatma emri bu emre uygun fiilî uygulaması ile ilgili rivayetlerle birlikte sahih olduğuna göre, neticede bunu kabul etmek kaçınılmaz bir sonuç olur. Eğer hadislerin bir arada telif edilmesi mümkün ise onların bir kısmını da reddetmek caiz olmaz. Bu ise daha önce işaret ettiğimiz iki yolla mümkün olmaktadır. Birincisi: O hem iki rekattan önce hem sonra uzanıp yatmıştır. İkincisi ise caiz olduğunu beyan etmek maksadı ile bazı vakitlerde daha sonraları bu şekilde uzanıp yatmayı terk etmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Sağ yanı üzerine yatardı" ifadesi, sağ tarafa uzanıp yatmanın ve uyumanın müstehap olduğuna delildir. İlim adamları şöyle der: Bunun hikmeti ise bu şekilde uykuya derin dalmamasıdır. Çünkü kalp sol yanındadır, sağı üzere yatarsa o vakit asılı kalır ve dolayısı ile uykuya derin dalmaz. Sol tarafı üzerine yatarsa rahat eder, dinlenir ve bundan dolayı da uykusu derin olur.

"Ona müezzin gelinceye kadar" bir mescit için düzenli bir müezzinin edinilmesinin müstehap olduğuna delil olduğu gibi, müezzinin imama namaz vaktinin geldiğini söylemesinin ve namazı kıldırmak üzere onu davet etmesinin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Mezheb alimlerimiz ve başkaları da bunu böylece açıkça ifade etmişlerdir.

"Hafif iki rekat kılardı..." Bunlardan kasıt, sabah namazının sünnetidir. Bu da bu namazların hafif kılınacağına (kısa kesileceğine) delildir. Buna dair açıklama, kendi babında geçmiş bulunmaktadır.

(1715) "Her iki rekat arasında selam verirdi" her iki rekat sonunda selam vermenin müstehap olduğuna delildir. Bazı hadislerde ise ancak son rekatta selam verdiği zikredilmektedir ki, bu da bunun da caiz olduğunu beyan için yapıldığı şeklinde yorumlanır.

"Tek bir rekat ile vitir kılardı." Bu da tek rekatın sahih olduğuna, vitrin asgarisinin bir rekat olduğuna dair açık bir ifadedir. Az önce geçti.

(1717) "Geceleyin on üç rekat kılar, bunun beş rekatını vitir olarak kılar, hiçbirinde oturmaz, yalnız sonuncusunda otururdu" diğer rivayette (1715) "her iki rekatın sonunda selam verirdi" öbür rivayette (1720): "Dört rekat,

sonra dört rekat daha kılar sonra üç rekat kılardı" öbür rivayette (1721): "sekiz rekat kıldıktan sonra bir rekatı vitir olarak kılardı" bir başka rivayette (1724): "on rekat kılıp bir secde (rekat)ı da vitir kıldığı" İbn Abbas'ın (1788 vd) rivayet ettiği hadiste "iki rekat kıldı..." İbn Ömer' ise daha sonra gelecek rivayetinde: "Gece namazı ikişer rekat ikişer rekat kılınırdı" denilmektedir.

Bütün bunlar vitir namazının özel olarak bir rekattan ibaret olmadığı on bir rekat ve on üç rekat dahi olmadığı aksine bütün bunların ve bunların arasındaki sayıların da caiz olacağı, bir kaç rekatın tek bir selam ile kılınmasının da caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bütün bunlar cevazı beyan içindir. Yoksa en faziletlisi her iki rekatın sonunda selam vermektir. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in meşhur olan fiilî uygulaması ile gece namazının ikişer rekat ikişer rekat olarak kılınması emri bilinen bir husustur.

(1720) "Dört rekat kılardı, onları ne kadar güzel, ne kadar uzun kıldığını hiç sorma!" Yani bunları kemâl derecesinde güzel ve uzun kılardı. Güzellikleri ve uzunlukları o kadar açıkça ortadaydı ki, onlar hakkında ayrıca soru sormaya, onları anlatmaya gerek yok.

Bu hadis ile birlikte bundan sonra gelecek kıraatin uzun tutulmasına, kıyamın uzatılmasına dair zikredilecek hadisler, kıyamı uzun tutmak, rükû ve sücudu çoğaltmaktan daha faziletlidir, diyen Şafii'nin mezhebinin ve diğerlerinin mezhebinin lehine bir delildir. Bir kesim ise çokça rükû ve secde yapmanın daha faziletli olduğunu söylemiştir.

Bir diğer kesim geceleyin kıyamı uzun tutmak daha faziletli, gündüzün rükû ve secdelerin sayısını çoğaltmak daha faziletlidir, demiştir. Mesele namazın nasıl kılınacağı ile ilgili bablarda delilleri ile genişçe açıklanmış bulunmaktadır.

(1720) "Benim gözlerim uyur ama kalbim uyumaz." Bu da nebilerin -Allah'ın salat ve selamları onlara- özelliklerindendir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vadide uyuyup güneş doğuncaya kadar sabah namazının vaktinin geçtiğini bilmediği hadisi ile fecrin ve güneşin doğuşunun kalp ile değil, göz ile alakalı olduğu ama abdestin bozulması ve benzeri hallerin ise kalp ile ilgili olduğu ile ilgili açıklamalar ve onun bazı vakitlerde kalbinin uyuduğu bazı vakitlerde uyumadığı, vadideki uyumasının da bu uyuduğu zamana denk geldiği, ama bunu açıklamanın birincisi olduğuna dair açıklamalar daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

(1721) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) on üç rekat namaz kılardı. Sekiz rekat kıldıktan sonra vitir kılardı..." İmam Evzai ile İmam Ahmed, Kadı Iyaz'ın

kendilerinden yaptığı nakil üzere bu hadisin zahiri anlamını almış ve vitir namazından sonra oturarak iki rekat kılmanın mübah olduğunu söylemişlerdir. Bunu ne yaparım ne de yapılmasına engel olurum, demiştir. Kadı Iyaz'ın dediğine göre İmam Malik bunu kabul etmemektedir.

Derim ki: Doğrusu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitirden sonra bu iki rekatı bu şekilde oturarak kılması, vitirden sonra namaz kılmanın caiz olduğunu ve nafilede oturarak kılınmasının caiz olduğunu beyan etmek içindir. Ama Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu sürekli yapmamış aksine bir, iki ya da bir kaç sayıda yapmıştır. Bu hususta Aişe'nin "namaz kılardı" ifadesi bizi aldatmamalıdır. Çünkü çoğunluğun ve muhakkik usul bilginlerinin kabul ve tercih ettiklerine göre "kâne: idi" lafzı sürekliliği de, bir işi tekrar yapmayı da gerektirmez. Çünkü bu ancak bir eylemin bir defa meydana geldiğine delil teşkil eden mazi bir fiildir. Eğer her hangi bir delil bu fiilin tekrarlandığına delalet ediyorsa gereğince amel edilir. Aksi taktirde sırf bu lafız kullanıldı, diye tekrar anlamını gerektirmez.

Nitekim Aişe (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: Ben ihramdan çıktığı için tavaftan önce Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e koku sürerdim, demiştir. Bilindiği gibi Allah Rasulü de Aişe (radıyallâhu anhâ) ile birlikte yalnızca bir defa hac yapmıştır ki o da Veda haccıdır. Burada görüldüğü gibi "kâne: idi" lafzını bir defa meydana gelen bir olay hakkında kullanmıştır. Burada umre ihramından sonra ona koku da sürmüş olabilir, denilemez. Çünkü umre yapan bir kimseye tavaf yapmadan önce icma ile hoş koku kullanması helal değildir. Böylelikle onun bu lafzı -usulcülerin de dediği gibi- bir defa yapmış olduğu bir iş hakkında kullanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Bizim oturarak kıldığı iki rekat ile ilgili bu hadisi böyle te'vil etmemizin sebebi ise, Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde ve başka kaynaklarda Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan ve ondan başka ashab-ı kiramdan pekçok kimseden gelmiş olan Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde yer alan meşhur rivayetlerin onun gece namazında son kıldığı namazının vitir olduğunu ifade etmiş olmalarıdır.

Ayrıca Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde gece namaz kılan bir kimsenin son kılacağı namazını vitir olmasını emreden meşhur çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bunlar arasında: *"Geceleyin namazınızı vitir olarak (tekli) kılınız. Gece namazı ikişer ikişer kılınır, sabah namazının vaktinin gireceğinden korkan hemen tek rekat vitir kılsın"* Buna benzer hadisler pekçoktur. O halde bu hadislerle ve benzerleri ile birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitirden sonra iki rekatı devamlı kıldığı ve bunları gece namazının son rekatleri olarak kıldığı nasıl zannedilebilir? O halde bunun manası az önce açıkladığımız gibi

bunun caiz olduğunu beyan etmekten ibarettir. Bu cevap doğru cevaptır. Kadı Iyaz'ın meşhur hadislerin tercih edilmesi ve oturarak iki rekat kıldığına dair rivayetin reddedildiğine dair işareti ise isabetli değildir. Çünkü hadisler sahih olarak gelmiş olup eğer farklı anlamları bir arada cem ve telif etme imkanı varsa yalnızca o yola gidilir. Biz de bu açıklamamız ile bu şekildeki hadislerin manasını bir arada cem ve telif etmiş olmaktayız. Hamd Allah'a mahsustur.

(1722) "Bize Yahya b. Bişr el-Hariri tahdis etti" Bu şerhin mukaddimesinde bu raviye dikkat çekilmiş bulunmaktadır.

"Ancak ikisinin hadisi rivayetinde aralarında vitir olmak üzere dokuz rekattır" kimi asıl nüshalarda "onlardan" anlamında: "minhunne" şeklindedir. Bazılarında ise "fihinne: aralarında" şeklindedir. Her ikisi de doğrudur.

(1724) "Bir secde ile vitir yapardı." Bununla bir rekat vitir kıldığı kast edilmektedir.

١٧٢٥-١٢٩/١٢- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ - حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ - حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ ح- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ قَالَ سَأَلْتُ الْأَسْوَدَ بْنَ يَزِيدَ عَمَّا حَدَّثَتْهُ عَائِشَةُ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَتْ كَانَ يَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ وَيُحْيِي آخِرَهُ ثُمَّ إِنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ إِلَى أَهْلِهِ قَضَى حَاجَتَهُ ثُمَّ يَنَامُ فَإِذَا كَانَ عِنْدَ النِّدَاءِ الْأَوَّلِ قَالَتْ وَثَبَ وَلَا وَاللهِ مَا قَالَتْ قَامَ فَأَفَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ وَلَا وَاللهِ مَا قَالَتْ اغْتَسَلَ وَأَنَا أَعْلَمُ مَا تُرِيدُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ جُنُبًا تَوَضَّأَ وُضُوءَ الرَّجُلِ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ صَلَّى الرَّكْعَتَيْنِ

1725-129/12- Bize Ahmed b. Yunus da tahdis etti, bize Züheyr tahdis etti, bize Ebu İshak tahdis etti (H.) Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Ebu Hayseme, Ebu İshak'tan şöyle dediğini haber verdi: Esved b. Yezid'e, Aişe'nin kendisine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği hadisi sordum. Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: O, gecenin ilk vaktinde uyur, sonrasını ihya ederdi. Ayrıca eğer ehline ihtiyacı varsa ihtiyacını da görür sonra uyurdu. İlk ezan vaktinde yatağından fırlardı -(ravi dedi ki:) Allah'a yemin ederim ki Aişe kalkardı, demedi-. Üzerine su boşaltırdı -ravi dedi ki: Allah'a yemin ederim ki o guslederdi, demedi ve ben onun ne kast ettiğini çok iyi biliyorum.- Eğer cünüp değil ise bir kimsenin namaz için aldığı abdest gibi abdest alır sonra da iki rekat namaz kılardı.[267]

267 Nesai, 1639 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf,16020

١٧٢٦-١٣٠/١٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ- حَدَّثَنَا عَمَّارُ بْنُ رُزَيْقٍ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي مِنْ اللَّيْلِ حَتَّى يَكُونَ آخِرَ صَلَاتِهِ الْوِتْرُ

1726-130/13- Bize Ebu Bekir b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Adem tahdis etti... Aişe dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin namaz kılardı. Ta ki son kıldığı namaz vitir olurdu.[268]

١٧٢٧-١٣١/١٤- حَدَّثَنِي هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَشْعَثَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ عَمَلِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ كَانَ يُحِبُّ الدَّائِمَ قَالَ قُلْتُ أَيَّ حِينٍ كَانَ يُصَلِّي فَقَالَتْ كَانَ إِذَا سَمِعَ الصَّارِخَ قَامَ فَصَلَّى

1727-131/14- Bana Hennâd b. es-Serri tahdis etti... Mesruk dedi ki: Aişe'ye Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameline dair soru sordum. O: Devamlı olanı severdi, dedi. Ben: Hangi zamanlarda namaz kılardı, dedim. O: Horozun sesini işitti mi kalkıp namaz kılardı, dedi.[269]

١٧٢٨-١٣٢/١٥- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ بِشْرٍ عَنْ مِسْعَرٍ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا أَلْفَى رَسُولَ اللهِ ﷺ السَّحَرُ الْأَعْلَى فِي بَيْتِي أَوْ عِنْدِي إِلَّا نَائِمًا

1728-132/15- Bize Ebu Kureyb tahdis etti... Aişe dedi ki: Seherin son vakitleri Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i benim evimde -yahut yanımda- ancak onu uykuda bulurdu.[270]

١٧٢٩-١٣٣/١٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَنَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا صَلَّى رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ فَإِنْ كُنْتُ مُسْتَيْقِظَةً حَدَّثَنِي وَإِلَّا اضْطَجَعَ

268 Müslim rivayet etmiştir 16031
269 Buhari, 1132, 6461; Ebu Davud, 1317 -buna yakın-; Nesai, 1615; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17659
270 Buhari, 1133; Ebu Davud, 1318, İbn Mace, 1197; Tuhfetu'l-Eşrâf,17715

1729-133/16- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Nasır b. Ali ve İbn Ebu Ömer tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne tahdis etti... Aişe dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabahın iki rekatını kıldıktan sonra eğer ben uyanık isem benimle konuşurdu, değilse uzanıp yatardı.[271]

١٧٣٠-.../١٧- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ زِيَادِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ ابْنِ أَبِي عَتَّابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ

1730-.../17- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti... Aişe, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[272]

١٧٣١-١٣٤/١٨- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ تَمِيمِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي مِنْ اللَّيْلِ فَإِذَا أَوْتَرَ قَالَ قُومِي فَأَوْتِرِي يَا عَائِشَةُ

1731-134/18- Bize Züheyr b. Harb da tahdis etti... Aişe dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin namaz kılardı. Vitri kıldıktan sonra: *"Ey Aişe! Kalk ve vitir namazını kıl"* derdi.[273]

١٧٣٢-١٣٥/١٩- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ -حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي صَلَاتَهُ بِاللَّيْلِ وَهِيَ مُعْتَرِضَةٌ بَيْنَ يَدَيْهِ فَإِذَا بَقِيَ الْوِتْرُ أَيْقَظَهَا فَأَوْتَرَتْ

1732-135/19- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti... Kasım b. Muhammed'in Aişe'den rivayet ettiğine göre, kendisi Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde enine uzanmış olduğu halde Rasulullah gece namazını kılardı. Geriye vitir namazı kalınca kendisini uyandırır o da vitir kılardı.[274]

---

271 Buhari, 1161, 1168; Ebu Davud, 1262; Tirmizi, 418 -buna yakın- Tuhfetu'l-Eşrâf, 17711

272 Ebu Davud, 1263 Tuhfetu'l-Eşrâf, 17707

273 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16333

274 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17451

١٧٣٣-١٣٦/٢٠- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي يَعْفُورٍ وَاسْمُهُ وَاقِدٌ وَلَقَبُهُ وَقْدَانُ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ كِلَاهُمَا عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مِنْ كُلِّ اللَّيْلِ قَدْ أَوْتَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَانْتَهَى وِتْرُهُ إِلَى السَّحَرِ

1733-136/20- Bize Yahya b. Yahya da haber verdi, bize Süfyan b. Uyeyne Ebu Yafur'dan -ki onun adı Vâkid, lakabı da Vekdân'dır- haber verdi (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'den tahdis etti. Her ikisi Müslim'den, o Mesud'dan, o Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin her vaktinde vitir kılmıştır. Sonunda vitir namazını seher vaktinde kılmıştır.[275]

١٧٣٤-١٣٧/٢١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ وَثَّابٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مِنْ كُلِّ اللَّيْلِ قَدْ أَوْتَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ وَأَوْسَطِهِ وَآخِرِهِ فَانْتَهَى وِتْرُهُ إِلَى السَّحَرِ

1734-137/21- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: Bize Veki, Süfyan'dan tahdis etti... Aişe dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin her vaktinde ilk vaktinde, orta vaktinde ve sonunda da vitir kılmıştır. Son olarak vitrini seher vaktinde kılmıştır.[276]

١٧٣٥-١٣٨/٢٢- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ- حَدَّثَنَا حَسَّانُ قَاضِي كِرْمَانَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ أَبِي الضُّحَى عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُلَّ اللَّيْلِ قَدْ أَوْتَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَانْتَهَى وِتْرُهُ إِلَى آخِرِ اللَّيْلِ

1735-138/22- Bana Ali b. Hucr tahdis etti -bize Kirman kadısı- Hassan, Said b. Mesruk'tan tahdis etti, o Ebu'd-Duha'dan, o Mesruk'dan, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin her vaktinde vitir kılmıştır, sonunda vitri gecenin son vakitlerinde kılmıştır.[277]

275 Buhari, 996; Ebu Davud, 1435; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17639
276 Tirmizi, 456; Nesai, 1680; İbn Mace, 1185; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17653
277 1733 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

(1725-1735 numaralı hadisler)

(1725) "Fırlardı" hızlıca kalkardı, demektir. Buradan ibadete gereken ihtimamı göstermenin ve şevkle ibadete yönelmenin gerektiği hükmü anlaşılmaktadır. Bu ise aynı zamanda *"güçlü mümin, zayıf müminden hayırlıdır ve Allah onu daha çok sever"* anlamındaki hadisin manasının da bir bölümünü teşkil etmektedir.

"sonra iki rekat kılardı" kasıt sabah namazının sünnetidir.

(1726) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin namaz kılardı..." Bu da bizim daha önce sözünü ettiğimiz "sünnet, gece namazının sonunda vitri kılmaktır" şeklindeki açıklamalarımıza bir delildir. Genel olarak bütün ilim adamları da böyle demiştir. Vitirden sonra oturarak iki rekat kılmanın açıklaması da daha önce geçti.

(1727) "O, devamlı olan ameli severdi." Bu da ibadette aşırıya kaçmayıp orta halli olmaya teşvik hükmünü, ayrıca insanın devamlı sürdüremeyip onu böylece götüremeyeceği kadar ibadetleri zorlanarak yapmaya kalkışmaması gerektiği hükmü de anlaşılmaktadır.

"Horoz sesini işitti mi..." Burada: Sârih (kelime anlamı ile: feryat eden), ilim adamlarının ittifakı ile horoz demektir. Çokça ötmesinden ötürü ona bu ismin verildiğini söylemişlerdir.

(1729) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazının iki rekatını kıldığı zaman eğer uyanıksam benimle konuşur, değilsem uzanıp yatardı" ifadesinde sabah namazının sünnetinden sonra konuşmanın mübah olduğuna delil vardır. Bizim mezhebimizdeki görüş böyle olduğu gibi Malik'in ve cumhurun görüşü de budur.

Kadı Iyaz dedi ki: Kûfeliler ise bunu mekruh görmüşlerdir. Ayrıca bu görüş İbn Mesud ve seleften bazılarından da rivayet edilmiştir. Çünkü bu zaman Allah'tan mağfiret dileme zamanıdır. Doğrusu ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiilî uygulaması dolayısı ile mübah olduğudur. Mağfiret dilemenin müstehab olduğu zaman olması ise, konuşmaya engel değildir.

(1731) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin namaz kılardı, vitir kıldıktan sonra: *Kalk, vitir kıl ey Aişe,* derdi" Diğer rivayette ise (1732) "vitir kıldı mı onu uyandırır o da vitir kılardı" denilmektedir. Buradan da vitir namazının gecenin son zamanında kılınmasının müstehap olduğuna delil vardır.

Bu rivayetten, insanın -ister teheccüd kılacak olsun, ister olmasın- gecenin sonunda ya bizzat yahut bir başkasının uyandırması ile uyanacağından emin olması halinde, vitir namazını gecenin sonuna bırakmanın müstehap olduğu, vitir namazını kılarak uyuma emrinin de -Allah'ın izni ile biraz sonra açıklayacağımız gibi- uyanacağından emin olmayan kimse hakkında sözkonusu olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Ebu Hureyre ve Ebu'd-Derdâ'nın rivayet ettiği hadislerde de bu hususa dikkat çekilmiş idi.

(1733) Müslim'in Ebu Yafur hakkında "Ebu Vâkid'dir lakabı da Vekdân'dır" sözüne gelince, daha meşhur olan budur. Aksi de söylenmiştir. Her ikisi de kaf harfi iledir. Burada adı geçen Ebu Yafur[un tam adı: Ebu Yafur el-Ekber el-Abdi el-Kufi et Tabiidir. Yine Ebu Yafur adında bir kişi daha vardır ki, bu da Ebu Yafur el-Esğar el-Abdî el-Kufi][278] et-Tabiidir.

Adı, Abdurrahman b. Ubeyd b. Nistas'tır. Her ikisinin künyesi, şehirleri ve tabiinden oluşları bakımından birbirleri ile ittifak etmişler ama isim ve kabileleri ile birbirinden ayrılmışlardır. Birincisine "Ebu Yafur el-Ekber" ikincisine "el-Esğar" denilir. Her ikisine dair açıklama aynı zamanda İman bölümünde, Amellerin Hangilerinin Daha Faziletli Olduğu bahsinde geçmiş bulunmaktadır.

(1734) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin her vaktinde vitir kıldı sonunda..." diğer rivayette (1735) ise: "Gecenin sonuna kadar" denilmektedir. Bundan vaktinin girmesinden sonra gecenin bütün vakitlerinde vitir kılmanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ilim adamları ilk vaktinin hangisi olduğunda ihtilaf etmişlerdir:

Mezhebimizdeki sahih ve Şafii'den ve mezheb alimlerinden meşhur olan kanaate göre yatsı namazının bitirilmesi ile birlikte vitir namazının vakti girer ve fecrin çıkışına kadar devam eder. İkinci görüşe göre yatsı namazının vaktinin girmesi ile birlikte girer. Bir diğer kanaate göre de yatsıdan sonra bir nafile kılınmadıkça tek bir rekatle vitir kılmak sahih olmaz. Bir görüşe göre ise vitrin vakti sabah namazına kadar devam eder, güneşin doğuşuna kadar devam ettiği de söylenmiştir.

"Sonunda vitri seher vaktinde kıldı" yani onun son yaptığı seher vaktinde vitir kılmak şeklinde idi. Kastettiği ise, diğer rivayette söylediği gibi, gecenin son vaktidir. Buradan da gecenin son vaktinde vitir kılmanın müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu hususta sahih hadisler birbirini pekiştirmektedir.

"Kirman" ismi kef harfi fethalı olarak "Kerman" diye de söylenir.

---

278 Köşeli parantez arasındaki ibare tercümeye esas aldığımız nüshada sehven atlanmış olup başka baskılardan eklenmiştir. (Çeviren).

١٨/١٢٦- بَاب جَامِعِ صَلَاةِ اللَّيْلِ وَمَنْ نَامَ عَنْهُ أَوْ مَرِضَ

18/126- GECE NAMAZI VE GECE NAMAZI KILMAYIP UYUYAN YA DA HASTALANAN KİMSENİN DURUMUNU KAPSAYAN BAB

١٧٣٦-١٣٩/١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ أَنَّ سَعْدَ بْنَ هِشَامِ بْنِ عَامِرٍ أَرَادَ أَنْ يَغْزُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدِمَ الْمَدِينَةَ فَأَرَادَ أَنْ يَبِيعَ عَقَارًا لَهُ بِهَا فَيَجْعَلَهُ فِي السِّلَاحِ وَالْكُرَاعِ وَيُجَاهِدَ الرُّومَ حَتَّى يَمُوتَ فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ لَقِيَ أُنَاسًا مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ فَنَهَوْهُ عَنْ ذَلِكَ وَأَخْبَرُوهُ أَنَّ رَهْطًا سِتَّةً أَرَادُوا ذَلِكَ فِي حَيَاةِ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ فَنَهَاهُمْ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ أَلَيْسَ لَكُمْ فِيَّ أُسْوَةٌ فَلَمَّا حَدَّثُوهُ بِذَلِكَ رَاجَعَ امْرَأَتَهُ وَقَدْ كَانَ طَلَّقَهَا وَأَشْهَدَ عَلَى رَجْعَتِهَا فَأَتَى ابْنَ عَبَّاسٍ فَسَأَلَهُ عَنْ وِتْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَعْلَمِ أَهْلِ الْأَرْضِ بِوِتْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ قَالَ عَائِشَةُ فَأْتِهَا فَاسْأَلْهَا ثُمَّ ائْتِنِي فَأَخْبِرْنِي بِرَدِّهَا عَلَيْكَ فَانْطَلَقْتُ إِلَيْهَا فَأَتَيْتُ عَلَى حَكِيمِ بْنِ أَفْلَحَ فَاسْتَلْحَقْتُهُ إِلَيْهَا فَقَالَ مَا أَنَا بِقَارِبِهَا لِأَنِّي نَهَيْتُهَا أَنْ تَقُولَ فِي هَاتَيْنِ الشِّيعَتَيْنِ شَيْئًا فَأَبَتْ فِيهِمَا إِلَّا مُضِيًّا قَالَ فَأَقْسَمْتُ عَلَيْهِ فَجَاءَ فَانْطَلَقْنَا إِلَى عَائِشَةَ فَاسْتَأْذَنَّا عَلَيْهَا فَأَذِنَتْ لَنَا فَدَخَلْنَا عَلَيْهَا فَقَالَتْ أَحَكِيمٌ فَعَرَفَتْهُ فَقَالَ نَعَمْ فَقَالَتْ مَنْ مَعَكَ قَالَ سَعْدُ بْنُ هِشَامٍ قَالَتْ مَنْ هِشَامٌ قَالَ ابْنُ عَامِرٍ فَتَرَحَّمَتْ عَلَيْهِ وَقَالَتْ خَيْرًا قَالَ قَتَادَةُ وَكَانَ أُصِيبَ يَوْمَ أُحُدٍ فَقُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ أَنْبِئِينِي عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَتْ أَلَسْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ قُلْتُ بَلَى قَالَتْ فَإِنَّ خُلُقَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ كَانَ الْقُرْآنَ قَالَ فَهَمَمْتُ أَنْ أَقُومَ وَلَا أَسْأَلَ أَحَدًا عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَمُوتَ ثُمَّ بَدَا لِي فَقُلْتُ أَنْبِئِينِي عَنْ قِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ أَلَسْتَ تَقْرَأُ يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ قُلْتُ بَلَى قَالَتْ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ قِيَامَ اللَّيْلِ فِي أَوَّلِ هَذِهِ السُّورَةِ فَقَامَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ حَوْلًا وَأَمْسَكَ اللَّهُ خَاتِمَتَهَا اثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا فِي السَّمَاءِ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ فِي آخِرِ هَذِهِ السُّورَةِ التَّخْفِيفَ فَصَارَ قِيَامُ اللَّيْلِ تَطَوُّعًا بَعْدَ فَرِيضَةٍ قَالَ قُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ

أَنْبِئِينِي عَنْ وِتْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ كُنَّا نُعِدُّ لَهُ سِوَاكَهُ وَطَهُورَهُ فَيَبْعَثُهُ اللَّهُ مَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَتَسَوَّكُ وَيَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي تِسْعَ رَكَعَاتٍ لَا يَجْلِسُ فِيهَا إِلَّا فِي الثَّامِنَةِ فَيَذْكُرُ اللَّهَ وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ ثُمَّ يَنْهَضُ وَلَا يُسَلِّمُ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّ التَّاسِعَةَ ثُمَّ يَقْعُدُ فَيَذْكُرُ اللَّهَ وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ ثُمَّ يُسَلِّمُ تَسْلِيمًا يُسْمِعُنَا ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ مَا يُسَلِّمُ وَهُوَ قَاعِدٌ وَتِلْكَ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يَا بُنَيَّ فَلَمَّا سَنَّ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ وَأَخَذَهُ اللَّحْمُ أَوْتَرَ بِسَبْعٍ وَصَنَعَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ مِثْلَ صَنِيعِهِ الْأَوَّلِ فَتِلْكَ تِسْعٌ يَا بُنَيَّ وَكَانَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِذَا صَلَّى صَلَاةً أَحَبَّ أَنْ يُدَاوِمَ عَلَيْهَا وَكَانَ إِذَا غَلَبَهُ نَوْمٌ أَوْ وَجَعٌ عَنْ قِيَامِ اللَّيْلِ صَلَّى مِنَ النَّهَارِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً وَلَا أَعْلَمُ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَرَأَ الْقُرْآنَ كُلَّهُ فِي لَيْلَةٍ وَلَا صَلَّى لَيْلَةً إِلَى الصُّبْحِ وَلَا صَامَ شَهْرًا كَامِلًا غَيْرَ رَمَضَانَ قَالَ فَانْطَلَقْتُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَحَدَّثْتُهُ بِحَدِيثِهَا فَقَالَ صَدَقَتْ لَوْ كُنْتُ أَقْرَبُهَا أَوْ أَدْخُلُ عَلَيْهَا لَأَتَيْتُهَا حَتَّى تُشَافِهَنِي بِهِ قَالَ قُلْتُ لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ لَا تَدْخُلُ عَلَيْهَا مَا حَدَّثْتُكَ حَدِيثَهَا

1736-139/1- Bana Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî tahdis etti, bize Muhammed b. Ebu Adiy, Said'den tahdis etti o Katâde'den o Zürare'den rivayet ettiğine göre Sa'd b. Hişam b. Âmir, Allah yolunda gazaya çıkmak istedi. Bunun için Medine'deki bir akarını satıp onunla silah ve at satın alıp ölünceye kadar Bizanslılara karşı hücum etmek maksadı ile Medine'ye geldi. Medine'ye geldiğinde Medine ahalisinden bazı kimselerle karşılaştı ve ona böyle bir işten vaz geçmesini öğütleyip kendisine:

- Allah'ın Nebisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında altı kişi böyle bir iş yapmak istemişlerdi de Allah'ın Nebisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yapmaktan vazgeçmelerini ve: *"Sizin için bende uyulacak bir örnek yok mu?"* dediğini haber verdiler.

Ona bunu anlatınca o da boşamış olduğu hanımına geri döndü ve ona geri döndüğüne dair de şahit tuttu. Sonra İbn Abbas'ın yanına gelip ona Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitri hakkında soru sordu. İbn Abbas: Ben sana Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitrini yeryüzündekiler arasında en iyi bilen kimseyi söyleyeyim mi, dedi. O: Kim? dedi. İbn Abbas: Aişe'dir. Ona git ve ona sor, sonra da yanıma gelip bana sana ne şekilde cevap verdiğini haber ver, dedi.

(Sa'd b. Hişam devamla dedi ki): Ben de Aişe'nin yanına gittim, yolda Hakîm b. Eflah'a uğradım. Aişe'nin yanına gitmek üzere benimle birlikte gelmesini istedim. O: Hayır ben onun yanına yaklaşacak değilim, çünkü ben kendisine şu iki fırka hakkında bir şeyler söylememesini söylediğim halde o, onlar hakkında bir şey söylememeyi kabul etmeyip yine bildiğini yapmaya devam etti, dedi.

(Sa'd) dedi ki: Ben de ona and verince geldi. Onunla Aişe'ye gittik. Huzuruna girmek üzere izin istedik. O da bize izin verdi. Huzuruna girdik. Aişe: -onu tanıyarak- Hakîm mi? dedi. O, evet, dedi. Aişe: Seninle birlikte kim var? dedi. Hakim: Sa'd b. Hişam dedi. Aişe: Hişam kimdir? dedi. O: İbn Âmir'dir deyince, Aişe ona rahmet okudu ve hayır söyledi -Katâde dedi ki: Hişam, Uhud günü şehid düşmüştü.-

Ben: Müminlerin annesi, bana Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlakı hakkında haber ver, dedim, o: Sen Kur'an okumuyor musun? dedi. Ben: Okuyorum, dedim. Aişe: Şüphesiz Allah'ın Nebisi'nin ahlâkı Kur'an idi, dedi. (Sa'd) dedi ki: Bunun üzerine kalkıp gitmek ve ölünceye kadar hiç kimseye herhangi bir şey sormamak istedim, sonra da hatırıma şu geldi ve: Bana Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıyamından haber ver, dedim. Aişe (radıyallâhu anhâ): Sen Müzzemmil suresini okuyor musun (biliyor musun) dedi. Ben: Biliyorum, dedim. Aişe dedi ki: Aziz ve celil Allah, bu surenin baş taraflarında geceleyin namaz kılmayı farz kıldı. Bunun üzerine Allah'ın Nebi'si (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı bir sene süre ile gece namaza kalktı. Allah bu surenin son kısmını on iki ay semada alıkoydu. Sonunda Allah bu surenin sonundaki hafifletici hükmü indirdi ve bunun neticesinde gece namazı önce farz iken tatavvu (nafile) oldu.

(Sa'd) dedi ki: Ben: Ey müminlerin annesi! Bana Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitrinden haber ver, dedim. O şöyle dedi: Biz ona misvâkını ve abdest suyunu hazırlardık. Allah da geceleyin ne zaman dilerse onu o zaman uyandırırdı. Allah'ın Nebi'si o vakit misvak kullanır, abdest alır ve dokuz rekat namaz kılardı. Yalnızca sekizinci rekatta otururdu. Allah'ı anar, ona hamd ve dua ettikten sonra selam vermeksizin ayağa kalkardı. Bu şekilde kalkıp dokuzuncu rekatı kıldıktan sonra oturur, Allah'ı anar, O'na hamd ve dua eder, sonra da sesini bize işittirecek şekilde selam verirdi. Selam verdikten sonra oturduğu halde iki rekat kılardı. Böylelikle –oğulcuğum- kıldığı rekatların toplamı on bir rekat ederdi. Allah'ın Nebisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşı ilerleyip vücudu et toplayınca yedi rekat vitir kılmaya başladı ve iki rekatta önce yaptığının aynısını yaptı. Böylelikle oğulcuğum, bunlar dokuz

rekat eder. Allah'ın Nebi'si (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir namaz kıldı mı onu devam ettirmeyi severdi. Eğer uyku ya da bir ağrı sızı onu gece namazından alıkoyacak olursa gündüzün on iki rekat namaz kılardı. Allah'ın Nebi'sinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gecede Kur'an'ın tamamını okuduğunu bilmiyorum. Bir gece sabaha kadar namaz kıldığını da, Ramazan'ın dışında herhangi bir ayı tamamen oruçla geçirdiğini de bilmiyorum.

(Sa'd) dedi ki: Sonra İbn Abbas'ın yanına gittim, ona Aişe'nin hadisini naklettim. İbn Abbas: Aişe doğru söylemiştir. Eğer ben ona yakın gidip yahut onun huzuruna girseydim şüphesiz bunları ağzından dinlemek için yanına giderdim, dedi.

(Sa'd) dedi ki: Ben: Senin onun huzuruna girmediğini bilmiş olsaydım sana onun söylediklerini anlatmazdım, dedim. [279]

١٧٣٧-.../٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ ثُمَّ انْطَلَقَ إِلَى الْمَدِينَةِ لِيَبِيعَ عَقَارَهُ فَذَكَرَ نَحْوَهُ

1737-.../2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Katâde, Zurâre b. Evfa'dan, o Sa'd b. Hişam'dan rivayet ettiğine göre Sa'd hanımını boşadı. Sonra akarını satmak üzere Medine'ye gitti deyip, hadisi buna yakın olarak rivayet etti.[280]

١٧٣٨-.../٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ- حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ أَنَّهُ قَالَ انْطَلَقْتُ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلْتُهُ عَنْ الْوِتْرِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ وَقَالَ فِيهِ قَالَتْ مَنْ هِشَامٌ قُلْتُ ابْنُ عَامِرٍ قَالَتْ نِعْمَ الْمَرْءُ كَانَ عَامِرٌ أُصِيبَ يَوْمَ أُحُدٍ

1738-.../3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Sa'd b. Hişam dedi ki: Abdullah b. Abbas'ın yanına gidip ona vitir hakkında soru sordum. Sonra hadisi olayı ile birlikte zikretti ve hadisin rivayetine şunları da ekledi: Aişe: Hişam kimdir? dedi. Ben: İbn Âmir, dedim. Aişe: Âmir ne iyi bir adamdı, Uhud günü şehid oldu, dedi.[281]

279 Ebu Davud, 1342, 1343, 1344, 1345; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16104

280 1736 nolu hadisin kaynakları

281 1736 nolu hadisin kaynakları

١٧٣٩-.../٤- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى أَنَّ سَعْدَ بْنَ هِشَامٍ كَانَ جَارًا لَهُ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ سَعِيدٍ وَفِيهِ قَالَتْ مَنْ هِشَامٌ قَالَ ابْنُ عَامِرٍ قَالَتْ نِعْمَ الْمَرْءُ كَانَ أُصِيبَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ وَفِيهِ فَقَالَ حَكِيمُ بْنُ أَفْلَحَ أَمَا إِنِّي لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ لَا تَدْخُلُ عَلَيْهَا مَا أَنْبَأْتُكَ بِحَدِيثِهَا

1739-.../4- Bize İshak b. İbrahim ve Muhammed b. Râfi', -ikisi- Abdurrezzak'dan tahdis etti, bize Ma'mer, Katâde'den haber verdi, o Zürare b. Evfa'dan rivayet ettiğine göre Sa'd b. Hişam kendisinin komşusu idi. Kendisine hanımını boşadığını haber verdi, dedi ve hadisi (Katâde'den rivayette bulunan) Said'in hadisi rivayet ettiği manada nakletti. Onun rivayetinde şunlar da vardır: Aişe: Hişam kimdir? dedi. İbn Âmir'dir, dedi. Aişe: O ne iyi adamdı. Uhud günü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte savaşırken isabet almıştı (şehid olmuştu).

Yine onun rivayetinde şöyle denilmektedir: Hakim b. Eflah dedi ki: Ama ben senin onun yanına girmediğini bilseydim sana Aişe'nin hadisini bildirmezdim, dedi.[282]

١٧٤٠-١٤٠/٥- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ قَالَ سَعِيدٌ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا فَاتَتْهُ الصَّلَاةُ مِنْ اللَّيْلِ مِنْ وَجَعٍ أَوْ غَيْرِهِ صَلَّى مِنْ النَّهَارِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً

1740-140/5- Bize Sa'd b. Mansur ve Kuteybe b. Said tahdis etti, hepsi Ebu Avane'den rivayet etti. Said dedi ki: Bize Ebu Avane, Katâde'den tahdis etti, o Zürare b. Evfa'dan, o Sa'd b. Hişam'dan, o Aişe'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ağrı ya da başka bir sebep dolayısı ile geceleyin namaz kılamayacak olursa gündüzün on iki rekat kılardı.[283]

١٧٤١-١٤١/٦- وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ أَخْبَرَنَا عِيسَى وَهُوَ ابْنُ يُونُسَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ

282 1736 nolu hadisin kaynakları
283 Nesai, 1788 -buna yakın-; Tirmizi, 445, Tuhfetu'l-Eşrâf, 16105

رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا عَمِلَ عَمَلًا أَثْبَتَهُ وَكَانَ إِذَا نَامَ مِنَ اللَّيْلِ أَوْ مَرِضَ صَلَّى مِنَ النَّهَارِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً قَالَتْ وَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ لَيْلَةً حَتَّى الصَّبَاحِ وَمَا صَامَ شَهْرًا مُتَتَابِعًا إِلَّا رَمَضَانَ

1741-141/6- Bize Ali b. Haşrem de tahdis etti... Sa'd b. Hişam el-Ensari, Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir amel yapmaya başladı mı onda sebat ederdi. Geceleyin uyuyup (teheccüde uyanmaz) ya da hastalanır ise gündüzün on iki rekat namaz kılardı.

Aişe dedi: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir geceyi sabaha kadar kıyamla (namaz kılmakla) geçirdiğini de görmedim, Ramazan dışında her hangi bir ayı da ardı arkasına kesintisiz oruç tuttuğunu da, dedi.[284]

Şerh

(1736-1741 numaralı hadisler)

(1736) "Onunla silah ve at almak istedi." Kurâ': At'ın bir ismidir.

"Hanımına döndü ve döndüğüne de şahit tuttu." (Ric'î -yani yeni bir akit ve mehir gerekmeksizin dönme hakkına sahip olduğu bir talakla boşamış olduğu hanımına dönmek anlamındaki): Rec'at, lafzı ric'at olarak da kullanılır. Ama çoğunluğa göre (re harfi fethalı olarak) rec'at, daha fasihtir. el-Ezherî ise ric'at söyleyişinin daha fasih olduğunu söylemiştir.

"İbn Abbas'a gidip sordu, o: Yeryüzündekiler arasında (bu hususu) en iyi bileni sana söyleyeyim mi? dedi" Buradan alim bir kimseye herhangi bir husus hakkında soru sorulup da başkasının bunu daha iyi bildiğini biliyor ise soranı ona yönlendirmesinin müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Çünkü din nasihattır. Bununla birlikte bu insaflı olmayı ve fazilet ehlinin faziletini itiraf edip bilmeyi ve mütevazi olmayı da ihtiva etmektedir.

"Biz ona bu iki fırka hakkında bir şey söylememesini söyledik..." İki şia/fırka anlamındaki "şiatân" lafzı ile kastedilen o zamanlarda cereyan eden savaşlardır.

"Allah'ın Nebisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahlakı Kur'an idi." Yani Kur'an gereğince amel etmek, onun sınırlarında durmak, onun edebi ile edeplenmek, verdiği misal ve kıssalardan ibret almak, üzerinde iyiden iyiye düşünmek, onu güzel okumak demektir.

284 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16109

"Böylelikle gece namazı önce farz iken tatavvu oldu." Bu ifadelerin zahirinden gece namazının hem Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem ümmeti hakkında nafile olduğu anlaşılmaktadır. Ümmet için gece namazının tatavvu olduğu icma ile kabul edilmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında ise farz oluşunun nesh olup olmadığı hususunda ilim adamları ihtilaf etmişlerdir. Bize göre de daha sahih olan nesh olduğudur. Kadı Iyaz'ın selefden birisinden nakletmiş olduğu kendisine gece namazı (kıyamü'l leyl) adının verilebileceği asgari bir miktarın -bir koyunu sağmak süresi kadar dahi olsa- yapılması vaciptir (farzdır) şeklindeki görüş ise yanlıştır ve bu görüş sahibinden önce gerçekleşmiş icma ile reddolunur. Bununla birlikte sahih nasların da ifade ettiği üzere beş vakit namazın dışında farz namaz yoktur.

"Onun misvakını ve abdest suyunu hazırlardık." Bunun ve vaktinden önce ibadetin sebeblerini yerine getirmek üzere hazırlanıp ibadete itina göstermenin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

"Misvak kullanır ve abdest alırdı." Uykudan uyanınca misvak kullanmanın müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

"Oturmaksızın dokuz rekat kılardı... Selam verdikten sonra da oturarak iki rekat namaz kılardı." Buna dair açıklama az önce geçmiş bulunmaktadır.

"Allah'ın Nebi'sinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşı ilerleyip de et toplayınca" asıl nüshaların bir çoğunda ("yaşlandı" anlamındaki lafız) "senne" şeklindedir, bazılarında ise "esenne" diye yazılmıştır. Dilde meşhur olan da bu kullanımdır.

"Uyuyakaldığı ya da bir ağrısı dolayısı ile gece namaz kılamayacak olursa..." Bu da insanın yaptığı belli ibadetlere gereken dikkati göstermesinin ve bu ibadet(in vakti) geçecek olursa kazasının yapılmasının müstehab olduğuna delildir.

١٧٤٢-١٤٢/٧- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ ح- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ وَعُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَاهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدٍ الْقَارِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرَأَهُ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنْ اللَّيْلِ

1742-142/7- Bize Harun b. Maruf tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb tahdis etti (H.) Bana Ebu Tahir ve Harmele de tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb, Yunus b. Yezid'den haber verdi, o İbn Şihab'dan, o es-Saib b. Yezid ve Ubeydullah b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre ikisi kendisine Abdurrahman b. Abd el-Kari'den şöyle dediğini haber verdiler: Ömer b. el-Hattab'ı şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim Kur'an'dan (okumayı adet edindiği) hizbini yahut onun bir bölümünü okumayıp uyur da bunu sabah namazı ile öğle namazı arasında okursa onu geceleyin okumuş gibi ona yazılır"* buyurdu.[285]

Şerh

"Yunus'dan o İbn Şihab'dan... derken dinledim." Bu isnad ve hadis Darakutni'nin Müslim aleyhine istidrâkde bulunduğu hadislerden birisi olup, bu hadisi bir topluluğun bu şekilde merfu olarak, bir başka topluluğun da bunu mevkuf olarak rivayet ettiğini ileri sürmüştür. Bu illetin var olduğunu söylemek de, hadisin kendisi de sahihtir (doğrudur). İsnadı da aynı şekilde sahihtir.

Bu Şerhin Mukaddimesinde geçmiş fasıllarda bu kaide de açıklanmış idi. Bundan sonra daha başka yerlerde de açıklanmıştır. Ayrıca sahih olanın, hatta fukahanın, usulcülerin ve muhaddislerin muhakkiklerinin kabul ettikleri doğrunun şu olduğunu da açıklamıştık: Eğer hadis hem merfu, hem mevkuf yahut hem mevsul, hem mürsel olarak rivayet edilmiş ise hadisin merfu ve mevsul olduğuna hükmedilir. Çünkü bu rivayette sika bir kimsenin ziyadesi vardır. Hadisi merfu ve mevsul olarak rivayet edenlerin hafızlık ve sayı bakımından daha çok ya da daha az olmaları bakımından bir fark yoktur. Allah en iyi bilendir.

Bu isnadda güzel bir incelik de vardır, o da şudur: Bu hadiste sahabenin tabiinden olan birisinden rivayeti vardır ki, bu es-Saib'in Abdurrahman'dan rivayetidir. Aynı zamanda bu yaşça büyük olanların yaşça küçüklerden rivayeti kapsamına da girer.

"el-Karî" sondaki ye harfi şeddeli olup bilinen kabile olan "Kare"ye mensuptur. Daha önce birkaç defa açıklanmış idi.

285 Ebu Davud, 1313; Tirmizi, 581; Nesai, 1789, 1790, 1791, 1792 -mevkuf olarak-; İbn Mace, 1343, Tuhfetu'l-Eşrâf, 10592

١٩/١٢٧- بَاب صَلَاةِ الْأَوَّابِينَ حِينَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ

19/127- EVVÂBÎN NAMAZININ DEVE YAVRULARININ AYAKLARI (KIZGIN KUMDAN) YANDIĞI ZAMAN KILINMASI BABI

١٧٤٣-١٤٣/١- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ الْقَاسِمِ الشَّيْبَانِيِّ أَنَّ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ رَأَى قَوْمًا يُصَلُّونَ مِنْ الضُّحَى فَقَالَ أَمَا لَقَدْ عَلِمُوا أَنَّ الصَّلَاةَ فِي غَيْرِ هَذِهِ السَّاعَةِ أَفْضَلُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ حِينَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ

1743-143/1- Bize Züheyr b. Harb ve İbn Numeyr tahdis edip dediler ki: Bize İsmail -ki İbn Uleyyne'dir- Eyyub'dan tahdis etti, o Kasım eş Şeybani'den rivayet ettiğine göre Zeyd b. Erkam kuşluk namazını kılan bir topluluğu görünce: Bunlar namazın bu saatten başka bir vakitte kılınmasının daha faziletli olduğunu bilmiyorlar mı? Çünkü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evvâbîn namazı, deve yavrularının ayaklarının kızgın kumdan yandığı zaman kılınır"* buyurmuştur, dedi.[286]

١٧٤٤-١٤٤/٢- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ- حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ الشَّيْبَانِيُّ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى أَهْلِ قُبَاءَ وَهُمْ يُصَلُّونَ فَقَالَ صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ إِذَا رَمِضَتْ الْفِصَالُ

1744-144/2- Bize Züheyr b. Harb tahdis etti, bize Yahya b. Said, Hişam b. Ebu Abdullah'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bize Kasım eş-Şeybani, Zeyd b. Erkam'dan şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılmakta iken Tuba'lıların yanına çıkageldi ve: *"Evvâbîn namazı deve yavrularının ayaklarının kızgın kumdan yandığı zaman kılınır"* buyurdu.[287]

Şerh

"Evvâbîn namazı, deve yavrularının ayaklarının kızgın kumdan yandığı zaman kılınır." Ramdâ: Güneşte ileri derecede ısınmış, kızmış kuma denilir. Yani deve yavrularının ayakları yandığı zaman demektir. Evvâb da itaatkâr kimse, çok itaat eden demektir. İtaate dönen anlamında olduğu da söylenmiştir.

286 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 3682

287 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3682

Hadiste bu vakitte namaz kılmanın faziletli olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Mezheb alimlerimiz dedi ki: Bu vakit, kuşluk namazının en faziletli olduğu zamandır. Bunula birlikte güneşin doğuşundan, zeval vaktine kadar kılınması caizdir.

٢٠/١٢٨- بَاب صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى وَالْوِتْرُ رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ

20/128- GECE NAMAZI İKİŞER REKAT İKİŞER REKAT OLARAK KILINIR, VİTİR İSE GECENİN SONUNDA BİR REKAT OLARAK KILINIR BABI

١٧٤٥-١/١٤٥- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ وَعَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى فَإِذَا خَشِيَ أَحَدُكُمُ الصُّبْحَ صَلَّى رَكْعَةً وَاحِدَةً تُوتِرُ لَهُ مَا قَدْ صَلَّى

1745-145/1- Bize Muhammed b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e Nâfi' ve Abdullah b. Dinar'dan diye naklettiği rivayetini okudum: İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre bir adam Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gece namazına dair soru sordu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gece namazı ikişer rekat ikişer rekat olarak kılınır. Sizden biriniz sabah olacağından korkacak olursa daha önce kıldıklarını vitir (tek) yapmak için bir rekat kılar"* buyurdu.[288]

Şerh

"Gece namazı ikişer rekat ikişer rekat olarak kılınır." Hadis Buhari'nin Sahih'inde ve Müslim'de bu şekildedir. Ebu Davud ve Tirmizi de sahih isnatla: *"Gece ve gündüzün namazları ikişer rekat ikişer rekat kılınır"* diye rivayet etmişlerdir. Bu hadis daha faziletli olanı beyan anlamında kabul edilir. Bu da her iki rekatın sonunda selam vermesi şeklinde olur. İster gece ister gündüz kılınan namazlarda olsun iki rekatın sonunda selam vermek müstehabtır. Birkaç rekatı tek bir selam ile kılsa yahut da tek bir rekatı tatavvu (nafile) olarak kılsa bize göre yine caizdir.

288 Buhari, 990; Ebu Davud, 1356; Nesai, 1693; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7225

"Sizden biriniz sabah olacağından korkarsa kılmış olduklarını vitir yapmak üzere bir rekat kılar." Diğer hadiste (1762) *"sabahtan önce vitir kılınız"* buyurulmaktadır. Bu, vitri gece namazının sonunda kılmanın sünnet olduğuna ve vitir vaktinin fecrin doğuşu ile çıktığına delildir. Mezhebimizde meşhur olan görüş de budur. İlim adamlarının cumhuru da böyle demiştir. Fecirden sonra sabahın farzını kılıncaya kadar vaktinin devam ettiği de söylenmiştir.

١٧٤٦-١٤٦/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَاللَّفْظُ لَهُ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ- حَدَّثَنَا عَمْرٌو عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ح- وَحَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ فَقَالَ مَثْنَى مَثْنَى فَإِذَا خَشِيتَ الصُّبْحَ فَأَوْتِرْ بِرَكْعَةٍ

1746-146/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve Züheyr b. Harb da tahdis etti. Züheyr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Zühri'den tahdis etti, o Salim'den, o babasından, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu dinlemiştir: (H.) Bize Muhammed b. Abbas -ki lafız onundur- tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, bize Amr, Tavus'dan tahdis etti, o İbn Ömer'den rivayet etti. (H.) Bize Zühri, Salim'den tahdis etti, o babasından rivayet ettiğine göre bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gece namazına dair soru sordu. O: *"İkişer ikişerdir, sabahın olacağından korkarsan bir rekat vitir kıl"* buyurdu.[289]

١٧٤٧-١٤٧/٣- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ حَدَّثَهُ أَنَّ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَحُمَيْدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ حَدَّثَاهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ قَالَ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ صَلَاةُ اللَّيْلِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى فَإِذَا خِفْتَ الصُّبْحَ فَأَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ

1747-147/3- Bize Harmele b. Yahya tahdis etti... Salim b. Abdullah b. Ömer ile Humeyd b. Abdurahman b. Avf'ın, Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'dan tahdis ettiklerine göre o şöyle demiştir: Bir adam ayağa kalkıp:

289 İbn Mace, 1320; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6830, 7099

Ey Allah'ın Rasulu! Gece namazı nasıl kılınır? dedi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gece namazı ikişer rekat ikişer rekat kılınır. Sabah olacağından korkarsan tek bir rekat vitir kıl"* buyurdu.[290]

١٧٤٨-١٤٨/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ -حَدَّثَنَا حَمَّادٌ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ وَبُدَيْلٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ وَأَنَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّائِلِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ صَلَاةُ اللَّيْلِ قَالَ مَثْنَى مَثْنَى فَإِذَا خَشِيتَ الصُّبْحَ فَصَلِّ رَكْعَةً وَاجْعَلْ آخِرَ صَلَاتِكَ وِتْرًا ثُمَّ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَلَى رَأْسِ الْحَوْلِ وَأَنَا بِذَلِكَ الْمَكَانِ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَلَا أَدْرِي هُوَ ذَلِكَ الرَّجُلُ أَوْ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ

1748-148/4- Bana Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî de tahdis etti... Abdullah b. Ömer'den rivayete göre bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soru sordu. Ben de onun ile soru soran kişi arasında idim. Soran kişi: Ey Allah'ın Rasulü! Gece namazı nasıl kılınır? dedi. Allah Rasulü: *"İkişer ikişer, sabah olacağından korkarsan bir rekat kıl ve namazının sonunu vitir yap"* buyurdu.

Bir sene geçtikten sonra ben yine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yakınında aynı yerde iken acaba o adam mı yoksa bir başka adam mı bilemediğim (kişi) yine ona soru sordu. Allah Rasulü ona da aynısını söyledi.[291]

١٧٤٩-.../٥- وَحَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ وَبُدَيْلٌ وَعِمْرَانُ بْنُ حُدَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ وَالزُّبَيْرُ بْنُ الْخِرِّيتِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَا بِمِثْلِهِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِمَا ثُمَّ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَلَى رَأْسِ الْحَوْلِ وَمَا بَعْدَهُ

1749.../5- Bana Ebu Kâmil de tahdis etti... İbn Ömer'den (H.) Bize Muhammed b. Ubeyd el-Gubarî de tahdis etti... İbn Ömer dedi ki: Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soru sordu, deyip her ikisi de aynısını zikrettiler. Ama ikisinin hadisi rivayetlerinde: "Sonra ertesi sene bir adam ona soru sordu" ibaresi ve sonrası rivayet edilmemiştir.[292]

290 Nesai, 1672, 1673; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6710

291 Ebu Davud, 1421; Nesai, 1690 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7267

292 1748 nolu hadisin kaynakları

١٧٥٠-١٤٩/٦- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَسُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ وَأَبُو كُرَيْبٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ أَبِي زَائِدَةَ قَالَ هَارُونُ- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ أَخْبَرَنِي عَاصِمٌ الْأَحْوَلُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ بَادِرُوا الصُّبْحَ بِالْوِتْرِ

1750-149/6- Bize Harun b. Ma'ruf, Süreyc b. Yunus ve Ebu Kureyb birlikte İbn Ebu Zâide'den tahdis etti. Harun dedi ki: Bize İbn Ebu Zâide tahdis etti, bana Âsım el-Ahvel, Ubeydullah b. Şakik'den haber verdi, o İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sabah olmadan elinizi çabuk tutup vitri kılın"* buyurdu.[293]

١٧٥١-١٥٠/٧- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ -حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ مَنْ صَلَّى مِنْ اللَّيْلِ فَلْيَجْعَلْ آخِرَ صَلَاتِهِ وِتْرًا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ بِذَلِكَ

1751-150/7- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H.) Bize İbn Rumh da tahdis etti, bize Leys'in Nâfi'den haber verdiğine göre İbn Ömer dedi ki: Geceleyin namaz kılan bir kimse namazının sonunu vitir (tek) yapsın. Çünkü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu emrederdi.[294]

١٧٥٢-١٥١/٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي ح- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ الْمُثَنَّى قَالَا- حَدَّثَنَا يَحْيَى كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وِتْرًا

1752-151/8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti (H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti. (H.) Bana Züheyr b. Harb ve İbnu'l Musennâ da tahdis edip dediler ki: Bize Yahya tahdis etti, hepsi Ubeydullah'dan o, Nâfi'den o İbn Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Gece kıldığınız namazının sonunu vitir yapınız"*[295]

293 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7668

294 Nesai, 1681; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8297

295 Ebu Bekr bin Ebu Şeybe ile İbn Numeyr'in rivayetlerini yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7849, 7977. Zuheyr bin Harb'ın rivayetini Buhari, 998; Ebu Davud, 1438; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8145 de rivayet etmişlerdir.

١٧٥٣-١٥٢/٩- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ -حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَقُولُ مَنْ صَلَّى مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَجْعَلْ آخِرَ صَلَاتِهِ وِتْرًا قَبْلَ الصُّبْحِ كَذَلِكَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْمُرُهُمْ

1753-152/9- Bana Harun b. Abdullah da tahdis etti... Nafi'nin haber verdiğine göre İbn Ömer şöyle derdi: Geceleyin namaz kılan bir kimse namazının sonunda sabah olmadan önce vitir kılsın. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara böyle emir verirdi.[296]

١٧٥٤-١٥٣/١٠- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو مِجْلَزٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْوِتْرُ رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ

1754-153/10- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti... İbn Ömer dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Vitir gecenin sonunda bir tek rekat kılmaktır"* buyurdu.[297]

١٧٥٥-١٥٤/١١- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْوِتْرُ رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ

1755-154/11- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dedi ki: İbn Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Katâde'den tahdis etti o Ebu Miclez'den şöyle dediğini nakletti: Ben İbn Ömer'i Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Vitir gecenin sonunda kılınan bir rekattir"* buyurduğunu tahdis ederken dinledim.[298]

Şerh

"Vitir gecenin sonunda kılınan bir rekattır." Bu, bir rekat ile vitir kılmanın sahih olduğuna ve vitrin gecenin sonunda kılınmasının müstehab olduğuna bir delildir.

296 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7782
297 Nesai, 1688, 1689; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8558
298 1754 nolu hadisin kaynakları

١٧٥٦-١٥٥/١٢- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ- حَدَّثَنَا هَمَّامٌ- حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الْوِتْرِ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ وَسَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ

1756-155/12- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti... Ebu Miclez dedi ki: İbn Abbas'a vitir hakkında soru sordum, o dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Gecenin sonunda bir rekattir"* buyururken dinledim.

Sonra İbn Ömer'e sordum, o da şöyle dedi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Gecenin sonunda bir rekattır"* buyururken dinledim, dedi.[299]

١٧٥٧-١٥٦/١٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَا -حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ كَثِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُمْ أَنَّ رَجُلًا نَادَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أُوتِرُ صَلَاةَ اللَّيْلِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ صَلَّى فَلْيُصَلِّ مَثْنَى مَثْنَى فَإِنْ أَحَسَّ أَنْ يُصْبِحَ سَجَدَ سَجْدَةً فَأَوْتَرَتْ لَهُ مَا صَلَّى قَالَ أَبُو كُرَيْبٍ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَلَمْ يَقُلِ ابْنِ عُمَرَ

1757-156/13- Bize Ebu Kureyb ve Harun b. Abdullah da tahdis edip dediler ki: ... Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'in tahdis ettiğine göre İbn Ömer kendilerine şunu tahdis etmiştir: Bir adam Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mescitte iken seslendi. Ey Allah'ın Rasulü! Nasıl vitir yapayım, dedi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"(Nafile) namaz kılan bir kimse ikişer rekat ikişer rekat olarak namaz kılsın. Sabaha eriştiğini fark ederse hemen bir secde yapar (bir rekat kılar), bu da kılmış olduklarını onun için vitir (tek) yapar."*

Ebu Kureyb rivayetinde Ubeydullah b. Abdullah demekle birlikte "İbn Ömer" demedi.[300]

299 1754 nolu hadisin kaynakları
300 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 7306

١٧٥٨-١٥٧/١٤- حَدَّثَنَا خَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَبُو كَامِلٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ قُلْتُ أَرَأَيْتَ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلاَةِ الْغَدَاةِ أُطِيلُ فِيهِمَا الْقِرَاءَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ قَالَ قُلْتُ إِنِّي لَسْتُ عَنْ هَذَا أَسْأَلُكَ قَالَ إِنَّكَ لَضَخْمٌ أَلاَ تَدَعُنِي أَسْتَقْرِئُ لَكَ الْحَدِيثَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ وَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْغَدَاةِ كَأَنَّ الأَذَانَ بِأُذُنَيْهِ قَالَ خَلَفٌ أَرَأَيْتَ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْغَدَاةِ وَلَمْ يَذْكُرْ صَلاَةِ

1758-157/14- Bize Halef b. Hişam ve Ebu Kâmil tahdis edip dediler ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Enes b. Sîrîn'den şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer'e sorup: Sabah namazından önceki iki rekatta kıraati uzun tutmama ne dersin, dedim. O şöyle dedi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin ikişer rekat ikişer rekat namaz kılar ve bir rekat vitir kılardı.

(Enes b. Sirin) dedi ki: Ben: Ben sana bunun hakkında sormuyorum, dedim. O: Sen gerçekten yontulmamış birisisin, neden hadisin tamamını sana nakletmeme müsaade etmiyorsun. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin ikişer rekat ikişer rekat kılar ve bir rekat vitir kılardı. Sabah (namazın farzın)dan önce de ezan adeta onun kulaklarında imiş gibi sabah(ın farzın)dan önce iki rekat kılardı.

Halef (rivayetinde): "Sabah(ın farzın)dan önceki iki rekat hakkında ne dersin" dedi ve: "Salat" lafzını zikretmedi.[301]

Şerh

"Sen yontulmamış birisisin" bu sözleri ile kavrayışsızlığına, ahmaklığına, edebinin azlığına işaret etmektedir. Derler ki: Çünkü çoğunlukla iri cüsseli kimselerin vasfı böyledir. Bu şekilde söylemesinin sebebi ise ona söyleyeceklerini tamamlamadan önce acele edip sözünü kestiğinden dolayıdır.

"Sana hadisi tamamlamama..." yani hadisin geri kalanını sana söyleyip tam olarak anlatmama (fırsat ver) demektir.

"Ezan kulaklarında imiş gibi sabah (ın farzın)dan önce iki rekat kılar." Kadı Iyaz dedi ki: Burada ezandan kasıt kamettir. Bu sözler ile diğer namazlarına göre çokça hafif kılmasına bir işarettir.

301 Buhari, 995; Tirmizi, 461; İbn Mace, 1144 -muhtasar olarak-, 1174 -muhtasar olarak-, Tuhfetu'l-Eşrâf, 6652

١٧٥٩-١٥٨/١٥- وحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ بِمِثْلِهِ وَزَادَ وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ وَفِيهِ فَقَالَ بَهْ بَهْ إِنَّكَ لَضَخْمٌ

1759-158/15- Bize İbnu'l Musennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Bize Şube, Enes b. Sirin'den şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer'e sordum deyip, hadisi aynen rivayet etti ve: Gecenin sonunda da bir rekat vitir kılar, ibaresini ekledi. Onun rivayetinde şu da vardır: Beh beh sen muhakkak yontulmamış birisisin, dedi.[302]

Şerh

"Beh beh." Bundan vazgeç, bunu bırak anlamında olduğu söylendiği gibi, İbn Sikkit: Bu işin ehemmiyetini anlatmak için (noktalı hı ile) kullanılan: Beh beh ile aynı anlamdadır.

١٧٦٠-١٥٩/١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ حُرَيْثٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى فَإِذَا رَأَيْتَ أَنَّ الصُّبْحَ يُدْرِكُكَ فَأَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ فَقِيلَ لِابْنِ عُمَرَ مَا مَثْنَى مَثْنَى قَالَ أَنْ تُسَلِّمَ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ

1760-159/16- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şube tahdis edip dedi ki: Ukbe b. Hureys'i şöyle derken dinledim: İbn Ömer'i Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyurdu, diyerek tahdis ederken dinledim: *"Gece namazı ikişer rekat ikişer rekat kılınır. Sabaha eriştiğini görürsen bir rekat vitir kıl."*

İbn Ömer'e: İkişer ikişer ne demektir diye soruldu. O: Her iki rekatın sonunda selam vermendir (vermektir) dedi.[303]

١٧٦١-١٦٠/١٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ أَوْتِرُوا قَبْلَ أَنْ تُصْبِحُوا

302 1758 nolu hadisin kaynakları

303 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 7342

1761-160/17- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Ebu Said'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sabah olmadan önce vitir kılınız"* buyurdu.[304]

١٧٦٢-١٦١/١٨- وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللهِ عَنْ شَيْبَانَ عَنْ يَحْيَى قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو نَضْرَةَ الْعَوَقِيُّ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ أَخْبَرَهُمْ أَنَّهُمْ سَأَلُوا النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الْوِتْرِ فَقَالَ أَوْتِرُوا قَبْلَ الصُّبْحِ

1762-161/18- Bana İshak b. Mansur da tahdis etti... Ebu Nadra el-Avkî'nin haber verdiğine göre Ebu Said kendilerine şunu haber vermiştir: Kendileri (ashab) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vitir hakkında soru sordular, Allah Rasulü: *"Sabahtan önce vitir kılınız"* buyurdu.[305]

Şerh

Ebu Nadra el-Avkî, Abdulkayslılardan bir kol olan "Alke"ye mensuptur. Metalib sahibi Avke ve Aveke telaffuzlarını nakletmektedir. Doğru, meşhur ve tanınan ise sadece "Avke" şeklidir.

٢١/١٢٩- بَاب مَنْ خَافَ أَنْ لَا يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ أَوَّلَهُ

21/129- GECENİN SONUNDA UYANMAYANCAĞINDAN KORKAN BİR KİMSE GECENİN BAŞINDA VİTİR KILSIN BABI

١٧٦٣-١٦٢/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا حَفْصٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ خَافَ أَنْ لَا يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ أَوَّلَهُ وَمَنْ طَمِعَ أَنْ يَقُومَ آخِرَهُ فَلْيُوتِرْ آخِرَ اللَّيْلِ فَإِنَّ صَلَاةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ وَذَلِكَ أَفْضَلُ وَقَالَ أَبُو مُعَاوِيَةَ مَحْضُورَةٌ

1763-162/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Hafs ve Ebu Muaviye, A'meş'den tahdis etti, o Ebu Süfyan'dan, o Cabir'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gecenin son vakitlerinde kalkamayacağından korkan bir kimse, vitir namazını ilk vakitle-*

304 Tirmizi, 468; Nesai, 1683; İbn Mace, 1189; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4384
305 1761 nolu hadisin kaynakları

rinde kılsın. Gecenin son vakitlerinde kalkacağını ümit eden bir kimse, vitir namazını gecenin son vakitlerinde kılsın. Çünkü gecenin son vaktinde kılınan namaz şahit olunan bir namazdır ve bu daha faziletlidir."

Ebu Muaviye: *"(Şahid olunan yerine) hazır olunan"* demiştir.[306]

١٧٦٤-١٦٣/٢- وَحَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ- حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ وَهُوَ ابْنُ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ أَيُّكُمْ خَافَ أَنْ لَا يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ ثُمَّ لِيَرْقُدْ وَمَنْ وَثِقَ بِقِيَامٍ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ مِنْ آخِرِهِ فَإِنَّ قِرَاءَةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَحْضُورَةٌ وَذَلِكَ أَفْضَلُ

1764-163/2- Bana Seleme b. Şebib de tahdis etti... Ebu Zübeyr, Cabir'den şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Hanginiz gecenin son vaktinde kalkamayacağından korkarsa vitir kılsın sonra uyusun. Ama gece kalkacağından emin olan bir kimse son vaktinde vitir kılsın. Çünkü gecenin son vaktinde kıraatte hazır olunur ve bu daha faziletlidir."*[307]

Şerh

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Cabir'in rivayet ettiği hadiste: *"Gecenin son vaktinde kalkamayacağından korkan bir kimse..."* buyruğunda gecenin sonunda uyanacağına güvenen bir kimsenin vitri gecenin son vaktine kadar ertelemesinin ama buna güvenmeyen bir kimsenin ise vitri erken kılmasının daha faziletli olduğuna açık bir delil bulunmaktadır. Doğrusu budur. Geri kalan diğer mutlak hadisler ise açık ve doğru olan bu tafsilata göre yorumlanır. Bunlardan birisi de: "Can dostum bana vitir kılmadıkça uyumamamı tavsiye buyurdu" hadisidir. Bu hadis uyanacağından emin olmayan kimse hakkında yorumlanır.

"Çünkü gecenin son vaktinde kılınan namaz tanık olunan bir namazdır." Bunun faziletli oluş sebebi. rahmet meleklerinin o namazda hazır bulunmalarıdır. Böylelikle bu hadiste vitrin ve diğer (nafile) namazların gecenin son vaktinde kılınmasının daha faziletli olduğuna dair açık iki delil bulunmaktadır.

306 Tirmizi, 455, İbn Mace, 1187; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2297
307 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2952

٢٢/١٣٠- بَاب أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طُولُ الْقُنُوتِ

22/130- "NAMAZIN EN FAZİLETLİSİ KUNUTU (KIYAMI) DAHA UZUN OLANDIR" BABI

١٧٦٥-١٦٤/١- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا أَبُو عَاصِمٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طُولُ الْقُنُوتِ

1765-164/1- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti... Cabir dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"En faziletli namaz kunutu (kıyamı) uzun olan namazdır"* buyurdu.[308]

١٧٦٦-١٦٥/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ- حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيُّ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ قَالَ طُولُ الْقُنُوتِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ

1766-165/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti. Bize A'meş, Ebu Süfyan'dan tahdis etti, o Cabir'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Hangi namaz daha faziletlidir? diye soruldu. O: *"Kıyamı uzun olanı"* buyurdu.

Ebu Bekr dedi ki: Bize Muaviye, A'meş'den haber verdi, (diye rivayet etmiştir).[309]

Şerh

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"En faziletli namaz kunutu uzun olandır"* buyruğunda geçen "kunut", bildiğim kadarı ile ilim adamlarının ittifakı ile kıyam demektir. Bu hadiste Şafii'nin ve onunla aynı görüşü paylaşanların kıyamı uzun tutmak, çokça rükû ve sücut etmekten daha faziletlidir, diyenlerin görüşlerinin lehine bir delil bulunmaktadır. Mesele biraz önce geçtiği gibi, namazın nasıl kılınacağı ile ilgili bablarda da geçmiş bulunmaktadır.

308 İbn Mace, 1421; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2827
309 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2321

٢٣/١٣١- بَاب فِي اللَّيْلِ سَاعَةٌ مُسْتَجَابٌ فِيهَا الدُّعَاءُ

23/131 "GECE İÇERİSİNDE DUANIN KABUL OLUNDUĞU BİR SAAT VARDIR" BABI

١٧٦٧-١٦٦/١- وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ إِنَّ فِي اللَّيْلِ لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ وَذَلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ

1767-166/1- Bize Osman b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Cabir dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Şüphesiz gece içerisinde öyle bir saat vardır ki müslüman bir kims,e dünya ve ahiret ile ilgili herhangi bir hususa dair Allah'tan bir hayır dileyecek olursa, mutlaka Allah, o istediğini ona verir ve bu her gece böyledir"* buyururken dinledim. [310]

١٧٦٨-١٦٧/٢- وَحَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ- حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ مِنْ اللَّيْلِ سَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ

1768-167/2- Bana Seleme b. Şebib de tahdis etti... Cabir'den rivayete göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gecenin içinde öyle bir saat vardır ki müslüman bir kulun Allah'tan hayır dileği, o zamana denk düşerse mutlaka (Allah) ona o istediğini verir"* buyurdu.[311]

Şerh

"Şüphesiz gecenin içinde öyle bir saat vardır ki..." Bu hadiste her gece duanın kabul edileceği zamanın sabit olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bu, bu saate denk düşer ümidi ile gecenin bütün zamanlarında dua etmeye teşviki de ihtiva etmektedir.

310 Yalnız Müslim rivayet etmişti; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2315
311 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2951

٢٤/١٣٢- بَاب التَّرْغِيبِ فِي الدُّعَاءِ وَالذِّكْرِ فِي آخِرِ اللَّيْلِ وَالْإِجَابَةِ فِيهِ

24/132- GECENİN SON VAKTİNDE DUA VE ALLAH'I ZİKRETMEYE TEŞVİK VE BU VAKİTTE DUANIN KABUL OLUNACAĞI BABI

١٧٦٩-١٦٨/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْأَغَرِّ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ فَيَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ وَمَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ

1769-168/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e İbn Şihab'dan naklettiği rivayetini okudum. O Ebu Abdullah el-Ağar ve Ebu Seleme b. Abdurrah'an'dan rivayet etti. İkisinin de Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Şanı mübarek ve yüce Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kalınca dünya semasına iner ve: Kim bana dua ediyor, duasını kabul edeyim. Kim ki benden dilekte bulunuyor, ona dileğini vereyim, kim benden mağfiret diliyor ona günahlarını bağışlayayım, buyurur.*"[312]

١٧٧٠-١٦٩/٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَنْزِلُ اللَّهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ حِينَ يَمْضِي ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلُ فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَنَا الْمَلِكُ مَنْ ذَا الَّذِي يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ مَنْ ذَا الَّذِي يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ مَنْ ذَا الَّذِي يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ فَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يُضِيءَ الْفَجْرُ

1770-169/2- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti... Ebu Hureyre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Allah her gece, gecenin ilk üçte biri geçtikten sonra dünya semasına iner ve şöyle der: Ben Melik'im, Ben Melik'im! Bana kim dua ediyor, duasını kabul edeyim.*

312 Buhari, 7494, 6321, 1145; Ebu Davud, 1315, 4733; Tirmizi, 3498; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13463

Kim benden istekte bulunuyor, ona istediğini vereyim. Kim benden mağfiret diliyor, ona günahlarını bağışlayayım buyurur ve fecir etrafı aydınlatıncaya kadar hep böyle buyurur."[313]

١٧٧١-١٧٠/٣- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ- حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ- حَدَّثَنَا يَحْيَى- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا مَضَى شَطْرُ اللَّيْلِ أَوْ ثُلُثَاهُ يَنْزِلُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ هَلْ مِنْ سَائِلٍ يُعْطَى هَلْ مِنْ دَاعٍ يُسْتَجَابُ لَهُ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ يُغْفَرُ لَهُ حَتَّى يَنْفَجِرَ الصُّبْحُ

1771-170/3- Bize İshak b. Mansur tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gecenin yarısı yahut üçte ikisi geçtikten sonra şanı mübarek ve yüce Allah dünya semasına iner ve sabah fecir doğuncaya kadar: Bir isteği olan var mı, ona (istediği) verilecek. Bir dua eden var mı, duası kabul olunacak. Mağfiret dileyen kimse var mı, ona günahı bağışlanacak, buyurur."*[314]

Şerh

(1769-1772 numaralı hadisler)

(1770) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Rabbimiz her gece dünya semasına iner..."* hadisi sıfat hadislerindendir. Bunlar hakkında daha önce İman kitabında (bölümünde) açıklamaları geçmiş olduğu üzere ilim adamlarının meşhur iki yaklaşımı vardır. Bu yaklaşımların özeti şudur: Birincisi selefin cumhurunun ve bazı kelamcıların görüşüdür. Buna göre yüce Allah'a layık oldukları üzere hak olduklarına ve bizim ile ilgili olarak örfümüzde bildiğimiz zahiri anlamlarının dışındaki bir mananın kastedildiğine inanılır ve yüce Allah'ın yaratılmışların sıfatından münezzeh olup intikal etmek, hareketlerden ve yaratılmışların diğer nitelik ve belirtilerinden münezzeh olduğuna inanılmakla birlikte, bunların tevili ile ilgili herhangi bir söz söylenmez.

İkincisi ise, kelamcıların çoğunluğunun ve seleften bir topluluğun benimsediği görüş ve yaklaşımdır. Özellikle bu hususta bu görüş aynı zamanda Malik ve Evzai'den de nakledilmiş bulunmaktadır. Buna göre bu gibi sıfatlar geçtikleri yerlere göre layık oldukları bir şekilde tevil edilirler. Bu bakımdan bunlar bu hadisi iki şekilde tevil etmiş bulunmaktadırlar: Birincisi, Malik b.

313 Tirmizi, 446; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12766
314 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15379

Enes'in ve diğerlerinin tevili olup şu anlamdadır: Onun rahmeti, emri ve melekleri iner. Nitekim bir yöneticinin yönetimi altındaki görevliler emir ile bir iş yapacak olurlarsa, yönetici böyle yaptı, denilir. İkincisine göre bu bir istiâredir, dua edenlere dualarını kabul etmek ve onlara lütufta bulunmak sureti ile yönelmesi anlamındadır. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) (1769): *"Şanı yüce ve Mübarek rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kalınca dünya semasına iner"* ikinci rivayette (1770): *"Gecenin ilk üçte biri geçince"* buyurmakta, bir diğer rivayette (1771): *"gecenin yarısı yahut üçte ikisi geçtikten sonra"* buyurmaktadır.

Kadı Iyaz dedi ki: Sahih olan *"gecenin son üçte biri kalınca"* şeklindeki rivayettir. Hadis üstadları bunu böyle demişlerdir, lafız itibari ile haberlerin birbirlerini destekleyici mahiyette geldikleri şekil de budur. Anlamı ile ilgili olarak da şunları söylemektedir: Kast olunan manası ile nüzulun (inmenin) gecenin üçte birinden sonra olması ve: *"Bana dua eden var mı"* buyurması da son üçte birden sonra söylenmesi ihtimali de vardır. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır.

Derim ki: Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir zaman bu iki husustan birisi ile ilgili bilgi verilmesi üzerine o da bunu haber vermiş olması, sonra bir başka vakitte diğerinin ona bildirilmesi üzerine de onu bildirmiş olması ihtimali vardır. Buna bağlı olarak Ebu Hureyre de her iki haberi duymuş olduğundan her ikisini de nakletmiş, Ebu Said el-Hudri ise yalnızca ilk üçte bir ile ilgili haberi dinlediğinden o da Ebu Hureyre ile birlikte bu hususu haber vermiştir. Nitekim Müslim bunu son rivayette (1774) zikretmiş bulunmaktadır. Bu da açıkça anlaşılan bir husustur.

Bu hadis te ayrıca Kadı Iyaz'ın ilk üçte bir ile ilgili rivayeti zayıf olduğu şeklindeki işaretini de reddetmektedir. Müslim bu hususu herhangi bir şekilde tenkid edilemeyecek bir isnad ile iki sahabiden yani Ebu Said ve Ebu Hureyre'den sahihinde rivayet etmiş iken ona nasıl zayıf diyebilir? Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın (1770) *"Ben Melikim, Ben Melikim"* buyruğu asıl nüshalarda da, rivayetlerde de bu şekildedir, tekit ve tazim için tekrar edilmiştir.

"Fecr aydınlanıncaya kadar böyle devam eder." Bu ifadede eksiksiz rahmet ve lütuf zamanının fecrin ortalığı aydınlattığı zamana kadar devam ettiğine delil vardır. Ayrıca sözü geçen vaktin tamamında fecr ortalığı aydınlatıncaya kadar dua ve istiğfara teşvik edilmektedir. Gecenin son vakitlerinin namaz, dua, Allah'tan mağfiret dilemek ve diğer itaatleri yapmanın ilk vaktine göre daha faziletli olduğuna dikkat çekilmektedir. Allah en iyi bilendir.

١٧٧٢-١٧١/٤- حَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ- حَدَّثَنَا مُحَاضِرٌ أَبُو الْمُوَرِّعِ- حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ مَرْجَانَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنْزِلُ اللَّهُ فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا لِشَطْرِ اللَّيْلِ أَوْ لِثُلُثِ اللَّيْلِ الآخِرِ فَيَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ أَوْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ ثُمَّ يَقُولُ مَنْ يُقْرِضُ غَيْرَ عَدِيمٍ وَلَا ظَلُومٍ قَالَ مُسْلِم ابْنُ مَرْجَانَةَ هُوَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَمَرْجَانَةُ أُمُّهُ

1772-171/4- Bana Haccac b. eş-Şair tahdis etti, bize Muhadır Ebu'l-Muverri' tahdis etti, bize Sa'd b. Said tahdis edip dedi ki: Bana İbn Mercane haber verip dedi ki: Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah gecenin yarısı yahut son üçte biri olunca dünya semasına iner ve: Bana kim dua eder, duasını kabul edeyim, yahut kim benden diler ona dileğini vereyim, buyurur. Sonra da: Yoksul olmayan ve asla hiçbir şekilde zulmetmeyene kim borç verir, buyurur."*

- Müslim b. el-Haccac dedi ki-: İbn Mercane, Said b. Abdullah'ın kendisidir. Mercane onun annesidir.[315]

١٧٧٣-.../٥- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعِيدٍ بِهَذَا الإِسْنَادِ وَزَادَ ثُمَّ يَبْسُطُ يَدَيْهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ مَنْ يُقْرِضُ غَيْرَ عَدُومٍ وَلَا ظَلُومٍ

1773-.../5- Bize Harun bir Said el-Eylî tahdis etti... Sa'd b. Said bu isnad ile hadisi rivayet etti ve şunları ekledi: *"Sonra şanı mübarek ve yüce Allah ellerini açar ve : Asla yoksul olmayan ve kesinlikle zulmetmeyene kim borç verir, buyurur."*[316]

١٧٧٤-١٧٢/٦- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ وَأَبُو بَكْرٍ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَاللَّفْظُ لِابْنَيْ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الآخَرَانِ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنِ الأَغَرِّ أَبِي مُسْلِمٍ يَرْوِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ يُمْهِلُ حَتَّى إِذَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الأَوَّلُ نَزَلَ إِلَى

315 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 13089

316 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13089

السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ هَلْ مِنْ تَائِبٍ هَلْ مِنْ سَائِلٍ هَلْ مِنْ دَاعٍ حَتَّى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ

1774-172/6- Bize Ebu Şeybe'nin oğulları Osman ve Ebu Bekir ile İshak b. İbrahim el-Hanzalî -lafız Ebu Şeybe'nin oğullarına ait olmak üzere- tahdis etti. İshak Bize haber Cerir verdi, derken, diğer ikisi: Bize, tahdis etti, dedi. O, Mansur'dan, o Ebu İshak'dan, o el-Ağar Ebu Müslim'den, hadisi Ebu Said ve Ebu Hureyre'den rivayetle şöyle dediklerini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Şüphesiz Allah gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar mühlet verir, sonra dünya semasına inerek fecr açıncaya kadar: Var mı mağfiret dileyen, var mı tevbe eden, var mı bir şey isteyen, var mı dua eden, buyurur."*[317]

١٧٧٥-.../٧- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّ حَدِيثَ مَنْصُورٍ أَتَمُّ وَأَكْثَرُ

1775-.../7- Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şube, Ebu İshak'dan bu isnad ile tahdis etmekle birlikte, Mansur'un hadisi rivayeti daha uzundur.

Şerh

(1772-1775 numaralı hadisler)

(1772) "Bize Muhadır Ebu'l-Muverri' tahdis etti" Muhadır'in künyesi bütün nüshalarda Ebu'l-Muverri' olarak geçmektedir. Ama hadis kitaplarında çoğunlukla İbnu'l-Muverri' diye kullanılmaktadır. Her ikisi de sahihtir. Çünkü o el-Muverri''in oğlu (İbn Muverri') olup aynı zamanda künyesi de Ebu'l-Muverri'dir.

Haccac b. eş-Şair'in, Muhadır'dan rivayet ettiği hadiste: *"Allah semadan iner"* ifadesi bütün asıl nüshalarda bu şekilde "fissema: semada" şeklindedir ve bu da doğrudur.

Yüce Allah'ın: *"Yoksul olmayan ve kesinlikle zulmetmeyen"* buyruğu ile diğer rivayette: *"Hiç yoksul olmayan"* diye zikredilmektedir. Burada asıl

317 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3967

yazmalarda bu şekilde ilk rivayette "adîm: yoksul" ikincisinde "adûm:çok yoksul" şeklindedir. Dil bilginlerinin dediklerine göre fakir düşen bir kimseye: "Mu'dem, adîm ve adûm" denilir.

"Borç vermek"den maksat ise -Allah en iyi bilendir- çeşitli itaatleri işlemek demektir. Aralarında sadaka, namaz, oruç, zikir ve itaat olan diğer ameller ister bulunsun ister bulunmasın, fark etmez.

Şanı yüce Allah'ın buna "borç" demesi ise kullarına bir lütfu ve onları itaate yönelmekte ellerini çabuk tutmaları için bir teşviktir. Çünkü borç, ancak borç isteyenin tanıdığı, kendisi ile arasında ünsiyet ve sevgi bulunan kimselerden istenir. Bu bakımdan bir kimse kendisinden borç istendiği vakit, kendisinden borç almaya kendisini ehil görmesine sevindiği, kendisine gelip kendisini hatırlamasına memnun olduğu için derhal istediğini yerine getirmeye çalışır. Başarı Allah'tandır.

"Sonra şanı yüce ve mübarek Allah ellerini açar." Bu da rahmetini yaymasına, çokça bağışına, duayı kabul ettiğine ve nimetini bol bol verdiğine bir işarettir.

"el-Ağar Ebu Müslim"e gelince, "Ağar" onun lakabı olup adı Selmandır.

٢٥/١٣٣ - بَاب التَّرْغِيبِ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ وَهُوَ التَّرَاوِيحُ

25/133- RAMAZAN AYININ KIYAMI OLAN TERAVİH NAMAZINI TEŞVİK BABI

١٧٧٦-١٧٣/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

1776-173/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, İbn Şihab'dan naklettiği rivayetini okudum. O, Humeyd b. Abdurrahman'dan, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim inanarak ve (mükâfatını) umarak Ramazan ayındaki kıyamı yerine getirecek olursa geçmiş günahlarının bir kısmı ona bağışlanır"* buyurdu. [318]

318 Buhari, 37, 2009; Nesai, 1601, 2198, 2199, 2200, 5040, 5041; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12277

١٧٧٧-١٧٤/٢- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُرَغِّبُ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَأْمُرَهُمْ فِيهِ بِعَزِيمَةٍ فَيَقُولُ مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ فَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ ثُمَّ كَانَ الْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ فِي خِلَافَةِ أَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ عَلَى ذَلِكَ

1777-174/2- Bize Abd b. Humeyd de haber verdi... Ebu Seleme, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine kesin olarak emir vermeksizin Ramazan kıyamını teşvik eder ve: *"Kim iman ederek ve mükâfatını ümid ederek Ramazan kıyamını yaparsa ona geçmiş günahlarının bir kısmı bağışlanır"* buyururdu.

Durum bu hal üzere iken Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat etti. Sonra Ebu Bekr'in halifeliğinin (tamamında) ve Ömer'in halifeliğinin ilk döneminde bu şekilde devam etti.[319]

١٧٧٨-١٧٥/٣- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

1778-175/3- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti... Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın tahdis ettiğine göre Ebu Hureyre kendilerine şunu tahdis etmiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Kim inanarak ve mükâfatını umarak Ramazan orucunu tutarsa, ona geçmiş günahlarının bir kısmı bağışlanır. Kim inanarak ve mükâfatını umarak Kadir gecesini kıyamla geçirirse, ona da geçmiş günahlarının bir kısmı bağışlanır."*[320]

Şerh

(1776-1778 numaralı hadisler)

(1776) *"Kim Ramazan ayını inanarak ve mükâfatını umarak kıyamla geçirirse"* buyruğundaki "inanarak" lafzı onun hak olduğunu doğrulayıp fa-

319 Ebu Davud, 1371; Tirmizi, 808; Nesai, 2103, 2197; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15370
320 Buhari, 1901; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15424

ziletine inanarak demektir. Mükâfatını umarak (ihtisâben) ise yalnızca yüce Allah'ın rızasını dileyip insanlara karşı riyakârlık maksadı ve bunun dışında ihlâsa aykırı olan herhangi bir hususu gözönünde bulundurmayarak, demektir.

Ramazan kıyamından kasıt ise teravih namazıdır. İlim adamları müstehap olduğunu ittifakla kabul etmiş olmakla birlikte, teravihi kişinin evinde tek başına kılması mı yoksa mescitte cemaatle birlikte kılması mı faziletlidir, hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Şafii mezhebine mensup ilim adamlarının çoğunluğu Ebu Hanife, Ahmed, Malikilerden ve başkalarından bazı ilim adamlarına göre daha faziletli olan Ömer b. el-Hattab'ın ve ashab-ı kiramın -Allah onlardan razı olsun- yaptıkları gibi, bu namazı cemaatle kılmaktır. Müslümanların uygulamaları da bu şekilde devam edegelmiştir. Çünkü Ramazan'ın kıyamı da açığa vurulan İslam şiarlarındandır. Bu yönüyle bayram namazına benzemektedir. Malik, Ebu Yusuf, Şafii mezhebine mensup bazı fakihler ve başkaları ise daha faziletli olan bu namazın evde münferiden kılınmasıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"En faziletli namaz kişinin -farz namaz dışında- evinde kıldığı namazıdır"* buyurmuştur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Geçmiş günahlarının bir kısmı ona bağışlanır"* buyruğuna gelince, fukahâ tarafından bilinen husus şu ki, bu büyük günahlar dışarıda kalmak üzere küçük günahların bağışlanmasına ait özel bir durumdur. Bazıları da: Küçük günah işlememiş olan kimsenin büyük günahlarının bir kısmının hafifletilmesi de mümkündür, demişlerdir.

(1777) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu kendilerine kesin olarak emretmeksizin Ramazan kıyamını teşvik ederdi..." Buradaki "kendilerine kesin olarak emretmeksizin" ifadesinin anlamı şudur: Yani onlara farz olduğu anlamında kesin olarak emretmiyor; bunun yerine mendubluk ifade eden ve teşvik anlamındaki bir emirle söylüyordu. Sonra verdiği bu emrin mahiyetini açıklayarak: "Ramazan ayının kıyamını yerine getiren" buyurmaktadır. Bu ifade ise farz anlamını değil, teşvik ve mendubluk anlamını taşır. Ümmet de Ramazan kıyamının (teravihin) vacip (farz) olmayıp mendub olduğunu icma ile kabul etmiştir.

"Durum bu halde iken Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat etti..." Yani bu süre boyunca herkes Ramazan kıyamını (teravihi) evinde münferit olarak (tek başına) kılarak geçirdi. Bu hâl Ömer (radıyallâhu anh)'ın halifeliği-

nin bir dönemi geçinceye kadar da böyle sürdü. Sonra Ömer (radıyallâhu anh) onları kendilerine Ubey b. Ka'b imamlık yapmak üzere bir araya getirdi, o da onlara bu namazı cemaatle kıldırdı. Böylece bu namazın cemaatle kılınması devam etti. Bu fazlalık Buhari'nin Sahih'inde Kitabu's-Siyam (Oruç Bölümü)'nde zikredilmiş bulunmaktadır.

١٧٧٩-١٧٦/٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنِي وَرْقَاءُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ يَقُمْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَيُوَافِقُهَا أُرَاهُ قَالَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ

1779-176/4- Bana Muhammed b. Râfi' tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Kadir gecesini o geceye isabet ederek -zannederim şunu da söyledi:- inanarak ve mükâfatını umarak kıyam ile geçirecek olursa o(nun günahı) bağışlanır."*[321]

١٧٨٠-١٧٧/٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى فِي الْمَسْجِدِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَصَلَّى بِصَلَاتِهِ نَاسٌ ثُمَّ صَلَّى مِنْ الْقَابِلَةِ فَكَثُرَ النَّاسُ ثُمَّ اجْتَمَعُوا مِنْ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ أَوْ الرَّابِعَةِ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ قَدْ رَأَيْتُ الَّذِي صَنَعْتُمْ فَلَمْ يَمْنَعْنِي مِنْ الْخُرُوجِ إِلَيْكُمْ إِلَّا أَنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْرَضَ عَلَيْكُمْ قَالَ وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ

1780-177/5- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, İbn Şihab'dan naklettiği rivayetini okudum. O İbn Şihab'dan, o Urve'den, o Aişe'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece mescitte namaz kıldı. Bazı kimseler de namazda ona uydu. Ertesi gün namaz kılınca insanlar çoğaldı. Sonra üçüncü ya da dördüncü gün toplanıp bir araya geldikleri halde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarına çıkmadı. Sabah olunca: *"Sizin yaptığınızı gördüm, yanınıza çıkmaktan beni alıkoyan tek husus, bu namazın size farz kılınacağından korkmamdı"* buyurdu.

(Ebu Hureyre) dedi ki: Bu, ramazan ayında olmuştu.[322]

321 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13924

322 Buhari, 1129, 2011; Ebu Davud, 1373; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16594

١٧٨١-١٧٨/٦- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ فَصَلَّى فِي الْمَسْجِدِ فَصَلَّى رِجَالٌ بِصَلاتِهِ فَأَصْبَحَ النَّاسُ يَتَحَدَّثُونَ بِذَلِكَ فَاجْتَمَعَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي اللَّيْلَةِ الثَّانِيَةِ فَصَلَّوْا بِصَلَاتِهِ فَأَصْبَحَ النَّاسُ يَذْكُرُونَ ذَلِكَ فَكَثُرَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ فَخَرَجَ فَصَلَّوْا بِصَلاتِهِ فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ عَجَزَ الْمَسْجِدُ عَنْ أَهْلِهِ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَطَفِقَ رِجَالٌ مِنْهُمْ يَقُولُونَ الصَّلَاةَ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى خَرَجَ لِصَلَاةِ الْفَجْرِ فَلَمَّا قَضَى الْفَجْرَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ تَشَهَّدَ فَقَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ لَمْ يَخْفَ عَلَيَّ شَأْنُكُمُ اللَّيْلَةَ وَلَكِنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْرَضَ عَلَيْكُمْ صَلَاةُ اللَّيْلِ فَتَعْجِزُوا عَنْهَا

1781-178/6- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Urve b. ez-Zübeyr'in haber verdiğine göre Aişe kendisine şunu bildirmiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gece yarısı çıkıp mescitte namaz kıldı. Bazı kimseler de onun namazına uydular. Ertesi gün sabah olunca insanlar bunu konuşmaya koyuldular. Onlardan daha fazlası toplanıp bir araya geldi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ikinci gece çıktı. Onlar da onun namazına uydular. Sabah olunca insanlar bunu konuşmaya başladı. Üçüncü gece mescide gelen cemaat daha da çoğaldı. Allah Rasulü çıktı ve onlar da onun namazına uydular. Dördüncü gece olunca cemaat mescide sığmadı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de yanlarına çıkmadı. Bunun üzerine aralarından bazı kimseler: Namaza, namaza! demeye koyuldu ise de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldırmak üzere çıkıncaya kadar yanlarına çıkmadı. Sabah namazını kılıp bitirince insanlara döndü, sonra şehadet kelimesini getirip şöyle buyurdu: *"İmdi, gece yaptıklarınız benden gizli, saklı kalmadı ama ben gece namazının size farz kılınıp sizin de onu yerine getirmekten acze düşeceğinizden korktum"* buyurdu.[323]

Şerh

(1779-1781 numaralı hadisler)

(1779) Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kadir gecesini inanarak ve ecrini umarak kıyamla geçiren bir kimsenin küçük günahlarının bir kısmı ona*

323 Buhari, 924; Nesai, 2192; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16713

bağışlanır" hadisi ile bundan önceki: *"Kim Ramazan ayını kıyamla geçirirse.."* hadisi ile birlikte ele alınırsa, bunlardan biri diğerine ihtiyaç bırakmaz, denilebilir.

Buna şu şekilde cevap verilir: (Bu hadis,) Kadir gecesine rastlamaksızın Ramazan ayını kıyamla geçiren, hakkındadır. Çünkü Kadir gecesini bilmeden ve ona rastlamadan ramazan ayını kıyamla geçirmek günahların bağışlanmasına bir sebebtir. Kadir gecesine rastlayıp o gece olduğunu bilen bir kimse için Kadir gecesini kıyamla geçirmek ise -diğer geceleri kıyamla geçirmemiş bile olsa- günahların bağışlanması için bir sebebtir.

"Kim Kadir gecesine rastlayarak o geceyi kıyamla geçirirse" buyruğu da onun Kadir gecesi olduğunu bilerek kıyamla geçirirse anlamındadır.

(1780) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece mescitte namaz kıldı. Bazı kimseler de onun namazına uydu" hadisinden çeşitli hükümler anlaşılmaktadır:

1. Nafile namazın cemaatle kılınması caizdir. Ama nafile için tercih edilen münferiden (tek başına) kılınmasıdır. Özel bazı nafileler bundan müstesnadır. Bunlar da bayram, küsuf ve istiska namazlarıdır. Daha önce geçtiği gibi cumhura göre teravih namazı da böyledir.[324]

2. Nafile namazın evde kılınması daha faziletli ise de mescitte kılınması da caizdir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu mescitte kılması belki de caiz oluşunu beyan etmek içindir. O sırada itikâfta olmuş olması da mümkündür.

3. Kendisine imam olmayı niyet etmemiş kimseye imam olarak uymak caizdir. Bu hem bizim mezhebimizin hem diğer ilim adamlarının meşhur olan görüşüne göre sahihdir. Eğer imam cemaatin kendisine uymasından sonra onlara imamlık etmeyi niyet edecek olursa, hem kendileri için hem imamın kendisi için cemaatle namaz kılmanın fazileti elde edilir. Ama böyle bir niyet etmezse bu sefer cemaat için cemaatle namaz kılma fazileti hasıl olmakla birlikte -daha sahih olan kanaate göre- imam hakkında hasıl olmaz. Çünkü o cemaatle namaz kıldırmaya niyet etmemiştir. Ameller ise niyetler iledir. Ona uyanlar ise ona uyarak cemaatle kılmayı niyet etmişlerdir.

4. Bir maslahat ile bir kötülük korkusu birbiri ile çatışacak olursa yahut da iki maslahat birbiri ile çatışırsa onların daha önemli olanlarına itibar edilir.

---

324 Burada anlaşıldığı gibi nafile namaz farz dışındaki bütün namazları anlatan genel bir tabirdir. Fıkıh mezheblerinde bu namazların fıkhi hükümlerinin farklı şekilde zikredilmesi ayrı bir husustur. (Çeviren)

Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) belirttiğimiz husus sebebi ile mescitte namaz kılmanın maslahat olduğunu görmüş, ancak bu namazın kendilerine farz kılınması korkusu bununla çatışınca aciz kalacakları ve farzı terk edecekleri korkusu şeklindeki kötülüğün büyüklüğü ile karşı karşıya kalınca, bu sefer bu namazı cemaatle kılmayı bırakmıştır.

5. İmam ve bir kavmin büyüğü olan bir zat, eğer kendisine uyanların beklediklerinin aksi olan bir hususu yapar ve bunu yapmakta onun bir mazereti varsa gönüllerini hoş tutmak ve farklı bir şey düşünmelerini önlemek için arayı düzeltmek maksadı ile bunu onlara söyler. Çünkü onun hakkında kötü bir zan besleme ihtimalleri olabilir. Allah en iyi bilendir.

(1781) "Sabah namazını bitirdikten sonra yüzünü cemaate çevirdi..."

Hadisin bu lafızlarından çıkartılan bir takım hükümler vardır:

1. Konuşmanın ve öğüt vermenin başlangıcında şehadet kelimesini söylemek müstehaptır. Ebu Davud'un Sünen'inde yer alan bir hadiste: *"İçinde teşehhüdün bulunmadığı bir konuşma kesik el gibidir"* buyurmuştur.

2. Hutbelerde "emmâ ba'du: imdi" demek müstehaptır. Sahih'de bu husus ile ilgili meşhur çok sayıda hadis gelmiş bulunmaktadır. Buhari Sahih'inde hutbeye emmâ ba'du diye başlamaya dair bir bab zikretmiş ve bu babın içerisinde bir takım hadisleri sıralamıştır.

3. Hutbede ve öğüt vermekte sünnet olan yüzünü cemaate çevirmektir.

4. Sabah namazından sonra dahi olsa, bu gece şöyle oldu, denilebilir. Aynı şekilde güneşin zevaline kadar da "bu gece" denilir. Zevalden sonra ise dün tabiri kullanılır. Bu mesele daha önce kitabın baş taraflarında geçmiş bulunmaktadır.

.../...- باب الندب الأكيد الي قيام ليلة القدر وبيان دليل من قال إنها ليلة سبع وعشرين

.../...- KADİR GECESİNİ KIYAMLA GEÇİRMEYE DAİR TE'KİTLİ TEŞVİK VE KADİR GECESİ 27. GECEDİR, DİYENLERİN DELİLİNİ BEYAN ETMEK BABI[325]

325 Bu bab el-Mucemul Müferres ile Tuhfetu'l-Eşrâf'da bulunmamaktadır. Kapsayıcı olması bakımından bunu yazma nüshadan hareketle ekledik.

١٧٨٢-١٧٩/٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ- حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ حَدَّثَنِي عَبْدَةُ عَنْ زِرٍّ قَالَ سَمِعْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ يَقُولُ وَقِيلَ لَهُ إِنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ مَنْ قَامَ السَّنَةَ أَصَابَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَقَالَ أُبَيٌّ وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِنَّهَا لَفِي رَمَضَانَ يَحْلِفُ مَا يَسْتَثْنِي وَ وَاللهِ إِنِّي لَأَعْلَمُ أَيُّ لَيْلَةٍ هِيَ هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا بِهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِقِيَامِهَا هِيَ لَيْلَةُ صَبِيحَةِ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ وَأَمَارَتُهَا أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فِي صَبِيحَةِ يَوْمِهَا بَيْضَاءَ لَا شُعَاعَ لَهَا

1782-179/7- Bize Muhammed b. Mihrân er-Razi tahdis etti... Abde, Zir'den şöyle dediğini tahdis etti: Ubey b. Ka'b'a: Abdullah b. Mes'ud, senenin tümünü kıyamla geçiren bir kimse Kadir gecesini isabet ettirir, diyor denilmesi üzerine onu (yani) Ubey'i şöyle derken dinledim: Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah adına yemin ederim ki, bu gece hiç şüphesiz Ramazan ayındadır -böyle diyerek yemin etti ve yemininde (inşallah diyerek) istisna da yapmadı.- Gerçekten ben o gecenin hangi gece olduğunu biliyorum. O gece Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize kendisini kıyamla geçirmemizi emrettiği gecedir. O gecenin sabahı 27. gündür. Emaresi ise o gecenin sabahında güneşin parıltısız, beyaz olarak doğmasıdır.[326]

١٧٨٣-١٨٠/٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَةَ بْنَ أَبِي لُبَابَةَ يُحَدِّثُ عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ أُبَيٌّ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُهَا وَأَكْثَرُ عِلْمِي هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقِيَامِهَا هِيَ لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ وَإِنَّمَا شَكَّ شُعْبَةُ فِي هَذَا الْحَرْفِ هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ- وَحَدَّثَنِي بِهَا صَاحِبٌ لِي عَنْهُ

1783-180/8- Bana Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti. Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Bize Şu'be, tahdis edipdedi ki:Abde b. Ebu Lubâbe'yi Zir b. Hubeyş'ten tahdis ederken dinledim. O, Übeyy b. Ka'b'dan rivayetle dedi ki: Ubey b. Ka'b, Kadir gecesi hakkında dedi ki: Allah'a yemin olsun ki ben o geceyi biliyorum. Bilgimin çoğunluğuna göre o gece Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize kendisini kıyamla geçirmesini emrettiği gecedir ki, o gece 27. gecedir.

326 Müslim, 2769, 2770; Ebu Davud, 1378 -buna yakın-; Nesai, 793; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17

Ancak Şu'be: "O gece Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize emrettiği gecedir" ibaresinden şüphe ederek: Bunu bana bir arkadaşım ondan (Abde'den) diye tahdis etti, demiştir.[327]

١٧٨٤-.../٩- وَحَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَلَمْ يَذْكُرْ إِنَّمَا شَكَّ شُعْبَةُ وَمَا بَعْدَهُ.

1784-.../9- Bana Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şu'be bu isnad ile buna yakın olarak hadisi rivayet etti ama rivayetinde (Muaz): Şu'be şüphe etti, ibaresini ve sonrasını zikretmedi.[328]

Şerh

(1782-1784 numaralı hadisler)

Bu babda Ubeyy b. Ka'b'ın Kadir gecesinin 27. gece olduğuna dair yemin ettiğinin sözkonusu edildiği hadis yer almaktadır. Bu, Kadir gecesinin hangi gece olduğu hususundaki görüşlerden birisidir. Ama ilim adamlarının çoğunluğu Kadir gecesinin Ramazan'ın son on günü arasındaki gecelerden bir gece olduğu ve bunun müphem bırakıldığı kanaatindedir. En çok ümid edilen bu gecenin tekli gecelerde olduğudur. Yine en çok ümid edilen bu gecenin yirmiyedinci, yirmiüçüncü ve yirmibirinci gece şeklinde olduğudur. Çoğunluğu ise bunun başka güne intikal etmeyen muayyen bir gece olduğu kanaatindedir. Muhakkiklerin söylediklerine göre ise bu gece intikal eder. Bir sene yirmiyedinci gece olabildiği gibi bir başka sene üçüncü gecesi olabilir. Birinci gün de olabilir, başka bir gün de olabilir. Bu görüş daha kuvvetlidir.

İmam Müslim bu babda gece ile ilgili ihtilaflı hadisleri bir arada zikretmiştir. Yüce Allah'ın izni ile Oruç Kitabı (bölümü)'nın sonlarında Müslim'in bu hadisleri zikrettiği yerde buna dair geniş açıklamalar gelecektir.

"Bilgimin çoğunluğuna göre" anlamındaki ibarede "ekseru: çoğunluk daha çok" lafzını hem "se" harfi ile hem de tek noktalı "be" harfi ile (daha büyük anlamında: ekberu olarak) zapt etmiş bulunuyoruz. Ama "se" harfi ile rivayet daha çoktur.

327 Bir önceki hadisin kaynakları

328 1282 nolu hadisin kaynakları

٢٦/١٣٤- بَاب الدُّعَاءِ فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ وَقِيَامِهِ

26/134- GECE NAMAZINDA VE KIYAMINDA DUA BABI

١٧٨٥-١٨١/١- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمِ بْنِ حَيَّانَ الْعَبْدِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بِتُّ لَيْلَةً عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ فَأَتَى حَاجَتَهُ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ثُمَّ نَامَ ثُمَّ قَامَ فَأَتَى الْقِرْبَةَ فَأَطْلَقَ شِنَاقَهَا ثُمَّ تَوَضَّأَ وُضُوءًا بَيْنَ الْوُضُوءَيْنِ وَلَمْ يُكْثِرْ وَقَدْ أَبْلَغَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى فَقُمْتُ فَتَمَطَّيْتُ كَرَاهِيَةَ أَنْ يَرَى أَنِّي كُنْتُ أَنْتَبِهُ لَهُ فَتَوَضَّأْتُ فَقَامَ فَصَلَّى فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَدَارَنِي عَنْ يَمِينِهِ فَتَتَامَّتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً ثُمَّ اضْطَجَعَ فَنَامَ حَتَّى نَفَخَ وَكَانَ إِذَا نَامَ نَفَخَ فَأَتَاهُ بِلَالٌ فَآذَنَهُ بِالصَّلَاةِ فَقَامَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ وَكَانَ فِي دُعَائِهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي بَصَرِي نُورًا وَفِي سَمْعِي نُورًا وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ يَسَارِي نُورًا وَفَوْقِي نُورًا وَتَحْتِي نُورًا وَأَمَامِي نُورًا وَخَلْفِي نُورًا وَعَظِّمْ لِي نُورًا قَالَ كُرَيْبٌ وَسَبْعًا فِي التَّابُوتِ فَلَقِيتُ بَعْضَ وَلَدِ الْعَبَّاسِ فَحَدَّثَنِي بِهِنَّ فَذَكَرَ عَصَبِي وَلَحْمِي وَدَمِي وَشَعْرِي وَبَشَرِي وَذَكَرَ خَصْلَتَيْنِ

1785-181/1- Bana Abdullah b. Haşim b. Hayyân el-Abdî tahdis etti, bize Abdurrahman -yani b. Mehdi- tahdis etti, bize Süfyan, Seleme b. Kuheyl'den, o Kureyb'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini nakletti: Bir gece teyzem Meymune'nin yanında kaldım. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalktı, ihtiyacını gördükten sonra yüzünü, ellerini yıkadı, sonra uyudu. Sonra tekrar kalkıp kırbaya gitti, ağızını kapatan ipini çözdü, sonra iki abdest arası bir abdest aldı, (yani) çokça su kullanmadı ama abdest azalarını da iyice yıkadı. Sonra kalkıp namaz kıldı. Ben de ayağa kalktım ve benim onun yaptıklarının farkında olduğumu görmesini hoşlanmadığımdan dolayı gerindim, abdest aldım. O kalkıp namaza durdu. Ben de onun sol yanında durdum, beni elimden tutup sağ tarafına getirdi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geceleyin kıldığı namaz tam olarak on üç rekat oldu. Sonra uzanıp yattı, uyudu, hatta hafifçe horladı. O uyuduğu zaman hafifçe horlardı. Daha sonra Bilal gelip ona namaz vaktinin girdiğini haber verdi. O da abdest al-

maksızın kalkıp namaz kıldı. Duasında: *"Allah'ım, kalbimde bir nur, gözümde bir nur, kulağımda bir nur, sağımda bir nur, solumda bir nur, üstümde bir nur, altımda bir nur, önümde bir nur, arkamda bir nur halket ve benim nurumu oldukça büyüt"* cümleleri de vardı.

Kureyb dedi ki: Tabutta yedi lafız daha vardı, sonra Abbasoğullarından birisi ile karşılaştım. Bana bunları tahdis etti ve sinirimi, etimi, kanımı, saçımı, tenimi ve iki hasleti daha zikretti.[329]

١٧٨٦-١٨٢/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَاتَ لَيْلَةً عِنْدَ مَيْمُونَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ وَهِيَ خَالَتُهُ قَالَ فَاضْطَجَعْتُ فِي عَرْضِ الْوِسَادَةِ وَاضْطَجَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَهْلُهُ فِي طُولِهَا فَنَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّى انْتَصَفَ اللَّيْلُ أَوْ قَبْلَهُ بِقَلِيلٍ أَوْ بَعْدَهُ بِقَلِيلٍ اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَجَعَلَ يَمْسَحُ النَّوْمَ عَنْ وَجْهِهِ بِيَدِهِ ثُمَّ قَرَأَ الْعَشْرَ الْآيَاتِ الْخَوَاتِمَ مِنْ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ ثُمَّ قَامَ إِلَى شَنٍّ مُعَلَّقَةٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهَا فَأَحْسَنَ وُضُوءَهُ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ فَوَضَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رَأْسِي وَأَخَذَ بِأُذُنِي الْيُمْنَى يَفْتِلُهَا فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ أَوْتَرَ ثُمَّ اضْطَجَعَ حَتَّى جَاءَ الْمُؤَذِّنُ فَقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ

1786-182/2- Bana Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Mahreme b. Süleyman'dan diye naklettiği rivayetini okudum. O İbn Abbas'ın azadlısı Kureyb'den rivayet ettiğine göre İbn Abbas kendisine şunu haber vermiştir: Bir gece teyzesi olan müminlerin annesi Meymune'nin yanında kaldı. (İbn Abbas) dedi ki: Ben yastığın eni boyunca uzandım. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve eşi de uzunluğuna yattılar. Rasulullah gece yarısına kadar yahut ondan az öncesine ya da ondan biraz sonrasına kadar uyudu. Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uyandı. Eli ile yüzünden uykuyu silmeye başladı, arkasından Âl-i İmrân suresinin sonundaki on ayeti okudu. Sonra asılı bir kırbanın yanına kalkıp gitti, ondan güzel bir şekilde abdest aldı, sonra kalkıp namaza durdu.

329 696 nolu hadisin kaynakları

İbn Abbas dedi ki: Ben de kalkıp Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığının aynısını yaptım, sonra gidip onun yanında durdum. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sağ elini başımın üzerine koyup sağ kulağımı tutup bükmeye başladı. İki rekat namaz kıldı, sonra iki rekat daha, sonra iki rekat daha, sonra iki rekat daha, sonra iki rekat daha, sonra iki rekat daha kıldı, sonra vitir kıldı. Arkasından müezzin gelinceye kadar uzanıp yattı, (müezzin gelince) kalktı, hafif iki rekat namaz kıldıktan sonra (mescide) çıkıp sabah namazını kıldırdı.[330]

Şerh

(1785-1786 numaralı hadisler)

Bu babda İbn Abbas'ın pek çok hükümleri ve başka hususları ihtiva eden hadisi yer almaktadır.

(1785) "Geceleyin kalkıp ihtiyacını giderdi" yani def-i hacette bulundu.

"Sonra yüzünü ve ellerini yıkadıktan sonra kalktı." Bu yıkama temizlik, zikir ve daha başka hususları üşenmeden, istekle yapabilmek içindi.

"Kırbaya gidip ağzını kapatan ipini çözdü" Hadisteki "şinak" kırbanın kendisi ile kazığa asılı bulunduğu ip demektir. Bu açıklamayı Ebu Ubeyde, Ebu Ubeyd ve başkaları yapmıştır. Bunu vikâ (kırbanın ağzını bağlayan ip) olduğu da söylenmiştir.

"Benim yaptıklarına dikkat ettiğimi görmesini istemediğimden kalkıp gerindim." Biz bu "entebihu: dikkat ettim" lafzını bu şekilde zapt ettik, ülkemizdeki asıl nüshalarda da bu şekildedir. Buhari'de ise "ebkîhi" diye kaydedilmiştir ki, onu gözetledim, anlamındadır. "Ona dikkat ettim" ile aynı anlamı taşır.

Hadisten anlaşılan hükümler:

1. "Sol yanında durdum, elimden tutup beni sağ tarafıma çevirdi." Bu ibareden imama uyan tek bir kişinin imamın sağında duracağı hükmü anlaşılmaktadır.

2. Aynı şekilde eğer sol tarafına duracak olursa onun sağ tarafına geçer. Kendisi geçmeyecek olursa imam onun geçmesini sağlar.

3. Diğer taraftan az sayılacak bir fiil (amel-i kalil) namazı bozmaz,

330 Buhari, 183, 992, 1198, 4570, 4571, 4572, 698; Ebu Davud, 1364, 1367; Nesai, 1619; İbn Mace, 1363; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6362

4. Çocuğun kıldığı namaz sahihtir.

5. Onun da tıpkı baliğ kişi gibi imama göre duracak belli bir yeri vardır ve farz namazlar dışındaki namazlarda cemaat sahihtir.

6. "Sonra uzanıp yattı ve hafif horlayıncaya kadar uyuduktan sonra abdest almaksızın kalkıp namaz kıldı" bu ise onun özelliklerindendir. Uzanarak yatmak onun için abdest bozucu değildir. Çünkü onun gözleri uyusa bile kalbi uyumazdı. Şayet abdest bozucu bir hali olacak olsa diğer insanlardan farklı olarak o bunu hissederdi.

Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah'ım, kalbimde bir nur... yarat"* duası hakkında ilim adamları şöyle demişlerdir: Bütün azalarında ve cihetlerinde bir nur olmasını diledi, bundan maksat ise hakkın açıklık kazanması, aydınlanması ve hakka hidayet bulmaktır. O bütün azalarında, cisminde, tasarruflarında, gidip gelmesinde ve hallerinde nur olmasını niyaz etmiş, hiçbir tarafının doğrudan uzaklaşmaması için altı cihetinde yani her tarafında bulunmasını istemiştir.

Hadisin senedinde "Seleme b. Kuheyl, Kureyb'den, o İbn Abbas'dan" deyip duayı da: *'Allah'ım kalbimde bir nur, gözümde bir nur... yarat"* dedikten sonra: "Kureyb dedi ki: Tabutta da yedi tane zikretti, sonra Abbasoğullarından birisi ile karşılaştım, bana bunları tahdis etti" ile ilgili olarak ilim adamları anlamının şu olduğunu söylemişlerdir:

Duasında yedi hususu zikretti, yani hepsini unuttuğum yedi kelime daha söyledi. İlim adamlarının dediklerine göre "tabut"tan maksat, insanın kaburgası ve onun içinde bulunan kalp ve diğer organlarıdır. Böylelikle içinde eşyanın korunduğu sandık gibi olan tabuta benzerek bu ifadeyi kullanmıştır. Yani kalbimde de yedi nur yarat dedi, ama ben bunları unuttum.

"Abbasoğullarından birisi ile karşılaştım" diyen kişi Seleme b. Kuheyl'dir.

(1786) "Yastığın enine doğru uzandım..." Buradaki (enine anlamındaki lafız olan) "'ard" lafzını bu şekilde ayn harfi fethalı olarak zaptetmiş bulunuyoruz. Kadı Iyaz da çoğunluğun rivayetinde böyle olduğunu nakletmektedir. Onun dediğine göre Davudi bunu ötreli (urz) olarak diye rivayet etmiştir ki, bu da yan tarafı anlamındadır. Doğrusu fethalı olduğudur. Yastık'tan maksat, başın altına konan yastıktır. Kadı Iyaz da el-Baci, el-Asili ve başkalarından burada yastığın, döşek, yatak olduğunu söylediklerini rivayet etmiştir. Çünkü hadiste "onun üzerine uzunlamasına yattı" denilmektedir. Bu açıklama zayıf ya da batıldır.

7. Bu hadiste erkeğin cima olmaksızın hanımı ile birlikte mümeyyiz dahi olsa mahremlerinden birisinin de bulunduğu sırada yatmasının caiz oluşuna delil vardır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu hadislerin rivayetlerinden birisinde şöyle denilmektedir: İbn Abbas dedi ki: Teyzemin ay hali olduğu bir gece yanında kalmıştım. (Kadı Iyaz) dedi ki: Bu kelime rivayet yolu itibari ile sahih olmasa dahi anlamı itibari ile oldukça güzeldir. Çünkü İbn Abbas'ın, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşi ile birlikte olmaya ihtiyaç duyacağı bir gecede yanında kalmayı istemesi de sözkonusu olmaz, babası da onu ancak Allah rasulünün eşine ihtiyaç duymayacağı bir gece olduğunu bilmesi hali dışında onu göndermesi düşünülemez. Çünkü açıkça bilinen bir husustur ki, o ikisi ile birlikte aynı yastıkta uzanmıştı. İbn Abbas'ın huzurunda ihtiyacını görmeyeceği de bilinen bir husustur. Bununla birlikte İbn Abbas ya uyumamış yahut da pek az uyumuş, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in işlerini yaptıklarını gözetlemeye koyulmuştu.

8. "Uykuyu yüzünden silmeye başladı" uykunun etkilerini silmeye başladı, demektir. Bundan, böyle yapmanın müstehab olduğu hükmü ve mecazi ifadenin kullanılabileceği hükmü anlaşılmaktadır.

9. "Sonra Âl-i İmrân suresinin sonundan on ayet okudu" bundan da abdesti olmayanın (ezberinden) Kur'an okumasının caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır ki, bu müslümanların icma ettikleri bir husustur.

10. Kur'an okumak ancak cünüb ve ay hali olan kimseye haramdır.

11. Ayrıca buradan geceleyin uyanınca bu ayetleri okumanın müstehab olduğu hükmü anlaşıldığı gibi,

12. Âl-i İmrân suresi, Bakara suresi, Nisa suresi vb. isimleri kullanmanın caiz olduğu hükmü de anlaşılmaktadır. Şu kadar var ki, mutekaddimundan kimisi bunu hoş görmeyerek: Ancak, içinde Âl-i İmrân'ın sözkonusu edildiği sure, içinde Bakara'nın sözkonusu edildiği sure denilebileceğini söylemiş ise de doğrusu birincisidir. Selef ve halef alimleri de genel olarak böyle demişlerdir. Sahih hadisler de bu hususta birbirini güçlendirip pekiştirmektedir. Bu hususta herhangi bir kapalılık yoktur.

"Asılı bir kırba" ifadesindeki "eş-şin" yıpranmış kırba demektir, çoğulu "şinân" diye gelir.

"Sağ kulağımı tutup büktü" denildiğine göre kulağını uykudan onu uyandırmak için bükmüştür. Bir diğer açıklamaya göre namazın hal ve ha-

reketlerine, imama uyanın duracağı yere ve başka hususlara dikkat etmesi için olmuştur. Birincisi diğer rivayetteki: "Uyukladığımda benim kulağımın yumuşağından tutmaya başladı" ibaresi dolayısı ile daha güçlüdür.

13. "İki rekat namaz kıldı, sonra iki rekat daha... sonra da çıkıp sabah namazını kıldırdı." Buradan vitir ve diğer namazlarda daha faziletli olanın her iki rekatın sonunda selam vermek olduğu, eğer vitir kılacaksa vitrin tek başına ayrı bir rekat olarak kılınacağı hükmü anlaşılmaktadır. Hem bizim hem cumhurun kabul ettiği görüş budur. Ebu Hanife ise -akşam gibi- iki rekata bitişik tek bir rekattir, demiştir.

14, 15, 16. Yine buradan müezzinin çıkıp namaz kıldırması için imamın yanına gelmesinin, sabah sünnetinin hafif kılınmasının caiz olduğu, vitrin on üç rekat olarak kılmanın daha mükemmel olduğu hükümleri de anlaşılmaktadır.

Bu hususta bizim mezheb alimlerimizin farklı görüşleri bulunmaktadır. Kimileri: Bu hadisin zahiri anlamı dolayısı ile vitrin azami rekat sayısı on üç rekattır, derken, çoğunluk: Azamisi on bir rekat demiş ve İbn Abbas'ın: "İkisi yatsının sünneti olan iki rekat olmak üzere namaz kıldı" hadisine göre tevil etmişlerdir ki bu, hadisten uzak, zayıf bir tevildir.

١٧٨٧-١٨٣/٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْفِهْرِيِّ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ ثُمَّ عَمَدَ إِلَى شَجْبٍ مِنْ مَاءٍ فَتَسَوَّكَ وَتَوَضَّأَ وَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ وَلَمْ يُهْرِقْ مِنَ الْمَاءِ إِلَّا قَلِيلًا ثُمَّ حَرَّكَنِي فَقُمْتُ وَسَائِرُ الْحَدِيثِ نَحْوُ حَدِيثِ مَالِكٍ

1787-183/3- Bana Muhammed b. Seleme el-Muradi de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb, Iyaz b. Abdullah el-Fihri'den tahdis etti, o Mahreme b. Süleyman'dan bu isnad ile hadisi rivayet etti ve şunları ekledi: Sonra yıpranmış bir kırbaya doğru gitti. Ağzını misvakladı, abdest aldı, abdest azalarını iyice yıkadı ama ancak çok az döktü. Sonra beni dürttü, ben de ayağa kalktım. Hadisin geri kalan kısımları ise Malik'in hadisi (rivayet ettiği)ne yakındır.[331]

١٧٨٨-١٨٤/٤- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ- حَدَّثَنَا عَمْرٌو عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ نِمْتُ عِنْدَ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ عِنْدَهَا

331 1786 nolu hadisin kaynakları

تِلْكَ اللَّيْلَةَ فَتَوَضَّأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخَذَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ فَصَلَّى فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً ثُمَّ نَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّى نَفَخَ وَكَانَ إِذَا نَامَ نَفَخَ ثُمَّ أَتَاهُ الْمُؤَذِّنُ فَخَرَجَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ قَالَ عَمْرٌو فَحَدَّثْتُ بِهِ بُكَيْرَ بْنَ الْأَشَجِّ فَقَالَ حَدَّثَنِي كُرَيْبٌ بِذَلِكَ

1788-184/4- Bana Harun b. Said el-Eylî tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bize Amr, Abdu Rabbih b. Said'den tahdis etti, o Mahreme b. Süleyman'dan, o İbn Abbas'ın azadlısı Kureyb'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Meymune'nin yanında uyumuştum. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gece onun yanında idi. Allah Rasulü abdest aldıktan sonra kalkıp namaza durdu. Ben de onun sol yanında durdum. Beni tutup sağ tarafına getirdi. O gece on üç rekat namaz kıldı. Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hafifçe horlayacak kadar uyudu. O uyudu mu hafifçe horlardı. Sonra müezzin gel(ip sabah namazına çağır)dı. O da abdest almaksızın çıkıp namaz kıldırdı.

Amr dedi ki: Ben bu hadisi Buker b. el-Eşecc'e tahdis ettim, o da: Kureyb bana bunu tahdis etti, dedi:[332]

Şerh

(1787-1788 numaralı hadisler)

(1787) "Sonra yıpranmış bir kırbaya uzandı." Dil bilginlerinin söylediklerine göre "şecb" yıpranmış eski su kırbası demektir. Bu da diğer rivayette geçen "asılı bir kırba" ile aynı anlamdadır. Kırbanın üzerine asıldığı çakılmış kazıklara işcâb denildiği de söylenmiştir.

١٧٨٩/١٨٥/٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بِتُّ لَيْلَةً عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ فَقُلْتُ لَهَا إِذَا قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأَيْقِظِينِي فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ الْأَيْسَرِ فَأَخَذَ بِيَدِي فَجَعَلَنِي مِنْ شِقِّهِ الْأَيْمَنِ فَجَعَلْتُ إِذَا أَغْفَيْتُ يَأْخُذُ بِشَحْمَةِ أُذُنِي قَالَ فَصَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً ثُمَّ احْتَبَى حَتَّى إِنِّي لَأَسْمَعُ نَفَسَهُ رَاقِدًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ الْفَجْرُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ

332 1786 nolu hadisin kaynakları

1789-185/5- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... İbn Abbas'ın azadlısı Kureyb, İbn Abbas'dan şöyle dediğini nakletti: Bir gece teyzem Haris kızı Meymune'nin yanında kaldım. Ona: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkınca beni de uyandır, dedim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı, ben de onun sol yanında ayakta durdum. Elimden tutup beni sağ yanına koydu. Ben uyukladığım zaman benim kulağımın yumuşağından yakalıyordu. İbn Abbas (devamla) dedi ki: On bir rekat namaz kıldıktan sonra yan tarafına yaslandı. O kadar ki, o yatıyorken ben onun nefesini duyuyordum. Fecrin aydınlandığını görünce hafif iki rekat namaz kıldı.[333]

١٧٩٠-١٨٦/٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ خَالَتِهِ مَيْمُونَةَ فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ اللَّيْلِ فَتَوَضَّأَ مِنْ شَنٍّ مُعَلَّقٍ وُضُوءًا خَفِيفًا قَالَ وَصَفَ وُضُوءَهُ وَجَعَلَ يُخَفِّفُهُ وَيُقَلِّلُهُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقُمْتُ فَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخْلَفَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ فَصَلَّى ثُمَّ اضْطَجَعَ فَنَامَ حَتَّى نَفَخَ ثُمَّ أَتَاهُ بِلَالٌ فَآذَنَهُ بِالصَّلَاةِ فَخَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ قَالَ سُفْيَانُ وَهَذَا لِلنَّبِيِّ ﷺ خَاصَّةً لِأَنَّهُ بَلَغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَنَامُ عَيْنَاهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ

1790-186/6- Bana İbn Ebu Ömer ve Muhammed b. Hatim, İbn Uyeyne'den tahdis etti. İbn Ebu Ömer dedi ki: Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan tahdis etti, o İbn Abbas'ın azadlısı Kureyb'den, o İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre: Bir gece teyzesi Meymune'nin yanında kalmıştı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalkıp asılı bir kırbadan hafif bir abdest aldı. -(Ravi) dedi ki: Onun abdestini de gösterdi ve abdestini hafifçe ve az su kullanarak aldı.-

İbn Abbas dedi ki: Ben de kalkıp Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığı gibi yaptım. Sonra gelip onun sol tarafına durdum. Beni arkasından çevirip sağ tarafına getirdi. Namaz kıldıktan sonra hafif horlayacak kadar uzanıp yattı. Sonra Bilal gelip ona namazı haber verince o da abdest almaksızın dışarı çıkıp sabah namazını kıldırdı.

333 1786 nolu hadisin kaynakları

Süfyan dedi ki: Bu ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait bir özelliktir. Çünkü bize ulaştığına göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gözleri uyur, kalbi uyumazdı.[334]

١٧٩١-١٨٧/٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ -حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ كُرَيْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بِتُّ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَبَقَيْتُ كَيْفَ يُصَلِّي رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ فَقَامَ فَبَالَ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ ثُمَّ نَامَ ثُمَّ قَامَ إِلَى الْقِرْبَةِ فَأَطْلَقَ شِنَاقَهَا ثُمَّ صَبَّ فِي الْجَفْنَةِ أَوِ الْقَصْعَةِ فَأَكَبَّهُ بِيَدِهِ عَلَيْهَا ثُمَّ تَوَضَّأَ وُضُوءًا حَسَنًا بَيْنَ الْوُضُوءَيْنِ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي فَجِئْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ فَأَخَذَنِي فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ فَتَكَامَلَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً ثُمَّ نَامَ حَتَّى نَفَخَ وَكُنَّا نَعْرِفُهُ إِذَا نَامَ بِنَفْخِهِ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ فَصَلَّى فَجَعَلَ يَقُولُ فِي صَلَاتِهِ أَوْ فِي سُجُودِهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي سَمْعِي نُورًا وَفِي بَصَرِي نُورًا وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ شِمَالِي نُورًا وَأَمَامِي نُورًا وَخَلْفِي نُورًا وَفَوْقِي نُورًا وَتَحْتِي نُورًا وَاجْعَلْ لِي نُورًا أَوْ قَالَ وَاجْعَلْنِي نُورًا

1791-187/7- Bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, bize Muhammed -ki o İbn Cafer'dir-, tahdis etti, bize Şu'be, Seleme'den tahdis etti, o Kureyb'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir gece teyzem Meymune'nin evinde kaldım, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl namaz kıldığını dikkatle gözetledim. Önce kalktı, küçük abdestini bozdu, sonra yüzünü ve ellerini yıkadı, sonra ovdu, sonra kalkıp kırbaya uzandı, onun bağını çözdü, sonra tasa yahut çanağa su döktü. Suyu onun üzerine eli ile döktükten sonra iki abdest arası güzelce bir abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de gelip yanında durdum ama sol tarafında durdum. Beni yakalayıp sağ tarafına durdurdu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıldığı namaz tam on üç rekat oldu. Sonra hafifçe horlayacak kadar uyudu. Biz onun uyuduğunu hafifçe horlamasından anlardık. Sonra namaza çıktı ve namaz kıldı(rdı). Namazında yahut secdesinde şöyle buyurdu: *"Allah'ım, kalbimde bir nur, kulağımda bir nur, gözümde bir nur, sağımda bir nur, solumda bir nur, önümde bir nur, arkamda bir nur, üzerimde bir nur, altımda bir nur kıl. Bana bir nur ver –yahut: beni bir nur kıl dedi-"*[335]

334 Buhari, 138, 726, 859; Tirmizi, 232; Nesai, 441; İbn Mace, 423 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6356

335 696 nolu hadisin kaynakları

١٧٩٢-.../٨- وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ- حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ- حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَلَمَةُ فَلَقِيتُ كُرَيْبًا فَقَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُنْتُ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَجَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ غُنْدَرٍ وَقَالَ وَاجْعَلْنِي نُورًا وَلَمْ يَشُكَّ

• 1792-.../8- Bana İshak b. Mansur da tahdis etti, bize en-Nadr b. Şumeyl tahdis etti, bize Şu'be haber verdi, bize Seleme b. Kuheyl, Bukeyr'den tahdis etti, o Kureyb'den, o İbn Abbas'dan rivayet etti:

Seleme dedi ki: Kureyb ile karşılaştım, o şöyle dedi: İbn Abbas dedi ki: Teyzem Meymune'nin yanında idim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi deyip sonra da hadisi Gunder'in hadisi rivayet ettiği gibi rivayet etti ve şüphe etmeden: *"Ve beni bir nur kıl"* dedi.[336]

١٧٩٣-١٨٨/٩- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَهَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنْ أَبِي رِشْدِينَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بِتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ وَلَمْ يَذْكُرْ غَسْلَ الْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ ثُمَّ أَتَى الْقِرْبَةَ فَحَلَّ شِنَاقَهَا فَتَوَضَّأَ وُضُوءًا بَيْنَ الْوُضُوءَيْنِ ثُمَّ أَتَى فِرَاشَهُ فَنَامَ ثُمَّ قَامَ قَوْمَةً أُخْرَى فَأَتَى الْقِرْبَةَ فَحَلَّ شِنَاقَهَا ثُمَّ تَوَضَّأَ وُضُوءًا هُوَ الْوُضُوءُ وَقَالَ أَعْظِمْ لِي نُورًا وَلَمْ يَذْكُرْ وَاجْعَلْنِي نُورًا

1793-188/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Hennâd b. Serrî de tahdis edip dedi ki: ... İbn Abbas'ın azadlısı Ebu Rişdîn, İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir gece teyzem Meymune'nin yanında kaldım. Sonra hadisi rivayet etti ve rivayetinde yüzünü ve ellerini yıkamayı sözkonusu etmedi. Ama o şöyle dedi: Sonra kırbaya gidip kırbanın asılı bulunduğu ipi çözdü. İki abdest arasında bir abdest aldıktan sonra yatağına gelip uyudu. Sonra bir daha kalktı, kırbanın yanına gidip bağlı bulunduğu ipi çözdü. Sonra da öyle bir abdest aldı ki, abdest ona denir. Ayrıca rivayetinde: *"Allah'ım, benim nurumu büyüt"* buyurdu, dedi fakat: *"Beni bir nur kıl"* ibaresini zikretmedi.[337]

336 696 nolu hadisin kaynakları
337 696 nolu hadisin kaynakları

١٧٩٤-١٨٩/١٠- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَلْمَانَ الْحَجْرِيِّ عَنْ عُقَيْلِ بْنِ خَالِدٍ أَنَّ سَلَمَةَ بْنَ كُهَيْلٍ حَدَّثَهُ أَنَّ كُرَيْبًا حَدَّثَهُ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ بَاتَ لَيْلَةً عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْقِرْبَةِ فَسَكَبَ مِنْهَا فَتَوَضَّأَ وَلَمْ يُكْثِرْ مِنَ الْمَاءِ وَلَمْ يُقَصِّرْ فِي الْوُضُوءِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ وَفِيهِ قَالَ وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَتَئِذٍ تِسْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً قَالَ سَلَمَةُ حَدَّثَنِيهَا كُرَيْبٌ فَحَفِظْتُ مِنْهَا ثِنْتَيْ عَشْرَةَ وَنَسِيتُ مَا بَقِيَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي لِسَانِي نُورًا وَفِي سَمْعِي نُورًا وَفِي بَصَرِي نُورًا وَمِنْ فَوْقِي نُورًا وَمِنْ تَحْتِي نُورًا وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ شِمَالِي نُورًا وَمِنْ بَيْنِ يَدَيَّ نُورًا وَمِنْ خَلْفِي نُورًا وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُورًا وَأَعْظِمْ لِي نُورًا

1794-189/10- Bana Ebu Tahir de tahdis etti. Bize İbn Vehb, Abdurrahman b. Selman el-Hacrî'den tahdis etti. Ukayl b. Halid'in rivayet ettiğine göre Seleme b. Kuheyl kendisine şunu tahdis etmiştir: Kureyb'in kendisine tahdis ettiğine göre İbn Abbas, bir gece Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında kaldı. (İbn Abbas) dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp kırbanın yanına gitti, ondan su boşalttı, abdest aldı ama abdest alırken suyu ne çok, ne de az kullandı. Sonra hadisin kalanını rivayet etti.

Rivayetinde şu da vardı: (İbn Abbas) dedi ki: O gece Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) on dokuz kelime ile dua etti. Seleme dedi ki: Bunları bana Kureyb tahdis ettiği halde ben onlardan on ikisini belledim, geri kalanlarını unuttum. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ım, benim için kalbimde bir nur, dilimde bir nur, kulağımda bir nur, gözümde bir nur, üstümden bir nur, altımdan bir nur, sağımda bir nur, solumda bir nur, önümde bir nur, arkamda bir nur yarat. Nefsimde de bir nur yarat ve nurumu büyüt"* buyurdu.[338]

١٧٩٥-١٩٠/١١- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي شَرِيكُ بْنُ أَبِي نَمِرٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ رَقَدْتُ فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ لَيْلَةَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَهَا لِأَنْظُرَ كَيْفَ صَلَاةُ النَّبِيِّ ﷺ بِاللَّيْلِ قَالَ فَتَحَدَّثَ النَّبِيُّ ﷺ مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ وَسَاقَ الْحَدِيثَ وَفِيهِ ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنَّ

338 696 nolu hadisin kaynakları

1795-190/11- Bana Ebu Bekir b. İshak da tahdis etti... Şerik b. Ebu Nemir, Kureyb'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Meymune'nin yanında bulunduğu bir gece evinde kaldım. Maksadım Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geceleyin kıldığı namazı görmekti.

(İbn Abbas) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zevcesi ile bir süre konuştuktan sonra uyudu ve hadisin geri kalan kısmını rivayet etti. Bu rivayetinde: Sonra kalkıp abdest aldı ve misvak ile dişlerini temizledi, ibaresi de vardır.[339]

Şerh

(1789-1795 numaralı hadisler)

(1789) "Sonra yan tarafına yaslandı, öyle ki ben onun uykuda iken nefes alışını duyuyordum." Bu önce uzandı, sonra geçen rivayette de geçtiği gibi yanı üzerine yattı demektir. Buna göre önce yana yaslandı sonra uzanıp uyudu. Öyle ki o, onun hafifçe horlamasını ve nefesini duyuyordu.

(1790) "Onun sol yanına durdum, o beni arkadan çevirip sağ tarafına durdurdu" Yani beni arkasından çevirip sağıma durdurdu.

"Nasıl namaz kıldığına dikkatle baktım" yani onu gözetleyip baktım.

"Sonra iki abdest arası güzelce bir abdest aldı" yani suyu israf derecesinde de kullanmadı, pek az da kullanmadı. İkisi arasında orta yollu kullandı.

(1793) "İbn Abbas'ın azadlısı Ebu Rişdîn." Bu İbn Abbas'ın azadlısı Kureyb'in kendisidir. Oğlu Rişdîn ile künyelenmiştir.

(1794) "Abdurrahman b. Selman el-Hacrî" bilinen bir kabile olan Hacru Ruayne'ye nisbetlidir.

(1795) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir süre zevcesi ile konuştuktan sonra uyudu." Bu hadisten ihtiyaç ve maslahat dolayısı ile yatsı namazından sonra konuşmanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Hadiste sabit olduğu üzere ise o, yatsıdan önce uyumayı ondan sonra ise konuşmayı mekruh görmüştür. Bu mekruh oluş, -daha önce ilgili babında açıklandığı gibi- ihtiyaç olmayan, maslahatı bulunmayan konuşma hakkındadır.

١٧٩٦-١٩١/١٢- حَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ

339 Buhari, 4569, 6215 -buna yakın-, 7452; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6355

عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ رَقَدَ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَاسْتَيْقَظَ فَتَسَوَّكَ وَتَوَضَّأَ وَهُوَ يَقُولُ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ فَقَرَأَ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ حَتَّى خَتَمَ السُّورَةَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَأَطَالَ فِيهِمَا الْقِيَامَ وَالرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ ثُمَّ انْصَرَفَ فَنَامَ حَتَّى نَفَخَ ثُمَّ فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ سِتَّ رَكَعَاتٍ كُلَّ ذَلِكَ يَسْتَاكُ وَيَتَوَضَّأُ وَيَقْرَأُ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ ثُمَّ أَوْتَرَ بِثَلَاثٍ فَأَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ فَخَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي لِسَانِي نُورًا وَاجْعَلْ فِي سَمْعِي نُورًا وَاجْعَلْ فِي بَصَرِي نُورًا وَاجْعَلْ مِنْ خَلْفِي نُورًا وَمِنْ أَمَامِي نُورًا وَاجْعَلْ مِنْ فَوْقِي نُورًا وَمِنْ تَحْتِي نُورًا اللَّهُمَّ أَعْطِنِي نُورًا

1796-191/12- Bize Vasıl b. Abdu'l-A'lâ tahdis etti... Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas babasından rivayet etti. O, Abdullah b. Abbas'dan rivayet etiğine göre, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında uyudu. Allah Rasulü uyandı. Misvak kullandı, abdest aldı. Bu arada: *"Muhakkak göklerle yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün değişip durmasında özlü akıl sahipleri için pek çok ayetler vardır"* diyordu. Bu ayetleri sureyi bitirinceye kadar okudu. Sonra kalkıp iki rekat namaz kıldı. Bu iki rekatın kıyamını, rükû ve sücudunu uzunca tuttu. Sonra gidip hafifçe horlayıncaya kadar uyudu. Sonra bu işi üç defa tekrar etti. Altı rekat namaz kıldı. Bunların her birinde misvak kullanıyor, abdest alıyor ve bu ayetleri okuyordu. Sonra üç rekat vitir kıldı. Müezzin ezan okuyunca namaza gitmek üzere çıktı. Bu arada şöyle dua ediyordu: *"Allah'ım, kalbimde bir nur, dilimde bir nur, kulağımda bir nur, gözümde bir nur, arkamda bir nur, önümde bir nur, üzerimde bir nur, altımda bir nur yarat. Allah'ım, bana bir nur ver!"*[340]

Şerh

"Sonra kalkıp iki rekat namaz kıldı." Kıyamlarını, rükûlarını ve secdelerini uzun tuttu... Sonra üç rekat vitir kıldı." Bu rivayet, kıldığı ikişer rekat arasında uyuduğunu sözkonusu etmesi ve rekatlerin sayısı bakımından diğer rivayetlere muhaliftir. Çünkü diğer rivayetlerde arada uyuduğunu sözkonusu etmediği gibi on üç rekat namaz kıldığını da söylemektedir.

340 Ebu Davud, 58, 1353, 1354; Nesai, 1703, 1704 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6287

Kadı Iyaz dedi ki: Bu Husayn'ın Habib b. Ebu Sabit'ten diye naklettiği bir rivayettir. Bu rivayetteki muzdariplik ve ravilerin ihtilafları dolayısı ile Darakutni'nin Müslim'e istidrâkte bulunduğu rivayetlerden birisidir. Darakutni dedi ki: Bu rivayeti ondan yedi farklı şekilde nakletmiş ve bu hususta cumhura muhalefet etmiştir. Derim ki: Ama durumun böyle olması Müslim'in tenkid edilmesini gerektirmez. Çünkü o bu rivayeti asıl ve bağımsız bir rivayet olarak zikretmemiştir. O bunu ancak mütabaat olmak üzere zikretmiştir. Mütabaat olarak zikredilen rivayetler hakkında asıl rivayetlerde aranan bir takım hususlar aranmaz. Nitekim daha önce birkaç yerde buna dair açıklamalar geçmiş bulunmaktadır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bir ihtimal o bu rivayetinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gece namazına başlarken kıldığı hafif iki rekatlık namazı saymamıştır. Nitekim Müslim ve başka kaynaklardaki hadisler bu iki rekatı açıkça sözkonusu etmişlerdir. Bundan dolayı o rivayetinde: İki rekat namaz kıldı ve bu iki rekatın kıyamını, rükûunu, sücudunu uzun tuttu, demiştir. Bu da sözünü ettiği bu iki rekatın hafifçe kıldığı iki rekattan sonra olduğuna delildir. Bu durumda önce hafif iki rekat kılmış, sonra uzun iki rekat kılmış, sonra adı geçen altı rekatı kılmış, bunlardan sonra ise belirttiği üzere üç rekat kılmıştır. Böylelikle toplam -diğer rivayetlerde olduğu gibi- on üç rekat kılmış olur. Allah en iyi bilendir.

١٧٩٧-١٩٢/١٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بِتُّ ذَاتَ لَيْلَةٍ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مُتَطَوِّعًا مِنْ اللَّيْلِ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْقِرْبَةِ فَتَوَضَّأَ فَقَامَ فَصَلَّى فَقُمْتُ لَمَّا رَأَيْتُهُ صَنَعَ ذَلِكَ فَتَوَضَّأْتُ مِنْ الْقِرْبَةِ ثُمَّ قُمْتُ إِلَى شِقِّهِ الْأَيْسَرِ فَأَخَذَ بِيَدِي مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ يَعْدِلُنِي كَذَلِكَ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ إِلَى الشِّقِّ الْأَيْمَنِ قُلْتُ أَفِي التَّطَوُّعِ كَانَ ذَلِكَ قَالَ نَعَمْ

1797-192/13- Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti... İbn Abbas dedi ki: Bir gece teyzem Meymune'nin yanında kaldım. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalkıp nafile namaz kıldı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp kırbanın yanına gitti, abdest aldı. Sonra kalkıp namaz kıldı. Onun böyle yaptığını görünce ben de kalktım kırbadan abdest aldım, sonra onun sol yanında durdum. Arka tarafından elimi tutup beni bu şekilde arkasından sağ

tarafına doğru getirdi. (Ata dedi ki:) Ben: Bu tatavvu (nafile) namazda mı oldu, dedim. O: Evet, dedi.[341]

١٧٩٨-١٩٣/١٤- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ سَمِعْتُ قَيْسَ بْنَ سَعْدٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَعَثَنِي الْعَبَّاسُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَبِتُّ مَعَهُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ فَقَامَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَتَنَاوَلَنِي مِنْ خَلْفِ ظَهْرِهِ فَجَعَلَنِي عَلَى يَمِينِهِ

1798-193/14- Bana Harun b. Abdullah ve Muhammed b. Râfi' de tahdis edip dediler ki: ... Ata, İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivayet etti: (Babam) Abbas beni -teyzem Meymune'nin evinde olduğu sırada- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gönderdi, ben de o gece onunla birlikte kaldım. Geceleyin kalkıp namaz kıldı. Ben de onun sol tarafında durdum, sırtının arkasından beni tutup sağ tarafına durdurdu.[342]

١٧٩٩-.../١٥- وَحَدَّثَنِي ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بِتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ جُرَيْجٍ وَقَيْسِ بْنِ سَعْدٍ

1799-.../15- Bana İbn Numeyr de tahdis etti... İbn Abbas dedi ki: Teyzem Meymune'nin yanında uyudum... Sonra hadisi İbn Cureyc ve Kays b. Sa'd'ın hadisi rivayet ettiklerine yakın rivayet etti.[343]

١٨٠٠-١٩٤/١٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ثَلاَثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً

341 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5925
342 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5956
343 Ebu Davud, 610; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5908

1800-194/16- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ğunder, Şu'be'den tahdis etti (H.) Bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ebu Cemre'den şöyle dediğini tahdis etti: İbn Abbas'ı şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin on üç rekat namaz kılardı.[344]

١٨٠١-١٩٥/١٧- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ قَيْسِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَهُ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّهُ قَالَ لَأَرْمُقَنَّ صَلَاةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ اللَّيْلَةَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ أَوْتَرَ فَذَلِكَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً

1801-195/17- Bize Kuteybe b. Said, Malik b. Enes'den tahdis etti, o Abdullah b. Ebu Bekir'den o babasından rivayet ettiğine göre Abdullah b. Kays b. Mahreme kendisine Zeyd b. Halid el-Cuhenî'den şöyle dediğini haber verdi: Ben bu gece mutlaka Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl namaz kıldığını dikkatle gözetleyeceğim. (Rasulullah -(sallallâhu aleyhi ve sellem)-) hafif iki rekat namaz kıldıktan sonra uzun mu uzun, iki rekat namaz kıldı. Sonra önceki iki rekattan daha kısa iki rekat namaz kıldı. Sonra kendilerinden önceki iki rekata göre daha kısa olan iki rekat daha kıldı. Sonra kendilerinden önceki iki rekattan daha kısa iki rekat kıldı. Sonra kendilerinden önceki iki rekattan daha kısa iki rekat daha kıldı. Sonra vitir namazını kıldı. Böylece on üç rekat namaz kılmış oldu. [345]

١٨٠٢-١٩٦/١٨- وَحَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَدَائِنِيُّ أَبُو جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَانْتَهَيْنَا إِلَى مَشْرَعَةٍ فَقَالَ أَلَا تُشْرِعُ يَا جَابِرُ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَنَزَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَشْرَعْتُ قَالَ ثُمَّ ذَهَبَ لِحَاجَتِهِ وَوَضَعْتُ لَهُ وَضُوءًا قَالَ فَجَاءَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ خَالَفَ بَيْنَ طَرَفَيْهِ فَقُمْتُ خَلْفَهُ فَأَخَذَ بِأُذُنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ

344 Buhari, 1138; Tirmizi, 442; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6525
345 Ebu Davud, 1366; İbn Mace, 1362; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3753

1802-196/18- Bana Haccac b. eş-Şair de tahdis etti... Cabir b. Abdullah dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Derken suya varan bir yola vardık. Allah Rasulü: "Ey Cabir! (Deveni) suya getirmeyecek misin?" buyurdu. Ben: Getireceğim, dedim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) indi. Ben de (devemle) suya gittim. Allah Rasulü daha sonra ihtiyacını görmek üzere gitti. Ben de onun için abdest alsın diye su koydum. Gelip abdest aldı, sonra kalktı, üzerinde uçlarını boynuna çaprazlama doladığı tek bir elbise olduğu halde namaz kıldı. Ben de arkasında durdum. Beni kulağımdan tutup sağ tarafına durdurdu.[346]

Şerh

(1801-1802 numaralı hadisler)

Zeyd b. Halid'in rivayet ettiği (1801 numaralı) hadiste "sonra uzun mu uzun, uzun mu uzun, uzun mu uzun iki rekat kıldı." Bu anlatım bu şekilde üç defa tekrar edilmiştir.

(1802) "Bir suya varan bir yola geldik..." Meşrea ve şerîa(t), bir nehir, deniz ya da başka bir suyun kıyısına kadar giden yola denilir. Dil bilginlerinin açıkladıklarına göre: Şera'tu fi'n-nehri: Irmağa gidip su içtim, demektir, Eşra'tu nâkatî fîhi: Deveme ordan su içirdim, demektir. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Cabir'e sorusu ise, devene su içirmeyecek misin, yahut kendin su içmeyecek misin, anlamındadır.

"Uçlarını boynuna çaprazlama doladığı bir elbise içinde namaz kıldı." Buradan tek bir elbise içinde namaz kılmanın sahih olduğu ve uçlarını omuzlarına atmanın sünnet olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Mesele, ilgili yerinde daha önceden geçmiş idi.

"Arkasında namaza durdum, o kulağımdan tutup beni sağ tarafına durdurdu." Bu da İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadis gibidir, ona dair açıklama da geçmiş bulunmaktadır.

١٨٠٣-١٩٧/١٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ جَمِيعًا عَنْ هُشَيْمٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو حُرَّةَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ لِيُصَلِّيَ افْتَتَحَ صَلَاتَهُ بِرَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ

346 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3090

1803-197/19- Bize Yahya b. Yahya ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe birlikte Huşeym'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi: Bize Huşeym tahdis etti, bize Ebu Hurre, Hasan'dan haber verdi, o Sa'd b. Hişam'dan, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin namaz kılmak üzere kalktığında namazına hafif iki rekat kılarak başlardı.[347]

١٨٠٤-١٩٨/٢٠- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَفْتَتِحْ صَلَاتَهُ بِرَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ

1804-198/20- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Usame, Hişam'dan tahdis etti, o Muhammed'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Sizden biriniz geceleyin kalkınca namazına hafif iki rekat kılarak başlasın"* buyurduğunu rivayet etti.[348]

Şerh

(1803-1804 numaralı hadisler)

(1803) "Bize Ebu Hurre, Hasan'dan tahdis etti." Adı, Vâsıl b. Abdurrahman'dır. Her iki gecede bir, Kur'an-ı Kerim'i hatmederdi.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin namaz kılmak üzere kalktığında..." Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadisde ise buna dair emir yer almaktadır. İşte bu, hafifçe kılınan bu iki rekat ile bundan sonra kılacağı namazlar için daha bir şevkle devam etmesi maksadı ile müstehab olduklarına bir delildir.

١٨٠٥-١٩٩/٢١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيَّامُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ أَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَأَخَّرْتُ وَأَسْرَرْتُ وَأَعْلَنْتُ أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

347 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16097

348 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; 14561

1805-199/21- Bize Kuteybe b. Said, Malik b. Enes'den tahdis etti, o Ebu Zubeyr'den, o Tavus'dan, o İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gece yarısı namaz için kalktığı zaman şöyle derdi: *"Allah'ım, Hamd yalnız sanadır. Sen göklerin ve yerin nurusun. Hamd yalnız sanadır. Sen gökleri ve yeri dimdik ayakta tutansın. Hamd yalnız sanadır. Sen göklerin, yerin, onlarda bulunanların rabbisin. Sen haksın, senin vaadin haktır, sözün haktır, sana kavuşmak haktır, cennet haktır, cehennem ateşi haktır, kıyamet haktır. Allah'ım, sana teslim oldum, sana iman ettim, sana tevekkül ettim, sana yöneldim. Senin gösterdiğin delillerle hasmıma karşı mücadele ettim. Benimle anlaşmazlıkları olanlar ile senin hükmünün muhakemesine başvurdum. Bana önceden yaptıklarımı, sonradan yapacaklarımı, gizli ve açık işlediklerimi mağfiret buyur. Sen benim ilahımsın, senden başka ilah yoktur."*[349]

١٨٠٦-.../٢٢- حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالُوا- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ قَالَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ كِلَاهُمَا عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَحْوَلِ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَمَّا حَدِيثُ ابْنِ جُرَيْجٍ فَاتَّفَقَ لَفْظُهُ مَعَ حَدِيثِ مَالِكٍ لَمْ يَخْتَلِفَا إِلَّا فِي حَرْفَيْنِ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ مَكَانَ قَيَّامُ قَيِّمُ وَقَالَ وَمَا أَسْرَرْتُ وَأَمَّا حَدِيثُ ابْنِ عُيَيْنَةَ فَفِيهِ بَعْضُ زِيَادَةٍ وَيُخَالِفُ مَالِكًا وَابْنَ جُرَيْجٍ فِي أَحْرُفٍ

1806-.../22- Bize Amr en-Nâkıd, İbn Nuveyr ve İbn Ebu Ömer tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis edip dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cureyc haber verdi. (Süfyan ile) ikisi Süleyman el-Ahvel'den, o Tavus'dan, o İbn Abbas'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye hadisi rivayet etti. İbn Cüreyc'in hadisi rivayetinde lafzı Malik'in hadisi rivayeti ile ittifak halindedir. Sadece iki yerde faklılık vardır. İbn Cüreyc "kayyâm (ayakta tutan) yerine, (aynı anlamda) kayyim demiştir. (Ve esrartu yerine) "Ve mâ esrartu:gizli işlediklerimi" demiştir.

İbn Uyeyne'nin hadisi rivayetinde biraz fazlalıklar vardır; Malik ve İbn Cüreyc'e de bazı kelimelerde muhalefet etmiştir.[350]

349 Ebu Davud, 771; Tirmizi, 3418; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5751
350 Buhari, 1120, 6317, 7385, 7442, 7499; Nesai, 1618; İbn Mace, 1355; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5702

١٨٠٧-.../٢٣- وَحَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ- حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ وَهُوَ ابْنُ مَيْمُونٍ- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ الْقَصِيرُ عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَاللَّفْظُ قَرِيبٌ مِنْ أَلْفَاظِهِمْ

1807-.../23- Bize Şeyban b. Ferruh da tahdis etti, bize Mehdi -ki b. Meymun'dur- tahdis etti, bize İmran el-Kasir, Kays b. Sa'd'dan tahdis etti, o Tavus'dan, o İbn Abbas'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi -lafız da öbürlerinin lafızlarına yakın olmak üzere- rivayet etti.[351]

Şerh

(1805-1807) numaralı hadisler

(1805) *"Göklerin ve yerin nuru sensin."* İlim adamları der ki: Bu onları nurlandıran ve onlardaki nuru yaratan sensin, demektir. Ebu Ubeyd der ki: Senin nurun ile göklerde ve yerde bulunanlar hidayet ve nur bulurlar, demektir. Hattabi şanı yüce Allah'ın en-Nur ismini açıklarken şunları söyler: Yani görmeyenler, O'nun nuru ile görürler, azgın kimseler O'nun hidayeti ile doğruya iletilirler. Yüce Allah'ın: *"Allah göklerin ve yerin nurudur"* (Nur, 35) buyruğunda bu manadadır. Yani göklerde ve yerde bulunan nur, O'ndan gelir. Yine Hattabi dedi ki: Bunun nurun sahibi anlamında olması ihtimali de vardır. Yoksa nurun yüce Allah'ın zatının sıfatı olması doğru olamaz. Bu ancak fiilî bir sıfatı olabilir ki, bu da nurun yaratıcısı demek olur. Başkaları ise göklerin ve yerin nurunun, her ikisinin güneşini, ayını, yıldızlarını tedbir edip yöneten anlamında olduğunu söylemiştir.

"Gökleri ve yeri ayakta tutan (Kayyâm) Sensin." İkinci rivayette ise "Kayyim" denilmektedir. İlim adamları dedi ki: Bu hadisin açıkça ifade ettiği gibi Kayyam ve Kayyim de O'nun sıfatları arasındadır. Kur'an nassı ile de Kayyum ve Kaim sıfatları vardır. Yüce Allah'ın: *"Her nefsin üzerinde Kaim olan (görüp gözetleyen)"* (Ra'd, 33) buyruğunda da bu isim kullanılmıştır. Herevî der ki: Kavvâm da denilir. İbn Abbas, Kayyum, asla zeval bulmayandır, diye açıklamıştır. Başkaları ise her şeyin üzerinde kaim olan, yani bütün yaratılmışların işlerini çekip çeviren, idare eden diye açıklamıştır. Bu iki türlü açıklama ayet ve hadisin (bu lafızları hakkında) çokça görülen önde gelen açıklamalardır.

"Göklerin, yerin ve onlarda bulunanların Rabbi Sensin." İlim adamları der ki: Rab kelimesinin sözlükte üç anlamı vardır. Bunlardan birisi de

351 Ebu Davud, 772; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5744

kendisine itaat olunan efendi, anlamıdır. Bu anlama göre birisini rab kabul edenlerin, akıl sahibi olanlardan olması şarttır. Hattabi: Dağların ve ağaçların Seyyidi (itaat olunan efendisi), demek doğru değildir, derken buna işaret etmektedir. Kadı Iyaz dedi ki: Böyle bir şart tutarsızdır, aksine her şey şanı yüce Allah'a itaat eder. Nitekim yüce Allah: *"Biz itaat edenler olarak geldik"* (Fussilet, 11) buyurmaktadır.

"Sen haksın." İlim adamları dedi ki: Hak, şanı yüce Allah'ın isimlerindendir. Varlığı kesin ve muhakkak olan demektir. Varlığı doğru olarak bilinen ve muhakkak olan her bir şey de haktır. el-Hâkka da buradan gelmektedir ki, şüphesiz hak ve gerçek olarak var olacak anlamındadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu hadiste geçen *"vadin haktır, sözün haktır, sana kavuşmak haktır, cennet haktır, cehennem ateşi haktır, kıyamet haktır"* sözleri de bunun gibidir. Yani bütün bunların gerçekliğinde hiçbir şüphe yoktur ve bunlar muhakkak kesin gerçek olan şeylerdir.

Bunun, Senin haberin hak ve doğrudur anlamında olduğu söylendiği gibi, Sen hakkın sahibisin, Sen hakkı hak olarak yerine getirensin, inkarcıların söyledikleri değil de hak ilah yalnız Sensin, diye de açıklanmıştır. Nitekim yüce Allah: *"Çünkü Allah hakkın ta kendisidir, bunların ondan başka dua (ve ibadet) ettikleri ise batıldır"* (Hacc, 62) buyurmaktadır.

Hadisteki "Senin vaadin haktır" buyruğu doğrudur, gerçektir, anlamında; "Sana kavuşmak haktır" buyruğu da ölümden sonra diriliş haktır, demektir. Ölüm diye de açıklanmıştır ama bu açıklama bu yerde geçersizdir. Benim dikkat çekişim böyle açıklamaya kimsenin kanmaması içindir. Doğrusu Ba's denilen şey ölümden sonra dirilıştir. Çünkü ifadelerin siyakı da bundan sonra gelecekler de bu anlamı gerektirmektedir. İnkarcıya da bu anlam ile cevap verilip iddiası red edilir. Ölüm ile değil.

"Allah'ım! Yalnız sana teslim oldum. Bana mağfiret buyur." Sana teslim oldum. sana teslimiyetimi arz ettim, senin emir ve yasağına boyun eğip itaat ettim.

"Sana iman ettim." Senin haber verdiğin her bir şeyi, bütün emir ve yasaklarını doğruladım, tastik ettim.

"Sana yöneldim" sana itaat ettim, ibadetine döndüm, kendimi ona verdim, işlerimin çekip çevrilmesinde sana döndüm, yani işlerimi sana havale ettim anlamında da söylenmiştir.

"Senin delillerinle tartıştım." Bana vermiş olduğun kesin delil ve burhanlarla, güç ve kuvvetle senin yolunda inad edenler ile, seni inkar edenlerle tartıştım ve delil ile ve kılıç ile böylelerini bertaraf ettim.

"(Benimle anlaşmazlık içinde olanları) *senin hükmün ile muhakeme ettim.*" Yani hakkı inkar eden herkesi, senin hükmüne çağırdım, benimle onun arasında hüküm veren olarak seni bildim. Cahiliye mensuplarının ve başkalarının hükmüne başvurdukları put, kahin, ateş, şeytan ve daha başka hükümlerine müracaat ettikleri başka kimseleri değil, yalnız seni hakem yaptım. Senden başkasının hükmüne müracaat etmedim. Senden başkasının hükmüne razı olmadığım gibi senin hükmünden başkasına da itimat edip güvenmem.

Günahları bağışlanmış olmakla birlikte yüce Allah'tan mağfiret dilemesinin anlamı ise, alçakgönüllülükle boyun eğerek, azaptan korkarak ve yüce Allah'ı ta'zim ederek böyle bir dilekte bulunmuş, ayrıca esas itibari ile dua itaat edip boyun eğmek, muayyen olarak bu duada da güzel bir şekilde yalvarıp yakarmakta ümmetinin ona uyması içindir.

Bu hadisten ve başkalarından Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geceleyin Allah'ı zikredip ona dua etmeye, yüce Allah'ın haklarını itiraf edip onun hak olduğunu, vaadinin, tehdidinin, ölümden sonra dirilişin, cennetin, cehennem ateşinin ve başka hususların doğruluğunu tasdik etmeyi ısrarla sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

١٨٠٨-٢٠٠/٢٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَأَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ قَالُوا- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ- حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ يَفْتَتِحُ صَلَاتَهُ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ قَالَتْ كَانَ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ افْتَتَحَ صَلَاتَهُ اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

1808-200/24- Bize Muhammed b. el-Müsennâ, Muhammed b. Hatim, Abd b. Humeyd ve Ebu Ma'n er-Rekaşî tahdis edip dedi ki: Bize Ömer b. Yunus tahdis etti, bize İkrime b. Ammar tahdis etti, bize Yahya b. Ebu Kesir tahdis etti, bana Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf tahdis edip dedi ki: Müminlerin annesi Aişe'ye sordum: Allah'ın Nebi'si (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalkıp namaz kıldığında ne diyerek başlardı, dedim.

O, şu cevabı verdi: Geceleyin namaza kalktığında namazına: *"Cebrail'in, Mikail'in, İsrafil'in rabbi! Gökleri ve yeri yoktan var eden, gaybı ve görüneni bilen Allah'ım! Sen kullarının arasında hakkında ihtilaf ettikleri hususlarda hüküm verensin. Hakkında anlaşmızlığa düşülen hakka izninle beni hidayet eyle! Çünkü şüphesiz sen dilediğini dosdoğru yola hidayet edersin"* diye dua ederek başlardı.[352]

Şerh

"Cebrail'in, Mikail'in, İsrafil'in rabbi. Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah'ım!" İlim adamları dedi ki: Şanı yüce Allah bütün yaratılmışların rabbi olmakla birlikte özellikle bunları sözkonusu etmiştir. Nitekim Kur'an ve Sünnette bunun benzeri mertebesi büyük, şanı yüksek her bir şeye de onun rububiyeti izafe edilmiş, hakir ve değersiz küçük görünen şeyler ile ilgili böyle bir izafet yapılmamıştır. Mesela, şanı yüce Allah için: Göklerin ve yerin rabbi, kerim olan Arşın rabbi, meleklerin ve ruhun rabbi, iki doğunun rabbi, iki batının rabbi, insanların rabbi, insanların meliki, insanların ilahı, alemlerin rabbi, her şeyin rabbi, nebilerin rabbi, göklerin ve yerin yaratıcısı, gökleri ve yeri yoktan var edip melekleri elçiler kılan... denilir. Bütün bunlar ve benzerleri şanı yüce Allah'ın azametine delil olan hususlar ile, kudret ve mülkünün azametini dile getiren ifadeler ile ona yapılan nitelendirmelerdir. Benzeri nitelendirme, küçümsenen ve hakir görülen şeyler ile yapılamaz. Mesela haşeratın rabbi, maymunların ve domuzların yaratıcısı... vb. şeyler tek başlarına kullanılmaz. Ama bütün yaratılmışların yaratıcısı, her şeyin yaratıcısı denilebilir. O takdirde bu gibi varlıklar da bu genel ifadenin kapsamına girer. Allah en iyi bilendir.

"Hakkında anlaşmazlığa düşülen hakka beni hidayet eyle!" Hak üzerinde bana sebat ver, demektir. Yüce Allah'ın: *"Bizi dosdoğru yola ilet"* (Fatiha, 5) buyruğu gibidir.

١٨٠٩-٢٠١/٢٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ- حَدَّثَنَا يُوسُفُ الْمَاجِشُونُ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنْ

352 Ebu Davud, 767, 768; Tirmizi, 3420; Nesai, 1624; İbn Mace, 1357; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17779

الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَإِذَا رَكَعَ قَالَ اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَمُخِّي وَعَظْمِي وَعَصَبِي وَإِذَا رَفَعَ قَالَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءَ الْأَرْضِ وَمِلْءَ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ وَإِذَا سَجَدَ قَالَ اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ثُمَّ يَكُونُ مِنْ آخِرِ مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

1809-201/25- Bize Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemî tahdis etti, bize Yusuf el-Mâcişûn tahdis etti. Bana babam Abdurrahman el-A'rec'den tahdis etti, o Ubeydullah b. Ebu Râfi'den, o Ali b. Ebu Talib'den, o rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasulü namaza kalktığı zaman şu duayı yapardı:

"Gökleri ve yeri yoktan var edene, hanif olarak yüzümü çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm alemlerin rabbi Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben müslümanlardanım.

Allah'ım, sen her şeyin maliki (egemeni)sin. Senden başka hiçbir ilah yoktur. Sen benim rabbimsin, ben senin kulunum. Nefsime zulmettim. Günahımı itiraf ediyorum. Bütün günahlarımı bana bağışla, çünkü senden başka günahları bağışlayacak yoktur. Ahlakın en güzeline beni hidayet eyle. En güzel ahlaka senden başka kimse hidayet etmez. Kötü ahlakı benden uzaklaştır. Senden başka kötü ahlakı uzaklaştıramaz. Devamlı senin emrine itaat eder, devamlı senin buyruklarına uyarım. Hayrın tamamı senin ellerindedir. Şer ise sana nisbet edilmez. Benim varlığım seninledir ve ben sana sığınırım. Şanın pek mübarektir ve sen pek yücesin. Senden mağfiret dilerim, sana tevbe ederim."

Rükûa vardığında da şöyle buyururdu: *"Allah'ım, senin için rükûa vardım, sana iman ettim, sana teslim oldum, kulağım, gözüm, kemik iliğim, kemiğim, sinirlerim hep sana ibadet ve itaat eder."*

Rükûdan kalkınca da şöyle buyururdu: *"Allah'ım, rabbimiz, gökler ve yer dolusu kadar her ikisinin arasını dolduracak kadar ve bundan sonra dilediğin her şeyi dolduracak kadar hamd yalnız sanadır."*

Secde etti mi de şöyle derdi: *"Allah'ım, sana secde ettim, sana iman ettim, sana teslim oldum. Yüzüm, kendisini yaratana, kendisine suret verene, onda işitecek kulak, görecek göz açana secde etmektedir. Yaratanların en güzeli Allah ne yücedir."*

Sonra da teşehhüd ile selam vermek arasında söylediği sözler şunlar olurdu: *"Allah'ım, önceden yaptıklarımı, sonradan yapacaklarımı, gizli ve açık işlediklerimi, aşırılıklarımı ve senin benden daha iyi bildiğin hallerimi bana bağışla. Sen öne geçirensin, sen geriye bırakansın. Senden başka hiçbir ilah yoktur."*[353]

١٨١٠-٢٠٢/٢٦- وَحَدَّثَنَاه زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ح- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا أَبُو النَّضْرِ قَالَا- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَمِّهِ الْمَاجِشُونِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ الْأَعْرَجِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ كَبَّرَ ثُمَّ قَالَ وَجَّهْتُ وَجْهِي وَقَالَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ وَقَالَ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ الرُّكُوعِ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ وَقَالَ وَصَوَّرَهُ فَأَحْسَنَ صُوَرَهُ وَقَالَ وَإِذَا سَلَّمَ قَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ وَلَمْ يَقُلْ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ

1810-202/26- Bunu bize Züheyr b. Harb da tahdis etti, bunu bize Abdurrahman b. Mehdi tahdis etti (H.) Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Ebu'n-Nadr haber verdi. (Abdurrahman ile) dediler ki: Abdulaziz b. Abdullah b. Ebu Seleme amcası el-Mâcişûn b. Ebu Seleme'den tahdis etti, o A'rec'den bu isnad ile hadisi rivayet etti ve şöyle dedi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaza başladı mı tekbir alır sonra da: *"Veccehtu vechî: yüzümü... çevirdim"* derdi. Ayrıca *"(Ben müslümanlardanım anlamındaki ibare yerine): Ben müslümanların ilkiyim"* dedi. Yine şunları söyledi: Başını rükûdan kaldırdı

353 Ebu Davud, 744, 760, 761, 1509; Tirmizi, 266, 3421, 3422, 3423; Nesai, 896, 1049, 1125; İbn Mace, 864, 1054; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10228

mı: *"Allah kendisine hamd edeni işitti, Rabbimiz hamd yalnız sanadır"* derdi. Yine dedi ki: *"Ona suret verip suretlerini en güzel yapan"* selam verdiği vakit de: *"Allah'ım, önceden yaptıklarımı da... mağfiret buyur"* diye hadisi sonuna kadar rivayet etti, ama: "teşehhüd ile selam vermek arasında" demedi.[354]

Şerh

(1809-1810 numaralı hadisler)

"Bize Yusuf el-Mâcişûn tahdis etti." Bu kelime, anlamı itibari ile beyaz yüzlü demektir. Asıl itibari ile acemce bir lafızdır.

"Gökleri ve yeri yoktan yaratana" onları yoktan var edene *"yüzümü çevirdim"* ibadetim ile kastettiğim O'dur, demektir.

"Hanif olarak..." Çoğunluğun söylediklerine göre bu hak din olan İslam'a meylettim, yöneldim, demektir. Çünkü "hanef"in asıl anlamı meyletmek demektir. Hayır ve şer hakkında da kullanılır. Karinenin gerektirdiği şekilde açıklanır ve anlaşılır. Burada Hanif'in, dosdoğru yolda olan, yürüyen demek olduğu da söylenmiştir. Bu açıklamayı el-Ezheri ve başkaları da yapmış olup Ebu Ubeyd de: Hanif, araplara göre İbrahim'in dini üzere olan kimseye denirdi, demiştir.

"Hanif" kelimesi hal olmak üzere nasb edilmiştir. Yani ben haniflik hali içinde yüzümü çevirdim, demek olur.

"Ben müşriklerden değilim." Hanif'in anlamını açıklayan bir ifadedir. Müşrik ise put ve heykele ibadet eden; Yahudi, Nasrani, Mecusi, mürted, zındık ve daha başkalarının sözkonusu olduğu bütün kafirler hakkında kullanılır.

"Namazım ve kurbanım..." Dil bilginleri "nusuk"un ibadet demek olduğunu söylemişlerdir. Aslı "nesîke"den gelmektedir ki, her türlü karışımdan arındırılmış, eritilmiş gümüş anlamındadır. Yine nesîke, kendisi ile yüce Allah'a yakınlaşılan her bir şeye denilir. (Tercümede: kurban diye karşılanmıştır)

"Hayatım ve ölümüm Allah içindir." İlim adamlarının dediklerine göre buradaki lam izafet lamı'dır ve mülkiyet ve özellik anlamlarını taşır. Burada her iki anlam da kastedilmektedir.

"Alemlerin rabbi..." Maverdi ve başkalarının naklettiğine göre "rabb"in anlamı ile ilgili olarak dört görüş vardır. Malik, efendi, işleri tedbir ve idare

354 1809 nolu hadisin kaynakları

eden ve terbiye eden. Yüce Allah'ın "rab" ile nitelendirilmesi ise kendisinin malik yahut efendi olması dolayısı ile zat sıfatlarından olur. Eğer yarattıklarının işlerini çekip çevirip onları terbiye eden anlamı ile vasfedilecek olursa o taktirde bu da onun fiilî sıfatlarından olur. Başına elif ve lam gelecek olursa, denildiğine göre bu özel olarak yüce Allah'ın adı olur. Eğer elif lam'ı zikretmeyecek olursak o taktirde başkası hakkında da kullanılabilir, malın rabbi, evin rabbi ve benzeri ifadeler kullanılabilir.

"Âlemûn ve âlemîn" âlem kelimesinin çoğuludur. Âlem kelimesinin kendi lafzından tekili yoktur. İlim adamları hakikati hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Mezhebimize mensub kelamcılardan ve başkaları ile müfessirlerden ve başkalarından bir topluluğun dediğine göre "âlem" bütün yaratılmışlara denilir. Bir topluluk ise: Bunlar melekler, cinler ve insanlardır, demiştir. Ebu Ubeyde ve Ferra ise bunlara şeytanları da eklemişlerdir. Özel olarak Âdemoğullarıdır, diye de açıklanmıştır. Bu da Hüseyn b. el-Fadl ile Ebu Muâz el-Nahvî'nin görüşüdür. Başkaları ise alem, dünya ve içindeki herşeydir, demişlerdir. Diğer taraftan bu kelimenin "alâmet"den türediği de söylenmiştir. Çünkü her bir yaratılmış kendisini var edenin varlığına bir alamettir. Bunun "alem"den türediği de söylenmiştir. Bu açıklamaya göre ise bu isim özellikle akıl sahibi varlıklar hakkında kullanılır.

"Allah'ım sen meliksin." Yani bütün yaratılmışların gerçek manada sahibi ve malikisin, her şeye gücü yetensin.

"Ben senin kulunum." Senin benim malikim olduğunu, işlerimi çekip çevirenin (müdebbirimin) sen olduğunu, senin hükmünün benim hakkımda aynen geçerli olduğunu itiraf ediyorum.

"Nefsime zulmettim." Yani kusurlu olduğumu itiraf ettim. Edebe uygun olması için günahlarının bağışlanmasını dilemeden önce bunu söylemiştir. Nitekim Adem ile Havva da: *"Rabbimiz, nefislerimize zulmettik. Eğer bize mağfiret buyurmaz ve merhamet etmez isen şüphesiz biz hüsrana uğrayanlardan oluruz"* (A'raf, 23) demişlerdi.

"Beni ahlakın en güzeline hidayet eyle!" Doğru ahlaka beni yönlendir ve onunla ahlaklanma muvaffakiyetini ihsan et.

"Onun kötü olanını" çirkin olanını *"benden uzaklaştır."*

"Lebbeyk: Devamlı senin emrine itaat ederim" hakkında ilim adamları şöyle demişlerdir: Yani ben ardı arkasına kesintisiz olarak senin itaatin üzere devam ederim. "Lebbe" fiili bir yerde kalmak, ikamet etmek anlamındadır.

"Sa'deyk: Devamlı buyruklarına uyarım" hakkında Ezheri ve başkaları şöyle demişlerdir: Ardı arkasına senin emrine uyarım, dinine tabi olurum, demektir.

"Hayrın tamamı senin ellerindedir, şer ise sana nisbet edilmez" ifadeleri ile ilgili olarak Hattabi ve başkaları şöyle demektedir: Bu ifadeler ile şanı yüce Allah'a övgülerde bulunurken, onu överken uyulması gereken edeb gösterilmektedir. İşlerin güzel olanları ona izafe edilmekle birlikte, kötü olanlar edeben ona izafe edilmez. *"Şer sana nisbet edilmez"* ifadesi ise, tevil edilmesi gereken tabirlerdendir. Çünkü hak ehlinin mezhebine göre bütün yaratılmışlar şanı yüce Allah'ın fiili ve yaratması ile var olmuştur. Hayrı ile şerri arasında bir fark yoktur. O halde bu tabirin tevil edilmesi gerekmektedir. Tevili ile ilgili beş açıklama yapılmıştır.

1. Şer ile sana yaklaşılmaz, ibadet olunmaz. Bu açıklamayı Halil b. Ahmed, Nadr b. Şumeyl, İshak b. Râhûye, Yahya b. Maîn, Ebu Bekr b. Huzeyme, Ezherî ve başkaları yapmıştır.

2. Şeyh Ebu Hamid (el-Gazzali), Müzenî'den naklettiği ve aynı şekilde başkasının da yaptığı açıklamanın anlamı şudur: Şer, tek başına sana izafe olunmaz. Çünkü -her şeyin yaratıcısı ve her şeyin rabbi olmakla birlikte- ey maymunların ve domuzların yaratıcısı denilmez. Halbuki, ("her şeyin Rabbi, her şeyin yaratıcısı" gibi) genel ifadeler ile dua edilecek olursa onlar da bunun kapsamına girer.

3. Yani şer sana yükselmez, çünkü sana ancak güzel sözlerle salih ameller yükselir.

4. Şer sana nisbetle şer değildir, çünkü sen onu sonsuz bir hikmetle yarattın. O yaratılmışlara nisbetle bir şerdir.

5. Hattabi'nin naklettiği şu açıklamadır: Bu, filan kişi filan oğullarına nisbet edilir, sözüne benzer. Böyle bir kimse onlar arasında sayılıyor yahut onlar arasında kabul ediliyor ise söylenir.

"Varlığım, senin iledir ve ben sana sığınırım." Yani benim sığınmam, aidiyetim sanadır. Benim başarım senin iledir.

"Şanın ne mübarektir." Sen her türlü övgüyü hak edensin, hayır sende sabit olmuştur diye de açıklanmıştır. İbnu'l-Enbari ise kullar seni tevhid etmek ile seni yüceltirler diye açıklamıştır.

"Gökler ve yer dolusu" buradaki "mil'e" kelimesi "mil'u" diye de okunabilir. Bunların hangisinin daha çok tercih edildiği hususunda ihtilaf olmak-

la birlikte "mil'e" şeklindeki nasb ile okunuş daha meşhurdur. Ben bunu Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Lügat adlı eserimde delilleri ile ve her bir görüşü sahipleri ile birlikte açıklamış bulunuyorum. Yani eğer cisim olsaydı azameti dolayısı ile gökleri ve yeri dolduracak kadar hamd sana olsun.

"Yüzüm onu yaratana, ona suret verene, ona işitecek kulak verene secde etti." Bu lafızlarda da Zühri'nin kulakların da yüzden olduğu şeklindeki görüşünün lehine delil bulunmaktadır. İlim adamlarından bir topluluk ise kulaklar baş bölgesine aittir, demişlerdir. Diğerleri ise üst tarafları başa, alt tarafları yüze aittir demektedir. Başka bir kesim ise, yüze dönük olan kısımları yüze, arka tarafları da başa aittir, derler. Şafii ve cumhur ise kulaklar ne baştan ne de yüzdendir. Bağımsız iki ayrı organdır. Bu sebeble abdestte onlar için ayrıca su alınır, Şianın kanaatlerine aykırı olarak onları mesh etmek sünnettir, demektedir.

Cumhur Zührî'nin delil göstermesine iki şekilde cevap vermiştir. Birinci cevaba göre yüzden maksat zatın tamamıdır. Yüce Allah'ın: *"Her şey helak olucudur. Onun vechi (yüzü) müstesna"* (Kasas, 88) buyruğunda olduğu gibi. Bunu, secdenin yüz ile birlikte başka organlarla gerçekleştiğini desteklemektedir.

İkinci cevaba göre bir şey kendisini aşan bir şeye izafe edilebilir. Nitekim "şehrin bahçeleri" demek bunun gibidir. Allah en iyi bilendir.

"Yaratanların" takdir edenlerin suret verenlerin *"en güzeli... öne geçiren de sensin, geriye bırakan da sensin."* Yani hikmetinin gerektirdiği gibi dilediğin kimseleri itaatinle ve başka hususlarla öne geçirirsin ve dilediklerini de bundan geri bırakırsın, dilediklerini aziz edersin, dilediklerini zelil kılarsın.

Bu hadiste sözü geçen dualar ile namaza başlamanın (iftitah duası) müstehab olduğu hükmü vardır. Namazın uzatılmasını tercih etmeyen bir cemaate imam olunması hali müstesnadır.

Ayrıca rükûda, secde halinde ve (rükûdan) doğrulurken Allah'ı zikretmenin ve selamdan önce de dua etmenin müstehab olduğu anlaşılmaktadır.

"Ve ben müslümanların ilkiyim." Bu ümmetin müslümanlarının ilkiyim demektir. Birinci rivayette ise *"ve ben müslümanlardanım"* şeklindedir.

٢٧/١٣٥- بَاب اسْتِحْبَابِ تَطْوِيلِ الْقِرَاءَةِ فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ

27/135- GECE NAMAZINDA KIRAATİ UZUN TUTMANIN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI[355]

١٨١١-٢٠٣/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ ح- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ جَرِيرٍ كُلُّهُمْ عَنْ الْأَعْمَشِ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَاللَّفْظُ لَهُ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ الْأَحْنَفِ عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَافْتَتَحَ الْبَقَرَةَ فَقُلْتُ يَرْكَعُ عِنْدَ الْمِائَةِ ثُمَّ مَضَى فَقُلْتُ يُصَلِّي بِهَا فِي رَكْعَةٍ فَمَضَى فَقُلْتُ يَرْكَعُ بِهَا ثُمَّ افْتَتَحَ النِّسَاءَ فَقَرَأَهَا ثُمَّ افْتَتَحَ آلَ عِمْرَانَ فَقَرَأَهَا يَقْرَأُ مُتَرَسِّلًا إِذَا مَرَّ بِآيَةٍ فِيهَا تَسْبِيحٌ سَبَّحَ وَإِذَا مَرَّ بِسُؤَالٍ سَأَلَ وَإِذَا مَرَّ بِتَعَوُّذٍ تَعَوَّذَ ثُمَّ رَكَعَ فَجَعَلَ يَقُولُ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ فَكَانَ رُكُوعُهُ نَحْوًا مِنْ قِيَامِهِ ثُمَّ قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ثُمَّ قَامَ طَوِيلًا قَرِيبًا مِمَّا رَكَعَ ثُمَّ سَجَدَ فَقَالَ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى فَكَانَ سُجُودُهُ قَرِيبًا مِنْ قِيَامِهِ قَالَ وَفِي حَدِيثِ جَرِيرٍ مِنْ الزِّيَادَةِ فَقَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ

1811-203/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdullah b. Numeyr ve Ebu Muaviye tahdis etti (H.) Bize Züheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim tahdis etti, birlikte Cerir'den rivayet ettiler, hepsi A'meşten rivayet etti (H.) Bize İbn Numeyr -ki lafız onundur- de tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize A'meş, Sa'd b. Ubeyde'den tahdis etti, o el-Müstevrid b. el-Ahnef'den, o Sıla b. Züfer'den, o Huzeyfe'den şöyle dediğini rivayet etti: Bir gece Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Bakara Suresi'ni okumaya başladı. Ben: Bir ayeti bitirince rukûya varır, dedim. Sonra devam etti. Bu sefer: Her halde bu sureyi bir rekatta okur, dedim. Yine devam etti. Bu sure bitince rükû yapar, dedim. Sonra Nisa suresini okumaya başladı ve surenin hepsini okudu. Sonra Âl-i İmrân suresine geçti, onu da okudu. Ağır ağır okuyordu. Tesbihin geçtiği bir ayet okuyunca o da tesbih ederdi, duanın geçtiği bir ayeti okuyunca dua eder, Allah'a sığınmanın sözkonusu edildiği bir ayeti okuyunca Allah'a sığınırdı. Sonra rükûa vardı "subhane rabbiyel azim"

355 Yazma nüshalarda Nebi aleyhisselamın kıraati babı şeklindedir.

demeye başladı. Rükûsu kıyamına yakındı. Sonra *"semi Allahu limen hamideh"* dedi. Sonra rükûda kaldığı süreye yakın uzunca ayakta durdu. Sonra secde yaptı ve *"subhane rabbiyel a'la"* dedi. Secdesi de kıyamına yakın idi.

Dedi ki: Cerir'in hadisi rivayetinde şu fazlalık da vardır: O: *"semiallahu limen hamideh, Rabbena lekel hamd"* buyurdu.[356]

Şerh

Bu babda Huzeyfe'nin rivayet ettiği (1811) hadis ile İbn Mes'ud'un rivayet ettiği (1812) hadis yer almaktadır.

(1811) "Bize A'meş, Sa'd b. Ubeyde'den, o el-Mustevrid, el-A'meş'den, o Sıla b. Zufer'den, o Huzeyfe'den rivayet etti" bu isnadda biri diğerinden rivayet nakleden tabiundan dört kişi vardır ki, bunlar A'meş ve ondan sonraki üç ravidir.

"Bir gece Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldım... Tesbihin sözkonusu olduğu bir ayet okudu mu tesbih ederdi..."

"Ben: Bu sureyi bir rekatta bitirir dedim" bu ben onu bu sureyi bitirip selam vereceğini ve böylelikle bu sureyi iki rekata böleceğini zannettim, demektir. Burada rekat ile namazın tamamını kastetmiştir. Namazın tamamı ise iki rekattır. Böyle bir tevil zorunludur çünkü bu tevil ile ondan sonraki ifadeler muntazam bir şekilde anlaşılabilir. Buna göre "sonra devam etti" sözünün anlamı da şu olur: Surenin büyük bir kısmını okudu, öyle ki ancak Bakara suresinin sonunda birinci rekatın rükûsuna varacağını ağırlıklı olarak zannettim. İşte o vakit de: Sureyi bitirip birinci rekatın rükûsunu yapacağını sandım ama orayı da geçip Nisa suresine başladı.

"Sonra Nisa suresini okumaya başladı ve o sureyi okudu. Sonra Âl-i İmrân suresini okumaya başladı." Kadı Iyaz dedi ki: Bu ibarede "surelerin tertibi mushafı yazdıkları zaman müslümanların ictihadı ile olmuştur. Bu sıralama Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sıralaması değildir. Aksine o bu işi kendisinden sonra ümmetine bırakmıştır" diyen kimselerin görüşlerinin lehine delil vardır. Kadı Iyaz dedi ki: Bu, Malik'in ve ilim adamlarının da cumhurunun da görüşüdür. Kadı Ebu Bekr el-Bakillânî de bu görüşü tercih etmiştir. el-Bakillânî şöyle demektedir: Her ikisi de ihtimal dahilinde olmakla birlikte bu, iki görüşün daha sahih olanıdır. Ama bizim kabul ettiğimiz görüş, surelerin tertibinin ne yazılışta ne namazda ne de okumakta ne tertil ve talimde vacip

356 Ebu Davud, 871 -buna yakın-; Tirmizi, 262, 263; Nesai, 1007, 1008, 1132 -uzunca-, 1663, 1045; İbn Mace, 1351, 897; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3351

olmadığı ve bu hususta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, ne de kendisine muhalefet edilmesi haram olan herhangi bir kimseden lehine bir nas bulunmadığı kanaatidir. Bununla beraber Osman (radıyallâhu anh)'ın mushafından önceki mushafların tertibleri farklı farklı idi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, kendisinden sonraki ümmeti de bütün asırlarda namazda, Kur'ân öğretiminde ve telkinde surelerin tertibini terk etmenin caiz olduğu kanaatindedirler.

(Kadı Iyaz) devamla dedi ki: İlim ehlinden "bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bildirmesi ile olmuştur. O, kendilerine Osman'ın Mushafında karar kıldığı şekilde bunu tesbit etmişti. Mushafların farklı sıralanışı ise kendilerine peygamberin bu husustaki tevfiki ve son azrası ile ilgili bilgi ulaşmadan önce idi" diyenler onun ilk olarak Nisa suresini okuyup sonra Âl-i İmrân suresini okuduğuna dair buradaki ifadeleri bu husustaki tevkif ve tertib bilgisi ona ulaşmadan olmuştur, diye açıklarlar. Esasen bu iki sure de Ubey'in mushafında bu şekilde idi.

(Kadı Iyaz) devamla dedi ki: Namaz kılan bir kimsenin birinci rekatta okuduğu bir sureyi ikinci rekatta okumasının caiz olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Bu ancak bu işi birinci rekatta yapmak ve namazın dışında Kur'an okuyan kimse için mekruh olur. Bazıları ise bunu da mübah kabul etmiş ve selefin, Kur'an-ı Kerim'i baş aşağı devirerek okumayı yasaklamalarını, surenin sonundan başına doğru okumak diye yorumlamışlardır. Her bir surenin ayet sıralamasının ise şu anda mushafda bulundukları hal üzere yüce Allah'ın tevkifi ile gerçekleştiğinde görüş ayrılığı yoktur. Ümmette bunu bu şekilde Nebisinden (sallallâhu aleyhi ve sellem) nakletmiş bulunmaktadır. -Kadı Iyaz'ın sözleri burada sona ermektedir. Allah en iyi bilendir-

"Ağır ağır okuyordu, tesbihin söz konusu edildiği bir ayet okudu mu tesbih ederdi, bir dua ayetini okudumu dua ederdi, Allah'a sığınmayı sözkonusu eden bir ayet okudumu ona sığınırdı." Bu ifadelerden namazda ve namazın dışında Kur'an okuyan herkesin bütün bu hususları yerine getirmesinin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bizim mezhebimize göre bu hem imam, hem imama uyan için hem de tek başına namaz kılan için müstehabdır.

"Sonra rükûa vardı..." Burada da rükûda subhane rabbiye'l-azim tesbihini, secdede de subhane rabbiye'l-a'lâ tesbihini tekrarlamanın müstehab olduğu hükmü çıkmaktadır. Bu aynı zamanda bizim mezhebimizdir. Evzai, Ebu Hanife, Kûfelilerin, Ahmed'in ve cumhurun da mezhebi budur. Malik: Müstehab olan muayyen bir zikir yoktur, demiştir.

"Sonra, semiallahu limen hamideh dedi... sonra secde etti." Burada da rükûdan kalkıp doğrulmayı uzun tutmanın caiz olduğuna delil vardır. Bizim mezheb alimlerimiz ise, caiz değildir derler ve bundan dolayı namazın batıl olduğunu söylerler.

١٨١٢-٢٠٤/٢- وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ كِلَاهُمَا عَنْ جَرِيرٍ قَالَ عُثْمَانُ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللهِ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَطَالَ حَتَّى هَمَمْتُ بِأَمْرِ سَوْءٍ قَالَ قِيلَ وَمَا هَمَمْتَ بِهِ قَالَ هَمَمْتُ أَنْ أَجْلِسَ وَأَدَعَهُ

1812-204/2- Bize Osman b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim de tahdis etti. İkisi Cerir'den rivayet etti. Osman dedi ki: Bize Cerir, A'meş'den, o Ebu Vâil'den şöyle dediğini tahdis etti: Abdullah (bin Mes'ud) dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım. Oldukça uzun kıldı. Öyle ki içimden kötü şeyler geçti. (Ravi) dedi ki: Senin içinden neler geçti, diye soruldu. Abdullah: Onu ayakta bırakıp oturmayı içimden geçirdim, dedi.[357]

١٨١٣-.../٣- وَحَدَّثَنَاه إِسْمَعِيلُ بْنُ الْخَلِيلِ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُسْهِرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

1813-.../3- Bunu bize İsmail el-Halil ve Suveyd b. Said de Ali b. Mushir'den tahdis etti. O A'meş'den bu isnad ile aynen rivayet etti.[358]

Şerh

"Bize Osman b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim de tahdis etti. O A'meş'den, o Ebu Vâil'den o Abdullah'dan diye rivayet etti" Abdullah'dan maksat Abdullah b. Mes'ud'dur. Bu senetteki ravilerin tamamı -İshak dışında- Kûfelidir.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldım..." Buradan anlaşılan hüküm şudur: İmamlara ve büyüklere karşı edebli olmak gerekir. Haram olmadığı sürece herhangi bir fiil ya da bir söz ile onlara muhalefet edilmemelidir. İlim adamlarının ittifak ettikleri üzere imama uyan kimseye farz ya da nafile bir namazda kıyam zor gelecek ve kıyamda durmaktan acze düşecek olursa oturması caizdir. Abdullah b. Mes'ud'un oturmayışının sebebi ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı olan edebinden dolayıdır.

357 Buhari, 1135 -buna yakın-; İbn Mace, 1418; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9249

358 1812 numaralı hadisin kaynakları

Ayrıca bu hadiste farz olmayan namazlarda da imama uymanın caiz olduğu hükmü ile gece namazının uzun tutulmasının müstehab olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

٢٨/١٣٦- بَاب مَا رُوِيَ فِيمَنْ نَامَ اللَّيْلَ أَجْمَعَ حَتَّى أَصْبَحَ

8/136- SABAHI EDİNCEYE KADAR BÜTÜN GECE UYUYAN KİMSE HAKKINDA NAKLEDİLEN RİVAYETLER BABI

١٨١٤-١/٢٠٥- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ قَالَ عُثْمَانُ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ ذُكِرَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَجُلٌ نَامَ لَيْلَةً حَتَّى أَصْبَحَ قَالَ ذَاكَ رَجُلٌ بَالَ الشَّيْطَانُ فِي أُذُنَيْهِ أَوْ قَالَ فِي أُذُنِهِ

1814-205/1- Bize Osman b. Ebu Şeybe ve İshak tahdis etti. Osman dedi ki: Bize Cerir Mansur'dan tahdis etti, o Ebu Vâil'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda sabahı edinceye kadar gece boyunca uyuyan bir adamdam söz edildi. O: "O kişi şeytanın, kulaklarına -ya da: "kulağına" dedi- işediği bir kimsedir" buyurdu.[359]

Şerh

"Bize Osman b. Ebu Şeybe tahdis etti... Abdullah'tan rivayet etti" kasıt Abdullah b. Mes'ud'dur. Bu İshak dışında bu isnadın bütün ravileri Kûfelidir.

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda..." Bunun anlamı hakkında ihtilaf etmişlerdir. İbn Kuteybe dedi ki: (Kulaklarına işemiştir) yani, onu ifsad etmiştir demektir. Nitekim bir şeyi ifsad edip bozduğu zaman "işedi" denilir. Mühelleb, Tahavi ve başkalarının dediklerine göre ise bu bir istiâredir ve o kişinin şeytana itaat ettiğine, şeytanın onun hakkında tahakküm ettiğine bir işarettir. Şeytanın insanın ense köküne düğüm vurması ve ona daha uzunca bir gece var, demesi ise onu zelil bir şekilde alçaltması, demektir.

Bunun, onu hafife almıştır, onu hakir görmüştür ve ona üstünlük sağlamıştır, anlamında olduğu da söylenmiştir. Nitekim bir kimseyi hafife alıp onu aldatan kimsenin bu halini anlatmak üzere kulağına işedi, denilir. Bunun aslı ise, aslanı zelil edip alçaltmak maksadı ile aslana bir haşeratın bunu yapma-

359 Buhari, 1144 -buna yakın-, 3270; Nesai, 1607, 1608; İbn Mace, 1330; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9297

sından gelmektedir. el-Harbi: Bu, şeytan ona üstünlük sağlar ve onunla alay eder, anlamındadır demiştir. Kadı Iyaz dedi ki: Zahir anlamı üzere olması da uzak bir ihtimal değildir. Özellikle kulağı sözkonusu etmesi ise uyanık iken algılayan duyu organı olmasından dolayıdır.

١٨١٥-٢٠٦/٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ أَنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ حَدَّثَهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ طَرَقَهُ وَفَاطِمَةَ فَقَالَ أَلَا تُصَلُّونَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّمَا أَنْفُسُنَا بِيَدِ اللهِ فَإِذَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَنَا بَعَثَنَا فَانْصَرَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حِينَ قُلْتُ لَهُ ذَلِكَ ثُمَّ سَمِعْتُهُ وَهُوَ مُدْبِرٌ يَضْرِبُ فَخِذَهُ وَيَقُولُ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا

1815-206/2- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys, Akil'den tahdis etti o ez-Zühri'den, o Ali b. Huseyn'den rivayet ettiğine göre Huseyn b. Ali kendisine Ali b. Ebu Talib'den şunu tahdis etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece kendisinin ve Fatıma'nın yanına geldi *"Namaz kılmıyor musunuz?"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasulü! Şüphesiz canlarımız Allah'ın elindedir. O bizi ne zaman canlandırmayı dilerse bizi canlandırır (uyandırır), dedim.

Rasulullah'a bu sözleri söyleyince o da ayrılıp gitti. Sonra ben, arkasını dönüp giderken uyluğuna vurarak: *"Şüphesiz insan tartışması her şeyden çok olandır"* (Kehf, 54) buyurduğunu işittim.[360]

Şerh

"Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... el-Huseyn b. Ali..." Biz bu kelimeyi bu şekilde küçültme ismi olarak 'ha' harfi ötreli "el-Huseyn b. Ali" olarak zapt ettik. -Çokluklarına rağmen- diyarımızda gördüğüm bütün nüshalarda de bu şekildedir. Darakutni de Kitabu'l İstidrâkât'da bu şekilde kaydetmiş olup şunları söylemektedir: Şüphesiz Müslim'in rivayetinde büyültme ismi olarak "el-hasen" diye geçmektedir. Darakutni dedi ki: Bunu Müslim, Kuteybe'den bu şekilde el-Hasen b. Ali olarak rivayet etmiş, bu hususta İbrahim b. Nasr en-Nihavendi ve Cu'fi de ona uymuş fakat Nesai, Serrac ve Musa b. Harun onlara muhalefet ederek, bunu Kuteybe'den rivayete göre el-Huseyn -yani küçültme ismi ile- diye rivayet etmişlerdir. (Darakutni) dedi ki: Bunu Ebu Salih, Hamza b. Riyad ve Velid b. Salih de Leys'den rivayet ederek bunun senedinde "el-Hasen" demiştir. Yunus el-Müdebbeb, Ebu Nadr ve başkaları

360 Buhari, 1127, 4724, 4747, 7465; Nesai, 1610, 1611; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10070

ise: Leys'den diye el-Huseyn olarak küçültme ismi olarak rivayet etmişlerdir. Aynı şekilde Zühri'nin aralarında Salih b. Keysan, İbn Ebu Akik, İbn Cureyc, İshak b. Raşid, Zeyd b. Ebu Uneyse, Şuayb, Hakim b. Hakem,Yahya b. Ebu Uneyse ve İbn Lehia'nın kendisinden rivayeti ile Akil, Abdurrahman b. İshak, Ubeydullah b. Ebu Ziyad ve daha başkalarının da bulunduğu Zühri'nin ashabı da böyle demişlerdir. Ma'mer ise bu hadisi mürsel olarak rivayet ederek Zühri'den, o Ali b. Huseyn'den diye rivayet etmiştir. Fakat Leys'den diye el-Hasan b. Ali diye rivayet edenlerin rivayeti bir yanılmadır. Yani bunu (Huseyn değil de) büyültme ismi olarak (Hasen diye) rivayet eden kimse hata etmiştir. Darakutni'nin açıklamaları bunlardır.

Bu açıklamaların özü olarak şunu söylemek istiyor: Leys'in rivayetinde doğru olan el-Huseyn şeklinde küçültme ismi iledir. Bizim diyarımızdaki rivayetlerdeki şeklin de bu olduğunu açıklamış bulunmaktayız. Allah en iyi bilendir.

"Arkasını dönüp giderken... dediğini duydum" Bunun anlamı hakkında tercih olunan açıklama Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onun hızlıca cevap vermesine şaştığı ama bu şekilde bir mazeret beyan etmesini uygun bulmadığı, bundan dolayı da uyluğuna vurduğu şeklindedir.

Bir diğer açıklamaya göre ise ileri sürdükleri bu mazeretlerini kabul etmiş ve bundan dolayı onlar hakkında herhangi bir kınamanın sözkonusu olmayacağını ifade etmiş olmaktadır.

Bu hadis ile gece namazının kılınması ve kişinin bu namazı kılmasını arkadaşına söylemesi teşvik edilmekte, imam ve büyük olan, emri ve yönetimi altındakileri dini ve dünyevi maslahatlarını dikkatle gözetleyip onları kontrol etmesi, öğüt veren bir kimsenin öğüdünün kabul olunmaması yahut da kabul edemeyeceği bir mazeretin ileri sürülmesi halinde -bir maslahat bulunmadığı sürece- o da bu hususta ısrar etmekten vazgeçip azarlamaması gerektiği hükmü anlaşılmaktadır.

"Geceleyin kendisinin ve Fatıma'nın yanına geldi, namaz kılmaz mısınız? buyurdu." Burada "namaz kılmaz mısınız" ifadesi (ikiden fazlası için kullanılan): "tusallûn" diye zikredilmiştir. İki kişi hakkında bu şekilde çoğul kullanılması sahihtir ama bu kullanım hakikat midir yoksa mecaz mi? Bunun ile ilgili meşhur görüş ayrılığı bulunmaktadır. Çoğunluk bunun mecaz olduğu kanaatindedir. Bazıları ise hakikat olduğunu söylemiştir.

١٨١٦-٢٠٧/٣- حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ عَمْرٌو- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ ثَلَاثَ عُقَدٍ إِذَا نَامَ بِكُلِّ عُقْدَةٍ يَضْرِبُ عَلَيْكَ لَيْلًا طَوِيلًا فَإِذَا اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللَّهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ وَإِذَا تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عَنْهُ عُقْدَتَانِ فَإِذَا صَلَّى انْحَلَّتْ الْعُقَدُ فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْلَانَ

1816-207/3- Bize Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Amr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den o Ebu Hureyre'den hadisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştırarak (şöyle buyurduğunu rivayet etti): *"Sizden biriniz uyuduğu taktirde şeytan onun ense köküne üç tane düğüm bağlar. Her bir düğüm ile de senin üzerine uzunca bir gece vardır, diye vurur. Biriniz uyanıp Allah'ı zikrederse bir düğüm çözülür, abdest alırsa üzerinden iki düğüm çözülür, namaz kılarsa bütün düğümler çözülmüş olur, böylelikle de çalışkan, gayretli, nefsi hoş olarak sabahı eder. Aksi taktirde nefsi kötü ve tembel olarak sabahlar."*[361]

Şerh

"Şeytan her birinizin ense köküne üç düğüm bağlar" ibaresindeki "kafiye" başın son kısmına denir. Her şey için kafiye, onun sonu demektir. Şiirin kafiyesi de buradan gelmektedir.

"Uzun bir gecen var" diyarımızdaki Sahih-i Müslim nüshalarının pekçoğunda bu şekilde "leylen tavilâ: uzun bir gece" şeklindedir. Kadı Iyaz da çoğunluğun rivayeti olarak böylece nasb ile nakletmiş bulunmaktadır. Bazıları ise "leylün tavil" diye ref ile nakletmişlerdir. Yani senin daha geride uzun bir gecen var, demek olur.

İlim adamları bu düğümlerin mahiyeti hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bunun insan için bağlanan sihir düğümleri anlamında ve onun kalkmasına engel olmak manasına gerçek düğümler olduğu söylenmiştir. Nitekim yüce Allah: *"Düğümlere üfleyenlerin şerrinden"* (Felak, 4) buyurmaktadır. İşte bu uyuyan kimsenin uyanmasının engellenmesi, büyünün etki etmesi gibi etki eder, diyenlerin görüşleri buna göre açıklanmıştır. Bir diğer açıklamaya göre bunun, düğümlere üfleyenlerin yaptıklarına benzer bir iş yapması anlamına gelme ihtimali vardır.

361 Nesai, 1606; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13687

Bir başka açıklamaya göre bu kalbin düğüm atması yani bir şeye gerçekten karar vermesi anlamı ile alakalıdır. Adeta onun nefsine vesvese verip senin önünde daha uzunca bir gece var, kalkmayı geciktirebilirsin, diye ona telkinde bulunur. Bir diğer açıklamaya göre bu şeytanın geceleyin namaza kalkmaktan alıkoyup engellemesi anlamında mecazi bir ifadedir.

"*"Uyanıp aziz ve celil Allah'ı anarsa bir düğüm çözülür..."* Bundan çeşitli hükümler çıkarılmıştır ki bazıları şunlardır:

1. Uyanırken yüce Allah'ı zikretmek teşvik edilmiştir. Bu halde yapılacak sahihte meşhur özel bir takım zikirler gelmiş bulunmaktadır. Ben bunları ve bunlarla ilgili olanları el-Ezkar adlı kitabımın bir babında bir araya getirmiş bulunmaktayım. Bu fazileti elde etmek için muayyen bir zikir de sözkonusu değildir. Ama bu halde rivayet edilmiş zikirleri yapmak daha faziletlidir.

2. Uyanınca abdest almak ve namaz kılmak -az dahi olsa- teşvik edilmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Abdest alırsa iki düğüm çözülür"* ifadesi ise çözülen düğüm sayısı ikiyi bulur demektir. Yani abdest alması ile birlikte ikinci düğüm de çözülür böylelikle tam olarak çözülen düğümlerin sayısı ikiyi bulur. Bu da yüce Allah'ın: *"De ki siz yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr mı ediyorsunuz?... Soru soranlar için müsavi olarak dört günde takdir etti."* (Fussilet, 9-10) buyruğunun ifade ettiği anlam gibi bir anlam taşımaktadır ki bu da dördüncü günün tamamında, bitiminde demektir. Yani günlerin toplamının dört ettiği diğer iki günde de sözü edilen diğer hususları yarattığı demektir.

Sahih hadiste de bunun bir benzeri vardır: *"Kim bir cenazenin namazını kılarsa onun için bir kırat vardır. Onun arkasından kabre konuluncaya kadar giden için de iki kırat vardır"* Bu da Müslim'deki rivayetlerden birisinin lafzıdır. Buhari ve Müslim ise pekçok yoldan bu manada rivayet nakletmiş bulunmaktadırlar ki birincisi ile birlikte iki kırat kastedilmektedir. Yani namazını kılmakla birlikte bir kırat elde edilir, cenazenin arkasından gitmekle bir kırat daha kazanılır. Böylelikle toplam iki kırat kazanılmış olur. Toplamın iki kırat olduğunun delili ise Müslim'in Sahih'indeki şu rivayettir: *"Kim bir cenaze ile birlikte o cenazenin evinden çıkıp cenaze namazını kılar sonra da defnedilinceye kadar arkasından giderse ona iki kırat ecir vardır. Her bir kırat Uhud dağı gibidir. Onun namazını kılıp da sonra dönen kimseye ise Uhud dağı gibi ecir vardır."* Sahih'in baş tarafında yer alan Buhari'deki bir rivayete göre de: *"Kim iman ederek ve mükafatını ümid ederek müslüman bir kimsenin cenazesinin arkasından gidip cenaze namazı kılınıp defni tamamlanıncaya kadar*

onunla birlikte bulunursa o her biri Uhud dağı gibi iki kırat ecir alarak geri döner. Onun namazını kıldıktan sonra defnedilmeden önce dönen kimse ise sadece bir kırat ecir alarak döner."

Bütün bu farklı lafızlar Ebu Hureyre'nin rivayetindeki lafızlardır. Bunun bir benzeri de Müslim'in Sahih'indeki şu rivayettir: *"Kim yatsı namazını cemaatle birlikte kılarsa gecenin yarısını kıyamla (namaz kılarak) geçirmiş gibi olur. Kim de sabah namazını cemaatle kılarsa gecenin tamamını kılmış gibi olur."* Geçtiği yerde buna dair açıklama da geçmiş bulunmaktadır.

"Çalışkan ve gönlü hoş olarak sabahı eder." Keremi bol Allah kendisine nasib ettiği itaatte bulunmak muvaffakiyetine sevindiği için ona vaad ettiği sevabı ile birlikte nefsinde ve bütün işlerindeki tasarruflarında ona bereket ihsan edip şeytanın açtığı düğümlerin ve onu ibadetten alıkoymak istemesi de ondan uzaklaştığı için böyle sabahı eder.

"Aksi taktirde nefsi kötü ve tembel olarak sabahı eder." Yani üzerindeki şeytanın düğümleri onu ibadetten alıkoymasının etkileri, onu tasallutu altında tutmakla birlikte bu halinin devam etmesi dolayısı ile böyle olur.

Hadisin zahirinden anlaşıldığı üzere üç hususu yani zikri, abdesti ve namazı bir arada yapmayan bir kimse nefsi kötü ve tembel olarak sabahı edecek kimseler arasında olur. Bu hadis Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sizden bir kimse benim nefsim murdar oldu, kötü oldu demesin"* hadisine aykırı değildir. Çünkü bu hadis insanın bu sözü hakkında kullanmasını yasaklamaktadır. Açıklamakta olduğumuz hadis ise kişinin kendisinden başkasının niteliğini haber vermektedir.

Şunu da bilelim ki Buhari bu hadis ile ilgili olarak "şeytanın namaz kılmayan kimsenin başı üzerine düğüm bağlaması babı" diye başlık açmış ama Mâzerî onun bu başlığına karşı çıkmış ve: Hadisteki ifade onun ense köküne düğüm bağlar, bundan sonra namaz kılarsa zikretmekle, abdest almakla ve bu düğümlerinin çözüleceğini haber vermiştir, demiştir. (Devamla) dedi ki: Buhari'nin bu sözü şöyle yorumlanabilir: O, bu düğümlerin ancak namazı terk eden (namaza uyanmayan) kimse hakkında devam edeceğini kastetmiş, namaz kılıp düğümleri çözülen kimseyi ise etkisi ortadan kalktığı için üzerine düğüm atılmamış kimse gibi değerlendirmiştir.

١٨١٦-٢٠٧/٣- بَاب اسْتِحْبَابِ صَلَاةِ النَّافِلَةِ فِي بَيْتِهِ وَجَوَازِهَا فِي الْمَسْجِدِ

29/137- KİŞİNİN NAFİLE NAMAZI EVİNDE KILMASININ MÜSTEHAB OLDUĞU MESCİDDE DE CAİZ OLDUĞU BABI

١٨١٧-٢٠٨/١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللهِ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اجْعَلُوا مِنْ صَلَاتِكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا

1817-208/1- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti. Bize Yahya b. Ubeydullah tahdis edip dedi ki: Bana Nafi', İbn Ömer'den haber verdi, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız ve oraları kabirler haline getirmeyiniz"* buyurdu.[362]

١٨١٨-٢٠٩/٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا

1818-209/2- Bize İbnu'l-Müsennâ tahdis etti... İbn Ömer, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Evlerinizde namaz kılın ve oraları kabre döndürmeyin"* buyurdu.[363]

١٨١٩-٢١٠/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ الصَّلَاةَ فِي مَسْجِدِهِ فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيبًا مِنْ صَلَاتِهِ فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ صَلَاتِهِ خَيْرًا

1819-210/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki:... Cabir dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz mescidinde namazını kıldıktan sonra namazından evi için de bir pay ayırsın. Çünkü şüphesiz Allah onun evinde namazından dolayı bir hayır takdir buyurur"* buyurdu.[364]

---

362 Buhari, 423; Ebu Davud, 1043, 1448; İbn Mace, 1377 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8142

363 Buhari, 1187; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2527

364 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2322

Şerh

(1817-1819 numaralı hadisler)

(1817) *"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız. Evlerinizi kabirlere döndürmeyiniz."* Yani evlerinizde de namaz kılın. Oraları namazın kılınmadığı kabirlere benzer bir hale sokmayın. Kastedilen ise nafile namazdır. Yani nafile namazlarınızı evinizde kılınız.

Kadı Iyaz dedi ki: Denildiğine göre bu hadis farz namaz hakkındadır. Yani farz namazlarınızın bir kısmını evlerinizde kılın ki, mescide çıkıp gitmeyen kadınlar, köleler, hasta ve benzeri kimseler de size uyarak kılsın. Yine Kadı Iyaz diyor ki: Cumhur ise, hayır, hadis saklı tutulması niteliğinden dolayı nafile namaz hakkındadır. Ayrıca "en faziletli namaz -farz dışında- kişinin evinde kıldığı namazdır" şeklindeki diğer hadis de bunu gerektirmektedir.

Derim ki: Doğrusu kastedilenin nafile namaz olduğudur. Babdaki bütün hadisler de böyle olmasını gerektirmektedir. Bunun farz namaz hakkında yorumlanması caiz değildir. Nafile namazı teşvik etmesinin sebebi ise bunun daha saklı ve riyadan daha uzak, amelleri boşa çıkartan sebeblere karşı daha koruyucu ve böylelikle eve bereketin gelmesinin sağlanıp eve rahmetin ve meleklerin bu vesile ile inip evden şeytanın uzaklaşması içindir. Nitekim başka hadiste de böyle buyurulmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer rivayetteki (1819) *"Şüphesiz Allah namazından dolayı evine bir hayır kılar"* buyruğunun anlamı da budur.

١٨٢٠-٢١١/٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرَّادٍ الْأَشْعَرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَثَلُ الْبَيْتِ الَّذِي يُذْكَرُ اللَّهُ فِيهِ وَالْبَيْتِ الَّذِي لَا يُذْكَرُ اللَّهُ فِيهِ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ

1820-211/4- Bize Abdullah b. Berrad el-Eş'arî ve Muhammed b. el-Alâ tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Usame, Bureyd'den tahdis etti, o Ebu Burde'den, o Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"İçinde Allah'ın anıldığı ev ile içinde Allah'ın anılmadığı evin misali diri ile ölünün misali gibidir"* buyurdu.[365]

١٨٢١-٢١٢/٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفِرُ مِنْ الْبَيْتِ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ

365 Buhari, 6407 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9064

1821-212/5- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Yakub -bin Abdurrahman el-Kari'dir- Suheyl'den tahdis etti, o babasından, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evlerinizi kabirlere döndürmeyin. Çünkü şeytan içinde Bakara suresinin okunduğu evden kaçar"* buyurdu.[366]

Şerh

• (1820-1821 numaralı hadisler)

(1820) "Bureyd, Ebu Burde'den" daha önce defalarca geçtiği üzere "Bureyd" isminde be harfi ötreli okunur.

"İçinde Allah'ın anıldığı evin misali ile..."

Bu hadisten şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Evde yüce Allah'ın adının anılması (zikredilmesi) ve evin zikirsiz kalmaması teşvik edilmektedir.

2. Temsil ile anlatım caizdir.

3. İtaat ile geçen uzun bir ömür bir fazilettir. Ölen kişi hayra doğru intikal etse dahi bu böyledir. Çünkü hayatta olan hem bu hayra erişir hem de ondan ayrı yaptığı itaatler ile ondan fazla hayır kazanma imkanını bulur.

(1821) *"Bakara suresi"* buyurması kerahat sözkonusu olmaksızın Bakara suresi denilebileceğine delildir. Bakara suresi ve benzeri sure isimlerinin kullanılmasını hoş görmeyen kimseler hata etmişlerdir. Bu mesele daha önceden geçtiği gibi yüce Allah'ın izni ile biraz sonra Kur'an'ın faziletleri ile ilgili bablarda tekrar sözkonusu edeceğiz.

"Şüphesiz şeytan... kaçar" cumhur bu şekilde "kaçar" anlamındaki lafzı "yenfiru" diye zaptetmişlerdir. Müslim'in bazı ravileri de bunu (yine aynı anlamda) "yefirru" diye rivayet etmişlerdir. Her ikisi de sahihtir.

١٨٢٢-٢١٣/٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا سَالِمٌ أَبُو النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ احْتَجَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حُجَيْرَةً بِخَصَفَةٍ أَوْ حَصِيرٍ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي فِيهَا قَالَ فَتَتَبَّعَ إِلَيْهِ رِجَالٌ وَجَاءُوا يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ قَالَ ثُمَّ جَاءُوا لَيْلَةً فَحَضَرُوا وَأَبْطَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْهُمْ قَالَ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ فَرَفَعُوا

366 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12769

أَصْوَاتَهُمْ وَحَصَبُوا الْبَابَ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ مُغْضَبًا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا زَالَ بِكُمْ صَنِيعُكُمْ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُكْتَبُ عَلَيْكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّ خَيْرَ صَلَاةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ

1822-213/6- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Zeyd b. Sabit dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hasefe yahut hasır ile kendisine küçük bir hücre yaptı. Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o hücrenin içinde namaz kıldı. Sonra bazı kimseler onu izleyip gelip onun namazına uydular. Sonra bir başka gece gelip hazır bulundular. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da yanlarına gelmekte gecikti. Hatta yanlarına çıkmadı. Bu sefer seslerini yükselttiler, hatta kapıya küçük çakıl taşları dahi attılar. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kızarak yanlarına çıktı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine şöyle dedi: *"Siz bu işinize devam edip durdunuz. Nihayetinde ben bunun üzerinize (farz olarak) yazılacağını zannettim. Bu sebeble evlerinizde namaz kılmaya bakınız. Çünkü farz namaz dışında kişinin en hayırlı namazı evinde kıldığıdır."*[367]

١٨٢٣-٢١٤/٧- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ -حَدَّثَنَا بَهْزٌ- حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا النَّضْرِ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اتَّخَذَ حُجْرَةً فِي الْمَسْجِدِ مِنْ حَصِيرٍ فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ فِيهَا لَيَالِيَ حَتَّى اجْتَمَعَ إِلَيْهِ نَاسٌ فَذَكَرَ نَحْوَهُ وَزَادَ فِيهِ وَلَوْ كُتِبَ عَلَيْكُمْ مَا قُمْتُمْ بِهِ

1823-214/7- Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti... Zeyd b. Sabit'ten rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte hasırdan bir hücre edindi. Rasulullah o hücre içinde bir kaç gece namaz kıldı. Sonunda onun etrafında bir takım kimseler toplandı dedi ve hadisi buna yakın olarak zikretti. Rivayetinde: *"Ve eğer üzerinize (farz olarak) yazılsa bunun gereğini yerine getiremezsiniz"* ifadesini ziyade etti.[368]

Şerh

(1822-1823 numaralı hadisler)

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hasefe yahut bir hasır'dan bir hücrecik yaptı..."

367 Buhari, 731, 6113, 7290; Ebu Davud, 1044 -muhtasar olarak-, 1447; Tirmizi, 450 -muhtasar olarak-; Nesai ,1598; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3698

368 1822 nolu hadisin kaynakları

"Huceyre: hücrecik" hücre kelimesinin küçültme ismidir. Hasefe ile hasır da aynı anlamdadır. Ravi bunların hangisinin zikredildiğinde şüphe etmiştir. Hücre edinmenin anlamı ise mescitte içinde namaz kılmak maksadı ile kendisini gizleyecek hasır ile çevirdiği bir yer edinmesi demektir. Böylelikle önünden herhangi bir kimse geçmesin, başkası onun zihnini karıştırmasın, huşu ile namaz kılsın, kalbi başka şeylerle uğraşmasın.

Bu hadisten şu hükümler de anlaşılmaktadır:

1. Namaz kılanlar ve benzeri kimseler aleyhine eğer yer daraltılmayacaksa böyle bir iş yapmak caizdir. Ama bunu sürekli edinmemelidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hücresini geceleyin yapar, gündüzün kaldırır ve Müslim'in bundan sonraki rivayette zikrettiği gibi (hasırları) yayardı. Sonraları ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin de gündüzün de bunu yapmayı terk etti ve eskisi gibi evinde namaz kılmayı sürdürdü.

2. Mescitte nafile namaz kılmak caizdir.

3. Farz dışındaki namazlarda da cemaat caizdir. İmam olmayı niyet etmemiş kimseye uymak da caizdir.

4. Daha büyük bir kötülükten korkarak bazı maslahatların terk edilmesi mümkündür.

5. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine ne kadar şefkatli olduğu, onların maslahatlarını ne kadar düşündüğü açıkça görülmektedir.

6. Veliyyül emr (yönetici)lerin insanların büyüklerinin, ilim ve başka hususlarda kendilerine uyulan kimselerin bütün bu hususlarda da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymaları gerekir.

"Bazı kimseler onu izledi." Biz "tetebbaa: izledi" lafzını bu şekilde zaptettik. Nüshalarda da bu şekildedir. Tetebbu, aslen takip etmek demektir. Burada ise onun yerini takip ettiler ve onun etrafında toplandılar demektir.

"Kapıya küçük çakıl taşları attılar" Hasba, küçük çakıl taşları demektir. Bunları atmaktan maksatları ise onu uyarmak, dikkatini çekmekti. Çünkü unuttuğunu sanmışlardı.

"Kişinin en hayırlı namazı -farz namaz dışında- evinde kıldığı namazdır." Bu ister farzlar ile kılınan revatip sünnetler ister mutlak nafileler olsun bütün nafile namazlar hakkında geneldir. Ancak İslam'ın şiarlarından sayılan daha sahih olan kanaate göre teravih de böyledir. Çünkü teravih mescitte cemaat ile kılınması, istiska namazının da sahrada cemaatle kılınması meşru sünnettir. Mescit dar gelecek olursa bayram namazı için de böyledir. Allah en iyi bilendir.

٣٠/١٣٨- بَاب فَضِيلَةِ الْعَمَلِ الدَّائِمِ مِنْ قِيَامِ اللَّيْلِ وَغَيْرِهِ

30/138- GECE NAMAZI OLSUN, BAŞKASI OLSUN DEVAMLI AMELİN FAZİLETİ BABI

١٨٢٤-٢١٥/١- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ يَعْنِي الثَّقَفِيَّ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ حَصِيرٌ وَكَانَ يُحَجِّرُهُ مِنَ اللَّيْلِ فَيُصَلِّي فِيهِ فَجَعَلَ النَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ وَيَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ فَثَابُوا ذَاتَ لَيْلَةٍ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللهِ مَا دُووِمَ عَلَيْهِ وَإِنْ قَلَّ وَكَانَ آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ إِذَا عَمِلُوا عَمَلًا أَثْبَتُوهُ

1824-215/1- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Ebu Seleme'nin, Aişe'den rivayet ettiğine göre dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir hasırı vardı. Geceleyin onu bir oda şeklinde çevirir, içinde namaz kılardı. İnsanlar da onun namazına uymaya başladı. O hasırını gündüzün yayardı. Bir gece yine toplandılar. Allah Rasulü şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Gücünüzün yettiği amelleri yapmaya bakınız. Şüphesiz siz usanmadıkça Allah usanmaz ve muhakkak Allah'ın en sevdiği amel az dahi olsa devamlı yapılandır."*

Bundan dolayı Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ailesi bir amel işleyecek olurlarsa onun üzerine sebat gösterirlerdi.[369]

Şerh

"Onu geceleyin çevirir, gündüzün yayardı" Biz (hücre şeklinde çevirir anlamındaki lafzı) "yuhacciruhu" diye zaptettik. Yani diğer rivayette olduğu gibi onu bir hücre edinirdi. Burada Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dünyaya karşı ne kadar zahid olduğu, dünyadan ve dünyanın mutlaka zorunlu ve gerekli olan dışındaki eşyalardan servet sahibi olmaktan ne kadar yüz çevirdiğine işaret vardır.

"Bir gece toplandılar" bir araya geldiler, namaz için geri geldiler diye de açıklanmıştır.

369 Buhari, 730 -muhtasar olarak-, 5861; Ebu Davud, 1368; Nesai, 761; İbn Mace, 942 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17720

"Gücünüzün yettiği amelleri işlemeye bakın" yani zarar görmeden devam edeceğiniz amelleri işleyin. Bu buyrukta ibadette orta yollu hareket etmeye, işi oldukça uzaklara götürmekten uzak kalmaya teşvik vardır. Hadis sadece namaz ile alakalı değildir. Aksine bütün iyi ameller hakkında geneldir.

"Siz usanmadıkça Allah usanmaz" Burada usanmak anlamındaki fiillerin her ikisinde de mim harfleri fethalıdır. Gelecek olan diğer rivayette (1830) yesemu" fiili kullanılmıştır ki bu da aynı anlamdadır. İlim adamları dedi ki: Bu iki fiil bizim hakkımızda bilinen anlamda kullanılır. Ama yüce Allah hakkında bu anlam imkansızdır. O halde hadisin tevil edilmesi gerekir.

Muhakkikler dedi ki: Yani o size usanan bir kimsenin davrandığı gibi davranarak size sevab ve mükafat vermeyi, lütuf ve rahmetini genişçe yaymayı siz amelinizi kesmedikçe kesmez. Bunun şu anlama geldiği de söylenir: Siz usandığınız zaman o usanmaz. Bu açıklamayı İbn Kuteybe ve başkaları da yaptığı gibi bunu Hattabi ve başkaları da nakletmiş ve bu hususta (tanık olarak) bir şiir de zikrederek şöyle demişlerdir: Arapların belagat sahibi kişi hakkında kullandıkları: "Filan kimse hasımlarını kesmedikçe kendisi kesilmez" sözleri de bunun gibidir. O hasımları bitip tükense dahi kendisi bitmez, tükenmez, demektir. Şayet bu, hasımları kesilirse o da kesilir (bitip tükenir) anlamında olursa onun diğerlerine göre bir üstünlüğü olmaz.

Hadisi şerifte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine olan kemâl derecesindeki şefkat ve merhameti dile getirilmektedir. Çünkü onlara kendilerini ıslah edecek yolu göstermiş bulunmaktadır ki bu da herhangi bir zorluk ve zarar ile karşılaşmaksızın devamlı yapabilmeleri mümkün olan amellerdir. Böylelikle nefis bunları gayretle yerine getirir, kalp de rahatlıkla hatta bunları ifa eder ve bununla da ibadet tamam olur. Oysa zorluk ve meşakketle yapılan amellerde durum böyle değildir. Bu gibi amelleri kişi ya terk eder yahut bir kısmını bırakır ya da zorlanarak yapar. Kalbi neşe ve sevinç içinde olmaz. Bunun sonucunda da pek büyük bir hayrı elden kaçırır. Şanı yüce Allah ise bir ibadeti alışkanlık haline getirdikten sonra aşırıya kaçan kimseleri yermiş ve şöyle buyurmuştur: *"Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince, biz onu üzerlerine farz kılmadık. Ancak Allah'ın rızasını aramak için (kendiliklerinden onu koymuşlardı) Sonra gereği gibi ona riayet etmediler."* (Hadid, 27)

Nitekim Abdullah b. Amr el-As da ibadeti hafifletmek ve ağırlaştırılmasından uzak durmak mahiyetindeki ruhsatını kabul etmediğine pişman olmuştu.

"Şüphesiz Allah'ın en sevdiği amel, az da olsa devam olunandır." "Devam olunan" anlamındaki lafzı bu şekilde zaptettik. Nüshaların bir çoğunda da böylece iki vav ile yazılıdır. Bazılarında ise tek vav ile yazılmıştır ama birincisi doğrudur.

Bu ifadeler ile amele devam etmek teşvik edildiği gibi devamlı yapılan az amelin sonradan kesintiye uğratılan çok amelden hayırlı olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Devamlı olan az amelin sonradan kesintiye uğratılan çok amelden hayırlı olmasının sebebi ise az olan amelin devamı ile itaatin, zikrin, murakabenin, niyetin, ihlasın, şanı yüce Allah'a yönelmenin devam etmesi dolayısı iledir. Diğer taraftan devamlı ve az olan bir amel semeresi (verimi) sayesinde kesintiye uğrayan çok amele göre kat kat artış gösterir.

"Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ailesi bir amel işlediler mi onda sebat gösterirlerdi." Yani ona devam eder ve onu sürdürürlerdi. Buradan anlaşıldığı üzere âl (aile)den kasıt, onun ev halkı ve zevceleri, yakınları ve benzeri özel kimseleridir.

١٨٢٥-٢١٦/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَلَمَةَ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللهِ قَالَ أَدْوَمُهُ وَإِنْ قَلَّ

1825-216/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti... Ebu Seleme'nin Aişe'den tahdis ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Allah'ın en sevdiği amel hangisidir? diye soruldu. O: *"Az da olsa daha devamlı olanıdır"* buyurdu.[370]

١٨٢٦-٢١٧/٣- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ قَالَ قُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ كَيْفَ كَانَ عَمَلُ رَسُولِ اللهِ ﷺ هَلْ كَانَ يَخُصُّ شَيْئًا مِنَ الْأَيَّامِ قَالَتْ لَا كَانَ عَمَلُهُ دِيمَةً وَأَيُّكُمْ يَسْتَطِيعُ مَا كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَسْتَطِيعُ

1826-217/3- Bize Züheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim tahdis etti. Züheyr dedi ki, bize Cerir Mansur'dan rivayet etti, o İbrahim'den, o Alkame'den şöyle dediğini rivayet etti: Müminlerin annesi Aişe'ye sordum,: Ey müminlerin annesi! Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameli nasıldı. Acaba o bazı

370 Buhari, 6465; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17718

günlere ait özel bir şey yapar mıydı? dedim. O: Hayır, onun ameli süreklilik arzediyordu. Hem hanginiz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yapabildiklerini yapabilir ki, dedi.[371]

Şerh

"Onun ameli sürekli idi" yani amelini sürdürür ve onu kesintiye uğratmazdı.

١٨٢٧-٢١٨/٤- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ -حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ أَخْبَرَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ قَالَ وَكَانَتْ عَائِشَةُ إِذَا عَمِلَتْ الْعَمَلَ لَزِمَتْهُ

1827-218/4- Bize İbn Umeys tahdis etti... Aişe dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yüce Allah'ın en sevdiği amel, az dahi olsa devamlı olanıdır" buyurdu.

(Ravi) dedi ki: Aişe de bir amel yaptı mı onu sürdürürdü.[372]

٣١/١٣٩- بَاب أَمْرِ مَنْ نَعَسَ فِي صَلَاتِهِ أَوْ اسْتَعْجَمَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ أَوْ الذِّكْرُ بِأَنْ يَرْقُدَ أَوْ يَقْعُدَ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ ذَلِكَ

31/129- NAMAZINDA UYUKLAYAN YAHUT KUR'AN OKUMAKTA YA DA ZİKRETMEKTE ZORLANAN KİMSEYE UYMASININ YA DA BU HALİ GİDİNCEYE KADAR OTURMASININ EMROLUNDUĞU BABI

١٨٢٨-٢١٩/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ ح- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ دَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَسْجِدَ وَحَبْلٌ مَمْدُودٌ بَيْنَ سَارِيَتَيْنِ فَقَالَ مَا هَذَا قَالُوا لِزَيْنَبَ تُصَلِّي فَإِذَا كَسِلَتْ أَوْ فَتَرَتْ أَمْسَكَتْ بِهِ فَقَالَ حُلُّوهُ لِيُصَلِّ أَحَدُكُمْ نَشَاطَهُ فَإِذَا كَسِلَ أَوْ فَتَرَ قَعَدَ وَفِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ فَلْيَقْعُدْ

371 Buhari, 1987, 6466; Ebu Davud, 1370; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17406
372 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17456

1828-219/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize İbn Umeyye tahdis etti (H.) Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize İsmail, Abdülaziz b. Suheyb'den tahdis etti o Enes'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescide girdi. İki direk arasında uzatılmış bir ip görünce: *"Bu ne"* buyurdu. Ashab: Bu Zeyneb'e aittir, namaz kılıyor, tembelleşir yahut yorulursa o ipe tutunuyor, dediler. Allah Rasulü: *"Çözün onu, sizden biriniz çalışkan ve gayretli iken namaz kılsın. Üşenir yahut yorulursa otursun"* -Züheyr'in rivayetinde: *"Oturuversin"* şeklindedir.-[373]

١٨٢٩-.../٢- وَحَدَّثَنَاه شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ

1829-.../2- Bunu bize Şeyban b. Ferruh da tahdis etti, bize Abdulvaris, Abdülaziz'den tahdis etti, o Enes'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[374]

١٨٣٠-٢٢٠/٣- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِيُّ قَالَا- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ الْحَوْلَاءَ بِنْتَ تُوَيْتِ بْنِ حَبِيبِ بْنِ أَسَدِ بْنِ عَبْدِ الْعُزَّى مَرَّتْ بِهَا وَعِنْدَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ هَذِهِ الْحَوْلَاءُ بِنْتُ تُوَيْتٍ وَزَعَمُوا أَنَّهَا لَا تَنَامُ اللَّيْلَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَنَامُ اللَّيْلَ خُذُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ فَوَاللَّهِ لَا يَسْأَمُ اللَّهُ حَتَّى تَسْأَمُوا

1830-220/3- Bana Harmele b. Yahya ve Muhammed b. Seleme el-Muradi de tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb, Yunus'dan tahdis etti, o İbn Şihab'dan şöyle dediğini rivayet etti: Urve b. ez-Zubeyr'in bana haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe kendisineşunu haber verdi. Tuveyt b. Habib b. Esed b. Abduluzza'nın kızı Havla yanına gelmişti. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da Aişe'nin yanında idi. Ben: Bu Tuveyt'in kızı Havla'dır. Onun geceleyin hiç uyumadığını söylüyorlar, dedim. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Geceleyin hiç uyumuyor ha! Gücünüz yettiği kadar amel ediniz. Allah'a yemin ederim ki, siz usanmadıkça Allah da usanmaz."[375]

373 Ebu Davud, 1312; Tuhfetu'l-Eşrâf, 995
374 Buhari, 1150; Nesai, 1642; İbn Mace, 1371; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1033
375 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 16730

Şerh

(1828-1830 numaralı hadisler)

(1828) Namaz kılmak için Zeyneb'in iki direk arasında uzatılmış ipi hakkında söylenen: "Usanır yahut yorulursa ona tutunur..." şeklindeki hadiste, Allah rasulü'nün buyrukları ile, ibadette orta yollu hareket etmek teşvik edilmekte, işi ileriye götürüp aşırıya kaçmak yasaklanmakta, ibadete şevkle yönelmek emredilmektedir. Ayrıca bir kişi yorulacak olursa o yorgunluğu gidinceye kadar oturuversin.

Yine bu hadiste imkanı olan kimseler için münker'in el ile önlenmesi, (aynı zamanda) mescitte nafile namaz kılmanın caiz olduğu hükümleri de anlaşılmaktadır.

Çünkü Zeyneb (radıyallâhu anhâ) mescitte nafile namaz kılıyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun nafile namaz kılmasına tepki göstermemiştir.

(1830) "Geceleyin hiç uyumadığını söylüyorlar..." Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Geceleyin uyumuyor ha!"* buyruğu ile ona (bu yaptığına) tepki göstermek ve yaptığı bu işten hoşlanmadığını anlatmak, kendisi aleyhine işi oldukça zorlaştırmasından memnun olmadığını ifade etmek istemiştir.

Nitekim Malik'in Muvatta'ında yer alan bu hadisteki şu ifadeler de buna açıklık getirmektedir: (Allah Rasulü) bundan hoşlanmadı. Öyle ki hoşlanmadığı yüzünden anlaşıldı.

Bu hadiste bizim mezhebimizin, cemaatin ya da çoğunluğun da mezhebi olan gecenin tamamında namaz kılmak mekruhtur görüşünün lehine bir delil vardır. Seleften bir topluluktan rivayet edildiğine göre ise bunda bir sakınca yoktur, aynı zamanda bu İmam Malik'den gelen bir rivayettir. Ancak sabah namazını uyuyup geçirmemesi de şarttır.

١٨٣١-٢٢١/٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ح- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعِنْدِي امْرَأَةٌ فَقَالَ مَنْ هَذِهِ فَقُلْتُ امْرَأَةٌ لَا تَنَامُ تُصَلِّي قَالَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ فَوَاللَّهِ لَا يَمَلُّ اللَّهُ حَتَّى تَمَلُّوا وَكَانَ أَحَبَّ الدِّينِ إِلَيْهِ مَا دَاوَمَ عَلَيْهِ صَاحِبُهُ وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ أَنَّهَا امْرَأَةٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ

1831-221/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Usame, Hişam b. Urve'den tahdis etti. (H.) Bana Zuheyr b. Harb -ki lafız onundur- da tahdis etti, bize Yahya b. Said, Hişam'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bana babam Aişe'den şöyle dediğini haber verdi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma girdi. Yanımda bir kadın vardı. *"Bu kim?"* dedi. Ben: Bu uyumayıp namaz kılan bir kadındır, dedim. Allah Rasulü: *"Gücünüzün yettiği ameli yapmaya bakınız, Allah'a yemin ederim ki siz usanmadıkça Allah da usanmaz."* buyurdu.

Onun en sevdiği din (amelde izlenen yol) sahibinin devamlı yaptığı idi.

Hadisin Ebu Usame rivayetinde: O, Esedoğullarından bir kadındı, denilmektedir.[376]

١٨٣٢-٢٢٢/٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ح- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَاللَّفْظُ لَهُ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَرْقُدْ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ لَعَلَّهُ يَذْهَبُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ

1832-222/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti (H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti. (H.) Bize Ebu Kureyb tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti, hepsi Hişam b. Urve'den rivayet etti (H.) Bize Kuteybe b. Said de -ki lafız onundur- Malik b. Enes'den tahdis etti, o Hişam b. Urve'den, o babasından, o Aişe'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Biriniz namazda uyuklayacak olursa uykusu gidinceye kadar yatsın. Çünkü biriniz uyuklarken namaz kılması halinde istiğfar etmek isterken kalkıp kendi aleyhine sövüp sayabilir"*[377]

376 Ebu Bekr bin Ebu Şeybe'nin rivayetini, İbn Mace, 4238'de; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16821'de rivayet etmiştir. Zuheyr bin Harb'ın rivayetini Buhari, 43; Nesai, 1641, 5050; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17307'de rivayet etmişlerdir.

377 Hadis'in Ebu Bekr bin Ebu Şeybe ve İbn Numeyr rivayetini İbn Mace, 1370; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16983'de; Ebu Kureyb rivayetini yalnız Müslim; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16840'da; Kuteybe rivayetini, Buhari, 212; Ebu Davud, 1310; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17147'de rivayet etmişlerdir.

١٨٣٣-٢٢٣/٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ- حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا- حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَاسْتَعْجَمَ الْقُرْآنُ عَلَى لِسَانِهِ فَلَمْ يَدْرِ مَا يَقُولُ فَلْيَضْطَجِعْ

1833-223/6- Bize Muhammed bir Rafi tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, Hemmâm b. Münebbih'den şöyle dediğini tahdis etti: Bunlar Ebu Hureyre'nin Rasulullah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bize tahdis ettikleridir. Böyle deyip bazı hadisler zikretti. Bunlardan birisi de şudur: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Biriniz geceleyin kalkıp da Kur'an okumak diline ağır gelir ve ne söylediğini bilmez ise uzanıp yatıversin."*[378]

Şerh

(1831-1833 numaralı hadisler)

(1832) *"Biriniz namazda uyuklarsa..."* hadisinden şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Namaza huşu ile kalbin başka şeylerle meşgul olmadığı bir şevk ile yönelmek teşvik edilmektedir.

2. Uyuklayan bir kimseye uyuması ya da buna benzer uyuklamasını giderecek başka bir şey yapması emredilir. Bu emir farz namaz hakkında da gece gündüz nafileleri hakkında da geneldir. Hem bizim mezhebimizin hem cumhurun mezhebinin görüşü budur. Şu kadar ki farz namazı vaktinin dışına çıkarmamalıdır. Kadı Iyaz dedi ki: Bunu Malik ve bir topluluk gece nafilesi hakkında yorumlamışlardır. Çünkü çoğunlukla uyuma o zamanda görülür, demektedir.

"Çünkü biriniz uyuklayarak namaz kılarsa..." Kadı Iyaz dedi ki: Burada "mağfiret dilemek", dua etmek anlamındadır.

(1833) *"Kur'an okumak ona (diline) ağır gelirse"* Uyku onu bastırdığından ötürü dili rahatlıkla Kur'an okumaya dönmeyip tıkanırsa, demektir.

378 Ebu Davud, 1311; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14721

٣٢/...- باب فضائل القرآن وما يتعلق به

32/...- KUR'AN'IN FAZİLETLERİ VE ONUNLA ALAKALI HUSUSLAR BABI

٣٣/١٤٠- بَاب الْأَمْرِ بِتَعَهُّدِ الْقُرْآنِ وَكَرَاهَةِ قَوْلِ نَسِيتُ آيَةَ كَذَا وَجَوَازِ قَوْلِ أُنْسِيتُهَا

33/140- KUR'AN'I GEREKTİĞİ GİBİ TEKRARLAMA EMRİ, "ŞU AYETİ UNUTTUM" DEMENİN MEKRUH, "BANA UNUTTURULDU" DEMENİN CAİZ OLDUĞU BABI

١٨٣٤-٢٢٤/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ يَرْحَمُهُ اللَّهُ لَقَدْ أَذْكَرَنِي كَذَا وَكَذَا آيَةً كُنْتُ أَسْقَطْتُهَا مِنْ سُورَةِ كَذَا وَكَذَا

1834-224/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: ... Aişe'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamın geceleyin Kur'an okumasını işitince: *"Allah ona rahmet buyursun! Gerçekten bana şu şu sureden düşürmüş olduğum şu şu ayeti bana hatırlattı"* buyurdu.[379]

١٨٣٥-٢٢٥/٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا عَبْدَةُ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَسْتَمِعُ قِرَاءَةَ رَجُلٍ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ لَقَدْ أَذْكَرَنِي آيَةً كُنْتُ أُنْسِيتُهَا

1835-225/2- Bize İbn Numeyr tahdis etti, bize Abde ve Ebu Muaviye, Hişam'dan tahdis etti, o babasından, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte bir adamın Kur'an okumasını dinliyorken: *"Allah ona rahmet buyursun! Gerçekten bana unutturulmuş olan bir ayeti hatırlattı"* buyurdu.[380]

---

379 Buhari, 5038; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16807

380 Hadis'in Abde rivayetini Buhari, 6335; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17046'da, Ebu Muaviye rivayetini yalnız Müslim rivayet etmiş; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17213'de zikretmiştir.

Şerh

(1834-1835 numaralı hadisler)

(1834) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin Kur'an okuyan bir adamı işitmiş..." diğer rivayette (1835) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte bir adamın Kur'an okuyuşunu dinliyorken..." Bundan sonra gelecek bir hadiste ise (1840) onlardan birisinin *"şu ve şu ayeti unuttum, demesi ne kadar kötüdür. 'Aksine ona unutturuldu"* hadisi gelecektir. Bu hadislerin lafızlarından bir takım hükümler çıkarılmıştır:

1. Geceleyin ve mescitte yüksek sesle Kur'an okumak caizdir. Kimseyi rahatsız etmiyorsa riyaya ve kendisini beğenmeye ve benzeri hallere maruz kalmıyorsa bunda bir kerahet yoktur.

2. Bir kişi sebebi ile bir hayır elde eden bir kimsenin -o kişi o kimseye bu hayrı kazandırmak maksadını gütmese dahi- ona dua edebilir.

3. Kur'an'ı dinlemek sünnettir.

4. Bakara suresi ve buna benzer şu sure demek caizdir. Bu hususta farklı kanaattekilere itibar edilmez. Çünkü bunun kullanılabileceğine dair sahih hadisler birbirini pekiştirmektedir.

5. Şu ayeti unuttum, demek mekruhtur. Bu tenzihi bir kerahattir. Bununla birlikte o ayet bana unutturuldu demek mekruh değildir. Çünkü yasak, ben onu unuttum demekle ilgilidir. Bunun sebebi ise o ayete karşı gevşek davranmayı ve ona karşı gafil bulunma anlamını ihtiva etmesinden dolayıdır. Halbuki yüce Allah: *"Ayetlerimiz sana gelmişti de sen onları unuttun"* (Taha, 126) buyurmaktadır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu hadis ile ilgili yapılacak en iyi yorum durumun yerilmesidir. Söylenen sözün yerilmesi değildir. Yani ben Kur'an'ı hıfz etmek hallerinden bir hali unuttum demesi yerilmiştir. Çünkü böylelikle onu unutuncaya kadar gaflet göstermiş olmaktadır.

6. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Bana unutturuldu" buyurması ümmete tebliğ etmiş olduğu hususların bir kısmını unutmasının caiz olduğuna delildir. Sehiv secdesi babında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanılması caiz olanla olmayan hususuyla ilgili açıklamalar geçmiş bulunmaktadır.

Kadı Iyaz (yüce Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Muhakkiklerin çoğunluğu tebliğ edilmesi sözkonusu olmayan hususları unutmasının caiz olduğu kanaatinde olmakla birlikte tebliğ etmesi ve öğretmesi sözkonusu olan hususlar hakkında ihtilaf etmişlerdir. Ama bunu caiz kabul edenler de: Bu hali üzere

bırakılmaz, aksine o hususun ona hatırlatılması, yahut kendisinin onu hatırlaması kaçınılmazdır. Fakat derhal hatırlaması bunun için bir şart mıdır, yoksa vefatından öncesine kadar zamanın uzaması sahih olabilir mi, hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Bu hadiste geçtiği üzere tebliğ ettiği hususları unutması ise caizdir.

(Kadı Iyaz devamla) dedi ki: Namazda yanılması ile ilgili açıklama daha önce geçti. Bazı sufiler ve onlara tabi olanlar da şöyle der: Hiçbir hususta onun yanılması asla caiz değildir. Ondan sadece şeklen unutmuş gibi görülen haller ortaya çıkar. Başkası olmaz. Oysa bu kabul olunamaz bir çelişkidir. Kendisine uyulan ilim adamları arasında üstadlarımızdan üstad Ebu Zafer el-İsferayini dışında böyle söyleyen yoktur. O bu görüşe meyletmiş ve onu tercih etmiştir ama bu görüş zayıf ve çelişkili bir görüştür.

١٨٣٦-٢٢٦/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ الْإِبِلِ الْمُعَقَّلَةِ إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ

1836-226/3- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Nafi'den rivayetini okudum. O Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kur'an'ı ezbere bilenin misali bağlı deve gibidir. Eğer onu dikkat edip zaman zaman kontrol ederse onu tutmuş olur. Şayet salıverirse o da başını alır gider."*[381]

Şerh

"Kur'an'ı bilenin (hafızın) misali..." Bu hadis ile Kur'an-ı Kerim'in zaman zaman okunması teşvik edilmekte, unutmak ile karşı karşıya bırakılması da sakındırılmaktadır. Kadı Iyaz dedi ki: Kur'an sahibi (Kur'an'ı bilen, ezberleyen) tabirinin anlamı; Kur'an ile alışkanlığı bulunan, onunla ünsiyeti olan kişi demektir. Musâhabe (arkadaşlık) ve muâlefe (kaynaşma) aynı anlamdadır. Filan kişi filanın sahibidir. Cennet ashabı, cehennem ashabı, hadis ashabı, rey ashabı, suffe ashabı, deve ve koyun ashabı, hazine sahibi, ibadet sahibi tabirleri hep bu anlamdadır.

١٨٣٧-٢٢٧/٤- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالُوا- حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ الْقَطَّانُ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا

381 Buhari, 5031; Nesai, 941; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8368

أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ ح- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَقَ الْمُسَيَّبِيُّ- حَدَّثَنَا أَنَسٌ يَعْنِي ابْنَ عِيَاضٍ جَمِيعًا عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَعْنَى حَدِيثِ مَالِكٍ وَزَادَ فِي حَدِيثِ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ وَإِذَا قَامَ صَاحِبُ الْقُرْآنِ فَقَرَأَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ذَكَرَهُ وَإِذَا لَمْ يَقُمْ بِهِ نَسِيَهُ

1837-227/4- Bize Züheyr b. Harb, Muhammed b. el-Müsennâ ve Ubeydullah b. Said tahdis edip dedi ki: Bize Yahya -ki el-Kattan'dır- tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Ebu Halid el-Ahmer tahdis etti.

(H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, hepsi Ubeydullah'tan rivayet etti. (H.) Bize İbn Ömer de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer Eyyub'dan haber verdi.(H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Ya'kub -yani b. Abdurrahman- tahdis etti. (H.) Bize Muhammed b. İshak el-Museyyebî de tahdis etti, bize Enes -yani b. Iyaz- tahdis etti. Hepsi Musa b. Ukbe'den rivayet etti. Bütün bunlar da Nâfi''den, o İbn Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Malik'in rivayet ettiği hadis ile aynı manada hadisi rivayet ettiler. Ama hadisin Musa b. Ukbe rivayetinde şu ziyadeyi ekledi: *"Kur'an sahibi (hafızı) kalkıp geceleyin ve gündüzün Kur'an'ı okursa onu hatırlar ama onu gerektiği gibi okumaz ise unutur."*[382]

١٨٣٨-٢٢٨/٥- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِئْسَمَا لِأَحَدِهِمْ يَقُولُ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ هُوَ نُسِّيَ اسْتَذْكِرُوا الْقُرْآنَ فَلَهُوَ أَشَدُّ تَفَصِّيًا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ بِعُقُلِهَا

382 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7912, 8192, 8473. Şu kadar var ki İbn Ebu Ömer'in rivayetini İbn Mace, 3783'de; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7546'da rivayet etmişlerdir.

1838-228/5- Bize Züheyr b. Harb, Osman b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim de tahdis etti. İshak bize Cerir haber verdi dedi. Diğer ikisi tahdis etti dedi. O Mansur'dan, o Ebu Vâil'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Onlardan birisinin: şu ve şu ayeti unuttum demesi ne kötüdür. Aksine ona unutturuldu. Bu sebeble Kur'an'ı tekrarlamak sureti ile hatırlayın. Andolsun ki o, adamların göğüslerinden (ezberinden) devenin bağlarından kopup kaçmasından daha hızlı bir şekilde uzaklaşır."*[383]

Şerh

"Kur'an'ı tekrarlayarak hatırlayın..." Din bilginlerinin dediklerine göre tefassî, ayrılıp uzaklaşmak demektir. Bu da gelecek olan diğer rivayetteki (1841) tefellüt: bağından kurtulup kaçmak ile aynı anlamdadır.

"en-Neam" asıl olarak deve, inek ve koyun türü hakkında kullanılır. Burada maksat ise özellikle develerdir. Çünkü ayaklarına ukl (bukağı) vurulanlar onlardır. Bu kelimenin ukl ve ukul diye söylenmesi mümkündür. Benzeri diğer lafızlar gibidir. Tekili olan ikal'in çoğuludur. Kitabın çoğulunun kutb ve kutub gelmesi gibi. Neam lafzı da hem müzekker hem müennesdir. Bu rivayetlerde "bi ukulihâ" denilirken müennes olarak kullanılmıştır. İkinci rivayette (1839) ise "min ukulihî" denilerek müzekker olarak kullanılmıştır. Üçüncü rivayette (1841) ise "fi ukulihâ" diye yine müennes olarak kullanılmıştır. Hepsi de sahihtir. Bu hadisteki "bi ukulihâ" diye be harfi cerri ile kullanılmasından maksat "min"dir (yani bağlarından, bukağılarından kurtulmaları demektir) Nitekim yüce Allah'ın: *"Ondan Allah'ın kullarının içtiği bir pınardır."* (İnsan, 6) buyruğunda da iki görüşten birisine göre "bi hatina"deki be harfi "fi" anlamında kullanılmıştır.

Bu rivayette (1839) "ukulihi" diye kullanılması neam denilen develer anlamındaki lafzı müzekker kabul edilmesine göredir. Daha önce zikrettiğimiz gibi bu da sahihtir.

١٨٣٩-٦/٢٢٩- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي وَأَبُو مُعَاوِيَةَ ح- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ تَعَاهَدُوا هَذِهِ الْمَصَاحِفَ وَرُبَّمَا قَالَ الْقُرْآنَ فَلَهُوَ أَشَدُّ تَفَصِّيًا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنْ النَّعَمِ مِنْ عُقُلِهِ قَالَ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَقُلْ أَحَدُكُمْ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ هُوَ نُسِّيَ

383 Buhari, 5032, 5039 -muhtasar olarak-; Tirmizi, 2942; Nesai, 942; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9295

1839-229/6- Bize İbn Numeyr tahdis etti, bize babam ve Ebu Muaviye tahdis etti (H.) Bize Yahya b. Yahya da -ki lafız onundur- tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'den haber verdi. O Şakik'den şöyle dediğini nakletti: Abdullah (b. Mes'ud): Bu mushafları iyi koruyun, dedi. Bazen de "Kur'an" dedi. Andolsun o, adamların kalplerinden develerin bağlarından kurtulmasından daha hızlıca uzaklaşır. (Abdullah b. Mes'ud) dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Biriniz şu ve şu ayeti unuttum, demesin. Aksine kendisine unutturulmuştur"* buyurdu.[384]

١٨٤٠-٢٣٠/٧- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ حَدَّثَنِي عَبْدَةُ بْنُ أَبِي لُبَابَةَ عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ بِئْسَمَا لِلرَّجُلِ أَنْ يَقُولَ نَسِيتُ سُورَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ أَوْ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ هُوَ نُسِّيَ

1840-230/7- Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti... Şakik b. Seleme dedi ki: İbn Mes'ud'u şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Bir adamın şu şu sureyi unuttum yahut da şu şu ayeti unuttum demesi ne kötüdür. Aksine ona unutturulmuştur."*[385]

١٨٤١-٢٣١/٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ بَرَّادٍ الْأَشْعَرِيُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ تَعَاهَدُوا هَذَا الْقُرْآنَ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تَفَلُّتًا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقُلِهَا وَلَفْظُ الْحَدِيثِ لِابْنِ بَرَّادٍ

1841-231/8- Bize Abdullah b. Berrad b. el-Eşari ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: ... Ebu Musa, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Bu Kur'an'ı dikkatle koruyunuz. Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki o bukağılarında bağlı bulunan develerin bağlarından kurtulmasından daha hızlı uzaklaşır."*

Hadisin lafzı İbn Berrad'a aittir.[386]

384 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9267
385 Buhari, 5032 -muallak olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9285
386 Buhari, 5033; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9062

٣٤/١٤١- بَاب اسْتِحْبَابِ تَحْسِينِ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ

34/141- KUR'AN OKURKEN SESİ GÜZELLEŞTİRMENİN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

١٨٤٢-١/٢٣٢ حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَا أَذِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيٍّ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ

1842-232/1- Bana Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Zühri'den tahdis etti. O Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştırarak şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Allah'ın bir nebiye Kur'an ile teganni etmesine verdiği mükafatı, hiçbir şeye vermemiştir"*[387]

١٨٤٣-.../٢- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ ح- وَحَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو كِلَاهُمَا عَنْ ابْنِ شِهَابٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ كَمَا يَأْذَنُ لِنَبِيٍّ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ

1843-.../2- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus haber verdi (H.) Bana Yunus b. Abdu'l-A'lâ da tahdis etti. Bize İbn Vehb haber verdi, bana Amr haber verdi. Her ikisi İbn Şihab'dan bu isnad ile rivayet etti. Rivayetinde: *"Kur'an ile teganni eden bir Nebi'ye verdiği gibi..."* demiştir.[388]

١٨٤٤-٣/٢٣٣- حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ الْحَكَمِ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ وَهُوَ ابْنُ الْهَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَا أَذِنَ اللَّهُ لِشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيٍّ حَسَنِ الصَّوْتِ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ

1844-233/3- Bana Bişr b. el-Hakem tahdis etti, bize Abdülaziz b. Muhammed tahdis etti, bize Yezid -ki b. el-Hâ'dır- Muhammed b. İbrahim'den

387 Buhari, 5024; Nesai, 1017; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15144
388 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15229, 15342

tahdis etti, o Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Allah sesi güzel bir nebiye yüksek sesle okuyup Kur'an ile teganni etmesine verdiği mükafatın bir benzerini hiçbir şeye vermemiştir."*[389]

١٨٤٥-.../٤- وَحَدَّثَنِي ابْنُ أَخِي ابْنِ وَهْبٍ- حَدَّثَنَا عَمِّي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ مَالِكٍ وَحَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ عَنْ ابْنِ الْهَادِ بِهَذَا الإِسْنَادِ مِثْلَهُ سَوَاءً وَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَلَمْ يَقُلْ سَمِعَ

1845-.../4- Bana İbn Vehb'in kardeşinin oğlu tahdis etti, bize amcam Abdullah b. Vehb tahdis etti, bana Ömer b. Malik ile Hayve b. Şureyh, İbn Harb'dan bu isnad ile aynen bunun gibi haber verdi ve: Şüphesiz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dedi, ama: "Dinlemiştir" demedi.[390]

Şerh

(1842-1845) numaralı hadisler

(1842) *"Allah Kur'an ile teganni eden bir nebiye verdiği mükafatı, hiçbir şeye vermemiştir"* ilim adamlarının dediklerine göre sözlükte ezine (tercümede mükafat vermek) dinlemek, kulak vermek demektir. Yüce Allah'ın: *"Ve ezinet li rabbihâ: Rabbinin buyruğunu dinledi"* (İnşikak, 2) buyruğu da buradan gelmektedir. Derler ki: Bu kelimenin burada dinleyip kulak vermek anlamı ile yorumlanması caiz değildir. Çünkü böyle bir iş yüce Allah için imkansızdır. Bu lafız burada mecazi anlamda kullanılmıştır. Anlamı ise okuyucuyu kendisine yakınlaştırıp ona bol bol sevap vermesini kinayeli olarak anlatmaktır. Çünkü yüce Allah'ın işitmesi arasında bir fark olmaz. Bundan dolayı bu buyruğun tevil edilmesi gerekmektedir.

"Kur'an ile teganni eden" Şafii ve mezhebine mensub ilim adamları ile çeşitli kesimden ilim adamlarının çoğunluğu ve değişik ilim erbabına göre manası, Kur'an'ı sesini güzelleştirerek okumak demektir. Süfyan b. Uyeyne'ye göre ise onunla müstağni olmak demektir. Onunla insanlardan müstağni olur (onlara ihtiyaç duymaz) anlamında olduğu söylendiği gibi, Kur'an ile onun dışındaki söz ve kitaplara ihtiyacı olmaz, diye de açıklanmıştır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu iki açıklama, İbn Uyeyne'den nakledilmiştir. Nitekim "teğanneytu" ve "teğâneytu" fiilleri istiğnâ ettim, ihtiyaç duymadım anlamında kullanılır.

389 Buhari, 7544; Ebu Davud, 1473; Nesai, 1016; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14997

390 1844 nolu hadisin kaynakları

Şafii ve ona muvafakat edenler ise bu, kıraati hüzünlü ve rikkatli bir şekilde okumak, demektir. Bu açıklamalarına *"seslerinizle Kur'an'ı süsleyiniz"* anlamındaki diğer hadisi delil göstermişlerdir. El-Herevi: Onunla teğanni etmek, onu yüksek sesle okumak demektir, demiştir.

Ebu Cafer et-Taberi de: Onunla istiğna etmek (başkasına ihtiyaç duymamak) şeklindeki açıklamayı kabul etmeyerek dil ve mana bakımından bunun hatalı olduğunu söylemiştir. Bu görüş ayrılığı: *"Kur'an ile teganni etmeyen bizden değildir"* anlamındaki diğer hadis hakkında da geçerlidir. Doğrusu bunun sesi güzelleştirmek demek olduğudur. Bunu diğer rivayetteki (1844) *"Kur'an ile teganni edip onu yüksek sesle okuyan"* rivayeti desteklemektedir.

١٨٤٦-٢٣٤/٥- وَحَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى- حَدَّثَنَا هِقْلٌ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا أَذِنَ اللهُ لِشَيْءٍ كَأَذَنِهِ لِنَبِيٍّ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ

1846-234/5- Bize el-Hakem b. Musa da tahdis etti... Ebu Seleme, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ın, Kur'an'ı yüksek sesle okuyarak onunla teganni eden bir nebiye verdiği ecir gibi hiçbir şeye ecir ve mükafat vermez. (Rıza ile dinlemez)"* buyurdu.[391]

١٨٤٧-.../٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَابْنُ حُجْرٍ قَالُوا- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ غَيْرَ أَنَّ ابْنَ أَيُّوبَ قَالَ فِي رِوَايَتِهِ كَإِذْنِهِ

1847-.../6- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe b. Said ve İbn Hucr tahdis edip dedi ki: Bize İsmail -ki b. Cafer'dir- Muhammed b. Amr'dan tahdis etti o Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Yahya b. Ebu Kesir'in rivayet ettiği hadisin aynısını rivayet etti. Ancak İbn Eyyub rivayetinde (keezenihi: verdiği ecir gibi yerine) "keiznihi: teşvik ettiği, izin verdiği gibi" demiştir.[392]

391 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15394

392 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15005 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15005

١٨٤٨-٢٣٥/٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا مَالِكٌ وَهُوَ ابْنُ مِغْوَلٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ قَيْسٍ أَوْ الْأَشْعَرِيَّ أُعْطِيَ مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ

1848-235/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti (H.) Bize İbn Numeyr tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Malik -ki b. Miğvel'dir- Abdullah b. Bureyde'den tahdis etti, o babasından şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Muhakkak Abdullah b. Kays'a -yahut el-Eş'arî'ye- Davud hanedanı mizmarlarından bir mizmar verilmiştir"* buyurdu. [393]

١٨٤٩-٢٣٦/٨- وَحَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا طَلْحَةُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأَبِي مُوسَى لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ

1849-236/8- Bize Davud b. Ruşeyd de tahdis etti... Ebu Musa dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Musa'ya: *"Dün gece senin Kur'an okumanı dinlerken beni bir görseydin. Andolsun sana Davud hanedanı mizmarlarından bir mizmar verilmiştir."* buyurdu.[394]

Şerh

(1846-1849 numaralı hadisler)

(1847) "Ancak İbn Eyyub rivayetinde: Keiznihi, dedi" İbn Eyyub'un rivayetinde bu şekilde hemze kesreli ve zel harfi sakindir. Kadı dedi ki: Bu lafız bu rivayete göre o işin teşvik edip emretmesi anlamındadır.

Ebu Musa el-Eş'arî hakkında (1848) *"ona Davud hanedanın mizmardarlarından bir mizmar verilmiştir"* buyruğu hakkında ilim adamları şu açıklamayı yapmışlardır: Burada mizmar'dan kasıt güzel ses demektir. Zemr, aslında şarkı anlamındadır. Âl-i Davud (Davud hanedanı) ise Davud'un kendisidir. Âl-i filan denilerek kişinin kendisinin kastedildiği de olur. Davud (a.s) gerçekten güzel sesli birisi idi.

393 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1999

394 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9101

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebu Musa'ya (1849): *"Dün gece senin Kur'an okuyuşunu dinlerken beni bir görseydin..."* bundan sonraki (1850) hadiste ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'an okurken kıraatinde terdid (nağme) yapmıştır.

Kadı Iyaz dedi ki: Kur'an okurken sesi güzelleştirmenin ve tertil ile okumanın müstehab olduğu hususunda ilim adamları icma etmişlerdir.

Ebu Ubeyd dedi ki: Bu hususta varid olmuş hadisi şerifler hüzünlendirme ve teşvik anlamı üzere yorumlanır. (Kadı Iyaz devamla) dedi ki: Fakat nameli olarak Kur'an okumak hususunda ilim adamları ihtilaf etmiştirler. Malik ve cumhur Kur'an-ı Kerim'in geliş maksadını teşkil eden huşu duymak ve onu anlayıp kavramak sınırlarının dışına çıktığı için mekruh görmüşlerdir. Ebu Hanife ve seleften bir topluluk ise bu husustaki hadisler dolayısı ile ayrıca bunun rikkate ve haşyetin harekete geçmesine sebeb olması, nefislerin de bu durumda onu dinlemeye yönelmesi dolayısı ile mübah kabul etmişlerdir. Derim ki: Şafii ise bir yerde: Nâme ile Kur'an okumayı mekruh görüyorum demiş, bir başka yerde mekruh görmüyorum demiştir.

Mezheb alimlerimiz bunu şöyle açıklamaktadır: Onun bu hususta görüş ayrılığı yoktur. Farklı görüşleri, durumların farklılığı ile alakalıdır. Mekruh gördüğü yerde kastettiği, lafızların gereksiz yere uzatılması ve sözün fazlalık ya da eksiklik yahut med olmayan yerde med yapmak idgam yapılması caiz olmayan yerde idgam yapmak ve benzeri şekillerde sözün gerçek anlamının sınırlarının aşıldığı yerlerdir. Mübah kıldığı haller ise sözün herhangi bir şekilde değişikliğe uğratılmadan okunduğu hallerdir. Allah en iyi bilendir.

٣٥/١٤٢- بَاب ذِكْرِ قِرَاءَةِ النَّبِيِّ ﷺ سُورَةَ الْفَتْحِ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ

35/142- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN MEKKE'NİN FETHEDİLDİĞİ GÜN FETİH SURESİNİ OKUMASI BABI

١٨٥٠-١/٢٣٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ وَوَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ مُغَفَّلٍ الْمُزَنِيَّ يَقُولُ قَرَأَ النَّبِيُّ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ فِي مَسِيرٍ لَهُ سُورَةَ الْفَتْحِ عَلَى رَاحِلَتِهِ فَرَجَّعَ فِي قِرَاءَتِهِ قَالَ مُعَاوِيَةُ لَوْلَا أَنِّي أَخَافُ أَنْ يَجْتَمِعَ عَلَيَّ النَّاسُ لَحَكَيْتُ لَكُمْ قِرَاءَتَهُ

1850-237/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Muaviye b. Kurra dedi ki: Abdullah b. Muğaffel el-Müzeni'yi şöyle derken dinledim: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği sene, bir gece yolculuğunda devesi üzerinde Fetih suresini okudu ve okuyuşunda terci' yaptı.

Muaviye dedi ki: Eğer ben insanların etrafımıza toplanacaklarından korkmasaydım size nasıl okuduğunu gösterecektim.[395]

١٨٥١-٢٣٨/٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مُغَفَّلٍ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ عَلَى نَاقَتِهِ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفَتْحِ قَالَ فَقَرَأَ ابْنُ مُغَفَّلٍ وَرَجَّعَ فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لَوْلَا النَّاسُ لَأَخَذْتُ لَكُمْ بِذَلِكَ الَّذِي ذَكَرَهُ ابْنُ مُغَفَّلٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ

1851-238/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Muhammed b. İbn Beşşâr tahdis etti. İbn Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Muaviye b. Kurra'dan şöyle dediğini tahdis etti: Abdullah b. Muğaffel'i şöyle derken dinledim: Mekke'nin fethedildiği yılı Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i devesi üzerinde Fetih suresini okurken gördüm. (Muaviye) dedi ki: Sonra İbn Muğaffel Kur'an okuyup terci' yaptı. Muaviye dedi ki: Şayet insanlar olmasaydı ben de İbn Muğaffel'in, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye zikrettiği o okuma şeklini gösterecektim.[396]

١٨٥٢-٢٣٩/٣- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ ح- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي قَالَا- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَفِي حَدِيثِ خَالِدِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ عَلَى رَاحِلَةٍ يَسِيرُ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفَتْحِ

1852-239/3- Bunu bize Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti, bize Halid b. el-Haris tahdis etti (H.) Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti. (Halid ile birlikte) dediler ki: Bize Şu'be bu isnad ile buna yakın olarak hadisi rivayet etti. Halid b. el-Haris hadisi rivayetinde dedi ki: Bir deve üzerinde yol alırken Fetih suresini de okuyordu.[397]

395 Buhari, 4281, 4835, 7540; Ebu Davud, 1467; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9666

396 1850 nolu hadisin kaynakları

397 1850 nolu hadisin kaynakları

٣٦/١٤٣- بَاب نُزُولِ السَّكِينَةِ لِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ

36/143- KUR'AN OKUNMASI NEDENİYLE SEKİNETİN İNMESİ BABI

١٨٥٣-٢٤٠/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ الْبَرَاءِ قَالَ كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ وَعِنْدَهُ فَرَسٌ مَرْبُوطٌ بِشَطَنَيْنِ فَتَغَشَّتْهُ سَحَابَةٌ فَجَعَلَتْ تَدُورُ وَتَدْنُو وَجَعَلَ فَرَسُهُ يَنْفِرُ مِنْهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنَزَّلَتْ لِلْقُرْآنِ

1853-240/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Ebu Hayseme, Ebu İshak'dan haber verdi. O el-Bera'dan şöyle dediğini nakletti: Bir adam yanında iki uzun ipe bağlı bir at bulunuyorken Kehf suresini okuyordu. Derken onu bir bulut kapladı. Bulut dönmeye ve yaklaşmaya başladı. Atı da ondan ürkmeye başladı. Sabah olunca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına varıp ona bu hususu anlatınca Allah Rasulü: *"O sekinettir, Kur'an için inmiştir"* buyurdu.[398]

Şerh

"Yanında iki uzun iple bağlı bir at vardı." Şatan, kıvrımlı uzunca ip demektir.

"Atı da ürkmeye başladı" şeklinde ikinci rivayette (1854) "ürkmeye başladı" üçüncü rivayette (1855) "şu kadar var ki, her ikisi tenkuzu: yerinde durmamaya, sıçramaya başladı, dediler" şeklindedir.

İlk iki rivayetin fe ve re ile olduklarında ihtilaf yoktur. Üçüncüsü ise ötreli kaf ile ve ze ile olup meşhur olan budur. Ama bizim diyarımızdaki bir nüshada üçüncü rivayet fe ve ze ile "yenfuzu" diye zikredilmiştir. Bunu Kadı Iyaz birisinden nakletmiş ve yanlış olduğunu söylemiştir. Kaf ve ze harfi ile "yenkuzu: sıçrıyor, yerinde durmuyor, atılıyor" anlamındadır.

"Onu bir bulut bürüdü, dönmeye ve yaklaşmaya başladı..." Son rivayette ise: *"işte onlar meleklerdi, seni dinliyordu. Eğer okumaya devam etseydin sabah olduğunda insanlar onları göreceklerdi, melekler de onlardan gizlenip saklanmayacaklardı."* Sekinet'in buradaki anlamı ile ilgili olarak çeşitli açık-

398 Buhari, 5011; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1836

lamalar yapılmış ise de bunlar arasında tercih edilen açıklama şudur: Sekinet; içerisinde huzur ve rahmet bulunan, beraberinde meleklerin de olduğu, Allah'ın yarattıklarından bir şeydir. Allah en iyi bilendir.

Bu hadisten anlaşıldığına göre ümmetin bazı fertlerinin melekleri görmeleri caizdir. Ayrıca bundan Kur'an okumanın fazileti ve Kur'an okurken rahmetin inmesi, meleklerin hazır olması için bir sebeb olduğu hükmü ile Kur'an'ı dinlemenin fazileti de anlaşılmaktadır.

١٨٥٤-٢٤١/٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ قَرَأَ رَجُلٌ الْكَهْفَ وَفِي الدَّارِ دَابَّةٌ فَجَعَلَتْ تَنْفِرُ فَنَظَرَ فَإِذَا ضَبَابَةٌ أَوْ سَحَابَةٌ قَدْ غَشِيَتْهُ قَالَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ اقْرَأْ فُلَانُ فَإِنَّهَا السَّكِينَةُ تَنَزَّلَتْ عِنْدَ الْقُرْآنِ أَوْ تَنَزَّلَتْ لِلْقُرْآنِ

1854-241/2- Bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da -ki lafız İbn Mesenna'ya aittir- tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ebu İshak'dan şöyle dediğini tahdis etti: el-Bera'yı şöyle derken dinledim: Bir adam Kehf suresini okudu, evde de bir at vardı. At ürkmeye başladı. Adam bakınca bir de ne görsün, bir sis yahut bir bulut etrafını bürümüş. Sonra bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince: *"Ey filan! Oku. Çünkü o Kur'an okununca inmiş yahut Kur'an sebebi ile inmiş bir sekinettir"* buyurdu.[399]

١٨٥٥-.../٣- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ وَأَبُو دَاوُدَ قَالَا- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ فَذَكَرَا نَحْوَهُ غَيْرَ أَنَّهُمَا قَالَا تَنْقُزُ

1855-.../3- Bize İbnu'l-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdurrahman b. Mehdi ve Ebu Davud tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be, Ebu İshak'dan tahdis edip dedi ki: el-Bera'yı şöyle derken dinledim, deyip hadisi buna yakın olarak zikretti. Ancak her ikisi rivayetlerinde (tenfiru: ürkmeye... yerine) tenkuzu: yerinde durmamaya (başladı) dediler.[400]

399 Buhari, 2614; Tirmizi, 2885; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1872

400 1854 nolu hadisin kaynakları

١٨٥٦-٢٤٢/٤- وَحَدَّثَنِي حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ قَالَا- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ الْهَادِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ خَبَّابٍ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّ أُسَيْدَ بْنَ حُضَيْرٍ بَيْنَمَا هُوَ لَيْلَةً يَقْرَأُ فِي مِرْبَدِهِ إِذْ جَالَتْ فَرَسُهُ فَقَرَأَ ثُمَّ جَالَتْ أُخْرَى فَقَرَأَ ثُمَّ جَالَتْ أَيْضًا قَالَ أُسَيْدٌ فَخَشِيتُ أَنْ تَطَأَ يَحْيَى فَقُمْتُ إِلَيْهَا فَإِذَا مِثْلُ الظُّلَّةِ فَوْقَ رَأْسِي فِيهَا أَمْثَالُ السُّرُجِ عَرَجَتْ فِي الْجَوِّ حَتَّى مَا أَرَاهَا قَالَ فَغَدَوْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَمَا أَنَا الْبَارِحَةَ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ أَقْرَأُ فِي مِرْبَدِي إِذْ جَالَتْ فَرَسِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اقْرَأْ ابْنَ حُضَيْرٍ قَالَ فَقَرَأْتُ ثُمَّ جَالَتْ أَيْضًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اقْرَأْ ابْنَ حُضَيْرٍ قَالَ فَقَرَأْتُ ثُمَّ جَالَتْ أَيْضًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اقْرَأْ ابْنَ حُضَيْرٍ قَالَ فَانْصَرَفْتُ وَكَانَ يَحْيَى قَرِيبًا مِنْهَا خَشِيتُ أَنْ تَطَأَهُ فَرَأَيْتُ مِثْلَ الظُّلَّةِ فِيهَا أَمْثَالُ السُّرُجِ عَرَجَتْ فِي الْجَوِّ حَتَّى مَا أَرَاهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تِلْكَ الْمَلَائِكَةُ كَانَتْ تَسْتَمِعُ لَكَ وَلَوْ قَرَأْتَ لَأَصْبَحَتْ يَرَاهَا النَّاسُ مَا تَسْتَتِرُ مِنْهُمْ

1856-242/4- Bana Hasan b. Ali el-Hulvânî ve Haccac b. eş-Şair de -ki lafızları birbirine yakındır- tahdis edip dediler ki: Bize Yakub b. İbrahim tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Yezid b. el-Hâd'ın tahdis edip dediğine göre Abdullah b. Habbab kendisine şunu tahdis etti: Ebu Said el-Hudri de kendisine tahdis etti. Ona da Useyd b. Hudayr tahdis etti. Bir gece kendisi hurma harmanında Kur'an okumakta iken atı birden şahlanıvermiş. O Kur'an okudu, sonra bir daha atı şahlandı yine Kur'an okudu sonra yine atı şahlandı. Useyd dedi ki: Derken Yahya'yı çiğneyeceğinden korktum. Atın yanına kalkıp gittim. Ansızın başımın üstünde, içinde kandilleri andıran şeyler bulunan gölge gibi bir şey gördüm. Bu gölgeyi andıran şey göğe doğru yükseldi ve nihayet onu göremez oldum.

(Useyd devamla) dedi ki: Sabah erkenden Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim ve: Ey Allah'ın Rasulü! Dün gece, gece yarısında ben hurma harmanında Kur'an okurken birden atım şahlandı, dedim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hemen: *"Ey İbn Hudayr! Kur'an oku"* buyurdu. Ben de okudum, sonra yine at şahlandı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Oku ey İbn Hudayr"* buyurdu. Ben de okudum. Sonra at yine şahlandı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da: *"Oku ey b. Hudayr"* buyurdu.

(Useyd) dedi ki: Sonra ben (okumaktan) vazgeçtim. Yahya, ata yakın bir yerdeydi, atın onu çiğneyeceğinden korktum. İçinde kandilleri andıran şeyler bulunan gölge gibi bir şey gördüm. Sonra semaya doğru yükseldi ve nihayet onu göremez oldum. Bu sefer Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Onlar meleklerdi, seni dinliyorlardı. Eğer okumaya devam etseydin sabâhı ettiğinde insanlar onları görecekler ve (melekler) kendilerini onlardan gizlemeyeceklerdi"* buyurdu.[401]

Şerh

(1854) *"Oku ey filan"* diğer rivayette üç defa oku denilmesinin anlamı şudur: Yani Kur'an okumayı sürdürmen ve karşı karşıya bulunduğun sekinetin ve meleklerin inmesini ganimet bilmen gerekir ve onların kalmalarına sebeb olan Kur'an okumanı daha çok yapmalı idin.

"Hurma harmanında" buğday ve benzeri tanelerin harmanlandığı harman yeri gibi hurmanın kurutulmaya bırakıldığı yer demektir.

"Atı şahlandı" burada at müennes olarak kullanıldığı halde bundan önceki rivayette "yanında bağlı bir at vardı" ibaresinde onu da müzzekker olarak söz etmiştir. Her ikisi de doğrudur çünkü feras: hem erkek hem dişi hakkında kullanılır.

٣٧/١٤٤- بَاب فَضِيلَةِ حَافِظِ الْقُرْآنِ

37/144- KUR'AN HAFIZININ FAZİLETİ BABI

١٨٥٧-٢٤٣/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ قَالَ قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأُتْرُجَّةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ التَّمْرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرَّيْحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ

1857-243/1- Bize Kuteybe b. Said ve Ebu Kamil el-Cahderî tahdis etti. İkisi Ebu Avane'den rivayet etti. Kuteybe dedi ki: Bize Ebu Avane, Katâde'den

401 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4100

tahdis etti, o Enes'den, o Ebu Musa el-Eş'arî'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kur'an okuyan müminin misali kokusu da hoş tadı da hoş portakal gibidir. Kur'an okumayan müminin misali, kokusuz ama tatlı hurma gibidir. Kur'an okuyan münafığın misali de kokusu hoş, tadı acı fesleğen gibidir. Kur'an okumayan münafığın misali ise kokusuz ve tadı acı Ebu Cehil karpuzu gibidir."*[402]

١٢٥٨-.../٢- وَحَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ- حَدَّثَنَا هَمَّامٌ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ شُعْبَةَ كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ هَمَّامٍ بَدَلَ الْمُنَافِقِ الْفَاجِرِ

2858-.../2- Bize Heddâb b. Halid de tahdis etti, bize Hemmâm tahdis etti. (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ 'da tahdis etti bize Yahya b. Said, Şu'be'den tahdis etti. (Hemmâm) ile ikisi Katâde'den bu isnad ile aynısını rivayet etti. Ancak Hemmâm'ın hadisi rivayetinde "münafık lafzı yerine" facir (günahkar) lafzı zikredilmiştir.[403]

Şerh

"Kur'an okuyan müminin misali..." Bu hadiste Kur'an hafızının fazileti ve maksatları açıklamak için misaller vermenin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

٣٨/١٤٥- بَاب فَضْلِ الْمَاهِرِ فِي الْقُرْآنِ وَالَّذِي يَتَتَعْتَعُ فِيهِ

38/145- KUR'AN'I MAHARETLE OKUYAN KİMSE İLE ONU KEKELEYEREK OKUYAN KİMSENİN FAZİLETİ BABI

١٨٥٩-١/٢٤٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ قَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَتَتَعْتَعُ فِيهِ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ

402 Buhari, 5020, 5059, 7560; Ebu Davud, 4830; Tirmizi, 2865; Nesai, 5053; İbn Mace, 214; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8981

403 1857 nolu hadisin kaynakları

1859-244/1- Bize Kuteybe b. Said ve Muhammed b. Ubeyd el-Gubari birlikte Ebu Avane'den tahdis etti. İbn Ubeyd dedi ki: Bize Ebu Avane, Katâde'den tahdis etti, o Zürare b. Evfâ'dan, o Sa'd b. Hişam'dan, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Maharetle Kur'an okuyan kimse pek şerefli ve pek itaatkâr sefere (denilen melekler) ile birliktedir. Kur'an okuyup onu okurken kekeleyen ve okurken meşakkat çeken kimseye de iki ecir vardır."*[404]

١٨٦٠–.../٢– وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى– حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ ح– وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ– حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ فِي حَدِيثِ وَكِيعٍ وَالَّذِي يَقْرَأُ وَهُوَ يَشْتَدُّ عَلَيْهِ لَهُ أَجْرَانِ

1860-.../2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiy, Said'den tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki', Hişam ed-Destevâî'den tahdis etti. (Said ile) ikisi Katâde'den bu isnad ile rivayet etti. Veki'in hadisi rivayetinde: *"Kur'an okuyup da kendisine zor ve ağır gelen kimseye de iki ecir vardır"* dedi.[405]

Şerh

"Kur'anı maharetle okuyan bir kimse pek kerim ve pek itaatkâr sefere ile birliktedir. Kur'an'ı okuyup kekeleyen ve kendisine meşakkatli gelen kimseye iki ecir vardır." Diğer rivayette (1860) *"ve o kendisine sıkıntılı ve zor geliyorsa onun için iki ecir vardır"* buyurulmaktadır.

Sefere, sâfir kelimesinin çoğuludur. Sâfir ise rasu/elçil demektir. Sefere de rasuller demek olur. Çünkü onlar Allah'ın risaletlerini insanlara sefirlik görevleri ile ulaştırırlar. Sefere'nin yazıcı melekler olduğu da söylenmiştir. Berere (itaatkar) ise itaat anlamındaki bir lafzından türemiş, itaatkar kimseler anlamındadır.

Maharetli kimse ise, duraksamadan okuyabilen, hıfzı mükemmel, hafızlığı ve belleyişi iyi olduğundan ötürü Kur'an okumak kendisine zor gelmeyen kişi demektir.

Kadı Iyaz dedi ki: Böyle bir kimsenin meleklerle birlikte olmasının, ahirette sefere melekler ile arkadaş olacağı, mevkilerinin yüksek olacağı anlamına gelme ihtimali vardır. Çünkü yüce Allah'ın kitabını taşıması bakımından

---

404 Buhari, 4937; Ebu Davud, 1454; Tirmizi, 2904; İbn Mace, 3779; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16102

405 1859 nolu hadisin kaynakları

onların niteliklerine sahip bulunmaktadır. Onların amelleri ile amel edip onların yollarını izleyen anlamının kastedilmiş olma ihtimali de vardır.

Kur'an okurken kekeleyen kimse ise, hıfzı zayıf olduğundan ötürü Kur'an okuyuşunda tereddüde düşen kişi demektir. Böyle bir kimseye biri Kur'an okuma ecri, diğeri ise okurken kekeleyip meşakkat çekmesinin ecri olmak üzere iki ecir vardır.

Daha başka ilim adamları da şöyle demektedir: Bu hadis, Kur'an okurken kekeleyen kimsenin onu maharetle okuyan kimseden daha çok ecir aldığı anlamında değildir. Aksine okuyuşunda maharet sahibi olan kişi daha faziletli, daha üstün, ecir ve mükafatı da daha çoktur. Çünkü böyle birisi sefere ile birliktedir ve onun çok ecirleri vardır. Ondan başka bir kimse böyle bir mevkiyi sözkonusu etmemiştir. O halde yüce Allah'ın kitabına, onu ezberlemeye, sağlam bir şekilde belleyip onu çokça okumaya, onu öğrenmeye, diğerinin maharet sahibi oluncaya kadar itina gösterdiği gibi itina göstermeyen kimse, nasıl onun gibi değerlendirilebilir? Allah en iyi bilendir.

٣٩/١٤٦- بَاب اسْتِحْبَابِ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ عَلَى أَهْلِ الْفَضْلِ وَالْحُذَّاقِ فِيهِ وَإِنْ كَانَ الْقَارِئُ أَفْضَلَ مِنَ الْمَقْرُوءِ عَلَيْهِ

39/146-KUR'AN'I FAZİLET SAHİBİ OLAN VE KUR'AN OKUMAKTA MAHARETLİ OLAN KİMSELERE OKUMANIN -OKUYAN KİŞİ KENDİSİNE OKUNAN KİMSEYE GÖRE DAHA FAZİLETLİ OLSA DAHİ- MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

١٨٦١-٢٤٥/١- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ- حَدَّثَنَا هَمَّامٌ- حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لِأُبَيٍّ إِنَّ اللهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ قَالَ آللَّهُ سَمَّانِي لَكَ قَالَ اللهُ سَمَّاكَ لِي قَالَ فَجَعَلَ أُبَيٌّ يَبْكِي

1861-245/1- Bize Heddâb b. Halid tahdis etti, bize Hemmâm tahdis etti, bize Katâde, Enes b. Malik'den tahdis ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ubey'e: *"Muhakkak Allah bana sana Kur'an okumamı emretti"* dedi. Ubey: Sana adımı Allah mı verdi, dedi. Allah Rasulü: *"(Evet) Senin adını bana Allah verdi"* buyurdu.

(Enes) dedi ki: Bunun üzerine Ubey ağlamaya başladı.[406]

406 Buhari, 4960; Müslim, 6292; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1400

١٨٦٢-٢٤٦/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ إِنَّ اللهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا قَالَ وَسَمَّانِي لَكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَبَكَى

1862-246/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dedi ki: Katâde Enes'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ubeyy b. Ka'b'a: *"Şüphesiz Allah bana, sana, 'Lemyekunillezine Keferu: Kafirler... ayrılmayacaklardı'yı okumamı emr buyurdu"* dedi. Ubey: Sana adımı da söyledi mi, dedi. Allah Rasulü: *"Evet"* dedi. (Enes) dedi ki: Bunun üzerine (Ubey) ağladı.[407]

١٨٦٣-.../٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأُبَيٍّ بِمِثْلِهِ

1863-.../3- Bize Yahya b. Habib el-Hârisî tahdis etti... Katâde dedi ki: Enes'i şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ubey'e.... buyurdu, deyip hadisi aynen onun gibi rivayet etti.[408]

Şerh

(1861-1863 numaralı hadisler)

(1861) "Bize Heddâb b. Halid tahdis etti... Ağlamaya başladı" Müslim dedi ki: (1862) "Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti... Bunun üzerine ağladı"

Müslim dedi ki: (1863) "Bize Yahya b. Habib el-Hârisî tahdis etti... Aynısını rivayet etti." Bu üç senetteki ravilerin hepsi Basralıdır. Bu ise Mustetraf denilen rivayetlerden sayılır. Yani muttasıl ve müselsel (arka arkaya gelen) üç senedin özel bir maksat gözetmeksizin bir arada bulunmasıdır. Bunun emsaline dair açıklamalar daha önceden geçti.

Şu'be de daha önce defalarca açıklandığı gibi Vâsıt'lı ve Basra'lıdır.

407 Buhari, 3809, 4959; Müslim, 6293; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1247
408 1862 nolu hadisin kaynakları

Üçüncü rivayet yolunda ise güzel bir incelik vardır. O da Katâde'nin önceki iki rivayetten farklı olarak Enes'den sema' yolu ile hadisi almış olduğunu açıkça ifade etmiş olmasıdır. Katâde ise tedlis yapan bir ravidir. Açıkça sema'ını ifade etmiş olmakla tedlis yaptığına dair korku da ortadan kalkmış olmaktadır. Bunun benzeri haller daha önce defalarca ifade edilmişti.

Hadisten pek çok hüküm çıkarılmaktadır.

Bazıları şunlardır:

1. Kur'an okumakta maharetli olan kimselere, onu bilen ilim ehline ve fazilet sahiplerine Kur'an okumak müstehabtır. Velev ki Kur'an okuyan kişi, kendisine Kur'an okunan kişiden daha faziletli olsun.

2. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ubey(radıyallâhu anh)'e Kur'an okuması onun için gerçekten şerefli bir menkıbedir. Bu özellikte başka bir kimsenin ona ortak olduğu bilinmemektedir.

3. Onun bir diğer menkıbesi ise yüce Allah'ın onun ismini vermiş olması ve bu pek yüksek mevkinin açık ifadelerle belirtilmiş olmasıdır.

4. İnsana verilen ve müjde edilen pek yüksek hususlar ve mevkiler sebebi ile sevinçten ağlaması olabilecek bir haldir.

5. (1861) "Benim adımı Allah mı sana verdi" sorusundan Ubey b. Ka'b'ın şanı yüce Allah, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ümmetinden bir adama Kur'an okumasını emr etmiş olmakla birlikte kendisinin adını ismen zikretmemiş olmasını mümkün gördüğünü anlıyoruz. Bunun için kendi isminin açıkça zikredildiğinden emin olmak istemiştir. Yahut da yüce Allah herhangi bir adama Kur'an okumasını emretmiş olduğu ihtimaline göre böyle bir soru sormasından ihtimalli hususlarda emin olmak isteği anlaşılmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ubey'e Kur'an okumasındaki hikmetin ne olduğu hususunda ilim adamları ihtilaf etmişlerdir. Tercih olunan kanaate göre bunun sebebi, Kur'an'ı sağlam bilen ve fazilet sahibi kimselere Kur'an okumak hususunda ümmetin bunu sünnet bilip yerine getirmesi, Kur'an okuma adabını öğrenmeleri ve kimsenin bundan çekinip geri kalmaması içindir.

Bir diğer görüşe göre Ubey'in üstün değeri ve kendisinden Kur'an öğrenilmesi için ehil olduğuna dikkat çekilmesidir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra da o Kur'an okutmakta bir baş ve bir imam olmuştu. Kur'an'ı neşredenlerin en üstünü ya da en üstünlerindendi. Ayrıca bu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir mucizesini de ihtiva etmektedir.

Özellikle bu surenin (Beyyine suresinin) tahsis edilmesine gelince, bu sure oldukça özlü (ve kısa) ve dinin esaslarından, fer'i hükümlerinden, önemli hususlarından pek çok kaideyi, ihlası ve kalplerin temizlenmesini kapsayan bir suredir. O zaman da ayrıca bu gibi hususların kısaca tamamlanması gereken bir dönemdi. Allah en iyi bilendir.

٤٠/١٤٧- بَاب فَضْلِ اسْتِمَاعِ الْقُرْآنِ وَطَلَبِ الْقِرَاءَةِ مِنْ حَافِظِهِ لِلِاسْتِمَاعِ وَالْبُكَاءِ عِنْدَ الْقِرَاءَةِ وَالتَّدَبُّرِ

40/147- KUR'AN DİNLEMENİN FAZİLETİ, BİR HAFIZDAN DİNLEMEK ÜZERE KUR'AN OKUMASINI İSTEMEK, KUR'AN OKUNURKEN AĞLAMAK VE ONU İYİCE DÜŞÜNMEK BABI

١٨٦٤-٢٤٧/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ جَمِيعًا عَنْ حَفْصٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبِيدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اقْرَأْ عَلَيَّ الْقُرْآنَ قَالَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أُنْزِلَ قَالَ إِنِّي أَشْتَهِي أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي فَقَرَأْتُ النِّسَاءَ حَتَّى إِذَا بَلَغْتُ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا رَفَعْتُ رَأْسِي أَوْ غَمَزَنِي رَجُلٌ إِلَى جَنْبِي فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَرَأَيْتُ دُمُوعَهُ تَسِيلُ

1864-247/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb birlikte Hafs'tan tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Hafs b. Giyâs, A'meş'den tahdis etti. O İbrahim'den, o Ubeyde'den, o Abdullah'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Bana Kur'an oku"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasulü! Sana indirilmişken ben mi sana okuyacağım, dedim. O: *"Şüphesiz ben onu benden başkasından dinlemeyi de arzu ederim"* buyurdu. Bunun üzerine Nisa suresini okumaya başladım. Nihayet *"her ümmetten birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri ne olur"* (Nisa, 41) ayetine geldiğimde başımı kaldırdım. Yahut da yanımdaki bir adam beni dürttü, başımı kaldırdım, gözyaşlarının aktığını gördüm.[409]

409 Buhari, 4582, 5049 -muhtasar olarak-, 5050, 5055, 5056; Ebu Davud, 3668; Tirmizi, 3024, 3025; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9402

١٨٦٥-.../٢- حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ وَمِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ جَمِيعًا عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُسْهِرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ هَنَّادٌ فِي رِوَايَتِهِ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ اقْرَأْ عَلَيَّ

1865-.../2- Bize Hennâd b. es-Serri ve Mincâb el-Haris et-Temimi birlikte Ali b. Mushir'den tahdis etti. O A'meş'den bu isnad ile rivayet etti. Hemmad rivayetinde şu ziyadeyi ekledi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minber üzerinde olduğu halde bana: *"Bana (Kur'an) oku"* buyurdu, dedi.[410]

١٨٦٦-٢٤٨/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنِي مِسْعَرٌ وَقَالَ أَبُو كُرَيْبٍ عَنْ مِسْعَرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ اقْرَأْ عَلَيَّ قَالَ أَقْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أُنْزِلَ قَالَ إِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي قَالَ فَقَرَأَ عَلَيْهِ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ النِّسَاءِ إِلَى قَوْلِهِ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا فَبَكَى قَالَ مِسْعَرٌ فَحَدَّثَنِي مَعْنٌ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مَا دُمْتُ فِيهِمْ أَوْ مَا كُنْتُ فِيهِمْ شَكَّ مِسْعَرٌ

1866-248/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Usame tahdis etti, bana Mis'ar tahdis etti. Ebu Kureyb de dedi ki: Mis'ar'den o Amr b. Murre'den o İbrahim'den şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdullah b. Mesud'a: *"Bana (Kur'an) oku"* buyurdu. O: Kur'an sana indirilmişken sana (Kur'an) mı okuyayım? dedi. Allah Rasulü: *"Ben onu benden başkasından dinlemeyi de seviyorum"* buyurdu.

Dedi ki: Abdullah ona Nisa suresinin başından itibaren: *"Her ümmetten birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olur"* (Nisa, 41) buyruğuna kadar okudu (Allah Rasulü) bunun üzerine ağladı.

Mis'ar dedi ki: Bana Ma'n, Cafer b. Amr b. Hureys'ten tahdis etti, o babasından, o İbn Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Aralarında bulunduğum sürece onlara karşı şahitlik ederim. -Ya da: Aralarında olduğum sürece, dedi-"* Şüphe eden Misar'dır.[411]

410 1864 nolu hadisin kaynakları

411 1864 nolu hadisin kaynakları

١٨٦٧-٢٤٩/٤- وحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كُنْتُ بِحِمْصَ فَقَالَ لِي بَعْضُ الْقَوْمِ اقْرَأْ عَلَيْنَا فَقَرَأْتُ عَلَيْهِمْ سُورَةَ يُوسُفَ قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ الْقَوْمِ وَاللَّهِ مَا هَكَذَا أُنْزِلَتْ قَالَ قُلْتُ وَيْحَكَ وَاللَّهِ لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لِي أَحْسَنْتَ فَبَيْنَمَا أَنَا أُكَلِّمُهُ إِذْ وَجَدْتُ مِنْهُ رِيحَ الْخَمْرِ قَالَ فَقُلْتُ أَتَشْرَبُ الْخَمْرَ وَتُكَذِّبُ بِالْكِتَابِ لَا تَبْرَحُ حَتَّى أَجْلِدَكَ قَالَ فَجَلَدْتُهُ الْحَدَّ

1867-249/4- Bize Osman b. Ebu Şeybe tahdis etti... Abdullah dedi ki: Hıms'da bulunuyordum. Oradakilerden birisi bana: Bize Kur'an oku, dedi. Ben de onlara Yusuf suresini okudum. Oralarda bulunanlardan bir kişi: Allah'a yemin ederim ki böyle inmedi, dedi. Ben: Ne oluyor sana, Allah'a yemin olsun ki ben bu sureyi Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e okumuştum. O bana: *"Güzel okudun"* buyurmuştu, dedi.

Ben onunla konuşurken ondan şarap kokusu aldım. Bunun üzerine: Hem şarap içiyor, hem kitabı yalanlıyorsun, sana celde vurmadan senin yakanı bırakmam, dedim ve ona had vurdum.[412]

١٨٦٨-.../٥- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ جَمِيعًا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ فَقَالَ لِي أَحْسَنْتَ

1868.../5- Bize İshak b. İbrahim ve Ali b. Haşrem de tahdis edip dedi ki: Bize İsa b. Yunus haber verdi (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti. Hepsi A'meş'den bu isnad ile rivayet etti. Ama Ebu Muaviye'nin hadisi rivayetinde: Bana: *"Güzel okudun"* buyurdu, ibaresi yoktur.[413]

Şerh

(1864-1868 numaralı hadisler)

Müslim dedi ki: (1864) "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb birlikte Hafs'dan tahdis etti..." yine Müslim dedi ki: (1865) "Bize Hennâd

412 Buhari, 5001; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9423
413 1867 nolu hadisin kaynakları

b. es-Serri ve Mincâb b. el-Haris... de tahdis etti" Müslim dedi ki (1866) "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis etti. Ebu Usame dedi ki..." Müslim dedi ki (1867) "Bize Osman b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Cerir A'meş'den tahdis etti..."

Bu dört senetteki ravilerin tamamı Kûfe'lidir. Ayrıca bu, güzel kabul edilen (müstahsen) yollardandır. Cerir ise hem Razi (Rey şehrinden) hem Kufi'dir. Bu senette biri diğerinden rivayet nakleden tabiinden üç kişi bulunmaktadır: A'meş, İbrahim en-Nehai ve Abîde es-Selmani. Aynı şekilde A'meş, İbrahim ve Alkamede böyledir.

İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın bu hadisinden çeşitli hükümler çıkmaktadır. Bazıları şunlardır:

1. Kur'an-ı Kerim'i dinleyip ona kulak vermek, Kur'an okunurken ağlamak, Kur'an ayetleri üzerinde düşünmek müstehabtır.

2. Kur'an'ı dinlemek maksadı ile başkasının Kur'an okumasını istemek müstehabdır.

3. Böyle bir iş Kur'an'ı anlamak ve onun anlamları üzerinde düşünmek bakımından kişinin kendi kendisine okumasına göre daha etkileyicidir.

4. İlim ve fazilet ehli kendilerine tabi olanlarla dahi olsa alçakgönüllü hareket ederler.

(1867) İbn Mes'ud'un adamdan şarap kokusu alması üzerine ona had vurması ifadesi, İbn Mes'ud'un genel olarak imamın vekili olması ile yahut da hadleri uygulamakta ya da bulunduğu o yerde böyle bir yetki sahibi olduğu kabul edilerek açıklanmıştır. Yahut da orada bu hususta yetkili olan kimseden bu kişiye had uygulaması için ondan izin istemesi ve o kişinin de İbn Mes'ud'a bu izni vermesi şeklinde anlaşılır. Aynı şekilde adamın mazeretsiz olarak içki içtiğini ikrar ettiği de bu yorumun kapsamı içerisindedir. Yoksa yalnızca içki kokusunun alınması sebebi ile had uygulamak icab etmez. Çünkü unutarak içmiş olması, içki olmadığı zannıyla, ikrah (zorlama) sebebi ile ve daha başka sebebler dolayısı ile içmiş olması ihtimali vardır. Bizim de başkalarının da mezhebi budur.

"Hem Allah'ın kitabını yalanlıyorsun..." Yani sen bilgisizce Allah'ın kitabının bir kısmını inkar ediyorsun. Yoksa kasıt gerçek anlamda yalanlamak değildir. Çünkü gerçek manası ile yalanlamış olsaydı kafir olup öldürülmesi gereken bir mürted oluverirdi. Kur'an'da olduğu icma ile kabul edilmiş tek bir harfi inkar eden bir kimsenin kafir olup ona mürted hükümlerinin uygulanacağı hususunda ilim adamları icma etmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

٤١/١٤٨- بَاب فَضْلِ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي الصَّلَاةِ وَتَعَلُّمِهِ

41/148- NAMAZDA KUR'AN OKUMANIN VE KUR'AN'I ÖĞRENMENİN FAZİLETİ BABI

١٨٦٩-١/٢٥٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ قَالَا- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ أَنْ يَجِدَ فِيهِ ثَلَاثَ خَلِفَاتٍ عِظَامٍ سِمَانٍ قُلْنَا نَعَمْ قَالَ فَثَلَاثُ آيَاتٍ يَقْرَأُ بِهِنَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثِ خَلِفَاتٍ عِظَامٍ سِمَانٍ

1869-250/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Said el-Eşec tahdis edip dedi ki: Bize Veki', A'meş'den tahdis etti, o Ebu Salih'den , o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz ailesinin yanına dönüp de evinde hamile, semiz ve büyük üç deve bulmasına sevinir mi"* buyurdu. Biz; evet, dedik. O: *"O halde (şunu bilin ki) birinizin namazda okuyacağı üç ayet onun için hamile, semiz ve büyük üç deveden hayırlıdır"* buyurdu.[414]

١٨٧٠-٢/٢٥١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُلَيٍّ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ فِي الصُّفَّةِ فَقَالَ أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَغْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بُطْحَانَ أَوْ إِلَى الْعَقِيقِ فَيَأْتِيَ مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فِي غَيْرِ إِثْمٍ وَلَا قَطْعِ رَحِمٍ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ نُحِبُّ ذَلِكَ قَالَ أَفَلَا يَغْدُو أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَعْلَمُ أَوْ يَقْرَأُ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ وَثَلَاثٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثٍ وَأَرْبَعٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ وَمِنْ أَعْدَادِهِنَّ مِنْ الْإِبِلِ

1870-251/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize el-Fadl b. Dukeyn, Musa b. Ali'den şöyle dediğini tahdis etti: Babamı Ukbe b. Âmir'den şöyle dedi diye tahdis ederken dinledim: Biz Suffa'da iken Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıktı ve: *"Hanginiz her gün Buthân ya da Akik denilen yere*

414 İbn Mace, 3782; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12471

kadar gidip oradan -her hangi bir günaha girmek ve akraba bağını kesmek söz konusu olmaksızın- büyük hörgüçlü iki deve getirmek ister" buyurdu. Biz: Böyle bir şeyi isteriz ey Allah'ın Rasulü, dedik. O: "*O halde neden her biriniz mescide gidip aziz ve celil Allah'ın kitabından iki ayet öğrenemiyor yahut okumuyor ki? Çünkü iki ayet onun için iki deveden, üç ayet üç deveden, dört ayet dört deveden ve ne kadar okursa onların sayısınca deveden daha hayırlıdır.*"[415]

Şerh

(1869) Hadiste geçen "el-halifât" hamilelik süresinin yarısını geçirmiş bulunan gebe develere denilir. Bundan sonrasında ona işar denilir. Halifât'ın tekili halife, işâr'ın tekili ise uşerâ diye gelir.

(1870) "Buthân" Medine yakınlarında bir yer adıdır. Kevmâ ise iri hörgüçlü deve anlamındadır.

٤٢/١٤٩- بَاب فَضْلِ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَسُورَةِ الْبَقَرَةِ

42/149- KUR'AN'I VE BAKARA SURESİNİ OKUMANIN FAZİLETİ BABI

١٨٧١-٢٥٢/١- حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ- حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ وَهُوَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ- حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ سَلَّامٍ عَنْ زَيْدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَلَّامٍ يَقُولُ حَدَّثَنِي أَبُو أُمَامَةَ الْبَاهِلِيُّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ اقْرَءُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ اقْرَءُوا الزَّهْرَاوَيْنِ الْبَقَرَةَ وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا غَيَايَتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ تُحَاجَّانِ عَنْ أَصْحَابِهِمَا اقْرَءُوا سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَإِنَّ أَخْذَهَا بَرَكَةٌ وَتَرْكَهَا حَسْرَةٌ وَلَا تَسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ قَالَ مُعَاوِيَةُ بَلَغَنِي أَنَّ الْبَطَلَةَ السَّحَرَةُ

1871-252/1- Bana el-Hasan b. Ali el-Hulvani tahdis etti, bize Ebu Tevbe -ki er- Rebi b. Nafi'dir- tahdis etti. Bize Muaviye -yani b. Sellâm- Zeyd'den tahdis ettiğine göre o Ebu Sellam'ı şöyle derken dinlemiştir: Bana Ebu Umame el-Bâhilî tahdis edip dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle

415 Ebu Davud, 1456; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9942

buyururken dinledim: "*Kur'an'ı okuyunuz, çünkü Kur'an kıyamet gününde kendi ashabına şefaat edici olarak gelecektir. Zehraveyni yani Bakara ile Âl-i İmrân suresini okuyunuz, çünkü her ikisi kıyamet gününde iki bulut yahut iki gölgelik ya da saf saf dizili iki grup kuş gibi gelecek ve kendilerini okumaya devam edenleri savunacaklardır. Bakara suresini okuyun çünkü onu öğrenmek bir bereket, onu terketmek bir hasrettir. Ve şüphesiz batılcıların ona gücü yetmez.*"

Muaviye dedi ki: Bana ulaştığına göre batılcılar, sihirbazlardır.[416]

١٩٧٢-.../٢- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ حَسَّانَ- حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ وَكَأَنَّهُمَا فِي كِلَيْهِمَا وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ مُعَاوِيَةَ بَلَغَنِي

1872-.../2- Bize Abdullah b. Abdurrahman b. ed-Dârimî de tahdis etti, bize Yahya -yani b. Hassan- haber verdi, bize Muaviye bu isnad ile aynısını tahdis etti. Ancak o her ikisi hakkında (veya: İkisi demeyerek): "İkisi... gibidir" demiştir. Ayrıca Muaviye'nin: Bana ulaştığına göre, sözünü de zikretmemiştir.[417]

١٨٧٣-٢٥٣/٣- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُهَاجِرٍ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُرَشِيِّ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّوَّاسَ بْنَ سَمْعَانَ الْكِلَابِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلِهِ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ وَضَرَبَ لَهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلَاثَةَ أَمْثَالٍ مَا نَسِيتُهُنَّ بَعْدُ قَالَ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ ظُلَّتَانِ سَوْدَاوَانِ بَيْنَهُمَا شَرْقٌ أَوْ كَأَنَّهُمَا حِزْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ تُحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبِهِمَا

1873-253/3- Bize İshak b. Mansur tahdis etti... Cubeyr b. Nufeyr dedi ki: Nevvâs b. Sem'ân el-Kilâbî'yi şöyle derken dinledim: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: "*Kıyamet gününde Kur'an ve onun ile amel eden Kur'an ehli ge-*

416 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4931
417 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4931

tirilir. Onun önünde ise Bakara suresi ve Âl-i İmrân suresi gelir" buyururken dinledim. Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki sure için üç misal verdi ve ondan sonra onları unutmadım. O şöyle buyurdu: *"Bunlar iki bulutu yahut aralarında aydınlık bir nur bulunan siyah iki gölgeyi andıracaklar yahut da bunlar dizi dizi kuşlardan iki grup gibi olacaklar ve bu iki sure sahiplerini müdafaa edeceklerdir."*[418]

Şerh

(1871-1873 numaralı hadisler)

(1871) *"Zehrâveyn'i, Bakara ve Âl-i İmrân suresini okuyun"* İlim adamlarının dediklerine göre bunlara iki çiçek (ez-zehrâveyn) adının veriliş sebebi nurları, hidayetleri ve ecirlerinin büyüklüğü dolayısıyladır. Bu buyruktan Âl-i İmrân suresi, Nisa suresi, Maide suresi ve benzerleri tabirlerin kullanılmasının caiz olduğuna bu hususta herhangi bir mekruhluk bulunmadığına delil vardır. Mütekaddiminden bazıları bunu mekruh görmüş ve ancak: "İçinde Âl-i İmrân'ın sözü edilen sure" denilir, demişlerse de doğrusu birincisidir, cumhur da böyle demiştir, çünkü anlam açıkça bilinmektedir.

"Her iki sure kıyamet gününde iki bulut yahut da iki gölgelikmiş gibi geleceklerdir" dilcilerin dediklerine göre gamâme (bulut) ve gayâye (gölgelik) insanı yukarıdan gölgeleyen bulut, toz ve benzeri her şey hakkında kullanılır. İlim adamlarının dediklerine göre maksat, kıyamet gününde bunların sevabının iki bulut gibi geleceği şeklindedir.

"Yahut dizi dizi iki fırka kuş gibi" diğer rivayette ise *"sıra sıra dizilmiş iki grup kuş gibi"* denilmektedir. Her iki rivayette de kullanılan "firk" ve "hizk" kelimelerinin anlamı iki sürü, iki grup, topluluk demektir.

(1873) *"Aralarında aydınlık bulunan siyah iki gölgelik"* şerak kelimesi, harfi sakin olarak şark olarak da telaffuz edilir, ziya ve nur anlamındadır. Her iki hareke ile okunabileceğini nakledenler arasında Kadı Iyaz ve başkaları vardır ama rivayette, dilde de daha çok meşhur olan re harfinin sakin (şark) şeklinde okunacağıdır.

418 Tirmizi, 2883; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11713

٤٣/١٥٠- بَاب فَضْلِ الْفَاتِحَةِ وَخَوَاتِيمِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَالْحَثِّ عَلَى قِرَاءَةِ الْآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ الْبَقَرَةِ

43/150- FATİHA SURESİ İLE BAKARA SURESİNİN SONLARININ FAZİLETİ VE BAKARA SURESİNİN SONUNDAKİ İKİ AYETİ OKUMAYA TEŞVİK BABI

١٨٧٤-١/٢٥٤- حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ وَأَحْمَدُ بْنُ جَوَّاسٍ الْحَنَفِيُّ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ عَمَّارِ بْنِ رُزَيْقٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عِيسَى عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ هَذَا بَابٌ مِنْ السَّمَاءِ فُتِحَ الْيَوْمَ لَمْ يُفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَنَزَلَ مِنْهُ مَلَكٌ فَقَالَ هَذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ لَمْ يَنْزِلْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَسَلَّمَ وَقَالَ أَبْشِرْ بِنُورَيْنِ أُوتِيتَهُمَا لَمْ يُؤْتَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلَّا أُعْطِيتَهُ

1874-254/1- Bize Hasan b. er-Rabi' ve Ahmed b. Cevvâs el-Hanefi tahdis edip dedi ki: Bize Ebu'l-Ahvas, Ammâr b. Züreyk'den tahdis etti, o Abdullah b. İsa'dan, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivayet etti: Cibril, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyorken yukarısından kapı sesini andıran bir ses işitmesi üzerine başını kaldırdı ve: Bu semadaki bir kapı olup bugün açıldı. Bugün dışında şimdiye kadar hiç açılmadı. Sonra o kapıdan bir melek indi, bu sefer de: Bu yeryüzüne inen bir melek olup bugünden başka asla inmiş değildir, dedi. Melek selam verdi ve: Senden önce hiçbir nebiye verilmemiş ama sana verilen iki nur sana müjde olsun. Bunlar Fatihatu'l Kitab ile Bakara suresi'nin son ayetleridir. Onlardan okuduğun her bir harf mutlaka sana verilecektir.[419]

١٨٧٥-٢/٢٥٥- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ لَقِيتُ أَبَا مَسْعُودٍ عِنْدَ الْبَيْتِ فَقُلْتُ حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكَ فِي الْآيَتَيْنِ فِي سُورَةِ الْبَقَرَةِ فَقَالَ نَعَمْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ

419 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5541

1875-255/2- Bize Ahmed b. Yunus da tahdis etti, bize Zuheyr tahdis etti, bize Mansur İbrahim'den tahdis etti, o Abdurrahman b. Yezid'den şöyle dediğini nakletti: Ebu Mes'ud ile Beyt'in yanında karşılaştım. (Ona) Bakara suresindeki iki ayet hakkında senden bana bir hadis ulaştı, dedim. O, evet, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bakara suresinin sonundaki iki ayeti kim bir gecede okursa, o iki ayet ona yeter"* buyurdu, dedi.[420]

١٨٧٦-.../٣- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كِلَاهُمَا عَنْ مَنْصُورٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ-

1876-.../3- Bunu bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize İbn Cerir haber verdi (H). Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti, ikisi Mansur'dan bu isnad ile hadisi rivayet etti.[421]

١٨٧٧-٢٥٦/٤- وَحَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ قَرَأَ هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَلَقِيتُ أَبَا مَسْعُودٍ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَسَأَلْتُهُ فَحَدَّثَنِي بِهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ

1877-256/4- Bize Mincab b. el-Haris et-Temimi tahdis etti... Alkame b. Kays, İbn Mes'ud el-Ensari'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim Bakara suresindeki şu iki ayeti bir gecede okursa, o iki ayet ona yeter"* buyurdu.

Abdurrahman dedi ki: Ben Ebu Mes'ud ile Beyti tavaf ederken karşılaştım, ona sordum bu hadisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye tahdis etti.[422]

420 Buhari, 5008, 5009, 5040, 5051; Ebu Davud,1397; Tirmizi, 2881; İbn Mace, 1368, 1369; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9999, 10000

421 1875 nolu hadisin kaynakları

422 1875 nolu hadisin kaynakları

١٨٧٨-.../٥- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ أَخْبَرَنَا عِيسَى يَعْنِي ابْنَ يُونُسَ ح -وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ جَمِيعًا عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ

1878-.../5- Bana Ali b. Haysem tahdis etti, bize İsa -yani b. Yunus- haber verdi (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti, birlikte A'meş'ten, o İbrahim'den, o Alkame ve Abdurrahman b. Yezid'den diye rivayet etti, o Ebu Yusuf'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[423]

١٨٧٩-.../٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا حَفْصٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ

1879-.../6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Hafs ve Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti. O İbrahim'den, o Abdurrahman b. Yezid'den, o Ebu Mes'ud'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[424]

Şerh

(1874-1879 numaralı hadisler)

(1874) "Kapı sesi gibi bir ses" ibaresindeki "nakîz" açılan bir kapının çıkardığı ses gibi bir ses demektir.

(1875) *"Bakara suresinin sonundaki iki ayeti kim bir gecede okursa o iki ayet ona yeter."* Denildiğine göre bu iki ayet, onun için geceleyin kalkıp namaz kılmasının yerine yeterli olur, şeytana karşı ona yeter, afetlere karşı ona kâfidir diye de açıklanmıştır. Hepsinin kastedilme olma ihtimali de vardır.

٤٤/١٥١- بَاب فَضْلِ سُورَةِ الْكَهْفِ وَآيَةِ الْكُرْسِيِّ

44/151- KEHF SURESİNİN VE AYETÜ'L-KÜRSÎ'NİN FAZİLETİ BABI

١٨٨٠-٢٥٧/١- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ الْغَطَفَانِيِّ عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ

423 1875 nolu hadisin kaynakları
424 1875 nolu hadisin kaynakları

الْيَعْمَرِيِّ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنَ الدَّجَّالِ

1880-257/1- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, Bize Muâz b. Hişâm tahdis etti. Bana babam, Katâde'den tahdis etti. O, Sâlim b. Ebu'l-Ca'd el-Ğatafânî'den, o Ma'dân b. Ebu Talha el-Ya'meri'den, o Ebu'd-Derda'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kehf suresinin başından on ayet ezberleyen bir kimse Deccal'den korunur"* buyurdu.[425]

١٨٨١-.../٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ- حَدَّثَنَا هَمَّامٌ جَمِيعًا عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الإِسْنَادِ قَالَ شُعْبَةُ مِنْ آخِرِ الْكَهْفِ وَقَالَ هَمَّامٌ مِنْ أَوَّلِ الْكَهْفِ كَمَا قَالَ هِشَامٌ

1881-.../2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti (H.) Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Abdurrahman b. Mehdi tahdis etti, bize Hemmâm tahdis etti. Hepsi Katâde'den bu isnad ile rivayet etti. Şu'be: Kehf suresinin sonundan dedi, Hemmâm ise Hişam'ın dediği gibi Kehf suresinin başından dedi.[426]

١٨٨٢-٣/٢٥٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى عَنِ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي السَّلِيلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ الأَنْصَارِيِّ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ قَالَ فَضَرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ وَاللَّهِ لِيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ

1882-268/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Abdullah b. Rebah el-Ensari, Ubey b. Ka'b'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Ebul Munzir! Allah'ın kitabından ezbere bildiğin en bü-*

425 Ebu Davud, 4323; Tirmizi, 2886; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10963
426 1880 nlu hadisin kaynakları

yük ayetin hangisi olduğunu biliyor musun?" buyurdu. Ben: Allah ve rasulü en iyi bilir, o: *"Ey Ebul Munzir! 'Allah'ın kitabından ezbere bildiğin en büyük ayetin hangisi olduğunu biliyor musun?"* buyurdu. Ben: "Allahu lailahe illahu vel hayyul kayyum'dur" dedim. Bunun üzerine göğsüme vurdu ve: *"Allah'a yemin ederim, ilimle afiyet bulasın ey Ebul Münzir"* buyurdu.[427]

Şerh

(1880-1882 numaralı hadisler)

(1880) *"Kim Kehf suresinin başından on ayet ezberlerse..."* bir başka rivayette ise *"Kehf suresinin sonundan"* denilmektedir. Denildiğine göre bunun sebebi surenin baş tarafında hayret verici hususlar ve çeşitli delil ve mucizelerin sözkonusu edilmesidir. Bunlar üzerinde iyice düşünen bir kimse Deccal fitnesine kapılmaz. Aynı zamanda bu surenin sonunda da: *"O kafirler... mi sandılar"* (Kehf, 102) buyrukları yer almaktadır.

(1882) "Ebu Selîl" in adı: Durayb b. Nukayr'dır. Nufeyr olduğu da, Nufeyl olduğu da söylenmiştir.

(1882) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ubey b. Ka'b'a: *"ilimle afiyet bulasın ey Ebul Munzir"* demesi, Ubey için büyük bir menkıbe, ilminin çokluğuna delil bulunduğu gibi, alim olan kimsenin faziletli arkadaşlarının onu yüceltebilecekleri ve ona künyesi ile hitab edebilecekleri anlaşıldığı gibi, maslahatına olması ve nefsinin kemali, takvadaki derinliği gibi sebeblerden dolayı kendisini beğeneceğinden korkulmayan kimseyi, yüzüne karşı medh etmenin caiz olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah'ın kitabından ezbere bildiğin en büyük ayet hangisidir..."* ile ilgili olarak Kadı Iyaz diyor ki: Buradan anlaşıldığına göre Kur'an'ın bazı bölümlerinin diğer bölümlerine göre daha faziletli olduğunu söylemenin caiz olduğu da, yine Kur'an'ı Kerim'in yüce Allah'ın diğer kitaplarından daha faziletli olduğunu söyleyenlerin görüşünün lehine bir delil bulunmaktadır. Bununla birlikte bu hususta ilim adamları ihtilaf etmişlerdir. Ebul Hasan el-Eşari, Ebu Bekir el-Bakillânî, fakihlerden ve ilim adamlarından bir topluluk bunu kabul etmemişlerdir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in bir kısmının faziletini kabul etmek daha az faziletli görülen buyrukların eksik olmasını gerektirmektedir. Şanı yüce Allah'ın kelamında ise böyle bir eksiklik yoktur. Bu gibi kimseler "daha büyük" ve "daha faziletli" lafzının bir takım ayet ve sureler hakkında kullanılmasını pek büyüktür ve pek faziletlidir anlamındadır şeklinde yorumlamışlardır. Buna karşılık İshak b. Râfi'yye

427 Ebu Davud, 1460; Tuhfetu'l-Eşrâf, 38

daha başka ilim adamı ve kelamcılar bunun caiz olduğunu söylemiş ve şöyle demişlerdir: Bu ise bu hususta okuyucunun alacağı büyük ecir ile ve pek çok sevabı ile alakalıdır. Tercih olunan ise bu ayet yahut bu surenin daha büyük ve daha faziletli olduğunu söylemenin caiz olduğudur. Ancak bununla şu anlam kastedilir: Onun ile ilgili sevap daha çoktur. Bu da hadisin ifade ettiği manadır. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları dedi ki: Ayetel kürsinin daha büyük olmak özelliği uluhiyet, vahdaniyet, hayat, ilim, mülk, kudret ve irade gibi isim ve sıfatlarının esasını teşkil eden buyrukları ihtiva etmesidir. Bunların yedisi ise bütün isim ve sıfatların esasını teşkil eder. Allah en iyi bilendir.

٤٥/١٥٢- بَاب فَضْلِ قِرَاءَةِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

45/152- KULHUVALLAHU EHAD: *"DE Kİ: O ALLAH BİR TEKTİR"* SURESİNİ OKUMANIN FAZİLETİ BABI

١٨٨٣-١/٢٥٩- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ فِي لَيْلَةٍ ثُلُثَ الْقُرْآنِ قَالُوا وَكَيْفَ يَقْرَأْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ قَالَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ

1883-259/1- Bana Zuheyr b. Harb ve Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti, Zuheyr dedi ki: Bize Yahya b. Said, Şu'be'den tahdis etti, o Katâde'den, o Salim b. Ebu'l-Ca'd'den, o Ma'dan b. Ebu Talha'dan o Ebu'd-Derdâ'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Sizden bir kimse bir gecede Kur'an'ın üçte birini okumaktan aciz midir?"* buyurduğunu rivayet etti. Ashab: Kur'an'ın üçte birini nasıl okuyabilsin? dediler. Allah Rasulü: *"Kulhuvallahu ehad, Kur'an'ın üçte birine denktir"* buyurdu.[428]

١٨٨٤-٢/٢٦٠- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَفَّانُ- حَدَّثَنَا أَبَانُ الْعَطَّارُ جَمِيعًا عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي حَدِيثِهِمَا مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّ اللَّهَ جَزَّأَ الْقُرْآنَ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ فَجَعَلَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ جُزْءًا مِنْ أَجْزَاءِ الْقُرْآنِ

428 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 10966

1884-260/2- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr haber verdi, bize Said b. Ebu Arube tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Affan tahdis etti, bize Eban b. el-Attar tahdis etti, hepsi Katâde'den bu isnad ile rivayet etti. İkisinin hadisinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmektedir: *"Şüphesiz Allah Kur'an'ı üç bölüme ayırdı. Kul huvellahu ehad'ı Kur'an bölümlerinden bir bölüm kıldı."*[429]

١٨٨٥-٢٦١/٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى قَالَ ابْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ كَيْسَانَ- حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ احْشُدُوا فَإِنِّي سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ فَحَشَدَ مَنْ حَشَدَ ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ فَقَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ دَخَلَ فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ إِنِّي أُرَى هَذَا خَبَرٌ جَاءَهُ مِنَ السَّمَاءِ فَذَاكَ الَّذِي أَدْخَلَهُ ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ إِنِّي قُلْتُ لَكُمْ سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ أَلَا إِنَّهَا تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ

1885-261/3- Bana Muhammed b. Hatim ve Yakub b. İbrahim de birlikte Yahya'dan tahdis etti. İbn Hatim dedi ki: Bize Yahya b. Said tahdis etti, bize Yezid b. Keysan tahdis etti, bize Ebu Hâzim, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Haydi toplanın, şüphesiz ben size Kur'an'ın üçte birini okuyacağım"* buyurdu. İnsanlar toplandıktan sonra Allah'ın Nebi'si (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkıp Kulhuvallahu ehad'ı okuyup içeri girdi. Birbirimize: Benim görüşüme göre bunun sebebi ona semadan gelen bir haberdir, onun içeri girmesine sebeb olan işte budur, dedik. Sonra Allah'ın Nebi'si (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkıp: *"Gerçekten ben size Kur'an'ın üçte birini okuyacağımı söylemiştim. Dikkat edin şüphesiz o, Kur'an'ın üçte birine denktir"* buyurdu.[430]

١٨٨٦-٢٦٢/٤- وَحَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى- حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ بَشِيرٍ أَبِي إِسْمَعِيلَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ خَرَجَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ فَقَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ حَتَّى خَتَمَهَا

429 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 10966
430 Tirmizi, 2900; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13441

1886-262/4- Bize Vâsıl b. Abdu'l-A'la da tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıkıp geldi ve: *"Size Kur'an'ın üçte birini okuyayım"* buyurup kulhuvallahu ehad, Allahussamed'i bitirinceye kadar okudu.[431]

١٨٨٧-٢٦٣/٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَهْبٍ- حَدَّثَنَا عَمِّي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ أَنَّ أَبَا الرِّجَالِ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَهُ عَنْ أُمِّهِ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَكَانَتْ فِي حَجْرِ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ وَكَانَ يَقْرَأُ لِأَصْحَابِهِ فِي صَلَاتِهِمْ فَيَخْتِمُ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَلَمَّا رَجَعُوا ذُكِرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ سَلُوهُ لِأَيِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لِأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ

1887-263/5- Bize Ahmed b. Abdurrahman b. Vehb tahdis etti... Ebu'r-Rical Muhammed b. Abdurrahman, annesi Abdurrahman kızı Amre'den rivayet etti. Amre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın himayesinde idi. Aişe'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamı bir seriyyenin başında göndermişti. O arkadaşlarına namaz kıldırırken namazlarında Kur'an okur ve kıraatini kulhuvallahu ehad'ı okuyarak bitirirdi. Geri döndüklerinde bu yaptığı Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aktarıldı. Allah Rasulü: *"Ona niçin böyle yaptığını sorun"* buyurdu. Onlar da ona sorunca, kendisi: Çünkü bu sure Rahman'ın sıfatını dile getirmektedir. Bu sebeble ben de onu okumayı seviyorum, dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kendisine, şüphesiz Allah'ın onu sevdiğini haber veriniz"* buyurdu.[432]

Şerh

(1883-1887 numaralı hadisler)

(1883) *"Kulhuvallahu ehad Kur'an'ın üçte birine denktir"* diğer rivayette (1884) *"şüphesiz Allah Kur'an'ı üç bölüme ayırmıştır..."* Kadı Iyaz dedi ki: el-Mâzerî dedi ki: Anlamının şöyle olduğu söylenmiştir: Kur'an'da üç husus dile getirilmiştir: Kıssalar, hükümler ve yüce Allah'ın sıfatları. Kulhuvallahu ehad

431 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13394

432 Buhari, 7375; Nesai, 992; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17914

suresi ise sadece Allah'ın sıfatlarından söz etmektedir. Bu sebeble o Kur'an'ın üçte biri, ve o üç bölümünden biridir. Şu anlamda olduğu da söylenmiştir: Onu okumanın sevabı, -katlandırma söz konusu olmamak üzere- Kur'an'ın üçte birini okumanın sevabı kadar katlandırılır.

(1887) Kulhuvallahu ehad suresi hakkında "çünkü o rahmanın sıfatını dile getirmektedir, ben de bu sebeble onu okumayı seviyorum" diyen kişi hakkında *"ona Allah'ın kendisini sevdiğini haber verin"* ile ilgili olarak el-Mâzerî dedi ki: Yüce Allah'ın kullarını sevmesi, onların sevap almalarını ve onlara nimet ihsan etmeyi irade buyurmasıdır. Onları sevmesinin onlara sevap verip, nimet ihsan etmesinin kendisi olduğu, bunu irade etmesi demek olmadığı da söylenmiştir. Kadı Iyaz dedi ki: Şanı yüce Allah'ın kullarını sevmesinde onların kendisine doğru meyletmeleri anlamında olma ihtimali uzak değildir. Çünkü kendisi böyle bir eğilime kapılmaktan mukaddestir. Bir görüşe göre Allah'ın onları sevmesi kullarının itaat içinde istikamet üzere yürümesidir. Bir diğer açıklamaya göre ise istikamet, sevginin semeresidir. Allah'ın onları sevmesinin gerçek anlamı ise kullarının O'na meyletmeleridir. Çünkü şanı yüce Allah, bütün yönleri ile sevilmeyi hak eder.

٤٦/١٥٣- بَاب فَضْلِ قِرَاءَةِ الْمُعَوِّذَتَيْنِ

46/153- MUAVEZETEYN'İ (FELAK VE NAS'I) OKUMANIN FAZİLETİ BABI

١٨٨٨-١/٢٦٤- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ بَيَانٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَلَمْ تَرَ آيَاتٍ أُنْزِلَتْ اللَّيْلَةَ لَمْ يُرَ مِثْلُهُنَّ قَطُّ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ

1888-264/1- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti... Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu gece asla benzerleri görülmemiş bazı ayetlerin indirildiğini görmedin mi, bunlar kul euzu bi rabbil felak ve kul euzu bi rabbinnas (surelerinin ayetleridir)"*[433]

١٨٨٩-٢/٢٦٥- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ -حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ قَيْسٍ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أُنْزِلَ أَوْ أُنْزِلَتْ عَلَيَّ آيَاتٌ لَمْ يُرَ مِثْلُهُنَّ قَطُّ الْمُعَوِّذَتَيْنِ

433 Tirmizi, 2902; Nesai, 953; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9948

1889-265/2- Bana Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis etti... Ukbe b. Âmir (dedi ki): Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Benim üzerime kesinlikle benzerleri görülmemiş ayetler (yani) muavezeteyn (felak ve nas) sureleri indirildi"* buyurdu.[434]

١٨٩٠-.../٣- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ كِلَاهُمَا عَنْ إِسْمَعِيلَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَفِي رِوَايَةِ أَبِي أُسَامَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ وَكَانَ مِنْ رُفَعَاءِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ

1890-.../3- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, (H.) Bana Muhammed b. Nafi' de tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti, ikisi bu isnad ile aynısını rivayet etti. Ebu Usame'nin Ukbe b. Âmir ez-Zuheyrî'den rivayetinde: O Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem): ashabının ileri gelenlerinden biri idi, (ifadesi de yer almaktadır).[435]

Şerh

(1888-1890 numaralı hadisler)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) (1888) *"bu gece benzeri asla indirilmemiş ayetlerin indirildiğini görmedin mi..."* Bu ifadeler bu iki surenin faziletinin büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Kur'an-ı Kerim'in bazı bölümlerinin diğer bazı kısımlarından daha üstün olduğunu söylemek ile ilgili görüş ayrılığı az önce geçti. Bu hadiste bu iki surenin Kur'an-ı Kerim'den olduklarına dair açık bir delil olduğu gibi İbn Mes'ud'a bu hususta nisbet edilen görüş ayrılığı da reddedilmektedir. Yine burada "kul: de ki" lafzını Kur'an-ı Kerim'de bu iki surede besmeleden sonra sabit olduğuna da delil bulunmaktadır ki ümmet bütün bu hususları icma ile kabul etmiş bulunmaktadır.

Diğer rivayette (1889) *"üzerime asla benzeri görülmemiş ayetler... indirildi"* ibaresinde "lem yura: görülmemiş" lafzı "lem nera: görmediğimiz" diye de zaptetmiş bulunmaktayız, her ikisi de sahihtir.

"Muavezeteyen" lafzı bütün nüshalarda bu şekilde olup bu da sahihtir, hazf edilmiş bir fiil ile nasb edilmiştir. Yani muavezeteyn surelerini kastediyorum, takdirindedir.

434 1888 nolu hadisin kaynakları
435 1888 nolu hadisin kaynakları

٤٧/١٥٤ - بَاب فَضْلِ مَنْ يَقُومُ بِالْقُرْآنِ وَيُعَلِّمُهُ وَفَضْلِ مَنْ تَعَلَّمَ حِكْمَةً مِنْ فِقْهٍ أَوْ غَيْرِهِ فَعَمِلَ بِهَا وَعَلَّمَهَا

47/154- KUR'AN-I KERİM İLE AMEL EDİP ONU ÖĞRETENİN FAZİLETİ, FIKIH YA DA BAŞKA HUSUSLAR İLE İLGİLİ (KONULARIN) HİKMETİNİ ÖĞRENİP O HİKMET GEREĞİNCE AMEL EDİP ONU BAŞKASINA ÖĞRETENİN FAZİLETİ BABI

١٨٩١-١/٢٦٦ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ كُلُّهُمْ عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ زُهَيْرٌ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ - حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ

1891-266/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis etti. Hepsi İbn Uyeyne'den rivayet etti. Zuheyr dedi ki: Bize Sufyan b. Uyeyne tahdis etti, bize Zühri, Salim'den tahdis etti, o babasından, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *'Ancak iki şeyde kıskanmak olur: (Biri) Allah'ın kendisine Kur'an'ı öğretip gecenin çeşitli vakitlerinde ve gündüzün çeşitli zamanlarında gereğince amel eden bir adam, diğeri ise Allah'ın kendisine mal verdiği ve onu gecenin çeşitli zamanlarında, gündüzün çeşitli vakitlerinde infak eden bir adam"* buyurdu.[436]

١٨٩٢-٢/٢٦٧ - حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا حَسَدَ إِلَّا عَلَى اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ هَذَا الْكِتَابَ فَقَامَ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَتَصَدَّقَ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ

1892-267/2- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihab'dan şöyle dediğini haber verdi: Bana Salim b. Abdullah b. Ömer babasından şöyle dediğini haber verdi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ancak iki şeyde haset olur: (biri) Allah'ın kitabı kendisine öğrettiği ve o kitap gereğince gecenin çeşitli vakitlerinde, gündüzün*

436 Buhari, 7529; Tirmizi, 1936; İbn Mace, 4209; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6815

farklı zamanlarında gereğince amel eden kişi ile diğeri de Allah'ın kendisine mal verip o malı gecenin çeşitli zamanlarında ve gündüzün vakitlerinde tasadduk eden kişidir."[437]

١٨٩٣-٢٦٨/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِسْمَعِيلَ عَنْ قَيْسٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ قَالَا- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ قَيْسٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسَلَّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ حِكْمَةً فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا

1893-268/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Veki', İsmail'den tahdis etti, o Kays'dan şöyle dediğini nakletti: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: (H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti bize babam ve Muhammed b. Bişr tahdis edip dedi ki: Bize İsmail, Kays'dan şöyle dediğini tahdis etti: Abdullah b. Mes'ud'u şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hased ancak iki şeyde olur: (biri) Allah'ın kendisine bir mal verdiği ve o malı hak yolda tüketmek üzere imkan verdiği adamdır (diğeri) Allah'ın kendisine bir hikmet verdiği ve o hikmet gereğince hüküm verip onu öğreten adamdır."* Buyurdu.[438]

١٨٩٤-٢٦٩/٤- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَامِرِ بْنِ وَاثِلَةَ أَنَّ نَافِعَ بْنَ عَبْدِ الْحَارِثِ لَقِيَ عُمَرَ بِعُسْفَانَ وَكَانَ عُمَرُ يَسْتَعْمِلُهُ عَلَى مَكَّةَ فَقَالَ مَنْ اسْتَعْمَلْتَ عَلَى أَهْلِ الْوَادِي فَقَالَ ابْنَ أَبْزَى قَالَ وَمَنْ ابْنُ أَبْزَى قَالَ مَوْلًى مِنْ مَوَالِينَا قَالَ فَاسْتَخْلَفْتَ عَلَيْهِمْ مَوْلًى قَالَ إِنَّهُ قَارِئٌ لِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِنَّهُ عَالِمٌ بِالْفَرَائِضِ قَالَ عُمَرُ أَمَا إِنَّ نَبِيَّكُمْ ﷺ قَدْ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ

1894-269/4- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti... Rafi b. Abdülharis Usfan'da Ömer ile karşılaştı. Ömer onu Mekke'ye vali tayin etmişti. Ona: Vadi ahalisinin başına kimi vali bıraktın, dedi. Rafi: İbn Ebza'yı dedi. Ömer: İbn Ebza kim(in oğlu) dedi. O: Azadlılarımızdan bir azadlıdır, dedi. Ömer:

437 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7010

438 Buhari, 73, 1409, 7141, 7316; İbn Mace, 4208; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9537

Sen onların üzerine azadlı bir köleyi mi yerine vekil bıraktın? deyince. Rafi: Çünkü o aziz ve celil olan Allah'ın kitabını okuyan, feraiz ilmini bilen birisidir, dedi. Ömer dedi ki: Zaten sizin Nebi'niz de şöyle buyurmuştu: *"Şüphesiz Allah bu Kitap sayesinde bazı kavimleri yükseltir ve yine onun sebebi ile başkalarını alçaltır."*[439]

١٨٩٥-.../٥- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ قَالَا أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ وَاثِلَةَ اللَّيْثِيُّ أَنَّ نَافِعَ بْنَ عَبْدِ الْحَارِثِ الْخُزَاعِيَّ لَقِيَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ بِعُسْفَانَ بِمِثْلِ حَدِيثِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ

1895-.../5- Bana Abdurrahman b. Abdurrahman ed-Dârimî ve Ebu Bekr b. İshak tahdis edip dedi ki: ... Âmir b. Vasile el-Leysi'nin tahdis ettiğine göre, Nafi b. Abdulharis el-Huzâî, Usfan'da Ömer b. el-Hattab ile karşılaştı, deyip hadisi İbrahim b. Sa'd'ın ez-Zühri'den diye naklettiği hadisi ile aynen rivayet etti.[440]

Şerh

(1891-1895 numaralı hadisler)

(1891) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ancak iki şeyde haset olur"* buyruğu hakkında ilim adamları şöyle demişlerdir: Haset hakiki ve mecazi olmak üzere iki kısımdır. Hakiki haset, nimetin sahibinden zeval bulmasını temenni etmektir. Bu ise bu husustaki sahih naslarla birlikte ümmetin icmaı ile haramdır. Mecazi haset ise, gıpta (imrenmek)dır. Bu da başkasının üzerindeki nimetin aynısını -sahibinden zeval bulmasını dilemeksizin- temenni etmektir. Eğer temenni ettiği bu husus dünya işleri ile alakalı ise mübahtır. Şayet itaat ise müstehabtır. Hadisten kasıt ise, ancak şu iki hususda -ve buna benzer başka hususlarda- sevilen gıpta olur demektir.

"Gece ve gündüzün zamanlarında" saatlerinde, vakitlerinde demektir. "Ânâ" vakitler, zamanlar kelimesinin tekili ân, anâ, inî ve enû diye dört türlü söylenir.

(1893) *"Allah onu hak yolda"* yani itaat olan hususlarda *"tüketmeye"* infak etmeye muvaffak kılar.

439 İbn Mace, 218; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10479
440 1894 nolu hadisin kaynakları

"Allah'ın kendisine hikmet verdiği ve gereğince hüküm verip onu öğreten kimse" Yani o hikmet gereğince amel edip ecrini umarak onu başkalarına öğreten kimse demektir.

Hikmet, kişiyi cahillikten alıkoyan ve çirkin işleri yapmaktan uzak tutan her bir husustur.

٤٨/١٥٥- بَاب بَيَانِ أَنَّ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ وَبَيَانِ مَعْنَاهُ

48/155- KUR'AN'IN YEDİ HARF ÜZERE OLDUĞUNUN BEYANI VE BUNUN MANASININ BEYANI BABI

١٨٩٦-١/٢٧٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدٍ الْقَارِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَؤُهَا وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَقْرَأَنِيهَا فَكِدْتُ أَنْ أَعْجَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَمْهَلْتُهُ حَتَّى انْصَرَفَ ثُمَّ لَبَّبْتُهُ بِرِدَائِهِ فَجِئْتُ بِهِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأْتَنِيهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَرْسِلْهُ اقْرَأْ فَقَرَأَ الْقِرَاءَةَ الَّتِي سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَكَذَا أُنْزِلَتْ ثُمَّ قَالَ لِي اقْرَأْ فَقَرَأْتُ فَقَالَ هَكَذَا أُنْزِلَتْ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ

1896-270/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, İbn Şihab'dan naklettiği rivayeti okudum. O Urve b. ez-Zübeyr'den, o Abdurrahman b. Abd el-Kari'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab'ı şöyle derken dinledim: Hişam b. Hakim b. Hizam'ı Furkan suresini benim okuduğumdan farklı okurken dinledim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana bu sureyi okumayı öğretmişti. Bu sebeble az kalsın onun üzerine (gitmekte) acele edecektim. Sonra ona mühlet verdim, nihayet (kıraatini) bitirdi. Sonra elbisesinin yakalarından tutup Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna götürdüm. Ey Allah'ın Rasulü! Ben bunu Furkan suresini senin bana okuyuşunu öğrettiğinden farklı şekilde okurken dinledim, dedim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu rahat bırak (sen de oku)"* buyurdu. Kendisinden okuduğunu dinlediğim o okuyuşu (aynen) okudu. Bu sefer Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu şekilde indirildi"* buyurdu. Sonra bana:

"Oku" dedi. Ben de okudum. Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte böyle indirildi, şüphesiz ki bu Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Siz de ondan kolayınıza geleni okuyun"* buyurdu.[441]

١٨٩٧-٢٧١/٢- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَبْدٍ الْقَارِيَّ أَخْبَرَاهُ أَنَّهُمَا سَمِعَا عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ وَزَادَ فَكِدْتُ أُسَاوِرُهُ فِي الصَّلَاةِ فَتَصَبَّرْتُ حَتَّى سَلَّمَ

1897-271/2- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihab'dan haber verdi, bana Urve b. ez-Zubeyr'in haber verdiğine göre Misver b. Mahreme ve Abdurrahman b. Abd el-Kari'nin kendisine haber verdikleri üzere her ikisi de Ömer el-Hattab'ı şöyle derken dinlemişlerdir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) henüz hayatta iken Hişam b. Hakim'in Furkan suresini okuduğunu işittim, deyip hadisi aynen rivayet etti ve şunları ekledi: Namazda iken nerede ise onun üzerine atılacaktım da selam verinceye kadar sabredip kendimi tutmaya çalıştım.[442]

١٨٩٨-.../٣- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ كَرِوَايَةِ يُونُسَ بِإِسْنَادِهِ

1898-.../3- Bize İshak b. İbrahim ve Abd b. Humeyd tahdis edip dedi ki: Bize Abdurrezzak haber verdi, bize Ma'mer, Zühri'den haber verdi deyip Yunus'un isnadı ile naklettiği rivayetin benzerini rivayet etti.[443]

Şerh

(1896-1898 numaralı hadisler)

(1896) "Sonra elbisesinin yakalarından tuttum" yani elbisesinin boyun kısmını tutup onunla çekiştirdim. Buradaki lebbebe fiili vav fethalı olarak söylenen el-lebbe'den alınmıştır. Çünkü (kesilmek istenen davar) oradan yakalanır.

441 Buhari, 2419 -buna yakın-, 4992, 5041, 6936, 7550; Ebu Davud, 1475; Tirmizi, 2943; Nesai, 935, 936, 937; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10591, 10642

442 1896 nolu hadisin kaynakları

443 1896 nolu hadisin kaynakları

Bu hadiste ashabı kiramın, Kur'an-ı Kerim'e ne kadar çok itina ettiklerini, onu koruyup himaye etmekte, lafzını korumakta ne kadar büyük bir hassasiyet göstermelerini ortaya koymaktadır. Onlar Kur'an'ı Arapların caiz görmedikleri bir tarafa meyletmeksizin tıpkı işittikleri gibi lafzını korumaya da dikkat ve özen gösterdiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hişam b. Hakim'i serbest bırakmasını emretmesine gelince, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e göre onun tazir ile cezalandırılmasını gerektiren bir suçu sabit olmadığından dolayıdır. Çünkü Ömer onun Kur'an okumak hususunda kendisine muhalefet ettiğini söylemişti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise kıraatin caiz olan hali ve şekillerini Ömer'in bilmediği kadar biliyordu. Ayrıca başka şeylerle uğraşırken Kur'an okunursa huzurlu bir kalp ile okuma imkanını ve Kur'an okumayı tahkiki bir şekilde gerçekleştirme imkanını kayıtsız şartsız Kur'an kıraati ile uğraşırken yakalayabildiği kadar yakalama imkanını bulamaz.

"Şüphesiz bu Kur'an yedi harf üzere indirildi..." İlim adamları dedi ki : Kur'an'ın yedi harf üzere indirilme sebebi hafifletmek ve kolaylık sağlamaktır. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) diğer rivayette açıkça ifade edildiği gibi (1901): *"Ümmetime kolaylaştırılmıştır."*

İlim adamları "yedi harf"den ne kastedildiği hususunda ihtilaf halindedirler. Kadı Iyaz dedi ki: Bir görüşe göre bu ifade ile yedi sınırlandırmak kastedilmeyip genişlik ve kolaylık sağlanmış demektir. Çoğunluk ise bu yedi ile sayısı sınırlandırılmıştır demiştir. Diğer taraftan bundan kasıt vaad, vaid, muhkem, müteşabih, helal, haram, kıssalar, misaller, emirler ve yasaklar gibi yedi husustur. Böyle diyenler ayrıca bu yedi hususun muayyen olarak hangileri olduğunu tesbit etmekte de ihtilaf etmişlerdir.

Başkaları ise bunların tilavetin eda edilmesi, lafızlarının telaffuz keyfiyeti ile alakalıdır. İdgam, izhar, tefhir, terkik, imale ve med gibi. Çünkü araplar bu şekilleri telaffuzda farklı söyleyişlere sahipti. Yüce Allah, her bir kimse kendi ağzına uygun düşmesi ve dili ile bunu kolaylıkla söyleyebilmesi için onlara kolaylık sağlamıştı.

Başkaları da şöyle demektedir: Bunlardan kasıt lafızlar ve harflerdir. İbn Şihab da Müslim'in bu kitapta kendisinden naklettiği rivayeti ile buna işaret etmiş bulunmaktadır. Bu kanaat sahipleri bundan sonra ihtilaf ederek bazıları bu yedi farklı kıraattir, derken, Ebu Ubeyd: Bunlar Yemen'iyle Mead'iyle yedi arap ağzıdır, demiştir. Bunlar ise bu ağızların en fasih ve en üstün olanlarıdır. Hayır, bu yedi kıraatin hepsi yalnızca Mudarlılarındır da denilmiştir. Bunlar ise tek bir kelimede toplanmış olmayıp Kur'an-ı Kerim'in değişik yerlerinde

yer almıştır. Bir diğer görüşe göre hayır bu ağızlar bazı kelimelerde bir arada bulunmaktadır, demişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Ve tağuta ibadet eden"* (Maide, 60); *"Bol bol yesin, oynasın"* (Yusuf, 12); *"Yolculuklarımızdaki konak yerlerimizin arasını uzaklaştır"* (Sebe, 19); *"Şiddetli bir azab ile"* (A'raf, 165) ve başka buyruklarda olduğu gibi.

Kadı Ebu Bekr b. el-Bakillânî dedi ki: Sahih olan bu yedi harfin Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından açıkça sözkonusu edilip ondan yaygın olarak rivayet edildiği, ümmetin de bu kıraatleri kendisinden zapt ettiği, Osman (radıyallâhu anh)'ın ve müslüman cemaatin mushafta bunu tesbit edip sahih olduklarını haber verdikleridir. Ancak bu kıraatlerden mütevatir olarak sabit olmamış olanlarını hazfettiler. Ayrıca bu harflerin bazı hallerde manaları bazı hallerde de lafızları farklılık göstermektedir. Bununla birlikte birbirleri ile çatışan ve birbirlerine aykırı rivayetler değildir.

Tahavi'nin zikrettiği üzere yedi harf ile kıraat işin ilk zamanlarına ait bir özellikti. Çünkü Arapların ağız farklılıkları bunu zorunlu kılıyordu. Bütün taifelerin aynı lügatı (ağzı) söylemekle yükümlü tutmakda bir meşakketi gerektiriyordu. İnsanlar ve yazılı kitap çoğalınca zorunluluk da ortadan kalkınca bu sefer tek bir kıraat sözkonusu oldu.

Davudi dedi ki: Bugün insanların okudukları yedi kıraatin her biri ancak o yedi harften bir tanesidir. Hatta kıraat bütün bunlarda dağılmış vaziyettedir.

Ebu Ubeydullah b. Ebu Sufra dedi ki: Bu yedi kıraat ancak hadis-i şerifte sözü geçen yedi harften sadece bir harften hareketle meşru kılınmıştır. Bu harf ise Osman (radıyallâhu anh)'ın Mushafı toplamakta esas aldığı harftir. Nehhas ve başkaları da bunu böylece zikretmiştir. Başka kimseler de şöyle demektedir: Tek bir hatimde hadiste sözkonusu edilen yedi kıraat sözkonusu olmaz. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kur'an-ı Kerim'in son olarak arz edildiği seferinde bu kıraatlerin hangisi ile okunduğu da bilinmemektedir. Bütün bu kıraatler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yaygın olarak rivayet edilmiş ve ümmet de bu kıraatleri ondan zapt etmiş bulunmaktadır. Ayrıca bu harflerin her biri ashabı kiramdan kendisine izafe edildiği kimseye ait olarak anılmışlardır. Bu da kıraati onun çoğunlukla kullanmış olduğu anlamındadır. Tıpkı bu kıraatlerin her birinin yedi kıraat imamından ve başkalarından o kıraate göre okumayı seçen kimseye izafe edilmesi gibidir.

el-Mâzerî dedi ki: Kasıt, ahkam, misaller, kıssalar gibi yedi husustur diyenlerin görüşü ise hatalıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu harflerin her birisi ile okumanın ve bir harfi bir başkası ile değiştirmenin caiz olduğuna

işaret etmiştir. Misallere ait bir ayetin ahkama ait bir ayet ile değiştirilmesinin haram olduğu ise müslümanların icmaı ile kesinleşmiştir. Maksat ayetlerin sonları olup "gafurur rahim" yerine "semiun basir" demektir, diyenlerin kanaati de insanların Kur'an'ı değiştirmelerinin yasak olduğu üzerindeki icma sebebi ile yanlış bir kanaattir. İşte bu husustaki açıklamaların muhtasarı bu olup, bunları Kadı Iyaz bu mesele ile ilgili olarak nakletmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

(1897) *"Nerede ise onun üzerine atılacaktım."* Acele ederek üzerine hücum edecektim, demektir.

١٨٩٩-٢٧٢/٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى حَرْفٍ فَرَاجَعْتُهُ فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ فَيَزِيدُنِي حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ بَلَغَنِي أَنَّ تِلْكَ السَّبْعَةَ الْأَحْرُفَ إِنَّمَا هِيَ فِي الْأَمْرِ الَّذِي يَكُونُ وَاحِدًا لَا يَخْتَلِفُ فِي حَلَالٍ وَلَا حَرَامٍ

1899-272/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihab'dan haber verdi, bana Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'nin tahdis ettiğine göre İbn Abbas kendisine tahdis etti. Buna göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cebrail (a.s) bana Kur'an'ı bir harf üzere okuttu. Ben de ona (artırması için) müracaat ettim. Ben ondan artırmasını istedim, o da bana artırdı ve nihayet yedi harfe kadar artırmaya devam etti."*

İbn Şihab dedi ki: Bana ulaştığına göre bu yedi harf, ancak tek bir şey olan ve helal ve haram hususunda farklılık göstermeyen işler hakkındadır.[444]

١٩٠٠-.../٥- وَحَدَّثَنَاه عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

1900-.../5- Bize Amd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdürrezzak haber verdi, bize Ma'mer, Zühri'den bu isnad ile rivayet etti.[445]

444 Buhari, 4991; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5844
445 1899 nolu hadisin kaynakları

١٩٠١-٢٧٣/٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي - حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عِيسَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ جَدِّهِ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّي فَقَرَأَ قِرَاءَةً أَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ قِرَاءَةً سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَخَلْنَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقُلْتُ إِنَّ هَذَا قَرَأَ قِرَاءَةً أَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ وَدَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَرَآ فَحَسَّنَ النَّبِيُّ ﷺ شَأْنَهُمَا فَسَقَطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا قَدْ غَشِيَنِي ضَرَبَ فِي صَدْرِي فَفِضْتُ عَرَقًا وَكَأَنَّمَا أَنْظُرُ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَرَقًا فَقَالَ لِي يَا أُبَيُّ أُرْسِلَ إِلَيَّ أَنِ اقْرَأِ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوِّنْ عَلَى أُمَّتِي فَرَدَّ إِلَيَّ الثَّانِيَةَ اقْرَأْهُ عَلَى حَرْفَيْنِ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوِّنْ عَلَى أُمَّتِي فَرَدَّ إِلَيَّ الثَّالِثَةَ اقْرَأْهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ فَلَكَ بِكُلِّ رَدَّةٍ رَدَدْتُكَهَا مَسْأَلَةٌ تَسْأَلُنِيهَا فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأُمَّتِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأُمَّتِي وَأَخَّرْتُ الثَّالِثَةَ لِيَوْمٍ يَرْغَبُ إِلَيَّ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ حَتَّى إِبْرَاهِيمُ ﷺ

1901-273/6- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize İsmail b. Ebu Halid, Abdullah b. İsa b. Abdurrahman b. Ebu Leyla'dan tahdis etti. O dedesinden, o Ubey b. Ka'b'dan şöyle dediğini rivayet etti: Mescitte bulunuyordum. Bir adam içeri girip namaza durdu. Bir kıraat ile okudu, ben onun bu kıraatini kabul edemedim. Sonra bir başkası girdi. O da diğer arkadaşının okuduğu kıraatten farklı bir kıraatle okudu. Namazı bitirdiğimiz zaman birlikte Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girdik.

Ben: Bu kendisine kabul etmediğimi gösterdiğim bir kıraat ile Kur'an okudu, bir başkası içeri girdi, o da diğer arkadaşının kıraatinden başka bir kıraat ile okudu, dedim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine emir vermesi üzerine her ikisi de okudu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların okuyuşlarını güzel bulunca içimden bir çeşit yalanlama geçti. O kadar ki cahiliye döneminde olduğum zamanlarda bile içimden böyle bir şey geçmemişti.

Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni bürüyen bu hali görünce göğsüme vurdu, her yanımdan ter boşandı. Adeta korkumdan aziz ve celil Allah'a bakıyor gibi oldum. Allah rasulü bana: *"Ey Ubey! Bana Kur'an'ı bir harf*

üzere oku diye Rasül gönderildi, ben ona, ümmetim için kolaylaştır, diye karşılık verdim. İkinci defa bana gelip onu iki harf üzere oku, dedi. Ben ona, ümmetime kolaylaştır diye karşılık verdim, üçüncü defa bana onu yedi harf üzere oku diye karşılık verdi. Ayrıca seni her geri çevirişim karşısında senin lehine benden isteyeceğin bir dilek hakkın var (buyurdu) ben de: Allah'ım, ümmetime mağfiret buyur, Allah'ım ümmetime mağfiret buyur, dedim ve üçüncüsünü ise İbrahim (a.s)'a varıncaya kadar bütün insanların bana kulak verip beni dinleyecekleri (benim şefaatimi bekleyecekleri) güne erteledim" buyurdu.[446]

١٩٠٢-.../٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنِي إِسْمَعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى أَخْبَرَنِي أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا فِي الْمَسْجِدِ إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَقَرَأَ قِرَاءَةً وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ

1902-.../7- Bize Ebu bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Muhammed b. Bişr tahdis etti, Bana İsmail b. Ebu Halid tahdis etti, bana Abdullah b. İsa, Abdurrahman b. Ebu Leyla'dan tahdis etti, bana Ubey b. Ka'b'ın haber verdiğine göre o mecliste otururken bir adam gidip namaz kılıverdi. Bir kıraat şekli ile okudu sonra hadisi tıpkı İbn Zübeyr'in hadisi gibi rivayet etti:[447]

Şerh

(1899-1902 numaralı hadisler)

(1901) *"Cebrail bana bir harf üzere okuttu, ben de ona müracaat ettim..."* Yani ben ondan yüce Allah'tan genişlik ve hafiflik olmak üzere harf sayısını daha da artırması için Allah'tan istemesini kendisinden isteyip durdum. Cebrail de şanı yüce Allah'tan bu dilekte bulunuyor o da ona harf sayısını daha da artırıyordu. Sonunda yedi harfe kadar ulaştı.

Ubey b. Ka'b'ın, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıraat ile ilgili farklı okuyanların okuyuşlarını güzel bulması üzerine: "Onların okuyuşlarını güzel bulunca içimden bir çeşit yalanlama geçti. O kadar ki cahiliye döneminde olduğum zamanlarda bile içimden böyle bir şey geçmemişti" sözünün anlamı da şudur: Şeytan benim içime nübüvveti yalanlama vesvesesini öyle aşırı bir derecede telkin etti ki cahiliye döneminde bulunduğum halden daha ileriye gitti.

446 Ebu Davud, 1478 -muhtasar olarak-; Nesai, 938 -bu manada-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 60
447 1901 nolu hadisin kaynakları

Çünkü kendisi de cahiliye döneminde gaflet içinde ya da şüphe eden birisi idi. Şeytan ise ona kesinlikle yalanlama vesvesesini telkin etti.

Kadı Iyaz dedi ki: "İçimden geçti" sözü bir şaşkınlık ve bir dehşetin kendisini kapladığı anlamına gelir. "Cahiliye döneminde dahi olmadığı kadar" sözü de şu demektir: Şeytan onun içine inanmadığı bir yalanlamayı telkin etti, anlamındadır. Kadı dedi ki: Bu gibi gelip geçici düşünceler üzerinde kişi devam etmeyecek olursa bundan dolayı sorumlu olmaz. (Devamla) Kadı Iyaz dedi ki: el-Mâzerî dedi ki: Bu şu demektir: Ubey b. Ka'b'ın içine şeytandan karar kılmayan, yer etmeyen bir dürtü geldi, sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) eli ile göğsüne vurunca anında bu dürtünün etkisi zail olup vücudundan ter boşandı.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni bürüyen hali görünce göğsüme vurdu..." Kadı Iyaz dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in göğsüne vurması o hoş olmayan düşüncenin kendisini bürüdüğünü görmesi üzerine ona sebat vermek üzere göğsüne vurmuştu. (Kadı ayrıca) dedi ki: Taşmak anlamındaki faada fiili sad ile faasa diye de kullanılır. Bizim burada rivayetimiz faada şeklindedir. Derim ki: Ülkemizin asıl nüshalarının çoğunda da bu böyledir, bazılarında ise faasa olarak kullanılmıştır.

"Bana bir harf üzere oku diye elçi gönderdi..." Bu birinci rivayet asılların birçoğunda bu şekildedir. Bazılarında ise bir fazlalık yer almaktadır. (Bu rivayette) dedi ki: *"Bana Kur'an'ı bir harf üzere okuyayım diye haber geldi, ben ona ümmetime kolaylaştır diye karşılık verdim. İkinci defa bana onu bir harf üzere okumam için geri geldi. Ben de ona, ümmetime kolaylaştır diye karşılık verdim. Üçüncüsünde onu yedi harf üzere okuyayım diye karşılık verdi."*

Bundan sonraki rivayet yolunda İbn Ebu Şeybe'den (1903) gelen rivayette belirtildiği üzere Cebrail ona Kur'an'ı ona bir harf üzere okuttu, ikinci defasında iki harf, üçüncüsünde üç harf, dördüncüsünde ise yedi harf üzere okuttu denilmektedir.

Bu ise, manası ve iki rivayetin bir arada cem edilmesi müşkil olan rivayetlerden birisidir. Bu hususta yapılacak en güzel açıklama şudur: Birinci rivayette "üçüncüsünde bana karşılık verdi" ifadesindeki *üçüncüsün*den kasıt sonuncusu olan dördüncü gelişidir. Buna mecazi olarak üçüncüsü adını vermiştir. Bizi böyle bir tevil yapmaya iten ise ikinci rivayette açıkça yedi harfin ancak dördüncü defada gerçekleştiğini ifade etmiş olmasıdır. Dördüncü defa geliş ise son gelişidir. Bu durumda birinci rivayette de gelişlerden birisi da hazf edilmiş olmaktadır.

Yüce Allah'ın *"Seni her bir geri çevirişimde..."* ifadesi de birinci rivayette üç defa geri çevirişten birisinin sözkonusu edilmesinin düştüğüne delildir. Çünkü bu da ikinci rivayette açıkça zikredilmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Seni her bir geri çevirişim karşılığında sana benden isteyeceğim bir dua vardır."* Yani kesin olarak kabul edilecek bir dua vardır. Ama diğer duaların kabul edilmesi sadece ümit edilir. Mutlaka kabul edileceği kesin değildir. Buna dair açıklamalar daha önce iman bölümünde geçmiş bulunmaktadır.

١٩٠٣-٢٧٤/٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح -وَحَدَّثَنَاه ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ عِنْدَ أَضَاةِ بَنِي غِفَارٍ قَالَ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَقَالَ أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنَّ أُمَّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفَيْنِ فَقَالَ أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنَّ أُمَّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ ثُمَّ جَاءَهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَحْرُفٍ فَقَالَ أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنَّ أُمَّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ ثُمَّ جَاءَهُ الرَّابِعَةَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ فَأَيُّمَا حَرْفٍ قَرَءُوا عَلَيْهِ فَقَدْ أَصَابُوا

1903-274/8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ğunder, Şu'be'den tahdis etti, (H.) Bunu bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis etti. İbnu'l Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, el-Hakem'den tahdis etti, o Mücahid'den, o İbn Ebu Leyla'dan, o Ubey b. Ka'b'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Gıfaroğullarına ait bir su birikintisinin yanında iken Cebrail (a.s) gelip: Şüphesiz Allah sana ümmetine Kur'an'ı bir harf üzere okumanı emrediyor, dedi.

Allah Rasulü: *"Allah'tan afiyet ve mağfiretimi dilerim. Muhakkak benim ümmetimin buna gücü yetmez"* dedi. Sonra ona ikinci defa geldi ve: Muhakkak Allah sana ümmetine Kur'an'ı iki harf üzere okumanı emrediyor, dedi. Allah Rasulü: *"Allah'tan afiyetini ve mağfiretini dilerim. Muhakkak benim ümmetimin buna gücü yetmez"* dedi. Sonra ona üçüncü defa gelip: Muhak-

kak Allah sana ümmetine Kur'an'ı üç harf üzere okumanı emrediyor, dedi. Allah Rasulü: *"Allah'tan afiyetini ve mağfiretini dilerim. Şüphesiz ümmetimin buna gücü yetmez"* buyurdu. Sonra dördüncü defa ona gelip: Muhakkak Allah sana Kur'an'ı ümmetine yedi harf üzere okumanı emrediyor. Hangi harfe uygun olarak okurlarsa isabet etmiş olurlar, dedi.[448]

١٩٠٤-.../٩- وَحَدَّثَنَاه عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الإِسْنَادِ مِثْلَهُ

1904-.../9- Bunu Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şu'be bu isnad ile aynısını tahdis etti.[449]

Şerh

(1903) "Gıfaroğullarına ait su birikintisinin yanında" "Edât" su birikintisi gibi su bulunan yere denilir.

"Muhakkak Allah sana Kur'an'ı ümmetine yedi harf üzere okumanı emrediyor. Hangi harfe göre okurlarsa isabet etmiş olurlar" sözü şu demektir: Ümmetin yedi harfi aşıp dışına çıkmasın. Ama yedi harf sınırları içerisinde muhayyerdirler. Bu yedi harfi de kendilerinden sonrakilere birisini seçmekte muhayyer oldukları ve bunların dışına çıkamayacakları esasına göre de nakletmeleri gerekmektedir. Allah en iyi bilendir.

٤٩/١٥٦- بَاب تَرْتِيلِ الْقِرَاءَةِ وَاجْتِنَابِ الْهَذِّ وَهُوَ الْإِفْرَاطُ فِي السُّرْعَةِ وَإِبَاحَةِ سُورَتَيْنِ فَأَكْثَرَ فِي رَكْعَةٍ

49/156- KUR'AN'I TERTİL İLE OKUMAK "HEZZ" DENİLEN AŞIRI SÜRATTEN UZAK KALMAK VE BİR REKATTA İKİ SUREYİ VE DAHA FAZLA SUREYİ OKUMANIN MÜBAH OLDUĞU BABI

١٩٠٥-١/٢٧٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ نَهِيكُ بْنُ سِنَانٍ إِلَى عَبْدِ اللهِ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ كَيْفَ تَقْرَأُ هَذَا الْحَرْفَ

448 1901 nolu hadisin kaynakları

449 1901 nolu hadisin kaynakları

أَلِفًا تَجِدُهُ أَمْ يَاءً مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ أَوْ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ يَاسِنٍ قَالَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَكُلَّ الْقُرْآنِ قَدْ أَحْصَيْتَ غَيْرَ هَذَا قَالَ إِنِّي لَأَقْرَأُ الْمُفَصَّلَ فِي رَكْعَةٍ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ هَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ إِنَّ أَقْوَامًا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ وَلَكِنْ إِذَا وَقَعَ فِي الْقَلْبِ فَرَسَخَ فِيهِ نَفَعَ إِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَاةِ الرُّكُوعُ وَالسُّجُودُ إِنِّي لَأَعْلَمُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرُنُ بَيْنَهُنَّ سُورَتَيْنِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ ثُمَّ قَامَ عَبْدُ اللَّهِ فَدَخَلَ عَلْقَمَةُ فِي إِثْرِهِ ثُمَّ خَرَجَ فَقَالَ قَدْ أَخْبَرَنِي بِهَا. قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ فِي رِوَايَتِهِ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي بَجِيلَةَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ وَلَمْ يَقُلْ نَهِيكُ بْنُ سِنَانٍ

1905-275/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İbn Numeyr birlikte Vekî'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Vekî, A'meş'den tahdis etti, o Ebu Vâil'den şöyle dediğini nakletti: Nehîk b. Sinan adındaki bir adam Abdullah'ın yanına geldi ve: Ey Ebu Abdurrahman! Sen şu buyruğu nasıl okursun? Bunun elif ile: "min mâin ğayri âsin" şeklinde mi yoksa ye ile: "min main ğayri yâsin" şeklinde mi olduğunu görüyorsun?

(Ebu Vâil) dedi ki: Bunun üzerine Abdullah şu cevabı verdi: Bunun dışında Kur'an'ın tamamını iyice öğrendin mi ki? dedi. Adam: Şüphesiz ben Kur'an'ın Mufassal bölümünün surelerini bir rekatta okuyorum, dedi. Bu sefer Abdullah: Şiir okur gibi hızlıca mı? Şüphesiz bir takım kimseler Kur'an'ı okumakla birlikte onların köprücük kemiklerini geçmez. Ama Kur'an kalbe yerleşip orada derinliğine kök salarsa fayda sağlar. Muhakkak namazın en faziletli hali rükû ve sücuddur. Elbette ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in her bir rekatta bir arada ikişer sure olarak okuduğu birbirine denk olan sureleri biliyorum, dedi.

Sonra Abdullah kalktı, Alkame de onun peşinden içeri girdi. Sonra çıktı ve onları bana haber verdi, dedi.

İbn Numeyr rivayetinde: Becileoğullarından bir adam Abdullah'a geldi, demiş ama: Nehîk b. Sinan adını vermemiştir.[450]

١٩٠٦-٢/٢٧٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ يُقَالُ لَهُ نَهِيكُ بْنُ سِنَانٍ بِمِثْلِ حَدِيثِ وَكِيعٍ

450 Buhari, 4996; Tirmizi, 602; Nesai, 1003 -buna yakın muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9248

غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَجَاءَ عَلْقَمَةُ لِيَدْخُلَ عَلَيْهِ فَقُلْنَا لَهُ سَلْهُ عَنِ النَّظَائِرِ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهَا فِي رَكْعَةٍ فَدَخَلَ عَلَيْهِ فَسَأَلَهُ ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا فَقَالَ عِشْرُونَ سُورَةً مِنَ الْمُفَصَّلِ فِي تَأْلِيفِ عَبْدِ اللهِ

1906-276/2- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Muaviye, A'meş'den tahdis etti, o Ebu Vâil'den şöyle dediğini nakletti: Nehik b. Sinan adındaki bir adam Abdullah'ın yanına geldi, deyip hadisi Vekî'in hadisi gibi rivayet etti. Ancak rivayetinde şöyle dedi. Alkame onun yanına girmek isteyince biz ona: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir rekatta okuduğu benzer sureleri ona sor, dedik. O da onun yanına gidip ona sordu, sonra çıkıp yanımıza geldi ve: Abdullah'ın telifine göre Mufassal bölümün yirmi suresidir, dedi.[451]

١٩٠٧-٢٧٧/٣- وَحَدَّثَنَاهُ إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ- حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِنَحْوِ حَدِيثِهِمَا وَقَالَ إِنِّي لَأَعْرِفُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ يَقْرَأُ بِهِنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ اثْنَتَيْنِ فِي رَكْعَةٍ عِشْرِينَ سُورَةً فِي عَشْرِ رَكَعَاتٍ

1907-277/3- Bunu bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize İsa b. Yunus haber verdi, bize A'meş bu isnad ile her ikisinin hadisine yakın olarak tahdis edip dedi ki: Muhakkak ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in her bir rekatta bir arada ikişer sure olarak okuduğu benzer sureleri biliyorum, bunlar on rekatta (okuduğunu) bildiğim yirmi sure idi.[452]

Şerh

(1905-1907 numaralı hadisler)

Birinci isnadda (1905) İbn Ebu Şeybe ve İbn Numeyr, Vekî'den, o A'meş'den, o Ebu Vâil'den, o Ebu Mes'ud'dan diye rivayeti zikrederken ikincisinde (1906) Ebu Kureyb, Ebu Muvaiye'den, o A'meş'den diye zikretmektedir. Bu iki isnadın ravileri Kûfelidir. İbn Mes'ud'a "âsin" hakkında soru soran kişiye söylediği: "Bu ibare dışında Kur'an'ın tamamını okudun mu" şeklindeki ifadesi, onun soru soran bu kimsenin sorduğu soru ile doğrunun kendisine gösterilmesini isteyen bir kişi olmadığını anladığı şeklinde yorumlanır. Çünkü doğruyu bulmak isteyen bir kimse olmuş olsaydı ona cevap vermesi gerekirdi. Halbuki bu söyledikleri bir cevap değildir.

451 1905 nolu hadisin kaynakları
452 1905 nolu hadisin kaynakları

"Ben Mufassal bölümün surelerini bir rekatta okuyorum" demesine karşılık İbn Mes'ud'un: "şiir gibi hızlıca mı" demesinin anlamı da şudur: Adam bu cevabı ile Kur'an'ın bir çok yerini ezberlemiş ve sağlam bir şekilde öğrenmiş olduğunu ifade ediyordu. İbn Mes'ud da ona sen bunu olabildiği kadar hızlı ve acele olarak mı okuyorsun, diye sormuştu.

Buradan da Kur'an'ın alelade ve hızlı okunmasının nehyedildiği, buna karşılık tertil ile ve üzerinde düşünülerek okumanın teşvik edildiği hükmü anlaşılmaktadır. İlim adamlarının cumhuru da böyle demiştir. Kadı Iyaz ise bir kesim az hızlı okumayı mübah görmüştür, demiştir.

"Şiirin hızlı okunması gibi" ibaresi şiirin hıfzedilip rivayet edilişi gibi mi, demektir; isnad ve terennümünde değil, demektir. Çünkü şiir inşad edilirken (okunurken) ağır ağır (tertil ile) okunur. Terennüm edilmesi ise bir adettir.

"Şüphesiz bir takım kimseler Kur'an'ı okurlar da onların köprücük kemiklerini geçmez. Fakat Kur'an kalbe yerleşip içinde kök salarsa fayda verir." Yani bir takım kimselerin Kur'an okumaktan payları, dilleri üzerinde akıp gitmesinden ibarettir. Kalplerine ulaşmak için köprücük kemiklerini aşmaz. Halbuki istenen bu değildir. Aksine istenen kalbe yerleşmesi sureti ile onu akledip iyice düşünmektir.

"Şüphesiz namazın en faziletlisi (rüknü) rükû ve sücuddur". Bu İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın görüşüdür. Daha önce Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisinde: *"En faziletli namaz kunutu (kıyamı) uzun olandır"* buyruğu ile *"kulun rabbine en yakın olduğu an secde ettiği haldir"* buyruğu açıklanırken ilim adamlarının bu mesele ile ilgili kanaatleri de beyan edilmiş bulunmaktadır.

"Muhakkak ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in her bir rekatta bir arada ikişer sure olarak okuduğu benzer sureleri biliyorum" sözlerini açıklayarak (1906) "Abdullah'ın (Mushafı) telifinde Mufassal bölümünden on rekatta yirmi sure" demiştir. Kadı Iyaz dedi ki: Bu sahih olup Aişe ile İbn Abbas'ın rivayetine uygundur. O rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıyamı vitir ile beraber on bir rekat idi. Bu miktar çoğunlukla onun okuduğu rivayet miktarını ifade eder. Namazı uzun kıldığına dair gelmiş rivayetler ise tedebbür ve tertil ile ilgilidir. Bunun dışında Bakara, Nisa ve Âl-i İmrân surelerini okuduğu şeklindeki rivayetler ise nadir zamanlarda görülen uygulamalar idi.

Bu yirmi sure Ebu Davud'un Sünen'inde yer alan bir rivayette açıklanmış bulunmaktadır. Rahman ve Necm sureleri bir rekatta, İktarabet ile el-Hakka sureleri bir rekatta, Tur ile Zariyat surelerini bir rekatta, Vakıa, Nun ve'l-Kalem suresini bir rekatta, Seele sâliun ile Nâziât suresini bir rekatta,

Veylun lil Mutaffifin ile Abese surelerini bir rekatta, Müddessir ve Müzzemmil surelerini bir rekatta, İnsan ve Tekvir surelerini bir rekatta okurdu. Bunlara Mufassal denilmesi bu bölümün surelerinin kısa ve birbirlerinden besmele ile ayrılmalarının sık sık görülmesinden dolayıdır.

١٩٠٨-٢٧٨/٤- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ- حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ- حَدَّثَنَا وَاصِلٌ الْأَحْدَبُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ غَدَوْنَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ يَوْمًا بَعْدَ مَا صَلَّيْنَا الْغَدَاةَ فَسَلَّمْنَا بِالْبَابِ فَأَذِنَ لَنَا قَالَ فَمَكَثْنَا بِالْبَابِ هُنَيَّةً قَالَ فَخَرَجَتِ الْجَارِيَةُ فَقَالَتْ أَلَا تَدْخُلُونَ فَدَخَلْنَا فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ يُسَبِّحُ فَقَالَ مَا مَنَعَكُمْ أَنْ تَدْخُلُوا وَقَدْ أُذِنَ لَكُمْ فَقُلْنَا لَا إِلَّا أَنَّا ظَنَنَّا أَنَّ بَعْضَ أَهْلِ الْبَيْتِ نَائِمٌ قَالَ ظَنَنْتُمْ بِآلِ ابْنِ أُمِّ عَبْدٍ غَفْلَةً قَالَ ثُمَّ أَقْبَلَ يُسَبِّحُ حَتَّى ظَنَّ أَنَّ الشَّمْسَ قَدْ طَلَعَتْ فَقَالَ يَا جَارِيَةُ انْظُرِي هَلْ طَلَعَتْ قَالَ فَنَظَرَتْ فَإِذَا هِيَ لَمْ تَطْلُعْ فَأَقْبَلَ يُسَبِّحُ حَتَّى إِذَا ظَنَّ أَنَّ الشَّمْسَ قَدْ طَلَعَتْ قَالَ يَا جَارِيَةُ انْظُرِي هَلْ طَلَعَتْ فَنَظَرَتْ فَإِذَا هِيَ قَدْ طَلَعَتْ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَقَالَنَا يَوْمَنَا هَذَا فَقَالَ مَهْدِيٌّ وَأَحْسِبُهُ قَالَ وَلَمْ يُهْلِكْنَا بِذُنُوبِنَا قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ قَرَأْتُ الْمُفَصَّلَ الْبَارِحَةَ كُلَّهُ قَالَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ هَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ إِنَّا لَقَدْ سَمِعْنَا الْقَرَائِنَ وَإِنِّي لَأَحْفَظُ الْقَرَائِنَ الَّتِي كَانَ يَقْرَؤُهُنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِنَ الْمُفَصَّلِ وَسُورَتَيْنِ مِنْ آلِ حم

1908-278/4- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti, bize Mehdi b. Meymun tahdis etti, bize Vasıl el-Ahdeb, Ebu Vâil'den şöyle dediğini tahdis etti: Bir gün sabah namazını kıldıktan sonra sabah vakti Abdullah b. Mes'ud'un yanına gittim. Kapıda selam verdik, (içeri girmemize) izin verdi. Biz yine de kapıda bir süre bekledik, sonra cariye çıkıp: Girmeyecek misiniz? dedi. Bunun üzerine biz de içeri girdik. Oturmuş namaz kıldığını gördük.

O: Size izin verdiğim halde içeri girmenize engel ne oldu? dedi. Biz: Bir engel yoktu ama biz aile halkından birilerinin uyuduğunu düşündük, dedi. O: Siz Ummu Abd oğlunun ailesinin gaflette olduklarını mı sandınız, dedi. Sonra tekrar güneşin doğduğunu sandığı vakte kadar namaza yöneldi ve: Ey cariye, güneş doğdu mu bir bak, dedi. Cariye baktı, güneşin doğmadığını gördü. O da yine namaz kılmaya yöneldi. Nihayet güneşin doğduğunu

zannedince; Ey cariye, bir bak güneş doğdu mu? dedi. Cariye baktığında güneşin doğmuş olduğunu gördü.

Bu sefer Abdullah: Bugünümüzde de bizi hayata döndüren Allah'a hamd olsun, dedi. -Mehdi dedi ki: Zannederim: Ve günahlarımızla helak etmeyen de, dedi, demiştir.-

Bu sefer orada bulunanlardan bir adam: Dün gece Mufassalın tamamını okudum, dedi. Bunun üzerine Abdullah: Şiir okur gibi hızlıca mı okudun, şüphesiz birbirine denk surelerin neler olduğunu işitmiştim ve ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in birlikte okuduğu yakın sureleri ezbere biliyorum. Bunlar Mufassal bölümünden on sekiz sure ile Ha-Mim diye başlayan surelerden de iki suredir, dedi.[453]

١٩٠٩-٢٧٩/٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الْجُعْفِيُّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ شَقِيقٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي بَجِيلَةَ يُقَالُ لَهُ نَهِيكُ بْنُ سِنَانٍ إِلَى عَبْدِ اللهِ فَقَالَ إِنِّي أَقْرَأُ الْمُفَصَّلَ فِي رَكْعَةٍ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ هَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ لَقَدْ عَلِمْتُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهِنَّ سُورَتَيْنِ فِي رَكْعَةٍ

1909-279/5- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti, bize Huseyn b. Ali el-Cu'fi, Zaide'den tahdis etti, o Mansur'dan, o Şakik'den şöyle dediğini rivayet etti: Becile oğullarından Nehik b. Sinan denilen bir adam Abdullah (bin Mes'ud)'un yanına gelerek: Muhakkak ben Mufassal bölümün surelerini bir rekatta okuyorum, dedi. Abdullah: Şiir okur gibi hızlıca mı, andolsun ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir rekatta bir arada ikişer sure halinde okuduğu benzer surelerin hangileri olduğunu biliyorum, dedi.[454]

١٩١٠-.../٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا وَائِلٍ يُحَدِّثُ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى ابْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ إِنِّي قَرَأْتُ الْمُفَصَّلَ اللَّيْلَةَ كُلَّهُ فِي رَكْعَةٍ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ هَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ لَقَدْ عَرَفْتُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرُنُ بَيْنَهُنَّ قَالَ فَذَكَرَ عِشْرِينَ سُورَةً مِنَ الْمُفَصَّلِ سُورَتَيْنِ سُورَتَيْنِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ

453 Buhari, 5043 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9312

454 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9330

1910-.../6- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis etti, İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Amr b. Murre'den tahdis ettiğine göre o Ebu Vâil'i şöyle tahdis ederken dinlemiştir: Bir adam, İbn Mes'ud'a gelerek dedi ki: Ben bu gece Mufassalın tamamını bir rekatta okudum. Abdullah: Şiir okur gibi hızlıca mı, dedi. Sonra Abdullah şunları ekledi: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir arada okuduğu benzer sureleri bilirim.

(Amr b. Murre) dedi ki: Sonra her bir rekatta ikişer sure olmak üzere Mufassaldan yirmi sure zikretti.[455]

Şerh

(1908-1910 numaralı hadisler)

Diğer rivayetteki (1908) "Mufassal bölümün on sekiz sure ve Ha-Mim diye başlayan surelerden iki sure" ifadesi Mufassal bölümünün Ha-Mim surelerinden sonra geldiğine bir delildir.

Birinci rivayetteki "Mufassaldan yirmi sure" demesi ve bizim burada Mufassaldan on sekiz sure ile Ha-Mim diye başlayan surelerden iki sure ibaresi arasında bir çatışma bulunmamaktadır. Çünkü birinci rivayetteki kastı yirmi surenin büyük çoğunluğu Mufassaldandır demektir. İlim adamları dedi ki: Kur'an'ın başı yedi uzun sure ile başlar. Sonra da her bir suresi yüz ve ona yakın ayetten ibaret "miun" denilen sureler gelir, sonra "Mesânî" sonra da "Mufassal" sureler gelir. Mufassal surelerin ilki hususunda görüş ayrılığı daha önceden açıklanmış idi. Kıtal'den, Hucurat'tan ve Kaf'dan başladığı söylenmiştir.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki sureyi bir arada okurdu" ibaresinden bir rekatta iki sureyi birlikte okumanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

"Kapıda bir süre bekledik." Buradaki huneyye (bir süre) hemzesiz ve ye harfi şeddelidir. Namaza Başlarken Ne Söylenir Babında buna dair açık seçik bilgiler geçmiş bulunmaktadır.

"Sizi içeri girmekten alıkoyan nedir?" ifadelerinin anlamı da şudur: Bize engel olan tek husus aile halkından bazılarının uyuduğu kanaatine sahip olduğumuzdan onu rahatsız etmek istemeyişimizdir. Burada zannetmek, vehmetmek (düşünmek) demektir. Böyle açıklayarak onların usül bilginleri tarafından inancın ağır basması şeklindeki terimsel anlamı kastetmediklerini

455 Buhari, 775; Nesai, 1004; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9288

mümkün gördük. Bu hadiste kişinin dinleri ile alakalı hususlarda aile halkı ve eli altında bulunanların durumlarına dikkat etmesinin sözkonusu olduğu anlaşılmaktadır.

"Bir bak, güneş doğdu mu?" ifadesinden vahid haberin ve kadının verdiği haberin kabul edileceği, yakin mümkün olmakla birlikte zan ile amel edilebileceği hükmü de anlaşılmaktadır. Çünkü böylelikle cariyenin söyleyeceği söz ile amel ettiği anlaşılmaktadır. Bu ise bizzat kendisinin güneşin doğup doğmadığını görme kudredi ile birlikte zan ifade eder.

"Mufassaldan on sekiz sure" meşhur asıl nüshalarda (onsekiz anlamında "semaniyete aşer" şeklindedir. Bunların azında da "semani aşrete" şeklindedir. Birincisi de benzer anlamdaki nazîr kelimesini müzekker kabul ederek "semaniyete aşere" ifadesi de sahih olur.

"Ha-Mim ile başlayan surelerden iki sure" Al-u Ha-Mim (Ha-Mim Ailesi) başı Ha-Mim ile başlayan surelerden iki sure demektir. Kadı Iyaz dedi ki: Hadiste "'Al-i Davudun mizmarları" denilerek bizzat Davud'un kendisinin kastedildiği gibi bununla da "Ha-Mim"in kendisinin kastedilmiş olması da mümkündür.

٤٩/١٥٧ - بَاب مَا يَتَعَلَّقُ بِالْقِرَاءَاتِ

50/157 KIRAATLER İLE ALAKALI HUSUSLAR BABI

١٩١١-٢٨٠/١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُونُسَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ قَالَ رَأَيْتُ رَجُلًا سَأَلَ الْأَسْوَدَ بْنَ يَزِيدَ وَهُوَ يُعَلِّمُ الْقُرْآنَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ كَيْفَ تَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ أَدَالًا أَمْ ذَالًا قَالَ بَلْ دَالًا سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مُدَّكِرٍ دَالًا

1911-280/1- Bize Ahmed b. Abdullah b. İbn Yunus tahdis etti, bize Zuheyr tahdis etti, bize Ebu İshak tahdis edip dedi ki: Bir adamı mescitte Kur'an öğretmekte olan Esved b. Yezid'e soru sorarken gördüm. Ona: Bu ayeti nasıl okursun. Fe hel min muddekir, diye dal ile mi okursun yoksa (Fe hel min muzzekir şeklinde) zel ile mi? dedi. Esved: Hayır dal diye okurum, çünkü ben Abdullah b. Mes'ud'u şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i -dal ile- "muddekir" derken dinledim, dedi.[456]

456 Buhari, 4869, 4870, 4871, 4872, 4874, 4874, 3341, 3345; Ebu Davud, 3994; Tirmizi, 2937; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9179

١٩١٢-٢٨١/٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللهِ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ هَذَا الْحَرْفَ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ

1912-281/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis etti, İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ebu İshak'dan tahdis etti, o Esved'den, o Abdullah'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre şu ayeti "fe helmil müddekir" diye (dal harfi ile) okurdu.[457]

Şerh

(1911) "Dal ile müddekir diye okurdu." Müddekir kelimesinin aslı zel ile "muztekir" şeklindedir. Te harfi be ile ibdâl edildikten sonra te ile dal birbirine idgam edilip her ikisi şeddeli dal ile söylenmiş olur.

١٩١٣-٢٨٢/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ قَدِمْنَا الشَّامَ فَأَتَانَا أَبُو الدَّرْدَاءِ فَقَالَ أَفِيكُمْ أَحَدٌ يَقْرَأُ عَلَى قِرَاءَةِ عَبْدِ اللهِ فَقُلْتُ نَعَمْ أَنَا قَالَ فَكَيْفَ سَمِعْتَ عَبْدَ اللهِ يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى قَالَ سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى قَالَ وَأَنَا وَاللهِ هَكَذَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقْرَؤُهَا وَلَكِنْ هَؤُلَاءِ يُرِيدُونَ أَنْ أَقْرَأَ وَمَا خَلَقَ فَلَا أُتَابِعُهُمْ

1913-282/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb -lafız Ebu Bekir'e aittir- tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'den tahdis etti, o İbrahim'den, o Alkame'den şöyle dediğini rivayet etti: Şam'a gelmiştik. Ebu'd-Derda yanımıza gelip: Aranızda Abdullah'ın kıraati ile Kur'an okuyan kimse var mı? dedi. Ben: Evet, ben okurum, dedim. O: Peki Abdullah'ı şu "velleyli izâ yeğşâ" ayetini nasıl okuduğunu dinledin mi? dedi. (Alkame) dedi ki: Ben onu: "Velleyli izâ yeğşâ ve'z-zekeri vel ünsâ" diye okurken dinledim.

(Ebu'd-Derdâ) dedi ki: Ben de Allah'a yemin ederim ki Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bunu böyle okurken dinledim. Ama bunlar benim: "Ve mâ haleka"yı ekleyerek okumamı istiyorlar. Ben onlara asla uymam, dedi.[458]

457 1911 nolu hadisin kaynakları

458 Buhari, 4943, 4944; Tirmizi, 2939; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10955

١٩١٤-٢٨٣/٤- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مُغِيرَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَتَى عَلْقَمَةُ الشَّامَ فَدَخَلَ مَسْجِدًا فَصَلَّى فِيهِ ثُمَّ قَامَ إِلَى حَلْقَةٍ فَجَلَسَ فِيهَا قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ فَعَرَفْتُ فِيهِ تَحَوُّشَ الْقَوْمِ وَهَيْئَتَهُمْ قَالَ فَجَلَسَ إِلَى جَنْبِي ثُمَّ قَالَ أَتَحْفَظُ كَمَا كَانَ عَبْدُ اللهِ يَقْرَأُ فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ

1914-283/4- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Cerir, Muğire'den tahdis etti, o İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti: Alkame Şam'a geldi. Bir mescide girip içinde namaz kıldı, sonra kalkıp bir halkanın yanına geldi. O halkanın içinde oturdu. Sonra bir adam geldi, oradakilerin ondan çekindiklerini ve ondan dolayı (farklı) takındıkları hallerini anladım. O da gelip yanıma oturdu, sonra: Abdullah'ın okuduğu gibi hıfzetmiş misin, deyip hadisin geri kalan kısmını aynen zikretti.[459]

١٩١٥-٢٨٤/٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ لَقِيتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ فَقَالَ لِي مِمَّنْ أَنْتَ قُلْتُ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالَ مِنْ أَيِّهِمْ قُلْتُ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ قَالَ هَلْ تَقْرَأُ عَلَى قِرَاءَةِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَاقْرَأْ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى قَالَ فَقَرَأْتُ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى وَالذَّكَرِ وَالأُنْثَى قَالَ فَضَحِكَ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقْرَؤُهَا

1915-284/5- Bize Ali b. Hucr es-Sa'dîtahdis etti, bize İsmail b. İbrahim, Davud b. Ebu Hind'den tahdis etti, o Şa'bi'den, o Alkame'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebu'd-Derda ile karşılaştım bana: Kimlerdensin? dedi. Ben: Irak ahalisindenim, dedi. O: Hangilerindensin? dedi. Ben: Kûfe ahalisindenim, dedim. O: Peki Abdullah b. Mes'ud'un kıraati gibi okumayı biliyor musun? dedi. Ben, evet dedim. O: O halde "velleyli iza yeğşâ"yı oku, dedi. Ben de "velleyli iza yeğşâ ve'n-nehâri izâ tecellâ ve'z-zekeri ve'l-unsâ" diye okudum. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ güldü sonra da: Ben bunu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i da böyle okurken dinledim, dedi.[460]

---

459 1913 nolu hadisin kaynakları

460 1913 nolu hadisin kaynakları

١٩١٦-.../٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى- حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ أَتَيْتُ الشَّامَ فَلَقِيتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ

1916-.../6- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bana Abdu'l A'la tahdis etti, bize Davud, Âmir'den tahdis etti, o Alkame'den şöyle dediğini nakletti: Şam'a gittim, Ebu'd-Derdâ ile karşılaştım. Sonra da hadisi tıpkı İbn Uyeyne'nin hadisi gibi zikretti.[461]

Şerh

(1913-1916 numaralı hadisler)

(1913) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb... tahdis etti... Alkame'den" Bu bütün ravileri Kûfe'li olan bir isnaddır. Ayrıca bu senette A'meş, İbrahim ve Alkame olmak üzere tabiinden üç kişi vardır.

Abdullah b. Mes'ud ile Ebu'd-Derdâ'nın her ikisinin de ayeti "vezzekeri ve'l-ünsâ" diye okumaları ile ilgili olarak Kadı Iyaz şöyle diyor: el-Mâzerî dedi ki: Bu haber ve bu anlamdaki diğer haberler hakkında şu şekilde inanılması gerekir: Bu şekildeki kıraat önceleri Kur'an'dı sonra nesh edildi. Buna muhalefet eden ise neshi bilmediğinden ötürü nesh edilmiş kıraat üzere devam etti. İçinde nesh edilmiş hiçbir şeyin bulunmadığı icma ile kabul edilmiş Osman'ın Mushafı kendilerine ulaşmadan bunu yapmış olabilirler. Osman'ın Mushafının yaygınlık kazanmasından sonra bunlardan herhangi birisinin bu hususta muhalefet ettiği düşünülemez. Ama İbn Mes'ud'dan birçok rivayet nakledilmiş olmakla birlikte bunların bir kısmı nakil alimlerine göre sabit değildir. Bunlar arasından sabit görülüp söylediklerimize muhalif olanlara gelince bunlar da onun kendi mushafında, kendisinin Kur'an olmadığından emin olduğu bazı hüküm ve tefsirleri (açıklayıcı ifadeleri) de yazmış olduğu şekilde yorumlanır. Çünkü onun kanaatine göre bu gibi şeyleri yazmak haram değildi. O bunu içine dilediği şeyleri yazabileceği bir sahife gibi görüyordu. Ama Osman ve cemaat (radıyallâhu anhum) ise bunun yasak olduğu kanaatinde idiler. Çünkü aradan uzayıp geçen zamanla bunlar Kur'an olarak zannedilebilir.

El-Mâzerî dedi ki: O halde görüş ayrılığı fıkhi bir meseleden ibaret olmaktadır. Bu da şudur: Mushafın arasına açıklayıcı bazı ifadeler yazmak caiz olur mu? Abdullah b. Mes'ud'un mushafından Felak ve Nas surelerinin yazılı olmadığına dair rivayet ile ilgili olarak da şu ihtimal sözkonusudur: O Kur'an'ın

461 1913 nolu hadisin kaynakları

tamamını yazmak zorunda olmadığına inanmış olup bunların dışındakilerin yazdığı halde hem kendisi hem diğer insanlar nezdinde meşhur oldukları için bu iki sureyi yazmamıştır. Allah en iyi bilendir.

(1914) "Oradakilerin ondan çekindiklerini anladım." Yani ondan sıkıldıklarını, rahatsız olduklarını hissettim. Kadı Iyaz dedi ki: Bu ifadesi ile onun zeki ve kavrayışlı olduğunu anlatmak istemiş olma ihtimali de vardır. Çünkü "kalbi havşî bir adam", kalbi keskin (iyi kavrayışlı) demektir.

٥١/١٥٨- بَاب الْأَوْقَاتِ الَّتِي نُهِيَ عَنْ الصَّلَاةِ فِيهَا

51/158- NAMAZ KILMANIN NEHYEDİLDİĞİ VAKİTLER BABI

Bu babdaki hadislerde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in güneş batıncaya kadar ikindiden sonra, güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra ve yükselinceye kadar doğuşundan sonra ayrıca zeval buluncaya kadar da istivası (göğün tam ortasında bulunması) zamanında batıncaya kadar da sararması zamanında namaz kılmanın yasak olduğunu bildirdiği hadisleri yer almaktadır. Ümmet bu vakitlerde sebebi olmayan bir namazın mekruh olduğunu icma ile kabul etmiş, bu vakitlerde eda olarak farz namazların kılınmasını caiz olduğu üzerinde ittifak etmiş fakat tahiyyetü'l mescit, tilavet secdesi, şükür secdesi, bayram namazı, küsuf namazı gibi sebebi olan nafile namazlar ve cenaze namazı ile geçmiş namazların kazalarının kılınması hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Şafii'nin ve bir kesimin benimsediği kanaate göre bütün bu namazların kılınması kerahet sözkonusu olmaksızın caizdir. Ebu Hanife'nin ve diğerlerinin görüşüne göre ise hadislerin genel ifadesi dolayısı ile bunlar da nehyin kapsamına girmektedir. Şafii ve ona uygun kanaat belirtenler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in öğle namazının sünnetini ikindiden sonra kaza ile kıldığının sabit olduğunu delil göstermişlerdir. Bu rivayet ise vaktinde kılınmayan sünnetin kaza edilmesi hususunda açık bir ifade olduğuna göre vakti gelmiş namazın ve kazası yapılacak olan farzın kılınması ise öncelikle sözkonusu olmalıdır. Cenazenin durumu da böyledir.

İşte bunlar bu babın ihtiva ettiği genel hükümler ile ilgili bir özetlemedir. Bunun kapsamı içerisinde yüce Allah'ın izni ile babda yer alan hadislerde yeri geldikçe bir kısmına dikkat çekeceğimiz bir takım fer'i meseleler ve incelikler de bulunmaktadır.

١٩١٧-١/٢٨٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَعَنْ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ

1917-285/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Muhammed b. Yahya b. Habbân'dan naklettiği rivayeti okudum. O A'rec'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş batıncaya kadar ikindiden sonra namaz kılmayı, güneş doğuncaya kadar da sabahdan sonra namaz kılmayı nehyetti.[462]

١٩١٨-٢/٢٨٦- وَحَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ وَإِسْمَعِيلُ بْنُ سَالِمٍ جَمِيعًا عَنْ هُشَيْمٍ قَالَ دَاوُدُ- حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا مَنْصُورٌ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَالِيَةِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَكَانَ أَحَبَّهُمْ إِلَيَّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ

1918-286/2- Bize Davud b. Ruşeyd ve İsmail b. Salim de birlikte Huşeym'den tahdis etti. Davud dedi ki: Bize Huşeym tahdis etti, bize Mansur, Katâde'den şöyle dediğini haber verdi: Bize Ebu'l-Âliye, İbn Abbas'dan şöyle dediğini haber verdi: Aralarında en sevdiğim kişi olan Ömer b. el-Hattab'ın da bulunduğu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birden çok kişiden işittiğim üzere Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra ve güneş batıncaya kadar ikindiden sonra namaz kılmayı nehyetti.[463]

١٩١٩-٣/٢٨٧- وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ شُعْبَةَ ح- وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى- حَدَّثَنَا سَعِيدٌ ح- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي كُلُّهُمْ عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ سَعِيدٍ وَهِشَامٍ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَشْرُقَ الشَّمْسُ

---

462 Nesai, 560; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13966

463 Buhari, 581 -buna yakın-; Ebu Davud, 1276 -buna yakın-; Tirmizi, 183; Nesai, 561; İbn Mace, 1250 -buna yakın- Tuhfetu'l-Eşrâf, 10492

1919-287/3- Bunu bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Yahya b. Said, Şu'be'den tahdis etti. (H.) Bana Ebu'l Gassan el-Mismaî de tahdis etti, bize Abdula'lâ tahdis etti, bize Said tahdis etti, (H.) Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Muâz b. Hişam haber verdi, bana babam tahdis etti, hepsi Katâde'den bu isnad ile rivayet etti, ancak Said ve Hişam'ın hadisinde: Güneş çıkıncaya kadar sabahtan sonra, şeklindedir.[464]

١٩٢٠-٢٨٨/٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ أَخْبَرَهُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ اللَّيْثِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ

1920-288/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus'un haber verdiğine göre İbn Şihab kendisine haber vererek dedi ki: Bana Ata b. Yezid el-Leysî'nin haber verdiğine göre o Ebu Said el-Hudri'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Güneş batıncaya kadar ikindi namazından sonra namaz olmaz, güneş doğuncaya kadar da sabah namazından sonra namaz olmaz"* buyurdu.[465]

١٩٢١-٢٨٩/٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَا يَتَحَرَّى أَحَدُكُمْ فَيُصَلِّيَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَا عِنْدَ غُرُوبِهَا

1921-289/5- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki, Malik'e, Nafi'den rivayetini okudum. O, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz araştırırcasına bekleyerek güneş doğunca da güneş batınca da namaz kılmaya kalkışmasın"* buyurdu.[466]

Şerh

(1919-1921 numaralı hadisler)

(1919) "Güneş çıkıncaya kadar" buradaki "teşruku: çıkıp aydınlatınca" ifadesini te harfi ötreli ve re harfi kesreli (tuşriku) şeklinde zaptettik. Kadı

464 1918 nolu hadisin kaynakları

465 Buhari, 586 -buna yakın-; Nesai, 566; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4155

466 Buhari, 582 -buna yakın-, 585; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8371

Iyaz da Müslim Şerhi'nde buna böylece işaret etmiştir. Aynı zamanda biz bu kelimeyi te harfi fethalı, re harfi ötreli (teşriku) şeklinde olarak da zapt etmiş bulunmaktayız. Bizim diyarımızdaki ravilerin çoğunluğunun zaptı da bu şekildedir. Kadı Iyaz'ın Meşarikul Envar adlı eserinde zikrettiği rivayet de budur. Dil bilginleri dedi ki: Talaat ve tatluu (doğdu doğar), garabet ve tağrubu (battı batar) vezninde şerakat ve teşruku denilir. Bu da güneşin yükselip ortalığı aydınlatması anlamını ifade eder. *"Ve yer rabbinin nuru ile aydınlandı"* (Zümer, 69) anlamındaki buyrukta da aynı lafız kullanılmıştır.

Burada te harfini fethalı olarak okuyanlar bu rivayetten önceki ve sonraki rivayetlerde "hatta tetlua" doğuncaya kadar fiilinin kullanıldığını söyleyerek onlara muvafık olması için bu lafzın da burada buna göre okunması gerekir, demişlerdir. Te harfinin ötreli (tuşriku) şeklinde okunacağını söyleyenlerin görüşünün lehine de Kadı Iyaz güneşin doğuşu esnasında namaz kılmayı nehyeden hadisler ile güneşin kaşının (kenarının) göründüğü zamandan itibaren iyice görününceye kadar namaz kılmayı nehyeden diğer hadisleri delil göstermiştir. Ayrıca güneş yükselip ortayı iyice aydınlatacak şekilde (yükselinceye kadar) ki üç saat ile ilgili hadisi de delil göstermiş ve şunları söylemiştir: İşte bütün bunlar diğer bütün rivayetlerde sözü edilen güneşin çıkmasından maksadın yükselip ortalığı aydınlatması olduğunu, yalnızca güneşin kursunun (yuvarlağının) görünmesinin kastedilmemiş olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kadı Iyaz'ın bu açıklaması bu husustaki rivayetleri bir arada telif edebilmek için doğru kaçınılmaz ve başka yoruma gitmeye imkan bırakmayacak bir açıklamadır.

١٩٢٢-٢٩٠/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ قَالَا جَمِيعًا- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا تَحَرَّوْا بِصَلَاتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بِقَرْنَيْ شَيْطَانٍ

1922-290/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, (H) Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis etti, bize babam ve Muhammed b. Bişr tahdis edip birlikte dediler ki: Bize Hişam babasından tahdis etti, o İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Namaz kılmak için ne güneşin doğuş vaktini ne de batış vaktini beklemeye kalkışmayın. Çünkü o şeytanın iki boynuzu ile (iki boynuzu arasında) doğar"* buyurdu.[467]

467 Buhari, 582 -muhtasar olarak-, 3272; Nesai, 570; Tuhfetul Eşraf, 7322

١٩٢٣-٢٩١/٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح -وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي وَابْنُ بِشْرٍ قَالُوا جَمِيعًا- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا بَدَا حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخِّرُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَبْرُزَ وَإِذَا غَابَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخِّرُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَغِيبَ

1923-291/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, (H.) Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis etti, bize babam ve İbn Bişr tahdis edip hepsi birlikte dediler ki: Bize Hişam babasından tahdis etti, o İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Güneşin kaşı göründüğü zaman iyice ortaya çıkıncaya kadar namazı tehir ediniz. Güneşin kaşı battığı zaman da güneş (tamamen) batıncaya kadar namazı geciktiriniz"* buyurdu.[468]

Şerh

(1922) *"Namazınızı güneşin doğuş ve batış vaktini araştırırcasına o vakte kadar bırakmayın, çünkü o şeytanın iki boynuzu ile doğar."* Bu ibare asıl nüshalarda bu şekilde *"şeytanın iki boynuzu ile"* şeklindedir. İbn Ömer'in rivayet ettiği hadis ile Amr b. Abse'nin rivayet ettiği hadiste ise: *"Şeytanın iki boynuzu arasında"* şeklindedir. Denildiğine göre şeytanın iki boynuzundan kasıt onun taraftarları ve ona uyan kimselerdir. Gücünün, galebesinin ve fesadının yayılması olduğu da söylenmiştir. Bir diğer açıklamaya göre iki boynuz başın iki tarafıdır ve ifade zahiri üzeredir. Daha kuvvetli olan açıklama da budur. Bunlar derler ki: Yani o bu vakitlerde başını güneşe oldukça yaklaştırır, böylelikle güneşe secde eden kafirleri şekil itibari ile ona secde eder gibi görürsün. İşte o vakit onun ve zürriyetinin açık bir tasallutu sözkonusu olur ve namaz kılan kimselerin aleyhine namazlarını karıştırma imkanını bulurlar. Namazı korumak maksadı ile bu zamanlarda namaz kılmak mekruh görülmüştür. Tıpkı şeytanın barınakları olan yerde namaz kılmanın hoş görülmediği gibi.

Ebu Davud ile Nesai'nin kaydettikleri Amr b. Avse hadisinin bir rivayetinde: *"Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasında doğar ve kafirler ona namaz kılarlar"* denilmektedir. Müslim'in bazı asıl nüshalarında yer alan İbn Ömer hadisinde ise "bikarmeyişşeytan" diye şeytan lafzı elif lam ile (marife olarak) gelmiştir. Ona şeytan adının verilmesi ise isyanda direnmesi ve azgınlığından dolayıdır. Her bir azgın ve başkaldırana şeytan denilir. Daha güçlü

468 1922 nolu hadisin kaynakları

görülen bu kelimenin "şekana"den türediğidir. Bu da uzaklaşmayı ifade eder. Şeytan da hayırdan ve rahmetten uzaklığından ötürü bu ismi almıştır. Helak olmak ve yanmak anlamını ifade eden "şeka" dan türediği de söylenmiştir.

(1923) *"Güneşin kaşı göründüğü vakit..."* burada göründü anlamı verilen "beda" lafzının son harfi hemze değildir. Çıktığı, göründüğü zaman demektir. Kaşından kasıt ise onun kenarıdır. Yani güneş açıkça görününceye kadar namaz kılmayın, demektir. Maksat ise daha önce açıklandığı gibi yükselmesidir.

١٩٢٤-٢٩٢/٨- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ خَيْرِ بْنِ نُعَيْمٍ الْحَضْرَمِيِّ عَنِ ابْنِ هُبَيْرَةَ عَنْ أَبِي تَمِيمٍ الْجَيْشَانِيِّ عَنْ أَبِي بَصْرَةَ الْغِفَارِيِّ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَصْرَ بِالْمُخَمَّصِ فَقَالَ إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ عُرِضَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَضَيَّعُوهَا فَمَنْ حَافَظَ عَلَيْهَا كَانَ لَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَهَا حَتَّى يَطْلُعَ الشَّاهِدُ وَالشَّاهِدُ النَّجْمُ

1924-292/8- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti. Bize Leys, Hayr b. Nuaym el-Hadrami'den tahdis etti, o İbn Hubeyre'den o Ebu Temim el-Ceyşânî'den o Ebu Basra el-Gıfari'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize el-Muhammas denilen yerde ikindi namazını kıldırdı ve şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bu namaz sizden öncekilere de arz edilmişti de onlar bunu kaybetmişti. Kim bu namazı muhafaza edecek olursa ona ecri iki defa verilir. Şahit çıkıncaya kadar sonrasında da namaz yoktur."* -Şahit ise yıldızdır.-[469]

١٩٢٥-.../٩- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ- حَدَّثَنَا أَبِي عَنِ ابْنِ إِسْحَقَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ خَيْرِ بْنِ نُعَيْمٍ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هُبَيْرَةَ السَّبَائِيِّ وَكَانَ ثِقَةً عَنْ أَبِي تَمِيمٍ الْجَيْشَانِيِّ عَنْ أَبِي بَصْرَةَ الْغِفَارِيِّ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَصْرَ بِمِثْلِهِ

1925-.../9- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Yakub b. İbrahim tahdis etti, bize babam İbn İshak'dan şöyle dediğini tahdis etti, bana Yezid b. Ebu Habib, Hayr b. Nuaym el-Hadrami'den tahdis etti, o Abdullah b. Hubeyre es-Sebei'den -ki sika (güvenilir) bir ravi idi- tahdis etti, o Ebu Temim

469 Nesai, 520; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3445

el-Ceyşani'den o Ebu Basra el-Gıfari'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize ikindi namazını kıldırdı, deyip hadisi aynen rivayet etti.[470]

١٩٢٦-٢٩٣/١٠- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُلَيٍّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ الْجُهَنِيَّ يَقُولُ ثَلَاثُ سَاعَاتٍ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنْهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ أَوْ أَنْ نَقْبُرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَازِغَةً حَتَّى تَرْتَفِعَ وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ حَتَّى تَمِيلَ الشَّمْسُ وَحِينَ تَضَيَّفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ

1926-293/10- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb, Musa b. Uley'den tahdis etti, o babasından şöyle dediğini rivayet etti. Ukbe b. Âmir el-Cuheni'yi şöyle derken dinledim: Üç vakit vardı ki Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bu vakitlerde namaz kılmayı yahut da ölülerimizi gömmeyi nehyederdi: Güneş yükselinceye kadar aydınlığıyla çıktığı zaman, güneş (batıya) meyledinceye kadar öğle zamanında tepede durduğu zaman ve güneş tamamen batıncaya kadar batmaya yaklaştığı zaman.[471]

Şerh

(1924-1926 numaralı hadisler)

(1924) "İbn Hubeyre" Abdullah b. Hubeyre el-Hadrami el-Mısri olup ikinci rivayette adını zikretmiş bulunmaktadır.

"Ebu Temim el-Cevşani Ebu Basra'dan" Ceyşan'a nisbetlidir. Ceyşan, Yemen'de bilinen bir kabiledir. Ebu Temim'in adı da Abdullah b. Malik'dir.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize ikindi namazını el-Muhannas da kıldırdı." bilinen bir yer adıdır.

"Şüphesiz bu namaz sizden öncekilere de arz edildi..." Burada da ikindi namazının fazileti ve bu namazın kılınması için oldukça teşvikde bulunulduğu anlaşılmaktadır.

(1926) "Musa b. Uley" meşhur olan okuyuşa göre ayn harfi ötrelidir. Fethalı okuğunda (Ali) şeklinde söylenmiştir. Adı Musa b. Uley b. Rebâh el-Lahmî'dir.

470 1924 nolu hadisin kaynakları
471 Ebu Davud, 3192; Tirmizi, 1030; Nesai, 559, 564, 2012; İbn Mace, 1519; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9939

"Öğle zamanı tepede olduğu zaman" zahîra, güneşin tam tepede olduğu hali ifade eder. Yani öğle vakti ayakta duran bir kimsenin doğu tarafında da batı tarafında da bir gölgesinin kalmadığı zaman kastedilmektedir.

Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu vakitlerde namaz kılmamızı da yahut ölülerimizi gömmemizi de nehyederdi. Kimi ilim adamı burada kabirden kastın cenaze namazı olduğunu söylemiş ise de bu zayıf görüştür. Çünkü bu vakitte cenaze namazı kılmanın mekruh olmadığı icma ile kabul edilmiştir. Dolayısı ile hadisin icmaa aykırı bir şekilde açıklanması da caiz olmaz. Doğrusu bunun bu vakitlere kadar ölüyü gömmeyi kasten geciktirmek demek olduğudur. Nitekim ikindi namazını da mazeretsiz olarak kasten güneş ışıklarının sararmaya başladığı vakte kadar geciktirmek mekruhtur ve bu daha önce sahih hadiste "kalkar da dört rekat gagalayıverir" şeklinde belirtildiği üzere münafıkların namazıdır. Eğer kasti olmaksızın bu vakitlerde defnetmek sözkonusu olursa bu mekruh olmaz.

٥٢/١٥٩- بَاب إِسْلَامِ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ

52/159- AMR BİN ABESE'NİN MÜSLÜMAN OLUŞU BABI

١٩٢٧-١/٢٩٤- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْمَعْقِرِيُّ- حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ- حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ- حَدَّثَنَا شَدَّادُ بْنُ عَبْدِ اللهِ أَبُو عَمَّارٍ وَيَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ عِكْرِمَةُ وَلَقِيَ شَدَّادٌ أَبَا أُمَامَةَ وَوَاثِلَةَ وَصَحِبَ أَنَسًا إِلَى الشَّامِ وَأَثْنَى عَلَيْهِ فَضْلًا وَخَيْرًا عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ عَمْرُو بْنُ عَبَسَةَ السُّلَمِيُّ كُنْتُ وَأَنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَظُنُّ أَنَّ النَّاسَ عَلَى ضَلَالَةٍ وَأَنَّهُمْ لَيْسُوا عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَعْبُدُونَ الْأَوْثَانَ فَسَمِعْتُ بِرَجُلٍ بِمَكَّةَ يُخْبِرُ أَخْبَارًا فَقَعَدْتُ عَلَى رَاحِلَتِي فَقَدِمْتُ عَلَيْهِ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُسْتَخْفِيًا جُرَءَاءُ عَلَيْهِ قَوْمُهُ فَتَلَطَّفْتُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَيْهِ بِمَكَّةَ فَقُلْتُ لَهُ مَا أَنْتَ قَالَ أَنَا نَبِيٌّ فَقُلْتُ وَمَا نَبِيٌّ قَالَ أَرْسَلَنِي اللهُ فَقُلْتُ وَبِأَيِّ شَيْءٍ أَرْسَلَكَ قَالَ أَرْسَلَنِي بِصِلَةِ الْأَرْحَامِ وَكَسْرِ الْأَوْثَانِ وَأَنْ يُوَحَّدَ اللهُ لَا يُشْرَكُ بِهِ شَيْءٌ قُلْتُ لَهُ فَمَنْ مَعَكَ عَلَى هَذَا قَالَ حُرٌّ وَعَبْدٌ قَالَ وَمَعَهُ يَوْمَئِذٍ أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ مِمَّنْ آمَنَ بِهِ فَقُلْتُ إِنِّي مُتَّبِعُكَ قَالَ إِنَّكَ لَا تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ يَوْمَكَ هَذَا أَلَا تَرَى حَالِي وَحَالَ النَّاسِ وَلَكِنْ ارْجِعْ إِلَى أَهْلِكَ فَإِذَا سَمِعْتَ بِي قَدْ ظَهَرْتُ فَأْتِنِي

قَالَ فَذَهَبْتُ إِلَى أَهْلِي وَقَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ وَكُنْتُ فِي أَهْلِي فَجَعَلْتُ أَتَخَبَّرُ الْأَخْبَارَ وَأَسْأَلُ النَّاسَ حِينَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ حَتَّى قَدِمَ عَلَيَّ نَفَرٌ مِنْ أَهْلِ يَثْرِبَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ فَقُلْتُ مَا فَعَلَ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَقَالُوا النَّاسُ إِلَيْهِ سِرَاعٌ وَقَدْ أَرَادَ قَوْمُهُ قَتْلَهُ فَلَمْ يَسْتَطِيعُوا ذَلِكَ فَقَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَعْرِفُنِي قَالَ نَعَمْ أَنْتَ الَّذِي لَقِيتَنِي بِمَكَّةَ قَالَ فَقُلْتُ بَلَى فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَمَّا عَلَّمَكَ اللَّهُ وَأَجْهَلُهُ أَخْبِرْنِي عَنْ الصَّلَاةِ قَالَ صَلِّ صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنْ الصَّلَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَتَّى تَرْتَفِعَ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ حِينَ تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى يَسْتَقِلَّ الظِّلُّ بِالرُّمْحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنْ الصَّلَاةِ فَإِنَّ حِينَئِذٍ تُسْجَرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَقْبَلَ الْفَيْءُ فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنْ الصَّلَاةِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ قَالَ فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَالْوُضُوءَ حَدِّثْنِي عَنْهُ قَالَ مَا مِنْكُمْ رَجُلٌ يُقَرِّبُ وَضُوءَهُ فَيَتَمَضْمَضُ وَيَسْتَنْشِقُ فَيَنْتَثِرُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ وَفِيهِ وَخَيَاشِيمِهِ ثُمَّ إِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ مِنْ أَطْرَافِ لِحْيَتِهِ مَعَ الْمَاءِ ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا يَدَيْهِ مِنْ أَنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ ثُمَّ يَمْسَحُ رَأْسَهُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا رَأْسِهِ مِنْ أَطْرَافِ شَعْرِهِ مَعَ الْمَاءِ ثُمَّ يَغْسِلُ قَدَمَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا رِجْلَيْهِ مِنْ أَنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ فَإِنْ هُوَ قَامَ فَصَلَّى فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَمَجَّدَهُ بِالَّذِي هُوَ لَهُ أَهْلٌ وَفَرَّغَ قَلْبَهُ لِلَّهِ إِلَّا انْصَرَفَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ فَحَدَّثَ عَمْرُو بْنُ عَبَسَةَ بِهَذَا الْحَدِيثِ أَبَا أُمَامَةَ صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ أَبُو أُمَامَةَ يَا عَمْرَو بْنَ عَبَسَةَ انْظُرْ مَا تَقُولُ فِي مَقَامٍ وَاحِدٍ يُعْطَى هَذَا الرَّجُلُ فَقَالَ عَمْرٌو يَا أَبَا أُمَامَةَ لَقَدْ كَبِرَتْ سِنِّي وَرَقَّ عَظْمِي وَاقْتَرَبَ أَجَلِي وَمَا بِي حَاجَةٌ أَنْ أَكْذِبَ عَلَى اللَّهِ وَلَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ لَوْ لَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا حَتَّى عَدَّ سَبْعَ مَرَّاتٍ مَا حَدَّثْتُ بِهِ أَبَدًا وَلَكِنِّي سَمِعْتُهُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ

1927-294/1- Bana Ahmed b. Cafer el-Ma'kirî de tahdis etti, bize Nadr b. Muhammed tahdis etti, bize İkrime b. Ammar tahdis etti, bize Şeddad b. Abdullah Ebu Ammar ve Yahya b. Ebu Kesir, Ebu Umame'den tahdis etti. -İkrime dedi ki: Şeddad, Ebu Umame ve Vasile ile karşılaşmış, Şam'da da Enes ile arkadaşlığı olmuştur. Ayrıca onun faziletinden söz etmiş ve onu hayırla yad edip övmüştür.- Ebu Umame dedi ki: Amr b. Abese es-Sülemi dedi ki: Ben cahiliye döneminde iken insanların dalalet üzere olduklarını ve putlara ibadet eden halleri ile (hak adına) bir şeye sahip olmadıklarını düşünüyordum. Derken Mekke'de bir adamın bazı haberler verdiğini işittim. Bunun üzerine bineğimin sırtına bindim, onun yanına gittim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gizlenip saklanmakta olduğunu, kavminin ise ona karşı cüretkarlık gösterdiklerini gördüm. Bu sebeble kendimi gizleyip saklayarak kimseye fark ettirmemeye çalıştım. Nihayet Mekke'de iken onun yanına girebildim.

Kendisine: Sen nesin? dedim. O: *"Ben bir Nebi'yim"* dedi. Ben: Nebi nedir? dedim. O: *"Allah beni Rasul olarak gönderdi"* dedi. Ben: Senin ile neyi gönderdi, dedim. O: *"Beni akrabalık bağını gözetmek, putları kırmak, Allah'ın tevhid edilmesi ve O'na hiçbir şeyin ortak koşulmaması emri ile gönderdi"* dedi. Ben: Bu yolda seninle birlikte kim var, dedim. O: *"Hür bir kimse ile köle bir kimse"* dedi.

(Amr) dedi ki: O gün onunla birlikte kendisine iman edenler arasında Ebu Bekir ve Bilal vardı.Ben: Ben sana uymak istiyorum, dedim. O: *"Hayır, bugün senin buna gücün yetmez, benim halimi ve insanların durumunu görmüyor musun? Ama ehlin arasına geri dön, benim açığa çıktığımı (açıktan davette bulunduğumu) işitecek olursan yanıma gel"* buyurdu. Bunun üzerine ben de ailemin yanına döndüm.

Derken Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldi. O sırada ailem arasında bulunuyordum. O Medine'ye gelince bu sefer haberleri yoklamaya, insanlara (ona dair) soru sormaya başladım. Nihayet Medine ahalisinden Yesriblilerden bir topluluk yanıma geldi. Ben: Şu Medine'ye gelen adam ne yaptı? dedim. Gelenler: İnsanlar hızlıca etrafında toplanıyorlar, kavmi onu öldürmek istemişti de buna güçleri yetmedi, dediler.

Bunun üzerine Medine'ye gittim, huzuruna girdim. Ey Allah'ın Rasulü! Beni tanıyor musun? dedim: O: *"Evet, sen Mekke'de benimle karşılaşan kişisin"* buyurdu. Ben de: Evet, dedim. Sonra: Ey Allah'ın Nebisi! Allah'ın sana öğrettiği benim ise bilmediğim hususları bana haber ver. Bana namazdan haber ver, dedim.

O da şöyle buyurdu: *"Sabah namazını kıl, sonra güneş doğuncaya hatta yükselinceye kadar namaz kılma. Çünkü güneş doğduğu zaman şeytanın iki boynuzu arasında doğar ve o vakitte kafirler ona secde ederler. Sonra mızrağın gölgesi doğuya ve batıya kaymadığı, güneşin tam tepede bulunduğu vakte kadar namaz kılabilirsin. Çünkü namaz şahid olunan ve hazır olunandır. Bu vakitten sonra namaz kılma, çünkü o vakitte cehennem kızdırılır, gölge dönüp gelince yine namaz kıl. Çünkü namaza şahit olunur, hazır olunur. İkindi namazını kılıncaya kadar (namazını kılabilirsin) sonra güneş batıncaya kadar namaz kılma. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasında batar ve o vakit kafirler de ona secde eder."*

(Amr) dedi ki: Ey Allah'ın Nebisi! Ya abdest? Bana ondan da söz et, dedim. Şöyle buyurdu: *"Sizden bir kimse abdest suyunu yaklaştırıp (abdest alıp) ağzına su alıp çalkalar, burnuna su alıp burnunu temizleyecek olursa mutlaka yüzünün, ağzının ve burun deliklerinin günahları akıp gider. Sonra Allah'ın kendisine emrettiği şekilde yüzünü yıkarsa şüphesiz yüzünün günahları da su ile birlikte sakalının etrafından akar. Sonra ellerini dirseklerine kadar yıkarsa mutlaka su ile birlikte ellerinin günahları parmak uçlarından akıp gider. Sonra başına mesh ederse mutlaka başının günahları su ile birlikte saçının uçlarından akar, gider. Sonra ayaklarını topuklarına kadar yıkarsa şüphesiz ayaklarının günahları su ile birlikte parmak uçlarından akıp gider. Eğer kalkıp namaz kılar, Allah'a hamd ve senada bulunup Allah'a layık olduğu şekli ile şanını yüceltir, kalbini (başka şeylerden uzaklaştırarak boşaltıp) kalbi ile yalnız Allah'a yönelirse mutlaka annesinin kendisini doğurduğu günkü şekli ile günahından uzaklaşmış olur."*

Amr b. Abese bu hadisi Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından Ebu Umame'ye tahdis etti. Ebu Umame kendisine: Ey Amr b. Abese! Söylediklerine bir dikkat et. Tek bir makama karşılık mı bu adama bunlar verilir? deyince Amr şöyle dedi: Ey Ebu Umame! Gerçekten yaşlandım, kemiğim inceldi, ecelim de yaklaştı. Ne Allah'a ne de Allah'ın Rasulü'ne yalan söylemeye ihtiyacım var. Ve eğer ben bunu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir, iki, üç defa -bu şekli ile yedi defa saydı- işitmemiş olsaydım ebediyyen bu hadisi rivayet etmezdim. Ama ben bunu bundan daha çok defa dinlemişimdir, dedi.[472]

Şerh

"Bize Ahmed b. Cafer el-Ma'kirî tahdis etti." Makir'e mensubtur. Makir, Yemen taraflarında bir yerin adıdır.

472 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10759

"Kavmi ona karşı cüretkâr idi." Bütün asıl nüshalarda cüretten türeyen hemzeli cüretkâr anlamındaki "cerî"in çoğulu olarak "cürea" şeklindedir. Cüret ise, ileri gitmek ve zulümle hegemonya kurmak demektir. Humeydi ise el-Cehm Beyne Sahihayn adlı eserinde bu lafzı "firaa" şeklinde zikretmiştir ki bu da öfkeli, kızgın, gamlı, kederli kimseler artık ona karşı sabır ve tahammül edemeyecekleri ve bu halleri de bedenlerinde iz bırakacak şekilde görüldüğü bir hali anlatır. Ama doğrusu bu lafzın cim harfi ile cürea şeklinde olduğudur.

"Ona: Sen nesin, dedim" ibaresi asıl yazmalarda "ma ente: sen nesin" şeklindedir. "Men ente: Sen kimsin" dememesinin sebebi ise ona zatı hakkında değil sıfatı hakkında soru sormuş olmasından dolayıdır. Sıfat ise akıl sahibi olmayan varlıklar arasındadır.

"Beni akrabalık bağını gözetmek... ile gönderdi" Burada akrabalık bağlarını koruyup gözetmenin teşvik edildiğine dair açık bir delalet bulunmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) akrabalık bağını tevhid ile birlikte zikretmiştir. Ona cüzi meseleleri zikretmeyip sadece önemli olanlarını söyledi ve işe akrabalık bağını gözetmek (sıla-i rahim) ile başladı.

"O gün onunla birlikte Ebu Bekir ve Bilal vardı" ibaresi her ikisinin faziletine delildir. Bunların ilk müslüman olanlar olduklarını söyleyenler de bunu delil gösterebilirler.

"Ben: Ben sana uymak istiyorum, dedim... O zaman yanıma gel, buyurdu" Yani ben ona: İslam'ı burada açığa çıkarmak ve seninle ikamet etmek üzere sana uyuyorum, dedim. Allah Rasulü: Müslümanların gücü zayıf olduğundan ötürü ve biz Kureyş kafirlerinin sana yapacakları eziyetlerden korktuğumuz için buna gücümüz yetmez ama sen ecrini almış bulunuyorsun, müslümanlığını sürdürmeye devam et ve kavmine geri dön. Bulunduğun yerde müslümanlığını sürdür. Nihayet benim açığa çıktığımı (güçlendiğini) öğrendiğin zaman yanıma gel, demektir.

Bu ifadeler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir mucizesini ihtiva etmektedir ki o da onun bir gün gelip açığa çıkıp güçleneceğini ona haber vermesi mucizesidir.

"Ey Allah'ın Rasulu! Beni tanıdın mı? dedim... Evet, dedi" bundan daha öncesinde olumsuzluk ifadesi geçmemiş olsa bile (olumlu anlamda) "belâ" ile cevap vermenin doğru olduğu ve bu lafız ile bir şeyi doğrulamanın da sahih olacağı anlaşılmaktadır, mezhebimizin sahih görüşü de budur. Bazı mezheb alimlerimiz ise ondan önce olumsuz bir ifadenin geçmesini şart koşmuşlardır.

"Ey Allah'ın Rasulü! Bana, sana Allah'ın öğrettiklerinden haber ver, dedim" Yani bana Onun hükmünü, o hükmün niteliklerini bildir ve onu bana açıkla.

"Sabah namazını kıl, sonra... namaz kılma" Burada sabah namazından sonra namaz kılma yasağının güneşin bizzat doğması ile sona ermediği aksine güneşin yükselmesinin de bir zorunluluk olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu daha önce açıklanmıştı.

"Çünkü namaza tanık olunur ve hazır bulunulur." Melekler namazda hazır olurlar. Bu sebeble kabul edilme ihtimali ve rahmetin gerçekleşme ihtimali daha yüksektir.

"Mızrağın gölgesi doğuya ve batıya kaymadan... Çünkü namaza tanık olunur, hazır bulunulur." Mızrağın gölgesinin doğuya ya da batıya kaymamasının anlamı doğu ve batı tarafında değil de gölgesinin kuzey tarafında, onun tam karşısında bulunması halidir. Bu da istiva halinde böyledir.

Hadis-i şerifde güneşin zevali sona erinceye kadar o vakitte namaz kılmak açıkça yasaklanmış bulunmaktadır. Şafii'nin ve ilim adamlarının büyük çoğunluğunun görüşü de budur. Ancak Şafii, cuma günündeki istiva halini istisna etmiş bulunmaktadır. Burada Kadı Iyaz'ı, hem bu hadisin açıklaması hem de ilim adamlarının görüşleri ile ilgili şaşırtıcı bazı açıklamaları vardır. Buna dikkat çekişimizin sebebi bu açıklamalara kanılmamasıdır.

*"Cehennemin kızdırılması"*nın manası ise cehennem ateşinin ileri derecede körüklenip yakılıp kızdırılmasıdır.

Arap dili bilginleri "cehennem"in arapça mı yoksa arapça dışındaki bir dilden mi alınmış bir isim olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Bunun "yuhumet" den türetilmiş arapça bir isim olduğu söylenmiştir. Bu ise görünüşün çirkin olması, hoş olmaması demektir. Bunun arapların kullandıkları derin kuyu anlamındaki "birul ciham" dan alındığı da söylenmiştir. Buna göre cehennem lafzı özel isim ve müennes olduğundan dolayı munsarıf değildir. Çoğunluk ise bu kelime Arapçalaştırılmış, arapça olmayan bir isimdir. Alem ve ucme (özel isim ve arapçadan başka bir dilden gelmiş) olmasından dolayı ise munsarıf değildir.

"Gölge gelince namaz kıl..." Gölgenin gelmesi, doğu tarafında görülmesi, kayması demektir. Gölge (fey) zevalden sonrası hakkında kullanılan özel bir tabirdir. Zıl (yine gölge anlamında) lafzı ise hem zevalden öncesi hem de sonrası hakkında kullanılır. Bununla ilgili oldukça güzel açıklamalar vardır ki bunları Tehzibu'l-Esma adlı eserimde genişçe kaydetmiş bulunmaktayım.

"İkindi namazını kılıncaya kadar" bu ifadeden yasağın ikindi vaktinin girmesi ile girmediği aynı zamanda başka bir kimsenin namazı ile de girmediğine delil bulunmaktadır. Mekruh oluş ise her kişi için ikindi namazını kılmasından sonra sözkonusudur. Öyleki eğer ikindi namazını ilk vaktinden sonra kılacak olursa ikindi namazından önce nafile kılmak onun için mekruh olmaz.

"Burnuna su çekip onu dışarı çıkarırsa" yani burnuna aldığı suyu atarsa, buna dair açıklamalar taharet bahsinde geçmiş bulunmaktadır.

"Mutlaka günahları yüzünden, ağzından ve burun deliklerinden akar." Bu şekilde "harrat: akar" olarak zapt ettiğimiz gibi. Kadı Iyaz da İbn Cafer dışında bütün ravilerden böylece nakletmiştir. İbn Ebu Cafer ise bunu cim harfi ile "cerat: akar" diye rivayet etmiştir. Birincisinin anlamı düşer olup ikincisinin anlamı da açıktır. Günahlardan maksat ise küçük günahlardır. Daha önce taharet bölümünde geçtiği gibi büyük günahlardan uzak kalındığı taktirde demektir.

"Hayaşim: burun delikleri" "hayşum"un çoğulu olup burnun dik kısmı demektir. Hayaşim'in burnun dibinde burun ile dimağ arasında ince kemikler (kıkırdaklar) olduğu da söylenmiştir. Daha başka açıklamalar da yapılmıştır.

"Sonra ayaklarını yıkar" buradan bütün ilim adamlarının farz olan ayakların yıkanmasıdır, şeklindeki görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Şia ise farz olan onları meshetmektir derken, İbn Cerir, ikisi arasında muhayyerdir demiş. Zahiri alimlerinden kimisi ise hem yıkamak hem meshetmek icab eder demişlerdir.

"Eğer ben bunu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *bir yahut iki defa... ama ben bunu kendisinden bundan daha çok sayıda işitmiştim."* Bu sözlerin açıklaması şu açıdan zor görülebilir: Bu ifadelerin zahirinden onun ancak yedi defadan daha fazla bir hadisi işitmiş olanın hadisi rivayet edebileceği kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki bilinen şu ki, bir hadisi sadece bir defa dinlemiş olan kimsenin onu rivayet etmesi caiz olur. Hatta eğer muayyen olarak o rivayete ihtiyaç olursa o rivayeti nakletmesi ona vaciptir. Buna şu şekilde cevap verilir: Yani eğer ben bu hadisin doğruluğundan muhakkak olarak emin olmayıp kesinlikle buna kanaat getirmemiş olsaydım, ben bunu asla nakletmezdim. Onun bu kadar defayı sözkonusu etmesi ise halinin şeklini beyan etmek içindir. Yoksa bunun şart olduğunu anlatmak istememiştir. Allah en iyi bilendir.

٥٣/١٦٠- بَاب لَا تَتَحَرَّوْا بِصَلَاتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا

53/160- NAMÂZİNÎZ İÇİN GÜNEŞİN DOĞUŞUNU VE BATIŞINI ARAŞTIRIRCASINA GECİKTİRMEYİN BABI

١٩٢٨-١/٢٩٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا بَهْزٌ- حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ وَهِمَ عُمَرُ إِنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُتَحَرَّى طُلُوعُ الشَّمْسِ وَغُرُوبُهَا

1928-295/1- Bize Muhammed b. Hatim tahdis etti, bize Behz tahdis etti, bize Vuheyb tahdis etti, bize Abdullah b. Tavus, babasından tahdis etti, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer yanılmıştır. Çünkü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak (namaz kılmak için) güneşin doğuşunu ya da batışını araştırırcasına (geciktirmeyi) yasaklamıştır.[473]

١٩٢٩-٢/٢٩٦- وَحَدَّثَنَا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ لَمْ يَدَعْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ قَالَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَتَحَرَّوْا طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا فَتُصَلُّوا عِنْدَ ذَلِكَ

1929-296/2- Bize Hasan el-Hulvânî de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, İbn Tavus'dan haber verdi, o babasından, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikindiden sonra iki rekat kılmayı hiç bırakmadı.

(Tavus) dedi ki: Aişe dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Güneşin doğuşunu ve batışını araştırırcasına (namaz kılmayı geciktirip) tam o vakitte namaz kılmayın"* buyurmuştur.[474]

Şerh

"Ömer yanılmıştır" yani Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) kayıtsız ve şartsız olarak ikindiden sonra namaz kılmanın yasaklandığını rivayet etmekle yanılmıştır. Kadı Iyaz dedi ki: Aişe'nin böyle demesinin sebebi ise kendisinin

473 Nesai, 569; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16158

474 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16160

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ikindiden sonra iki rekat namaz kılmış olduğuna dair yaptığı rivayettir. Ömer'in rivayetini ise Ebu Said ve Ebu Hureyre de rivayet etmiştir. Müslim'deki rivayete göre de İbn Abbas birden çok kişinin bu hususu kendisine haber verdiğini söylemiştir.

Derim ki: Her iki rivayetin arası şöylece bulunup açıklanabilir: Araştırırcasına geciktirme rivayeti farz namazı bu vakte kadar geciktirmek hakkında kabul edilir, kayıtsız ve şartsız yasaklayıcı rivayet ise, sebebi olmayan namazlar hakkında kabul edilir.

٥٤/١٦١- بَاب مَعْرِفَةِ الرَّكْعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ كَانَ يُصَلِّيهِمَا النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ الْعَصْرِ

54/161- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN İKİNDİDEN SONRA KILDIĞI İKİ REKATI TANIMA BABI

١٩٣٠-١/٢٩٧- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَزْهَرَ وَالْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَرْسَلُوهُ إِلَى عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا اقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنَّا جَمِيعًا وَسَلْهَا عَنْ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ وَقُلْ إِنَّا أُخْبِرْنَا أَنَّكِ تُصَلِّينَهُمَا وَقَدْ بَلَغَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْهُمَا قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَكُنْتُ أَضْرِبُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ النَّاسَ عَلَيْهَا قَالَ كُرَيْبٌ فَدَخَلْتُ عَلَيْهَا وَبَلَّغْتُهَا مَا أَرْسَلُونِي بِهِ فَقَالَتْ سَلْ أُمَّ سَلَمَةَ فَخَرَجْتُ إِلَيْهِمْ فَأَخْبَرْتُهُمْ بِقَوْلِهَا فَرَدُّونِي إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ بِمِثْلِ مَا أَرْسَلُونِي بِهِ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَنْهَى عَنْهُمَا ثُمَّ رَأَيْتُهُ يُصَلِّيهِمَا أَمَّا حِينَ صَلَّاهُمَا فَإِنَّهُ صَلَّى الْعَصْرَ ثُمَّ دَخَلَ وَعِنْدِي نِسْوَةٌ مِنْ بَنِي حَرَامٍ مِنْ الْأَنْصَارِ فَصَلَّاهُمَا فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ الْجَارِيَةَ فَقُلْتُ قُومِي بِجَنْبِهِ فَقُولِي لَهُ تَقُولُ أُمُّ سَلَمَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْمَعُكَ تَنْهَى عَنْ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ وَأَرَاكَ تُصَلِّيهِمَا فَإِنْ أَشَارَ بِيَدِهِ فَاسْتَأْخِرِي عَنْهُ قَالَ فَفَعَلَتْ الْجَارِيَةُ فَأَشَارَ بِيَدِهِ فَاسْتَأْخَرَتْ عَنْهُ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ يَا بِنْتَ أَبِي أُمَيَّةَ سَأَلْتِ عَنْ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ إِنَّهُ أَتَانِي نَاسٌ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ بِالْإِسْلَامِ مِنْ قَوْمِهِمْ فَشَغَلُونِي عَنْ الرَّكْعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ فَهُمَا هَاتَانِ

1930-297/1- Bana Harmele b. Yahya et-Tucîbî tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb tahdis etti, bana Amr -ki o b. Haris'dir- Bukeyr'den haber verdi, o İbn Abbas'ın azadlısı Kureyb'den rivayet ettiğine göre Abdullah b. Abbas, Abdurrahman b. Ezher ve Misver b. Mahreme, kendisini Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe'ye gönderip: Hepimizden ona selam söyle ve kendisine ikindiden sonraki iki rekata dair sor ve: Bize verilen habere göre sen bu iki rekatı kılıyormuşsun. Yine bize ulaştığına göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bu iki rekatın kılınmasını yasaklamıştı de, dediler.

İbn Abbas dedi ki: Hatta ben Ömer b. el-Hattab ile birlikte bu namaz dolayısı ile insanları dövüyordum.

Kureyb dedi ki: Aişe'nin huzuruna girdim ve bana söylememi söylediklerini ona söyledim. O: Um Seleme'ye sor, dedi. Ben de çıkıp yanlarına gittim ve onlara Aişe'nin söylediklerini bildirdim. Onlar da beni Aişe'ye gönderdiklerinde söylememi istedikleri şeylerin aynısını Um Seleme'ye söylemek üzere gönderdiler.

Um Seleme bunun üzerine dedi ki: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önceleri bu iki rekatı kılmayı yasakladığını duydum. Sonra kendisinin bu iki rekatı kıldığını gördüm. Onları ne zaman kıldığına gelince, o ikindiyi kıldıktan sonra yanıma girdi, o sırada yanımda ensardan Haramoğulları kabilesinden bazı kadınlar vardı. İşte bu iki rekatı kıldı, bunun üzerine ben onun yanına bir kız gönderip şöyle dedim: Onun yanında dur ve ona de ki: Um Seleme: Ey Allah'ın Rasulü! Ben senin bu iki rekatın kılınmasını yasakladığını duyduğum halde senin bu iki rekatı kıldığını görüyorum, diyor de. Şayet eli ile işarette bulunursa ondan geri çekil.

Kız denileni yapınca Allah Rasulü eli ile işaret etti ve ondan geri çekildi. Namazını bitirince de şöyle buyurdu: *"Ebu Umeyye'nin kızı, ikindiden sonraki iki rekatı sordun. Gerçek şu ki bana Abdulkaysoğularından bazı kimseler kavimlerinin müslüman olduğunu söylemek üzere gelmişlerdi de beni meşgul ettiklerinden dolayı öğleden sonraki iki rekatı kılamamıştım. İşte bu iki rekat onlardır"* buyurdu.[475]

١٩٣١-٢٩٨/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ وَهُوَ ابْنُ أَبِي حَرْمَلَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ عَنْ السَّجْدَتَيْنِ اللَّتَيْنِ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

475 Buhari, 1223, 4372; Ebu Davud, 1273; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17571, 18207

يُصَلِّيهِمَا بَعْدَ الْعَصْرِ فَقَالَتْ كَانَ يُصَلِّيهِمَا قَبْلَ الْعَصْرِ ثُمَّ إِنَّهُ شُغِلَ عَنْهُمَا أَوْ نَسِيَهُمَا فَصَلَّاهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ ثُمَّ أَثْبَتَهُمَا وَكَانَ إِذَا صَلَّى صَلَاةً أَثْبَتَهَا قَالَ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ قَالَ إِسْمَعِيلُ تَعْنِي دَاوَمَ عَلَيْهَا

1931-298/2- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve Ali b. Hucr tahdis etti, İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail -ki o İbn Cafer'dir- tahdis etti, bize Muhammed -ki o İbn Ebu Harmele'dir- haber verip dedi ki: Bana Ebu Seleme'nin haber verdiğine göre o Aişe'ye Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ikindiden sonra kıldığı iki rekata dair soru sordu. O da şu cevabı verdi: Bu iki rekatı ikindiden önce kılardı, sonra meşguliyeti sebebi ile onları kılamadı, yahut onları unuttuğu için ikindiden sonra o iki rekatı kıldı. Sonra da onları sabitledi (onları kılmaya devam etti). Zaten o bir namazı kıldı mı ona devam ederdi.

-Yahya b. Eyyub dedi ki :İsmail dedi ki: Bu sözleri ile, o namazı devamlı kılardı, demek istemiştir.-[476]

١٩٣٢-٢٩٩/٣- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ -حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ عِنْدِي قَطُّ

1932-299/3- Bize Zuheyr b. Harb tahdis etti, bize Cerir tahdis etti, (H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, hepsi Hişam b. Urve'den o babasından, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımda ikindiden sonra iki rekat kılmayı asla terk etmiş değildi.[477]

Şerh

(1930-1932 numaralı hadisler)

(1930) "İbn Abbas dedi ki: Ömer b. el-Hattab ile birlikte bu namaz dolayısı ile insanları dövüyordum." Bazı asıl yazmalarda bu şekilde: "insanları dövüyordum" bazılarında da: "insanları bundan alıkoyuyordum" şeklindedir. Her ikisi de sahihtir, aralarında bir aykırılık yoktur. Kimi zaman bundan dolayı kılanları dövüyor, kimi zaman da dövmeksizin alıkoymakla yetiniyordu ya da dövmekle birlikte alıkoyuyordu. Bu yasağın kendisine ulaştığı kim-

476 Nesai, 577; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17752

477 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 16772 ve 16996

seleri dövdüğü, ulaşmadığı kimseleri de dövmeksizin alıkoyduğu da ihtimal dahilindedir. Zaten Müslim'den başka kaynaklarda, bu namazı kılmak sebebi ile elindeki küçük kamçı ile döverdi, denilmektedir.

Hadisin bu ibaresinde imamın yönetimi altındakiler lehine ihtiyatlı davranıp onları bidatlerden alıkoyacağı, şer'i yasaklardan uzak tutup bu sebebler dolayısı ile de onları ta'zir edebileceği (hafif cezalarla cezalandırabileceği) hükmü anlaşılmaktadır.

"Kureyb dedi ki: Ben de Aişe'nin huzuruna girdim ve ona kendisine söylemek üzere bana söylediklerini bildirdim... Tekrar beni Um Seleme'ye gönderdiler."

Buradan şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Alim bir kimseden önemli bir hususun tahkiki istenecek olursa, kendisinden başkasının bunu daha iyi bildiğini ya da esasını daha iyi tanıdığını biliyor ise mümkünse soru soran kimseleri o kişiye yönlendirmelidir.

2. Fazilet sahibi kimselerin üstünlükleri kabul edilmelidir.

3. Elçi olarak gönderilen bir kimsenin ihtiyacını görürken uyması gereken edebe ve kendisine izin verilmedik hususlarda başlıbaşına tasarrufta bulunmayacağına işaret edilmektedir. Bundan dolayı Kureyb kendi başına kalkıp Um Seleme'ye gitmemiştir. Çünkü kendisini gönderenler ancak Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanına göndermişti. Aişe kendisini Um Seleme'ye yönlendirince ve kendisi belli bir topluluğun elçisi olduğundan ötürü onlara geri dönmeden ve durumu bildirmeden onlar da onu Um Seleme'ye göndermeden kendisi kendi başına hareket edip gitmemiştir.

"Yanımda Ensardan Haramoğulları kabilesinden bazı kadınlar vardı." Haramoğulları'nın re harfi ile olduğu ve Haram ismi ile anlınların ensar arasında; Ze harfi ile Hizam ismi ile anılanların da Kureyşli oldukları daha önce defalarca belirtilmiş idi.

4. "Ona bir kız gönderdim" ibaresinde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in lafzından, sema yolu ile kesin bir şekilde öğrenebilme kudreti varken vahid haberin ve kadının verdiği haberin kabul edilebileceği de anlaşılmaktadır.

"Ona de ki: Um seleme... diyor" burada kendisinden Um Seleme diye söz edip künyesini zikrederek adı olan Hind'i söylemeyişinin sebebi ise, onun künyesi ile tanınmasıdır. Ayrıca ancak künyesi ile tanınıyor ise yahut çoğunlukla ancak onunla tanınabilecek kadar künyesi ile ün kazanmış ise, insanın kendi künyesini söylemesinde bir sakınca yoktur. İlk kocası olan Ebu

Seleme'den olma oğlu Seleme'nin adı ona künye olmuştur. Kendisi de sahabi idi. Onun hallerini annesinin Tehzibu'l-Esma'daki biyografisinde zikretmiş bulunmaktayım.

"Ben senin bu iki rekatın kılınmasını yasakladığını duyduğum halde senin bu iki rekatı kıldığını görüyorum" ifadesinde "senin... duyduğum halde" ibaresi aslında mazi anlamındadır. (Tercümede olduğu gibi) Bu ise mazi kastedilerek muzari lafzın kullanılması yönündendir. Yüce Allah'ın: *"Yüzünü evirip çevirdiğini görüyoruz"* (Bakara, 144) buyruğuna benzemektedir.

5. Bu ifadeden anlaşıldığı üzere başkasına uyan bir kimse uyduğu zatta onun izlediği bilinen yola ve alışkanlığına aykırı bir şey görecek olursa uygun bir surette onun hakkında soru sorması gerekir. Böylelikle eğer unutarak bunu yapmışsa ondan vazgeçer, kasten yapmış olup bunun özel bir sebebi varsa ona uyan kişi de bunu öğrenmiş ve ondan yararlanmış olur. Şayet özel bir durum ile ilgili ise bunu da öğrenmiş olur ve onun dışına çıkmaz.

6. Bu faydalı meseleler ile birlikte bundan başka bir hüküm daha anlaşılmaktadır. O da şudur: Soru sorma yolu ile fiillerin yahut sözlerin birbirleri ile çatışmasından ötürü sözkonusu olacak kötü zanda bulunmaktan kurtulmak ve tek bir yola bağlı kalmama gibi bir halden uzak kalınır.

7. "Eli ile işaret etti" namaz kılanın eli ile işarette bulunması ve benzeri hafif fiillerin namazı bozmadığı hükmü anlaşılmaktadır.

"Abdulkaysoğullarından bir takım kimseler gelip bana kavimlerinin müslüman olduklarını söylediler... İşte bu kıldığım o iki rekattir" Bundan da çeşitli hükümler anlaşılmaktadır. Bazıları şunlardır:

9. Öğlen namazının iki rekat sünneti farzından sonradır.

10. Ratip sünnetler eğer geçecek olursa kaza edilmeleri müstehaptır, mezhebimizde sahih olan da budur.

11. Sebebi bulunan bir namazın, namaz kılmanın yasaklandığı bir vakitte kılınması mekruh değildir. Mekruh olan ancak sebebi olmayan namazdır. İşte bu hadis de bu meselede bizim mezheb alimlerimizin temel dayanağıdır. Bizim bundan daha sahih bir delilimiz de yoktur. Bunun delaleti de açıkça ortadadır.

Şayet Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki rekati kılmaya devam etmiş olduğu halde sizin mezheb alimleriniz bu kanaatte değildir, denilecek olurlarsa biz de şöyle deriz: Mezheb alimlerimizin bu hususta iki görüşü vardır. Bu iki görüşü el-Mütevelli ve başkası nakletmiş bulunmaktadır. Birisi bu şekildedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in alışageldiği ratip bir sünneti eğer namaz

kılmanın yasak olduğu bir vakitte kazasını yapmışsa aynı vakitte onun gibi bir namazı devam edebilme hakkı vardır. Daha sahih ve daha meşhur olan ikinci görüşe göre ise böyle bir hakkı yoktur. Bu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerindendir. Bu husustaki ilk gündeki uygulaması ile delalet de hasıl olur.

Eğer bu, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait bir özelliktir denilecek olursa, biz de: Aslolan ona uymaktır ve bu hususta delil ortaya konulmadığı sürece özelliğinin sözkonusu olmadığıdır. Ama burada bir özelliğin bulunmadığına dair açıkça bir delalet bulunmaktadır. O da kendisi bunun öğle namazının sünneti olduğunu beyan etmiş olmakla birlikte bu fiil bana ait bir özelliktir dememiş olmasıdır. Susması ise ona uymanın caiz olduğu hususunda açık bir delildir, deriz.

Yine bunun ifade ettiği hükümlerden bir kısmı da şöyledir:

11. Gündüz namazı, gece namazı gibi ikişer rekat olarak kılınır. Bizim mezhebimiz de cumhurun mezhebi de budur, daha önce bu meseleyi açıklamış bulunmaktayız.

12. Maslahatlar ve görevler birbirleri ile çatışacak olurlarsa en önemli olanlarına başlanılır. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelenler ile İslam'a dair konuşmakla işe başlamış ve vakti geçinceye kadar öğle namazının sünnetini kılmamıştır. Çünkü onları irşad etmek, onları da kavimlerini de İslam'a hidayet etmek daha önemlidir.

(1931) "Aişe'ye Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ikindiden sonra kıldığı iki rekat hakkında sordum..." Bu hadis "iki secde" ile kastedilenin ikindiden önceki iki rekat sünnet olduğu hususunda açık bir delildir. Kadı Iyaz ise şöyle demektedir: Bu iki rekatın -iki hadisin birbirleri ile uyum arzetmesi için- Um Seleme'nin hadisinde olduğu gibi öğle namazının iki sünneti olarak yorumlanması gerekmektedir. Esasen öğle namazının iki rekat sünnetine ikindiden önceki iki rekat demek de sahihdir.

(1932) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) asla terk etmedi" kasıt ise Abdulkayslıların heyetinin geldiği günden sonra bu iki rekatı terk etmediğidir.

١٩٣٣-٣٠٠/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ح- وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَقَ الشَّيْبَانِيُّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ صَلَاتَانِ مَا تَرَكَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِي قَطُّ سِرًّا وَلَا عَلَانِيَةً رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ

1933-300/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ali b. Müshir tahdis etti, (H.) Bize Ali b. Hucr -ki lafız onundur- de tahdis etti, bize Ali b. Müshir haber verdi, bize Ebu İshak eş-Şeybani, Abdurrahman b. el-Esved'den haber verdi, o babasından, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim evimde iki rekat namazı gizli olsun, açık olsun kesinlikle terk etmedi: Sabahtan önceki iki rekat ile ikindiden sonraki iki rekatı.[478]

١٩٣٤-٣٠١/٥- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنِ الْأَسْوَدِ وَمَسْرُوقٍ قَالَا نَشْهَدُ عَلَى عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ مَا كَانَ يَوْمُهُ الَّذِي كَانَ يَكُونُ عِنْدِي إِلَّا صَلَّاهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي بَيْتِي تَعْنِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ

1934-301/5- Bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ebu İshak'dan tahdis etti, o Esved ve Mes'ud'dan şöyle dediklerini rivayet etti: Biz Aişe'nin şöyle dediğine şahitlik ederiz: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında kaldığı her günde mutlaka Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o iki rekatı evinde kılmıştır -bu sözleri ile ikindiden sonraki iki rekatı kastediyor-.[479]

٥٥/١٦٢- بَاب اسْتِحْبَابِ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ

55/162- AKŞAM NAMAZINDAN ÖNCEKİ İKİ REKATIN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

١٩٣٥-٣٠٢/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ فُضَيْلٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ عَنِ التَّطَوُّعِ بَعْدَ الْعَصْرِ فَقَالَ كَانَ عُمَرُ يَضْرِبُ الْأَيْدِي عَلَى صَلَاةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ وَكُنَّا نُصَلِّي عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقُلْتُ لَهُ أَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَّاهُمَا قَالَ كَانَ يَرَانَا نُصَلِّيهِمَا فَلَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا

478 Buhari, 592; Nesai, 576; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16009

479 Buhari, 593 -buna yakın-; Ebu Davud, 1279; Nesai, 575 -buna yakın-: Tuhfetul Eşraf, 16028 ve 17656

1935-302/1- Bize Ebu Bekir b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb birlikte İbn Fudayl'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl, Muhtar b. Fulful'dan tahdis edip dedi ki: Enes b. Malik'e ikindiden sonra tatavvu (nafile namazı) hakkında soru sordum. O şöyle dedi: Ömer ikindiden sonra bir namaz kılmak sebebi ile ellere vururdu. Ve biz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken güneş battıktan sonra ve akşam namazından önce iki rekat kılardık. Ben ona: Peki Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları kılar mıydı? dedim. O: Bizim bu iki rekatı kıldığımızı görüyor ama bize ne emreder ne de kılmamızı yasaklardı, dedi.[480]

١٩٣٦-٣٠٣/٢- وَحَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَهُوَ ابْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنَّا بِالْمَدِينَةِ فَإِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ لِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ ابْتَدَرُوا السَّوَارِيَ فَيَرْكَعُونَ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ الْغَرِيبَ لَيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ فَيَحْسِبُ أَنَّ الصَّلَاةَ قَدْ صُلِّيَتْ مِنْ كَثْرَةِ مَنْ يُصَلِّيهِمَا

1936-303/2- Bize Şeyban b. Ferruh da tahdis etti, bize Abdulvaris Abdulaziz'den -ki İbn Suhayb'dir- tahdis etti, o Enes b. Malik'den şöyle dediğini rivayet etti: Medine'de idik, müezzin akşam namazı için ezanı okudu mu onlar hemen direklerin arkasına gider ve iki rekat namaz kılıverirlerdi. O kadar ki yabancı bir adam mescide girecek olursa bu iki rekatı kılanların sayısının çokluğundan ötürü farzın kılınmış olduğunu zannederdi.[481]

٥٦/١٦٣- بَاب بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ

56/163- HER İKİ EZAN ARASINDA BİR NAMAZ VARDIR BABI

١٩٣٧-٣٠٤/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ وَوَكِيعٌ عَنْ كَهْمَسٍ قَالَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ الْمُزَنِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ قَالَهَا ثَلَاثًا قَالَ فِي الثَّالِثَةِ لِمَنْ شَاءَ

1937-304/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Usame ve Veki', Kehmes'den şöyle dediğini tahdis etti: Bize Abdullah b. Bureyde, Abdullah b. Muğaffel el-Müzeni'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah

480 Ebu Davud, 1282 -muhtasar olarak-; Tuhfetul Eşraf, 1576
481 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1058

(sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her iki ezan arasında bir namaz vardır"* buyurdu ve bu sözlerini üç defa tekrar etti. Üçüncüsünde de: *"Dileyen kimse için"* buyurdu.[482]

١٩٣٨-.../٢- وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فِي الرَّابِعَةِ لِمَنْ شَاءَ

1938-.../2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdu'la'lâ, el-Cureyrî'den tahdis etti, o Abdullah b. Bureyde'den, o Abdullah b. Muğaffel'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti. Ancak o rivayetinde: Dördüncüsünde: *"dileyen kimse için"* buyurdu, dedi.[483]

Şerh

(1935-1938 numaralı hadisler)

Bu bab(lar)da ashabın güneşin batışından sonra ve akşam namazından önce iki rekat namaz kıldıklarına dair (1935) hadis yer almaktadır. Bir rivayette ise (1936) "Onların bu namazı ezandan sonra kıldıkları" belirtilirken diğer hadisde (1937) *"her iki ezan arasında bir namaz vardır"* buyurulmaktadır. İki ezandan kasıt ise ezan ile kamettir.

Bu rivayetlerde akşam ile akşam namazı arasında iki rekat namaz kılmanın müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu mesele ile ilgili olarak mezheb alimlerimizin iki görüşü bulunmaktadır ki bunlardan daha meşhur olan görüşe göre bu müstehab değildir. Muhakkiklere göre bu iki görüşün daha sahih olanı ise bu hadisler sebebi ile müstehab olduğudur.

Mesele hakkında selefin iki görüşü vardır: Ashabdan ve tabiinin arasından bir topluluk ile müteahhirler arasından Ahmed ve İshak bu iki rekatın müstehab olduğunu kabul etmekle birlikte Ebu Bekir, Osman, Ali ve ashabdan daha başkaları ile Malik ve fukahanın çoğunluğu ise bunu müstehab görmemişlerdir. Nehaî ise bu bir bid'attir demiştir. Böyle diyenlerin delili ise, bu iki rekatın müstehab olduğunu kabul etmek, akşam namazını ilk vaktinden az da olsa geciktirmek sonucunu verir.

482 Buhari, 624, 627; Ebu Davud, 1283; Tirmizi, 185 -muhtasar olarak-; Nesai, 680; İbn Mace, 1162; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9658

483 1937 nolu hadisin kaynakları

Bazıları ise bu iki hadis ile ilgili olarak bunların mensuh olduklarını söyleyerek cevab vermeye kalkışmışlardır. Ama tercih edilen kanaat bu açık ve sarih hadisler dolayısı ile bu iki rekatın müstehab olduğudur. Buhari'nin Sahih'inde ise Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Akşamdan önce namaz kılın, akşamdan önce namaz kılın, akşamdan önce namaz kılın"* buyurdu. Üçüncüsünde ise *"dileyen kimse için"* buyurdu denilmektedir.

Buna itiraz edenlerin, akşam namazının gecikmesine sebeb olur, sözlerine gelince, bu sünnete aykırı bir hayalden ibarettir ve buna iltifat edilmez. Bununla birlikte bu iki rekatı kılmak çok az bir zaman alır ve bundan dolayı namaz ilk vaktinden ancak çok kısa bir süre gecikmiş olur.

Nesih iddiasını ileri sürenler ise anlamsız bir iddiada bulunmaktadırlar. Çünkü nesih yoluna ancak tevil yapma imkanını bulamadığımız, hadisleri birbirlerine telif edemediğimiz zaman ve tarihlerini bilmemiz halinde gidilir. Burada ise bunlardan hiçbirisi yoktur. Allah en iyi bilendir.

٥٧/١٦٤- بَاب صَلَاةِ الْخَوْفِ

57/164- KORKU NAMAZI BABI

١٩٣٩-١/٣٠٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ بِإِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَةً وَالطَّائِفَةُ الْأُخْرَى مُوَاجِهَةُ الْعَدُوِّ ثُمَّ انْصَرَفُوا وَقَامُوا فِي مَقَامِ أَصْحَابِهِمْ مُقْبِلِينَ عَلَى الْعَدُوِّ وَجَاءَ أُولَئِكَ ثُمَّ صَلَّى بِهِمْ النَّبِيُّ ﷺ رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ قَضَى هَؤُلَاءِ رَكْعَةً وَهَؤُلَاءِ رَكْعَةً

1939-305/1- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti... İbn Ömer dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) korku namazını iki gruptan birisine bir rekat olarak kıldırırken diğer grup düşmanın karşısında bulunuyordu. Sonra namazdan çıktılar ve arkadaşlarının bulundukları yerde yüzleri düşmana karşı durdular. Diğer grup da geldikten sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara da bir rekat kıldırdı, sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) selam verdi. Sonra bunlar da bir rekat, ötekiler de bir rekat kaza etti.[484]

484 Buhari, 4133; Ebu Davud, 1243; Tirmizi, 564; Nesai, 1537; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6931

١٩٤٠-.../٢- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ- حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الْخَوْفِ وَيَقُولُ صَلَّيْتُهَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِهَذَا الْمَعْنَى

1940-.../2- Bunu bana Ebu'r-Rabi' ez Zehrânî de tahdis etti, bize Fulayh, ez Zühri'den tahdis etti, o Salim b. Abdullah b. Ömer'den, o babasından rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in korku halindeki namazını anlatırken şöyle derdi: Ben bu namazı Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte kıldım, (deyip) bu manada hadisi rivayet etti.[485]

١٩٤١-٣٠٦/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ فَقَامَتْ طَائِفَةٌ مَعَهُ وَطَائِفَةٌ بِإِزَاءِ الْعَدُوِّ فَصَلَّى بِالَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً ثُمَّ ذَهَبُوا وَجَاءَ الْآخَرُونَ فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَةً ثُمَّ قَضَتْ الطَّائِفَتَانِ رَكْعَةً رَكْعَةً قَالَ وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ فَإِذَا كَانَ خَوْفٌ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَصَلِّ رَاكِبًا أَوْ قَائِمًا تُومِئُ إِيمَاءً

1941-306/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... İbn Ömer dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seferlerinden birisinde korku namazı kıl(dır)dı. Bir grup onunla birlikte namaza durdu. Diğer grup ise düşman karşısında idi. Kendisi ile birlikte olanlara bir rekat namaz kıldırdıktan sonra gittiler, diğerleri geldi ve onlara da bir rekat namaz kıldırdı. Sonra her iki grup birer rekat kaza etti.

İbn Ömer: Eğer bundan daha ileri derecede korku olursa binek üzerinde yahut ayakta olduğun halde ima yaparak namaz kıl, dedi.[486]

١٩٤٢-٣٠٧/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ فَصَفَّنَا صَفَّيْنِ صَفٌّ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَالْعَدُوُّ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ فَكَبَّرَ النَّبِيُّ ﷺ وَكَبَّرْنَا جَمِيعًا ثُمَّ رَكَعَ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ

485 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6903

486 Buhari, 943; Nesai, 1541; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8456

مِنْ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعًا ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي نَحْرِ الْعَدُوِّ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ ﷺ السُّجُودَ وَقَامَ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ وَقَامُوا ثُمَّ تَقَدَّمَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ وَتَأَخَّرَ الصَّفُّ الْمُقَدَّمُ ثُمَّ رَكَعَ النَّبِيُّ ﷺ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعًا ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ الَّذِي كَانَ مُؤَخَّرًا فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي نُحُورِ الْعَدُوِّ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ ﷺ السُّجُودَ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ فَسَجَدُوا ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ ﷺ وَسَلَّمْنَا جَمِيعًا قَالَ جَابِرٌ كَمَا يَصْنَعُ حَرَسُكُمْ هَؤُلَاءِ بِأُمَرَائِهِمْ

1942-307/4- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... Cabir b. Abdullah dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte korku namazı kıldım. Bizi iki saf halinde dizdi. Bir saf Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında idi, düşman ise bizimle kıble arasında bulunuyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tekbir alınca hepimiz tekbir aldık, sonra o rükûa vardı, biz de birlikte rükûa vardık. Sonra başını rükûdan kaldırdı, hep birlikte başımızı rükûdan kaldırdık. Kendisi ve hemen arkasındaki saf ile birlikte sücuda eğildi, ama arkadaki saf düşmanın karşısında ayakta kaldı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sücudu tamamlayıp onun arkasındaki saf da ayağa kalkınca arkadaki saf secdeye eğildikten sonra kalktılar. Sonra arkadaki saf öne geçti, öndeki saf da arkaya geçti. Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükûa eğildi, biz de birlikte rükûa eğildik. Sonra başını rükûdan kaldırdı, hepimiz başımızı kaldırdık. Sonra kendisi ve birinci rekatta geride bulunan onun hemen arkasındaki saf ile birlikte secdeye eğildi. Arkadaki saf ise düşmana karşı ayakta durdu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile hemen arkasındaki saf secdeyi bitirince arkadaki saf da secdeye eğilip onlar da secde yaptılar. Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) selam verdi ve biz de hep birlikte selam verdik.

Cabir dedi ki: Şu sizin bekçilerinizin emirlerinize yaptığı gibi.[487]

١٩٤٣-٣٠٨/٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُونُسَ- حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَوْمًا مِنْ جُهَيْنَةَ فَقَاتَلُونَا قِتَالًا شَدِيدًا فَلَمَّا صَلَّيْنَا الظُّهْرَ قَالَ الْمُشْرِكُونَ لَوْ مِلْنَا عَلَيْهِمْ مَيْلَةً لَاقْتَطَعْنَاهُمْ فَأَخْبَرَ جِبْرِيلُ

487 Nesai, 1546 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3441

رَسُولَ اللهِ ﷺ ذَلِكَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ وَقَالُوا إِنَّهُ سَتَأْتِيهِمْ صَلَاةٌ هِيَ أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنَ الْأَوْلَادِ فَلَمَّا حَضَرَتْ الْعَصْرُ قَالَ صَفَّنَا صَفَّيْنِ وَالْمُشْرِكُونَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ قَالَ فَكَبَّرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَكَبَّرْنَا وَرَكَعَ فَرَكَعْنَا ثُمَّ سَجَدَ وَسَجَدَ مَعَهُ الصَّفُّ الْأَوَّلُ فَلَمَّا قَامُوا سَجَدَ الصَّفُّ الثَّانِي ثُمَّ تَأَخَّرَ الصَّفُّ الْأَوَّلُ وَتَقَدَّمَ الصَّفُّ الثَّانِي فَقَامُوا مَقَامَ الْأَوَّلِ فَكَبَّرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَكَبَّرْنَا وَرَكَعَ فَرَكَعْنَا ثُمَّ سَجَدَ مَعَهُ الصَّفُّ الْأَوَّلُ وَقَامَ الثَّانِي فَلَمَّا سَجَدَ الصَّفُّ الثَّانِي ثُمَّ جَلَسُوا جَمِيعًا سَلَّمَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ ثُمَّ خَصَّ جَابِرٌ أَنْ قَالَ كَمَا يُصَلِّي أُمَرَاؤُكُمْ هَؤُلَاءِ

1943-308/5- Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus tahdis etti... Bize Ebu'z-Zubeyr, Cabir'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Cuheynelilerden bir kavme gaza tertib ettik. Bizimle oldukça çetin bir şekilde savaştılar. Biz öğle namazını kılınca müşrikler: Eğer onların üzerine bir hücum etseydik onları mutlaka darmadağın ederdik, dediler.

Cebrail bunu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verdi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunu bize söyleyerek şöyle buyurdu: "*(Müşrikler): Şüphesiz onların üzerine çocuklarından daha çok sevdikleri bir namaz gelecektir, dediler.*"

İkindi namazı vakti gelince Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi iki saf halinde dizdi. Müşrikler de bizlerle kıble arasında idi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tekbir aldı, biz de tekbir aldık, o rükûa vardı, biz de rükûa vardık, sonra o beraberinde birinci saf ile birlikte secde yaptı. Ayağa kalktıklarında bu sefer ikinci saf secdeye vardı. Sonra birinci saf geri çekildi, ikinci saf öne geçip birinci saftakilerin yerinde durdular. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tekbir aldı, biz de tekbir aldık. Rükûa vardı biz de rükûa vardık. Sonra secde yaptı, onunla birlikte birinci saf da secdeye vardı. İkinci saf ise ayakta kaldı. İkinci saf secdeye vardıktan sonra hep birlikte oturdular ve Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara selam verdi.

(Hadisi Cabir'den rivayet eden) Ebu'z-Zubeyr dedi ki: Sonra Cabir özellikle de sizin bu emirlerinizin namaz kıldığı gibi dedi.[488]

488 Yalnız Müslim rivayete etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2727

١٩٤٤-٣٠٩/٦- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَّاتِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ فِي الْخَوْفِ فَصَفَّهُمْ خَلْفَهُ صَفَّيْنِ فَصَلَّى بِالَّذِينَ يَلُونَهُ رَكْعَةً ثُمَّ قَامَ فَلَمْ يَزَلْ قَائِمًا حَتَّى صَلَّى الَّذِينَ خَلْفَهُمْ رَكْعَةً ثُمَّ تَقَدَّمُوا وَتَأَخَّرَ الَّذِينَ كَانُوا قُدَّامَهُمْ فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَةً ثُمَّ قَعَدَ حَتَّى صَلَّى الَّذِينَ تَخَلَّفُوا رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ

1944-309/6- Bize Ubeydullah b. Muâz el-Anberî tahdis etti... Sehl b. Ebu Hasme'den rivayete göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) korku halinde ashabına namaz kıldırdı. Onları arkasında iki saf halinde dizdi. Hemen arkasındakilerle birlikte bir rekat kıldıktan sonra ayağa kalktı. Birinci saftakilerin arkasında bulunanlar bir rekat kılıncaya kadar Allah Rasulü de ayakta kalmaya devam etti. Sonra onlar öne geçtiler ve onların önündekiler geriye çekildi. Allah Rasulü onlara da bir rekat kıldırdıktan sonra geriye çekilenler bir rekat kılıncaya kadar oturmaya devam etti. Sonra selam verdi.[489]

١٩٤٥-٣١٠/٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُومَانَ عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَّاتٍ عَمَّنْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ ذَاتِ الرِّقَاعِ صَلَاةَ الْخَوْفِ أَنَّ طَائِفَةً صَفَّتْ مَعَهُ وَطَائِفَةٌ وِجَاهَ الْعَدُوِّ فَصَلَّى بِالَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً ثُمَّ ثَبَتَ قَائِمًا وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ انْصَرَفُوا فَصَفُّوا وِجَاهَ الْعَدُوِّ وَجَاءَتْ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى فَصَلَّى بِهِمْ الرَّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ ثُمَّ ثَبَتَ جَالِسًا وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ

1945-310/7- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Yezid b. Ruman'dan naklettiği rivayeti okudum. O Salih b. Havvât'dan, o Zatürrika' gününde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte korku namazı kılmış bir kimseden diye rivayet ettiğine göre, bir grup onunla birlikte saf tuttu, bir grup ise düşman karşısında durdu. Kendisi ile birlikte olanlara bir rekat namaz kıldırdı, sonra ayakta kalmaya devam etti, onlar kendi kendilerine namazlarını tamamladıktan sonra ayrılıp gittiler, düşmana karşı safa durdular. Diğer grup gelince onlara da geri kalan rekatı kıldırdı. Sonra oturduğu yerde kaldı, onlar kendi kendilerine namazı tamamladıktan sonra onlarla birlikte selam verdi.[490]

489 Buhari, 4129, 4131 -uzunca-; Ebu Davud, 1237, 1239; Tirmizi, 565 -uzunca-; Nesai, 1535; İbn Mace, 1259 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4645

490 1944 nolu hadisin kaynakları

١٩٤٦-٣١١/٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَفَّانُ- حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِذَاتِ الرِّقَاعِ قَالَ كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا عَلَى شَجَرَةٍ ظَلِيلَةٍ تَرَكْنَاهَا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَسَيْفُ رَسُولِ اللهِ ﷺ مُعَلَّقٌ بِشَجَرَةٍ فَأَخَذَ سَيْفَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ فَاخْتَرَطَهُ فَقَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَتَخَافُنِي قَالَ لَا قَالَ فَمَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي قَالَ اللَّهُ يَمْنَعُنِي مِنْكَ قَالَ فَتَهَدَّدَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَغْمَدَ السَّيْفَ وَعَلَّقَهُ قَالَ فَنُودِيَ بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى بِطَائِفَةٍ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ تَأَخَّرُوا وَصَلَّى بِالطَّائِفَةِ الْأُخْرَى رَكْعَتَيْنِ قَالَ فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ وَلِلْقَوْمِ رَكْعَتَانِ

1946-311/8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Cabir dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte geliyorduk. Nihayet Zatürrika'a vardık. (Yolculuklarımız sırasında) gölgeli bir ağacın yanına gelecek olursak onu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bırakırdık.

(Cabir) dedi ki: Müşriklerden bir adam çıkageldi, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kılıcı da bir ağaca asılı idi. Bu adam, Allah'ın Nebisinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) kılıcını alıp kınından çıkardı ve Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Benden korkuyor musun? Dedi. Allah Rasulü: *"Hayır"* buyurdu. Adam: Seni benden kim koruyabilir, dedi. Allah Rasulü: *"Beni senden Allah korur"* buyurdu. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı onu tehdid edince o da kılıcını kınına koyup astı. Sonra namaz kılmak üzere ezan okundu. Allah Rasulü bir gruba iki rekat namaz kıldırdıktan sonra geri çekildiler, diğer gruba da iki rekat namaz kıldırdı.

(Cabir) dedi ki: Böylelikle Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört rekat, gazada bulunanlar(ın her bi grubu) ise iki rekat kılmış oldu.[491]

١٩٤٧-٣١٢/٩- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ حَسَّانَ- حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ وَهُوَ ابْنُ سَلَّامٍ أَخْبَرَنِي يَحْيَى أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ جَابِرًا أَخْبَرَهُ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ بِإِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى بِالطَّائِفَةِ الْأُخْرَى رَكْعَتَيْنِ فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَصَلَّى بِكُلِّ طَائِفَةٍ رَكْعَتَيْنِ

491 Buhari, 4139; Müslim, 5911; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3156

1947-312/9- Bize Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî de tahdis etti, bize Yahya -yani b. Hassan- haber verdi, bize Muaviye -ki b. Sellam'dır- tahdis etti, bana Yahya haber verdi, bana Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın haber verdiğine göre Cabir kendisine şunu haber vermiştir: Kendisi Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte korku namazı kılmıştı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki gruptan birisine iki rekat kıldırdıktan sonra diğer gruba da iki rekat kıldırdı. Böylece Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört rekat kılmış ve her bir gruba da ikişer rekat kıldırmış oldu.[492]

Şerh

(1939-1947 numaralı hadisler)

Müslim -Allah'ın rahmeti ona- bu babta dört hadis zikretmektedir. Bunların biri İbn Ömer'in rivayet ettiği (1939) şu hadistir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki gruptan birisine bir rekat namaz kıldırdı... sonra selam verdi. Bunlar bir rekat öbürleri de birer rekat kaza kıldı." İmam Evzâî ve Maliki mezhebine mensub Eşheb bu hadisi delil almışlardır. Aynı zamanda bu uygulama Şafii mezhebinde de caizdir. Diğer taraftan şöyle denilmiştir: Her iki grup kalan birer rekatlarını birlikte kaza ettiler denildiği gibi ayrı ayrı kaza ettiler de denilmiştir. Sahih olan da budur.

İkinci hadis İbn Ebu Hasme'nin buna yakın olarak rivayet ettiği (1944) hadistir. Ancak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) birinci gruba bir rekat kıldırmakla birlikte ayakta kalmaya devam etmiş, o grup namazı kendi kendilerine tamamlamışlar, sonra yerlerine gidip düşmana karşı saf tutmuş, sonra diğerleri gelip onlara da bir rekat kıldırdıktan sonra onlar kalan rekatlarını tamamlayıncaya kadar oturmasını sürdürmüş, sonra da onlarla birlikte selam vermiştir.

Malik, Şafii, Ebu Sevr ve başkaları da bunu delil almışlardır. Ebu Davud Sünen'inde ondan (İbn Ebu Hasme'den) bir başka şekilde daha söz etmektedir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) beraberindekileri iki saf halinde dizmiş, hemen arkasında duranlara birer rekat kıldırdıktan sonra hemen arkasındakiler bir rekat namaz kılıncaya kadar ayakta kalmaya devam etmiş, sonra onlar öne geçip onların önünde bulunanlar ise arkaya geçerek onlara da birer rekat kıldırmış, sonra da geri çekilenler bir rekat kılıncaya kadar oturmasını sürdürmüş, sonra da selam vermiştir." Bir diğer rivayette ise "hepsi ile birlikte selam vermiştir."

492 1946 nolu hadisin kaynakları

Üçüncü hadis ise (1942) Cabir'in rivayet ettiği hadistir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabını arkalarında iki saf halinde dizmiştir... secdeyi bitirince öndeki saf da secde yaptı..." diyerek ikinci rekatı da buna yakın olarak zikretti.

İbn Ömer'in rivayet ettiği hadis de (1940, 1941) Cabir'in rivayet ettiği hadise yakındır ama onun rivayetinde bir safın öne geçmesi ile diğerinin geriye geçmesi sözkonusu edilmemektedir.

Şafii, İbn Ebu Leyla ve Ebu Yusuf da düşman kıble tarafında bulunuyorsa bu hadisin doğrultusunda görüş belirtmişlerdir. Şafii'ye göre-Cabir'in rivayetinde olduğu gibi- ikinci safın öne geçip birincisinin geriye çekilmesi de, -İbn Ömer'in rivayet ettiği hadisin zahirinde görüldüğü gibi- oldukları halde kalmaları da caizdir.

Dördüncü hadis ise Cabir (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği (1946) hadistir. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) her bir gruba ikişer rekat kıldırmıştır. Ebu Davud'un Sünen'i ile başka kaynaklarda yer alan Ebu Bekr'in rivayetine göre ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) her bir gruba ikişer rekat namaz kıldırmıştır. Böylelikle ikinci grup, nafile namaz kılan birisinin arkasında farz namaz kılmış oldu. Şafii de böyle demiştir. Bunu aynı zamanda Hasan-ı Basri'den de nakletmişlerdir. Tahavi ise bunun mensuh olduğunu ileri sürmüştür. Fakat onun bu iddiası kabul edilemez, çünkü mensuh olduğuna dair bir delil yoktur.

İşte bunlar korku namazının altı şeklidir. İbn Mes'ud ve Ebu Hureyre ise yedinci bir şekil daha rivayet etmektedirler. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gruba tek bir rekat kıldırmış ve onlar selam vermeksizin ayrılıp gitmiş, düşmanın karşısında saf tutmuşlar, diğerleri gelip onlara da bir rekat kıldırdıktan sonra selam vermiş. Bunlar kılmadıkları bir rekatın kazasını kıldıktan sonra selam verip gitmiş ve öbürlerinin yerine durmuşlar. Sonra öbürleri gelip kendi kendilerine bir rekat kıldıktan sonra selam vermişlerdir.

Ebu Hanife de bunu delil almıştır.

Yine Ebu Davud ve başkaları korku namazı ile ilgili başka şekiller de zikretmişlerdir ki bunların toplamı on altı farklı şekil etmektedir. İbnul Kassar el-Maliki'nin zikrettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) korku namazını farklı on yerde kılmıştır.

Tercih olunan ise bütün bu şekillerin yerlerine göre caiz olduklarıdır. Korku namazı ile ilgili fıkıh kitaplarında meşhur, etraflı açıklamalar ve oldukça detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Hattabi dedi ki: Korku namazı birkaç türlüdür. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu farklı şekilleri değişik vakalarda kılmıştır. Bu farklı şekiller birbirinden ayrı olup bunların hepsinde namaz için daha ihtiyatlı, düşman ve tehlikeden daha çok koruyan şekil araştırılır. Korku namazının şekilleri farklı olmakla birlikte mana itibari ile ittifak halindedir. Sonra genel olarak bütün ilim adamları korku namazının önceden olduğu gibi bugün de meşru olduğu kanaatindedir. Ancak Ebu Yusuf ve Müzenî, bunun dışında istisna teşkil ederek Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra korku namazı meşru değildir, demişlerdir. Çünkü yüce Allah: *"Sen aralarında bulunup da onlara namaz kıldıracak olursan"* (Nisa, 102) buyurmuştur.

Cumhur ise ashab-ı kiramın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra bunu fiili olarak uygulamayı sürdürdüklerini söyleyerek onlara karşı delil göstermişlerdir. Ayrıca bu ayetten maksat bizzat Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tahsis etmek (ona ait özel bir hüküm bildirmek) değildir. Diğer taraftan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Benim namaz kıldığımı gördüğünüz gibi siz de kılınız"* buyruğu da sabittir.

(1942) "Arkadaki saf da düşmana karşı durdu." Burada "nahr" karşısında demektir. Her şeyin nahr'ı onun önü/karşısı anlamındadır.

Ebu'z-Zubeyr'in, Cabir'den naklettiği rivayette (1943) ibare: "Sonra o secde yaptı, onunla birlikte birinci saf da secde yaptı." şeklinde "birinci saf" kaydı iledir. Ama çoğunda ise "birinci" lafzı zikredilmemiştir. Maksat ise o anda önde bulunan saftır.

(1945) "Zaturrika" Bilinen bir gazve olup hicri beşinci yılda Necid tarafında Gatafanlıların arazisinde meydana gelmiştir. Buna Zaturrika (Yamalı Gazve) denilmesinin sebebi, müslümanların ayaklarının çıplak olup, delik deşik olması üzerine ayaklarına bezler sarmalarından dolayıdır. Bu gazaya bu ismin veriliş sebebi hakkında sahih olan budur. Bu husus Sahih'de Ebu Musa el-Eşari (radıyallâhu anh)'ın rivayeti ile sabittir. Orada er-Rika denilen bir dağ sebebi ile bu ismin verildiği de söylenmiştir. Ona bu ismin veriliş sebebi ise o dağda beyaza, kırmızıya ve siyaha çalan renklerin bulunmasından dolayıdır. Yine orada Zaturrika denilen bir ağacın bulunmasından ötürü bu ismin verildiği söylendiği gibi, müslümanların bu gazada sancaklarını yamaladıklarından ötürü bu ismin verildiği de söylenmiştir. Bütün bu hususların bu gazada bir araya gelmiş olması ihtimali de vardır. Korku namazı, Zaturrika Gazasında meşhur olmuştur. Nadiroğuları Gazasında meşhur olduğu da söylenmiştir.

(1945) Yahya b. Yahya'nın rivayet ettiği hadise göre ise "bir grup onunla birlikte saf tutmuştur" denilmektedir. Çoğu nüshada bu şekilde olmakla birlikte bazılarında "onunla birlikte namaz kıldı" şeklindedir, her ikisi de sahihtir. "Bir grup da düşmana karşı", düşmanın karşısında yüzleri ona dönük demektir.

Taife (grup) lafzı, az ve çok hakkında da kullanılabilen bir şeyin parçası, bir fırkası anlamındadır. Ama Şafii: Ben korku namazında taife denilen grubun üç kişiden daha az olmasını mekruh görmekteyim. Dolayısı ile birlikte imam ile birlikte taife'nin üç kişi ve daha fazla olması, düşmanın karşısında duranların da aynı şekilde olması gerekir. Şafii buna yüce Allah'ın: *"Silahlarını alsınlar, secde ettikleri zaman... olsunlar"* (Nisa, 102) ayetini delil göstermiştir. Böylelikle her bir grup hakkında çoğul zamiri kullanılmıştır. Çoğulun asgarisi ise meşhur olan kanaate göre üç kişidir.

(1946) "Her bir gruba iki rekat namaz kıldırdıktan sonra... Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört rekat kılmış oldu, onlar ise ikişer rekat kılmış oldular." Yani Allah Rasülü birinci gruba iki rekat kıldırıp kendisi de onlar da selam vermişlerdi. İkinci gruba de aynı şekilde namaz kıldırmış ve selam vermişlerdir. Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ikinci gruba namaz kıldırması esnasında nafile kılmış, arkasındakiler ise farz kılmış oldular.

Şafii ve onun mezhebine mensub ilim adamları bunu farz namaz kılanın nafile namaz kılan kimseye uymasının caiz olduğuna delil göstermişlerdir.

Allah en iyi bilendir.

٧/... كتاب الجمعة

7/... CUMA NAMAZI KİTABI

.../١٦٥ باب كتاب الجمعة

.../165- CUMA KİTABI BABI[493]

Mim harfi ötreli olarak Cumua, sakin olarak Cum'a, fethalı olarak Cumea diye söylenebilir. Bu söyleyişleri Ferrâ, Vâhidî ve başkaları nakletmektedir. Fethalı okunuşu da insanları bir araya getirmesi ve insanların o gün çokça bir arada bulunması ile açıklamışlardır.

Buna bu ismin veriliş sebebi insanların bu günde toplanıp bir araya gelmeleridir. Cuma gününe cahiliye döneminde "arûbe" deniliyordu.

١٩٤٨-١/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ قَالَا أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْتِيَ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ

1948-1/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temimi ve Muhammed b. Rumh el-Muhacir tahdis edip dedi ki: Bize Leys haber verdi (H.) Bize Kuteybe de tahdis etti, bize Leys Nâfi' den tahdis etti. O Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i *"Biriniz cumaya gelmek isterse gusledıversin"* buyururken dinledim.[494]

١٩٤٩-٢/٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ -حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ مَنْ جَاءَ مِنْكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ

493 Yazma nüshada: Cuma namazına gitmek için gusletmek babı şeklindedir.

494 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8307

1949-2/2- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H.) Bize İbn Rumh da tahdis etti, bize Leys, İbn Şihab'dan haber verdi, o Abdullah b. Abdullah b. Ömer'den, o Abdullah b. Ömer'den, o Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den minber üzerinde ayakta iken: *"Sizden cumaya gelen guslediversin"* buyurduğunu rivayet etmiştir.[495]

Şerh

(1948) Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz cumaya gelmek isterse guslediversin"*, diğer rivayette (1949) *"sizden cumaya gelen guslediversin"* buyurmaktadır. Bu ikinci rivayet birincisine göre yorumlanır, bu da gelmek isteyen guslediversin anlamındadır.

١٩٥٠-.../٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ وَعَبْدِ اللَّهِ ابْنَيْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

1950-.../3- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cureyc haber verdi, bana İbn Şihab, Abdullah b. Ömer'in iki oğlu Salim ve Abdullah'dan haber verdi, onlar İbn Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[496]

١٩٥١-.../٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ بِمِثْلِهِ

1951-.../4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihab'dan haber verdi, o Salim b. Abdullah'dan, o babasından: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim, diyerek hadisi aynen rivayet etti.[497]

١٩٥٢-٥/٣- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ بَيْنَا هُوَ

495 Tirmizi, 493; Nesai, 1406; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6874, 7270
496 1949 nolu hadisin kaynakları
497 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7009

يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَنَادَاهُ عُمَرُ أَيَّةُ سَاعَةٍ هَذِهِ فَقَالَ إِنِّي شُغِلْتُ الْيَوْمَ فَلَمْ أَنْقَلِبْ إِلَى أَهْلِي حَتَّى سَمِعْتُ النِّدَاءَ فَلَمْ أَزِدْ عَلَى أَنْ تَوَضَّأْتُ قَالَ عُمَرُ وَالْوُضُوءَ أَيْضًا وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ بِالْغُسْلِ

1952-3/5- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Salim b. Abdullah'ın babasından tahdis ettiğine göre Ömer b. el-Hattab cuma gününde insanlara hutbe okurken Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adam (Mescide) girdi. Ömer ona: Bu vakit ne vakittir, diye seslendi. O: Bugün ben meşgul oldum, ezanı duyuncaya kadar aile halkımın yanına (eve) gidemedim. Abdest almaktan fazla bir şey de yapmadım, dedi. Ömer: Üstelik sadece abdest mi aldın, halbuki Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gusletmeyi de emrettiğini biliyorsundur, dedi.[498]

١٩٥٣-٤/٦- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ بَيْنَمَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذْ دَخَلَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فَعَرَّضَ بِهِ عُمَرُ فَقَالَ مَا بَالُ رِجَالٍ يَتَأَخَّرُونَ بَعْدَ النِّدَاءِ فَقَالَ عُثْمَانُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا زِدْتُ حِينَ سَمِعْتُ النِّدَاءَ أَنْ تَوَضَّأْتُ ثُمَّ أَقْبَلْتُ فَقَالَ عُمَرُ وَالْوُضُوءَ أَيْضًا أَلَمْ تَسْمَعُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ

1953-4/6- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Cuma gününde Ömer b. el-Hattab cemaate hitap ederken Osman b. Affan içeri giriverdi. Ömer ona işittirircesine: Ne diye bazı insanlar gecikerek ezandan sonra geliyorlar, dedi. Osman: Ey müminlerin emiri! Ezanı işittiğim zaman abdest almaktan fazlasını yapmadım. Sonra da geldim, deyince, Ömer: Sadece abdest mi aldın? Siz Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Biriniz cumaya geldiği zaman guslediversin"* buyurduğunu da hiç işitmediniz mi? dedi.[499]

---

498 Buhari, 877; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10519

499 Buhari, 882; Ebu Davud, 340; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10667

١٦٦/١- بَاب وُجُوبِ غُسْلِ الْجُمُعَةِ عَلَى كُلِّ بَالِغٍ مِنْ الرِّجَالِ وَبَيَانِ مَا أُمِرُوا بِهِ

1/166- BALİĞ OLMUŞ HER ERKEĞE CUMA GUSLÜNÜN VACİP OLDUĞU VE ONLARA NE EMREDİLDİĞİNİN BEYAN BABI

١٩٥٤-٥/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ

1954-5/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Safvan b. Suleym'den naklettiği rivayetini okudum. O, Ata b. Yesar'dan, o Ebu Said el-Hudri'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cuma günü gusletmek büluğa ermiş her kişi üzerine vaciptir"* buyurdu.[500]

١٩٥٥-٦/٢- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالَا- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرٍ حَدَّثَهُ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ النَّاسُ يَنْتَابُونَ الْجُمُعَةَ مِنْ مَنَازِلِهِمْ مِنْ الْعَوَالِي فَيَأْتُونَ فِي الْعَبَاءِ وَيُصِيبُهُمْ الْغُبَارُ فَتَخْرُجُ مِنْهُمْ الرِّيحُ فَأَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ إِنْسَانٌ مِنْهُمْ وَهُوَ عِنْدِي فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَوْ أَنَّكُمْ تَطَهَّرْتُمْ لِيَوْمِكُمْ هَذَا

1955-6/2- Harun b. Said el-Eylî ve Ahmed b. İsa tahdis edip dedi ki: ... Urve b. ez-Zubeyr'in rivayetine göre Aişe dedi ki: İnsanlar Avâlî'deki evlerinden cumaya gelirlerdi. Giydikleri abalar ile yolda gelirken onlara toz da bulaşıyor, bu sebeble onlardan (hoş olmayan) koku yayılıyordu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımda iken onlardan bir kişi ona geldi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Keşke bugününüz için iyice temizlenseniz"* buyurdu.[501]

---

500 Buhari, 857, 895, 2665; Ebu Davud, 341; Nesai, 1376; İbn Mace, 1089; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4161

501 Buhari, 902; Ebu Davud, 1055; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16383

١٩٥٦-.../٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ النَّاسُ أَهْلَ عَمَلٍ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ كُفَاةٌ فَكَانُوا يَكُونُ لَهُمْ تَفَلٌ فَقِيلَ لَهُمْ لَوْ اغْتَسَلْتُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

1956-.../3- Bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti, Aişe dedi ki: İnsanlar çalışan iş sahibi kimselerdi. Çalışmalarına ihtiyaç bırakmayacak kadar işçileri yoktu. Bu sebeble kokuları hoş değildi. Kendilerine: Keşke Cuma günü gusletseniz... denildi.[502]

Şerh

(1954-1956 numaralı hadisler)

Sonra gelen diğer hadisde (1954) *"cuma günü gusletmek büluğa ermiş herkes üzerine vaciptir"* buyurulmaktadır. Muhtelim'den kasıt, büluğa ermiş kişidir. Diğer hadiste ise (1960) *"Allah'ın her müslüman üzerindeki bir hakkı da her yedi günde bir gusledereк başını ve bütün bedenini yıkamasıdır"* öbür hadiste (1955) *"keşke bugününüz için iyice temizlenseniz"* bir diğer rivayette (1954) *"cuma günü keşke gusletseniz"* denilmektedir.

Cuma Günü Gusletmenin Hükmü

İlim adamları cuma günü gusletmenin hükmü hakkında ihtilaf etmişlerdir. Seleften bir gruptan vacip olduğu görüşü nakledilmiştir. Bunu ashabtan bazılarından nakletmişlerdir. Zahiri mezhebi alimleri de böyle demişlerdir. İbnu'l Münzir bu kanaati Malik'den naklettiği gibi Hattabi de bunu Hasan-ı Basri ile Malik'den nakletmiş bulunmaktadır.

Selef ve halefin alimleri ile İslam aleminin değişik bölgelerindeki fukahası vacip olmayıp müstehab bir sünnet olduğu kanaatini kabul etmişlerdir.

Kadı Iyaz dedi ki: Malik ve Maliki mezhebi alimlerinin bilinen görüşü de budur. Bu guslün vacip olduğunu kabul edenler, bu hadislerin zahir anlamlarını delil göstermişlerdir.

Cumhur ise sahih bir takım hadisleri karşı delil olarak göstermiş olup bunlardan birisi gusletmemiş olduğu halde Ömer hutbe verirken içeri giren adam ile ilgili hadisi delil göstermişlerdir. Bu hadisi Müslim de zikretmiş bulunmaktadır. Burada söz konusu edilen adam ise ismi açıklanmış olarak gelen Osman b. Affan'dır. Bunun delil olma şekline gelince, Osman gusletmemiş

502 Buhari, 903; Ebu Davud, 352; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17935

olduğu halde Ömer onun bu fiilini cuma namazını hazır bulunan diğerleri ile birlikte reddetmemişlerdir. Onlar ise hal ve akd ehli kimselerdi. Eğer gusletmek vacip olsaydı Osman da bu guslü terketmez, diğerleri de onu yapmaya mecbur görürlerdi.

Bu husustaki delillerden birisi de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Cuma namazı için abdest alan ne güzel yapmış olur, gusleden ise (bilsin ki) gusletmek daha faziletlidir"* hadisidir. Bu Sünenlerde yer almış meşhur hasen bir hadistir. Bu hadistede gusletmenin vacip olmadığına delil bulunmaktadır.

Bir diğer delil de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (1956): *"Keşke cuma günü gusletseniz"* hadisidir. Bu lafız ise, vacip olmamasını gerektirir. Çünkü bunun takdiri: Daha faziletli, daha mükemmel olurdu ve buna benzer ibareler takdiri iledir. Guslü emreden hadislere karşılık: Hadisleri birbirleri ile telif etmek için de mendub olduğu anlamında yorumlanır, diye cevap vermişlerdir.

(1954) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Büluğa ermiş herkes üzerine vaciptir"* yani böyle kişi hakkında bu te'kidli olarak istenir. Bir kimsenin arkadaşına: Senin hakkın üzerime vaciptir, yani vurgulu olarak böyle bir hakkın vardır. Yoksa burada kasıt yapılmaması halinde cezanın sözkonusu olduğu kesin olan vacip değildir.

(1949) *"Minber üzerinde iken"* ibaresinden hutbe için minberin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Eğer minber mümkün olmaz ise sesinin hepsine ulaşabilmesi için yüksek bir yerde hutbe okunur ve tek başına hutbeyi okur. Böylelikle bu kişileri daha çok etkiler. Ayrıca hatibin de ayakta olmasının müstehab olduğu hükmü çıkmaktadır. Minbere bu ismin veriliş sebebi yükselmek demek olan "nebir" kökünden gelmiştir. Yüksekliğinden ötürü bu isim verilmiştir.

(1952) *"Bu saat hangi saat"* o bu sözü, onu azarlamak ve bu vakte kadar geciktiğine tepki göstermek için söylemiştir. Bundan da şu hüküm anlaşılmaktadır:

1. İmam yönetimi altında bulunanların halini dikkatle inceler, onların dini bakımdan maslahatlarına olan hususları kendilerine emreder, sünnete aykırı olan davranışlarını reddeder. İsterse bu zat kadr u kıymeti büyük birisi olsun.

2. Bundan anlaşılan diğer bir hüküm de insanlar önünde büyük zatlara karşı tepki göstermek caizdir, ayrıca hutbe sırasında konuşmak da caizdir.

"Bugün meşgul oldum..." ibaresinden de şu hükümler anlaşılmaktadır:

3. Yöneticilere ve başkalarına karşı mazeret belirtilir.

4. Cuma günü ezandan önce bir işle uğraşmak ve bir takım tasarruflarda bulunmak mübahtır.

5. Guslü ancak müstehab olduğu için terketmiş olduğuna işaret vardır. Çünkü cumaya gitmek üzere gerekli uğraşıları yapmanın ezandan sonra oturup gusletmekten daha öncelikli olduğu kanaatine sahip olmuştur. İşte bundan dolayı Ömer (radıyallâhu anh) kendisine dönüp gusletmesini emretmemiştir.

(1955) "Avâlî" Medine etrafındaki köylerin adıdır.

"Aba ile gelirlerdi." Aba ve abaye söyleyişleri iki meşhur söyleyiştir.

(1956) "İşlerini görecek işçileri yoktu." Buradaki "küfât" kelimesi onların çalışmalarına ihtiyaç bırakmayacak işçiler, hizmetçiler demektir.

"Tefel" de hoş olmayan koku anlamındadır.

Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hoş kokmayan kimseler için: *"Keşke gusletseniz"* buyruğundan da şu hüküm anlaşılmaktadır:

6. Mescide gitmek yahut insanlarla oturup kalkmak isteyen bir kimsenin bedeninde ve elbisesinde hoş olmayan kokulardan uzak durması mendubdur.

(1948) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sizden biriniz cumaya gelmek isterse gusletsin"* hadisi ile (1954) *"Cuma günü gusletmek baliğ herkese vaciptir"* hadisleri ile ilgili olarak şunları söyleyelim:

Birinci hadis, ister baliğ olsun, ister mümeyyiz çocuk olsun cumaya gitmek isteyen her bir erkeğin gusletmesinin meşru olduğu hususunda açık bir ifade ihtiva etmektedir.

İkinci hadis ise büluğa ermiş kimse hakkında sarih bir hadistir. Başka hadislerde ise kadınların da hükmün kapsamına girmesini gerektirmektedir. *"Gusledene gelince, gusül daha faziletlidir"* hadisi gibi.

O halde bu hadisleri bir arada telif edip açıklamak için şöyle denilebilir: Cuma namazına gitmek isteyen herkes için gusül müstehabtır ama bu müstehaplık kadınlardan çok erkekler hakkında te'kidlidir. Çünkü gusül kadınlar hakkında talep (istek, emir)e yakındır. Büluğa ermiş kimseler hakkında ise çocuklara göre daha te'kidlidir.

Bizim mezhebimizin meşhur görüşüne göre ise cumaya gitmek isteyen herkes için müstehaptır. Mezheb alimlerimize ait bir görüşe göre ise özel olarak erkekler için müstehaptır. Bir diğer görüşe göre de cuma namazı kılmakla yükümlü olan kimseler için müstehaptır. Kadınlar, çocuklar, köleler ve yolcular için değildir.

Bir diğer görüşe göre ise, ister cumaya gitmek istesin, ister istemesin cuma günü herkes için müstehaptır. Tıpkı bayram günü gusletmenin herkes için müstehap olduğu gibi. Sahih olan ise birinci görüştür, doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

٢/١٦٧- بَاب الطِّيبِ وَالسِّوَاكِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

2/167- CUMA GÜNÜ HOŞ KOKU SÜRÜNMEK VE MİSVAK KULLANMAK BABI

١٩٥٧-١/٧- وَحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْعَامِرِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ أَبِي هِلَالٍ وَبُكَيْرَ بْنَ الْأَشَجِّ حَدَّثَاهُ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ غُسْلُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ وَسِوَاكٌ وَيَمَسُّ مِنَ الطِّيبِ مَا قَدَرَ عَلَيْهِ إِلَّا أَنَّ بُكَيْرًا لَمْ يَذْكُرْ عَبْدَ الرَّحْمَنِ وَقَالَ فِي الطِّيبِ وَلَوْ مِنْ طِيبِ الْمَرْأَةِ

1957-7/1- Bize Amr b. Sevvâd el-Âmirî de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb tahdis etti, bize Amr b. Haris'in haber verdiğine göre Said b. Ebu Hilal ve Bukeyr b. el-Eşecc, kendisine Ebu Bekr b. el-Münkedir'den tahdis ettiler. O Amr b. Süleym'den, o Abdurrahman b. Ebu Said el-Hudri'den, o babasından rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cuma günü gusletmek baliğ olan herkes üzerine bir yükümlülüktür. Bir de misvak kullanmak ve gücünün yettiği kadarıyla da kokuya elini sürer"* buyurdu.

Ancak Bukeyr "Abdurrahman"ı zikretmemiş, koku hakkında da: *"Kadının kokusundan dahi olsa"* dahi demiştir.[503]

503 Buhari, 880 -muallak olarak-; Ebu Davud, 344; Nesai, 1374 1382; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4116

١٩٥٨-٨/٢- حَدَّثَنَا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ -حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ- حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ ح- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ ذَكَرَ قَوْلَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَالَ طَاوُسٌ فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ وَيَمَسُّ طِيبًا أَوْ دُهْنًا إِنْ كَانَ عِنْدَ أَهْلِهِ قَالَ لَا أَعْلَمُهُ

1958-8/2- Bize Hasan el-Hulvânî tahdis etti. Bize Ravh b. Ubade tahdis etti. Bize İbn Cureyc tahdis etti. (H.) Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cureyc haber verdi, bana İbrahim b. Meysere Tavus'dan haber verdi, o İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre İbn Abbas, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cuma günü gusletmekle ilgili sözünü zikretti. Tavus dedi ki: Ben İbn Abbas'a: "Şayet ailesinin yanında koku ya da yağ varsa elini sürer" (mi buyurdu)? dedim. O: Onu bilmem, dedi.[504]

١٩٥٩-.../٣- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ ح- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ- حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ كِلَاهُمَا عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

1959-.../3- Bunu bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr haber verdi (H.) Bize Harun b. Abdullah da tahdis etti, bize Dahhâk b. Mahled tahdis etti, ikisi İbn Cureyc'den bu isnad ile hadisi rivayet etti.[505]

١٩٦٠-٩/٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا بَهْزٌ- حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ حَقٌّ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَغْسِلُ رَأْسَهُ وَجَسَدَهُ

1960-9/4- Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti, bize Behz tahdis etti, bize Vuheyb tahdis etti, bize Abdullah b. Tavus babasından tahdis etti, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Her yedi günde bir gusletmek; başını ve cesedini yıkamak Allah'ın her müslüman üzerindeki hakkıdır"* buyurdu.[506]

---

504 Buhari, 885; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5692

505 1958 nolu hadisin kaynakları

506 Buhari, 896, 3486; Müslim, 1975; Nesai, 1366; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13522, 13683

Şerh

(1957-1960 numaralı hadisler)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Amr b. Sevvâd'ın rivayet ettiği hadisde (1957) *"cuma günü gusletmek büluğa ermiş herkes üzerine bir yükümlülüktür...."* buyruğu, bütün asıllarda bu şekilde "cuma günü gusletmek her baliğ üzerine bir yükümlülüktür" şeklinde yer almış ve bu rivayette "vacip" olduğu zikredilmemiştir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bir de misvak kullanmak ve kokuya elini sürmek"* buyruğunun anlamı şudur: Misvak kullanmak ve elini kokuya sürüp değdirmek de sünnettir.

Hadisdeki *"gücünün yettiği kadarı"* ifadesi ile ilgili olarak Kadı Iyaz şöyle demiştir: Bunun çok kullanılması için söylenmiş ihtimali de vardır, mümkün olduğu kadarı ile onu yapabilmesi için daha da vurgulayıp pekiştirmek anlamında olma ihtimali de vardır. Bunu ayrıca: "Hanımının kokusundan olsa dahi" ibaresi daha da pekiştirmektedir. Halbuki kadın kokusu erkekler için mekruhtur. Kadın kokusu, rengi görünmekle birlikte kokusu alınmayandır. Burada başkası bulunmadığından zaruretten ötürü erkeklere bu kokuyu kullanmak mübah olmuştur. Bu da onun te'kidli olarak istendiğinin delilidir. Allah en iyi bilendir.

١٩٦١-١٠/٥- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ غُسْلَ الْجَنَابَةِ ثُمَّ رَاحَ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَقَرَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنَ وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ دَجَاجَةً وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَيْضَةً فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ حَضَرَتْ الْمَلَائِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ

1961-10/5- Bize Kuteybe b. Said, Malik b. Enes'den, kendisine Ebu Bekr'in azadlısı Sümey'den okunan rivayetler arasında tahdis etti. O Ebu Salih es-Semmân'dan, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim cuma gününde cünüplükten gusleder gibi guslettikten sonra (mescide) giderse bir deve kurban etmiş gibi olur. Kim ikinci saatte giderse bir inek kurban etmiş gibi olur, kim üçüncü saatte giderse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibi olur, kim dördüncü saatte*

giderse bir tavuk tasadduk etmiş gibi olur, kim beşinci saatte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi olur. İmam çıkınca artık melekler zikri dinlemek üzere hazır bulunurlar."[507]

Şerh

"Kim cuma günü cüüplükten gusleder gibi guslederse..." Bu, nitelikleri itibari ile cünüplük guslü gibi gusletmek anlamındadır. Bu ifadenin meşhur olan açıklaması budur. Mezheb alimlerimizden kimisi fıkıh kitaplarında şöyle demektedir: Kastedilen gerçek manada cünüplük guslüdür. Bunlar: Kişinin gözünü haramdan daha çok koruyucu olması, nefsini daha çok sakinleştirici olması için zevcesi ile birlikte olması müstehaptır, demişlerdir. Bu açıklama ise zayıf ya da batıldır. Doğru olan önce kaydettiğimiz açıklamadır.

"Sonra (cuma namazına) giderse bir deve kurban etmiş gibi olur..." Gitmekten kasıt, gündüzün ilk vakitlerinde gitmektir. Bu mesele hakkında meşhur bir görüş ayrılığı vardır. Malik'in ve mezhebine mensub ilim adamlarının bir çoğunun Kadı Hüseyin'in ve mezhebimiz alimlerinden İmamü'l Harameyn'in görüşüne göre burada saatler (vakitler)den kasıt, güneşin zevalinden sonraki kısa süreli bazı vakitlerdir. Bunlara göre gitmek (revah)den kasıt, zevalden sonraki gidiş olup dildeki anlamının da bu olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Şafii'nin ve mezhebine mensub ilim adamlarının büyük çoğunluğunun, Maliki mezhebinden İbn Habib'in ve ilim adamlarının çoğunlukla kabul ettiği görüşe göre ise cuma namazına gündüzün ilk vakitlerinde erkenden gitmek müstehaptır. Bunlara göre saatler (vakitler), gündüzün ilk vakitlerinden itibaren başlar.

Revâh: Gitmek, ise hem gündüzün ilk vakitlerinde hem de son vakitlerinde söz konusu olur. Ezheri dedi ki: Arapların dilinde revâh, ister gündüzün ilk vakitlerinde olsun, ister sonunda olsun, isterse de geceleyin olsun gitmek demektir. Hadisin gerektirdiği doğru açıklama da budur.

Anlam da şöyle olur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk saatte gelen kimseyi meleklerin yazdıklarını haber vermektedir. İlk olarak gelen bir kimse bir deve kurban etmiş gibi olur, ikinci saatte gelen, sonra üçünçü, sonra dördüncü, sonra beşinci saatte gelenin kurban ve tasaddukunu haber vermektedir. Nesai'nin rivayetinde ise altıncı saatte gelenden de söz edilmektedir. "İmam da hutbe okumak üzere minbere çıktı mı melekler sahifeleri katlar ve bundan sonra ise kimseyi yazmazlar."

507 Buhari, 881; Ebu Davud, 351; Tirmizi, 499; Nesai, 1387; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12569

Bilindiği gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma namazı için hemen zeval ile birlikte çıkardı. Bu ise altıncı saatten sonradır. İşte bu zevalden sonra gelen kimse için bir şeyler kurban edip fazilet elde etmesinin sözkonusu olmadığına delildir. Diğer taraftan saatlerden (vakitlerden) söz edilmesi ancak cumaya erken vakitte gitmek ve cumaya erken gitmenin faziletini teşvik edip birinci safta bulunup onu beklemek, nafile namaz, zikir ve benzeri ibadetlerle meşgul etmeye teşvikte bulunmak içindir.

Bütün bunlar ise ancak zevalden sonra gitmekle elde edilebilir. Zevalden sonra gelen kimse için fazilet sözkonusu değildir. Çünkü o vakit cuma için ezan sözkonusu olur ve ezandan sonra da gecikmek haramdır. Allah en iyi bilendir.

Mezheb alimlerimiz saatlerin (vakitlerin) fecrin doğuşundan itibaren mi yoksa güneşin doğuşundan itibaren mi tayin edileceği hususunda farklı kanaatlere sahiptirler. Onlara göre daha sahih olan görüş fecrin doğuşundan itibaren başlayacağıdır. Bu saatlerden (vakitlerden) herhangi birisinin ilk vaktinde gelen ile son vaktinde gelen bir kimse deve, inek ve koç kurban etmenin asıl sevabını elde etmekte ortaktırlar. Ama ilk vaktinde gelenin kurban etmiş gibi olduğu devesi aynı saatin sonunda gelenin devesine göre daha mükemmeldir. Orta vaktinde gelenin devesi ise orta halli bir devedir. Bu da cemaatle namaz kılan bir kimsenin tek başına namaz kılan bir kimsenin namazına göre 27 derece daha faziletli olmasına benzer.

Bilindiği gibi "cemaat" iki kişi hakkında da binlerce kişi hakkında da kullanılır. Buna göre on bin kişilik bir cemaatle birlikte namaz kılan kimseye 27 derece verilir, iki kişi ile birlikte kılana da 27 derece verilir. Ama birincisinin dereceleri daha mükemmeldir. Buna benzer hususlar çoktur ve bilinmektedir. Benim sözünü ettiğim bu açıklamalar ile yüce Allah'ın rahmetinin üzerine olmasını dilediğimiz Kadı Iyaz'ın sözünü ettiği itiraza da bir cevap bulunmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kim cuma günü gusledip... imam (hutbeye çıktımı) melekler zikri dinlemek üzere hazır olurlar."* Hadisin bu ibaresindeki lafızların anlamı şudur: Kurban etmek, tasadduk etmek demektir. Bedene (deve) ile ilgili olarak dil bilginlerinin çoğunluğu ve fukahadan bir topluluğun dediğine göre bir deve, bir inek ve bir koyun hakkında kullanılabilir. Bu hayvana bu adın veriliş sebebi bedeninin büyüklüğüdür. Bir topluluk ise bunun özel olarak deve demek olduğunu söylemişlerdir. Burada kastedilen ise hadislerin bu husustaki açık ifadeleri dolayısı ile ittifakla deve olduğu kabul edilmiştir.

Bedene ve bakara (deve ve inek) yine ittifakla erkek ve dişi hakkında kullanılır. Sonlarında yer alan yuvarlak te ise bu türlerden bir tanesini anlatmak için kullanılmaktadır. İneğe "bakara" deniliş sebebi ise çift sürülürken yeri bakr etmesi (yarması) dolayısıyladır. Çünkü bakr etmek, yarmak demektir. Muhammed el-Bakır'a bu ünvanı bundan dolayı verilmiştir. Çünkü o ilmi bakr etmiş, ilmin içerisine alabildiğine dalmış ve ilim alanında beğenilen bir hedefe kadar ulaşmış birisi idi.

"Boynuzlu koç" diyerek koçu boynuzlu olmakla nitelendirmesi daha mükemmel ve şeklinin daha güzel oluşundan dolayıdır. Diğer taraftan boynuzundan da yararlanılır.

(Tavuk demek olan) decâce, dicâce olarak da söylenir ve bunlar meşhur iki söyleyiştir. Erkek ve dişi hakkında da kullanılır.

Bu ibarelerdeki fıkhî hükümlere gelince:

1. Cuma namazına erken gitmek teşvik edilmiştir.

2. İnsanların bu fazileti ve başka amellerdeki fazileti elde etmeleri amellerine göre mertebe mertebedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Allah nezdinde en değerli olanınız en takvalı olanınızdır"* (Hucurat, 13) buyruğu gibidir.

3. Kurban etmek ve sadaka vermek (tasadduk) az ve çok hakkında kullanılabilir. Nesai'nin rivayetinde koçdan sonra ördek geçmekte, sonra tavuk, sonra yumurta zikredilmektedir. Bir başka rivayette ise koçdan sonra tavuk, sonra bir kuş, sonra da bir yumurta denilmiştir. Her iki rivayetin senedi de sahihtir.

4. Deve kurban etmek, inek kurban etmekden daha faziletlidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) önce deveyi sözkonusu etmiş, ineği de ikinci mertebede zikretmiş bulunmaktadır.

İlim adamları da hediyelik kurbanlıklarda devenin inekden faziletli olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Ancak kurban bayramı kurbanı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Şafii, Ebu Hanife ve cumhurun kanaatine göre deve daha faziletlidir, sonra inek, sonra da koyun gelir. Tıpkı hediyelik kurbanlıklarda olduğu gibi. Malik'in görüşüne göre ise kurbanlıkta en faziletli olan önce koyun, sonra inek, sonra deve türüdür. Maliki fukahası der ki: Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki koç kurban etmiştir. Cumhurun delili ise bu hadisin zahiri ile hediyelik kurbanlıklara kıyastır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu şekilde kurban kesmiş olması ise koyun türünün tercih edilmesini gerektir-

memektedir. Çünkü bu, o vakitte ancak koyun türünü bulmasının mümkün olması şeklinde yorumlanır ya da onun bu uygulaması o türün kurbanlık edilmesinin caiz olduğunu beyan etmek içindir. Sahih'de ise onun hanımları adına inek kurban ettiği sabittir.

"Melekler hazır olurlar (hutbeyi) dinlerler." İlim adamlarının dediklerine göre bu melekler, Hafaza melekleri dışında, görevleri cumaya gelenleri yazmak olan meleklerdir.

٣/١٦٨- بَاب فِي الْإِنْصَاتِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي الْخُطْبَةِ

3/168- CUMA GÜNÜ HUTBENİN DİNLENMESİNE DAİR BİR BAB

١٩٦٢-١١/١- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ قَالَ ابْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ أَنْصِتْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَغَوْتَ

1962-11/1- Bize Kuteybe b. Said ve Muhammed b. Rumh b. el-Muhacir tahdis etti, İbn Rumh dedi ki: Bize Leys Ukayl'den haber verdi, o İbn Şihab'dan rivayet etti. Bana Said b. el-Müseyyeb'in haber verdiğine göre Ebu Hureyre kendisine şunu haber vermiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cuma gününde imam hutbe verirken, arkadaşına: Dinle, dediğin taktirde sen lağv etmiş (boş söz söylemiş) olursun,"* buyurdu.[508]

١٩٦٣-.../٢- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ قَارِظٍ وَعَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُمَا حَدَّثَاهُ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ بِمِثْلِهِ

1963-.../2- Bana Abdulmelik b. Şuayb b. el-Leys de tahdis etti, bana babam dedemden tahdis etti, bana Ukayl b. Halid, İbn Şihab'dan tahdis etti, o Ömer b. Abdulaziz'den, o Abdullah b. İbrahim b. Karız ve İbn el-

508 Buhari, 394; Tirmizi, 512, Nesai, 1400, 1401; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13206

Müseyyeb'den rivayet etti. Her ikisi kendisine Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim, (deyip) hadisi aynen nakletti.[509]

١٩٦٤-.../٣- وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ بِالْإِسْنَادَيْنِ جَمِيعًا فِي هَذَا الْحَدِيثِ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ قَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَارِظٍ

1964-.../3- Bunu bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr tahdis etti, bize İbn Cureyc haber verdi, bana İbn Şihab her iki isnadı ile birlikte bu hadisi aynen haber verdi. Ancak İbn Cureyc, İbrahim b. Abdullah b. Karız demiştir.[510]

١٩٦٥-١٢/٤- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ أَنْصِتْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَغِيتَ قَالَ أَبُو الزِّنَادِ هِيَ لُغَةُ أَبِي هُرَيْرَةَ وَإِنَّمَا هُوَ فَقَدْ لَغَوْتَ

1965-12/4- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Süfyan Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Cuma gününde imam hutbe verirken, arkadaşına dinle diyecek olursa lağy etmiş olursun."*

Ebu'z-Zinâd dedi ki: Bu (lağy etmiş sözünü ye harfi ile söylemek) Ebu Hureyre'nin söyleyişidir. Ama bu ancak "lağv etmiş (boş söz söylemiş) olursun" şeklindedir.[511]

Şerh

(1962-1965 numaralı hadisler)

"Cuma günü imam hutbe okurken, arkadaşına dinle diyecek olursan, lağy etmiş olursun" diğer rivayette (1965) ise "lağy etmiş olursun (söyleyişi hakkında) Ebu'z-Zinâd dedi ki: Bu Ebu Hureyre'nin söyleyişidir. Halbuki bu ancak "lağv etmiş" şeklinde söylenir" denilmektedir.

---

509 1962 nolu hadisin kaynakları

510 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12181

511 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13710

Dil bilginleri dedi ki: Bu fiil "ğezâ-yeğzû:gazaya çıktı-çıkar" gibi "leğâ-yelğû: lağv etti, boş iş yaptı-yapar" diye kullanıldığı gibi "amiye-ye'mâ:kör oldu-olur" gibi "leğiye-yelğâ" diye de kullanılır. Bunlar iki ayrı söyleyiş olup birincisi daha fasihtir. Kur'an-ı Kerim'in zahiri ise Ebu Hureyre'nin kendi söyleyişi olarak kullandığı bu ikinci söyleyişi gerektirmektedir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kafir olanlar bu Kur'an'ı dinlemeyip, o okurken lağyediniz (anlamsız sözler çıkartınız, gürültü patırtı yapınız) dediler"* (Fussilet, 26) buyurmaktadır. Bu söyleyiş ise "leğiye-yelğâ"dan gelmektedir. Eğer birinci söyleyişten gelmiş olsaydı ayn harfi dammeli olarak: "velğû" denilmesi gerekirdi.

İbnu's-Sikkit ve başkaları da şöyle demektedir: Birincisinin mastarı "lağv" ikincisinin mastarı ise "lağy"dir. Buna göre lağv etmiş olursun ifadesi lağv söz söylemiş olursun, demek olur ki, bu da reddolunan batıl, değersiz, geçersiz söz anlamındadır. Bunun doğru olmayan bir söz veya gereksiz bir şey söylemiş olursun anlamında olduğu da söylenmiştir.

Hadis-i şeriften, hutbe esnasında her türlü konuşmanın yasaklandığı hükmü anlaşılmaktadır. Bununla geri kalan diğer hususlara dikkat çekmiş olmaktadır. Çünkü kişi esas itibari ile iyiliği emretmek olan bir söz söylemiş, dinle, demiştir. Bununla birlikte buna lagiy (boş söz) demiştir. O halde az bir sözün böyle nitelendirilmesi öncelikle sözkonusudur. Başkasını konuşmaktan vazgeçirmek isterse bunun yolu susması için -anlayacak olursa- işarette bulunmasıdır. Şayet işareti anlama imkanı yoksa oldukça kısa bir sözle ona konuşmamasını söylemeli ve mümkün olan asgari miktardan fazla bir şey dememelidir.

İlim adamları bu durumda konuşmanın haram mı yoksa tenzihen mekruh mu olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir. Aynı zamanda bunlar Şafii'nin iki ayrı görüşüdür.

Kadı Iyaz dedi ki: Malik, Ebu Hanife, Şafii ve genel olarak ilim adamları hutbenin dinlenmesi icab eder, demişlerdir. Nehai, Şa'bi ve seleften bazılarından ise hutbede Kur'an okunması halinde vacip olmadığını söylemişlerdir. Kadı Iyaz dedi ki: Bununla birlikte bir kimse eğer imamın hutbesini işitemeyecek durumda ise, onu işitiyormuşcasına dinleme hususunda yükümlü olup olmadığında ihtilaf etmişlerdir. Cumhur, yine susup dinlemesi gerekir, demişlerdir. Nehai, Ahmed ve Şafii'nin iki görüşünden birisi ise, gerekmez şeklindedir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İmam hutbe okurken"* buyruğu ise dinlemenin vacip olup, konuşma yasağının ancak hutbenin verildiği halde sözkonusu olduğuna delildir. Hem bizim, hem Malik'in ham de cumhurun görüşü budur. Ebu Hanife ise imamın minbere çıkması ile birlikte dinlemek icab eder, demiştir.

٤/١٦٩- بَاب فِي السَّاعَةِ الَّتِي فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ

4/169- CUMA GÜNÜNDEKİ (DUANIN KABUL EDİLDİĞİ) SAAT HAKKINDA BİR BAB

١٩٦٦-١٣/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ ح- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ذَكَرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ زَادَ قُتَيْبَةُ فِي رِوَايَتِهِ وَأَشَارَ بِيَدِهِ يُقَلِّلُهَا

1966-13/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e okudum (H.) Bize Kuteybe b. Said, Malik b. Enes'den tahdis etti, o Ebu'z-Zinâd'dan, o A'meş'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma gününü sözkonusu ederek şöyle buyurdu: *"O günde bir saat (an) vardır ki, namaz kılarken bir müslüman o ana denk gelir ve Allah'dan bir şey isterse, mutlaka Allah ona o istediği şeyi verir."*

Kuteybe rivayetinde: "onun az olduğunu anlatmak için eli ile işarette bulundu" fazlalığını da eklemiştir.[512]

١٩٦٧-١٤/٢- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا مُسْلِمٌ قَائِمٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللهَ خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ وَقَالَ بِيَدِهِ يُقَلِّلُهَا يُزَهِّدُهَا

1967-14/2- Bize Zuheyr b. Harb tahdis etti, bize İsmail b. İbrahim tahdis etti, bize Eyyub, Muhammed'den tahdis etti, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebu'l Kasım (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Şüphesiz cumada öyle bir saat (an) vardır ki, ayakta durup namaz kılan bir müslüman*

512 Buhari, 935; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13808

ona denk getirip Allah'tan bir hayır isteyecek olursa, mutlaka Allah ona o istediğini verir." Eli ile de onun azlığına, onun oldukça kısa bir vakit olduğuna işaret etti.[513]

١٩٦٨-.../٣- حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ بِمِثْلِهِ

1968-.../3- Bize İbnu'l-Musennâ tahdis etti, bize İbn Ebu Adiy, İbn Avn'den tahdis etti, o Muhammed'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebu'l Kasım (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu, deyip hadisi aynen rivayet etti.[514]

١٩٦٩-.../٤- وَحَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ الْبَاهِلِيُّ- حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِي ابْنَ مُفَضَّلٍ- حَدَّثَنَا سَلَمَةُ وَهُوَ ابْنُ عَلْقَمَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ بِمِثْلِهِ

1969-.../4- Bana Humeyd b. Mes'ade el-Bahilî de tahdis etti, bize Bişr -yani b. Mufaddal- tahdis etti, bize Seleme -ki b. Alkame'dir- Muhammed'den tahdis etti, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebu'l Kasım (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki, deyip hadisi aynen rivayet etti.[515]

١٩٧٠-١٥/٥- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَّامٍ الْجُمَحِيُّ- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ فِيهَا خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ قَالَ وَهِيَ سَاعَةٌ خَفِيفَةٌ

1970-15/5- Bize Abdurrahman b. Sellâm el-Cumahî de tahdis etti, bize Rabi -yani b. Müslim- Muhammed b. Ziyad'dan tahdis etti, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Muhakkak cumada öyle bir saat vardır ki, bir müslüman o saate uygun düşürüp onda Allah'dan bir hayır dileyecek olursa, mutlaka Allah da ona o hayrı verir."*

(Ebu Hureyre): O hafif (kısa) bir saattir, demiştir.[516]

513 Buhari, 6400; Nesai, 1431; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14406
514 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14471
515 Buhari, 5294; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14467
516 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14372

١٩٧١-.../٦- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ- حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ وَلَمْ يَقُلْ وَهِيَ سَاعَةٌ خَفِيفَةٌ

1971-.../6- Bunu bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, Hemmâm b. Münebbih'den tahdis etti, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etti, ama rivayetinde "o hafif bir saattir" demedi.[517]

١٩٧٢-١٦/٧- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ بُكَيْرٍ ح- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالَا- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا مَخْرَمَةُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَسَمِعْتَ أَبَاكَ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي شَأْنِ سَاعَةِ الْجُمُعَةِ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ هِيَ مَا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الْإِمَامُ إِلَى أَنْ تُقْضَى الصَّلَاةُ

1972-16/7- Bana Ebu Tahir ve Ali b. Haşrem de tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb, Mahreme b. Bukeyr'den haber verdi (H.) Bize Harun b. Said el-Eylî ve Ahmed b. İsa da tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bize Mahreme babasından haber verdi, o Ebu Burde b. Ebu Musa el-Eşari'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ömer bana: Sen babanı Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, kıyametteki (duanın kabul edildiği) saat hakkında hadis naklederken dinledin mi? dedi. Ben ona şu cevabı verdim: Evet, onun Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"O saat, imamın (minberde) oturmasından itibaren namazın bitmesine kadar geçen süre içerisindedir"* buyururken dinledim, derken dinlemiştim.[518]

Şerh

(1966-1972 numaralı hadisler)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü hakkında (1966) *"o günde... bir saat vardır"* bir rivayette (1917) *"ayakta namaz kılarken"* buyurmuştur. Diğer bir rivayette (1970): "Bu hafif bir saattir" öbür rivayette (1966): "eli

517 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14749

518 Ebu Davud, 1049; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9078

ile azlığına işaret etti" denilmekte, Ebu Musa el-Eş'ari'nin (1972) rivayetinde de: "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ... buyururken dinledim..." dediği bildirilmektedir.

"Namaz bitinceye kadar" buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyaz şunları söylemektedir: Bu saatin vakti hususunda ve ayakta namaz kılarken ibaresinin anlamı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazılarının dediklerine göre bu saat ikindiden sonra başlayıp, akşam güneş batana kadar devam eder, demiş ve: O namaz kılarken ibaresi dua ederken demektir, diye açıklamışlardır. *"Ayakta"* ifadesi ise duasına devam ederken, onu sürdürürken anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Onun üzerinde ayakta kaldığın sürece"* (Âl-i İmrân, 75) buyruğu gibidir.

Başkaları da şöyle demişlerdir: Bu saat imamın çıktığı zamandan itibaren başlayıp, namaz bitene kadar devam eder. Başka bir kesim ise: Namaz için kamet getirildiği vakit başlar, namaz bitene kadar devam eder, demişlerdir. Bunlara göre hadisteki *"salat (namaz)"* zahiri anlamı iledir. Bir diğer görüşe göre bu vakit imamın minber üzerine oturmasından itibaren başlayıp, namazı bitirinceye kadar devam eder, demişlerdir. Bir diğer açıklamaya göre de bu cuma gününün son saatine kadar devam eder.

Kadı Iyaz dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bütün bu görüşleri açıklayan rivayetler nakledilmiş bulunmaktadır. Onun naklettiğine göre bunun zeval vakti olduğu söylendiği gibi, zeval vaktinden başlayıp gölge bir zira (kol boyu) oluncaya kadar sürer denilmiştir. Bir diğer açıklamaya göre Kadir gecesi gibi günün tamamı içerisinde saklıdır. Bunun tan yerinin ağarmasından itibaren başlayıp, güneşin doğuşuna kadar devam ettiği de söylenmiştir.

Kadı Iyaz dedi ki: Bütün bu vakit, bu, icabet saatinin zamanıdır anlamında değildir. Aksine bu icabet anı, bu vakit esnasında olur, anlamındadır. Çünkü " eli ile onun azlığına işaret etti" ibaresi bunu ifade etmektedir. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır.

Sahih olan hatta doğrusu Müslim'in, Ebu Musa'dan, onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den; *"bu vakit imamın (minber üzerinde) oturmasından itibaren başlayıp namaz bitene kadar geçen süre arasında olduğu"* rivayetidir.

(1972) "Mahreme b. Buker'den, o babasından, o Ebu Burde'den, o babasından, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den..." Bu Darakutni'nin Müslim hakkında istidrâkde bulunduğu hadislerden birisidir. Darakutni dedi ki: Bu hadisi müsned olarak sadece "Mahreme, babasından, o Ebu Burde'den" şeklindeki rivayeti ile gelmiştir. Halbuki bunu bir topluluk Ebu Burde'den

onun kendi sözü olarak rivayet etmişlerdir. Kimi ravi ise bunu sadece Ebu Musa'ya kadar ulaştırmış ve bunu merfu olarak rivayet etmemiştir. Darakutni: Doğrusu bunun Ebu Burde'nin bir sözü olduğudur, demiştir. Nitekim Yahya el-Kattan, Sevri'den, o Ebu İshak'dan, o Ebu Burde'den diye bunu böylece rivayet etmiş ayrıca Vasıl el-Ahdeb ve Mücalid ona mutaabatta bulunarak bu hadisi Ebu Burde'den kendi sözü diye rivayet etmişlerdir. Numan b. Abdusselam da Sevri'den, o Ebu İshak'dan, o Ebu Burde'den, o babasından diye bunu merkuf olarak rivayet etmiştir. Bununla birlikte "o babasından" sözü sabit değildir.

Ahmed b. Hanbel de şöyle demiştir: Hammâd b. Halid'den rivayete göre o dedi ki: Mahreme'ye: Sen babandan bir şey dinledin mi? dedim. O, hayır demiştir. Darakutni'nin açıklamaları bunlardır.

Darakutni bu istidrâkini kendisinin de muhaddislerin çoğunun da bilinen şu kuralına binaen yapmıştır: Bir hadisin rivayetinde mevkuf ve merfu oluş yahut mürsel ve muttasıl oluş birbiri ile çatışacak olursa o hadisin mevkuf ve mürsel olduğuna hükmederler. Ancak bu zayıf ve kabul edilemez bir kaidedir. Doğrusu ise usul alimlerinin, fakihlerin, Buhari'nin, Müslim'in ve muhakkik muhaddislerin izlediği yoldur. Bu da o hadisin merfu ve muttasıl olduğuna hüküm verilmesidir. Çünkü bu sika bir ravinin yaptığı bir ziyadedir.

Daha önce bu mesele kitabın Mukaddimesinde geçmiş olan fasıllarda açık bir şekilde beyan edildiği gibi daha sonra çeşitli yerlerde de benzeri hususlara dikkat çekilmiş idi. Ayrıca Beyhaki'nin Sünen'indeki rivayetimize göre Ahmed b. Seleme'den şöyle dediğini rivayet etmekteyiz: Müslim b. el-Haccac ile Mahreme'nin rivayet ettiği bu hadisin müzakeresini yaptım. Müslim: Bu cuma saatinin beyanı hususunda en ceyyid ve en sahih hadistir, dedi.

٥/١٧٠- بَاب فَضْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ

5/170- CUMA GÜNÜNÜN FAZİLETİ BABI

١٩٧٣-١٧/١- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا

1973-17/1- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihab'dan haber verdi, bana Abdurrahman el-A'rec'in haber verdiğine göre o Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Üzerinde güneşin doğduğu en hayırlı gün cuma günüdür. O günde Adem yaratıldı, o günde cennete girdirildi ve o günde oradan çıkarıldı"* buyurdu.[519]

١٩٧٤-١٨/٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ يَعْنِي الْحِزَامِيَّ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ

1974-18/2- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Muğire -yani el-Hizâmî-, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Üzerinde güneşin doğduğu en hayırlı gün, cuma günüdür. O günde Adem yaratıldı, o günde cennete girdirildi, o günde oradan çıkarıldı. Ayrıca kıyamet de ancak cuma gününde kopacaktır"* buyurdu.[520]

Şerh

(1974) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"güneşin doğduğu en hayırlı gün... ancak cuma günü kopacaktır"* buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyaz dedi ki: Buyrukların zahirinden anlaşıldığı üzere sayılan bu faziletler gerçekte bugünün faziletini anlatmak için sayılmamıştır. Çünkü Adem'in cennetten çıkarılması ve kıyametin kopması bir fazilet olarak sayılmaz. Bu söylenenler ancak bu günde gerçekleşen ve gerçekleşecek büyük işler ile ilgili açıklamalardır. Böylelikle bu gün için yüce Allah'ın rahmetine nail olup onun azap ve intikamından uzak kalmak için kulun salih amelleri ile bugünden hazırlanması içindir. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır.

Ebu Bekr b. el-Arabi de el-Ahvezi fi Şerhi't-Tirmizi adlı eserinde şunları söylemektedir: Bunların hepsi faziletler arasında sayılır. Adem'in cennetten çıkarılması ise soyundan gelenlerin ve bu muazzam neslin var olması, rasullerin, nebilerin, salihlerin ve velilerin ortaya çıkması için bir sebeptir. Ayrıca o cennetten kovularak çıkarılmamıştır. Aksine bir takım maksatların

519 Nesai, 1372; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13959
520 Tirmizi, 488; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12882

gerçekleştirilmesi sonra da tekrar oraya dönmesi için çıkarılmıştır. Kıyametin kopmasına gelince bu da nebilerin, sıddıkların, velilerin ve diğerlerinin mükafatlarının daha çabuk verilmesine bir sebeptir, onların şan ve şereflerinin açığa çıkarılması için bir vesiledir.

Hadis-i şerifte cuma gününün fazileti ve diğer günlerden ayrıcalığı belirtilmektedir. Ayrıca: Az raslanılan ve güzel bir meseleye de bunda bir delil vardır. O da şudur: Bir erkek eşine, sen günlerin en faziletlisinde benden boşsun, diyecek olursa bizim mezheb alimlerimize göre bunun iki hali sözkonusudur. Daha sahih olanına göre ise Arefe günü boş olacağıdır. İkinci görüşe göre ise bu hadis dolayısı ile cuma günü boş olur.

Bu onun belli bir niyetinin olmaması halinde sözkonusudur. Eğer senenin en faziletli gününü kastetmiş ise, muayyen olarak Arefe günü ondan boş olur. Şayet hafta günlerinin en faziletlisini kastetmiş ise o taktirde bu muayyen olarak cuma günüdür. Eğer en faziletli gece diyecek olursa muayyen olarak Kadir gecesi ondan boş olur. Kadir gecesi ise mezhebimiz alimleri ile cumhurun kanaatine göre Ramazan ayının son on gününe münhasırdır. Koca eğer bu sözü son on günün birinci gecesenin geçmesinden önce söylemiş ise ayın son gecesinin birinci bölümünde ondan boş olur. Eğer bu sözü son on günün bir gecesinin ya da daha fazlasının geçmesinden sonra söylemiş ise, ancak ertesi senenin aynı gecesinin ilk bölümünde ondan boş olur. Ama Kadir gecesi sabit olmayıp sürekli yer değiştirmektedir diyenlerin görüşüne göre ancak ayın son gecesinin ilk bölümünde ondan boş olur.

Allah en iyi bilendir.

٦/١٧١- بَاب هِدَايَةِ هَذِهِ الْأُمَّةِ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ

6/171- BU ÜMMETİN CUMA GÜNÜNE HİDAYET BULMASI BABI

١٩٧٥-١٩/١- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ -حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَحْنُ الْآخِرُونَ وَنَحْنُ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَيْدَ أَنَّ كُلَّ أُمَّةٍ أُوتِيَتْ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا وَأُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ ثُمَّ هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْنَا هَدَانَا اللَّهُ لَهُ فَالنَّاسُ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ الْيَهُودُ غَدًا وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ

1975-19/1- Bize Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Biz (dünyada) son gelenleriz. Kıyamet gününde ise öne geçecek olanlarız. Şu kadar ki, her bir ümmete bizden önce kitap verilmiş olduğu halde bize kitap onlardan sonra verilmiştir. Sonra bu Allah'ın üzerimize yazdığı ve Allah'ın bizi kendisine hidayet eylediği gündür. Bugünde sair insanlar bizi takip eder. Yahudiler yarın, Hristiyanlar ise yarından sonradır"* buyurdu.[521]

١٩٧٦-.../٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نَحْنُ الْآخِرُونَ وَنَحْنُ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِمِثْلِهِ

1976-.../2- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Süfyan, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den rivayet etti. İbn Tavus da babasından, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bizler sonra gelenleriz. Ama kıyamet gününde de bizler öne geçecek olanlarız..."* buyurdu, diye hadisi aynen rivayet etti.[522]

١٩٧٧-٢٠/٣- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نَحْنُ الْآخِرُونَ الْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَنَحْنُ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بَيْدَ أَنَّهُمْ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا وَأُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ فَاخْتَلَفُوا فَهَدَانَا اللهُ لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنْ الْحَقِّ فَهَذَا يَوْمُهُمْ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ هَدَانَا اللهُ لَهُ قَالَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ فَالْيَوْمَ لَنَا وَغَدًا لِلْيَهُودِ وَبَعْدَ غَدٍ لِلنَّصَارَى

1977-20/3- Bize Kuteybe b. Said ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dedi ki: Bize Cerir, A'meş'den tahdis etti, o Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Biz (dünyada) sonra gelenleriz. Kıyamet gününde de ilkleriz. Bizler cennete ilk girecek olanlarız. Şu kadar var ki onlara kitap bizden önce verilmiş, bize ise kitap onlardan sonra verilmiştir. Onlar ihtilafa düşdükleri halde, Allah,*

521 1960 nolu hadisin kaynakları
522 1960 nolu hadisin kaynakları

hakkında ihtilafa düşmüş oldukları hakka bizi hidayet eyledi. İşte bu onların hakkında ihtilafa düştükleri günleridir. Allah bu güne bizi hidayet eyledi -(bu gün) cuma günüdür, buyurdu- Bugün bizim, yarın Yahudilerin, yarından sonra da Hristiyanlarındır."[523]

١٩٧٨-٢١/٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ -حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ أَخِي وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا- حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بَيْدَ أَنَّهُمْ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا وَأُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَذَا يَوْمُهُمْ الَّذِي فُرِضَ عَلَيْهِمْ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَهَدَانَا اللَّهُ لَهُ فَهُمْ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ فَالْيَهُودُ غَدًا وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ

1978-21/4- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, Vehb b. Münebbih'in kardeşi Hemmâm b. Münebbih'den şöyle dediğini haber verdi: Bu Ebu Hureyre'nin bize Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye tahdis ettikleridir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Bizler (dünyada) son gelenleriz ama kıyamet gününde önde olacak olanlarız. Şu kadar var ki, onlara kitap bizden önce verildi, bize de kitap onlardan sonra verildi. Esasında kendilerine farz kılınan günleri bugündür. Ama bugün hakkında ihtilafa düştüler. Allah da bizi bu güne hidayet eyledi. Bu sebeple bugün hususunda onlar bize tabidirler (arkamızdan gelmektedirler). Yahudiler için yarın, hristiyanlar için ise yarından sonraki gündür."*[524]

١٩٧٩-٢٢/٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَوَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَا- حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَعَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَضَلَّ اللَّهُ عَنْ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ الْأَحَدِ فَجَاءَ اللَّهُ بِنَا فَهَدَانَا اللَّهُ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالْأَحَدَ وَكَذَلِكَ هُمْ تَبَعٌ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَحْنُ الْآخِرُونَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَقْضِيُّ لَهُمْ قَبْلَ الْخَلَائِقِ وَفِي رِوَايَةِ وَاصِلٍ الْمَقْضِيُّ بَيْنَهُمْ

523 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf,12345

524 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14757

1979-22/5- Bize Ebu Kureyb ve Vasıl b. Abdu'la'lâ da tahdis edip dedi ki: Bize İbn Fudayl, Ebu Malik el-Eşcai'den tahdis etti, o Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den diye rivayet etti. Ayrıca Rib'i b. Hiraş'dan, o Huzeyfe'den (Ebu Hureyre ile birlikte) şöyle dediklerini de rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Allah bizden öncekileri kıyamet gününden saptırıp uzaklaştırdı. Bu sebeble Yahudiler için cumartesi günü, Hristiyanlar için de pazar günü oldu. Sonra Allah bizi (dünyaya) getirdi. Ve Allah cuma gününe bizi hidayet eyledi. Böylelikle cuma, cumartesi ve pazarı (bu din mensupları için) ayırmış oldu. Aynı şekilde onlar kıyamet gününde bizim arkamızdan geleceklerdir. Biz dünya ehli arasında son gelenleriz. Kıyamet gününde ise yaratılmışlardan önce haklarında hüküm verilecek olan ilkleriz."* Vâsılın rivayetinde ise *"aralarında hüküm verilecek (ilkleriz)"* şeklindedir.[525]

١٩٨٠-٢٣/٦- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَارِقٍ حَدَّثَنِي رِبْعِيُّ بْنُ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُدِينَا إِلَى الْجُمُعَةِ وَأَضَلَّ اللَّهُ عَنْهَا مَنْ كَانَ قَبْلَنَا فَذَكَرَ بِمَعْنَى حَدِيثِ ابْنِ فُضَيْلٍ

1980-33/6- Bize Ebu Kureyb tahdis etti, bize İbn Ebu Zaide, Sa'd b. Tarık'dan haber verdi. Bana Rib'î b. Hiraş, Huzeyfe'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Biz cuma gününe hidayet olunduk ama Allah bizden öncekileri bugünden saptırıp uzaklaştırdı"* deyip hadisi İbn Fudayl'ın hadisi ile aynı manada zikretti.[526]

Şerh

(1975-1980 numaralı hadisler)

(1975) *"Bizler sonra gelenleriz, kıyamet gününde de ilkleriz..."* İlim adamları: Bu zaman ve var olmak itibari ile sonrakileriz. Ama fazilet ve cennete giriş bakımından öne geçecek olanlarız. Bu ümmet, diğer ümmetlerden önce cennete girecektir, anlamındadır, demişlerdir.

"Şu kadar var ki, her bir ümmete kitap bizden önce verilmiştir." Buradaki "beyde: (şu kadar var ki)" kelimesi be harfi fethalı ve ye harfi sakin olarak telaffuz edilir. Ebu Ubeyd dedi ki: Bu kelime gayru (başka) alâ (e, a, üzerinde) ve "... den dolayı" anlamlarında kullanılır. Bütün bu anlamlar burada doğrudur. Dil bilginlerinin dediklerine göre "beyde" anlamında "meyde" de denilebilir.

525 481 nolu hadisin kaynakları

526 1979 nolu hadisin kaynakları

"İşte Allah'ın bizim üzerimize yazdığı bu güne Allah bizi hidayet eyledi" ifadesi cuma namazının vücubuna delil olduğu gibi bu ümmetin faziletine de delildir.

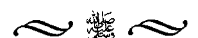
"Yahudiler yarın" yani Yahudilerin bayramı yarındır. Çünkü zaman zarfları, bedeni varlığa sahip olanlar hakkında haber olarak kullanılmaz. Bu sebeble haber olarak takdiri mümkün olan bir mananın varlığı takdir edilir.

(1977) *"İşte bu onların hakkında ihtilafa düştükleri, Allah'ın da bizi kendisine hidayet eylediği günleridir."* Kadı Iyaz dedi ki: Zahirinden anlaşıldığı üzere onlara tayin sözkonusu olmaksızın cuma gününü tazim etmeleri farz kılınmış, bu günde şeriatlerini uygulamaları için iş onların ictihatlarına havale edilmiş. Sonra bu günü tayin etmek hususunda ictihatları farklılık göstermiş ve Allah da kendilerini bu güne hidayet eylememiştir. Fakat yüce Allah bu günü, bu ümmete beyan edilmiş olarak farz kılıp bu günü tayini, onların ictihatlarına bırakmamış, bu günün faziletini bilmek sureti ile onlar uyduklarına nail olmuşlardır.

Rivayet edildiğine göre Musa (a.s) kendilerine cuma gününü tanzim etmelerini emretmiş, onlara bu günün faziletini bildirmiş olduğu halde onunla cumartesini daha faziletli olduğunu söyleyerek tartışmışlardır. Bunun üzerine ona, onları hallerine bırak denilmiştir. (Devamla) Kadı Iyaz dedi ki: Eğer, bu gün açıkça tesbit edilip onlara farz kılınmış olsaydı, hakkında ihtilafa düştüler demek doğru olamazdı. Aksine onlar bu hususta muhalefete yöneldiler, demesi gerekirdi.

Derim ki: Onlara bu günün açıkça emredilmiş olması ve muayyen olarak nass ile belirtilmiş olması mümkündür. Sonra onlar bu gün hakkında ihtilafa düşmüşler ve muayyen olarak ona riayet etmek mi gerekir, yoksa onu değiştirebilirler mi hususunda anlaşmazlığa düşmüşler, sonra bu günü değiştirmek sureti ile de yanlış yapmışlardır.

(1979) *"Allah bizden öncekileri cuma gününden saptırıp uzaklaştırdı"* buyruğundan Ehli Sünnetin -Mutezilenin kanaatine muhalif olan- hidayete iletmek, dalalete düşürmek, hayır ve şerrin tamamı -onu fiilen işlemek anlamı ile- yüce Allah'ın iradesi ile gerçekleştiği şeklindeki görüşünün lehine delil vardır.

٧/١٧٢- بَاب فَضْلِ التَّهْجِيرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

7/172- CUMA GÜNÜNDE (NAMAZA) ERKEN GİTMENİN FAZİLETİ BABI

١٩٨١-١/٢٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ وَعَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْعَامِرِيُّ قَالَ أَبُو الطَّاهِرِ- حَدَّثَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْأَغَرُّ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَلَائِكَةٌ يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ فَإِذَا جَلَسَ الْإِمَامُ طَوَوْا الصُّحُفَ وَجَاءُوا يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ وَمَثَلُ الْمُهَجِّرِ كَمَثَلِ الَّذِي يُهْدِي الْبَدَنَةَ ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي بَقَرَةً ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي الْكَبْشَ ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي الدَّجَاجَةَ ثُمَّ كَالَّذِي يُهْدِي الْبَيْضَةَ

1981-24/1- Bana Ebu Tahir, Harmele ve Amr b. Sevvâd el-Âmirî de tahdis etti. Ebu Tahir bize İbn Vehb tahdis etti dedi, diğer ikisi ise haber verdi, dediler. (İbn Vehb dedi ki:) Bana Yunus, İbn Şihab'dan haber verdi, bana Ebu Abdullah b. el-Ağar'ın haber verdiğine göre o, Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma günü olunca, mescidin her bir kapısı üzerinde ilk gelen kimseyi önceliğine göre yazan melekler bulunur. İmam oturunca sahifeleri kaplarlar ve gelip zikri dinlerler. (Cumaya) erken gelenin misali bir deve kurban edenin misali gibidir. Sonra gelen bir inek kurban etmiş gibi olur, sonra gelen bir koç kurban etmiş gibi, sonra bir tavuk tasadduk etmiş, sonra gelen de bir yumurta tasadduk etmiş gibi olur."*[527]

١٩٨٢-.../٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَعَمْرٌو النَّاقِدُ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

1982-.../2- Bize Yahya b. Yahya ve Amr en-Nâkıd, Süfyan'dan tahdis etti. O Zühri'den, o Said'den o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[528]

527 Buhari, 929, 3211 -muhtasar olarak-; Nesai, 1384; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14365
528 Nesai, 1385; İbn Mace, 1092; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13138

١٩٨٣-٢٥/٣- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَلَكٌ يَكْتُبُ الأَوَّلَ فَالأَوَّلَ مَثَّلَ الْجَزُورَ ثُمَّ نَزَّلَهُمْ حَتَّى صَغَّرَ إِلَى مَثَلِ الْبَيْضَةِ فَإِذَا جَلَسَ الإِمَامُ طُوِيَتْ الصُّحُفُ وَحَضَرُوا الذِّكْرَ

1983-25/3- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Yakub -yani b. Abdurrahman- Suheyl'den tahdis etti, o babasından, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mescit kapılarının her birisinde önce gelen kimseyi önceliğine göre yazan bir melek vardır. Önce gelene deveyi misal verdi. Sonra onların misallerini daha aşağıya indirerek yumurta misaline kadar küçülttü- İmam oturdumu sahifeler katlanır (ve melekler) zikrin yapılışında hazır bulunurlar."*[529]

Şerh

(1981-1983 numaralı hadisler)

(1981) *"Erken gelenin misali bir deve kurban edenin misali gibidir."* Halil b. Ahmed ve başka dil bilginleri ve daha başka kimseler: Tehcîr; erken hareket etmek, erken gelmek demektir, demişlerdir. *"Eğer tehcirdeki lütuf ve ihsanların ne olduğunu bilselerdi mutlaka onun için birbirleri ile yarışırlardı"* hadisinde de bu anlamda kullanılmıştır. Bu da her bir namaza erken gitmek anlamındadır. İlim adamları bunu böylece açıklamışlardır.

Kadı Iyaz dedi ki: el-Harbî, Ebu Zeyd'den, o Ferra'dan ve başkalarından naklen dedi ki: Tehcîr, hâcire denilen öğle vakti sıcağında yürümek demektir. Ama burada doğrusu, tehcîr'in erken gitmek anlamında olduğudur.

Hadisin tamamının şerhi az önce geçmiş bulunmaktadır.

(1983) "Deveyi misal verdi, sonra onları daha aşağıya indirerek nihayet yumurtayı misal verdi" ibaresinde "onları daha aşağıya indirmesi", öne geçmek ve fazilet bakımından mevkilerini, konumlarını zikretmesi demektir.

(1981) *"İmam oturdu mu sahifeleri dürerler"* Diğer (1961) hadiste ise: *"cuma günü gusledip sonra namaza giden bir kimse..."* buyurduğu zikredilmişti. Her iki hadis arasında bir çelişki yoktur. Aksine her iki hadisin de zahirinin ifade ettiği şudur: İmamın çıkması ile hazır bulunurlar ama sahifeleri katlamazlar. Ancak imam minberin üzerine oturdumu artık sahifeleri katlar-

529 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12770

lar. Hadisi şeriften anlaşıldığı üzere, minbere ilk çıkıştan sonra müezzin ezan okuyuncaya kadar hutbeden önce oturmak müstehaptır. Bu oturuş Şafii, Malik'e ve cumhura göre müstehaptır. Ebu Hanife ve kendisinden nakledilen bir rivayete göre Malik, müstehap değildir demişlerdir. Cumhurun delili, sahihteki pek çok hadis ile birlikte bu hadisi şeriftir. Bunun vacip olmadığının delili ise, bu oturuşun hutbenin bir parçası olmamasıdır.

٨/١٧٣- بَاب فَضْلِ مَنْ اسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ فِي الْخُطْبَةِ

8/173- HUTBEYİ SUSUP DİNLEYEN KİMSENİN FAZİLETİ BABI

١٩٨٤-٢٦/١- حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ- حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ- حَدَّثَنَا رَوْحٌ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ اغْتَسَلَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَصَلَّى مَا قُدِّرَ لَهُ ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ ثُمَّ يُصَلِّي مَعَهُ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى وَفَضْلُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ

1984-26/1- Bize Umeyye b. Bistam da tahdis etti... Ebu Hureyre'nin rivayetine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim guslettikten sonra cuma namazına gelip kendisi için takdir edilmiş olan namazı kılar, sonra (imam) hutbesini bitirinceye kadar hutbeyi dinler, sonra imamla birlikte namaz kılarsa, onun kendisi ile (bu cuma ile) diğer cuma arasındaki günahları, ona üç gün fazlası ile birlikte bağışlanır."*[530]

١٩٨٥-٢٧/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ وَزِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا

1985-27/2- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis etti. Yahya: Bize Ebu Muaviye A'meş'den haber verdi derken, diğer ikisi, tahdis etti, dediler. O, Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim güzel bir*

530 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12645

şekilde abdest aldıktan sonra cumaya gidip susup dinlerse, kendisi (o cuma) ile diğer cuma arası üç gün fazlası ile birlikte günahları bağışlanır. Çakıl taşlarına dokunan bir kimse de lağv etmiş (boş iş yapmış) olur."[531]

Şerh

(1984) *"Kim guslettikten sonra cuma namazına gelip de... üç gün fazlası ile günahları bağışlanır"* denilirken diğer rivayette (1985) *"kim güzel bir şekilde abdest aldıktan sonra cumaya gelip..."* denilmektedir.

Hadisten şu hükümler çıkarılmıştır:

1. Gusletmek faziletli olmakla birlikte, ikinci rivayet sebebi ile vacip değildir.

2. Güzelce abdest almak müstehaptır. Abdestin güzel alınması ise azaların ovalanıp üçer defa yıkanması, kolların dirseklerden yukarı, ayakların da topuklardan yukarı yıkamasının uzatılması, sağ organların önce yıkanması, abdestin meşhur olan sünnetlerinin yerine getirilmesi demektir.

3. Cuma günü imam hutbeye çıkmadan önce nafile kılmak müstehaptır. Bu hem bizim hem de cumhurun görüşüdür.

4. Mutlak nafile namazların bir sınırı yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kendisine takdir olunduğu kadarı ile namaz kılarsa"* buyurulmaktadır.

5. Susarak hutbeyi dinlemek.

6. Hutbeden sonra ve namaza başlamadan önce konuşmakta bir sakınca yoktur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in birinci rivayetteki: *"Sonra susup dinlerse"* ibaresi bizim diyarımızda güvenilir ve tahkik edilmiş nüshaların çoğunluğunda bu şekildedir. Kadı Iyaz da cumhurdan bunu böyle nakletmiştir. Bununla birlikte diyarımızda güvenilir asıl nüshaların bazısında (*ensate* yerine) *"intesate"* şeklindedir. Kadı Iyaz da el-Baci'den böylece naklettiği gibi başka nüshalarda da aynı şekilde *"intesate"* diye kaydedilmiş olup bu bir yanılmadır, demiştir.

Derim ki: Bu bir yanılma değildir, aksine bu sahih bir söyleyiştir. Ezheri de Şerhu Elfâzi'l-Muhtasar'da: *Ensate, nesate* ve *intesate* olmak üzere üç türlü söyleyiş kullanılır, demektedir.

---

531 Ebu Davud, 1050; Tirmizi, 498; İbn Mace, 1090; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12504

(1985) *"Susup dinlerse"* de *"istemea ve ensata"* ibareleri birbirinden ayrı iki tabir olmakla birlikte bir arada da kullanılabilirler. Çünkü istimâ' dinlemek, insât ise susmak demektir. Bundan ötürü yüce Allah: *"Kur'an okunduğu zaman susup dinleyiniz"* (A'raf, 204) buyurmaktadır.

(1984) *"Hutbesini bitirinceye kadar..."* İbare asıl nüshalarda bu şekilde, imam söz konusu edilmeksizin geçmektedir. Zamir de, adı geçmese dahi bilindiğinden ötürü ona aittir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Üç gün fazlası"* ile ve *"üç gün ziyadesi"* ile buyruklarına gelince, ilim adamları şunları söylemektedir: İki cuma arası ile birlikte üç gün fazlasının da günahlarının bağışlanması, bir hasenenin on misli ile mükafatlandırılması demektir. Böylelikle onun bu güzel fiilleri işlemiş olduğu cuma günü, on misli ile mükafatlandırılan bir hasene gibi kabul edilmiş olmaktadır. Bazı mezheb alimlerimiz de şöyle demiştir: İki cuma arasından kasıt cuma namazı ve cuma hutbesinden itibaren ikinci cumanın benzeri vaktine kadar olan süredir. Böylelikle fazlasız ve eksiksiz tam yedi gün olur. Buna üç gün daha eklenerek on güne tamamlanmış olur.

(1985) *"Çakıl taşlarına dokunan lağv etmiş olur."* Bu ifadede hutbe sırasında çakıl taşlarına dokunmak ve buna benzer çeşitli abes işlerle uğraşmak yasaklanmakta olup, kalbin ve azaların hutbeye kendisini vermesine işaret edilmiş olmaktadır. Buradan lağv etmekten kasıt ise batıl, yerilmiş ve reddolunmuş iştir. Az önce açıklaması geçti.

٩/١٧٤- بَاب صَلَاةِ الْجُمُعَةِ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ

9/174- GÜNEŞİN ZEVALİ ZAMANINDA CUMA NAMAZI BABI

١٩٨٦-١/٢٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ- حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ثُمَّ نَرْجِعُ فَنُرِيحُ نَوَاضِحَنَا قَالَ حَسَنٌ فَقُلْتُ لِجَعْفَرٍ فِي أَيِّ سَاعَةٍ تِلْكَ قَالَ زَوَالَ الشَّمْسِ

1986-28/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim de tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Yahya b. Adem tahdis etti, bize Hasan b. Ayyaş, Cafer b. Muhammed'den tahdis etti, o babasından, o Cabir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılar sonra dönüp su taşıyan develerimizi dinlendirirdik.

Hasan dedi ki: Ben Cafer'e: Bu hangi saatte oluyordu, dedim. O: Güneşin zevali vaktinde, dedi.[532]

١٩٨٧-٢٩/٢- وَحَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ ح -وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ قَالَا جَمِيعًا- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَأَلَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ مَتَى كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْجُمُعَةَ قَالَ كَانَ يُصَلِّي ثُمَّ نَذْهَبُ إِلَى جِمَالِنَا فَنُرِيحُهَا زَادَ عَبْدُ اللَّهِ فِي حَدِيثِهِ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ يَعْنِي النَّوَاضِحَ

1987-29/2- Bana Kasım b. Zekeriya da tahdis etti, bize Halid b. Mahled de tahdis etti. (H.) Bana Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî de tahdis etti, bize Yahya b. Hassan tahdis etti, ikisi birlikte dedi ki: Bize Süleyman b. Bilal, Cafer'den tahdis etti, o babasından rivayet ettiğine göre Cabir b. Abdullah'a: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma namazını ne zaman kılardı? diye sormuş. O: Biz namazı kılar, sonra develerimize gider onları dinlendirirdik, dedi. Abdullah hadisi rivayetinde: Güneş zevale erdiği zaman, ibaresini de eklemiştir. Develerinden kastı ise su taşıyan develeridir.[533]

١٩٨٨-٣٠/٣- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ وَيَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلٍ قَالَ مَا كُنَّا نَقِيلُ وَلَا نَتَغَدَّى إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ زَادَ ابْنُ حُجْرٍ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

1988-30/3- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb, Yahya b. Yahya ve Ali b. Hucr tahdis etti. Yahya: Bize Abdulaziz b. Ebu Hâzim babasından haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti, dedi. O, Sehl'den şöyle dediğini rivayet etti: Bizler ancak cumadan sonra kaylule yapar ve yemek yerdik.

İbn Hucr ayrıca: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında" ibaresini eklemiştir.[534]

532 Nesai 1389; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2602
533 1986 nolu hadisin kaynakları
534 Buhari, 939; Tirmizi, 525; İbn Mace, 1099; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4706

١٩٨٩-٣١/٤- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَا أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ عَنْ يَعْلَى بْنِ الْحَارِثِ الْمُحَارِبِيِّ عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا نُجَمِّعُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ ثُمَّ نَرْجِعُ نَتَتَبَّعُ الْفَيْءَ

1989-31/4- Bize Yahya b. Yahya ve İshak b. İbrahim de tahdis edip dedi ki: Bize Veki', Ya'la b. el-Haris el-Muharibi'den haber verdi. O Iyaz b. Seleme b. el-Ekva'dan, o babasından şöyle rivayet etti: Biz güneş zevale erdiği zaman Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cuma namazını kılar, sonra geri döndüğümüzde gölgelik yerde yürümeye dikkat ederdik.[535]

١٩٩٠-٣٢/٥- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ- حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ الْحَارِثِ عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْجُمُعَةَ فَنَرْجِعُ وَمَا نَجِدُ لِلْحِيطَانِ فَيْئًا نَسْتَظِلُّ بِهِ

1990-32/5- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Hişam b. Abdulmelik haber verdi, bize Ya'la b. el-Haris, İyas b. Seleme b. el-Ekva'dan tahdis etti, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cuma namazını kılardık, geri döndüğümüzde ise duvarların altında sığınacağımız bir gölgeleri olduğunu göremezdik.[536]

Şerh

(1986-1990 numaralı hadisler)

Cabir'in hadisinde (1986): "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılardık. Sonra geri dönüp su taşıyan develerimizi dinlendirirdik" demiş ve namazın kılınış vaktini "güneşin zevali" diye açıklamıştır. Diğer rivayette ise (1987) "güneş zevale erdiği zaman" diye açıklamıştır. Sehl'in rivayet ettiği hadiste ise (1988): "Biz ancak cumadan sonra kaylule yapar ve yemek yerdik" derken, Seleme hadisinde (1989): "Güneş zevale erdiği zaman Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cuma namazı kılardık, sonra da döndüğümüzde gölgelikleri araştırırdık." Bir diğer rivayette ise (1990) "duvarların altında gölgeleneceğimiz bir gölgesi olduğunu görmezdik" denilmektedir.

535 Buhari, 4169 -buna yakın-; Ebu Davud, 1085 -buna yakın-; Nesai, 1390 -buna yakın-; İbn Mace, 1100 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4512

536 1989 nolu hadisin kaynakları

Bütün bu hadisler cuma namazının erken kılınması hususunda açıktır. İmam Malik, Ebu Hanife, Şafii, ashab ve tabiin ile onlardan sonra gelenlerin ilim adamlarının büyük çoğunluğu cuma namazı ancak güneşin zevale ermesinden sonra caiz olur, demişlerdir. Bu hususta İmam Ahmed ile İshak'tan başka muhalefet eden olmamıştır. Her ikisi zevalden önce kılınmasının caiz olduğunu söylemişlerdir.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu hususta ashabı kiramdan bazı rivayetler nakledilmiş ise de bunlar arasında cumhurun kabul ettiği kanaatin dışında sahih olan bir rivayet yoktur. Cumhur ise bu hadisleri cuma namazının erken kılınması hususunda mübalağa edilmesi manasında yorumlamışlardır. Ayrıca onların öğle yemeğini ve kaylule denilen dinlenmelerini bu cuma gününde, cuma namazından sonraya geciktirdikleri anlamındadır. Çünkü cuma namazını erken kılmaları teşvik edilmişti. Eğer cuma namazını kılmadan önce bu türden herhangi bir iş ile uğraşmış olsalardı, cuma namazını kaçırmaktan yahut da bu namazı erken gitmek imkanını yakalamaktan mahrum kalacaklarından korkuyorlardı.

"Gölgelikleri araştırırdık" böyle yapmalarının tek sebebi ancak cuma namazını oldukça erken kılmaları, o sırada ise duvarların boyunun kısa olması idi. Ayrıca burada az bir gölgenin ortaya çıkmış olduğu da açıkça ifade edilmiş olmaktadır.

(1990) "Altında gölgeleneceğimiz bir gölge bulamazdık" ibaresi de buna uygundur. Çünkü burada tamamen gölge olmadığından söz edilmemektedir. Olmadığı söylenen sadece altında barınılacak gölgedir. Bu ise, duvarların kısa olduğu da düşünülecek olursa namazın ancak zevalden hemen sonra ve zeval ile arada bir kesinti bulunmaksızın kılındığı hususunda açık bir ifadedir.

(1986) "Su taşıyan develerimizi dinlendirirdik." Su taşıyan develer demek olan "nevâdıh"ın tekili nâdıh'dır. Bu da üzerinde su taşıyan deveye verilen isimdir. Ona bu ismin veriliş sebebi, suyu nadh etmesinden yani dökmesinden dolayıdır. Dinlendirmekten kasıt ise, çalışmaktan ve su taşımanın yorgunluğundan onları dinlendirip bu işi yapmamalarına imkan tanımaktır. Kadı Iyaz, bu sözleri ile onları otlamak üzere götürmeyi kastetmiş olması da mümkün olduğuna işaret etmektedir.

١٠/١٧٥- بَاب ذِكْرِ الْخُطْبَتَيْنِ قَبْلَ الصَّلَاةِ وَمَا فِيهِمَا مِنْ الْجَلْسَةِ

10/175- NAMAZDAN ÖNCE İKİ HUTBE VE İKİ HUTBE ARASINDA OTURMAYA DAİR BAB[537]

١٩٩١-١/٣٣- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ جَمِيعًا عَنْ خَالِدٍ قَالَ أَبُو كَامِلٍ- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَائِمًا ثُمَّ يَجْلِسُ ثُمَّ يَقُومُ قَالَ كَمَا يَفْعَلُونَ الْيَوْمَ

1991-33/1- Bize Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî ve Ebu Kamil el-Cahderî birlikte Halid'ten tahdis etti. Ebu Kâmil dedi ki: Bize Halid b. el-Haris tahdis etti, bize Ubeydullah Nafi'den tahdis etti, o İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü ayakta hutbe okur, sonra oturur, sonra ayağa kalkardı. (Ayrıca) dedi ki: Bugün yaptıkları (ya da bir okuyuşa göre: yaptığınız) gibi yapardı.[538]

١٩٩٢-٢/٣٤- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ خُطْبَتَانِ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيُذَكِّرُ النَّاسَ

1992-34/2- Bize Yahya b. Yahya, Hasan b. er-Rabi ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Yahya: Bize Ebu'l Ahvas, Simak'dan haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti, dedi. O Cabir b. Sağura'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki hutbe verir, aralarında oturur, (hutbe esnasında) Kur'an okur, insanlara hatırlatmalarda bulunurdu.[539]

١٩٩٣-٣/٣٥- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ سِمَاكٍ قَالَ أَنْبَأَنِي جَابِرُ بْنُ سَمُرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَجْلِسُ ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ قَائِمًا فَمَنْ نَبَّأَكَ أَنَّهُ كَانَ يَخْطُبُ جَالِسًا فَقَدْ كَذَبَ فَقَدْ وَاللَّهِ صَلَّيْتُ مَعَهُ أَكْثَرَ مِنْ أَلْفَيْ صَلَاةٍ

537 Yazma nüshada: "Cuma günü hutbe okuma babı" şeklindedir. Nüshanın hamişinde (kenarında) ise: "iki hutbe arasında oturma hakkında bir bab" ibaresi bulunmaktadır.

538 Buhari, 920; Tirmizi, 506; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7879

539 Ebu Davud, 1094; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2169

1993-35/3- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Ebu Hayseme, Simak'den şöyle dediğini haber verdi: Bana Cabir b. Semura'nın bildirdiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe verir, sonra oturur, sonra kalkıp yine ayakta hutbe verirdi. Kim sana, o oturarak hutbe verirdi, diye bildirirse yalan söylemiş olur. Hem ben Allah'a yemin ederim ki, onunla birlikte ikibinden çok defa namaz kılmışımdır.[540]

Şerh

(1991-1993 numaralı hadisler)

(1991) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü ayakta hutbe verir, sonra oturur, sonra ayağa kalkardı" Cabir b. Semura'nın rivayet ettiği hadise göre (1992) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki hutbe verir, aralarında oturur, Kur'an okur, insanlara hatırlatmalarda bulunurdu." Bir diğer rivayette (1993) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe okur, sonra otururdu... yalan söylemiş olur" denilmektedir.

İşte bu rivayette Şafii mezhebi ve çoğunluğunun kanaatinin lehine delil bulunmaktadır. Buna göre cuma günü hutbesi, ayakta durabilecek gücü olan kimse tarafından ancak her iki hutbenin de ayakta okunması halinde sahih olur. Yine cuma hutbesi iki hutbe arasında oturmadan sahih olmaz, cuma namazı da iki hutbe olmaksızın sahih olmaz.

Kadı Iyaz dedi ki: Genel olarak ilim adamları cumanın sahih olması için iki hutbenin şart olduğu kanaatindedir. Hasan-ı Basri, Zahiri mezhebi alimleri ve İbn Macişun'un Malik'den rivayet ettiğine göre cuma namazı hutbesiz de sahih olur. İbnu'l Abdilberr ise gücü yeten kimsenin hutbeyi ancak ayakta okuyabileceği hususunda icma etmiş olduklarını nakletmiştir.

Ebu Hanife, ayakta hutbeyi vermek vacip değildir. Oturarak hutbenin verilmesi de sahihtir derken, Malik de: Bu vaciptir, onu terk edecek olursa kötü bir iş yapmış olur, bununla birlikte cuma sahihtir, demiştir.

Ebu Hanife, Malik ve cumhurun görüşüne göre iki hutbe arasında oturmak sünnettir, vacip de şart da değildir. Şafii mezhebine göre ise iki hutbe arasında oturmak farzdır, hutbenin sıhhatı için de bir şarttır.

Tahavi dedi ki: Bunu Şafii'den başka söyleyen olmamıştır.

Şafii'nin delili ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz öylece namaz kılınız"* buyruğu ile birlikte bu uygulamanın ondan sabit olmuş olmasıdır.

---

540 Ebu Davud, 1093; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2156

(1992) "Kur'an okur, insanlara hatırlatmalarda bulunurdu." Burada hutbede öğüt vermek ve Kur'an okumak şarttır şeklindeki Şafii'nin görüşünün lehine bir delil vardır. Şafii dedi ki: Yüce Allah'a hamd etmeden, her iki hutbede de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salavat getirmeden ve öğüt vermeden her iki hutbe de sahih olamaz. Bu üç husus da her iki hutbede ayrı ayrı vaciptir. Daha sahih olan görüşe göre iki hutbeden birisinde Kur'an-ı Kerim'den bir ayet okumak icab ettiği gibi daha sahih kabul edilen görüşe göre ikincisinde de müminlere dua etmek gerekmektedir.

Malik, Ebu Hanife ve cumhur ise şöyle demektedir: Kendisine hutbe denilenecek kadar söz söylemek yeterlidir. Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve bir rivayette Malik de, bir defa elhamdulillah yahut subhanallah ya da la ilahe illallah demek yeterlidir, demişlerdir.

Bu zayıf bir görüştür. Çünkü buna hutbe adı verilmez ve onları söylemek ile de hutbeden gözetilen maksat gerçekleşmemekle birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olana da muhaliftir.

(1993) "Cabir b. Samura (radıyallâhu anh) dedi ki: Allah'a yemin ederim ki onunla birlikte ikibinden fazla namaz kılmışımdır" sözünden kasıt cuma değil beş vakit namazdır.

١١/١٧٦- بَاب فِي قَوْلِه تَعَالَى: [وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا]

11/176- YÜCE ALLAH'IN: *"ONLAR BİR TİCARET YAHUT BİR EĞLENCE GÖRDÜKLERİ ZAMAN SENİ AYAKTA BIRAKIP ONA DOĞRU YÖNELİRLER"* (CUMA, 11) BUYRUĞU HAKKINDA BİR BAB

١٩٩٤-٣٦/١- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ كِلَاهُمَا عَنْ جَرِيرٍ قَالَ عُثْمَانُ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَجَاءَتْ عِيرٌ مِنْ الشَّامِ فَانْفَتَلَ النَّاسُ إِلَيْهَا حَتَّى لَمْ يَبْقَ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فَأُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ الَّتِي فِي الْجُمُعَةِ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا

1994-36/1- Bize Osman b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim de tahdis etti. İkisi Cerir'den rivayet etti, Osman dedi ki: Bize Cerir, Husayn b. Abdurrahman'dan tahdis etti, o Salim b. Ebu Ca'd'den, o Cabir b. Abdullah'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü ayakta hutbe verirken (bir seferinde) Şam'dan bir kervan geldi, insanlar ona yönelip gittiler. Öyle ki geride ancak on iki adam kaldı. İşte bunun üzerine Cumua suresinde yer alan şu: *"Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman, seni ayakta bırakıp ona yöneldiler"* (Cuma, 11) ayeti indirildi.[541]

١٩٩٥-...‏/٢- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ حُصَيْنٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يَخْطُبُ وَلَمْ يَقُلْ قَائِمًا

1995-.../2- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdullah b. İdris, Husayn'dan bu isnad ile rivayet etti ve: "Rasulullah hutbe verirken" dediği halde, "ayakta" demedi.[542]

١٩٩٦-٣٧/٣- وَحَدَّثَنَا رِفَاعَةُ بْنُ الْهَيْثَمِ الْوَاسِطِيُّ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي الطَّحَّانَ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ سَالِمٍ وَأَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَدِمَتْ سُوَيْقَةٌ قَالَ فَخَرَجَ النَّاسُ إِلَيْهَا فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا أَنَا فِيهِمْ قَالَ فَأَنْزَلَ اللهُ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا إِلَى آخِرِ الْآيَةِ

1996-37/3- Bize Rifaa b. el-Heysem el-Vâsıtî de tahdis etti, bize Halid -yani et-Tahhan- Husayn'dan tahdis etti, o Salim ve Ebu Süfyan'dan, o Cabir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Cuma günü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Bu sırada bir kervan geldi. İnsanlar çıkıp kervanın yanına gittiler, geriye yalnız on iki kişi kaldı. Ben de aralarında idim. Bunun üzerine Allah: *"Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman, seni ayakta bırakıp ona doğru yöneldiler"* (Cumua, 11) ayetini sonuna kadar indirdi.[543]

١٩٩٧-٣٨/٤- وَحَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ سَالِمٍ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ وَسَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ قَائِمٌ يَوْمَ

541 Buhari, 936, 2058, 2064, 4899; Tirmizi, 3311 -muallak olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf,2239
542 1994 nolu hadisin kaynakları
543 1994 nolu hadisin kaynakları

الْجُمُعَةِ إِذْ قَدِمَتْ عِيرٌ إِلَى الْمَدِينَةِ فَابْتَدَرَهَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مَعَهُ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ قَالَ وَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا

1997-38/4- Bize İsmail b. Salim de tahdis etti, bize Husayn, Ebu Süfyan ve Salim b. Ebu Ca'd'den haber verdi, o Cabir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Cuma gününde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta (hutbe veriyor) iken Medine'ye bir kervan geliverdi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı alelacele ona doğru gidiverdiler. Öyle ki onunla birlikte sadece on iki kişi kaldı. Bu on iki kişi arasında Ebu Bekir ve Ömer de vardı. Ayrıca (bu sebeble) şu: *"Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman, seni ayakta bırakıp ona doğru yöneldiler"* ayeti nazil oldu.[544]

١٩٩٨-٣٩/٥- وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنُ أُمِّ الْحَكَمِ يَخْطُبُ قَاعِدًا فَقَالَ انْظُرُوا إِلَى هَذَا الْخَبِيثِ يَخْطُبُ قَاعِدًا وَقَالَ اللهُ تَعَالَى وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا

1998-39/5- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Muhammed b. Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Mansur'dan tahdis etti, o Amr b. Murre'den, o Ebu Ubeyde'den, o Ka'b b. Ucre'den şöyle dediğini rivayet etti: Kendisi mescide girdiği bir sırada Abdurrahman b. Um el-Hakem oturarak hutbe veriyordu. Bunun üzerine dedi ki: Şu pis adama bakın, oturarak hutbe okuyor, halbuki yüce Allah: *"Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman, seni ayakta bırakıp ona doğru yöneldiler"* buyurmaktadır.[545]

Şerh

(1994-1998 numaralı hadisler)

(1994) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü ayakta hutbe verirdi... ayeti indirildi" diğer rivayette (1997) "on iki adam kaldı, aralarında Ebu Bekir ve Ömer vardı", diğer rivayette (1996) "aralarında ben de vardım" denilmektedir.

544 1994 nolu hadisin kaynakları

545 Nesai, 1396; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11120

Bu rivayetlerden de şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Bu rivayette Ebu Bekir, Ömer ve Cabir'in önemli bir menkıbesi bulunmaktadır.

2. Hutbe ayakta verilir.

3. Malik ve onun dışında, cuma on iki adam ile kılınır diyenlerin görüşlerinin lehine bir delil vardır. Şafii mezhebi alimleri ve kırk kişiyi şart koşan başkaları ise buna şöyle cevap vermişlerdir: Bu gidenlerin geri döndükleri yahut da onlardan kırk kişiyi tamamlayacak kadar kişinin geri döndüğü ve böylelikle onlarla cuma namazını kılıp bitirdiği şeklinde yorumlanır. Buhari'nin Sahih'inde de: "Biz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılmakta iken kervan geldi..." denilmektedir

Namazdan maksat Müslim'in bu rivayetlerinde görüldüğü gibi hutbe okunurken namazı beklemektir.

(1996) "Bir kervan geliverdi" buradaki (kervan anlamındaki) "suveyka" kelimesi "sûk" un küçültme ismidir. Kasıt ise birinci rivayette anılan kervandır. (Kervan anlamındaki) "el-'îr" yiyecek ya da ticaret malları taşıyan develere denilir. Ancak böyle olursa onlara " 'îr" denilir. Burada (kervana) "suveyka" adının verilmesi malların ona doğru sevk edilmesi dolayısıyladır. İnsanların burada ayakları üzerinde durmalarından ötürü bu ismin verildiği de söylenmiştir.

Kadı Iyaz dedi ki: Ebu Davud, "el-Merasil" adlı eserinde zikrettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayakta bırakılıp kervana doğru gittikleri esnada verdiği bu hutbe, cuma namazından sonra idi. Çünkü artık onların hutbe sırasında dağılmalarından ötürü bir veballerinin olmadığını sanmışlardı, ayrıca o, bu hadiseden önce hutbeden önce namazı kıldırırdı. Kadı Iyaz dedi ki: Ashabın haline daha uygun olanı budur. Onlar hakkındaki zannımız onların Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namazı kılmayı terk etmeyecekleridir. Fakat onlar namaz bittikten sonra ayrılıp gitmenin caiz olduğunu sanmışlardı. Bununla birlikte bazı ilim adamları Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hiçbir zaman cuma namazından sonra cuma için hutbe vermiş olduğunu kabul etmemektedirler.

(1998) "Şu pis herife bakın, oturarak namaz kılıyor, halbuki yüce Allah... buyurmaktadır." Bu sözler münker olan bir işe karşı çıkmayı ve sünnete aykırı hareket etmeleri halinde yöneticilere de tepki gösterileceğini ihtiva etmektedir. Ayeti delil göstermesi de şu şekilde olmuştur: Şanı yüce Allah, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayakta iken hutbe verdiğini haber vermektedir.

Aynı zamanda yüce Allah: *"Andolsun Rasulullah'da sizin için güzel bir örnek vardır."* (Ahzab, 21) buyurmuş olmakla birlikte: *"Ve ona uyunuz"* (Araf, 158); *"Rasul size neyi verdiyse onu alınız"* (Haşr, 7) buyurduğu gibi, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de öylece namaz kılınız"* buyurmuştur.

١٢/١٧٧- بَاب التَّغْلِيظِ فِي تَرْكِ الْجُمُعَةِ

12/177- CUMA NAMAZININ TERK EDİLMESİ HUSUSUNDA TEHDİDİN AĞIRLAŞTIRILMIŞ OLDUĞU BABI

١٩٩٩-١/٤٠- وَحَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ- حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ- حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ وَهُوَ ابْنُ سَلَّامٍ عَنْ زَيْدٍ يَعْنِي أَخَاهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَلَّامٍ قَالَ حَدَّثَنِي الْحَكَمُ بْنُ مِينَاءَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ وَأَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَاهُ أَنَّهُمَا سَمِعَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ عَلَى أَعْوَادِ مِنْبَرِهِ لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمْ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ

1999-40/1- Bana el-Hasan b. Ali el-Hulvânî de tahdis etti, bize Ebu Tevbe tahdis etti, bize Muaviye -ki b. Sellam'dır- Zeyd'den -yani kardeşinden- tahdis ettiğine göre o Ebu Sellam'ı şöyle derken dinlemiştir: Bana el-Hakem b. Meyna'nın tahdis ettiğine göre Abdullah b. Ömer ile Ebu Hureyre kendisine şunu tahdis etti: Her ikisi de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minberinin basamakları üzerinde şunu söylerken dinlemişlerdir: *"Bir takım kimseler ya cumaları terk etmekten vazgeçerler yahut da Allah onların kalplerini mühürleyecek, sonra da andolsun gafillerden olacaklardır."*[546]

Şerh

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minberinin basamaklarında şöyle buyururken dinledik: ..." Bu hadisten minber edinmenin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu ise icma ile kabul edilmiş bir sünnettir.

"Terk etmekten..." ifadesinde ise cuma namazının farz-ı ayın olduğu hükmü çıkmıştır. "Mühürlemek" ise mühür basmak, örtmek demektir. Yüce Allah'ın: *"Allah onların kalplerini mühürledi"* (Bakara, 7) buyruğu hakkında kalplerine mühür bastı, demektir diye açıklamışlardır. Er-Reyn de onun gibi-

546 Nesai, 1369; İbn Mace, 794; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6696

dir. Er-Reyn'in mühürlemenin hafif şekli olduğu da söylenmiştir. Mühürlemek ise kilitlemekten daha hafiftir. Kalpler hakkındaki en ağır hal, onların kilitlenmeleridir.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu hususta açıklamalarda bulunanlar çokça ihtilaf etmişlerdir. Bunun hakkında lütufta bulunulmaması, hayır sebeblerinin kaldırılması anlamında olduğu söylendiği gibi, kalplerinde küfrün yaratılması olduğu da söylenmiştir. Bu da ehli sünnet kelamcılarının çoğunluğunun görüşüdür. Başkaları ise bu onlar aleyhine yapılmış bir şahitliktir, demişlerdir. Bunun yüce Allah'ın, meleklerin kendisi ile kimin övülüp kimin yerildiğini bilecekleri, kalplerindeki bir alamet olduğu da söylenmiştir.

١٣/١٧٨- بَاب تَخْفِيفِ الصَّلاَةِ وَالْخُطْبَةِ

13/178- NAMAZIN VE HUTBENİN HAFİFLETİLMESİ *(ÇOK UZATILMAMASI)* BABI

٢...-٤١/١- حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالاَ- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كُنْتُ أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَكَانَتْ صَلاَتُهُ قَصْدًا وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا

2000-41/1- Bize Hasan b. er-Rabi' ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis edip dedi ki: Bize Ebu'l Ahvas, Simak'den tahdis etti, o Cabir b. Semura'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılardım. Onun namaz kıldırması da orta halli idi, hutbe okuması da orta halli idi.[547]

٢٠٠١-٤٢/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ- حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ حَدَّثَنِي سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كُنْتُ أُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الصَّلَوَاتِ فَكَانَتْ صَلاَتُهُ قَصْدًا وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ زَكَرِيَّاءُ عَنْ سِمَاكٍ

2001-42/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İbn Numeyr de tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Bişr tahdis etti, bize Zekeriyya tahdis etti, bana

547 Tirmizi, 507; Nesai, 1581; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2167

Simak b. Harb, Cabir b. Semura'dan şöyle dediğini tahdis etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte (farz olan) namazları kılardım. Onun namazı da orta halli idi, hutbesi de orta halli idi.

Ebu Bekr'in rivayetinde: Zekeriyya, Simak'den şeklindedir.[548]

Şerh

"Onun namazı da orta halli idi, hutbesi de orta halli idi." Yani açık-seçik uzun ile oldukça hafif (kısa) arasında idi.

.../...- باب رفع الصوت في الخطبة وما يقول فيها

.../...- HUTBEDE SESİ YÜKSELTMEK VE HUTBE SIRASINDA NELER SÖYLENECEĞİ BABI[549]

٢٠٠٢-٤٣/٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ وَعَلَا صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْذِرُ جَيْشٍ يَقُولُ صَبَّحَكُمْ وَمَسَّاكُمْ وَيَقُولُ بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ وَيَقْرُنُ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى وَيَقُولُ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ وَخَيْرُ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِأَهْلِهِ وَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا فَإِلَيَّ وَعَلَيَّ

2002-43/3- Bana Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdülvehhab b. Abdülmecid, Cafer b. Muhammed'den tahdis etti, o babasından, o Cabir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe verdiği zaman gözleri kızarır, sesi yükselir, gazabı artardı. Hatta (düşmanınız) sabaha, akşama size baskın yapacak diyen bir orduyu uyaran kişiyi andırırdı. Şehadet parmağı ile orta parmağını bir araya getirerek *"ben ve kıyamet günü şu ikisi gibi gönderildim"* derdi. Ayrıca o: *"İmdi, şüphesiz en hayırlı söz Allah'ın kitabı, en hayırlı hidayet (rehberlik, yol göstericilik) Muhammed* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in hidayetidir. İşlerin en şerlisi sonradan ortaya çıkartılanları (bid'atlerdir). Her bir bid'at de bir dalalettir"*

548 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2154

549 Yazma nüshadan eklenmiştir.

diye buyurur ve sonra şöyle derdi: *"Ben her bir mümine kendi öz nefsinden daha yakınım. Kim geriye bir mal bırakırsa o onun ailesine aittir, kim de bir borç yahut çoluk çocuk bırakırsa bana aittir ve benim üzerimedir."*[550]

٢٠٠٣-٤٤/٤- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ كَانَتْ خُطْبَةُ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ عَلَى إِثْرِ ذَلِكَ وَقَدْ عَلَا صَوْتُهُ ثُمَّ سَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ

2003-44/4- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti... Bana Cafer b. Muhammed babasından şöyle dediğini tahdis etti: Cabir b. Abdullah'ı şöyle derken dinledim: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü hutbe verince Allah'a hamd ve senada bulunduktan hemen sonra sesi yükselmiş olduğu halde şöyle derdi, dedikten sonra hadisi aynen rivayet etti.[551]

٢٠٠٤-٤٥/٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ النَّاسَ يَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ يَقُولُ مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَخَيْرُ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ ثُمَّ سَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِ الثَّقَفِيِّ

2004-45/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki', Süfyan'dan tahdis etti, o Cafer'den, o babasından, o Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara hutbe verir, Allah'a layık olduğu üzere hamd ve senada bulunduktan sonra: *"Allah kime hidayet verdiyse kimse onu saptıramaz. Onun saptırdığına da kimse hidayet veremez. Sözün en hayırlısı Allah'ın kitabıdır."* Sonra hadisi Sekafi'nin hadisi gibi rivayet etti.[552]

Şerh

(2002-2004 numaralı hadisler)

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *hutbe verdi mi... bana aittir ve benim üzerimedir"* bu hadiste faydalı bir takım hususlar ve önemli bazı kaideler yer almaktadır.

550 Nesai, 1577, buna yakın; İbn Mace, 45; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2599
551 2002 nolu hadisin kaynakları
552 2002 nolu hadisin kaynakları

"Sabah-akşam size baskın yapacak diyen" deki zamir orduyu uyaran kimseye aittir.

*"Şehadet parmağı"*na sebbâbe adının verilmesi ağır sözler söyledikleri vakit bu parmakları ile işarette bulunmalarından dolayıdır.

"En hayırlı hidayet Muhammed'in hidayetidir." Buradaki hidayet (hüdâ) kelimeleri her iki yerde de he harfi ötreli, dal harfi fethalıdır. Yine her ikisi he harfi fethalı, del harfi sakin (hedy) olarak da okunur ve biz bunları her iki şekilde de zaptetmiş bulunmaktayız. Bir topluluk da bu lafzı böylece iki şekilde zikretmiştir.

Kadı Iyaz dedi ki: Biz bu lafzı Müslim'de ötreli, başka hadis kitaplarında fethalı olarak rivayet ettik. Herevi de bunu fethalı olarak zikretmiş olup, Herevi onu fethalı rivayete göre yol olarak açıklamıştır. Yani en güzel yol Muhammed'in yoludur. Bu bakımdan filan kişinin hedy'i güzeldir, denildiği zaman yolu ve gidişi güzeldir demek olur. "Ammar'ın hedyi ile hidayet bulunuz" buyruğu da bu türdendir.

Ötreli rivayete (hüdâ) göre anlamı ise delalet ve irşaddır. İlim adamları dedi ki: "Hüda" lafzının iki anlamı vardır. Bunlardan birisi delalet ve irşad anlamında olup, Rasullere, Kur'an'a ve kullara izafe olunan odur. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak sen dosdoğru yola hidayet eylersin"* (Şura, 52); *"Muhakkak bu Kur'an en doğru olana hidayet eyler"* (İsra, 9); *"Takva sahipleri için bir hidayettir"* (Bakara, 2) diye buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Semud'a gelince, biz onlara hidayeti (doğru yolu) gösterdik"* (Fussilet, 17) buyruğu da bu anlamdadır ki, biz onlara doğru yolu açık seçik gösterdik demektir. *"Muhakkak biz onu doğru yola hidayet eyledik"* (İnsan, 3); *"Biz ona iki yolu gösterdik (hidayet eyledik)"* (Beled, 10) buyrukları da bu anlamdadır.

İkinci anlamı ise lütuf, tevfik, korumak ve desteklemektir. Bu da yalnızca yüce Allah hakkında sözkonusu olur. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki sen, sevdiğini hidayete iletemezsin ama Allah dilediği kimseleri hidayete iletir"* (Kasas, 56) buyruğunda bu anlamdadır.

Kaderiye, kaderi inkâr hususundaki bozuk ilkelerine dayanarak "hüdâ" lafzı nerede geçerse beyan etmek, açıklamak anlamındadır, demişlerdir. Gerek bizim mezheb alimlerimiz gerekse yüce Allah'ın kaderini kabul eden hak ehlinden başkaları onlara yüce Allah'ın: *"Allah ise esenlik yurduna çağırır ve dilediği kimseleri dosdoğru yola hidayet eyler"* (Yunus, 25) buyruğunu delil göstermişlerdir. Burada yüce Allah doğru yola davet etmek ile hidayetin farklı olduğunu ortaya koymuş olmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Her bir bid'at bir dalalettir"* buyruğu tahsis edilmiş genel bir ifadedir. Kastedilen ise bid'atlerin çoğunun böyle olduğudur. Dil bilginlerinin dediklerine göre "bid'at" daha önce bir benzeri ve örneği bulunmaksızın yapılan her bir şey demektir. İlim adamları da şöyle tanımlamışlardır: Bid'at, vacip, mendup, haram, mekruh ve mübah olmak üzere beş kısımdır. Kelamcıların inkarcılara, bid'atçilere ve benzerlerine cevap vermek maksadı ile delilleri düzenli bir şekilde ortaya koymaları vacip bid'at türünden, ilim kitaplarının tasnif edilmesi, medrese ve ribatların bina edilmesi ve daha başka hususlar mendub bid'atlerdendir, çeşitli tür yemekler yemek ve benzeri hususlar mübah bid'atlerdendir. Haram ve mekruh bid'atler ise açıkça bellidir. Ben bu meseleyi geniş delil ve açıklamalarıyla Tehzibul Esma ve Lügat adlı eserimde açıklamış bulunmaktayım.

Zikrettiğim bu hususlar bilinecek olursa, bu hadis-i şerifin de tahsis edilmiş umumi lafızlardan olduğu da anlaşılmış olur. Aynı şekilde bu türden varid olmuş benzeri hadislerin durumu da böyledir. Bizim söylediklerimizi Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın teravih hakkında söylediği: "Bu ne güzel bid'attir" sözü de desteklemektedir. Bu ise *"her bid'at"* buyruğunun *"her"* lafzı ile pekiştirilmiş olmakla birlikte, hadisin tahsis edilmiş genel lafızlı bir hadis olmasına engel değildir. Aksine buna rağmen bu hadis tahsis edilen bir hadistir. Yüce Allah'ın: *"Her şeyi mahveden bir rüzgar"* (Ahkaf, 25) buyruğuna benzemektedir.

"Ben her mümine kendi öz nefsinden daha yakınım" buyruğu yüce Allah'ın: *"Nebi müminlere kendi öz nefislerinden daha yakındır"* (Ahzab , 6) yani daha bir hak sahibidir, buyruğuna uygundur. Mezheb alimlerimiz şöyle demektedir: Sanki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) başkasının elindeki yiyeceğe zorunlu olarak ihtiyaç duymuşsa, ve o kişi de aynı yemeğe zorunlu olarak muhtaç ise, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) o yemeği ihtiyacı olan kişiden alma hakkına sahiptir, o yemeğe sahip olan kişinin de bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e herhangi bir karşılık gözetmeksizin vermesi gerekir. Ayrıca şunu söylerler: Fakat böyle bir şey her ne kadar caiz (ve mümkün) ise de hiçbir şekilde meydana gelmemiştir.

"Bir borç yahut bakıma muhtaç çoluk çocuk (zayâ') bırakanın bu bıraktıkları benimdir, benim üzerimedir" buyruğu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben her bir mümine kendi öz nefsinden daha yakınım"* buyruğunun bir açıklamasıdır. Dil bilginleri der ki: Zayâ', çoluk çocuk, aile halkı demektir.

İbn Kuteybe dedi ki: Bunun aslı "zâ'a-yazîu-zayâen: kayb oldu, kayb olur, kaybolmak" fiilinin mastarıdır. Burada, kaybolmaya, zayi olmaya elve-

rişli, çoluk-çocuk, aile efradı bırakan kimse kastedilmektedir. Böylelikle (hadiste) mastar, ismin yerine kullanılmış olmaktadır.

Mezheb alimlerimiz dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) borçlu olarak ölüp geriye borcunu ödeyecek bir şeyler bırakmayan kimsenin cenaze namazını kıldırmazdı. Bundan maksadı ise insanların borç almayı önemsiz bir iş gibi görmelerini ve borçlarını ödemeyi ihmal etmelerini önlemekti. Böylelikle bu kimselerin cenaze namazlarını kıldırmayarak bu işten vazgeçmelerini sağlamak istemiştir. Şanı yüce Allah müslümanlara bir takım fetihleri nasib edince Allah Rasulü: *"Kim geriye borç bırakırsa, benim üzerimedir"* yani onu ben öderim buyurmuş ve borç bırakanların borcunu ödemeye başlamıştır.

Mezheb alimlerimiz, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle bir borcu ödemesi vacip miydi yoksa o bunu bir ikram olmak üzere mi öderdi? hususunda ihtilaf etmiş olmakla birlikte onlara göre daha sahih olan görüş, bu borcun ödenmesinin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerinde vacip idi, şeklindedir.

Yine mezheb alimlerimiz acaba bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerinden midir, yoksa değil midir hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Bazıları bu Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerindendir, imam (İslam devlet başkanı) borçlu ölüp, geriye borcunu ödeyecek bir şey bırakmamış kimsenin borcunu beytu'l mal'da yeterlilik bulunmakla -ve ortada ondan daha önemlisi de olmamakla- birlikte beytu'l mal'dan ödemekle yükümlü değildir, demişlerdir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Benim peygamber olarak gönderilmem ve kıyamet şu ikisi gibidir"* buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyaz şöyle demiştir: Bunu, bu iki parmağın birbirlerine yakınlığı ve aralarında başka bir parmağın bulunmaması gibi kendisi ile kıyamet arasında bir başka nebinin bulunmaması hali hakkında temsili bir ifade olma ihtimali olduğu gibi, kendisinin peygamberliği ile kıyametin kopması arasındaki müddetin yakınlığını anlatmak ve her ikisi arasındaki farkın sınır tesbiti olarak değil de takribi olarak iki parmak arasındaki fark nisbetinde olduğunu ifade etmek anlamında olma ihtimali de vardır.

"Hutbe verdiğinde gözleri kızarır..." Bu ifadeler hatibin hutbe konusuna gerektiği gibi dikkat çekmesinin, sesini yükseltmesinin, sözlerini etkileyici bir şekilde söylemesinin müstehap olduğuna ve bu açıklamalarının konuşma mevzuuna uygun bir şekilde teşvik ya da korkutmayı ihtiva etmesinin müstehap olduğuna delil gösterilir. Belki de gazabının şiddetlenmesi onun pek büyük bir iş dolayısı ile uyarıp korkutması ve oldukça büyük bir hususu muayyen olarak sözkonusu etmesi dolayısıyla olmuştur.

"Ve emma ba'd (imdi)" derdi. Bu da vaazlarda, cuma, bayram hutbelerinde ve benzeri konuşmalarda "emma ba'd" demenin müstehab olduğu hükmünü ihtiva eder. Aynı şekilde tasnif edilen kitapların hutbelerinde (başında da böyledir) Buhari de bunu söylemenin müstehap olduğu hususunda bir bab açmış ve bu babda bir takım hadisler zikretmiş bulunmaktadır.

İlim adamları bu ibareyi ilk olarak kullananın kim olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bunu ilk kullananın Davud (a.s) olduğu, Ya'rub b. Kahtân olduğu ve Kus b. Saide olduğu söylenmiştir. Bazı müfessirler ya da onlardan pekçok kimse ise bunun Davud (a.s)'a verilmiş "faslu'l-hitab" olduğunu da söylemişlerdir. Muhakkikler ise faslu'l-hitab, hak ve batılı birbirinden ayırdetmektir demişlerdir.

(2003) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü hutbesinde..." bu hadiste Şafii (radıyallâhu anh)'ın hutbe esnasında yüce Allah'a hamd etmek ve muayyen olarak bu lafzı zikretmek icab eder, başka lafız onun yerini tutmaz şeklindeki görüşünün lehine delil bulunmaktadır.

٢٠٠٥/٤٦/٦- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى وَهُوَ أَبُو هَمَّامٍ- حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ ضِمَادًا قَدِمَ مَكَّةَ وَكَانَ مِنْ أَزْدِ شَنُوءَةَ وَكَانَ يَرْقِي مِنْ هَذِهِ الرِّيحِ فَسَمِعَ سُفَهَاءَ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ يَقُولُونَ إِنَّ مُحَمَّدًا مَجْنُونٌ فَقَالَ لَوْ أَنِّي رَأَيْتُ هَذَا الرَّجُلَ لَعَلَّ اللَّهَ يَشْفِيهِ عَلَى يَدَيَّ قَالَ فَلَقِيَهُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي أَرْقِي مِنْ هَذِهِ الرِّيحِ وَإِنَّ اللَّهَ يَشْفِي عَلَى يَدِي مَنْ شَاءَ فَهَلْ لَكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَمَّا بَعْدُ قَالَ فَقَالَ أَعِدْ عَلَيَّ كَلِمَاتِكَ هَؤُلَاءِ فَأَعَادَهُنَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَ فَقَالَ لَقَدْ سَمِعْتُ قَوْلَ الْكَهَنَةِ وَقَوْلَ السَّحَرَةِ وَقَوْلَ الشُّعَرَاءِ فَمَا سَمِعْتُ مِثْلَ كَلِمَاتِكَ هَؤُلَاءِ وَلَقَدْ بَلَغْنَ نَاعُوسَ الْبَحْرِ قَالَ فَقَالَ هَاتِ يَدَكَ أُبَايِعْكَ عَلَى الْإِسْلَامِ قَالَ فَبَايَعَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعَلَى قَوْمِكَ قَالَ وَعَلَى قَوْمِي قَالَ فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَرِيَّةً فَمَرُّوا بِقَوْمِهِ فَقَالَ صَاحِبُ السَّرِيَّةِ لِلْجَيْشِ هَلْ أَصَبْتُمْ مِنْ هَؤُلَاءِ شَيْئًا فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ أَصَبْتُ مِنْهُمْ مِطْهَرَةً فَقَالَ رُدُّوهَا فَإِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمُ ضِمَادٍ

2005-46/6- Bize İshak b. İbrahim ve Muhammed b. el-Müsennâ -ikisi- Abdu'l-A'lâ'dan tahdis etti, İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bana Abdu'l-A'lâ -o Ebu Hemmâm'dır- tahdis etti, bize Davud, Amr b. Said'den tahdis etti, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre Dimâd, Mekke'ye geldi kendisi Ezd-i Şenûe'li olup şu rih (denilen) deliliği rukye ile tedavi ederdi. Mekkeli'lerin beyinsiz takımından: Muhammed bir delidir, dediklerini işitince, keşke şu adamı görsem belki Allah benim elimle onu şifaya kavuşturur, dedi. Sonra onunla karşılaştı. Ona: Ey Muhammed! Ben bu rih (denilen deliliğe) karşı rukye yaparak tedavi ediyorum ve şüphesiz Allah da benim elimle dilediği kişilere şifa verir, ne dersin sana da okusam mı, dedi.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur, O'na hamd eder, O'ndan yardım dileriz. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz, O'nun saptırdığına da kimse hidayet veremez. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Ayrıca Muhammed O'nun kulu ve Rasulüdür. İmdi..."* Burada Dimâd: Bu söylediğin sözleri bana bir daha tekrar et, dedi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona aynı sözleri üç defa tekrar etti.

Dimâd dedi ki: Ben kahinlerin, sihirbazların, şairlerin sözlerini dinledim fakat senin bu sözlerinin bir benzerini hiç duymadım. Andolsun bunlar denizin dibine kadar ulaşmış sözlerdir, dedi. Sonra Dimâd: Elini ver de İslam üzere sana beyat edeyim, dedi ve ona beyat etti.

Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ve kavminin adına da (beyatini alıyorum)"* buyurdu. O da: Kavmimin adına da (beyat ediyorum), dedi.

Sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seriyye göndermişti. Bu seriyye onun kavminin bulunduğu yere gitmişti. Seriyyenin komutanı askere: Bunlardan bir şey ele geçirdiniz mi? dedi. Askerlerden bir adam: Ben bunlardan bir matara ele geçirdim, deyince. Komutan: Onu geri verin, çünkü bunlar Dimâd'ın kavmidirler, dedi.[553]

Şerh

"Dimâd Mekke'ye geldi..." Burada geçen rih (rüzgar)den kasıt delilik ve cin çarpmasıdır. Müslim'in rivayetinin başkasında bu ibare "ervah (ruhlar) a karşı rukye yapardı" denilmektedir. Yani kendilerine bu isim verilmiş olan cinlere karşı rukye yapardı. Cinler ruh ve rüzgara benzedikleri vs insanlar tarafından görülmedikler onlara bu isim verilmiştir.

553 Nesai, 3278 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1893 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5586

"Senin bu sözlerinin bir benzerini duymadım. Andolsun bunlar denizin dibine ulaşmışlardır." Buradaki (dip anlamını verdiğimiz) "nâ'ûs" kelimesini iki şekilde zaptetmiş bulunuyoruz. Bunlardan daha meşhur olanı "nâ'ûs" şekli olup bizim diyarımızdaki nüshaların çoğundaki şekil budur. İkincisi ise kamus şeklindedir. Hadisin Müslim'in Sahih'inden başka yerlerdeki rivayetlerde meşhur olan da bu ikincisidir. Kadı Iyaz dedi ki: Müslim'in Sahih'inin nüshalarının çoğunda bu lafız kaf ve ayn harfleri ile "kâ'ûs" olarak kaydedilmiştir. Ebu Muhammed b. Said'in kitabında te harfi ile "tâ'ûs" diye geçmektedir. Bazıları ise bunu nun ve ayn harfi ile "nâ'ûs" diye rivayet etmişlerdir. Ebu Mesud ed-Dimaşki, Etrafu's-Sahihayn adlı eserinde Humeydi ise el-Cem'u beyne's-Sahihayn adlı eserinde kaf ve mim harfleri ile "kamus" diye zikretmişlerdir. Bazıları doğrusu budur derken Ebu Ubeyd de şunları söylemektedir: Denizin kamusu, ortası demektir. İbn Cüreyc ise denizin en çok dalgalanan yeri (orta kısmı)dır diye açıklamıştır. Kitabu'l Ayn'ın sahibi ise, onun en derin dibidir diye açıklamıştır. el-Harbi dedi ki: Denizin kamusu dibi demektir. Ebu Mervan b. Serrac: Kamus bir şeyi suya daldırmak anlamında "kamese" fiilinden "fâ'ûl" vezninde bir kelimedir. Denizin kamusu ise, dalgaları çalkalanıp duran ve suları bir türlü karar bulmayan denizin ortası, dalgalı kısmı demektir. Ve bu sahih arapça bir lafızdır demiştir.

Ebu Ali el-Ceylani dedi ki: Ben bu lafız ile ilgili kendimi rahatlatacak bir açıklama bulamadım. Hocamız Ebul'-Huseyn de şöyle demiştir: Denizin kâ'ûsu sahih bir lafız olup kamus ile aynı anlamdadır. "Ka's" kökünden geliyor gibidir. Bu ise dibinin derin olması demektir. Bu da denizin derin oluşu ve dalgalı olması anlamı çerçevesindedir. Kadı Iyaz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.

Ebu Musa el-Esfahani dedi ki: Müslim'in Sahih'inde nun ve ayn ile "nâ'ûf" olarak geçmektedir. Diğer rivayetlerde ise bu lafız kamus olup denizin ortası ve dalgalı kısmı demektir. Bununla birlikte bu lafız Müslim'in bu hadisi kendisinden rivayet etmiş olduğu İshak b. Rahuye'nin Müsned'inde bulunmamaktadır. Ama Müslim, İshak ile birlikte Ebu Musa'yı da zikretmiş bulunmaktadır. Belki de bu lafız Ebu Musa'nın rivayetinde yer almıştır. Müslim'in bu gibi lafızları zikretmesi sebebine gelince çünkü bir kimse bazen bu lafzı araştırmakla birlikte herhangi bir kitapta bulamayabilir ve bundan dolayı şaşırıp kalabilir. Ama benim kitabıma bakacak olursa bunun aslını ve manasını da öğrenmiş olur.

"Matara" anlamındaki "mithare" kelimesi mim harfi fethalı olarak "mathara" diye de söylenir. Bunu İbn Sikkit ve başkaları nakletmiş olup mithara söylenişi daha meşhurdur.

٢٠٠٦-٤٧/٧- حَدَّثَنِي سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبْجَرَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ وَاصِلِ بْنِ حَيَّانَ قَالَ قَالَ أَبُو وَائِلٍ خَطَبَنَا عَمَّارٌ فَأَوْجَزَ وَأَبْلَغَ فَلَمَّا نَزَلَ قُلْنَا يَا أَبَا الْيَقْظَانِ لَقَدْ أَبْلَغْتَ وَأَوْجَزْتَ فَلَوْ كُنْتَ تَنَفَّسْتَ فَقَالَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا

2006-47/7- Bana Süreyc b. Yunus tahdis etti, bize Abdurrahman b. Abdülmelik b. Ebcer babasından tahdis etti, o Vasıl b. Hayyân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Vâil dedi ki, Ammar bize bir hutbe verdi, oldukça özlü ve beliğ konuştu. Minberden inince biz: Ey Ebu'l-Yekzan! Oldukça beliğ ve özlü konuştun. Keşke bir nefes alsaydın (biraz daha uzatsaydın) dedik. O şöyle dedi: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Şüphesiz bir adamın namazı uzun kıldırması, hutbeyi kısa kesmesi fakih oluşunun bir alametidir. Bu sebeble namazı uzunca kıldırın, hutbeyi kısa kesin ve şüphesiz beyanın bir kısmı bir sihirdir"* buyururken dinledim.[554]

Şerh

"Nefes alsaydın" birazcık uzatsaydın, demektir.

"Fıkhının bir alametidir" alamet anlamındaki "meinne" kelimesi ile ilgili olarak Ezheri ve çoğunluk şöyle demektedir. Bu kelimenin başındaki mim harfi zaiddir ve mef'ile veznindedir. el-Herevi dedi ki: el-Ezheri dedi ki: Ebu Ubeyd mim harfini kelimenin aslından kabul etmekle hata etmiştir. Kadı Iyaz dedi ki: Hocamız İbn Serrac,, bu asli bir harftir demiştir.

"Hutbeyi kısa kesin" bu hadis namazın hafif kılınmasını emreden meşhur hadislere muhalif değildir. Çünkü diğer bir rivayette: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazı da mutedil idi, hutbesi de mutedil idi" denilmektedir. Zira açıklamakta olduğumuz hadisten maksat şudur: Namaz hutbeye nisbetle uzun olur, yoksa cemaate meşakket verecek kadar uzun kıldırmak kastedilmemiştir. Hutbe de konusuna nisbetle mutedil olur.

"Şüphesiz beyanın bir kısmı sihirdir" buyruğu ile ilgili olarak Ebu Ubeyd dedi ki: Bu anlayış ve kalbin zekasından ileri gelmektedir. Kadı Iyaz dedi ki: Bu hususta iki farklı yorum vardır. Birincisine göre bu bir yergidir. Çünkü böylelikle kalpler kullanılan kafiyeli söz öbekleri ile o söze meylettirilmiş olur

554 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10353

ve sonunda bundan dolayı günah dahi kazanılabilir. Tıpkı sihir ile kazanıldığı gibi. Ayrıca Malik bu hadisi Muvatta'ında Mekruh Olan Sözler Babında zikretmiş bulunmaktadır. Bu hadisin tevilinde onun izlediği yol budur.

İkinci açıklama şekline göre ise, bu bir övgüdür. Çünkü yüce Allah kullarına beyanı öğrettiğini belirterek lütufta bulunduğunu hatırlatmış bulunmaktadır. Onu sihre benzetmesi ise kalplerin ona doğru meyletmesinden dolayıdır. Sihrin asıl anlamı ise çevirmek, meylettirmek demektir. İşte beyan da kalpleri çevirir ve çağırdığı şeye meylettirir. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır. Bu ikinci açıklama tercih edilen doğru açıklamadır.

"İbn Ebcer, Vasıl'dan, o Ebu Vâil'den dedi ki: Ammar bize hutbe verdi." Bu isnad Darakutni'nin istidrâkte bulunduğu senetlerdendir. O şöyle demektedir: Bunu yalnız İbn Ebcer babasından, o Vail'den diye münferit olarak rivayet etmiş, A'meş ise ona muhalefet etmiştir. A'meş ise Ebu Vâil'in rivayet ettiği hadisleri daha iyi bellemiş birisidir. O bu hadisi Ebu Vâil'den, o İbn Mesud'dan diye tahdis etmiştir. Darakutni'nin açıklamaları bunlardır. Daha önce de bizler bu gibi istidrâklerin (itirazların) reddolunduğunu kaydetmiş bulunuyoruz. Çünkü İbn Ebcer, rivayetinin kabul edilmesini gerektirecek kadar sika bir ravidir.

٢٠٠٧-٤٨/٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ قَالَا- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ عَنْ تَمِيمِ بْنِ طَرَفَةَ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ أَنَّ رَجُلًا خَطَبَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ مَنْ يُطِعْ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَقَدْ غَوَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِئْسَ الْخَطِيبُ أَنْتَ قُلْ وَمَنْ يَعْصِ اللهَ وَرَسُولَهُ قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ فَقَدْ غَوِيَ

2007-48/8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis edip dediler ki: Bize Veki', Süfyan'dan tahdis etti, o Abdulaziz b. Rufey'den o Temim b. Tarafe'den, o Adiy b. Hatim'den rivayet ettiğine göre bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda hutbe okuyup: Allah'a ve Rasulüne itaat eden doğru yolu bulmuş olur. Her ikisine baş kaldıran da azmış olur, dedi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen ne kötü bir hatipsin (bunun yerine): Allah'a ve Rasulüne başkaldıran, de"* buyurdu. İbn Numeyr rivayetinde (azmış olur anlamındaki: fekad ğevâ ibaresini) "fekad ğeviye" demiştir.[555]

555 Ebu Davud, 1099, 4981; Nesai, 3279; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9850

Şerh

"Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda hutbe verdi..." Kadı Iyaz ve bir grup ilim adamı dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona karşı çıkmasının sebebi birbirine eşit olmayı gerektiren bir zamir ile onu da yüce Allah ile ortak olarak zikretmiş olmasıdır. Ona atıf edatını kullanmayı da yüce Allah'ın adını öne almak sureti ile yüce Allah'ı tazim edecek bir ifade kullanmasını emretmiştir. Nitekim: *"Sizden bir kimse Allah diler ve filan dilerse, demesin. Bunun yerine Allah dilerse sonra da filan dilerse, desin"* anlamındaki diğer hadis te bunun gibidir.

Doğrusu ise bu nehyin sebebi şudur: Hutbenin özelliği geniş ve açıklayıcı olup işaret ve rumuzlardan uzak durmaktır. Ondan dolayı Sahih'de sabit olduğu üzere Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir söz söyledi mi anlaşılması için onu üç defa tekrarlardı. Birinci kanaat sahiplerinin görüşüne gelince, bu çeşitli sebeblerden dolayı zayıftır. Bunlardan birisi de şudur: Bunun gibi bir zamir Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendi sözü olarak sahih hadislerde defalarca geçmiş bulunmaktadır. Allah Rasulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'ın ve Rasulünün kendisi tarafından, onlardan başka herkesten daha çok sevilmesi" buyruğu ve diğer hadisler buna örnektir. Burada hatibin zamiri ikil kullanmasının sebebi bu konuşmasının öğüt vermek amaçlı bir hutbe olmayışı, aksine bunun bir takım hikmetleri öğretmek maksadı ile yapılmış olmasıdır. Dolayısı ile lafızları ne kadar az olursa öğüt maksadı ile verilen hutbeden farklı olarak hıfzedilme, ezberlenme ihtimali daha yüksek olur. Çünkü öğüt maksadı ile yapılan konuşmadan kasıt onun ezberlenip bellenmesi değildir. Onun maksadı sadece o konuşma ile öğüt alınmasıdır.

Bunu teyid eden hususlardan birisi de Ebu Davud'un Sünen'inde sahih bir isnad ile İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan sabit olan şu rivayettir: O dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize hutbetu'l-hace'yi öğretti: *"Hamd Allah'a mahsustur. O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerlerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiği kimseyi saptıracak yoktur. Saptırdığı kimseye de hidayet verecek yoktur. Allah'dan başka hiçbir ilah olmadığına şahitlik ederim. Muhammed'in onun kulu ve rasulü olduğuna da şahitlik ederim. Onu kıyametin az öncesinde hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olmak üzere göndermiştir. Allah'a ve Rasulüne itaat eden doğru yolu bulmuş olur, onlara başkaldıran ise kendisinden başkasına zarar veremez, Allah'a hiçbir şekilde zararı olmaz."* Allah en iyi bilendir.

"İbn Numeyr rivayetinde "fekad ğeviye" demiştir.." Nüshalarda bu şekilde vav harfi kesreli olarak "ğeviye" diye yer almıştır. Kadı Iyaz dedi ki:

Müslim'in iki rivayetinde vav harfi fethalı ve kesreli olarak gelmiş ise de doğrusu, şerde aşırıya kaçmak anlamındaki fethalı olarak "ğayy"den gelen bir lafız olduğudur.

٢٠٠٨-٤٩/٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ الْحَنْظَلِيُّ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ عَطَاءً يُخْبِرُ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ عَلَى الْمِنْبَرِ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ

2008-49/9- Bize Kuteybe b. Said, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İshak el-Hanzalî birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti. Kuteybe dedi ki: Bize Süfyan, Amr'dan tahdis etti. O Ata'yı, Safvân b. Ya'lâ'dan diye haber verirken dinledi, o babasından rivayet ettiğne göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde *"venâdev yâ Malik: ey Malik... diye seslendiler"* (Zuhruf, 77) buyruğunu okurken dinlemiştir.[556]

٢٠٠٩/٥٠-١٠- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أُخْتٍ لِعَمْرَةَ قَالَتْ أَخَذْتُ ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ مِنْ فِي رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهُوَ يَقْرَأُ بِهَا عَلَى الْمِنْبَرِ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ

2009-50/10- Bana Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî de tahdis etti, bize Yahya b. Hassan haber verdi, bize Süleyman b. Bilal, Yahya b. Said'den tahdis etti. O Abdurrahman kızı Amre'den, o Amre'nin bir kız kardeşinden şöyle dediğini rivayet etti: Ben, *"Kaf ve Şanı pek yüce Kur'an'a yemin olsun ki..."* (Kaf, 1) suresini Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ağzından her cuma onu minber üzerinde okuması sureti ile öğrendim.[557]

٢٠١٠-.../١١- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ أُخْتٍ لِعَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ كَانَتْ أَكْبَرَ مِنْهَا بِمِثْلِ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ

556 Buhari, 3230, 3266, 4814; Ebu Davud, 3992; Tirmizi, 508; Nesai; 1410; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11838

557 Ebu Davud, 1100- uzunca-, 1102, 1103; Nesai, 948; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18363

2010-.../11- Bunu bana Ebu Tahir de tahdis etti... Amre, Abdurrahman'ın kızı ve yaşça kendisinden daha büyük olan bir kız kardeşinden (ablasından), Süleyman b. Bilal'in hadisi rivayet ettiği gibi rivayet etti.[558]

Şerh

(2008-2010 numaralı hadisler)

(2008) *"Nebi* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i minberin üzerinde: Ey Malik!... diye seslendiler" buyruğunu okurken dinledi."* Buradan hutbe esnasında Kur'an okunabileceği hükmü anlaşılmaktadır ki bunun meşru olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Vacip olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Sahih olan ise bize göre Kur'an okumanın vacip olduğudur, asgari miktar ise bir ayet okumaktır.

(2009) "Ben Kaf suresini... ezberledim" ilim adamları dedi ki: Kaf suresini seçmesinin sebebi, bu surenin ölümden sonra dirilişi, ölümü, oldukça şiddetli öğütleri ve kesin yasaklayıcı hükümleri kapsadığından dolayıdır. Yine bu hadiste az önce geçtiği gibi hutbe esnasında Kur'an okunabileceğine delil vardır. Ayrıca her bir hutbede Kaf suresini ya da bir bölümünü okumanın müstehap olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

"Amre, yaşça kendisinden daha büyük olan bir kız kardeşinden..." Bu şekilde bir rivayet sahihtir ve delil gösterilebilir. Adının verilmeyişinin bir zararı yoktur çünkü o sahabe kadındır. Sahabelerin tamamı ise adalet sahibi ravilerdir.

٢٠١١/٥١-١٢- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ -حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خُبَيْبٍ عَنْ عَبدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَعْنٍ عَنْ بِنْتٍ لِحَارِثَةَ بْنِ النُّعْمَانِ قَالَتْ مَا حَفِظْتُ ق إِلَّا مِنْ فِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ بِهَا كُلَّ جُمُعَةٍ قَالَتْ وَكَانَ تَنُّورُنَا وَتَنُّورُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَاحِدًا

2011-51/12- Bana Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Hubeyb'den tahdis etti, o Abdullah b. Muhammed b. Ma'n'dan, o Harise b. en-Numanın'ın bir kızından şöyle dediğini rivayet etti: Ben Kaf suresini ancak Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ağzından ezberledim. O her cuma bu sureyi okuyarak hutbe verirdi.

Harise'nin kızı dedi ki: Bizim ekmek pişirdiğimiz tandırımız ile Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tandırı birdi.[559]

558 2900 nolu hadisin kaynakları

559 2009 nolu hadisin kaynakları

٢٠١٢-١٣/٥٢ - وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ- حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَقَ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ الْأَنْصَارِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعْدِ بْنِ زُرَارَةَ عَنْ أُمِّ هِشَامٍ بِنْتِ حَارِثَةَ بْنِ النُّعْمَانِ قَالَتْ لَقَدْ كَانَ تَنُّورُنَا وَتَنُّورُ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَاحِدًا سَنَتَيْنِ أَوْ سَنَةً وَبَعْضَ سَنَةٍ وَمَا أَخَذْتُ ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ إِلَّا عَنْ لِسَانِ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَقْرَؤُهَا كُلَّ يَوْمِ جُمُعَةٍ عَلَى الْمِنْبَرِ إِذَا خَطَبَ النَّاسَ

2012-52/13- Bize Amr en-Nâkid da tahdis etti... Yahya b. Abdullah b. Abdurrahman b. Sa'd b. Zurare, Harise b. en-Numan'ın kızı Um Hişam'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bizim tandırımız ile Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tandırı iki sene yahut bir sene ve bir senenin bir kısmı aynı idi. Ve ben *"Kaf ve o şerefli Kur'an'a yemin olsun"* buyruğunu ancak Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dilinden öğrendim. O bu sureyi her cuma günü insanlara hutbe verdiği zaman minberin üzerinde okurdu.[560]

٢٠١٣-١٤/٥٣ - وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ رُؤَيْبَةَ قَالَ رَأَى بِشْرَ بْنَ مَرْوَانَ عَلَى الْمِنْبَرِ رَافِعًا يَدَيْهِ فَقَالَ قَبَّحَ اللهُ هَاتَيْنِ الْيَدَيْنِ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَا يَزِيدُ عَلَى أَنْ يَقُولَ بِيَدِهِ هَكَذَا وَأَشَارَ بِإِصْبَعِهِ الْمُسَبِّحَةِ

2013-53/14- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Umere b. Rueybe'nin dediğine göre o Bişr b. Mervan'ı minber üzerinde ellerini kaldırmış olduğu halde gördü ve bunun üzerine: Allah şu iki elin cezasını versin. Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm. O ellerini şöyle yapmaktan fazla kaldırmıyordu, deyip şehadet parmağı ile işaret etti.[561]

٢٠١٤-.../١٥ - وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ رَأَيْتُ بِشْرَ بْنَ مَرْوَانَ يَوْمَ جُمُعَةٍ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فَقَالَ عُمَارَةُ بْنُ رُؤَيْبَةَ فَذَكَرَ نَحْوَهُ

560 2009 nolu hadisin kaynakları

561 Ebu Davud, 1104; Tirmizi, 515; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10377

2014-.../15- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Ebu Avane, Husayn b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini tahdis etti: Cuma günü Bişr b. Mervan'ı ellerini kaldırırken gördüm. Bunun üzerine Umare b. Rueybe şöyle dedi, deyip hadisi buna yakın olarak zikretti.[562]

Şerh

(2011-2014 numaralı hadisler)

(2011) "Said, Hubeyb'den..." Hubeyb b. Abdurrahman b. Hubeyb b. Yesar el-Ensari olup daha önce defalarca açıklanmış idi.

"Bizim tandırımız ile Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tandırı birdi." Bu sözleri ile hadisi bellediğine, onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hallerini bildiğine ve onun evine yakınlığına işaret etmektedir.

(2012) "Yahya b. Abdullah b. Abdurrahman b. Sad b. Zurare" ismi bütün nüshalarda bu şekilde Sa'd b. Zurare olarak geçmektedir. Doğrusu da budur. Kadı Iyaz da bütün nüshalardan ve üstadlarının tamamının rivayetlerinden bunu böylece rivayet etmiş ve şunları söylemiştir: Doğrusu da budur. Kimisi ise bunun doğrusunun "Esad" olduğunu iddia etmiş ise de bu iddiasında yanılmıştır. Bunları böyle bir yanlışa düşüren ise Hakim Ebu Abdullah b. el-Beyyi'in kitabındaki ifadeye aldanmasıdır. Çünkü o burada doğrusu Esad'dır, Sad'dır, diyenler de vardır, demiştir. Sonra da Buhari'den diye zikrettiği rivayeti nakletmektedir. Halbuki Buhari'nin Tarihinde bulunan ifade onun söylediğinin tam zıddıdır. Çünkü Buhari Tarihinde: Esad değil, Sad'dır. Esad olduğu da söylenmiştir. Halbuki bu bir yanılmadır, demiştir. Ancak Hakim buradaki ifadeyi tam tersine çevirmiştir. Esad b. Zurare ise Hazreclilerin efendisidir. Onun kardeşi olan Sa'd b. Zurare ise Yahya'nın dedesidir, uzun bir ömür yaşayıp İslam'a yetişmiş olmakla birlikte çoğu kimse onu ashab arasında zikretmemiştir. Çünkü adı münafıklar arasında geçer.

(2013) "Umare b. Rueybe'den..." Bu hadisten şu hükümler anlaşılmaktadır: Sünnet olan hutbe esnasında (dua ederken) ellerin kaldırılmamasıdır. Bu Malik'in, bizim mezheb alimlerimizin ve başkalarının da görüşüdür. Kadı Iyaz seleften bazılarından ve Maliki alimlerinden bunun mübah olduğunu söylediklerini nakletmektedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma hutbesinde istiska (yağmur duasın)da bulunurken ellerini kaldırmış idi. Birincileri ise bu el kaldırmanın arızi bir sebeb dolayısı ile olduğunu söyleyerek cevap vermişlerdir.

---

562 2013 nolu hadisin kaynakları

١٤/١٧٩- بَاب التَّحِيَّةُ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ

14/179- İMAM HUTBE VERİRKEN TAHİYYE(TÜ'L-MESCİD) KILMAK BABI

٢٠١٥-١/٥٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ أَصَلَّيْتَ يَا فُلَانُ قَالَ لَا قَالَ قُمْ فَارْكَعْ

2015-54/1- Bize Ebu Rabi' ez-Zehrânî ve Kuteybe b. Said de tahdis edip dediler ki... Cabir b. Abdullah dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir cuma günü hutbe vermekte iken bir adam geliverdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Ey filan, namaz kıldın mı?"* buyurdu. Adam: Hayır, deyince, Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kalk ve iki rekat kıl"* buyurdu.[563]

٢٠١٦-.../٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَيَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ عَنْ ابْنِ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَمْرٍو عَنْ جَابِرٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ كَمَا قَالَ حَمَّادٌ وَلَمْ يَذْكُرْ الرَّكْعَتَيْنِ

2016-.../2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Yakub ed-Devraki de İbn Uyeyne'den tahdis etti... o Cabir'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Hammâd'ın dediği gibi hadisi rivayet etti, ama iki rekatı zikretmedi.[564]

٢٠١٧-٣/٥٥- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا وَقَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ دَخَلَ رَجُلٌ الْمَسْجِدَ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ أَصَلَّيْتَ قَالَ لَا قَالَ قُمْ فَصَلِّ الرَّكْعَتَيْنِ وَفِي رِوَايَةِ قُتَيْبَةَ قَالَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ

2017-55/3- Bize Kuteybe b. Said ve İshak b. İbrahim de tahdis etti. Kuteybe bize Süfyan, Amr'dan tahdis etti derken, İshak, bize haber verdi, demiştir. Amr, Cabir b. Abdullah'ı şöyle derken dinledi: Bir adam, Rasulullah

563 Buhari, 930; Ebu Davud, 1115; Tirmizi, 510; Nesai, 1408; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2511
564 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2505

(sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü hutbe vermekte iken mescide girdi. Allah Rasulü: *"Namaz kıldın mı?"* dedi. Adam: Hayır, deyince Allah Rasulü: *"Kalk o iki rekatı kıl"* buyurdu.

Kuteybe'nin rivayetinde ise: *"İki rekat kıl"* buyurdu, şeklindedir.[565]

٢٠١٨-٥٦/٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ ابْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ جَاءَ رَجُلٌ وَالنَّبِيُّ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَخْطُبُ فَقَالَ لَهُ أَرَكَعْتَ رَكْعَتَيْنِ قَالَ لَا فَقَالَ ارْكَعْ

2018-56/4- Bana Muhammed b. Râfi' ve Abd b. Humeyd de tahdis etti. İbn Rafi dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cureyc haber verdi, bana Amr b. Dinar'ın haber verdiğine göre o, Cabir b. Abdullah'ı şöyle derken dinledi: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü minber üzerinde hutbe verirken bir adam çıkageldi. Ona: *"İki rekat namaz kıldın mı"* buyurdu, adam:Hayır,deyince Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kıl"* buyurdu.[566]

٢٠١٩-٥٧/٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ -حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَطَبَ فَقَالَ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَقَدْ خَرَجَ الْإِمَامُ فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ

2019-57/5- Bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, bize Muhammed -ki o b. Cafer'dir- tahdis etti, bize Şu'be, Amr'dan şöyle dediğini tahdis etti: Cabir b. Abdullah'tan dinlediğime göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe verip: *"Sizden bir kimse cuma günü (mescide) gelip de imam (hutbe vermek üzere minbere) çıkmış ise iki rekat namaz kılıversin"* buyurdu.[567]

٢٠٢٠-٥٨/٦- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ -حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ قَالَ جَاءَ سُلَيْكٌ الْغَطَفَانِيُّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَاعِدٌ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَعَدَ سُلَيْكٌ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ أَرَكَعْتَ رَكْعَتَيْنِ قَالَ لَا قَالَ قُمْ فَارْكَعْهُمَا

565 Buhari, 931; İbn Mace, 1112; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2535
566 Nesai, 1399; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2557
567 Buhari, 1166; Nesai, 1394; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2549

2020-58/6- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti, bize Leys, Ebu Zubeyr'den haber verdi, o Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti: Cuma günü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minber üzerinde ayakta iken Gatafanlı Suleyk geldi. Suleyk namaz kılmadan oturunca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"İki rekat namaz kıldın mı?"* buyurdu O: Hayır, deyince Allah Rasulü: *"Kalk o iki rekatı kıl"* buyurdu.[568]

٢٠٢١-٥٩/٧- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ كِلَاهُمَا عَنْ عِيسَى بْنِ يُونُسَ قَالَ ابْنُ خَشْرَمٍ أَخْبَرَنَا عِيسَى عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ جَاءَ سُلَيْكٌ الْغَطَفَانِيُّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ فَجَلَسَ فَقَالَ لَهُ يَا سُلَيْكُ قُمْ فَارْكَعْ رَكْعَتَيْنِ وَتَجَوَّزْ فِيهِمَا ثُمَّ قَالَ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ وَلْيَتَجَوَّزْ فِيهِمَا

2021-59/7- Bize İshak b. İbrahim ve Ali b. Haşrem de tahdis etti, ikisi İsa b. Yunus'dan rivayet etti. İbn Haşrem dedi ki: Bize İsa, A'meş'den haber verdi, o Ebu Süfyan'dan, o Cabir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Cuma günü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe veriyorken Gatafanlı Suleyk gelip oturdu. Allah Rasulü ona: *"Ey Suleyk! Kalk iki rekat namaz kıl ve bu iki rekatı kısa kes"* buyurduktan sonra: *"Biriniz cuma günü imam hutbe vermekte iken gelecek olursa iki rekat namaz kılıversin ve onları kısa kessin"* buyurdu.[569]

Şerh

(2015-2021 numaralı hadisler)

(2015) "Cuma günü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe veriyorken..." *"o halde kalk iki rekat kıl"*; diğer rivayette (2017): *"Kalk, o iki rekatı kıl"*, Kuteybe'nin rivayetinde ise: *"İki rekat kıl"*; diğer rivayette (2018): *"İki rekat kıldın mı?* dedi, Hayır, dedi. Allah Rasulü: *Kıl,* buyurdu." Bir diğer rivayete göre de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) (2019): *"Sizden biriniz imam (hutbe okumak üzere) çıkmış ise... iki rekat namaz kılsın"* bir başka rivayette (2020): Cuma günü Gatafanlı Suleyk geldi... kalk iki rekat kıl ve onları kısa kes" sonra da (2021): *"Biriniz cuma günü imam hutbe okumakta iken... ve o iki rekatı kısa kessin"* buyurulmaktadır.

568 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 2921

569 Ebu Davud, 1116 -muhtasar olarak-; İbn Mace 1114; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2294

Bütün bu hadisler Şafii, Ahmed, İshak ve muhaddislerin fukahasının kabul ettiği şu kanaate açıkça delil teşkil etmektedir: Cuma günü imam hutbe okumakta iken bir kimse camiye girecek olursa, iki rekat tahiyyetü'l mescit namazı kılması müstehaptır. Bu iki rekatı kılmadan oturması da mekruhtur. Ayrıca bu iki rekattan sonra hutbenin geri kalan kısmını dinlemek için de bu iki rekatı kısa kesmesi de müstehaptır.

Bu görüş aynı zamanda Hasan-ı Basri'den de, mutekaddimundan ve daha başkalarından da nakledilmiştir.

Kadı Iyaz dedi ki: Malik, Leys, Ebu Hanife, Sevri, ashab ve tabiinden selefin cumhuru ise bu iki rekatı kılmaz, demişlerdir. Bu görüş ise Ömer, Osman ve Ali (radıyallâhu anhum)dan rivayet edilmiştir. Delilleri ise imamın hutbesini susup dinlemesine dair verilmiş emirlerdir. Onlar bu hadisleri şöyle yorumlamışlardır: Bu zatın elbisesi yoktu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar onu görüp de ona tasaddukta bulunsunlar diye emir vermiştir. Böyle bir tevil batıldır, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Sizden biriniz cuma gününde imam hutbe okurken gelirse iki rekat namaz kılsın ve onları kısa kessin"* hadisinin açık ifadeleri bu yorumu reddetmektedir. Bu ise herhangi bir şekilde tevil edilmesi sözkonusu olmayan bir nasdır. Ben bu lafız kendisine sahih olarak ulaşıp da buna muhalefet edecek bir ilim adamının bulunacağını hiç zannetmiyorum.

Bu hadislerden ayrıca şu hükümler de anlaşılmaktadır:

1. Bir ihtiyaç dolayısı ile hutbe sırasında konuşmak caizdir.

2. İhtiyaç sebebi ile konuşmak hatip için de başkaları için de caizdir.

3. İyiliği emretmek ve maslahat olanları göstermek her durum ve her yerde sözkonusudur.

4. Tahiyyetü'l mescit namazı iki rekattır. Gündüzün kılınan nafileler de iki rekattır.

5. Tahiyyetü'l mescit hükmünü bilmeyen kimse hakkında oturmak halinde bu namaz kaçırılmış olmaz. Ancak bizim mezheb alimlerimiz oturuldu mu onu kılma fırsatının kaçırılmış olacağını mutlak olarak ifade etmişlerdir. Fakat onların bu ifadeleri onun sünnet olduğunu bilen kişiler hakkında yorumlanır. Bunun hükmünü bilmeyen bir kimse ise eğer aradan fazla zaman geçmemiş ise -bu hadis dolayısı ile- onu kılıp telafi eder.

Yine bu hadislerden şunlar da çıkarılmaktadır:

6. Tahiyettü'l mescit namaz kılmanın yasak olduğu vakitlerde terk edilmez.

7. Tahiyyetu'l mescit her vakit kılınması mübah olan sebepli bir namazdır. Sebebi olan diğer bütün namazlar da buna katılır. Geçmiş bir namazı kaza etmek ve benzeri namazlar gibi. Çünkü bu namazlar herhangi bir durumda kalkacak olsaydı böyle bir halde kalkması öncelikle sözkonusudur. Çünkü bu durumda iken hutbeyi dinlemekle emrolunmuştur. Bu namazı kılmak maksadı ile hutbe dinlemek terk olunup Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) da bunun için de hutbeyi kesip, oturduktan sonra bu namazı kılmasını emrettiğine göre bu oturan kişi de hükmünü bilmediği için, -bu haller- bu namazın müekked olduğuna, hiçbir durum ve hiçbir vakitte terk edilmeyeceğine delildir. Allah en iyi bilendir.

١٥/١٨٠- بَاب حَدِيثِ التَّعْلِيمِ فِي الْخُطْبَةِ

15/180- HUTBEDE ÖĞRETME HADİSİ BABI

٢٠٢٢-١/١٦٠- وَحَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ -حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ- حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ قَالَ قَالَ أَبُو رِفَاعَةَ انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يَخْطُبُ قَالَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ رَجُلٌ غَرِيبٌ جَاءَ يَسْأَلُ عَنْ دِينِهِ لَا يَدْرِي مَا دِينُهُ قَالَ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَتَرَكَ خُطْبَتَهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَيَّ فَأُتِيَ بِكُرْسِيٍّ حَسِبْتُ قَوَائِمَهُ حَدِيدًا قَالَ فَقَعَدَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَجَعَلَ يُعَلِّمُنِي مِمَّا عَلَّمَهُ اللَّهُ ثُمَّ أَتَى خُطْبَتَهُ فَأَتَمَّ آخِرَهَا

2022-160/1- Bize Şeyban b. Ferruh da tahdis etti, bize Süleyman b. el-Muğire tahdis etti, bize Humeyd b. Hilal tahdis edip dedi ki: Ebu Rifaa dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına o hutbe vermekte iken vardım. Ben: Ey Allah'ın Rasulü! Dininin ne olduğunu bilmeyen, dinine dair soru sormaya gelen yabancı bir adam(ım), dedim.

Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbesini bıraktı, bana yöneldi ve benim yanıma kadar geldi. Sonra ona bir kürsi getirildi. Zannederim kürsinin ayakları demirdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine oturdu ve Allah'ın kendisine öğrettiklerinden bana da öğretmeye koyuldu. Sonra gidip hutbesinin geri kalan kısmını tamamladı.[570]

Şerh

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe verirken yanına gittim... Zannederim... hutbesini tamamladı." Bu rivayet bütün nüshalarda bu şekilde

570 Nesai, 5392; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12035

"hasibtu: zannederim" şeklindedir. İbn Ebu Hayseme ise bunu Müslim'in Sahih'inden başka yerlerde "hiltu" diye rivayet etmiştir ki, bu da "hasibtu" ile aynı anlamdadır.

Kadı Iyaz dedi ki: İbnu'l-Hazzâ nüshasında noktalı hı ve şın harfi ile "haşeb: kereste, ahşap" şeklinde geçmektedir. İbn Kuteybe'nin kitabında ise "kulb" diye kaydedilmiş ve o bunu lif diye açıklamıştır. Fakat bu her iki lafız da tashiftir. Doğrusu ise Müslim'in nüshalarında ve itimad edilen diğer kitaplarda olduğu gibi; sandım, zannettim anlamında "hasibtu"dur..

"Dininin ne olduğunu bilmeyen, dinine dair soru sormaya gelmiş yabancı bir adam(ım)."

Buradan şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Soru soran bir kimsenin nazik ve incitici olmayan lafızlar kullanması ve ilim adamına bu şekilde soru sorması müstehabtır.

2. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ne kadar mütevazı, müslümanlara ne kadar şefkatli, onlara ne kadar merhametli, onlar için ne kadar alçakgönüllü olduğu anlaşılmaktadır.

3. Fetva isteyen bir kimseye cevap vermekte acele edilmeli ve daha önemli işlere daha çok öncelik tanımalıdır. Çünkü muhtemelen o, imana ve imanın önemli temellerine dair soru sormuştur. İlim adamlarının ittifakla kabul ettiklerine göre imana ve İslam'a nasıl girileceğine dair soru soran kimseye derhal cevap vermek ve ona bunları öğretmek vaciptir.

4. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) diğerleri de onun söylediklerini duysun ve onun zat-ı ekremini görmeleri için kürsinin üzerine oturmuştur -kürsî lafzı kef kesreli kirsî diye de söylenir ama kürsî söyleyişi daha meşhurdur-

5. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vermekte olduğu hutbenin cuma hutbesi dışında herhangi bir husus ile ilgili verdiği bir hutbe olması ihtimali de vardır. Bundan dolayı hutbesini bu şekilde uzunca bir kesintiye uğratmıştır. Bununla birlikte bu hutbenin cuma hutbesi olması ve sonradan buna tekrar başlamış olması ihtimali de vardır. Arada uzun bir fasıla geçmemiş olma ihtimali de bulunmaktadır. Onun bu yabancı kişiye söylediklerinin hutbe ile alakalı olup böylelikle hutbenin bir bölümünü teşkil etmesi ihtimali de vardır.

6. Hutbe esnasında yürümenin de zararı yoktur.

١٦/١٨١- بَاب مَا يُقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ

16/181- CUMA NAMAZINDA (ZAMM-I SURE OLARAK) NE OKUNACAĞI BABI

٢٠٢٣-١/٦١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ بِلَالٍ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي رَافِعٍ قَالَ اسْتَخْلَفَ مَرْوَانُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَلَى الْمَدِينَةِ وَخَرَجَ إِلَى مَكَّةَ فَصَلَّى لَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ الْجُمُعَةَ فَقَرَأَ بَعْدَ سُورَةِ الْجُمُعَةِ فِي الرَّكْعَةِ الْآخِرَةِ إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالَ فَأَدْرَكْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ حِينَ انْصَرَفَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّكَ قَرَأْتَ بِسُورَتَيْنِ كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ يَقْرَأُ بِهِمَا بِالْكُوفَةِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهِمَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ

2023-61/1- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb tahdis etti... İbn Ebu Rafi dedi ki: Mervan, Ebu Hureyre'yi Medine'ye (kendisine) vekil olarak bırakıp Mekke'ye gitti. Ebu Hureyre bize cuma namazını kıldırdı. Son rekatta Cumua suresinden sonra *"münafıklar sana geldiklerinde"* (diye başlayan Münafikun) suresini okudu.

(İbn Ebu Rafi) dedi ki: Ebu Hureyre namazı bitirdikten sonra ona yetiştim ve: Sen Ali b. Ebu Talib'in Kûfe'de iken okuduğu iki sureyi okudun, dedim. Bunun üzerine Ebu Hureyre: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i cuma gününde bu iki sureyi okurken dinledim, dedi.[571]

٢٠٢٤-.../٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَا- حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَعِيلَ ح- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ كِلَاهُمَا عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ قَالَ اسْتَخْلَفَ مَرْوَانُ أَبَا هُرَيْرَةَ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّ فِي رِوَايَةِ حَاتِمٍ فَقَرَأَ بِسُورَةِ الْجُمُعَةِ فِي السَّجْدَةِ الْأُولَى وَفِي الْآخِرَةِ إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ وَرِوَايَةُ عَبْدِ الْعَزِيزِ مِثْلُ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ

2024-.../2- Bize Kuteybe b. Said ve Ebu Bekir b. Ebu Şeybe de tahdis edip dediler ki: Bize Hatim b. İsmail tahdis etti. (H.) Bize Kuteybe de tahdis etti, bize Abdulaziz -yani el-Derâverdî- tahdis etti, ikisi Cafer'den, o baba-

571 Ebu Davud, 1124; Tirmizi, 519; İbn Mace, 1118; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14104

sından, o Ubeydullah b. Ebu Rafi'den şöyle dediğini rivayet etti: Mervan, Ebu Hureyre'yi vekil tayin etti, deyip hadisi aynen rivayet etmekle birlikte Hatim'in rivayetinde: Birinci secdede (rekatta) Cumua suresini okudu, diğer rekatta ise *"münafıklar sana geldiğinde"* (Münafikun) suresini okudu, denilmektedir.

.Abdulaziz'in rivayeti ise Süleyman b. Bilal'in hadisi ile aynıdır.[572]

Şerh

Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadiste: "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma namazının birinci rekatında Cumua suresini, ikinci rekatında Münafıkun suresini okudu" anlamındaki hadisten şu hükümler çıkarılmıştır:

1. Bu iki sureyi tam olarak okumak müstehabdır. Bizim mezhebimizin görüşü de başkalarının görüşü de böyledir. İlim adamları dedi ki: Cumua suresini okumanın hikmeti cuma namazının vücubunu (farziyetini) ve cuma ile ilgili diğer hükümleri kapsaması ve onların dışında çeşitli temel kuralları, tevekküle, zikre ve daha başka hususlara teşviki ihtiva etmesidir.

2. Münafikun suresini okumak ise cuma namazına katılmış bulunan münafıkları azarlamak, tevbe etmeye dikkatlerini çekmek için ve bu surenin ihtiva ettiği diğer kaideleri hatırlatmak içindir. Çünkü münafıkların cuma namazında toplanıp bir araya geldiklerinden daha çok, herhangi bir toplantı yerinde bir arada bulunmuyorlardı.

٢٠٢٥-٦٢/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ جَمِيعًا عَنْ جَرِيرٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْتَشِرِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ سَالِمٍ مَوْلَى النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ وَفِي الْجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ قَالَ وَإِذَا اجْتَمَعَ الْعِيدُ وَالْجُمُعَةُ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ يَقْرَأُ بِهِمَا أَيْضًا فِي الصَّلَاتَيْنِ

2025-62/3- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İshak da birlikte Cerir'den tahdis etti. Yahya dedi ki: Bize Cerir, İbrahim b. Muhammed b. el-Munteşir'den haber verdi, o babasından, o en-Numan b. Beşir'in

572 2023 nolu hadisin kaynakları

azadlısı Habib b. Salim'den, o en-Numan b. Beşir'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bayram namazlarında ve cuma namazında *"Sebbihisme rabbikel a'lâ"* (diye başlayan el-A'lâ) suresi ile *"hel etake hadisu'l-ğâşiye"* (diye başlayan Ğâşiye) suresini okurdu. (en Nu'man) dedi ki: Eğer bayram ve cuma aynı güne rast gelirse yine her iki namazda bu iki sureyi okurdu.[573]

٢٠٢٦-.../٤- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْتَشِرِ بِهَذَا الإِسْنَادِ

2026-.../4- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Ebu Avane, İbrahim b. Muhammed b. el-Munteşir'den bu isnad ile rivayet etti.[574]

.../ ٥- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كَتَبَ الضَّحَّاكُ بْنُ قَيْسٍ إِلَى النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ يَسْأَلُهُ أَيَّ شَيْءٍ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سِوَى سُورَةِ الْجُمُعَةِ فَقَالَ: كَانَ يَقْرَأُ (هَلْ أَتَاكَ حديث الغاشية)

2027-63/5- Bize Amr en-Nâkid da tahdis etti... Ubeydullah b. Abdullah dedi ki: Dahhâk b. Kays, Numan b. Beşir'e mektup yazarak Rasulullah cuma gününde Cumua suresi dışında ne okudu? diye sordu. O: *"Hel etâke hadisu'l-ğâşiye"* suresini okurdu, dedi.[575]

Şerh

(2025) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayram namazlarında ve cuma namazında... okurdu." Bu hadisten bu iki namazda bu iki surenin okunmasının müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Diğer hadiste ise bayram namazında Kaf suresi ile ikterabet (Kamer) surelerinin okunması sözkonusu edilmiştir, her ikisi de sahihtir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma namazında bazan Cumua ve Münafikun surelerini bazen A'lâ ve Ğâşiye surelerini okurdu. Bayramda bazen Kaf ve İktarabet surelerini bazen de Sebbihi'sme (A'lâ) ve Hel etâke (Ğâşiye) surelerini okurdu.

573 Ebu Davud, 1122; Tirmizi, 533; Nesai, 1433, 1567, 1589; İbn Mace 1281; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11612

574 2025 nolu hadisin kaynakları

575 Ebu Davud, 1123; Nesai, 1422 -buna yakın-; İbn Mace, 1119; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11634

١٧/١٨٢- بَاب مَا يُقْرَأُ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ

17/182- CUMA GÜNÜ NE OKUNACAĞI BABI

٢٠٢٨-٦٤/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مُخَوَّلِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ الم تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ وَهَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنْ الدَّهْرِ وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْجُمُعَةِ سُورَةَ الْجُمُعَةِ وَالْمُنَافِقِينَ

2028-64/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Abde b. Süleyman, Süfyan'dan tahdis etti, o Muhavvel b. Raşid'den, o Müslim el-Batîn'den, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma gününde sabah namazında: Elif, Lam, Mim. Tenzil es-Secde suresi ile "hel etâ ale'l-insani hînun mine'd-dehr" (İnsan) surelerini okurdu. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma namazında da Cumua suresi ile Münafikun suresini okurdu.[576]

٢٠٢٩-.../٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي ح -وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ كِلَاهُمَا عَنْ سُفْيَانَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

2029-.../2- Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, (H.) bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, ikisi Süfyan'dan bu isnad ile aynısını rivayet etti.[577]

٢٠٣٠-.../٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُخَوَّلٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ فِي الصَّلَاتَيْنِ كِلْتَيْهِمَا كَمَا قَالَ سُفْيَانُ

2030-.../3- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Muhavvel'den bu isnad ile her iki namaz hakkında da aynısını tıpkı Süfyan'ın dediği gibi rivayeti nakletti.[578]

576 Ebu Davud, 1074, 1075; Tirmizi, 520; Nesai, 955, 1420; İbn Mace, 821; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5613
577 2028 nolu hadisin kaynakları
578 2028 nolu hadisin kaynakları

٢٠٣١-٦٥/٤- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ الم تَنْزِيلُ وَهَلْ أَتَى علي الإنسان

2031-65/4- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... Ebu Hureyre bir rivayetine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü sabah namazında "Elif, Lam, Mim (secde) tenzil" suresi ile "hel etâ ale'l-insan" (insan) suresini okurdu.[579]

٢٠٣٢-٦٦/٥- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي الصُّبْحِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِ الم تَنْزِيلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى وَفِي الثَّانِيَةِ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنْ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا

2032-66/5- Bana Ebu't-Tahir tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü sabah namazında birinci rekatta Elif, Lam, Mim (secde) tenzil" suresini, ikinci rekatta ise "hel etâ ale'l-insani hînun mineddehri lem yekun şey'en mezkûrâ" (yani) İnsan suresini okurdu.[580]

Şerh

(2028-2032 numaralı hadisler)

(2028) "Muhavvel, Muslim el-Batîn'den..." Meşhur olan söyleşiye göre mim harfi ötreli, hı harfi fethalı, vav şeddeli olarak Muhavvel diye okunduğudur. Meşhur ve daha doğru olan da budur. Metalib sahibi, bunu cumhurdan diye nakletmiş olup, bazıları mim harfi kesreli ha harfi sakin (Mihvel olarak) diye zaptetmişlerdir, demiştir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cuma günü sabah namazında birinci rekatta Secde suresini, ikinci rekatta ise, İnsan suresini okuduğuna dair hadisde ise hem bizim mezhebimizin hem de cuma günü sabah namazında bunları okumanın müstehap olduğu hususunda bize muvafakat edenlerin kanaatlerinin lehine bir delil bulunmaktadır.

579 Buhari, 891, 1068; Nesai, 954; İbn Mace, 823; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13647
580 2031 nolu hadisin kaynakları

Ayrıca namaz esnasında secde ayetinin okunmasının da, secde yapmanın da mekruh olmadığına dair delil vardır. Malik ve başkaları böyle bir hükmü zikretmiş olmakla birlikte çeşitli yollarla rivayet edilmiş bulunan Ebu Hureyre'den ve İbn Abbas'dan (radıyallâhu anhum) gelen bu açık ve sahih hadisler onlara karşı delildir.

١٨/١٨٣- بَاب الصَّلَاةِ بَعْدَ الْجُمُعَةِ

18/183- CUMA NAMAZINDAN SONRA NAMAZ KILMAK BABI

٢٠٣٣-١/٦٧- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا

2033-67/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Halid b. Abdullah Suheyl'den haber verdi, o babasından, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden bir kimse cuma namazını kıldıktan sonra dört rekat daha kılıversin"* buyurdu.[581]

٢٠٣٤-٢/٦٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ قَالَا- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا صَلَّيْتُمْ بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَصَلُّوا أَرْبَعًا زَادَ عَمْرٌو فِي رِوَايَتِهِ قَالَ ابْنُ إِدْرِيسَ قَالَ سُهَيْلٌ فَإِنْ عَجِلَ بِكَ شَيْءٌ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ فِي الْمَسْجِدِ وَرَكْعَتَيْنِ إِذَا رَجَعْتَ

2034-68/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid de tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. İdris, Suheyl'den tahdis etti, o babasından, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cumadan sonra namaz kılacak olursanız dört rekat kılıverin"* buyurdu.

Amr rivayetinde şu ziyadeyi eklemiştir: İbn İbris dedi ki: Suheyl dedi ki: Eğer herhangi bir şeyden dolayı acele edersen o taktirde mescitte iki rekat, döndüğün zaman da iki rekat kıl.[582]

581 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12635
582 İbn Mace, 1132; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12687

٢٠٣٥-٦٩/٣- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالاَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ كِلاَهُمَا عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُصَلِّيًا بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ أَرْبَعًا وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ مِنْكُمْ

2035-69/3- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Cerir tahdis etti, (H.) Bize Amr en-Nâkid ve Ebu Kureyb de tahdis edip dedi ki: Bize Veki', Süfyan'dan tahdis etti, her ikisi Suheyl'den, o babasından, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden kim cuma namazından sonra namaz kılarsa dört dekat kılıversin"* buyurdu. Ama Cerir'in hadisi rivayetinde *"sizden"* lafzı yoktur.[583]

٢٠٣٦-٧٠/٤- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالاَ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ- حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ أَنَّهُ كَانَ إِذَا صَلَّى الْجُمُعَةَ انْصَرَفَ فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصْنَعُ ذَلِكَ

2036-70/4- Bize Yahya b. Yahya ve Muhammed b. Rumh da tahdis edip dedi ki: Bize Leys haber verdi (H.) Bize Kuteybe'de tahdis etti, bize Leys, Nâfi'den tahdis etti, o Abdullah'dan rivayet ettiğine göre, cuma namazını kıldıktan sonra evinde iki rekat namaz kılar, sonra da: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yapardı, derdi.[584]

Şerh

(2033-2037 numaralı hadisler)

(2033) *"Biriniz cuma namazını kıldıktan sonra dört rekat kılıversin"* diğer rivayette (2034) *"cumadan sonra namaz kıldığınız taktirde dört rekat kılınız"*, öbür rivayette (2035) *"cumadan sonra sizden namaz kılan dört rekat kılıversin"*, diğer rivayette (2036) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cumadan sonra iki rekat kıldığı belirtilmektedir.

Bu hadislerden cumadan sonra sünnet kılmanın müstehap olduğu ve bu sünnetin teşvik edildiği en azının iki rekat, kemalinin de dört rekat olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

583 Zuheyr bin Harb'in rivayetini Nesai, 1425; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12597'de; Amr en-Nakıt ile Ebu Kureyb'in rivayetini ise yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12664

584 Tirmizi, 522; İbn Mace, 1130; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8276

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden bir kimse cumadan sonra namaz kılacak olursa dört rekat kılıversin"* buyruğu da bunu kılmaya teşviktir. Hem emir kipini zikretmiş hem de *"sizden kim namaz kılacak olursa"* ifadesi ile de bunun vacip (farz) olmayıp sünnet olduğuna dikkat çekmiştir.

Dört rekatı sözkonusu etmesi faziletinden dolayıdır. Bazı hallerde iki rekat kılınabileceğini belirtmesi de ayrı bir beyandır. Çünkü asgari sayısı iki rekattır. Bilindiği gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) çoğu zaman dört rekat kılardı. Çünkü o bize dört rekat kılmayı emir buyurmuş, bunları teşvik etmiştir. Kendisinin hayır işleme arzusu ve hayra olan tutkusu daha ileri derecede olduğundan ötürü onun da çoğunlukla dört rekat kılması, ona daha çok yakışandır.

٢٠٣٧-٧١/٥- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ وَصَفَ تَطَوُّعَ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَكَانَ لَا يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ حَتَّى يَنْصَرِفَ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ قَالَ يَحْيَى أَظُنُّنِي قَرَأْتُ فَيُصَلِّي أَوْ أَلْبَتَّةَ

2037-71/5- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e, Nafi'den rivayetini okudum. O, Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tatavvu (nafile) namazını anlatarak dedi ki: Yerinden ayrılıp gidinceye kadar, cumadan sonra namaz kılmazdı. Ayrıldıktan sonra iki rekat namaz kılardı. Yahya dedi ki: Zannederim "namaz kılardı" diye yahut da: "Kesinlikle kılardı" diye okudum, dedi.[585]

٢٠٣٨-٧٢/٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَ زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ- حَدَّثَنَا عَمْرٌو عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكْعَتَيْنِ

2038-72/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Zuheyr b. Harb ve İbn Numeyr tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne tahdis etti, bize Amr, ez-Zühri'den tahdis etti, o Salim'den, o babasından rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma namazından sonra iki rekat namaz kılardı.[586]

585 Buhari, 937; Ebu Davud, 1252; Nesai, 872, 1426; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8343

586 Tirmizi, 521; İbn Mace, 1131; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6901

٢٠٣٩-٧٣/٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَطَاءِ بْنِ أَبِي الْخُوَارِ أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ أَرْسَلَهُ إِلَى السَّائِبِ ابْنِ أُخْتِ نَمِرٍ يَسْأَلُهُ عَنْ شَيْءٍ رَآهُ مِنْهُ مُعَاوِيَةُ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ نَعَمْ صَلَّيْتُ مَعَهُ الْجُمُعَةَ فِي الْمَقْصُورَةِ فَلَمَّا سَلَّمَ الْإِمَامُ قُمْتُ فِي مَقَامِي فَصَلَّيْتُ فَلَمَّا دَخَلَ أَرْسَلَ إِلَيَّ فَقَالَ لَا تَعُدْ لِمَا فَعَلْتَ إِذَا صَلَّيْتَ الْجُمُعَةَ فَلَا تَصِلْهَا بِصَلَاةٍ حَتَّى تَكَلَّمَ أَوْ تَخْرُجَ فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَنَا بِذَلِكَ أَنْ لَا تُوصَلَ صَلَاةٌ بِصَلَاةٍ حَتَّى نَتَكَلَّمَ أَوْ نَخْرُجَ

2039-73/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ğunder, İbn Cureyc'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Ömer b. Ata b. Ebu Huvvâr'ın haber verdiğine göre Nafi b. Cubeyr kendisini Nemir'in kızkardeşinin oğluna göndermiş, ona Muaviye'nin, kendisini namazda yaparken gördüğü bir hususu sormasını istemiş. O da: Evet, ben onunla birlikte maksure'de cuma namazını kıldım. İmam selam verince yerimden kalktım, namaz kıldım. İçeri girdikten sonra bana birisini gönderdi ve: Yaptığını bir daha yapma, cuma namazını kıldıktan sonra konuşmadan yahut dışarı çıkmadan hemen ona başka bir namazı bitiştirme, çünkü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bunu emretti, konuşmadıkça yahut çıkmadığınız sürece bir namazın bir başka namaza bitiştirilmemesini emir buyurdu, dedi.[587]

٢٠٤٠-.../٨- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَطَاءٍ أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ أَرْسَلَهُ إِلَى السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ ابْنِ أُخْتِ نَمِرٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَلَمَّا سَلَّمَ قُمْتُ فِي مَقَامِي وَلَمْ يَذْكُرِ الْإِمَامَ

2040-.../8- Bunu bana Harun b. Abdullah da tahdis etti, bize Haccac b. Muhammed tahdis edip dedi ki: İbn Cureyc dedi ki: Ömer b. Ata'nın bana haber verdiğine göre Nafi b. Cubeyr kendisini Nemir'in kızkardeşinin oğlu Said b. Yezid'e gönderdi, deyip hadisi aynen rivayet etti. Ancak rivayetinde "imam" lafzını zikretmeksizin, "selam verince olduğum yerde ayağa kalktım" dedi.[588]

587 Ebu Davud, 1129; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11414

588 2039 nolu hadisin kaynakları

Şerh

(2037-2040 numaralı hadisler)

(2037) "Yahya dedi ki: Zannederim ben namaz kılar yahut kesinlikle (kılar) diye okudum, dedi." Bu, yani ben Malik'den diye naklettiğim rivayette Malik'e: "Namaz kılar" diye okudum yahut bunu kesinlikle söyleyebilirim, demektir. Bunun ifade ettiği mana da şudur: Ben bu lafzı kullandığımı sanıyorum ya da kesinlikle kullandığımı söylüyorum, demektir.

(2039) "Onunla birlikte cuma namazını maksure'de kıldım." Bu ifadede veliyyu'l-emrin maslahat görmesi halinde mescitte maksure edinmenin caiz olduğuna delil vardır. İlim adamlarının dediklerine göre bunu ilk yapan kişi -Haricilerden olan şahıs, onu hançerlemesi üzerine- Muaviye b. Ebu Süfyan'dır.

Kadı Iyaz dedi ki: Maksure edinme hususunda ihtilaf etmişlerdir. Selef'den pek çok kimse bunu caiz görmüş ve maksure içinde namaz kılmışlardır. Hasan, Kasım b. Muhammed, Salim ve başkaları bunlar arasındadır. Diğer taraftan İbn Ömer, Şa'bi, Ahmed ve İshak ise bunu mekruh görmüşlerdir. İbn Ömer maksurede bulunuyorken namaz vakti gelecek olursa maksureden çıkıp mescide geçerdi.

Kadı Iyaz dedi ki: Maksurenin herkese mübah (açık) olması şartı ile içinde cuma namazı kılmanın sahih olduğu da söylenmiştir. Şayet bazı kimselere özel ve başkalarının oraya girmesi engelleniyor ise caminin hükmünün dışına çıktığından ötürü içinde cuma namazı kılmak sahih olmaz.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bunu emretti. Konuşmadıkça yahut dışarı çıkmadığımız sürece bir namaza başka bir namazın eklenmemesini emir buyurdu." Bu ifadelerde mezheb alimlerimizin şu görüşlerine delil vardır: Revatip, nafile ve diğer namazları kılarken farzın kılındığı yerden bir başka yere geçilmesi müstehaptır. Bunun en faziletlisi ise evine geçmektir. Aksi taktirde mescitte başka herhangi bir yere geçer, böylelikle secde yaptığı yerler çoğalmış olur ve nafile namaz, şekil itibari ile farz namazın şeklinden ayrılmış olur.

"Konuşmadıkça" ifadesi de farz ile nafile arasını konuşmakla ayırmanın sözkonusu olacağına, ama -zikrettiğimiz sebeb dolayısı ile- yer değiştirmenin daha faziletli olduğuna delildir.

٨/... كِتَاب صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ

8/... BAYRAM NAMAZLARI KİTABI

Bayram namazı, Şafii ve hem mezhebine mensup ilim adamlarının hem de diğer ilim adamlarının çoğunluğuna göre müekked bir sünnettir. Şafii mezhebine mensub Ebu Said el-İstahri ise farz-ı kifayedir demiştir. Ebu Hanife, bayram namazı vaciptir demiştir.

Eğer bizler farz-ı kifaye olduğu görüşünü kabul edecek olursak ve bir yerde yaşayanlar o namazı kılmayacak olurlarsa, diğer farz-ı kifayelerde olduğu gibi kılmamaları dolayısı ile o kimselerle savaşılır.

Şayet sünnet olduğunu kabul edecek olursak öğle namazının sünneti ve diğer sünnetler gibi onu terk etmekten ötürü o kasaba ahalasi ile savaşılmaz. Apaçık bir şiar olduğundan dolayı onlarla savaşılacağı da söylenmiştir.

İlim adamlarının dediklerine göre bayrama "'îd" denilmesi avdet etmesi ve tekrarlanmasından dolayıdır. Bu günde sevincin avdet etmesi dolayısı ile bu ismin verildiği söylendiği gibi, ona yetişen kimselere tekrar avdet etmesinin güzel beklenti ifade etmesi için bu adın verildiği de söylenmiştir. Nitekim bir yolcu kafilesi yola çıkacak olursa selametle dönmesi temennisinden ötürü ona "salime" adı verilmiştir. Halbuki dönen bir kafileye verilecek gerçek isim "râcia: dönen kafile"dir.

.../١٨٤- باب كِتَاب صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ

... /184- BAYRAM NAMAZLARI KİTABI BABI[589]

٢٠٤١-١/١- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ قَالَ ابْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ

589 Yazma nüshada hutbeden önce bayram namazlarını kılmak babı şeklindedir.

طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ شَهِدْتُ صَلاَةَ الْفِطْرِ مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ فَكُلُّهُمْ يُصَلِّيهَا قَبْلَ الْخُطْبَةِ ثُمَّ يَخْطُبُ قَالَ فَنَزَلَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ حِينَ يُجَلِّسُ الرِّجَالَ بِيَدِهِ ثُمَّ أَقْبَلَ يَشُقُّهُمْ حَتَّى جَاءَ النِّسَاءَ وَمَعَهُ بِلاَلٌ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لاَ يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا فَتَلاَ هَذِهِ الآيَةَ حَتَّى فَرَغَ مِنْهَا ثُمَّ قَالَ حِينَ فَرَغَ مِنْهَا أَنْتُنَّ عَلَى ذَلِكِ فَقَالَتْ امْرَأَةٌ وَاحِدَةٌ لَمْ يُجِبْهُ غَيْرُهَا مِنْهُنَّ نَعَمْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ لاَ يُدْرَى حِينَئِذٍ مَنْ هِيَ قَالَ فَتَصَدَّقْنَ فَبَسَطَ بِلاَلٌ ثَوْبَهُ ثُمَّ قَالَ هَلُمَّ فِدًى لَكُنَّ أَبِي وَأُمِّي فَجَعَلْنَ يُلْقِينَ الْفَتَخَ وَالْخَوَاتِمَ فِي ثَوْبِ بِلاَلٍ

2041-1/1- Bana Muhammed b. Râfi'' ve Abd b. Humeyd de birlikte Abdurrezzak'tan tahdis etti. İbn Rafi dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cureyc haber verdi, Hasan b. Müslim, Tavus'tan haber verdi, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Fıtır (ramazan) bayramı namazını Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebu Bekir, Ömer ve Osman ile birlikte kıldım. Hepsi de bayram namazını hutbeden önce kılıyor sonra hutbe veriyordu.

(İbn Abbas) dedi ki: Allah'ın Nebi'sini (minberden) indi(kten sonra) eli ile adamları oturturken hala görüyor gibiyim. Sonra onları yararak ve nihayet beraberinde Bilal de bulunduğu halde kadınların bulunduğu yere geldi ve: *"Ey Nebi! Mümin kadınlar sana: Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları... üzere sana bey'at etmeye geldikleri vakit bey'atlerini kabul et"* (Mümtahine, 12) buyurdu ve bu ayeti bitirinceye kadar okuduktan sonra: *"Siz bu bey'atiniz üzere misiniz?"* sordu.

Sadece bir kadın –ki aralarından ondan başka ona cevap veren olmadı-: Evet ey Allah'ın Nebisi, dedi. O gün o kadının kim olduğu bilinmiyordu.

Allah Rasulü: *"O halde tasadduk ediniz"* buyurdu. Bilal de elbisesini yaydı. Sonra: Haydi, babam anam size feda olsun, dedi. Kadınlar da kimi halkalarını, kimi yüzüklerini Bilal'in elbisesine atmaya başladı.[590]

٢٠٤٢-٢/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ قَالَ سَمِعْتُ عَطَاءً قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ أَشْهَدُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ قَالَ ثُمَّ خَطَبَ فَرَأَى أَنَّهُ

590 Buhari, 962 -muhtasar olarak-, 979, 4895; Ebu Davud, 1147 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1274 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5698

لَمْ يُسْمِعْ النِّسَاءَ فَأَتَاهُنَّ فَذَكَّرَهُنَّ وَوَعَظَهُنَّ وَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ وَبِلَالٌ قَائِلٌ بِثَوْبِهِ فَجَعَلَتْ الْمَرْأَةُ تُلْقِي الْخَاتَمَ وَالْخُرْصَ وَالشَّيْءَ

2042-2/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İbn Ebu Ömer de tahdis etti, Ebu Bekr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne tahdis etti, bize Eyyub tahdis edip dedi ki: Ata'yı dinledim, dedi ki: İbn Abbas'ı şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hutbeden önce (bayram) namazı(nı) kıldığına şahitlik ederim. Sonra hutbe okudu. Kadınlara sesini işittirmediğini görünce yanlarına gitti, onlara hatırlattı, öğüt verdi, sadaka vermelerini emir buyurdu. Bilal de elbisesini yaymıştı. Kadın(lar) kimi yüzüğünü, kimi halkasını (bileziğini), kimisi de başka bir şeyi atmaya koyuldu.[591]

٢٠٤٣-.../٣- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ - حَدَّثَنَا حَمَّادٌ ح - وَحَدَّثَنِي يَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ - حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ كِلَاهُمَا عَنْ أَيُّوبَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

2043-.../3- Bunu Bana Ebu Rabi' ez-Zehrânî de tahdis etti, bize Hammâd b. Zeyd tahdis etti, (H.) Bana Yakub ed-Devrakî de tahdis etti, bize İsmail b. İbrahim tahdis etti, ikisi Eyyub'dan bu isnad ile hadisi buna yakın olarak rivayet etti.[592]

Şerh

(2041-2043 numaralı hadisler)

(2041) "Fıtır Bayramı namazında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)... ile birlikte... kıldım..." Bu hadiste bütün ilim adamlarının benimsediği, Bayram hutbesi namazdan sonradır, şeklindeki kanaatin lehine delil vardır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu, çeşitli bölgelerdeki ilim adamlarının mezhepleri ile fetva imamlarının üzerinde ittifak ettikleri bir husustur. Onların imamları arasında bu hususta bir görüş ayrılığı yoktur. Aynı zamanda bu Nebi(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ondan sonra Raşid halifelerin de fiilî uygulamasıdır.

Ancak Osman (radıyallâhu anh)'ın halifeliğinin son yarısında hutbeyi öne aldığı rivayet edilmiştir. Buna sebep ise bazı kimselerin namazı kaçırdıklarını görmesidir. Benzer bir rivayet Ömer'den de nakledilmiş ise de sahih değildir.

591 Buhari, 1449; Ebu Davud, 1142, 1143, 1144; Nesai, 1568; İbn Mace, 1273; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5883

592 2042 nolu hadisin kaynakları

Bir diğer görüşe göre hutbeyi öne alan ilk kişi Muaviye'dir. Medine'de Muaviye'nin halifeliği döneminde Mervan olduğu, yine Muaviye'nin halifeliği döneminde Basra'da Ziyad'ın bunu yaptığı söylendiği gibi bunu İbnu'z Zühri'nin son son zamanlarında bunu yaptığı da söylenmiştir.

"Eliyle adamları oturtmasını..." oturmalarını emretmesini demektir.

"Yalnız bir kadın -ki aralarından ondan başkası ona cevap veren olmadı- Ey Allah'ın Nebi'si... dedi. O zaman bu kadının kim olduğu bilinmiyordu." Bu ibare bu şekilde Müslim'in bütün nüshalarında: "Hîneizin: o zaman", diye kaydedilmiştir. Kadı Iyaz da bütün nüshalardan bunu böylece nakletmiştir. Kendisi ve başkaları: Bu bir tashifdir doğrusu: "(Ravilerden) el-Hasen, bu kadının kim olduğunu bilmiyordu" şeklindedir. Sözü geçen el-Hasen ise Tavus'tan o İbn Abbas'tan diye rivayeti nakleden Hasen b. Müslim'dir. Buhari'de ise bu, İshak b. Nasr'ın, Abdürrezzak'tan rivayetinde: "Hasen (kim olduğunu) bilmiyordu" diye doğru olarak kaydedilmiştir.

Derim ki: "Hîneizin: o zaman" lafzının sahih kabul edilme ihtimali de vardır. O taktirde bu, kadınların çokluğu ve elbiselerine bürünüp sarınmış olmaları dolayısıyla o kadının kim olduğu bilinmiyordu, demek olur.

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) indi...beraberinde Bilal olduğu halde kadınların yanına geldi". Kadı Iyaz: Buradaki iniş hutbe esnasındaki bir iniştir, demiştir.

Oysa durum onun dediği gibi değildir. O bayram hutbesini bitirip erkeklere verdiği öğüdü tamamladıktan sonra yanlarına inip gitti. Müslim bunu Cabir (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadiste açıkça zikretmiştir. Buna göre Cabir dedi ki: (Allah Rasulu) namaz kıldıktan sonra insanlara hutbe verdi. Hutbeyi bitirince indi sonra hanımların yanına gidip onlara öğüt verdi. İşte bu, Nebi(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in erkeklere verdiği hutbeyi bitirdikten sonra, kadınların yanına gittiği hususunda açık bir ifadedir.

Bu hadislerden şu hükümler çıkmaktadır:

1. Hanımlara vaaz verip onlara ahireti, İslam'ın hükümlerini hatırlatmak, onları sadaka vermeye teşvik etmek müstehaptır. Ancak bu sebeple herhangi bir fesadın ortaya çıkmaması, öğüt verenin ya da verilenin yahut onlardan başkalarının adına fitne korkusunun olmaması şartına bağlıdır.

2. Kadınlar erkeklerin namaz kıldıkları ve toplandıkları yerlerde bulunacak olurlarsa fitne korkusu yahut bakmak, düşünmek ve benzeri korkular sebebi ile onlardan ayrı yerde bulunmalıdırlar.

3. Nafile (tatavvu) sadakanın ayrıca icap ve kabule ihtiyacı yoktur. Bunun için elden ele vermek ve almak yeterlidir. Çünkü kadınlar herhangi bir söz söylemeden sadakalarını Bilal'in elbiselerine atmış ne Bilal ne de başkası bir söz söylememiştir. Bizim mezhebimizde sahih olan budur. Ancak Irak'lı mezhep alimlerimizin çoğunluğu hibede olduğu gibi lafzî icap ve kabule ihtiyacı vardır demişlerdir. Doğru olanı birincisidir. Muhakkikler de bunu açıkça ifade etmişlerdir.

"Babam anam size feda olsun" sözleri zahiren anlaşıldığına göre Bilal'in sözylediği bir sözdür.

"Kadınlar halkalarını ve yüzüklerini Bilal'in elbisesine atmaya başladılar." Çoğul olan "feth" in tekili "fetha"dır. Açıklaması hususunda ihtilaf edilmiştir. Buhari'nin Sahih'inde Abdürrezzak'dan bunlar büyük yüzükler demektir dediği nakledilmektedir. Asmai ise bunlar taşları (kaşları) bulunmayan yüzüklerdir. İbnü's-Sikkît, bunlar elin parmaklarına takılan yüzüklerdir derken, Sa'leb de bunların biri erkeğin bir parmağınada takılabilir; İbn Düreyd, bunların bazı hallerde taşları bulunabilir, demişlerdir. Bu lafzın çoğulu yine fetehât ve eftâh diye de gelir.

Havâtîm de "hâtem"in çoğuludur. Hâtem'in de te harfi fethalı (hâtem) ve kesreli olarak (hâtim), ile hâ ve te harfleri medli olarak "Hâtâm ve Hîtâm" diye olmak üzere dört söyleyişi vardır.

Bu hadisten anlaşıldığına göre:

4. Kadının, kocasının izni olmaksızın kendi malından sadaka vermesi caizdir. Ayrıca bu sadece malının üçte birine münhasır da değildir. Hem bizim mezhebimiz hem Cumhur'un mezhebi budur. Malik dedi ki: Kocasının izni olmadan malının üçte birinden fazlası caiz olmaz.

Bizim bu hadisten delilimiz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerinden bu hususta kocalarından izin isteyip istememelerini ve bu sadakalarının üçte birinin içinde mi dışında mı olduğunu sormamış olmasıdır. Eğer bu durumlarda hüküm farklılık arz etseydi mutlaka sorardı.

Kadı Iyaz mezheplerinin bu husustaki cevaplarına da çoğunlukla görülen kocalarının hazır bulunmalarıdır. Kocalarının tepki göstermeyişleri eşlerinin yaptıklarına razı oldukları anlamına gelir, diye işaret etmiştir.

Böyle bir cevap ise zayıf yahut batıldır. Çünkü bu kadınlar ayrı bir yerde duruyorlar ve erkeler de aralarından kimin sadaka verip vermediğini ne kadar sadaka verdiğini bilmiyorlardı. Eğer bilselerdi dahi onların susup ses çıkarmayışları da izin değildir.

(2042) "Bilal elbisesini açmış olduğu halde" içine atılacak sadakaları almak için elbisesini açmış olduğu halde, demektir. Diğer rivayette ise "Bilal elbisesini yaymış olduğu halde" denilmektedir. Yani içinde sadakaları toplamak için elbisesini yaymıştır.

Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sadakaları ihtiyaç sahiplerine dağıtacaktı. Nitekim hem nafile olarak verilen sadakalar hemde zekatlar hususunda onun adeti bu idi.

5. Bu hadiste gelen sadakaları imamın ilgili harcama yerlerinde harcayacağına delil bulunmaktadır.

٢٠٤٤-٣/٤- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ قَالَ ابْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَامَ يَوْمَ الْفِطْرِ فَصَلَّى فَبَدَأَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ فَلَمَّا فَرَغَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ نَزَلَ وَأَتَى النِّسَاءَ فَذَكَّرَهُنَّ وَهُوَ يَتَوَكَّأُ عَلَى يَدِ بِلَالٍ وَبِلَالٌ بَاسِطٌ ثَوْبَهُ يُلْقِينَ النِّسَاءُ صَدَقَةً قُلْتُ لِعَطَاءٍ زَكَاةَ يَوْمِ الْفِطْرِ قَالَ لَا وَلَكِنْ صَدَقَةً يَتَصَدَّقْنَ بِهَا حِينَئِذٍ تُلْقِي الْمَرْأَةُ فَتَخَهَا وَيُلْقِينَ وَيُلْقِينَ قُلْتُ لِعَطَاءٍ أَحَقًّا عَلَى الْإِمَامِ الْآنَ أَنْ يَأْتِيَ النِّسَاءَ حِينَ يَفْرُغُ فَيُذَكِّرَهُنَّ قَالَ إِي لَعَمْرِي إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ عَلَيْهِمْ وَمَا لَهُمْ لَا يَفْعَلُونَ ذَلِكَ

2044-3/4- Bize İshak b. İbrahim ve Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. İbn Râfi' dedi ki: Bize Abdürrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi. Bana Ata, Cabir b. Abdullah'tan haber vererek dedi ki: Ben onu şöyle derken dinledim: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan Bayramı günü kalkıp namaz kıldı. Hutbeden önce namaza başladı sonra insanlara hutbe verdi. Allah'ın Nebi'si (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbeyi bitirince inip kadınların bulunduğu yere gitti. Onlara öğüt verdi ve o sırada Bilal'in eline dayanıyordu. Bilal de elbisesini açmış, kadınlar da (oraya) sadaka atıyorlardı.

Ben (İbn Cureyc) Ata'ya: Fıtır günü zekatı (fıtır sadakasını) mı? Dedim, o, hayır ama bu o zaman tasadduk ettikleri bir sadaka idi. Her bir kadın halkasını (sadaka olarak) atıyordu. Hepsi de attılar da attılar, dedi.

Ata'ya: Peki şimdi imamın hutbeyi bitirdikten sonra kadınların yanına gidip onlara öğüt vermesi görevi midir? dedim. O: Yemin ederim ki evet, bu gerçekten onların üzerine bir görevdir ama bunu neden yapmıyorlar ki, dedi.[593]

593 Buhari, 958 -muhtasar olarak-, 978; Ebu Davud, 1141; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2449.

٢٠٤٥-٤/٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ -حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الصَّلاَةَ يَوْمَ الْعِيدِ فَبَدَأَ بِالصَّلاَةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ ثُمَّ قَامَ مُتَوَكِّئًا عَلَى بِلاَلٍ فَأَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَحَثَّ عَلَى طَاعَتِهِ وَوَعَظَ النَّاسَ وَذَكَّرَهُمْ ثُمَّ مَضَى حَتَّى أَتَى النِّسَاءَ فَوَعَظَهُنَّ وَذَكَّرَهُنَّ فَقَالَ تَصَدَّقْنَ فَإِنَّ أَكْثَرَكُنَّ حَطَبُ جَهَنَّمَ فَقَامَتْ امْرَأَةٌ مِنْ سِطَةِ النِّسَاءِ سَفْعَاءُ الْخَدَّيْنِ فَقَالَتْ لِمَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ لِأَنَّكُنَّ تُكْثِرْنَ الشَّكَاةَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ قَالَ فَجَعَلْنَ يَتَصَدَّقْنَ مِنْ حُلِيِّهِنَّ يُلْقِينَ فِي ثَوْبِ بِلَالٍ مِنْ أَقْرِطَتِهِنَّ وَخَوَاتِمِهِنَّ

2045-4/5- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Abdulmelik b. Ebu Süleyman, Ata'dan tahdis etti. O, Cabir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Bayram günü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaza duruldu. Ezan ve kametsiz olarak hutbeden önce namaza başladı sonra Bilal'e dayanarak kalktı. Allah'a karşı takvalı olmayı emir buyurdu, ona itaat etmeyi teşvik etti, insanlara öğüt verdi ve onlara hatırlattı. Sonra kadınların yanına varıncaya kadar gitti onlara da öğüt verdi, onlara da hatırlattı ve: *"Sadaka veriniz çünkü sizlerin çoğunuz cehennem odunudur"* buyurdu. Bunun üzerine aralarından yanaklarının rengi sarıya çalan esmerce bir kadın ayağa kalkarak: Neden Ey Allah'ın Rasulü, dedi. O: *"Çünkü siz çokça şikayet eder kendisiyle oturup kalktığınız kocanızın iyiliklerine karşılık nankörlük edersiniz"* buyurdu.

(Cabir) dedi ki: Bunun üzerine kadınlar süs eşyalarından sadaka vermeye başladılar. Bilal'in elbisesine yüzüklerini ve bileziklerini attılar.[594]

Şerh

(2044) "Kadınlar da (oraya) sadaka atıyorlardı." Nüshalarda bu şekilde "yülkîne: kadınlar ... atıyorlardı" şeklindedir. Bu ise az kullanılan, bilinen söyleyişe göre caizdir. "Aranızda melekler nöbetleşirler ve pireler beni yediler" kullanımları bu türdendir.

"Her bir kadın halkasını (sadaka olarak) atıyordu. Hepsi de attılar da attılar" Yazma nüshalarda bu şekilde "attılar" lafzı tekrar edilmiştir, bu sahihtir. Yani -diğer rivayetlerde zikrettiği gibi- şunu attılar, şunu attılar, demektir..

594 Nesai, 1574; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2440.

"Ata'ya: Şimdi imamın... görevi midir... bilemiyorum" ile ilgili olarak Kadı Iyaz: Ata'nın bu söyledikleri uygun görülmemiştir, demektedir. Ama durum onun söylediği gibi değildir, aksine eğer sesini onlara işittirememiş ise -bundan dolayı herhangi bir mefsedet (kötülük) çıkmayacak olması şartı ile- hutbesini bitirdikten sonra onların yanına gider, onlara vaaz eder ve onlara öğütler verir. İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu şartlarla bunu böylece yapmıştır. Ata'nın söylediği doğru olandır. Bu hem şimdi hem de her zaman anılan şartlar ile yerine getirilmelidir. Hem bu sahih sünnetin gereğini yerine getirmekten bizi alıkoyan nedir ki? Allah en iyi bilendir.

(2045) "Ezan ve kametsiz olarak hutbeden önce namaza başladı." Bu bayram namazında ezan ve kamet olmadığına delildir. Günümüzde ilim adamlarının icmaı da böyledir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve raşid halifelerin bilinen fiilî uygulamaları da budur. Seleften birisinden bu hususta o kişiden önceki ve sonraki icmaa aykırı bir görüş de nakledilmiş bulunmaktadır.

Bayram namazında birinci lafız igra olmak, ikincisi de hal olmak üzere nasbedilmek sureti ile "es-salate câmiaten: toplu olarak namaza gelin" denilmesi müstehabtır.

"Kadınların arasından bir kadın dedi ki..." Yazma nüshalarda sin harfi kesreli, tı harfi fethalı ve şeddesiz olarak "sitah" lafzı kaydedilmiştir. Bazı nüshalarda ise "vâsita" diye kayıtlıdır. Kadı Iyaz dedi ki: Onların hayırlılarından, iyilerinden anlamındadır. Vasat da zaten mutedil ve hayırlı demektir. Üstadlarımızın maharetli olanlarının iddia ettiklerine göre bu lafız Müslim'in kitabında değişikliğe uğramış olup doğrusu "min sefeleti'n-nisâ: kadınların alt kesiminden" şeklindedir. İbn Ebu Şeybe de Müsned'inde Nesai de Sünen'inde bunu böylece rivayet etmiştir. İbn Ebu Şeybe'deki bir rivayette de: "Kadınların ileri gelenlerinden olmayan bir kadın" denilmektedir. Bu ise birinci açıklamanın tam aksinedir. Bunu bundan sonra gelen: "yanaklarının rengi sarıya çalan esmerce bir kadın" ifadesi de desteklemektedir. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır.

Sözünü ettiği üstadların kelimenin değişikliğe uğratıldığı kanaati, makbul değildir. Aksine bu kelime doğrudur. Bundan maksat ise. kendisinin de bizzat açıkladığı gibi. kadınların iyilerinden olan bir kadın değildir. Aksine kasıt, kadınların arasında orta yerde oturan bir kadın, demektir. Cevheri ve başka dil bilginleri ise: "Vesattu'l-kavme, esituhum" tabirinin, onların ortalarında bulundum, anlamında olduğunu söylemişlerdir.

"Yanaklarının rengi sarıya çalan" yani renginde bir miktar değişiklik ve esmerlik bulunan kadın demektir.

"Oturup kalktığınız (kocalarınızın) iyiliklerine karşı nankörlük edersiniz." Dil bilginlerinin söylediklerine göre "aşîr" kendisi ile işrette bulunulan, oturup kalkılan kişi demektir. Çoğunluk bu lafzı burada, koca diye açıklamışlardır. Başkaları ise oturup kalkılan herkes diye açıklamışlardır. Halil dedi ki: "Aşîr diye ona denir, kalbin üzerinde aşir odur" denilir.

Hadisin anlamı da onların akıllarının zayıflığı, bilgilerinin azlığı dolayısı ile yapılan iyiliklere karşı nankörlük etmeleridir. Buna göre bu, iyilik sahibi bir kimsenin iyiliğini inkar edip kabul etmeyenlerin yerildiğine delil gösterilir.

"Küpelerini" buradaki "akrita" lafzı "kurt"un çoğuludur. İbn Cureyc dedi ki: Kulağın yumuşağına asılan her bir şeye "kurt" denilir. Altın ya da boncuktan olması fark etmez. Hurs, ise halka şeklindeki küçük süs eşyası demektir. Kadı Iyaz dedi ki: Doğru olanın (akrita değil de) elifin hazf edilmesi ile "kırta" olduğu ve (tekili olan) kurt'un bilinen çoğulunun bu olduğu da söylenmiştir. Ayrıca kırât diye de çoğulu yapılabilir. Kadı der ki: -Özellikle hadiste de kullanılmış olduğu sahih olarak sabit olduğundan- "akrita"nın doğru olma ihtimali de uzak değildir. Bu durumda çoğulun çoğulu yani kırât'ın çoğulu olur.

.../... باب ترك الأذان والإقامة في صلاة العيدين

.../...- BAYRAM NAMAZLARINDA EZAN VE KAMET GETİRİLMEYECEĞİ BABI[595]

٢٠٤٦-٥/٦- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيِّ قَالَا لَمْ يَكُنْ يُؤَذَّنُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَلَا يَوْمَ الأَضْحَى ثُمَّ سَأَلْتُهُ بَعْدَ حِينٍ عَنْ ذَلِكَ فَأَخْبَرَنِي قَالَ أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِيُّ أَنْ لَا أَذَانَ لِلصَّلَاةِ يَوْمَ الْفِطْرِ حِينَ يَخْرُجُ الإِمَامُ وَلَا بَعْدَ مَا يَخْرُجُ وَلَا إِقَامَةَ وَلَا نِدَاءَ وَلَا شَيْءَ لَا نِدَاءَ يَوْمَئِذٍ وَلَا إِقَامَةَ

2046-5/6- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cureyc haber verdi, bana Ata, İbn Abbas ve Cabir b. Abdullah el-Ensari'den şöyle dediklerini haber verdi: Ne fıtır (ramazan) bayramı günü ne kurban bayramı günü ezan okunmazdı. Aradan bir süre geçtikten sonra yine ona -buna dair- soru sordum. O da bana haber verip dedi ki: Bana Cabir b. Abdullah el-Ensari'nin haber verdiğine göre imamın çıktığı

595 Yazma nüshadan eklenmiştir.

zamanda da çıkmasından sonra da fıtır (ramazan) bayramı günü namaz için ne ezan okunur ne kamet getirilir ne yüksek sesle nida edilir ne de bir şey yapılır. O gün ezan da yoktur, kamet getirmek de.[596]

٢٠٤٧-٦/٧- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَرْسَلَ إِلَى ابْنِ الزُّبَيْرِ أَوَّلَ مَا بُويِعَ لَهُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ يُؤَذَّنُ لِلصَّلَاةِ يَوْمَ الْفِطْرِ فَلَا تُؤَذِّنْ لَهَا قَالَ فَلَمْ يُؤَذِّنْ لَهَا ابْنُ الزُّبَيْرِ يَوْمَهُ وَأَرْسَلَ إِلَيْهِ مَعَ ذَلِكَ إِنَّمَا الْخُطْبَةُ بَعْدَ الصَّلَاةِ وَإِنَّ ذَلِكَ قَدْ كَانَ يُفْعَلُ قَالَ فَصَلَّى ابْنُ الزُّبَيْرِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ

2047-6/7- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cureyc haber verdi, bana Ata'nın haber verdiğine göre İbn Abbas, İbn ez-Zubeyr'e -kendisine ilk bey'at olunduğu sırada- şu haberi gönderdi: Fıtır (ramazan) bayramı günü namaz için ezan okunmazdı. Sen de onun için ezan okuma. (İbn Abbas) dedi ki: Bunun üzerine o gün İbn ez-Zubeyr bayram için ezan okumadı. Bununla birlikte ona şu haberi de gönderdi: Hutbe ancak namazdan sonradır. Ve elbetteki bu böylece uygulanıyordu. (İbn Abbas) dedi ki: Bunun üzerine İbn ez-Zübeyr de hutbeden önce namaz kıl(dır)dı.[597]

٢٠٤٨-٧/٨- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ الْعِيدَيْنِ غَيْرَ مَرَّةٍ وَلَا مَرَّتَيْنِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ

2048-7/8- Bize Yahya b. Yahya, Hasan b. er-Rabi, Kuteybe b. Said ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Yahya bize Ebu'l-Ahvas, Simak'den haber verdi, derken diğerleri: tahdis etti, dedi. O Cabir b. Semura'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte iki bayram namazını, bir, iki defa değil (defalarca) ezansız ve kametsiz olarak kıldım.[598]

596 Cabir'in rivayet ettiği hadisi Buhari, 959 -muhtasar olarak-, 960 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2456'da rivayet etmiştir. İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadisi Ebu Davud, 1073; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5283'de rivayet etmiştir.

597 2046 nolu hadisin kaynakları

598 Ebu Davud, 1148; Tirmizi, 532; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2166

Şerh

(2046-2048 numaralı hadisler)

(2046) "Cabir (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre: fıtır (ramazan bayramı) günü... yoktur" Bu zahiri itibari ile bizim mezheb alimlerimizin de başkalarının da söylediklerine muhaliftir. Çünkü onlara göre -az önce kaydettiğimiz gibi- "es-salate câmiaten: toplu olarak namaza gelin" denilmesi müstehaptır. O taktirde bu hadisten maksat ezan ve kamet yoktur, yüksek sesle seslenmek de yoktur. Bu kabilden hiçbir şey de yoktur, ifadeleri de bu manada kabul edilir.

.../... باب في الصلاة قبل الخطبة في العيدين

.../...- BAYRAMLARDA HUTBEDEN ÖNCE NAMAZ HAKKINDA BİR BAB[599]

٢٠٤٩-٨/٩- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ وَأَبُو أُسَامَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ كَانُوا يُصَلُّونَ الْعِيدَيْنِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ

2049-8/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abde b. Süleyman ve Ebu Usame, Ubeydullah'dan tahdis etti, o Nafi'den, o İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebu Bekir ve Ömer bayram namazlarını hutbeden önce kılarlardı.[600]

٢٠٥٠-٩/١٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالُوا- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ قَيْسٍ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَخْرُجُ يَوْمَ الْأَضْحَى وَيَوْمَ الْفِطْرِ فَيَبْدَأُ بِالصَّلَاةِ فَإِذَا صَلَّى صَلَاتَهُ وَسَلَّمَ قَامَ فَأَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ وَهُمْ جُلُوسٌ فِي مُصَلَّاهُمْ فَإِنْ كَانَ لَهُ حَاجَةٌ بِبَعْثٍ ذَكَرَهُ لِلنَّاسِ أَوْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ بِغَيْرِ ذَلِكَ أَمَرَهُمْ بِهَا وَكَانَ يَقُولُ تَصَدَّقُوا تَصَدَّقُوا تَصَدَّقُوا وَكَانَ أَكْثَرَ مَنْ يَتَصَدَّقُ النِّسَاءُ ثُمَّ

599 Yazma nüshadan eklenmiştir.

600 Abde bin Süleyman'ın rivayet ettiği hadisi Nesai, 1563; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8045'de; Ebu Usame'nin rivayet ettiği hadisi Buhari, 963; Tirmizi, 531; İbn Mace, 1276; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7823'de rivayet etmişlerdir.

يَنْصَرِفُ فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى كَانَ مَرْوَانُ بْنُ الْحَكَمِ فَخَرَجْتُ مُخَاصِرًا مَرْوَانَ حَتَّى أَتَيْنَا الْمُصَلَّى فَإِذَا كَثِيرُ بْنُ الصَّلْتِ قَدْ بَنَى مِنْبَرًا مِنْ طِينٍ وَلَبِنٍ فَإِذَا مَرْوَانُ يُنَازِعُنِي يَدَهُ كَأَنَّهُ يَجُرُّنِي نَحْوَ الْمِنْبَرِ وَأَنَا أَجُرُّهُ نَحْوَ الصَّلَاةِ فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ مِنْهُ قُلْتُ أَيْنَ الِابْتِدَاءُ بِالصَّلَاةِ فَقَالَ لَا يَا أَبَا سَعِيدٍ قَدْ تُرِكَ مَا تَعْلَمُ قُلْتُ كَلَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَأْتُونَ بِخَيْرٍ مِمَّا أَعْلَمُ ثَلَاثَ مِرَارٍ ثُمَّ انْصَرَفَ

2050-9/10- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr tahdis edip dediler ki: Bize İsmail b. Cafer, Davud b. Kays'dan tahdis etti, o Iyaz b. Abdullah b. Sa'd'dan, o Ebu Said el-Hudri'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban bayramı ve ramazan bayramı günleri dışarı çıkar, önce namaz kılmakla başlardı. Namazını kılıp selam verdikten sonra ayağa kalkıp yüzünü insanlara dönerdi. Cemaat ise namaz kıldıkları yerde oturur halde bulunurlardı. Eğer herhangi bir askeri birlik gönderme ihtiyacı varsa bunu insanlara hatırlatırdı. Ya da bundan başka herhangi bir ihtiyacı varsa cemaate onu (yerine getirmelerini) emir buyurur ve: *"Sadaka verin, sadaka verin, sadaka verin"* derdi. En çok sadaka verenler kadınlar olurdu. Sonra da ayrılıp giderdi. Bu hal Mervan b. el-Hakem dönemine kadar böylece devam etti. Mervan ile el-ele tutuşarak dışarı çıktım. Nihayet namazgâha geldik. Orada Kesir b. es-Salt'ın çamur ve kerpiçden bir minber bina ettiğini gördüm. Bir de baktım ki Mervan eli ile beni çekiştiriyor. Sanki beni minbere doğru çekmek istiyordu. Ben ise onu namaza doğru çekiştiriyordum. Onun bu halini görünce: İşe namazla başlamak nerede kaldı, dedim. O: Hayır ey Ebu Said! Senin o bildiğin terk edildi, dedi. Ben: Asla, nefsim elinde olana yemin ederim ki siz benim bildiğimden daha hayırlısını yapamazsınız, dedim.

-(Ebu Said) bu sözlerini üç defa tekrar ettikten sonra ayrılıp gitti-[601]

Şerh

(2050) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban bayramı ve ramazan bayramı günü çıkar namaz kılmakla işe başlardı." Bu bayram namazı için namazgâha çıkmanın müstehap olduğunu ve böyle yapmanın bayram namazını mescitte kılmaktan daha faziletli olduğunu söyleyenlerin lehine bir delildir. Pek çok yerde insanların uygulamaları da bu şekildedir. Mekke'liler ise bunu ilk dönemden itibaren ancak mescitte kılarlar. Mezheb alimlerimizin de bu hususta iki görüşü vardır. Bu görüşlerin birisine göre sahrada bayram

601 239 nolu hadisin kaynakları

namazını kılmak -bu hadisten ötürü- daha faziletlidir. İkinci ve çoğunluğunca daha sahih kabul edilen görüşe göre ise mescit -dar gelmesi hali dışmda- daha faziletlidir. Derler ki: Mekke'lilerin mescitte namaz kılmaları genişliğinden dolayıdır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazgâha çıkması ise mescidin dar gelmesinden ötürüdür. İşte bu, mescidin yeterli genişlikte olması halinde daha faziletli olduğuna delildir.

"Mervan ile el-ele dışarı çıktım" rivayetteki "muhasir" kelimesini el-ele birlikte yürümek olarak açıklamışlardır.

"Mervan'ın eli ile beni çekiştirdiğini, minbere doğru sürüklediğini ben de onu namaza doğru sürüklediğimi gördüm."

Bu ifadelerden;

1. Bayram namazı hutbesinin namazdan sonra olduğu,

2. -Münkerine karşı çıkılan kişi yönetici dahi olsa- iyiliği emredip münkerden nehyetme gereği hükmü anlaşıldığı gibi;

3. Yöneticiye karşı marufu emredip, münkeri reddetmenin imkanı bulunan kimse için el-ile olacağı ve el-ile yapma imkanı varken onu bırakıp sadece dil ile yetinilmeyeceği de anlaşılmaktadır.

"Namaz ile başlamak nerede kaldı?" Burada namaz ile başlamak gerekmez mi anlamında da zaptedilmiş olmakla birlikte her ikisi de sahihtir. Ama böyle bir yerde birincisi (nerede kaldı, şekli) daha güzeldir. Çünkü o bu ifadesini, yaptığına karşı tepki göstermek için zikretmiştir.

"Benim bildiğimden daha hayırlısını yapamazsınız." Durum gerçekten onun dediği gibidir. Çünkü onun bildiği şey, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yoludur. Onun dışında bir yol, nasıl ondan daha hayırlı olabilir?

"Sonra gitti." Kadı Iyaz dedi ki: Minber tarafından namazın kılındığı tarafa gitti, demektir. Yoksa namazgâhdan ayrılıp gitti ve onunla birlikte namaz kılmadı, demek değildir. Hatta Buhari'nin rivayetinde onunla birlikte namaz kıldığı ve namazdan sonra bu hususta onunla konuştuğu belirtilmektedir. İşte bu da hutbeden sonra namazın sahih olduğuna delildir. Eğer bu şekilde sahih olmasaydı onunla birlikte namazı kılmazdı.

Mezheb alimlerimizin ittifak ettiklerine göre eğer bir kimse hutbeyi öne alacak olursa namazı sahih olur, fakat sünneti terk etmiş, fazileti de kaçırmış olur. Durum cuma namazındaki hutbeden farklıdır. Çünkü cuma namazının sahih olması için cuma hutbesinin namazdan önce olması şarttır. Çünkü cuma namazı hutbesi vacip, bayram namazı hutbesi ise mendubdur.

١٨٥/١ - بَاب ذِكْرِ إِبَاحَةِ خُرُوجِ النِّسَاءِ فِي الْعِيدَيْنِ إِلَى الْمُصَلَّى وَشُهُودِ الْخُطْبَةِ مُفَارِقَاتٌ لِلرِّجَالِ

1/185- BAYRAMLARDA KADINLARIN -ERKEKLERDEN AYRI OLARAK- NAMAZGÂHA ÇIKMALARININ VE HUTBEDE HAZIR BULUNMALARININ MÜBAH OLDUĞU BABI

٢٠٥١-١٠/١ حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ - حَدَّثَنَا حَمَّادٌ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ أَمَرَنَا تَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ أَنْ نُخْرِجَ فِي الْعِيدَيْنِ الْعَوَاتِقَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ وَأَمَرَ الْحُيَّضَ أَنْ يَعْتَزِلْنَ مُصَلَّى الْمُسْلِمِينَ

2051-10/1- Bana Ebu'r-Rabî ez-Zehrânî tahdis etti, bize Hammâd tahdis etti, bize Eyyub, Muhammed'den tahdis etti, o Um Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Bize -yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)- bayramlarda ergen kızları ve evlerde örtülerinin arkasında oturan hanımları (namazgâha) çıkarmamızı emir buyurdu. Ayrıca ay hali olanların da müslümanların namazgâhından ayrı bir yerde durmalarını emretti.[602]

٢٠٥٢-١١/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ كُنَّا نُؤْمَرُ بِالْخُرُوجِ فِي الْعِيدَيْنِ وَالْمُخَبَّأَةُ وَالْبِكْرُ قَالَتْ الْحُيَّضُ يَخْرُجْنَ فَيَكُنَّ خَلْفَ النَّاسِ يُكَبِّرْنَ مَعَ النَّاسِ

2052-11/2- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Ebu Heyseme, Asım el-Ahvel'den haber verdi, o Sirin kızı Hafsa'dan, o Um Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Bayram namazlarında evlerinde oturan hanımlar ve bakire kızlar ile birlikte (namazgâha) çıkmamız emrolunurdu. Ay hali olanlar dahi dışarı çıkar, cemaatin arkasında bulunur, insanlarla birlikte tekbir getirirlerdi.[603]

٢٠٥٣-١٢/٣- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُخْرِجَهُنَّ فِي الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى الْعَوَاتِقَ وَالْحُيَّضَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ فَأَمَّا الْحُيَّضُ فَيَعْتَزِلْنَ

602 Buhari, 974 -muhtasar olarak-; Ebu Davud, 1136, 1137 -buna yakın uzunca-; Nesai, 1558; İbn Mace, 1308; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18095

603 Buhari, 971; Ebu Davud, 1138; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18128

الصَّلَاةَ وَيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِحْدَانَا لَا يَكُونُ لَهَا جِلْبَابٌ قَالَ لِتُلْبِسْهَا أُخْتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا

2053-12/3- Bize Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize İsa b. Yunus tahdis etti, bize Hişam, Sirin kızı Hafsa'dan tahdis etti, o Um Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere ramazan ve kurban bayramlarında onları yani genç kızları, ay hali olanları, evlerinde perdeler arkasında kalan hanımları (namazgâha) çıkarmamızı emretti. Ay hali olanlar namaza katılmazlar, hayra ve müslümanların dualarına tanık olurlardı. Ben: Ey Allah'ın Rasulü! Birimizin cilbabı yoksa, dedim. Allah Rasulü: *"Ona (dinen) kızkardeşi kendi cilbabını versin"* buyurdu.[604]

Şerh

(2051-2054 numaralı hadisler)

(2051) Um Atiyye'nin: "Bayramlarda ergen kızları... emrolunduk" sözleri ile ilgili olarak dil bilginleri dedi ki: Avâtik, ergen kız çocuğu demek olan "atîk"in çoğuludur. İbn Cureyc: Büluğa yaklaşmış kız çocuğu diye açıklamış, İbn Sikkit ise büluğa ermesi ile olgunlaşması dönemi arasında evlenmediği sürece kıza verilen addır, demştir. Ta'nîs (bekarlık) ise, kızın yaşı ilerleyinceye kadar kocasız, babasının evinde uzun süre kalması demektir. Dil bilginlerinin dediklerine göre kıza "atîk" deniliş sebebi, iş görmek ve ihtiyaçları karşılamak için dışarı çıkmak gibi mihnetlerden kurtulmasından dolayıdır. Bir diğer açıklamaya göre evlenmesi yaklaştığı için anne-babasının ve ailesinin baskısından kurtulup kocasının evinde bağımsız olma döneminin yaklaşması dolayısı ile bu ad verilmiştir. (Hidr'in çoğulu olan) hudûr ise evler anlamındadır. Hidr'in evin bir tarafındaki örtü, perde olduğu da söylenmiştir.

(2052) Um Atiyye'nin diğer rivayette yer alan "muhabbee: perdeli, saklı" kelimesi de örtülü, örtüleri arasındaki kadın anlamındadır. Mezheb alimlerimizin dedikleri üzere bayramlarda alımlı görünüşü ve güzel olanlar dışındaki kadınların namazgâha çıkartılmaları müstehaptır. Örtüleri arkasında bulunan, evlerinin özel yerlerinde kalan hanımların çıkartılması ile ilgili olarak da, o zamanda günümüzün aksine ortaya çıkacak kötülükten emin olunmasnı gerekçe göstererek cevap vermişlerdir. Bundan dolayı Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediği sahih olarak rivayet edilmiştir: "Eğer Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınların yeni ortaya çıkardıklarını görmüş olsaydı, İsrailoğulları kadınlarına engel olunduğu gibi mescitlere gitmelerini engellerdi."

604 Tirmizi, 540; İbn Mace, 1307; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18136

Kadı Iyaz dedi ki: Selef, kadınların bayram namazları için çıkmaları hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bir topluluk bunun onlar üzerinde bir hak (görevleri) olduğu görüşündedir ki Ebu Bekir, Ali, İbn Ömer ve daha başkaları (radıyallâhu anhum) bunlar arasındadır. Kimileri de bunu onlara yasaklamış bulunmaktadır. Urve, Kasım, Yahya el-Ensari, Malik ve Ebu Yusuf da bunlar arasındadır. Ebu Hanife ise bir defasında caiz görmüş, bir defasında caiz görmemiştir.

(2051) "Ay hali olanların müslümanların namazgâhından uzak durmalarını emretti."

Buradan da şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Ay hali olan kadınların namazgâha yaklaşmaları menedilmiştir. Ancak mezheb alimlerimiz bu menedilişin mahiyeti hakkında ihtilaf etmişlerdir. Cumhur bu men (engelleme) haram kılmak değil, tenzihi kerahet manasındadır, demişlerdir. Buna sebeb ise herhangi bir ihtiyaç olmaksızın namaz da sözkonusu olmamakla birlikte kadınların erkeklerle yakın yerde bulunmalarının önlenmesidir. Ama haram olmayışı ise namazgâhın mescit olmayışından ötürüdür.

Mezheb alimlerimizden Ebu'l-Ferac ed-Dârimî'nin mezhebimize mensup bir alimden naklettiği üzere o: Ay hali olan bir kadının mescitte durması haram olduğu gibi, namazgâhda durması da haramdır. Çünkü namazgâh da namaz için ayrılmış bir yerdir, bu yönü ile mescide benzer, demiştir. Ama doğru olan birincisidir.

(2052) Um Atiyye'nin ay hali olanlar hakkında: "İnsanlarla birlikte tekbir getirirler" ifadesinden ise;

2. Ay hali ve cünub olanın yüce Allah'ı zikretmesinin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Ay hali olan kadına ancak Kur'an okuması haramdır.

3. Um Atiyye'nin: "İnsanlarla birlikte tekbir alırlar" sözü de bayramlarda herkesin tekbir getirmesinin müstehap olduğuna delildir. Bu hususda icma vardır. Mezheb alimlerimiz der ki: İki bayram gecesinde ve namaza çıkarken tekbir getirmek müstehaptır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bayramlarda dört yerde tekbir getirilir: Namaza giderken, imam çıkıncaya kadar namaz esnasında, hutbe sırasında ve namazdan sonra tekbir getirilir.

Birincisi hakkında ilim adamları ihtilaf etmişlerdir. Ashabtan ve seleften bir topluluk bunu müstehap gördüklerinden namaza çıktıkları zaman

namazgâha varıncaya kadar seslerini yükselterek tekbir getirirlerdi. Evzai, Malik ve Şafii de böyle demişlerdir. Ayrıca Şafii bayram gecelerinde de tekbiri müstehap görmüş, Ebu Hanife ise kurban bayramı namazına çıkarken tekbir getirir, ramazan bayramında getirmez demiş ise de, arkadaşları ona muhalefet ederek cumhurun dediği gibi demişlerdir.

Hutbe esnasında imamın tekbiri ile tekbir getirmek de İmam Malik'in görüşü olup başkaları bunu kabul etmemektedir.

Bayram namazının başında meşru görülen tekbire gelince; Şafii bu iftitah tekbiri dışında birinci rekatta dedi, ayağa kalkmak için alınan tekbir dışında ikinci rekatta da beştir. Malik, Ahmed ve Ebu Sevr de böyle demiş olmakla birlikte bunlar biri iftitah tekbiri olmak üzere birinci rekatta yedi tekbirdir, demişlerdir. Sevri ve Ebu Hanife ise iftitah tekbiri ile ayağa kalkma tekbiri ile birlikte birinci rekatta beş, ikinci rekatta dört tekbirdir. İlim adamlarının cumhurunun kanaatine göre bu tekbirler ardı arkasına ve bitişik alınır. Ata, Şafii ve Ahmed ise: Her iki tekbir arasında yüce Allah'ı zikretmek müstehaptır, demişlerdir. Bu görüş aynı zamanda İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan da rivayet edilmiştir.

Kurban bayramında namazdan sonra tekbir almaya gelince; selef alimleri ile onlardan sonra gelenler bu hususta yaklaşık on farklı görüşe sahiptir. Acaba bu tekbirin zamanı Arefe günü sabahtan itibaren mi başlar yoksa o günün öğle vaktinden mi, kurban bayramı birinci günü sabahından mı yoksa öğle vaktinden mi başlar? Tekbirin son vakti ise kurban bayramı birinci günü öğle vakti mi yoksa Nahr (kurban kesme) günlerinin birincisinin öğle vakti mi? Teşrik (kurban bayramının iki, üç ve dördüncü günü) günlerinin sabahında mı, öğle vaktinde mi yoksa ikindi vaktinde mi sona erer?

Malik, Şafii ve bir topluluğun tercihine göre tekbir kurban bayramı birinci günü öğle vaktinde başlar, teşrik günlerinin son gününün sabahında sona erer. Şafii'nin bir başka görüşüne göre ise son teşrik günü ikindi vaktine kadar sürer. Bir diğer görüşüne göre ise Arefe günü sabahtan başlayıp son teşrik günü ikindi vaktine kadar devam eder. Mezheb alimlerimizden bir topluluğa göre de tercih edilen görüş bu olup çeşitli yerlerde uygulama da buna göredir.

(2053) Um Atiyye'nin "hayra ve müslümanların duasına tanık olurlar" ifadesinden;

4. Hayır toplantılarında ve müslümanların dualarında zikir ve ilim halkaları ile benzeri ortamlarda hazır bulunmanın müstehap olduğu anlaşılmaktadır.

"Eğer cilbâbı yoksa" Nadr b. Şumeyl dedi ki: Cilbâb, himar'dan daha kısa ve daha enli bir elbisedir. Kadının kendisi ile başını örttüğü miknaa'ya (yerine göre peçe gibi yüzün üzerine de indirilen örtüye) denilir. Bunun rida'dan daha küçük, kendisi ile sırtını ve göğsünü örttüğü bir örtü olduğu söylendiği gibi, çarşaf gibi bir örtüdür ve cârdır diyenler de olmuştur. Bunu izâr (belden aşağısını örten peştemal gibi bir örtü) olduğu da, başörtüsü olduğu da söylenmiştir.

"Kızkardeşi ona cilbabını giydirsin." Bunun doğru manası kendisinin ihtiyacı olmayan bir cilbâbı giysin diye emanet olarak ona versin şeklindedir.

5. Burada da herkesin bayramda hazır olması, birr ve takva üzerine yardımlaşıp birbirine destek olmak teşvik edilmektedir.

٢/١٨٦- بَاب تَرْكِ الصَّلَاةِ قَبْلَ الْعِيدِ وَبَعْدَهَا فِي الْمُصَلَّى

2/186- NAMAZGÂHDA BAYRAM (NAMAZI)NDAN ÖNCE VE SONRA NAMAZ KILMAMA BABI

٢٠٥٤-١/١٣- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ -حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ يَوْمَ أَضْحَى أَوْ فِطْرٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ وَمَعَهُ بِلَالٌ فَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ فَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تُلْقِي خُرْصَهَا وَتُلْقِي سِخَابَهَا

2054-13/1- Bize Ubeydullah b. Muâz el-Anberî de tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şu'be Adiyy'den tahdis etti, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban bayramı ya da ramazan bayramı günü çıkıp iki rekat kıl(dır)dı. Ondan önce de sonra da başka bir namaz kılmadı. Sonra beraberinde Bilal de olduğu halde kadınların yanına gitti, onlara sadaka vermelerini emretti. Kimi kadın halkasını attı, kimi kadın da gerdanlığını.[605]

٢٠٥٥-.../٢- وَحَدَّثَنِيهِ عَمْرٌو النَّاقِدُ -حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ ح- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ جَمِيعًا عَنْ غُنْدَرٍ كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

605 Buhari, 964, 989 -muhtasar olarak-, 1431, 5881; Ebu Davud, 1159; Tirmizi, 537; Nesai, 1586; İbn Mace,1291; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5558

2055-.../2- Bunu bana Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize İbn İdris tahdis etti, (H.) Bana Ebu Bekr b. Nâfi' ve Muhammed b. Beşşâr da birlikte Gunder'den tahdis ettiler. Her ikisi Şu'be'den bu isnad ile hadisi buna yakın olarak rivayet etti.[606]

Şerh

"İki rekat namaz kıl(dır)dı. Ondan önce de sonra da başka bir namaz kılmadı." Bu hadisten anlaşıldığı üzere bayram namazının öncesinde de sonrasında da kılınması sünnet olan bir namaz yoktur. Malik bunu bayram namazından önce ve sonra namaz kılmanın mekruh olduğuna delil göstermiştir. Ashab-ı kiramdan ve tabiinden bir topluluk da bu görüştedir.

Şafii ile selefden bir topluluk ise bayram namazından önce de sonra da namaz kılmak mekruh değildir, demişlerdir. Evzai, Ebu Hanife ve Kûfeliler bayram namazından sonra namaz kılmak mekruh değil, öncesinde kılmak mekruhtur demişlerdir.

Hadis-i şerifte böyle bir namazı mekruh görenlerin lehine bir delil yoktur. Çünkü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namaz kılmayışı, kılmanın mekruh olmasını gerektirmez. Çünkü bu hususta asıl kaide sabit olmadığı sürece bir yasağın sözkonusu olmayacağıdır.

"Kimi gerdanlığını atıyordu..." Sihâb kelimesi misk, karanfil ya da daha başka hoş kokulardan yapılıp herhangi bir mücevheri bulunmayan boncuk şeklinde yoğrulmuş hoş kokululardan yapılmış bir gerdanlıktır. Çoğulu suhub olarak gelir.

٣/١٨٧- بَاب مَا يُقْرَأُ بِهِ فِي صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ

3/187- BAYRAM NAMAZLARINDA NE OKUNACAĞI BABI

٢٠٥٦-١/١٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ سَعِيدٍ الْمَازِنِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سَأَلَ أَبَا وَاقِدٍ اللَّيْثِيَّ مَا كَانَ يَقْرَأُ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ فَقَالَ كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَاقْتَرَبَتْ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

606 2054 nolu hadisin kaynakları

2056-14/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e Damra b. Said el-Mâzirî'den diye naklettiği rivayetini okudum. O, Ubeydullah b. Abdullah'dan rivayet ettiğine göre Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) Ebu Vakid el-Leysî'ye: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban ve bayram namazlarında (zamm-ı sure olarak) ne okurdu? diye sormuş, o da: Her iki namazda (zamm-ı sure olarak) *"Kaf, o çok şerefli, şanı yüce Kur'an'a andolsun"* (Kaf, 1) ile *"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı"* (Kamer, 1) surelerini okurdu, demiştir.[607]

٢٠٥٧-١٥/٢- وحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ- حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ سَأَلَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَمَّا قَرَأَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي يَوْمِ الْعِيدِ فَقُلْتُ بِاقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَ ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ

2057-15/2- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Ebu Âmir el-Akadî haber verdi, bize Fuleyh, Damra b. Said'den tahdis etti, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o Ebu Vâkid el-Leysî'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. Hattab bana Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bayram günününde (bayram namazında zamm-ı sure olarak) ne okuduğunu sordu, ben de: *"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı"* (Kamer, 1) ile *"Kaf, o çok şerefli, şanı yüce Kur'an'a andolsun"* (Kaf, 1) surelerini okurdu, dedim.[608]

Şerh

"Ubeydullah'dan rivayete göre Ömer b. el-Hattab, Ebu Vâkid (radıyallâhu anh)'a sordu..." diğer rivayette ise: "Ubeydullah, Ebu Vakid'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab bana sordu" şeklindedir. Bütün nüshalarda bu rivayet böyledir. Birinci rivayet Um Seleme'ye ait bir rivayettir. Çünkü Ubeydullah, Ömer'e yetişmemiştir. Bununla birlikte hadisin ikinci rivayetinin muttasıl ve sahih olduğunda şüphe yoktur. Çünkü Ebu Vâkid'e yetiştiğinde şüphe yoktur. Ondan hadis dinlediğinde görüş ayrılığı bulunmamaktadır. O halde bu rivayeti sebebi ile Müslim'i kınamak söz konusu olamaz çünkü hadis sahih ve muttasıldır. Allah en iyi bilendir.

"Ebu Vakid dedi ki: Ömer bana sordu..." İlim adamları dedi ki: Ömer'in bu hususta tereddüde düşüp emin olmak için ona soru sormuş olması ya da

607 Ebu Davud, 1154; Tirmizi, 534, 535; Nesai, 1566; İbn Mace, 1282; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15513

608 2056 nolu hadisin kaynakları

insanların bunu öğrenmek maksadı ile ya da benzeri daha başka bir maksatla soru sormuş olması ihtimali vardır. Yoksa Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte defalarca bayram namazında bulunmuş ve ona yakın olmakla birlikte Ömer'in bunu bilmemesi uzak bir ihtimaldir.

Bu rivayette Şafii'nin ve ona uygun kanaat belirtenlerin lehine delil bulunmaktadır. Onlara göre bayram namazlarında bu iki sureyi (Kaf ve Kamer surelerini) okumak sünnettir.

İlim adamları der ki: Bu iki sureyi okumanın hikmeti ölümden sonra dirilişi, geçmiş nesilleri yalanlayanların helak edilişlerini haber vermek, insanların bayram namazı için çıkmalarını ölümden sonra dirilişe çıkışlarını ve kabirlerden çıkışlarını da *"etrafa saçılmış çekirgeleri andırırcasına"* (Kamer, 7) diye dile getirilen hale benzetmeyi ihtiva etmektedirler. Allah en iyi bilendir.

٤/١٨٨- بَاب الرُّخْصَةِ فِي اللَّعِبِ الَّذِي لَا مَعْصِيَةَ فِيهِ فِي أَيَّامِ الْعِيدِ

4/188- BAYRAM GÜNLERİNDE MASİYET İHTİVA ETMEYEN OYUNA RUHSAT VERİLDİĞİ BABI

٢٠٥٨-١/١٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ أَبُو بَكْرٍ وَعِنْدِي جَارِيَتَانِ مِنْ جَوَارِي الْأَنْصَارِ تُغَنِّيَانِ بِمَا تَقَاوَلَتْ بِهِ الْأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثَ قَالَتْ وَلَيْسَتَا بِمُغَنِّيَتَيْنِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَبِمَزْمُورِ الشَّيْطَانِ فِي بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَذَلِكَ فِي يَوْمِ عِيدٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا وَهَذَا عِيدُنَا

2058-16/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Ebu Usame, Hişam'dan tahdis etti, o babasından, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Yanımda Ensar'ın Buas Günü karşılıklı söyledikleri sözleri şarkı olarak terennüm eden Ensar cariyelerinden iki cariye bulunuyorken Ebu Bekir yanıma girdi. (Aişe), bu iki cariye (esasında) şarkıcı değildi, dedi.

Ebu Bekr: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in evinde şeytanın şarkıları mı terennüm ediliyor, dedi. O gün bir bayram günüydü, bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Ebu Bekr! Şüphesiz her bir kavmin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır"* buyurdu.[609]

609 Buhari, 952; İbn Mace, 1897; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16801

٢٠٥٩-...-/٢- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو كُرَيْبٍ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِيهِ جَارِيَتَانِ تَلْعَبَانِ بِدُفٍّ

2059-.../2- Bunu Bize Yahya b. Yahya ve Ebu Kureyb de birlikte Ebu Muaviye'den tahdis etti, o Hişam'dan bu isnad ile hadisi rivayet etti. Onun rivayetinde: "Tef ile oynayan iki cariye" ibaresi de vardır.[610]

٢٠٦٠-١٧/٣- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ - حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ حَدَّثَهُ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا جَارِيَتَانِ فِي أَيَّامِ مِنًى تُغَنِّيَانِ وَتَضْرِبَانِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُسَجًّى بِثَوْبِهِ فَانْتَهَرَهُمَا أَبُو بَكْرٍ فَكَشَفَ رَسُولُ اللَّهِ عَنْهُ وَقَالَ دَعْهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ فَإِنَّهَا أَيَّامُ عِيدٍ وَقَالَتْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَسْتُرُنِي بِرِدَائِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَى الْحَبَشَةِ وَهُمْ يَلْعَبُونَ وَأَنَا جَارِيَةٌ فَاقْدِرُوا قَدْرَ الْجَارِيَةِ الْعَرِبَةِ الْحَدِيثَةِ السِّنِّ

2060-17/3- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr'ın haber verdiğine göre İbn Şihab kendisine Urve'den tahdis etti, o Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre, Mina günlerinde yanında şarkı söyleyen ve (tefe) vuran iki cariye bulunuyorken, Ebu Bekr de yanına girdi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da elbisesi ile yüzünü örtmüştü. Ebu Bekir bu iki cariyeye kızdı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da üzerini açıp: *"Onlara ilişme ey Ebu Bekir! Çünkü bu günler bayram günleridir"* buyurdu.

Aişe dedi ki: Ben -yaşım küçük olduğu halde- Habeşlilere oyun oynarlarken baktığımı, bu arada Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ridası ile beni örttüğünü gördüm. Dyun ve eğlenceye düşkün küçük bir kızın böyle bir oyunu seyretme arzusunu siz düşünün.[611]

٢٠٦١-١٨/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُومُ عَلَى بَابِ حُجْرَتِي وَالْحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ بِحِرَابِهِمْ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ

610 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; 17211

611 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, 16574

ﷺ يَسْتُرُنِي بِرِدَائِهِ لِكَيْ أَنْظُرَ إِلَى لَعِبِهِمْ ثُمَّ يَقُومُ مِنْ أَجْلِي حَتَّى أَكُونَ أَنَا الَّتِي أَنْصَرِفُ فَاقْدِرُوا قَدْرَ الْجَارِيَةِ الْحَدِيثَةِ السِّنِّ حَرِيصَةً عَلَى اللَّهْوِ

2061-18/4- Bana Ebu Tahir de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihab'dan haber verdi, o Urve b. ez-Zubeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Aişe dedi ki: Allah'a yemin ederim, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i odamın kapısında ayakta dururken gördüm. Habeşliler de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidinde harbeleri ile oynuyorlardı. Onların oyunlarına bakayım diye ridası ile beni örtüyor, kendiliğimden ayrılıp gidinceye kadar benim için ayakta duruyordu. Yaşı küçük, oyun ve eğlenceye düşkün bir kızın bunu ne kadar seveceğini varın siz düşünün.[612]

Şerh

(2058-2061 numaralı hadisler)

(2058) "Yanımda Buâs Günü ensarın karşılıklı söylediklerini şarkı olarak terennüm eden iki cariye vardı... Aişe bunlar şarkıcı değillerdi, dedi." Buâs lafzının munsarıf olması da olmaması da mümkündür. Munsarıf olmaması daha meşhurdur. Buâs, Ensar'ın iki kabilesi olan Evs ile Hazrec arasında cahiliye döneminde savaşın cereyan ettiği bir gündür. Bugünde Evsliler zaferi kazanmışlardı. Kadı Iyaz dedi ki: Dil bilginlerinin çoğunluğu ve başkaları bunu ayn harfi ile "Buâs" olduğunu söylediği halde, Ebu Ubeyde ğayn harfi ile (Buğas) olduğunu söylemiştir. Ama meşhur olan az önce kaydettiğimiz gibi ayn harfi ile olduğudur.

"Şarkıcı değillerdi" yani şarkı söylemek alışkanlıkları değildi, onlar şarkı söylemekle bilinen kimseler değildi.

İlim adamları ğinâ (şarkı) hakkında farklı görüşlere sahiptir. Hicazlılardan bir topluluk onu mübah kabul etmektedir. Aynı zamanda bu Malik'den gelen bir rivayettir. Ebu Hanife ve Iraklılar ise onu haram kabul etmişlerdir. Şafii'nin görüşü ise mekruh olduğu şeklindedir. Maliki mezhebinin meşhur görüşü de budur.

Şarkının caiz olduğunu söyleyenler bu hadisi delil göstermişlerdir. Diğerleri ise burada sözü edilen şarkının kahramanlık, kıtal, savaştaki maharet ve benzeri herhangi bir fesat ve kötülük bulunmayan bir tür idi ve bu tür nefisleri şerre karşı kışkırtan, tembelliğe ve çirkinliklere iten anlamları ihtiva eden bir şarkı değildi, demişlerdir.

612 Buhari, 455; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16710

Kadı Iyaz dedi ki: O cariyelerin şarkıları savaşla, kahramanlıkla, galip ve üstün gelmekle övünmek mahiyetindeki şiirleri terennüm etmekten ibaretti. Bu gibi sözler ise cariyeleri şerre karşı tahrik etmediği gibi onların hükmü hakkında görüş ayrılığı bulunan o bilinen şarkıları söylemeye de itmiyordu. Onların bütün yaptıkları okudukları şiirleri yüksek sesle okumaktan ibaretti. Bundan dolayı Aişe (radıyallâhu anhâ): "Esasen onlar şarkıcı değillerdi" demiştir. Yani bunlar şarkıcı kadınların adet edindikleri şekilde teşvikkâr ifadeler kullanmak, hevayı harekete geçirip hayasızlıklara telmihte bulunmak, güzellerin güzelliklerini dile getirip nefisleri tahrik edip hevayı ve aşkı galeyana getiren türden şarkı söyleyenlerden değillerdi.

Denildiği gibi ğina (şarkı)da zina vardır. Aynı şekilde bu cariyeler sesin nağme ile uzatıldığı, duranı harekete getiren, gizli-saklı olanı açığa çıkaran türden güzel şarkı söylemekle bilinen ve bununla meşhur kimselerden, bu işi bir sanat ve bir kazanç yolu edinenlerden de değillerdi. Ayrıca Araplar şiir okumaya da ğina (şarkı) derler. Halbuki bu hükmü hakkında görüş ayrılığı bulunan ğina (şarkı) türünden değildir. Aksine bu mübahtır. Ashab-ı kiram mücerret şiir okumak ve terennümde bulunmaktan ibaret olan Arapların ğinasını caiz kabul ettikleri gibi yolculukta develere ezgi söylemeyi (hidâ) da caiz görmüşler ve bu işi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda yapmışlardır. Bütün bunlar, bu ve bunun gibi olan hususların mübah olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ve benzerlerinin haram olmayıp şahitliğin şahitlik vasfına halel getirmediğini (cerh etmediğini) ortaya koymaktadır.

"Muzmûr" lafzı da birinci mim ötreli ve fethalı (mezmûr) da söylenebilir, ötreli söyleyiş daha meşhurdur. Hatta Kadı Iyaz başka bir söyleyişi dahi zikretmemektedir. Aynı şekilde mim harfi kesreli olarak mizmar da söylenir. Bunun aslı ıslıklı ses çıkarmaktır. Zemir ise güzel ses anlamındadır. Aynı zamanda şarkı içinde kullanılır.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in evinde şeytanın nağmesi mi?" ibaresinden şu *hükümler anlaşılmaktadır:*

1. Salih zatların ve fazilet sahibi kimselerin bulunduğu yerler heva, boş iş ve benzeri hususlarda -muhtevasında günah bulunmasa dahi- uzak tutulur.

2. Büyük bir şahsiyete uyan bir kimse eğer onun huzurunda kabul olunmaması gereken bir şey ya da büyüğün meclisine yakışmayan bir husus görecek olursa ona karşı çıkıp tepki gösterir ve bu hal büyüğün yapması gereken bir işi haddi aşarak onun yerine yapmak sayılmaz. Aksine bu bir edeptir, ona bir saygıdır ve büyük olan şahsiyetin bu işi bizzat yapmasına, bunun için zahmete girmesine, onu tazim ederek gerek bırakmayıp onun meclisini olumsuzluklara karşı korumaktır.

3. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cariyelere ses çıkarmaması onların bu yaptıklarının kendilerine mübah oluşundan dolayıdır. Allah Rasulü ise elbisesi ile yüzünü örtüp böyle bir lehivden yüz çevirmek üzere başka tarafa dönmüştü. Aynı zamanda bunu yaparak onların utanmamalarını ve kendileri için mübah olan bir işi yarıda kesmemelerini sağlamak istemiştir. Bu ise onun şefkat ve merhameti, hilmi ve güzel ahlakının bir neticesi idi.

(2059) "Tef ile oynayan iki cariye." Tef (duf) kelimesi dal harfi ötreli ve fethalı da söylenir. Ama ötreli söyleyiş daha fasih ve daha meşhurdur. Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu bizim bayramımızdır"* buyurmasından açık sevinç günleri olan bayram, düğün, sünnet düğünü gibi günlerde arap defi çalmanın mübah olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

(2060) "Mina günlerinde" yani nahr (kurban bayramı birinci) gününden sonraki üç gün; bunlar teşrik günleri diye bilinir. Bundan da bu günlerin bayram günlerinin kapsamına girdikleri hükmü çıkmaktadır. Kurban kesmenin caiz olması, oruç tutmanın haram olması, tekbir getirmenin müstehaplığı ve daha başka pek çok bayrama ait hükmün bu günlerde de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ridası ile beni örttüğünü gördüm..." diğer rivayette (2061) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidinde harbeleri ile oynuyorlardı" denilmektedir.

Buradan da şu hükümler çıkar:

1. Mescitte harbe ve benzeri savaş aletleri ile oyun oynamak caizdir. Cihada ve çeşitli iyilik türlerine destek özelliği bulunan bu anlamdaki diğer hususlarda buna katılır.

2. Bedenin kendisine bakmaksızın erkeklerin oyunlarına kadınların bakması caizdir.

3. Kadının yabancı erkeğin yüzüne bakmasına gelince, şehvetle olursa ittifakla haramdır, şayet şehvetsiz ve fitne korkusu olmadan bakılacak olursa caiz olup olmadığı hususunda mezheb alimlerimizin iki görüşü vardır. Daha sahih olan görüşe göre haram olduğudur. Buna sebep ise yüce Allah'ın: *"Mümin kadınlara da de ki: Gözlerini haramdan sakınsınlar"* (Nur, 31) buyruğu ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Um Seleme ve Um Habibe'ye, İbn Um Mektum'u kastederek *"ondan hicabın arkasına çekiliniz"* demesi bunu gerektirmektedir. Her ikisi: Ama o kördür, bizi görmemektedir, dedikleri halde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ya siz kör müsünüz? Onu görmüyor musunuz?"* buyurmuştur. Bu da hasen bir hadis olup bunu Tirmizi ve başkaları rivayet etmiş, Tirmizi hasen bir hadistir, demiştir.

İşte buna dayanarak bu kanaati savunanlar Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın bu hadisine iki cevap vermişlerdir ki, bu iki cevabın en güçlüsü de şudur: Onun hadisinde Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın Habeşli oyuncuların yüzlerine ve bedenlerine baktığına dair bir ifade yoktur. Ancak onların oyunlarına ve harbelerine baktığı sözkonusu edilmiştir. Bu ise kasti olarak bedenlerine bakmış olmasını gerektirmemektedir. Kasıt olmadan eğer bakmış ise anında gözünü başka bir tarafa çevirmiştir. İkinci cevap da şudur: Bunun bakmanın haram olduğu ile ilgili ayetin nüzulünden önce ve büluğa ermeden önce ve yaşı küçük iken meydana gelmiş bir olay olması ihtimali vardır. Bu durumda murahik (büluğa yakın) küçük, bakabilir, diyenlerin görüşlerine göre de mükellef olmaz. Allah en iyi bilendir.

4. Bu hadis-i şerifte Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şefkati, merhameti, güzel ahlakı, aile halkı, zevceleri ve başkaları ile güzel ve iyi bir şekilde geçimi açıkça ortaya çıkmaktadır.

"Yaşı küçük oyuna düşkün bir genç kızın durumunu varın, siz düşünün." Yani böyle bir kız çocuğu oyalanıp eğlenmeyi seyretmeyi, oyuna bakmayı aşırı derecede sever, elinden geldiği kadar onu sürdürmeye çokça gayret gösterir ve uzayıp gitmesi gibi bir mazeret dışında bundan usanmaz.

"Varın siz düşünün" ifadesi ise böyle bir durumda onun sonuna kadar seyretme arzusunu hesap edin, demektir.

"Aribe" ise canı oyunu çeken, onu seven demektir.

٢٠٦٢-١٩/٥- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَيُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى وَاللَّفْظُ لِهَارُونَ قَالَا- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَهُ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعِنْدِي جَارِيَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِغِنَاءِ بُعَاثٍ فَاضْطَجَعَ عَلَى الْفِرَاشِ وَحَوَّلَ وَجْهَهُ فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ فَانْتَهَرَنِي وَقَالَ مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ دَعْهُمَا فَلَمَّا غَفَلَ غَمَزْتُهُمَا فَخَرَجَتَا وَكَانَ يَوْمَ عِيدٍ يَلْعَبُ السُّودَانُ بِالدَّرَقِ وَالْحِرَابِ فَإِمَّا سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَإِمَّا قَالَ تَشْتَهِينَ تَنْظُرِينَ فَقُلْتُ نَعَمْ فَأَقَامَنِي وَرَاءَهُ خَدِّي عَلَى خَدِّهِ وَهُوَ يَقُولُ دُونَكُمْ يَا بَنِي أَرْفِدَةَ حَتَّى إِذَا مَلِلْتُ قَالَ حَسْبُكِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَاذْهَبِي

2062-19/5- Bana Harun b. Said el-Eylî ve Yunus b. Abdu'l-A'lâ -lafız Harun'a ait olmak üzere- tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bize Amr'ın haber verdiğine göre Muhammed b. Abdurrahman kendisine Urve'den tahdis etti, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Yanımda Buas Günü şarkılarını söyleyen iki cariyenin bulunduğu bir sırada Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma girdi. Yatağa uzandı, yüzünü öbür tarafa çevirdi. Derken Ebu Bekir girdi, beni azarladı ve Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda şeytanın mizmarı (nağmesi) mi, dedi.

Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona dönerek: *"O iki cariyeyi bırak"* buyurdu. Ebu Bekir'in dalgınlığına gelince cariyelere işaret ettim, onlar da çıkıverdiler, o gün bir bayram günü idi. Sudanlılar kalkanlarla, harbelerle oynuyorlardı. Ya ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den istedim yahut o: *"Bakmak ister misin"* buyurdu. Ben de, evet dedim, beni arkasında durdurdu, yanağım da yanağı üzerinde idi. Bu arada o: *"Göreyim sizi Elfedeoğulları"* diyordu. Nihayet ben usanınca *"bu kadarı sana yeter mi?"* dedi. Ben: Evet, deyince *"o halde git"* buyurdu.[613]

٢٠٦٣-٢٠/٦- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَ حَبَشٌ يَزْفِنُونَ فِي يَوْمِ عِيدٍ فِي الْمَسْجِدِ فَدَعَانِي النَّبِيُّ ﷺ فَوَضَعْتُ رَأْسِي عَلَى مَنْكِبِهِ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى لَعِبِهِمْ حَتَّى كُنْتُ أَنَا الَّتِي أَنْصَرِفُ عَنِ النَّظَرِ إِلَيْهِمْ

2063-20/6- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti, bize Cerir Hişam'dan tahdis etti, o babasından, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Bir bayram günü Habeşliler gelip mescitte oyun oynadılar. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni çağırdı, ben de başımı omuzuna koydum. Onların oyunlarına bakmaya başladım. Sonunda onları seyretmekten yüz çevirip ayrılan yine ben oldum.[614]

٢٠٦٤-.../٧- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّاءَ بْنِ أَبِي زَائِدَةَ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ كِلَاهُمَا عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرَا فِي الْمَسْجِدِ

613 Buhari, 949, 2906 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16391, 16574

614 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, 16775

2064-.../7- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Yahya b. Zekeriya b. Ebu Zaide haber verdi (H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize Muhammed b. Bişr tahdis etti. İkisi Hişam'dan bu isnad ile hadisi rivayet etmekle birlikte "mescitte" lafzını zikretmediler.[615]

Şerh

(2062-2065 numaralı hadisler)

(2062) *"Göreyim sizi Erfede oğulları"* Erfede ismi fe harfi fethalı ve kesreli (Erfide) olmak üzere iki şekilde söylenir. Bu iki söyleyişi Kadı Iyaz ve başkaları nakletmiş olup kesreli söyleyiş daha meşhurdur. Bu da Habeşlilerin bir lakabıdır.

"Dunekum" lafzı iğra (teşvik) lafızlarındandır. Haydi oynamakta olduğunuz bu oyunu güzelce oynayınız, gibi takdiri bir anlamı vardır. Hattabi ve başkaları dedi ki: Bu hadiste olduğu gibi iğra ibareleri kullanılacak olursa, ismin öne alınması gerekir. Şaz olarak ismin sonra geldiği de görülmüştür.

"Sana yeter mi?" Bu bir sorudur. Buna delil de Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın evet diye cevap vermesidir. Bu kadarı senin için kâfi mi, taktirindedir.

(2063) "Habeşliler bir bayram günü gelip mescitte oyun oynadılar." İlim adamları burada oyunu, silahları ve harbeleri ile oyun oynayanın hareket şekillerine yakın bir şekilde atlayıp zıplamaları olarak yorumlamışlardır. Çünkü rivayetlerin çoğunluğunda onların harbeleri ile oynadıkları ifade edilmektedir. Böylelikle bu lafız diğer rivayetlere uygun bir şekilde tevil edilir.

٢٠٦٥-٢١/٨- وَحَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ دِينَارٍ وَعُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ كُلُّهُمْ عَنْ أَبِي عَاصِمٍ وَاللَّفْظُ لِعُقْبَةَ قَالَ- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ بْنُ عُمَيْرٍ أَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ أَنَّهَا قَالَتْ لِلَعَّابِينَ وَدِدْتُ أَنِّي أَرَاهُمْ قَالَتْ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقُمْتُ عَلَى الْبَابِ أَنْظُرُ بَيْنَ أُذُنَيْهِ وَعَاتِقِهِ وَهُمْ يَلْعَبُونَ فِي الْمَسْجِدِ قَالَ عَطَاءٌ فُرْسٌ أَوْ حَبَشٌ قَالَ وَقَالَ لِي ابْنُ عَتِيقٍ بَلْ حَبَشٌ

2065-21/8- Bana İbrahim b. Dinar, Ukbe b. Mukrem el-Ammî ve Abd b. Humeyd de –hepsi- Ebu Âsım'dan -lafız Ukbe'ye ait olmak üzere- tahdis etti, (Ukbe) dedi ki: Bize Ebu Âsım, İbn Cureyc'den şöyle dediğini tahdis etti:

615 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17298

Bana Ata haber verdi, bana Ubeyd b. Umeyr haber verdi, bana Aişe'nin haber verdiğine göre o, oyun oynayanlar için: Onları görmeyi isterdim, dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı. Ben de kalkıp kapıda durdum. Onlar mescitte oynarlarken ben de onun kulakları ile omuzu arasından (onlara) bakıyordum.

Ata dedi ki: Fars ya da Habeşli (idiler). İbn Atik de bana: Hayır, Habeşlilerdi, dedi.[616]

Şerh

"Ata dedi ki: Fars yahut Habeşliler (idi). İbn Atik dedi ki: Hayır, Habeşlilerdi, dedi." Bu ibare bütün nüshalarda bu şekildedir. Anlamı da şudur: Ata (Ubeyd'in) Fars mı Habeşliler mi, yani bu oyun oynayanlar Farslılardan mı Habeşlilerden mi? dediğinde şüphe etmiştir. İbn Atik ise, kesin bir ifade kullanarak onların Habeşlilerden olduklarını söylemiştir. Doğrusu da budur.

Kadı Iyaz dedi ki: "İbn Atik dedi ki" ibaresi üstadlarımız nezdinde bu şekildedir. el-Baci'de ise: "İbn Umeyr bana dedi ki" şeklindedir. Bir başka nüshada ise: "İbn Ebu Atik bana dedi ki" şeklindedir. Meşarik ve Metali sahibi ise doğrusu İbn Umeyr'dir. Bu da senette adı geçen Ubeyd b. Umeyr'dir. Doğru olan da budur.

٢٠٦٦-٢٢/٩- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ عَبْدٌ أَخْبَرَنَا وَقَالَ ابْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَيْنَمَا الْحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِحِرَابِهِمْ إِذْ دَخَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَأَهْوَى إِلَى الْحَصْبَاءِ يَحْصِبُهُمْ بِهَا فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ دَعْهُمْ يَا عُمَرُ

2066-22/9- Bana Muhammed b. Râfi" ve Abd b. Humeyd tahdis etti. -Abd bize Abdurrezzak haber verdi, derken İbn Rafi' tahdis etti dedi.- Bize Ma'mer ez-Zühri'den haber verdi, o İbnu'l Museyyeb'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Habeşliler Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda harbeleri ile oynarlarken Ömer b. el-Hattab içeri giriverdi. Hemen yere eğilip çakıl taşları alıp o taşları onlara atmaya başladı. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Onlara ilişme ey Ömer!"* buyurdu.[617]

616 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16327
617 Buhari, 2901; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13275

Şerh

"Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) içeri girdi..."

Hasbâ, küçük taşlara denilir. Onlara bu küçük taşları atmaya başladı. Bu davranışı mescitte böyle bir işin yakışmadığı ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu yapılanı bilmediği şeklinde yorumlanır. Allah en iyi bilendir.

٩/...كِتَاب صَلَاةِ الِاسْتِسْقَاءِ

9/... İSTİSKA NAMAZI KİTABI

İstiska Namazı

İlim adamları istiska'nın (yağmur duasının) sünnet olduğunu icma ile kabul etmiş fakat istiska için namaz kılmanın sünnet olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife istiska maksadı ile namaz kılmak sünnet değildir, aksine namaz kılmaksızın dua ile istiska yapılır (yağmur yağması için dua edilir) demiştir. Ashab, tabiun ve onlardan sonra gelenler, selefleri ile halefleri ile diğer ilim adamları ise bu namaz sünnettir demişlerdir. Bu hususta Ebu Hanife dışında muhalefet eden olmamıştır. O namazın sözkonusu edilmediği istiska ile ilgili hadisleri delil diye almıştır. Cumhur ise Buhari ve Müslim'in Sahih'leri ile başka kaynaklarda sabit olmuş hadisleri delil göstermiştir. Buna göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) istiska için iki rekat namaz kılmıştır.

Namazın sözkonusu edilmediği hadislerin ise bir kısmı ravinin onu unuttuğu şeklinde, bir kısmı da cuma namazı dolayısı ile hutbede olması ile ilgili olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Çünkü hutbeden sonra cuma namazı kılındığından o namaz ile yetinmişti. Eğer hiçbir şekilde namaz kılmamış olsaydı bu namaz kılmadan da dua ile istiskanın (yağmur dilemenin) caiz olduğunu beyan etmiş olurdu. Bunun caiz olduğunda ise görüş ayrılığı yoktur. Ama namaz kılındığını tesbit eden hadislerin önceliği kabul edilir. Çünkü bu hadisler fazladan bir bilgi ihtiva etmekte ve her iki tür hadis arasında da bir çelişki bulunmamaktadır.

Mezheb alimlerimiz dedi ki: İstiska üç türlüdür:

1. Namaz kılmadan sadece dua etmekle yapılan istiska.

2. Cuma hutbesinde yahut da farz bir namazın akabinde yapılan istiska (yağmur duası). Bu ise önceki türden daha faziletlidir.

3. En kâmil tür olanı ise iki rekat namaz kılıp iki hutbe vermek sureti ile yapılır. Bundan önce ise sadaka vermek, oruç tutmak, tevbe etmek, hayra yönelmek, şerden uzak durmak ve buna benzer yüce Allah'a itaate yönelmek ile hazırlanılır.

.../١٨٩- باب كِتَاب صَلَاةِ الِاسْتِسْقَاءِ

.../189- İSTİSKA NAMAZI KİTABI BABI[618]

٢٠٦٧-١/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبَّادَ بْنَ تَمِيمٍ يَقُولُ سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ زَيْدٍ الْمَازِنِيَّ يَقُولُ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى الْمُصَلَّى فَاسْتَسْقَى وَحَوَّلَ رِدَاءَهُ حِينَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ

2067-1/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e, Abdullah b. Ebu Bekr b. Hazm'dan[619] naklettiği rivayetini okudum. Buna göre o Abbâd b. Temim'i şöyle derken dinlemiştir: Abdullah b. Zeyd el-Mâzinî'yi şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazgâha çıkıp istiskada bulundu ve kıbleye yöneldiği zaman da ridasını ters çevirdi.[620]

٢٠٦٨-٢/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْمُصَلَّى فَاسْتَسْقَى وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَقَلَبَ رِدَاءَهُ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ

2068-2/2- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti. Bize Süfyan b. Uyeyne, Abdullah b. Ebu Bekr'den tahdis etti, o Abbâd b. Temim'den, o amcasından şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazgâha çıkıp yağmur duası yaptı, kıbleye döndü, ridasını ters çevirdi, iki rekat da namaz kıldı.[621]

٢٠٦٩-٣/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ عَبَّادَ بْنَ تَمِيمٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ إِلَى الْمُصَلَّى يَسْتَسْقِي وَأَنَّهُ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَدْعُوَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَحَوَّلَ رِدَاءَهُ

618 Tuhfetu'l-Eşrâf'dan eklenmiştir.

619 "b. Hazm" ibaresi yazma nüshadah eklenmiştir.

620 Buhari, 1005, 1011, 1012, 1023, 1024, 1025, 1026; Ebu Davud, 1161-1164, 1166, 1167; Tirmizi, 556; Nesai, 1504, 1506, 1508, 1509, 1510, 1511, 1518, 1519; İbn Mace, 1267; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5297

621 2067 nolu hadisin kaynakları

2069-3/3- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Süleyman b. Bilal, Yahya b. Said'den şöyle dediğini haber verdi: Bana Ebu Bekr b. Muhammed b. Amr'ın haber verdiğine göre Abbâd b. Temim kendisine şunu haber verdi: Abdullah b. Zeyd el-Ensari kendisine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yağmur duası için namazgâha çıktığını, dua etmek isteyince kıbleye dönüp ridasını ters çevirdiğini haber verdi.[622]

٢٠٧٠-٤/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبَّادُ بْنُ تَمِيمٍ الْمَازِنِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ عَمَّهُ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا يَسْتَسْقِي فَجَعَلَ إِلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ يَدْعُو اللَّهَ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَحَوَّلَ رِدَاءَهُ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

2070-4/4- Bana Ebu Tahir ve Harmele de tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb haber verdi, bize Yunus, İbn Şihab'dan şöyle dediğini haber verdi: Bana Abbâd b. Temim el-Mâzinî'nin haber verdiğine göre o Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından olan amcasını şöyle derken dinlemiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün yağmur duası için çıktı. Yüzünü kıbleye, sırtını cemaate çevirip ridasını ters çevirerek Allah'a dua etti, sonra da iki rekat namaz kıldı.[623]

Şerh

(2067-2070 numaralı hadisler)

(2067) Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazgâha çıktı... ridasını ters çevirdi." Diğer rivayette (2068) "iki rekat da namaz kıldı" denilmektedir.

Bundan şu hükümler çıkmaktadır:

1. Yağmur duası için sahraya çıkmak müstehaptır. Çünkü ihtiyacını ve alçakgönüllülüğünü göstermekte bu daha ileridir ve yer olarak daha geniştir. Çünkü insanların hepsi bu duaya katılacağı için cami hepsini almaz.

2. Yağmur duası esnasında ridasını (cübbeyi) ters çevirmek müstehaptır. Mezheb alimlerimiz, onu ikinci hutbenin üçte birine yakın bir yerde ters çevirir. Bu da kıbleye yöneleceği zamandır, demişlerdir. Yine onların dediklerine göre cübbenin ters çevrilmesi kıtlıktan, yağmurun yağıp bolluğa, darlıktan da genişliğe doğru bir değişiklik göstereceğine dair bir iyimser beklenti olmak üzere meşru kılınmıştır.

622 2067 nolu hadisin kaynakları

623 2067 nolu hadisin kaynakları

3. Bu hadiste Şafii, Malik, Ahmed ve ilim adamlarının büyük çoğunluğunu ridayı ters çevirmenin müstehap olduğu şeklindeki görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Ebu Hanife ise bunu müstehap kabul etmemiştir. Bize göre bu imam hakkında müstehap olduğu gibi cemaat hakkında da müstehaptır. Malik ve başkaları da böyle demiş olmakla birlikte ilim adamlarından bir topluluk bu hususta muhalif kanaattedirler.

4. İstiska (yağmur duası) namazı tesbit edilmekte, namaz olmadığını söyleyenlerin kanaatleri de reddedilmektedir. İstiska, su ihtiyacının karşılanmasını istemek demektir.

5. İstiska namazı iki rekattır. İstiska namazını kabul edenlerin icmaı ile bu böyledir. Ancak namaz hutbeden önce mi sonra mı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Şafii ve büyük çoğunluk namazın hutbeden önce olduğu kanaatindedir. Leys ise hutbeden sonra kılınır, demiştir. Malik de önce bu kanaatte iken daha sonra büyük çoğunluğun kanaatini benimsemiştir. Mezheb alimlerimiz der ki: Şayet namazdan önce hutbe okuyacak olursa namaz da hutbe de sahih olur. Ama daha faziletli olan bayram namazı ve hutbesinde olduğu gibi namazı önce kılmaktır.

Hadislerde namazın önce kılınmasını da sonraya bırakılmasını da gerektiren ifadeler gelmiştir. Bu hususta rivayet, ashab-ı kiramdan (radıyallâhu anhum) farklı gelmiştir. Diğer taraftan ilim adamları istiska namazının başında bayram namazında tekbir aldığı gibi fazla tekbirler alır mı almaz mı hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Şafii ve İbn Cerir fazla tekbir getirileceğini söylemişlerdir. Bu görüş aynı zamanda İbn Müseyyeb, Ömer b. Abdülaziz ve Mekhûl'den rivayet edilmiştir.

Cumhur ise fazla tekbir getirilmez demiştir. Şafiinin lehine bazı hadislerde geçen: "bayram namazında kıldığı gibi iki rekat namaz kıldı" ifadesi delil gösterilir. Cumhur ise "bayram namazı gibi" ifadesini rekat sayısı, açıktan okumak, Kur'an okunması ve namazın hutbeden önce kılınması bakımından onun gibi olduğu şeklinde yorumlamışlardır.

Bu hususta Ahmed'den farklı rivayetler gelmiştir. Davud ise imamın fazladan tekbir getirmek ile getirmemek arasında muhayyer olduğunu söylemiştir. Müslim'in rivayetinde açıktan Kur'an okunacağı zikredilmemekle birlikte Buhari bunu zikretmiş bulunmaktadır. İcma ile bunun müstehap olduğunu kabul ettikleri gibi istiska namazı için ezan da okunmayacağı, kamet de getirilmeyeceği üzerinde de icma etmişlerdir. Bununla birlikte "es-salata camiaten: hep birlikte namaza gelin" denilmesi müstehaptır.

(2070) "Bana Abbâd b. Temim el-Mâzinî'nin haber verdiğine göre o amcasını... dinlemiştir." Amcasından kasıt bundan önceki rivayetlerde bir kaç defa adı geçen Abdullah b. Zeyd b. Âsım'dır.

"Dua etmek isteyince yüzünü kıbleye çevirdi."

6. Burada dua için kıbleye yönelmenin müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Abdest almak, gusletmek, teyemmüm, Kur'an okumak, zikirler yapmak, ezan okumak ve diğer itaatler de bunun gibi değerlendirilir. Hutbe ve benzeri bir delile bağlı olarak bu kapsamın dışında olanlar müstesnadır.

"Allah'a dua ederken kıbleye yöneldi, cemaate sırtını döndü, ridasını ters çevirdi, sonra iki rekat namaz kıldı" ibaresinde;

7. Hutbe istiska namazından öncedir, diyenlerin lehine delil vardır. Mezheb alimlerimiz ise bunu -daha önce açıklandığı gibi- bunun caiz olduğu şeklinde yorumlamışlardır.

١٩٠/١- بَاب رَفْعِ الْيَدَيْنِ بِالدُّعَاءِ فِي الِاسْتِسْقَاءِ

1/190- İSTİSKADA (YAĞMUR DUASINDA) DUA EDERKEN ELLERİ KALDIRMAK BABI

٢٠٧١-١/٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ إِبْطَيْهِ

2071-5/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Yahya b. Ebu Bukeyr, Şu'be'den tahdis etti. O Sabit'den, o Enes'den şöyle dediğini rivayet etti: Dua halinde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, koltuk altlarının beyazı görününceye kadar ellerini kaldırdığını gördüm.[624]

٢٠٧٢-٢/٦- وحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى- حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَسْقَى فَأَشَارَ بِظَهْرِ كَفَّيْهِ إِلَى السَّمَاءِ

2072-6/2- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Hasan b. Musa tahdis etti, bize Hammâd b. Mesleme, Sabit'ten tahdis etti, o Enes b. Malik'den

624 Nesai, 1747; Tuhfetu'l-Eşrâf, 444

rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yağmur duası yaptı ve avuçlarının dış tarafı ile semaya işaret etti. (Avuçlarının dışını semaya doğru çevirdi).[625]

٢٠٧٣-.../٣- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ

2073-.../3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Yahya b. Said, İbn Ebu Arûbe'den tahdis etti, o Katâde'den rivayet ettiğine göre Enes b. Malik rivayeti kendilerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak tahdis etti.[626]

٢٠٧٤-٧/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ وَعَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ كَانَ لَا يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ مِنْ دُعَائِهِ إِلَّا فِي الِاسْتِسْقَاءِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ إِبْطَيْهِ غَيْرَ أَنَّ عَبْدَ الْأَعْلَى قَالَ يُرَى بَيَاضُ إِبْطِهِ أَوْ بَيَاضُ إِبْطَيْهِ

2074-7/4- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiyy ve Abdu'l-A'lâ, Said'den tahdis etti, o Katâde'den, o Enes'ten rivayet ettiğine göre, Allah'ın Nebi'si (sallallâhu aleyhi ve sellem) yağmur duası dışında hiçbir duasında ellerini (bu kadar) kaldırmazdı. (Yağmur duasında) koltuk altının beyazı görününceye kadar ellerini kaldırırdı.

Ancak Abdu'l-A'lâ: "Koltuk altının beyazı, yahut koltuk altlarının beyazı görününceye kadar" demiştir.[627]

Şerh

(2071-2074 numaralı hadisler)

(2072) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yağmur duası yaptı ve avuçlarının dış tarafı ile semaya işaret etti." Mezheb alimlerimizden bir topluluk ve başkalarının dediklerine göre kıtlık ve benzeri bir belanın kaldırılması için yapılan bütün dualarda sünnet, ellerini kaldırıp ellerinin dış tarafını semaya

625 Ebu Davud, 1171; Tuhfetu'l-Eşrâf, 323
626 2072 nolu hadisin kaynakları
627 Buhari, 1031, 3565; Ebu Davud, 1170; Nesai, 1512; İbn Mace, 1180; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1168

doğru çevirmektir. Ama herhangi bir şeyi istemek ve onu elde etmek için dua edecek olursa avuç içini semaya doğru açar. Bu görüşlerine bu hadisi delil göstermişlerdir.

(2074) "Enes (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiçbir duasında ellerini kaldırmazdı, yağmur duası müstesna..." Bu hadisin zahirî anlamı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ellerini yağmur duasından başka bir duada kaldırmadığı gibi yanlış bir kanaat uyandırmaktadır. Durum böyle değildir, aksine dua esnasında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ellerini yağmur duası dışındaki hallerde de kaldırdığı sabit olmuştur. Ve bunlar sayılamayacak kadar çoktur. Ben Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde yahut bunların birisinde yer alan yaklaşık otuz kadar hadisi bir araya getirmiş bulunuyorum. Bunları Mühezzeb Şerhi'nin, Sıfatussalat (namazın kılınış şekli) babının sonlarında zikrettim. Bu hadis de "o, ellerini koltuk altlarının beyazı görülecek kadar ileri derecede ancak yağmur duasında kaldırmıştır" diye yorumlanır. Yahut da bu sözleri "ben onun (ellerini bu şekilde) kaldırdığını görmedim, demek olur. Halbuki başkası onun ellerini kaldırdığını görmüştür. Bu durumda, büyük bir topluluk teşkil eden pek çok yerde ellerini kaldırdığını söyleyenlerin rivayetleri, bu gibi dualarda hazır bulunmamış tek bir kişinin rivayetine göre öncelenir. Ve sözünü ettiğimiz sebep dolayısı ile o bir kişinin rivayeti de mutlaka tevil edilir. Allah en iyi bilendir.

(2074) "Katâde Enes'den" diğer rivayet yolu ile (2073) "Katâde'den rivayete göre Enes b. Malik kendilerine tahdis etti" denilmektedir. Bununla da Katâde'nin bu hadisi Enes'den dinlemiş olduğu beyan edilmiştir. Daha önce Katâde'nin tedlis yaptığı, tedlis yapan ravinin o hadisi sema yolu ile dinlediği sabit olmadıkça an'ne'sinin (an lafzını kullanarak yaptığı rivayetin) delil gösterilmeyeceği de geçmiş bulunmaktadır. Müslim böylelikle ikinci rivayet yolu ile semaının sabit olduğunu açıklamış bulunmaktadır.

٢/١٩١- بَابُ الدُّعَاءِ فِي الِاسْتِسْقَاءِ

2/191- YAĞMUR DUASINDA DUA ETMEK BABI

٢٠٧٥-١/٨- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شَرِيكِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ جُمُعَةٍ مِنْ بَابٍ كَانَ نَحْوَ دَارِ الْقَضَاءِ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ

اللهِ هَلَكَتْ الْأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتْ السُّبُلُ فَادْعُ اللهَ يُغِثْنَا قَالَ فَرَفَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَغِثْنَا اللَّهُمَّ أَغِثْنَا اللَّهُمَّ أَغِثْنَا قَالَ أَنَسٌ وَلَا وَاللهِ مَا نَرَى فِي السَّمَاءِ مِنْ سَحَابٍ وَلَا قَزَعَةٍ وَمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ سَلْعٍ مِنْ بَيْتٍ وَلَا دَارٍ قَالَ فَطَلَعَتْ مِنْ وَرَائِهِ سَحَابَةٌ مِثْلُ التُّرْسِ فَلَمَّا تَوَسَّطَتْ السَّمَاءَ انْتَشَرَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ قَالَ فَلَا وَاللهِ مَا رَأَيْنَا الشَّمْسَ سَبْتًا قَالَ ثُمَّ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ ذَلِكَ الْبَابِ فِي الْجُمُعَةِ الْمُقْبِلَةِ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَهُ قَائِمًا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ هَلَكَتْ الْأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتْ السُّبُلُ فَادْعُ اللهَ يُمْسِكْهَا عَنَّا قَالَ فَرَفَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ حَوْلَنَا وَلَا عَلَيْنَا اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالظِّرَابِ وَبُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ فَانْقَلَعَتْ وَخَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ قَالَ شَرِيكٌ فَسَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ أَهُوَ الرَّجُلُ الْأَوَّلُ قَالَ لَا أَدْرِي

2075-8/1- Bize Yahya b. Yahya, Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr tahdis etti. Yahya, bize İsmail b. Cafer, Şerik b. Ebu Nemir'den haber verdi, derken diğerleri tahdis etti, dedi. O, Enes b. Malik'den rivayet ettiğine göre bir adam bir cuma günü Daru'l-Kaza tarafındaki bir kapıdan içeri girdi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ayakta hutbe veriyordu. Ayakta yüzünü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e çevirdikten sonra: Ey Allah'ın Rasulü! Mallar helak oldu, çareler tükendi. Bu sebeple Allah'a dua et de bize yağmur yağdırsın, dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırdıktan sonra: *"Allah'ım, bize yağmur yağdır, 'Allah'ım, bize yağmur yağdır, Allah'ım bize yağmur yağdır"* buyurdu.

Enes dedi ki: Hayır, vallahi semada ne bir bulut ne bir bulut parçası vardı. Bizimle Sel' dağı arasında ne bir ev ne de bir bina vardı. Sel'in arka tarafından kalkanı andıran bir bulut çıkıverdi. Semanın ortasına gelince yayıldı, sonra yağmur yağdırdı. Evet, vallahi bir hafta boyunca güneşi görmedik. Sonra ertesi cuma o kapıdan yine bir adam içeri girdi. Rasulullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta hutbe veriyordu. Adam ayakta yüzünü ona çevirerek: Ey Allah'ın Rasulü! Mallar telef oldu, yollar kesildi, Allah'a dua et de artık onu üzerimize yağdırmasın, dedi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırdıktan sonra *"Allah'ım, civarımıza yağdır, üzerimize değil. Allah'ım, dağlara, tepelere, vadilerin içlerine ve ağaç yetişen yerlere (yağdır)"* buyurdu. Hemen akabinde yağmur kesildi. Biz de dışarı çıkıp güneşte yürüdük (ve evlerimize böyle gittik).

Şerik dedi ki: Enes b. Malik'e: O adam ilk gelen adam mıydı? diye sordum. Enes: Bilmiyorum, dedi.[628]

Şerh

(2075) "Daru'l-Kaza" Kadı Iyaz dedi ki: Buraya Daru'l-Kaza adının veriliş sebebi, Ömer b. el-Hattab'ın kendi üzerine yazmış olduğu borcunun ödenmesi için satılmış olmasından dolayıdır. Oğlu Abdullah'a borcunun ödenmesi için malının satılmasını, şayet malı yetmeyecek olursa Adiyoğullarının yardımını sonra da Kureyşlilerin yardımını istemesini vasiyet etmişti.

Abdullah da onun bu evini Muaviye'ye sattığı gibi el-Gabe denilen yerdeki malını da satıp onun borcunu ödemişti. Borcu yirmi sekiz bin idi. Buraya önceleri "Daru kazai deyni Umer: Ömer'in borcunu ödemek üzere satılan ev" denilirken sonradan ismini kısaltarak sadece Darulkaza demeye başladılar. Burası Mervan'ın evidir. Kimisi buranın Darulimare (vilayet konağı) olduğunu söylemiş ise de yanılmıştır. Çünkü bu kimse buranın Mervan'ın evi olduğu haberini almış, kazadan kastın imaret (vilayet) olduğunu sanmıştır. Doğrusu ise bizim daha önce aktardıklarımızdır. Kadı Iyaz'ın ifadeleri burada sona ermektedir.

Kadı Iyaz'ın "borcu yirmi sekiz bin idi" ifadesi gariptir, hatta yanlıştır. Sahih ve meşhur olan onun borcunun seksen altı bin ya da buna yakın olduğudur. Buhari Sahih'inde bunu böylece rivayet ettiği gibi hadisi siyer ve tarih bilginleri ile başkaları da böylece rivayet etmişlerdir.

"Allah'ım, bize yağmur yağdır." Bütün nüshalarda "eğisnâ" elif iledir. Eğâse- yuğîsu'den (bir harf ziyade edilmiş) rubaîdir. Fakat lügat kitaplarında meşhur olan yağmur hakkında: Ğase-yağîsu şeklinde kullanılacağıdır. (Eğisnâ), Bize yağmur yağdır, demektir.

Kadı Iyaz dedi ki: Bazıları şöyle demiştir: Hadiste sözü geçen iğâse; yardım etmek anlamındadır. Yoksa yağmur yağmasını istemek anlamında değildir. Çünkü yağmur istemek manasına "Allahumme ğisnâ" denilir. Bununla birlikte ğays (denilen yağmur) istemek anlamında olma ihtimali de vardır ki, bize bir yağmur bağışla yahut bir yağmur rızıklandır demek olur. Bu da sekahullah ve eskahu demeye benzer. Yani her iki kullanım arasında fark gözetenlere göre bu, Allah ona içecek su, yağmur ihsan etti, demek olur.

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırdı sonra: *Allah'ım, bize yağmur yağdır,* dedi"

---

628 Buhari, 1013, 1014, 1016, 1017, 1019; Ebu Davud, 1175; Nesai, 1503, 1514, 1517; Tuhfetu'l-Eşrâf, 906

Buradan şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Cuma hutbesi esnasında yağmur duası (istiska) müstehaptır. Babın baş tarafında buna dair açıklamalarda bulunmuştuk.

2. Yağmur duası için özel namazdan ayrı olarak istiskada bulunmak (yağmur için dua etmek) caizdir. Hanefiler bu şekle aldanarak: İşte meşru olan istiska sadece budur, başkası yoktur, demişler ve sahraya çıkıp namaz kılmak sureti ile yapılan istiska (yağmur duası)nın bid'at kabul etmişlerdir. Halbuki durum onların dedikleri gibi değildir. Aksine daha önce geçen sahih hadisler sebebi ile bu bir sünnettir. Babın başında da bizler istiskanın bir kaç tür olduğunu kaydetmiş bulunuyoruz. Dolayısı ile bir türün sözkonusu edilmesi, sabit olmuş diğer bir türün çürütülmesini gerektirmez. Allah en iyi bilendir.

"Allah'ım, bize yağmur yağdır, Allah'ım, bize yağmur yağdır, Allah'ım, bize yağmur yağdır." Burada görüldüğü gibi üç defa tekrar edilmiştir. Buradan da duanın üç defa tekrar edilmesinin müstehap görüldüğü hükmü anlaşılmaktadır.

Enes b. Malik'in: "Biz gökte ne bir bulut ne de bir bulut parçası görmüyorduk" ifadesinde "kazaa" bulut parçası demektir. Çoğulu kuzu' olarak gelir. Ebu Ubeyd dedi ki: Bu parça bulutlar çoğunlukla sonbaharda görülür.

"Bizlerle Sel' tepesi arasında ne bir ev ne de bir bina vardı." Sel', Medine yakınlarında bir dağdır. Bu sözden kastı ise Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mucizesini ve şanı yüce Rabbi nezdindeki değerini kesintisiz yedi gün yağmur yağdırmasını dile getirerek haber vermektir. Bu yağmurlar ise daha önce herhangi bir bulut hatta bulut parçası olmaksızın hemen onun duası ile birlikte yağdırılmıştı. O yağmurun yağması için daha başka zahiri ya da batıni sebeb dahi yoktur. İşte: "bizimle Sel' arasında her hangi bir bina, bir ev yoktu" demesinin anlamı budur. Yani bizler onu da semayı da görüyorduk. Yağmur yağması için kesinlikle ortada bir sebeb yoktu, demektir.

"Sonra (o bulut) yağmur yağdırdı." Nüshalarda bu şekildedir. Buhari'de de elif ile "emtarat: yağmur yağdırdı" şeklindedir. Bu da sahihtir. Ayrıca bu çoğunluğun, muhakkik dil bilginlerinin kabul ettiği tercih edilen kanaatin lehine bir delildir. Bu kanaate göre yağmur yağdığını anlatmak için "matarat ve emtarat" diye iki söyleniş kullanılabilir. Bazı dil bilginleri ise ancak azap halinde elif ile "emtarat" denilir, demişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Biz onların üzerine taş yağdırdık"* (Hicr, 74) buyruğunda olduğu gibi. Ama meşhur olan birinci görüştür. Emtarat lafzı hayır ve şer hakkında kullanılır, ne anlamda kullanıldığı da karine ile bilinir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar bu bize yağmur*

yağdıracak bir buluttur, dediler" (Ahkaf, 24) buyruğunda olduğu gibi. Buradan "emtarat"dan türeyen şekil kullanılmıştır. Bundan maksat ise hayır bir yağmurdur. Çünkü onlar bunun hayırlı olduğunu sanmışlardı. Şanı yüce Allah da: *"Hayır! O sizin çabuk gelmesini istediğiniz şey (olan azap)dır."* (Ahkaf, 24) buyurdu.

"Bir hafta güneşi görmedik." Sebt aslında belli bir zaman dilimi demektir. Asıl anlamı da kesmektir.

Gelenin, çokça yağmur yağıp yolların kesilip yağmurun çokluğu dolayısı ile malların telef olmasından şikayet etmesi üzerine Allah Rasulü'nün: *"Allah'ım, etrafımıza yağdır"* ibaresinde bazı nüshalarda "havlenâ" bazılarında ise "havâleynâ" şeklindedir. Her ikisi de sahihtir.

"Üzerimize yağdırma, Allah'ım, dağlara, tepelere, vadilerin iç taraflarına... yağmur kesiliverdi. Biz de çıkıp güneşte yürüyerek gittik."

Bu ibarelerden bir takım hükümler anlaşılmaktadır

Bazıları şunlardır:

1. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in duasının arada bir kesinti olmaksızın derhal kabul edilmesi ve çıkıp güneşte yürüyüp gitmeleri şeklindeki mucizesi.

2. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dua ederken oldukça edebli dua etmesi. Çünkü o yağmurun kökten kaldırılmasını istemedi, aksine onun zararının kaldırılmasını, evlerden ve yaşamak için gerekli alt yapılardan, yollardan, evlerde kalan bir kimsenin ya da bir yolcunun zarar görmeyeceği şeklinde açılıp giderilmesini dilemiştir. Aynı zamanda da faydası ve verimi kalacak şekilde ihtiyaç duyulan yerde de devam etmesini dilemiştir ki, bunlar da vadilerin iç tarafları ile sözü edilen diğer yerlerdir.

Dil bilginlerinin dediklerine göre âkâm, ekeme'nin çoğuludur. Dağdan küçük, tümsek tepeden daha yüksek yere denilir. Tepeden de daha alçak olduğu da söylenir. Zirâb ise, küçük tepeler anlamındadır. Tekili: Zarib'dir.

3. Bu hadisten yağmurun çoğalması ve ondan dolayı zarar görülmesi halinde evlerin ve alt yapıların üzerinden kesilmesini dilemenin müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Fakat bu maksatla namaz kılmak da sahrada toplanmak da meşru kılınmamıştır.

"Hemen yağmur kesildi ve biz de çıkıp yürüdük." Güvenilir bazı nüshalarda böyledir, çoğunluk ise (inkata'at yerine) inkala'at şeklindedir. Her ikisi de aynı manadadır.

"Enes b. Malik'e: O, ilk gelen adam mıydı? diye sordum. Enes: Bilmiyorum, dedi" Buhari'nin bir rivayetinde ve başka eserlerde bunun da ilk kişi olduğu belirtilmektedir.

٢٠٧٦-٩/٢- وَحَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ حَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أَصَابَتْ النَّاسَ سَنَةٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَبَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ النَّاسَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذْ قَامَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ هَلَكَ الْمَالُ وَجَاعَ الْعِيَالُ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَاهُ وَفِيهِ قَالَ اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا قَالَ فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ إِلَّا تَفَرَّجَتْ حَتَّى رَأَيْتُ الْمَدِينَةَ فِي مِثْلِ الْجَوْبَةِ وَسَالَ وَادِي قَنَاةَ شَهْرًا وَلَمْ يَجِئْ أَحَدٌ مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَّا أَخْبَرَ بِجَوْدٍ

2076-9/2- Bize Davud b. Ruşeyd de tahdis etti, bize Velid b. Müslim, el-Evzai'den tahdis etti, bana İshak b. Abdullah b. Ebu Talha, Enes b. Malik'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında insanlar bir kıtlık musibetine uğradı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma gününde minber üzerinde insanlara hutbe verirken bir bedevi ayağa kalkıp: Ey Allah'ın Rasulü! Mal helak oldu, çoluk çocuk aç kaldı, dedi. Sonra hadisi yukarıdaki hadis ile aynı manada rivayet etti. Bu rivayette Allah Rasulü: *"Allah'ım, etrafımıza (yağsın) üzerimize değil"* buyurdu.

(Enes) dedi ki: Eli ile hangi tarafa işaret etti ise mutlaka (orada bulutlar) dağıldı. Hatta Medine'yi etrafı daire gibi çevirilmiş bir boşluk gibi gördüm. Kanat vadisi bir ay boyunca sel aktı. Her hangi bir yerden her kim geldiyse mutlaka bol yağmur yağdığını haber verdi.[629]

٢٠٧٧-١٠/٣- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ قَالَا- حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَامَ إِلَيْهِ النَّاسُ فَصَاحُوا وَقَالُوا يَا نَبِيَّ اللهِ قَحَطَ الْمَطَرُ وَاحْمَرَّ الشَّجَرُ وَهَلَكَتْ الْبَهَائِمُ وَسَاقَ الْحَدِيثَ وَفِيهِ مِنْ رِوَايَةِ عَبْدِ الْأَعْلَى فَتَقَشَّعَتْ عَنْ الْمَدِينَةِ فَجَعَلَتْ تُمْطِرُ حَوَالَيْهَا وَمَا تُمْطِرُ بِالْمَدِينَةِ قَطْرَةً فَنَظَرْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ وَإِنَّهَا لَفِي مِثْلِ الْإِكْلِيلِ

629 Buhari, 933, 1033 -buna yakın-, 1018; Nesai, 1527; Tuhfetu'l-Eşrâf, 174

2077-10/3- Bana Abdu'l-A'lâ b. Hammâd ve Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemî tahdis edip dedi ki: Bize Mu'temir tahdis etti, bize Ubeydullah, Sabit el-Bünani'den tahdis etti, o Enes b. Malik'den şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma gününde hutbe okurken insanlar önüne kalkıp yüksek sesle: Ey Allah'ın Nebisi! Yağmur kesildi, ağaçlar kıpkızıl oldu, hayvanlar telef oldu, dediler. Sonra hadisi rivayet etti. Hadisin Abdu'l-A'lâ tarafından nakledilen rivayetinde şunlar da zikredilmektedir: Bulutlar Medine'nin üzerinden açıldı ve Medine etrafında yağmur yağmaya başladı. Medine'de ise tek bir damla yağmıyordu. Medine'ye baktım, o adeta etrafını çepeçevre kuşatmış bir tacın içerisinde gibiydi.[630]

٢٠٧٨-١٢/٤- وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ بِنَحْوِهِ وَزَادَ فَأَلَّفَ اللَّهُ بَيْنَ السَّحَابِ وَمَكَثْنَا حَتَّى رَأَيْتُ الرَّجُلَ الشَّدِيدَ تَهُمُّهُ نَفْسُهُ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ

2078-11/4- Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Usame, Süleyman b. el-Muğire'den tahdis etti. O Sabit'ten, o Enes'den, hadisi buna yakın olarak rivayet etti ve şunları ekledi: Allah bulutları bir araya getirdi. Biz de (öylece) kaldık. Hatta ben güçlü, kuvvetli bir adamın, bütün gayretiyle ailesinin yanına gitmek için çaba göstermediğini gördüm.[631]

Şerh

(2076-2078 numaralı hadisler)

"Sene" kıtlık, kuraklık demektir.

"Eli ile nereye işaret etse oradan bulutlar dağıldı." Bulutlar parçalanıp oradan uzaklaştı.

"Öyle ki Medine'yi bir daire içinde gibi gördüm." Cevbe, boşluk, açıklık demektir. Yani bulut Medine etrafından parçalanıp dağıldı, etrafını bir daire gibi sardı fakat Medine'nin üzerinde bulut yoktu.

"Kanat vadisi, bir ay boyunca aktı." Kanat bir vadi adıdır. Orada ekinleri bulunmaktadır. Burada vadi kendi kendisine izafe edilmiştir. Buhari'deki bir rivayette ise "Kanat adındaki vadi aktı" şeklindedir ki bu da bedel olarak sahihtir, birincisi de sahihtir. Kûfelilere göre zahir anlamı üzeredir. Basralılara göre ise böyle bir tanımlamada hazf edilmiş bir ifade takdir edilir. Yine Buhari'deki bir rivayette: "Vadi, Kanat vadisi aktı" denilmektedir.

630 Buhari, 1021; Nesai, 1516; Tuhfetu'l-Eşrâf, 456

631 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 415

"Bol yağmur haberi getirdi" çokça yağmur yağdığını anlattı, demektir.

(2077) "Yağmur yağmaz oldu." Kahata yağmur yağmadı, kaf harfi de fethalı telaffuz edilir.

"İklîl" dil bilginlerinin dediklerine göre topluluk demektir. Bu ise bir şeyin etrafını çepeçevre kuşatan her bir şey hakkında kullanılır.

(2078) "Allah bulutları birbirine kaynaştırdı... bekledik..." Biz bu şekilde "vemekesnâ: bekledik, kaldık" diye zaptettik. Diyarımızdaki nüshalarda da bu şekildedir. Manası açıktır. Kadı Iyaz'ın zikrettiğine göre bu kelime kendi ülkelerindeki nüshalarda üç şekilde rivayet edilmiş olup bu rivayet onlar arasında yer almamaktadır. Onlardaki bir rivayette "ve belletnâ:bizi ıslattı" yani bize yağmur yağdırdı, demektir. Ezheri dedi ki: Bu fiil bulutun yağmur yağdırması için kullanılır, belel de yağmur demektir. Enhelet fiili de aynı manada kullanılır.

Nüshalarındaki bir diğer rivayet ise lam şeddesiz olmak üzere "ve meletnâ" şeklindedir. Kadı Iyaz'ın dediğine göre bu muhtemelen, bu hepimizi kuşatacak kadar yağmur yağdırdı, anlamındadır. Bir rivayette ise "meleetnâ: bizi doldurdu" diye hemzelidir.

"Tehummu..." fiilini birisi te fethalı, he dammeli olarak (tehummu şeklinde) diğeri te dammeli, he kesreli (tuhimmu) diye iki şekilde zaptetmiş bulunuyoruz. Ona ihtimam gösterdi, onu önemsedi anlamındadır. Kimisi ise hemme fiilini eritmek anlamında, ehemme fiilini de üzmek, gederlendirmek diye açıklamıştır. (Hadisin tercümesinde: ...gayret... anlamını tercih ettik.)

٢٠٧٩-١٢/٥- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي أُسَامَةُ أَنَّ حَفْصَ بْنَ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ وَزَادَ فَرَأَيْتُ السَّحَابَ يَتَمَزَّقُ كَأَنَّهُ الْمُلَاءُ حِينَ تُطْوَى

2079-12/5- Bize Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Usame'nin tahdis ettiğine göre Hafs b. Ubeydullah b. Enes b. Malik kendisine Enes b. Malik'i şöyle derken dinlediğini tahdis etti: Bir bedevi Cuma gününde minber üzerinde olduğu sırada Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi, deyip hadisin geri kalan kısmını anlattı ve: "Bulutun, katlanıp dürülen geniş bir örtü gibi parçalanıp dağıldığını gördüm" ibaresini de ekledi.[632]

632 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 547

٢٠٨٠-١٣/٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ أَنَسٌ أَصَابَنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مَطَرٌ قَالَ فَحَسَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَوْبَهُ حَتَّى أَصَابَهُ مِنَ الْمَطَرِ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ لِمَ صَنَعْتَ هَذَا قَالَ لِأَنَّهُ حَدِيثُ عَهْدٍ بِرَبِّهِ تَعَالَى

2080-10/6- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Cafer b. Süleyman, Sabit el-Bunani'den haber verdi, o Enes'den şöyle dediğini rivayet etti: Enes dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulunduğumuz sırada üzerimize bir yağmur yağdı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da hemen elbisesini açtı ve yağmur ona isabet etti. Bu sefer biz: Ey Allah'ın Rasulü! Neden böyle yaptın, dedik. O: *"Çünkü o, yüce Rabbinin pek yakın bir zamanda yaratıp taktir ettiğidir"* buyurdu.[633]

Şerh

(2079-2080 numaralı hadisler)

(2079) "Bulutun, katlanıp dürülen geniş bir elbise gibi parçalanıp dağıldığını gördüm." el-mulâ'ın tekili "mulâe"dir. Kendisine sarılınan, bürünülen elbise gibi bir örtüdür. Buradaki ifade bulutun kalmayışına dair bir benzetmedir. Açılmış bir örtünün katlanıp dürülmesi halinde bir araya getirilip toplanmasına benzetmiştir.

(2080) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elbisesini açtı..." Yani bedeninin bir kısmını açtı.

"Yüce Rabbinin pek yakın bir zamanda yaratıp taktir ettiğidir" ifadesi ise, rabbi bunu pek yakında var etmiştir, demektir. Bu da yağmurun rahmet olduğu ve yüce Allah'ın onu yaratması üzerinden pek fazla bir zaman geçmediği, bundan dolayı bu rahmetin bereketinden yararlanmak istediği anlamındadır.

Bu hadis-i şerifte mezheb alimlerimizin şu görüşüne delil vardır: Yağmur ilk yağdığı sırada yağmurun kendisine isabet etmesi için avreti dışındaki bir yerini açması müstehaptır. Bu görüşlerine de bu hadisi delil göstermişlerdir.

Ayrıca fazileti daha aşağıda olan bir kimse, fazilet sahibi bir zatın bilmediği bir işi yaptığını görecek olursa kendisine öğretmesi için ona soru sorup gereğince amel edeceği ve bunu başkasına öğreteceği hükmü de anlaşılmaktadır.

633 Ebu Davud, 5100; Tuhfetu'l-Eşrâf, 263

٣/١٩٢- بَاب التَّعَوُّذِ عِنْدَ رُؤْيَةِ الرِّيحِ وَالْغَيْمِ وَالْفَرَحِ بِالْمَطَرِ

3/192- RÜZGARI VE BULUTU GÖRÜNCE ALLAH'A SIĞINMAK, YAĞMUR İLE SEVİNMEK BABI

٢٠٨١-١٤/١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ عَنْ جَعْفَرٍ وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ تَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا كَانَ يَوْمُ الرِّيحِ وَالْغَيْمِ عُرِفَ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ وَأَقْبَلَ وَأَدْبَرَ فَإِذَا مَطَرَتْ سُرَّ بِهِ وَذَهَبَ عَنْهُ ذَلِكَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ عَذَابًا سُلِّطَ عَلَى أُمَّتِي وَيَقُولُ إِذَا رَأَى الْمَطَرَ رَحْمَةٌ

2081-14/1- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb tahdis etti, bize Süleyman -yani b. Bilal- Cafer'den -ki o b. Muhammed'dir- tahdis etti, o Ata b. Ebu Rebah'tan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) eğer gün rüzgarlı ve bulutlu ise bundan hoşlanmadığı yüzünden anlaşılır, ileri gider geri gelirdi. Yağmur yağdı mı bundan dolayı sevinir ve onun o hali kaybolup giderdi.

Aişe dedi ki: Ben de ona (sebebini) sorunca o: *"Şüphesiz onun ümmetime musallat kılınan bir azap olacağından korkmuştum"* dedi. Yağmur yağdığını görünce de: *"Bir rahmettir"* buyururdu.[634]

Şerh

"Rüzgarlı ve bulutlu bir gün oldu mu... bir azap olacağından korktum, derdi." Bu hadisten şu anlaşılmaktadır: Hallerin değişmesi ve korku uyanmasına sebeb olan bir işin meydana gelmesi halinde Allah'ı hatırlayıp onun murakabesi altında olmaya ve ona sığınmaya hazırlanmak gerekir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise isyankârların isyanları sebebi ile cezalandırılmalarından korkuyordu. Sevinmesi ise korkmasına sebeb olan halin ortadan kalkması dolayısıyla idi.

"Yağmuru gördüğünde de" bu "bir rahmettir, derdi"

634 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17376

٢٠٨٢-١٥/٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ جُرَيْجٍ يُحَدِّثُنَا عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا عَصَفَتْ الرِّيحُ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ قَالَتْ وَإِذَا تَخَيَّلَتْ السَّمَاءُ تَغَيَّرَ لَوْنُهُ وَخَرَجَ وَدَخَلَ وَأَقْبَلَ وَأَدْبَرَ فَإِذَا مَطَرَتْ سُرِّيَ عَنْهُ فَعَرَفْتُ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ لَعَلَّهُ يَا عَائِشَةُ كَمَا قَالَ قَوْمُ عَادٍ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا

2082-15/2- Bana Ebu Tahir de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verip dedi ki: İbn Cüreyc'i Ata b. Ebu Rebah'tan bize tahdis ederken dinledim. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) rüzgar şiddetlice estiğinde: *"Allah'ım! Ben senden bunun hayrını, bunun içindeki hayrı ve kendisi ile gönderilen hayrı dilerim. Bunun şerrinden, içindekinin şerrinden, kendisi ile gönderilen şerden de Sana sığınırım"* derdi.

Semada gökgürültülü, şimşekli bulutlar oldu mu rengi değişir, dışarı çıkar, içeri girer, bir ileri gider bir geri gelirdi. Yağmur yağdı mı bu hali de kaybolurdu. Ben onun bu halini yüzünden anlardım.

Aişe dedi ki: Ben ona (bunun sebebini) sordum. O: *"Belki de ey Aişe bu, Âd kavminin dediği gibidir: "Onlar onu vadilerine doğru yönelip bir bulut olarak gördüklerinde bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur, dediler"* (Ahkaf, 24)"[635]

٢٠٨٣-١٦/٣- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ ح- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ أَبَا النَّضْرِ حَدَّثَهُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُسْتَجْمِعًا ضَاحِكًا حَتَّى أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ قَالَتْ وَكَانَ إِذَا رَأَى غَيْمًا أَوْ رِيحًا عُرِفَ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ

635 Tirmizi, 3449; İbn Mace, 3891; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17385

اللهِ أَرَى النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْغَيْمَ فَرِحُوا رَجَاءَ أَنْ يَكُونَ فِيهِ الْمَطَرُ وَأَرَاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ عَرَفْتُ فِي وَجْهِكَ الْكَرَاهِيَةَ قَالَتْ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ مَا يُؤَمِّنُنِي أَنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ قَدْ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ وَقَدْ رَأَى قَوْمٌ الْعَذَابَ فَقَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا

2083-16/3- Bana Harun b. Maruf da tahdis etti, bize İbn Vehb, Amr b. el-Haris'den tahdis etti. (H.) Bana Ebu Tahir de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bize Amr b. el-Haris'in haber verdiğine göre Ebu Nadr kendisine Süleyman b. Yesar'dan tahdis etti. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in küçük dilini göreceğim kadar alabildiğine güldüğünü görmedim. O ancak tebessüm ederdi. O bir bulut yahut bir rüzgar gördü mü bu hal yüzünden anlaşılırdı.

Aişe: Ey Allah'ın Rasulü! Ben sair insanların bulutu gördüklerinde içinde yağmur var ümidi ile sevindiklerini görüyorum. Halbuki senin, bulutu gördüğün zaman yüzünden hoşlanmadığının anlaşıldığını görüyorum, dedi.

Bunun üzerine Allah Rasulü: *"Ey Aişe! Onun içinde bir azap olduğundan yana beni güvende ne kılabilir? Bir kavim rüzgar ile azaba uğratıldı, bir başka kavim azabı görünce, bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur, demişlerdi"* buyurdu.[636]

Şerh

(2082) "Gök bulutlandığında rengi değişirdi." Ebu Ubeyde ve başkları dedi ki: Tehayyelet fiili "mahîle"den gelmekte olup içinde gökgürültüsü ve şimşek bulunan ve kişiye yağmur yağdıracak gibi görünen buluttur. Bulutlandığı zamanı anlatmak için "ehâlet" denilir.

(2083) "Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i küçük dilini görünceye kadar... güldüğünü görmedim. O sadece tebessüm ederdi." Mustecmi', herhangi bir işte olanca gayret gösteren ve o işi kastederek yapan demektir. (Alabildiğine diye tercüme edildi)

Lehevât; lehât'ın çoğulu olup bu da damağa asılı bulunan kırmızı küçük et parçasıdır (küçük dil). Bu açıklamayı Esmaî yapmıştır.

---

636 Buhari, 4828, 4829, 6092 -muhtasar olarak- Ebu Davud, 5098; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16136

٤/١٩٣- بَاب فِي رِيحِ الصَّبَا وَالدَّبُورِ

4/193- SABA VE BATI RÜZGARI HAKKINDA BİR BAB

٢٠٨٤-١٧/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ نُصِرْتُ بِالصَّبَا وَأُهْلِكَتْ عَادٌ بِالدَّبُورِ

2084-17/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Gunder, Şu'be'den tahdis etti, (H.) Bize Muhammed b. el-Musennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, el-Hakem'den tahdis etti, o Mücahid'den, o İbn Abbas'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Sabâ rüzgarı ile bana yardım olundu, Âd kavmi ise debûr (denilen batı rüzgarı) ile helak edildi"* buyurdu.[637]

٢٠٨٥-.../٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ح- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبَانٍ الْجُعْفِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدَةُ يَعْنِي ابْنَ سُلَيْمَانَ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ مَسْعُودِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

2085-.../2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye haber verdi, (H.) Bize Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ebân da tahdis etti, bize Abde -yani İbn Süleyman- tahdis etti, ikisi A'meş'den, o Mesud b. Malik'den, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[638]

Şerh

"Sabâ rüzgarı ile bana yardım olundu" Sabâ rüzgarı doğu tarafından esen rüzgara denilir. *"Ad kavmi ise debûr ile helak olundu"* Bu da batıdan esen rüzgar demektir.

---

637 Buhari, 1035, 3205, 3343, 4105; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6386

638 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5611

١٠/... كِتَاب الْكُسُوفِ

10/... KÜSÛF KİTABI

Küsuf ve Küsuf Namazı

Hem güneş hem ay tutulması hakkında "kesefe" fiili kullanıldığı gibi "hasefe" fiili de aynı manada olmak üzere kullanılır. Bir görüşe göre ise güneş için *kesefe*, ay için *hasefe* kullanılır. Kadı Iyaz, bazı dil bilginlerinden ve mutekaddimundan bunun aksini de nakletmiş bulunmaktadır. Bu ise geçersiz ve yüce Allah'ın: *"Ve ay tutulduğu zaman"* (Kıyame, 8) buyruğu ile reddedilmiştir. (Ki burada ayette: *hasefe* fiili kullanılmıştır.)

İlim adamlarının cumhuru ve başkaları husûf ve küsûf'un her ikisinin (tutulmaları halinde) ışıklarının tamamının kaybolması hakkında da kısmen gitmesi hakkında da kullanılacağı kanaatindedir. Aralarında İmam Leys b. Sa'd'ın da bulunduğu bir topluluk ise, husûf aydınlıklarının tamamen gitmesi için, küsûf ise kısmen gitmesi hakkında kullanılacağını söylemiştir. Bir diğer görüşe göre ise husûf renklerinin kaybolması, küsûf ise değişikliğe uğraması demektir.

Şunu bilelim ki, küsûf namazı pek çok şekilde rivayet edilmiş, Müslim bunların bir kısmını, Ebu Davud bir kısmını, onlardan başkaları da diğer kısmını zikretmişlerdir. İlim adamları bu namazın sünnet olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Malik, Şafii, Ahmed ve ilim adamlarının çoğunluğunun kanaatine göre ise bu namazın cemaatle kılınması sünnettir.

Iraklılar ise münferiden kılınır demişlerdir. Cumhurun delili Müslim'de ve başka kaynaklarda yer alan sahih hadislerdir.

Namazın nasıl kılınacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Şafii mezhebinde meşhur olan kanaate göre bu namaz her iki rekatta da iki kıyam, iki kıraat ve iki rükû yapılmak üzere iki rekattır. Secdeler de diğerleri gibi iki tanedir. Küsûfun (tutulmanın) devam edip etmemesi arasında bir fark yoktur. Malik, Leys, Ahmed, Ebu Sevr, Hicaz alimlerinin ve başkalarının cumhuru da böyle demişlerdir.

Kûfeliler ise Cabir b. Semura ile Ebu Bekre'nin hadislerinin, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki rekat kıldı, şeklindeki ifadelerinin zahiri ile amel ederek diğer nafile namazlar gibi iki rekattır, demişlerdir. Cumhurun delili ise Urve ve Amre'nin rivayeti ile gelecek olan Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın Cabir, İbn Abbas ve Amr b. el-As'ın rivayet ettikleri hadislerdir. Bu rivayetlere göre küsûf namazı her bir rekatta iki rükû ve iki sücud olmak üzere iki rekattır.

İbn Abdilberr dedi ki: Bu, bu husustaki en sahih rivayettir. Bunlara muhalif geri kalan rivayetler ise illetli ve zayıf rivayetlerdir. İlim adamları, İbn Semura'nın hadisini mutlak olarak, bu hadisleri de o hadis ile kastedilen maksadı beyan eden hadisler olarak değerlendirmişlerdir.

Müslim de Aişe, İbn Abbas ve Cabir'den diye naklettiği rivayetlerinde her bir rekatta üçer rükû olmak üzere iki rekat rivayet etmiş, İbn Abbas ve Ali'den gelen rivayetlerde her bir rekatta dörder rükû diye rivayet etmiştir.

Hadis hafızları da: İlk rivayetler daha sahihtir, ravilerinin hıfzı ve zaptı daha ileridir, demişlerdir. Ebu Davud'un kaydettiği Ubey b. Ka'b'dan gelen bir rivayete göre de her bir rekatta beşer rükû olmak üzere iki rekattır.

Her bir türün ashab-ı kiramdan bazı taraftarları olmuştur.

Mezheb alimlerimizden bir topluluk ile başkalarından bir cemaatin görüşüne göre rivayetlerdeki bu farklılıklar küsûf (tutulma) halindeki farklılıklara göre olmuştur. Bazı zamanlarda tutulmanın açılması gecikmiş, bundan dolayı rükû sayısını artırmış, bazılarında tutulma daha çabuk bitmiş, bundan dolayı rükû sayısı daha azalmıştır. Bazı hallerde ise tutulma erken bitmek ile gecikmek arasında orta yollu bir süre devam ettiğinden ötürü de rükû sayısı orta yollu olmuştur. Birinci kanaat sahipleri buna itiraz ederek tutulmanın bitmesinin ilk halden itibaren de birinci rekatta da bunun bilinemeyeceğini söyleyerek itiraz etmişlerdir.

Bununla birlikte rivayetler her iki rekattaki rükû sayısının eşit olduğunu ittifakla ifade etmişlerdir. Bu da bu şekilde namazı kılmanın işin başından itibaren bizatihi bir maksat olarak gözetilip ona göre niyet edildiğine delildir.

Aralarından İshak b. Rahuye, İbn Cerir ve İbnu'l-Münzir'in de bulunduğu ilim adamlarından bir topluluk da şöyle demişlerdir: Küsûf namazı değişik vakitlerde gerçekleşmiştir. Bu namazın farklı şekillerde kılınması da bütün bu şekillerin caiz olduğunu beyan içindir, diye yorumlanır. Buna göre bu namazın sabit olmuş şekillerin her birisine göre kılınması caizdir. Bu da güçlü bir görüştür. Allah en iyi bilendir.

İlim adamlarının ittifakla kabul ettikleri üzere Fatiha suresi'ni her bir rekat'ın ilk kıyamında okur, ikinci kıyam hususunda ise farklı görüşlere sahiptirler. Bizim mezhebimize ve Maliki mezhebi ile mezhebine mensup ilim adamlarının çoğunluğunun kanaatine göre kıyamda Fatiha okunmaksızın namaz sahih olmaz. Maliki mezhebinden Muhammed b. Mesleme ise ikinci kıyamda Fatiha'yı okumaz, demiştir.

Birinci rekattaki ikinci kıyam ile ikinci rükû'un birinci kıyam ve birinci rükû'dan daha kısa olacağı, ikinci rekatın ikinci kıyam ve rükûsunun da aynı şekilde ikinci rekattaki birincilerinden daha kısa olacağını da ittifakla kabul etmişlerdir. Bununla birlikte ikinci rekatın birinci kıyamı ile birinci rükûsunun birinci rekattaki ikinci kıyam ve ikinci rükûdan daha kısa yapılıp yapılmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu durumda da hadis-i şerifte geçen "birinci kıyamdan daha kısa, birinci rükûdan daha kısa" ibarelerinin de manası bu olur. Yoksa bunlar birbirine eşit midir? O taktirde de birinci kıyam ve rükûdan daha kısa sözü ile ilk kıyam ve ilk rükû mu kastedilmiş olmaktadır? İhtilaf halindedirler.

Diğer taraftan her ikisinde de kıraati ve rükûyu uzun tutmanın hadislerde geçtiği gibi, müstehap olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Eğer her bir kıyamda yalnızca Fatiha'yı okumakla birlikte her rükûda da tuma'nîne'yi (rükû ve namazın diğer hareketlerinde bulunduğu halde eklemlerinin yerli yerince oturması) eksiksiz yerine getirecek olursa namazı sahih olmakla birlikte faziletli olanı yerine getirmemiş olur.

Secdenin uzatılmasının müstehap olup olmadığı hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Mezheb alimlerimizin çoğunluğu, secdeyi uzatmaz, aksine diğer namazlardaki kadarı ile yapmakla yetinir, demişlerdir.

Mezheb alimlerimizin muhakkik olanları da şöyle demektedir: Secdeyi kendisinden önceki rükûa yakın uzun tutması müstehap olur. Şafii'nin el-Buveytî yoluyla gelen rivayetindeki açık ifadesi de budur. Bu husustaki sahih ve sarih (ifadeleri açık) hadisler dolayısı ile doğru olan da budur.

Rükûdan her kalktığında semiallahulimenhamideh dedikten hemen sonra rabbenalekelhamd'i sonuna kadar söyler. Daha sahih olan iseh her bir kıyamda Fatiha'yı okumaya başlamadan önce istiâze çekmesinin müstehap olduğudur. Sadece ilk kıyamda istiazede bulunulacağı da söylenmiştir.

İlim adamları küsûf namazı dolayısı ile hutbenin hükmü hakkında farklı kanaatlere sahiptir. Şafii, İshak, İbn Cerir ve hadis ashabı fukahası namazdan sonra iki hutbe verilmesi müstehaptır derken, Malik ve Ebu Hanife bu

müstehap değildir demişlerdir. Şafii'nin delili Buhari ve Müslim'in Sahih'leri ile başka kaynaklarda yer alan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in küsûf namazından sonra hutbe okuduğunu ifade eden hadis-i şeriflerdir.

١/١٩٤- بَاب صَلَاةِ الْكُسُوفِ

1/194- KÜSUF NAMAZI BABI

٢٠٨٦-١/١- وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَسَفَتْ الشَّمْسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي فَأَطَالَ الْقِيَامَ جِدًّا ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ جِدًّا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَأَطَالَ الْقِيَامَ جِدًّا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ جِدًّا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ قَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ تَجَلَّتْ الشَّمْسُ فَخَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَإِنَّهُمَا لَا يَنْخَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَكَبِّرُوا وَادْعُوا اللَّهَ وَصَلُّوا وَتَصَدَّقُوا يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ إِنْ مِنْ أَحَدٍ أَغْيَرَ مِنْ اللَّهِ أَنْ يَزْنِيَ عَبْدُهُ أَوْ تَزْنِيَ أَمَتُهُ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَاللَّهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا وَلَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ وَفِي رِوَايَةِ مَالِكٍ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

2086-1/1- Bize Kuteybe b. Said de Malik b. Enes'den tahdis etti, o Hişam b. Urve'den o babasından o Aişe'den rivayet etti. (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de -lafız ona ait olmak üzere- tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti, bize Hişam babasından tahdis etti, o Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken güneş tutuldu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp namaza durdu. Kıyamı alabildiğine uzattı. Sonra rükû yaptı, rükûyu da oldukça uzattı. Sonra başını

kaldırdı. Kıyamı da oldukça uzatmakla birlikte birinci kıyamdan daha kısa tuttu. Sonra (tekrar) rükûa vardı, oldukça uzun bir rükû yaptı. Ama birinci rükûdan biraz daha kısa tuttu. Sonra secde yaptı. Sonra secdeden kalktı ve uzunca kıyam yapmakla birlikte bu kıyamı birinci kıyamından daha kısa oldu. Sonra rükûa vardı, uzunca rükû yapmakla birlikte bu birinci rükûdan kısa oldu. Sonra başını kaldırıp kıyamda durdu. Kıyamı da uzatmakla birlikte birinci kıyamdan daha kısa idi. Sonra rükûa vardı ve rükûyu uzun tutmakla beraber birinci rükûdan daha kısa idi. Sonra secdeye vardı, sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı bitirdiğinde güneş de açılmış idi. Arkasından cemaate bir hutbe verdi. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: *"Şüphesiz güneş ve ay Allah'ın ayetlerindendir. Muhakkak bunlar herhangi bir kimsenin ölümü ve yaşaması sebebi ile tutulmazlar. Onların tutulduklarını görecek olursanız Allah'ı tekbir (ve tazim) ediniz. Allah'a dua edip namaz kılın, sadaka verin. Ey Muhammed ümmeti! Bir erkek kulunun zina etmesinden yahut bir kadın kulunun zina etmesinden dolayı Allah'tan daha çok gayret edecek (kıskanacak) hiçbir kimse yoktur. Ey Muhammed ümmeti! Allah'a yemin ederim ki benim bildiğimi bilseniz şüphesiz pek çok ağlar çok az gülerdiniz. Şimdi söyleyin, tebliğ ettim mi?"*

Malik'in rivayetinde ise: *"Muhakkak güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir"* şeklindedir. [639]

٢٠٨٧-٢/٢- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَزَادَ أَيْضًا ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ

2087-2/2- Bunu bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Ebu Ebu Muaviye, Hişam b. Urve'den bu isnad ile haber verdi ve şunları da ekledi: Sonra şöyle buyurdu: *"İmdi, şüphesiz güneş ve ay Allah'ın ayetlerindendir."* Aynı şekilde şunları da ekledi: Sonra ellerini kaldırıp: *"Allah'ım, tebliğ ettim mi?"* buyurdu.[640]

Şerh

(2086) "Kıyamı oldukça uzattı, rükûyu oldukça uzattı, sonra secde yaptı, sonra ayağa kalktı ve kıyamı da uzun tuttu." Bu ibareler secdeyi uzun tutmaz diyenlerin gösterdikleri deliller arasındadır. Öbür kanaati savunanların delili

---

639 Buhari, 1044; Nesai, 1473; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17148

640 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17220

ise, secdeyi de uzun yaptığını açıkça ifade eden hadislerdir, mutlak olan rivayetler de bu hadislere göre yorumlanır.

"Cidden: oldukça" mastar (mefulu mutlak) olarak nasb edilmiştir.

Namazın kılınışını anlattıktan sonra "sonra Rasulullah namazı bitirdi, güneş de açılmış bulunuyordu. İnsanlara bir hutbe verdi." Bu ifadeler Şafii ve ona muvafakat eden kimselerin lehine küsûf namazından sonra hutbenin müstehap olduğu şeklindeki görüşlerinin lehine bir delildir. -Nitekim daha önce açıklanmıştı- Ayrıca bundan tutulmanın sona ermesi ile -namazdan farklı olarak- hutbenin zamanının geçmeyeceği hükmü de anlaşılmaktadır.

"Allah'a hamd ve senada bulundu" ifadesi hutbenin başında Allah'a hamd ve senada bulunulacağına delildir. Şafii'nin mezhebine göre elhamdulillah lafzını söylemek de muayyen olarak tesbit edilmiştir. Bu manada başka bir ifade kullanacak olursa hutbesi sahih olmaz.

Bu babtaki hadislerde Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Herhangi bir kimsenin ölümü ve yaşaması dolayısı ile tutulmazlar"* buyruğu (ve ileride gelecek) bir rivayetteki (2099) onların "güneş İbrahim'in ölümü dolayısı ile tutuldu" demeleri üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların bu iddialarını reddetmek için bu sözleri söylemiştir.

İlim adamları der ki: Bu sözü söylemekteki hikmet şudur: Cahiliye döneminin sapık bazı insanları güneşi ve ay'ı ta'zim ediyorlardı. Allah Rasulü ise her ikisinin yüce Allah'ın yaratmış olduğu iki ayet olduğunu onların herhangi bir iş yapamadıklarını, aksine her ikisinin de diğer yaratılmışlar gibi eksiklik ve diğerleri gibi değişikliklere uğramakla karşı karşıya kaldıklarını açıkladı. Müneccim ve başka kesimlerden bazı sapkınlar da güneş ve ay ancak büyük bir kişinin ölümü ve benzeri sebeble tutulur, derlerdi. Allah Rasulü bunun da batıl olduğunu, onların bu sözlerine aldanılmaması gerektiğini, özellikle de böyle bir hal İbrahim (a.s)ın vefatına rastlamış olması sebebi ile beyan etmiş oldu.

"Bu sebeble onları (bu halde) gördüğünüz taktirde Allah'ı tekbir ediniz, Allah'a dua ediniz, namaz kılınız, sadaka veriniz" buyruğu ile bu itaatlere teşvikte bulunulmaktadır. Buradaki emir müstehaplık ifade eder.

"Ey Muhammed ümmeti! Şüphesiz yüce Allah'tan daha kıskanç kimse yoktur" İlim adamlarının dediklerine göre bu ifade, yüce Allah'tan daha çok masiyetlerden alıkoyan, masiyetlerin işlenmesinden ondan daha çok hoşlanmayan hiçbir kimse yoktur, demektir.

"Ey Muhammed ümmeti! Allah'a yemin ederim ki benim bildiklerimi bilseydiniz..." yani eğer sizler Allah'ın suç ve günah işleyenlerden ne kadar büyük bir intikam aldığını, cezasının ne kadar şiddetli olduğunu, kıyametin dehşetli hallerini ve ondan sonraki halleri bildiğim gibi bilseydiniz, benim gerek bu durduğum yerde gerek başkasında gördüğüm şekilde ateşi görseydiniz, hiç şüphesiz bu bildikleriniz hakkında düşünmenizden ötürü pek çok ağlar pek az gülerdiniz.

"Artık tebliğ ettim mi?" Emrolunduğum şekilde sakındırmaları, uyarıp korkutmaları ve bunun dışında benimle gönderilenleri tebliğ ettim mi?

Bundan maksat, bu öğütlere gerektiği gibi dikkat edip ona riayet etmeleri, ona gereken itinayı göstermeleridir. Çünkü o, onları uyarıp korkutmakla emrolunmuştu.

٢٠٨٨-٣/٣- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ ح- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَمُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْمُرَادِيُّ قَالَا- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ خَسَفَتْ الشَّمْسُ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى الْمَسْجِدِ فَقَامَ وَكَبَّرَ وَصَفَّ النَّاسُ وَرَاءَهُ فَاقْتَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قِرَاءَةً طَوِيلَةً ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ قَامَ فَاقْتَرَأَ قِرَاءَةً طَوِيلَةً هِيَ أَدْنَى مِنَ الْقِرَاءَةِ الْأُولَى ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا هُوَ أَدْنَى مِنَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ سَجَدَ وَلَمْ يَذْكُرْ أَبُو الطَّاهِرِ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ فَعَلَ فِي الرَّكْعَةِ الْأُخْرَى مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى اسْتَكْمَلَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ وَانْجَلَتْ الشَّمْسُ قَبْلَ أَنْ يَنْصَرِفَ ثُمَّ قَامَ فَخَطَبَ النَّاسَ فَأَثْنَى عَلَى اللهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللهِ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَافْزَعُوا لِلصَّلَاةِ وَقَالَ أَيْضًا فَصَلُّوا حَتَّى يُفَرِّجَ اللهُ عَنْكُمْ وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَأَيْتُ فِي مَقَامِي هَذَا كُلَّ شَيْءٍ وُعِدْتُمْ حَتَّى لَقَدْ رَأَيْتُنِي أُرِيدُ أَنْ آخُذَ قِطْفًا مِنَ الْجَنَّةِ حِينَ رَأَيْتُمُونِي جَعَلْتُ أُقَدِّمُ وَقَالَ الْمُرَادِيُّ أَتَقَدَّمُ وَلَقَدْ رَأَيْتُ جَهَنَّمَ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَأَخَّرْتُ

وَرَأَيْتُ فِيهَا ابْنَ لُحَيٍّ وَهُوَ الَّذِي سَيَّبَ السَّوَائِبَ وَانْتَهَى حَدِيثُ أَبِي الطَّاهِرِ عِنْدَ قَوْلِهِ فَافْزَعُوا لِلصَّلَاةِ وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ

2088-3/3- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bana İbn Vehb haber verdi, bana Yunus haber verdi (H.) Bana Ebu Tahir ve Muhammed b. Seleme el-Muradi de tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb, Yunus'dan tahdis etti, o İbn Şihab'dan şöyle dediğini nakletti: Urve b. ez-Zubeyr bana Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe'den şöyle dediğini haber verdi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında güneş tutulmuştu. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescide çıktı. Kıyama durup tekbir aldı, insanlar da arkasında saf tuttu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'an'dan uzun bir bölüm okuduktan sonra tekbir alıp rükûa vararak uzunca rükû yaptı. Sonra başını kaldırıp: *"Semiallahu limen hamideh, rabbenâ lekelhamd"* buyurdu. Sonra kıyamda durup Kur'an'dan uzunca bir bölüm okumakla birlikte bu, ilk kıraatten daha kısa idi. Sonra tekbir alıp rükûa vardı, uzunca bir rükû yaptı. Bu rükû ilk rükûdan daha kısa idi. Sonra *"semiallahulimenhamideh, rabbenâ lekelhamd"* buyurdu ve arkasından secdeye vardı -ama Ebu Tahir, sonra secdeye vardı ibaresini zikretmedi-; sonra ikinci rekatta da bunun benzerini yaptı. Nihayet dört rükû ve dört secdeye tamamladı. Namazını bitirmeden önce de güneş açıldı. Sonra kalkıp insanlara hutbe verdi. Allah'a layık olduğu vech ile övgüde bulunduktan sonra şöyle buyurdu: *"Şüphesiz güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bir kimsenin ölümü sebebi ile de yaşaması dolayısı ile de tutulmazlar. Siz onları gördüğünüz taktirde derhal namaza koşunuz."*

Yine şöyle buyurdu: *"Allah bu halinizi giderinceye kadar namaz kılınız."*

Yine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şu durduğum yerde size vad olunmuş her şeyi gördüm, o kadar ki siz benim öne doğru ilerlediğimi gördüğünüz zamanda and olsun cennetten bir salkım almak istediğim halimi gördüm.* -el Muradi öne geçmek anlamında ukaddimu yerine etekaddemu dedi- *ve and olsun siz benim geri çekildiğimi gördüğünüz zaman cehennemin bir kısmının diğer bir kısmını adeta yiyip bitirdiğini gördüm. İçinde İbn Luhayy'ı da gördüm, saibeleri ilk olarak (putlar adına) salıveren odur."*

Ebu Tahir'in hadisi rivayeti *"derhal namaza koşun"* buyruğunda sona ermekte olup bundan sonrasını rivayet etmemiştir. [641]

641 Buhari, 1046, 1212; Ebu Davud, 1180 -muhtasar olarak-; Nesai, 1471; İbn Mace, 1263 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16692

Şerh

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescide çıktı, ayakta durdu..."

Bundan şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Küsuf namazı sabittir.

2. Küsuf namazının cumanın kılındığı mescitte kılınması müstehaptır. Mezheb alimlerimiz der ki: Namazgâha çıkmayışının sebebi tutulmanın sona ermesi dolayısı ile namazın vaktinin geçeceği korkusundan dolayıdır. Çünkü sünnet, bu namazı kılmakta eli çabuk tutmaktır.

3. Bu namazın cemaatle kılınması müstehaptır, tek tek kılınması da caizdir. Kadın, köle, yolcu ve namaz kılması sahih olan diğer kimseler tarafından da kılınması meşrudur.

"Sonra başını kaldırdı, semiallahulimenhamide... dedi... " *Bunda da şu hususlara delil vardır:*

1. Rükûdan kalkınca bu iki lafzı (semiallahulimenhamideh, Rabbena velekel-hamd lafızlarını birlikte) söylemenin müstehap olduğuna delildir. Bu Şafii'nin ve ona muvafakat edenlerin de görüşüdür. Bu mesele namazın nasıl kılınacağı ile ilgili açıklamalar arasında geçmiş bulunmaktadır. Bunu söylemek bize göre imam için de, cemaat için de, tek başına namaz kılan için de müstehaptır. Herkesin bu iki lafzı birlikte söylemesi müstehaptır.

2. Bu hadis-i şerifte küsûf namazında da ister birinci, ister ikinci rükûdan başını kaldıran her kimse için bu iki cümleyi birlikte söylemenin müstehap olduğuna da delil vardır.

"Siz bunu görecek olursanız derhal namaza koşunuz." Bir rivayette de: *"Allah bu halinizi açıncaya kadar namaz kılınız"* buyruğu şu demektir: Namaz kılmakta elinizi çabuk tutunuz ve hızlıca namaza koşunuz. Bir azabın öncü belirtileri olmasından korkulan bu arızi hal üzerinizden gidinceye kadar bunu yapınız, demektir.

"Benim öne geçtiğimi gördüğünüz zaman" ibaresinde (öne geçtiğim anlamındaki) "ukaddimu" lafzını hemze ötreli, kaf fethalı-şeddeli, dal kesreli zaptetmiş bulunuyoruz. Kendimi öne geçirdiğim yahut ayağımı öne attığım... anlamındadır. Kadı Iyaz da açıkça bunun böyle zaptedildiğini söylemektedir. Bir topluluk ise bunu "ekdumu" şeklinde fethalı hemze, sakin kaf ve ötreli dal ile zaptetmişlerdir ki bu da ikdâm (öne geçmek)den gelmektedir. Her ikisi de doğrudur.

"Andolsun cehennemi gördüm." Buradan cehennemin yaratılmış ve halen var olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Ehl-i sünnetin görüşü de budur. *"Bir kısmı diğerini yiyip bitirircesine"* ifadesi de aşırı alevi ve biri diğerini yok eden deniz dalgaları gibi kaynayıp coşması dolayısıyla bu halde idi, demektir.

"Orada Amr b. Luhayy'i de gördüm" bu ibarede bazı kimselerin günümüzde cehennemde azap görmekte olduğuna delil vardır. Allah bize de diğer müslümanlara da afiyet versin.

"Benim geri çekildiğimi gördüğünüz zaman" ifadesinden de azap ve helak yerlerinden geri durma hükmü anlaşılmaktadır.

٢٠٨٩-٤/٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ أَبُو عَمْرٍو وَغَيْرُهُ سَمِعْتُ ابْنَ شِهَابٍ الزُّهْرِيَّ يُخْبِرُ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ الشَّمْسَ خَسَفَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَبَعَثَ مُنَادِيًا الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ فَاجْتَمَعُوا وَتَقَدَّمَ فَكَبَّرَ وَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رَكْعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ

2089-4/4- Bize Muhammed b. Mihran er-Razi de tahdis etti, bize Velid b. Müslim tahdis edip dedi ki: Evzai Ebu Amr ve başkaları dedi ki: İbn Şihab ez-Zühri'yi Urve'den haber verirken dinledim. Onun Aişe'den rivayet ettiğine göre güneş Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken tutuldu. Bunun üzerine bir münadi gönderdi: "esselâte camiaten: topluca namaza gelin" diye seslendi. Cemaat toplandı, öne geçip tekbir aldı. İki rekat namaz kıl(dır)dı. Bunlarda dört rükû ve dört secde yaptı.[642]

٢٠٩٠-٥/٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ نَمِرٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ شِهَابٍ يُخْبِرُ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَهَرَ فِي صَلَاةِ الْخُسُوفِ بِقِرَاءَتِهِ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رَكْعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ

2090-5/5- Bize Muhammed b. Mihran da tahdis etti, bize Velid b. Müslim tahdis etti, bize Abdurrahman b. Nemir'in haber verdiğine göre o İbn Şihab'ı Urve'den diye haber verirken dinledi, onun Aişe'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıldığı küsuf (güneş tutulması) namazında açıktan Kur'an okudu. İki rekat namaz kılıp iki rekatte (toplam) dört rükû ve dört secde yaptı.[643]

642 Buhari, 1066 -buna yakın-; Nesai, 1464, 1472; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16511

643 Buhari, 1065 -buna yakın-; Ebu Davud, 1190; Nesai, 1493, 1496 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16528

٢٠٩١-.../... قَالَ الزُّهْرِيُّ وَأَخْبَرَنِي كَثِيرُ بْنُ عَبَّاسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رَكْعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ

2091-.../...- Zühri dedi ki: Bana Kesir b. Abbas da İbn Abbas'dan haber verdi, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre iki rekat namaz kıldı ve bu iki rekatta dört rükû ve dört secde yaptı.[644]

٢٠٩٢-.../٦- وَحَدَّثَنَا حَاجِبُ بْنُ الْوَلِيدِ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ الزُّبَيْدِيُّ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ كَانَ كَثِيرُ بْنُ عَبَّاسٍ يُحَدِّثُ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ كَانَ يُحَدِّثُ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ كَسَفَتْ الشَّمْسُ بِمِثْلِ مَا حَدَّثَ عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ

2092-.../6- Bize Hacib b. Velid de tahdis etti, bize Muhammed b. Harb da tahdis etti, bize Muhammed b. Velid ez-Zubeydi, ez Zühri'den şöyle dediğini tahdis etti: Kesir b. Abbas şöyle tahdis ederdi: İbn Abbas da, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in güneşin tutulduğu gün, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıldırdığı namazı Urve'nin Aişe'den diye tahdis ettiği rivayet ile aynen tahdis ederdi. [645]

Şerh

(2089-2092 numaralı hadisler)

(2089) "Bir münadi gönderdi "esselate camiaten: topluca namaza gelin" diye seslendi." Camiaten lafzı hal olmak üzere nasb edilmiştir. Burada Şafii'nin ve ona uygun kanaat belirtenlerin şu görüşlerinin lehine delil vardır: Küsuf namazı için "esselate camiaten" diye seslenmek müstehaptır. İlim adamları bu namaz için ezan okunmayacağı, kamet getirilmeyeceği üzerinde de icma etmişlerdir.

(2090) "Küsuf namazında açıktan Kur'an okudu." Bu bizim mezheb alimlerimize ve cumhura göre ay tutulması hakkında yorumlanmıştır. Çünkü hem bizim mezhebimizin hem Malik, Ebu Hanife, Leys b. Sad ve fukahanın çoğunluğunun kabul ettiği görüşe göre güneş tutulması halinde namazda Kur'an açıktan okunmaz, ay tutulması halinde ise açıktan okunur.

644 Buhari, 1046 -uzunca-; Ebu Davud, 1181 bu manada uzunca, Nesai,1468; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6335

645 2091 nolu hadisin kaynakları

Ebu Yusuf, Muhammed b. Hasan, Ahmed, İshak ve başkaları ise her ikisinde de açıktan Kur'an okur, demişlerdir. Onlar da bu hadisi delil göstermektedirler.

Diğerleri ise, ashab-ı kiramın Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in okuduğu Kur'an miktarını Bakara suresi ve başka bir sure miktarı kadar diye tahmin ettiklerini delil göstermişlerdir. Şayet açıktan okumuş olsaydı tahmine gerek kalmaksızın miktarı bilinmiş olacaklardı.

İbn Cerir: Açıktan okumak ile gizli okumak arasında bir fark yoktur, demiştir.

٢٠٩٣-٦/٧- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ سَمِعْتُ عَطَاءً يَقُولُ سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ حَدَّثَنِي مَنْ أُصَدِّقُ حَسِبْتُهُ يُرِيدُ عَائِشَةَ أَنَّ الشَّمْسَ انْكَسَفَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَامَ قِيَامًا شَدِيدًا يَقُومُ قَائِمًا ثُمَّ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُومُ ثُمَّ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُومُ ثُمَّ يَرْكَعُ رَكْعَتَيْنِ فِي ثَلَاثِ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعِ سَجَدَاتٍ فَانْصَرَفَ وَقَدْ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ وَكَانَ إِذَا رَكَعَ قَالَ اللهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَرْكَعُ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَالَ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقَامَ فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَكْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنَّهُمَا مِنْ آيَاتِ اللهِ يُخَوِّفُ اللهُ بِهِمَا عِبَادَهُ فَإِذَا رَأَيْتُمْ كُسُوفًا فَاذْكُرُوا اللهَ حَتَّى يَنْجَلِيَا

2093-6/7- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr haber verdi, bize İbn Cüreyc haber verip dedi ki: Ata'yı şöyle derken dinledim: Ubeyd b. Umeyr'i şöyle derken dinledim: Kendisini doğru söylüyor saydığım bir zat -zannederim Aişe'yi kastediyordu- tahdis ettiğine göre, güneş Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde tutuldu. Oldukça ağır (uzun) bir kıyam yaptı. Önce ayakta duruyor, sonra rükûa varıyor, sonra yine ayağa kalkıyor, sonra rükûa varıyor, sonra tekrar ayağa kalkıyor, sonra rükûa varıyordu. Bu şekilde üç rükûlu ve dört secdeli iki rekat kıldı. Namazı bitirdiğinde güneşin tutulması da açılmıştı. Rükûa vardığı zaman "Allahuekber" der sonra rükûa varırdı. Başını kaldırdığı zaman da: "Semiallahulimenhamideh" derdi.

Sonra kalkıp (hutbe verip) Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra: *"Şüphesiz güneş ve ay bir kimsenin ölümü ya da yaşaması dolayısı ile*

tutulmazlar. Ama her ikisi de Allah'ın ayetlerindendir. Allah onlarla kullarını korkutur. Sizler bir tutulma görecek olursanız her ikisinin tutulması geçinceye kadar Allah'ı zikredin" buyurdu.[646]

٢٠٩٤-٨/٧- وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَا- حَدَّثَنَا مُعَاذٌ وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ صَلَّى سِتَّ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ

2094-7/8- Bana Ebu Gassan el-Mismaî ve Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis edip dedi ki: Bize Muâz -ki b. Hişam'dır- tahdis etti, bana babam Katâde'den tahdis etti, o Ata b. Ebu Rebah'tan, o Ubeyd b. Umer'den, o Aişe'den rivayet ettiğine göre Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) altı rükû ve dört secde ile (iki rekat) namaz kıldı.[647]

Şerh

(2093) "Kendisini doğru söylüyor kabul ettiğim kişi bana tahdis etti. Zannederim Aişe'yi kastediyordu." Bizim diyarımızdaki nüshalarda bu şekildedir. Kadı Iyaz'ın belirttiğine göre; cumhurdan da böylece bunu rivayet etmiş olmakla birlikte ravilerin birisinden de: "Sözünü tasdik ettiğim bir kimse –ki Aişe'yi kastediyor-" diye rivayet etmektedir. Her iki lafzın anlamı ise farklıdır. Eğer cumhurun, "ravi, bana sika olan birisi haber verdi, dediği taktirde delil olmaz" şeklindeki kanaatini kabul edecek olursak, bu rivayet mürsel hükmünde olur.

Hadisteki "iki rekatta üç rükû" sözü şu demektir. Yani her bir rekatta üç defa rükû yapıyordu. Buna göre altı rükû ve dört secde ifadesi her bir rekatta üç defa rükû ve iki secde yaparak iki rekat namaz kıldı, demektir.

٢/١٧٥- بَاب ذِكْرِ عَذَابِ الْقَبْرِ فِي صَلَاةِ الْخُسُوفِ

2/175- KÜSUF NAMAZINDA KABİR AZABININ HATIRLATILMASI BABI

٢٠٩٥-١/٨- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى عَنْ عَمْرَةَ أَنَّ يَهُودِيَّةً أَتَتْ عَائِشَةَ تَسْأَلُهَا فَقَالَتْ أَعَاذَكِ اللَّهُ مِنْ

646 Ebu Davud, 1177 -buna yakın-; Nesai, 1469 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16323
647 Nesai, 1470; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16325

عَذَابِ الْقَبْرِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ يُعَذَّبُ النَّاسُ فِي الْقُبُورِ قَالَتْ عَمْرَةُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَائِذًا بِاللَّهِ ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ غَدَاةٍ مَرْكَبًا فَخَسَفَتِ الشَّمْسُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَخَرَجْتُ فِي نِسْوَةٍ بَيْنَ ظَهْرَيِ الْحُجَرِ فِي الْمَسْجِدِ فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ مَرْكَبِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَى مُصَلَّاهُ الَّذِي كَانَ يُصَلِّي فِيهِ فَقَامَ وَقَامَ النَّاسُ وَرَاءَهُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا ثُمَّ رَكَعَ فَرَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ فَرَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ ذَلِكَ الرُّكُوعِ ثُمَّ رَفَعَ وَقَدْ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ فَقَالَ إِنِّي قَدْ رَأَيْتُكُمْ تُفْتَنُونَ فِي الْقُبُورِ كَفِتْنَةِ الدَّجَّالِ قَالَتْ عَمْرَةُ فَسَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ فَكُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ ذَلِكَ يَتَعَوَّذُ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ

2095-8/1- Bize Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî de tahdis etti, bize Süleyman -yani b. Bilal- Yahya'dan tahdis etti, o Amre'den rivayet ettiğine göre Yahudi bir kadın Aişe'ye gelip ondan bir şeyler dilendi. Kadın: Allah seni kabir azabından korusun, dedi.

Aişe dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasulü! İnsanlara kabirde azab edilir mi? dedim. Amre dedi ki: Aişe dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'a sığınırım"* buyurdu. Sonra bir sabah Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir merkebe bindi. Derken güneş tutuldu. Aişe dedi ki: Ben de bir kaç kadın ile birlikte mescitte hücrelerin arasından çıktım. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) merkebinden inip namaz kıldığı namazgâhına kadar geldi. Kendisi ayakta durdu, cemaat de arkasında ayakta durdu.

Aişe dedi ki: Uzunca bir kıyam yaptıktan sonra rükûa vardı. Uzun bir rükûdan sonra başını kaldırdı. Uzun bir süre kıyamda durdu ama bu, birinci kıyamdan biraz daha kısa idi. Sonra rükûa vardı. Uzunca bir rükû yaptı, ama bu ilk rükûdan daha kısa idi. Sonra kalktığında güneş açılmıştı. Allah Rasulü: *"Ben sizin kabirlerinizde Deccal fitnesi gibi bir fitne ile imtihan edildiğinizi gördüm"* buyurdu.

Amre dedi ki: Aişe'yi şöyle derken dinledim: Bundan sonra Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cehennem ateşi azabı ile kabir azabından Allah'a sığındığını duyar oldum.[648]

648 Buhari, 1049, 1050 -buna yakın-, 1055; Nesai, 1474, 1498; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17936

٢٠٩٦-.../٢- وَحَدَّثَنَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ ح -وَحَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِ مَعْنَى حَدِيثِ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ

1096-.../2- Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdulvehhab tahdis etti, (H.) Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti. (Abdulvehhab ile) birlikte Yahya b. Said'den bu isnad ile Süleyman b. Bilal'in rivayet ettiği hadis ile aynı manada rivayet etti.[649]

Şerh

"Namazgâhına kadar geldi." Kastettiği mescitte durduğu yeridir. Buradan da küsuf namazında sünnetin camide cemaatle birlikte olması olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

"Kabirlerde fitneye maruz kaldığınızı gördüm... kabir azabından sığınır oldu." Bundan da kabir azabının ve kabir sualinin sabit olduğu hükmü çıkmaktadır. Bu da hak ehlinin mezhebidir.

"Fitneye maruz kalırsınız" imtihan olursunuz demektir. Bu sorgulamada bu adam hakkındaki bilgin nedir, mümin olan o, Rasulullah'tır der. Münafık kişi ise: İnsanların bir şeyler söylediklerini işittim, ben de onu söyledim, diyecektir. Sahih'de bu, bu şekilde açıklanmış (müfesser) olarak gelmiştir.

"Deccal fitnesi gibi" yani son derece şiddetli bir fitneye, dehşetli bir imtihana maruz kalacaksınız. Ama yüce Allah iman eden kimselere, sağlam ve sabit söz ile sebat verecektir.

١٩٦/٣- بَاب مَا عُرِضَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي صَلَاةِ الْكُسُوفِ مِنْ أَمْرِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ

3/196- KÜSUF NAMAZINDA NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'E CENNET VE CEHENNEM HALLERİNDEN ARZ OLUNANLAR BABI

٢٠٩٧-٩/١- وَحَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ قَالَ- حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ كَسَفَتْ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي يَوْمٍ شَدِيدِ الْحَرِّ فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ

649 2095 nolu hadisin kaynakları

ﷺ بِأَصْحَابِهِ فَأَطَالَ الْقِيَامَ حَتَّى جَعَلُوا يَخِرُّونَ ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ ثُمَّ رَفَعَ فَأَطَالَ ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ ثُمَّ رَفَعَ فَأَطَالَ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ قَامَ فَصَنَعَ نَحْوًا مِنْ ذَاكَ فَكَانَتْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ ثُمَّ قَالَ إِنَّهُ عُرِضَ عَلَيَّ كُلُّ شَيْءٍ تُولَجُونَهُ فَعُرِضَتْ عَلَيَّ الْجَنَّةُ حَتَّى لَوْ تَنَاوَلْتُ مِنْهَا قِطْفًا أَخَذْتُهُ أَوْ قَالَ تَنَاوَلْتُ مِنْهَا قِطْفًا فَقَصُرَتْ يَدِي عَنْهُ وَعُرِضَتْ عَلَيَّ النَّارُ فَرَأَيْتُ فِيهَا امْرَأَةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ تُعَذَّبُ فِي هِرَّةٍ لَهَا رَبَطَتْهَا فَلَمْ تُطْعِمْهَا وَلَمْ تَدَعْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ وَرَأَيْتُ أَبَا ثُمَامَةَ عَمْرَو بْنَ مَالِكٍ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ وَإِنَّهُمْ كَانُوا يَقُولُونَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَخْسِفَانِ إِلَّا لِمَوْتِ عَظِيمٍ وَإِنَّهُمَا آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ يُرِيكُمُوهُمَا فَإِذَا خَسَفَا فَصَلُّوا حَتَّى تَنْجَلِيَ

2097-9/1- Bana Yakub b. İbrahim ed-Devrakî de tahdis etti, bize İsmail b. Umeyye, Hişam b. el-Destevâî'den şöyle dediğini rivayet etti: Bize Ebu'z-Zubeyr, Cabir b. Abdullah'dan şöyle dediğini tahdis etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken oldukça sıcak bir günde güneş tutuldu. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına namaz kıldırdı. Kıyamı öyle bir uzun tuttu ki, ashab (arasından) yere düşenler oldu. Sonra rükûa vadı, rükûu da uzun tuttu. Arkasından başını kaldırdı, bu kalkışını da uzun tuttu. Sonra tekrar rükûa vardı, uzunca rükû yaptı. Sonra rükûdan kalktı, uzun süre doğrulmuş kaldıktan sonra iki defa secde yaptı. Sonra ayağa kalktı ve öncekine yakın (rükû) yaptı. Böylelikle (iki rekat namazda) dört rükû ve dört secde olmuş oldu. Sonra şöyle buyurdu: *"İçine gireceğiniz her bir şey bana gösterildi. Bana cennet gösterildi, öyle ki eğer elimi uzatıp oradan bir salkım almak isteseydim onu alabilirdim* -ya da: oradan bir salkım almak istedim ama elim ona ulaşmadı, dedi- *Bana cehennem de gösterildi. Oradan İsrailoğullarından bir kadına bağlamış olduğu bir kedi sebebi ile azap olunduğunu gördüm. Ne kendisi ona yemek yedirmişti ne de yerin haşeratından yesin diye onu salıvermişti. Ayrıca Ebu Sumame Amr b. Malik'i cehennemde bağırsaklarını sürüklerken gördüm. Şüphesiz ki onlar, güneş ve ay ancak çok büyük kabul edilen bir kişinin ölümü dolayısı ile tutulur, derlerdi. Halbuki her ikisi de Allah'ın ayetlerinden size gösterdiği iki ayettir. Bu sebeble bunlar tutulacak olurlarsa tutulmaları geçinceye kadar namaz kılınız."*[650]

---

650 Ebu Davud, 1179 -muhtasar olarak-; Nesai, 1477 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2976

٢٠٩٨-.../٢- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ الصَّبَّاحِ عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ وَرَأَيْتُ فِي النَّارِ امْرَأَةً حِمْيَرِيَّةً سَوْدَاءَ طَوِيلَةً وَلَمْ يَقُلْ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ

2098-.../2- Bana Ebu Gassan el-Mismaî de tahdis etti, bize Abdulmelik b. es-Sabbah, Hişam'dan bu isnad ile aynısını rivayet etti, ancak o rivayetinde: *"Ayrıca cehennemde Himyer'li uzun boylu siyahi bir kadın da gördüm"* dedi, fakat *"İsrailoğullarından"* demedi.[651]

Şerh

Ebu'z-Zubeyr'in Cabir'den rivayetindeki: "Sonra uzunca rükû yaptı, sonra rükûdan kalktı, uzunca doğruldu, sonra iki secde yaptı" ifadenin zahiri onun sücuddan sonraki doğrulmayı uzattığı anlamını vermektedir. Halbuki diğer rivayetlerde bu sözkonusu edilmediği gibi Cabir'in Ebu'z-Zubeyr'den başka cihetten gelen rivayetinde de sözkonusu edilmemiştir. Kadı Iyaz ise ilim adamlarının sücuddan sonraki doğrulmayı uzatmayacağı üzerinde icma ettiklerini nakletmiş bulunmaktadır. Bu durumda bu rivayete iki şekilde cevap verilebilir: Birincisi, bu rivayet çoğunluğun rivayetine aykırı şaz bir rivayet olduğundan onunla amel edilmez, ikinci cevab ise burada uzatmaktan kasıt doğrulmayı kısa bir süre uzatmış olmasıdır. Rükûa yakın uzun bir süre kastedilmemiştir, şeklindedir.

"İçine gireceğiniz her şey bana gösterildi" içine gireceğiniz cennet, cehennem, kabir ve mahşer ve diğerleri bana gösterildi, demektir.

"Bana cennette gösterildi, bana cehennem de gösterildi." Kadı Iyaz dedi ki: İlim adamlarının dediklerine göre bu görmenin yüce Allah'ın, gözleri üzerindeki perdeyi kaldırması sureti ile cennet ve cehennemi gözle gerçekleşmiş olma ihtimali vardır. Tıpkı Mescid-i Aksa'yı anlattığı zaman mescidin ona gösterilmesi gibi. Bu durumda onun (Mescid-i Aksa hakkında söylediği) "şu duvarın eninde (gösterildi)" ifadesi, duvar tarafında veya yakınında demek olur. Ya da bu ifadeyi onu görüp müşahade etmenin yakınlığını temsilen anlatmak için kullanmıştır.

İlim adamlarının dediklerine göre, bu görmenin ilim anlamında bir görme ve orayı görmek sureti ile vahiy yolu ile bir arz etmek, onların durumlarının ona daha önce bilmediği bir şekilde etraflı olarak tanıtılması şeklinde de

651 2097 nolu hadisin kaynakları

olabilir. Böylelikle ona cennet ve cehennemin muazzam hallerinin bir kısmı öğretilerek bu yolla onlar hakkındaki ilmi artmış oldu. Ayrıca haşyeti, sakındırması ve sürekli onların hatırda tutulması da artmış oldu. Bundan böyle Allah Rasulü: *"Benim bildiğimi bilseydiniz çokça ağlar, az gülerdiniz"* buyurmuştur.

Kadı Iyaz dedi ki: Birinci açıklama daha uygun ve hadisin lafızlarına daha yatkındır. Çünkü hadiste elini salkıma uzatması ve ateşin alevinin kendisine isabet etmesi korkusu ile geri çekilmesi gibi gözle gördüğüne delil olan bir takım hususlar da sözkonusu edilmiştir.

"Bana cennet gösterildi, öyle ki ordan... onu alabilirdim" "Tenâvul" bir şeyi almak için eli uzatmak demektir. Kıtf ise, salkım anlamındadır.

Buradan anlaşıldığı üzere cennet ve cehennem yaratılmış olup günümüzde vardır. Cennette de çeşitli meyveler vardır. Bütün bunlar Mutezile'nin benimsediği kanaatin aksine hem mezheb alimlerimizin hem diğer ehli sünnet mezheblerinin kabul ettiği hususlardır.

"Orada bir kedisi sebebi ile azab edilen bir kadın gördüm..." "haşâş"kelimesi haşerat demektir. Küçük kuşlar anlamında olduğu da söylenmiştir. Kadı Iyaz'ın naklettiğine göre bu kelimenin hı harfi fethalı, kesreli ve ötreli olarak okunabilir. Bununla birlikte fethalı okuyuş daha meşhurdur.

Bu hadis ile ilgili olarak Kadı Iyaz dedi ki: Bu hadise göre küçük günahlar sebebi ile sorgulanmak sözkonusudur ama bundan dolayı bu kadının cehennem ateşi ile azap edildiği belirtilmemektedir. Bu kadının kafir olması ve bu yaptığı iş dolayısı ile de azabının daha da artırılmış olması ihtimali de vardır.

Evet, Kadı Iyaz'ın ifadeleri bunlardır ama doğru değildir. Aksine hadiste açıkça ifade edilen ve doğru olan, kadının bu kedi sebebi ile azaba uğratıldığı ve bunun büyük bir günah olduğudur. Çünkü kadın kediyi bağlamış ve kedi ölünceye kadar bunu ısrarla sürdürmüştür. Küçük günah üzerinde ısrarcı olmak ise onu -fıkıh kitaplarında ve başka eserlerde açıkça ifade edildiği gibi- büyük günah haline dönüştürür. Bununla birlikte hadis-i şerifte bu sözü edilen kadının kafir olmasını gerektiren bir ifade de yoktur.

٢٠٩٩-١٠/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ ح- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ قَالَ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ انْكَسَفَتْ الشَّمْسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ مَاتَ

إِبْرَاهِيمُ ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ النَّاسُ إِنَّمَا انْكَسَفَتْ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ فَصَلَّى بِالنَّاسِ سِتَّ رَكَعَاتٍ بِأَرْبَعِ سَجَدَاتٍ بَدَأَ فَكَبَّرَ ثُمَّ قَرَأَ فَأَطَالَ الْقِرَاءَةَ ثُمَّ رَكَعَ نَحْوًا مِمَّا قَامَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ الرُّكُوعِ فَقَرَأَ قِرَاءَةً دُونَ الْقِرَاءَةِ الْأُولَى ثُمَّ رَكَعَ نَحْوًا مِمَّا قَامَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ الرُّكُوعِ فَقَرَأَ قِرَاءَةً دُونَ الْقِرَاءَةِ الثَّانِيَةِ ثُمَّ رَكَعَ نَحْوًا مِمَّا قَامَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ الرُّكُوعِ ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ أَيْضًا ثَلَاثَ رَكَعَاتٍ لَيْسَ فِيهَا رَكْعَةٌ إِلَّا الَّتِي قَبْلَهَا أَطْوَلُ مِنْ الَّتِي بَعْدَهَا وَرُكُوعُهُ نَحْوًا مِنْ سُجُودِهِ ثُمَّ تَأَخَّرَ وَتَأَخَّرَتْ الصُّفُوفُ خَلْفَهُ حَتَّى انْتَهَيْنَا وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى انْتَهَى إِلَى النِّسَاءِ ثُمَّ تَقَدَّمَ وَتَقَدَّمَ النَّاسُ مَعَهُ حَتَّى قَامَ فِي مَقَامِهِ فَانْصَرَفَ حِينَ انْصَرَفَ وَقَدْ آضَتْ الشَّمْسُ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَإِنَّهُمَا لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ مِنْ النَّاسِ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِمَوْتِ بَشَرٍ فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَصَلُّوا حَتَّى تَنْجَلِيَ مَا مِنْ شَيْءٍ تُوعَدُونَهُ إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي صَلَاتِي هَذِهِ لَقَدْ جِيءَ بِالنَّارِ وَذَلِكُمْ حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَأَخَّرْتُ مَخَافَةَ أَنْ يُصِيبَنِي مِنْ لَفْحِهَا وَحَتَّى رَأَيْتُ فِيهَا صَاحِبَ الْمِحْجَنِ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ كَانَ يَسْرِقُ الْحَاجَّ بِمِحْجَنِهِ فَإِنْ فُطِنَ لَهُ قَالَ إِنَّمَا تَعَلَّقَ بِمِحْجَنِي وَإِنْ غُفِلَ عَنْهُ ذَهَبَ بِهِ وَحَتَّى رَأَيْتُ فِيهَا صَاحِبَةَ الْهِرَّةِ الَّتِي رَبَطَتْهَا فَلَمْ تُطْعِمْهَا وَلَمْ تَدَعْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا ثُمَّ جِيءَ بِالْجَنَّةِ وَذَلِكُمْ حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَقَدَّمْتُ حَتَّى قُمْتُ فِي مَقَامِي وَلَقَدْ مَدَدْتُ يَدِي وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَتَنَاوَلَ مِنْ ثَمَرِهَا لِتَنْظُرُوا إِلَيْهِ ثُمَّ بَدَا لِي أَنْ لَا أَفْعَلَ فَمَا مِنْ شَيْءٍ تُوعَدُونَهُ إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي صَلَاتِي هَذِهِ

2099-10/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti, (H.) Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis edep –ki her ikisinin lafızları da birbirine yakındır- dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize Abdulmelik, Ata'dan tahdis etti, o Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutulmuştu. İnsanlar: Güneş ancak İbrahim'in ölümünden dolayı tutuldu, dedi. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağa kalktı. İnsan-

lara dört secdeli, altı rükûlu (iki rekat) bir namaz kıldırdı. Önce tekbir alarak başladı. Sonra uzunca Kur'an okudu. Sonra ayakta durduğu süreye yakın rükû yaptı. Sonra rükûdan başını kaldırarak birinci kıraatten biraz daha kısa miktarda Kur'an okudu. Sonra ayakta duruşuna yakın bir süre rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırarak ikinci kıraatteki Kur'an okuyuşundan daha az miktarda Kur'an okudu. Sonra ayakta durduğu süreye yakın rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırdı. Arkasından secdeye vardı. İki secde yaptıktan sonra ayağa kalktı ve aynı şekilde üç defa rükû yaptı. Yaptığı bu rükûların her birisinin önce olanı ondan sonraki rükûdan daha uzundu. Rükûu da sücuduna yakın (bir süre) yapıyordu. Sonra o geri çekildi, arkasındaki saflar da geriledi. Öyle ki kadınların saflarının yanına kadar vardık -Ebu Bekir: o vardı, dedi- sonra o öne doğru ilerledi, cemaat de onunla birlikte ilerledi. Nihayet Allah Rasulü durduğu yere gelip durdu. Namazı bitirdiğinde ise güneş tutulmadan önceki halini almıştı.

Allah Rasulü şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Güneş de ay da ancak aziz ve celil Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Şüphesiz onlar insanlardan bir kimsenin ölümü dolayısı ile -Ebu Bekir beşerden (bir kimsenin) ölümü dolayısı ile, dedi- tutulmazlar. Bundan dolayı bu türden bir şey görecek olursanız tutulma bitinceye kadar namaz kılınız. Size vadolunmuş her ne varsa kesinlikle bu namazımda hepsini gördüm. Ateş getirildi. Bu sıcağı bana değer korkusu ile gerilediğimi gördüğünüz zaman oldu. O kadar ki ben orada o bastonlu kimsenin bağırsaklarını ateşte sürüklerken gördüm. Bu kişi bastonu ile hacılardan bir şeyler çalıyordu. Eğer çaldığı fark edilirse benim bastonuma asılmış derdi, eğer farkedilmez ise onu alır giderdi. Hatta orada bir kediyi bağlamış ve ona yemek vermemiş buna karşılık yerin haşeratından yesin diye de salmamış ve sonunda açlığından ölmüş kedinin sahibi kadını da gördüm. Sonra cennet getirildi, bu ise benim durduğum yere gelip dikilinceye kadar ileri geçtiğimi gördüğünüz zaman oldu. Andolsun ben onu görmeniz için mahsullerinden bir şeyler almak isteği ile elimi uzattım, sonra da bunu yapmamam gerektiğini hatırladım. Velhasıl size vadolunmuş her ne varsa kesinlikle onu bu namazımda gördüm."*[652]

Şerh

"Sonra geriledi, arkasındaki saflar da geriledi..." Bu hadisden anlaşıldığı üzere az iş (amel-i kalil) namazı bozmaz. Mezheb alimlerimiz az işi arka arkaya atılan üç adımdan daha az olarak tesbit etmiş ve arka arkaya atılan üç adım namazı bozar demişlerdir. Bu hadisi de atılan adımların arka arkaya

652 Ebu Davud, 1178; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2438

değil dağınık olarak atıldığı şekilde yorumlamışlardır. Bunun iki adım atmış diye tevil etmek doğru olamaz çünkü: "Kadınların safına kadar geldik" sözü buna aykırıdır.

Yine bu hadisde kadınların küsûf namazı kılmalarının müstehap olduğu ve kadınların erkeklerin saflarının arkasında saf tutacakları hükmü de anlaşılmaktadır.

"Tutulmadan önceki halini almıştı." Buradaki fiilin hemzesi medlidir. Diyarımızdaki bütün raviler bunu böylece zaptettiği gibi Kadı Iyaz da buna bu şekilde işaret etmiştir. İlim adamlarının dediklerine göre bu da tutulmadan önceki haline dönünceye kadar demektir. Fiil "âda-yeîdu"dan gelmektedir. Bu da döndü, döner anlamındadır. (de, dahi anlamında kullanılan) "eydan" da buradan gelmektedir. Bu da bu fiilden bir mastar (meful-i mutlak)dır.

"Alevinin sıcağı bana isabet eder korkusu ile" alevinin sıcağı bana çarpar korkusu ile demektir.

Yüce Allah'ın: *"Ateşin alevi onların yüzlerini yalar"* (Müminun, 104) buyruğu buradan gelmektedir. Alevi(nin) sıcağı yüzlerine çarpar demektir. İlim adamlarının dediklerine göre "nehf" (ayette geçen) "lehf: yalar"dan daha aşağı bir mertebededir. Yüce Allah: *"Eğer rabbinin azabından onlara azıcık bir şey (nefha) dokunacak olursa"* (Enbiya, 46) buyurmaktadır ki, en az miktardaki bir şey demektir. Bu açıklamaları Herevî ve başkaları yapmıştır.

"Ben orada bastonlu kimseyi de gördüm," Mihcen (baston), ucu bükülü asaya denilir.

٢١٠٠-١١/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ خَسَفَتْ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَدَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ وَهِيَ تُصَلِّي فَقُلْتُ مَا شَأْنُ النَّاسِ يُصَلُّونَ فَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا إِلَى السَّمَاءِ فَقُلْتُ آيَةٌ قَالَتْ نَعَمْ فَأَطَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْقِيَامَ جِدًّا حَتَّى تَجَلَّانِي الْغَشْيُ فَأَخَذْتُ قِرْبَةً مِنْ مَاءٍ إِلَى جَنْبِي فَجَعَلْتُ أَصُبُّ عَلَى رَأْسِي أَوْ عَلَى وَجْهِي مِنْ الْمَاءِ قَالَتْ فَانْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ تَجَلَّتْ الشَّمْسُ فَخَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ مَا مِنْ شَيْءٍ لَمْ أَكُنْ رَأَيْتُهُ إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي مَقَامِي هَذَا حَتَّى الْجَنَّةَ وَالنَّارَ وَإِنَّهُ قَدْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّكُمْ تُفْتَنُونَ فِي الْقُبُورِ قَرِيبًا أَوْ مِثْلَ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ لَا أَدْرِي أَيَّ ذَلِكَ قَالَتْ أَسْمَاءُ فَيُؤْتَى أَحَدُكُمْ فَيُقَالُ

مَا عِلْمُكَ بِهَذَا الرَّجُلِ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ أَوْ الْمُوقِنُ لَا أَدْرِي أَيَّ ذَلِكَ قَالَتْ أَسْمَاءُ فَيَقُولُ هُوَ مُحَمَّدٌ هُوَ رَسُولُ اللهِ جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى فَأَجَبْنَا وَأَطَعْنَا ثَلَاثَ مِرَارٍ فَيُقَالُ لَهُ نَمْ قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ إِنَّكَ لَتُؤْمِنُ بِهِ فَنَمْ صَالِحًا وَأَمَّا الْمُنَافِقُ أَوْ الْمُرْتَابُ لَا أَدْرِي أَيَّ ذَلِكَ قَالَتْ أَسْمَاءُ فَيَقُولُ لَا أَدْرِي سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُ

2100-11/4- Bize Muhammed b. el-Alâ el-Hemdani tahdis etti, bize İbn Numeyr tahdis etti, bize Hişam, Fatıma'dan tahdis etti, o Esma'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken güneş tutuldu. Aişe'nin yanına girdiğimde o da namaz kılıyordu. Ben: İnsanlara ne oluyor ki namaz kılıyorlar, dediğimde o başı ile semaya işaret etti. Ben: Bir ayet mi dedim, o, evet dedi.

Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıyamı gerçekten uzattı, öyle ki bayılacak gibi oldum. Yanıma bir su kırbası aldım, başıma ya da yüzüme su dökmeye başladım. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı bitirdiğinde güneş de açılmıştı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara bir hutbe verdi. Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurdu: *"İmdi! Daha önce görmemiş olduğum her ne var ise -Cennete, Cehenneme varıncaya kadar- şüphesiz şu durduğum yerde onu gördüm ve gerçekten bana sizin kabirlerde Mesih Deccal'in fitnesine yakın yahut onun gibi -Esma'nın bunlardan hangisini söylediğini bilmiyorum- fitneye maruz bırakılacağınız (sorgulanacağınız) vahyolundu. Sizden birisi getirilecek ve: Bu adam hakkında ne biliyorsun, denilecek. Mümin ya da kesin inanan kimse -Esma'nın bunların hangisini söylediğini bilmiyorum- o Muhammed'dir, o Allah'ın rasulüdür, o bize apaçık delilleri ve hidayeti getirdi. Biz de onun çağrısını kabul ettik ve itaat ettik, diyecek ve bu sözlerini üç defa tekrar edecektir. Bunun üzerine kendisine: Uyu, biz zaten senin kesinlikle ona inanan birisi olduğunu biliyorduk. Salih bir kişi olarak uyu, denilecek. Münafık ya da şüphe ve tereddütte olan kimse -Esma'nın hangisini söylediğini bilemiyorum- ise, bilmiyorum, insanların bir şeyler söylediğini işittim, ben de söyledim, diyecektir."*[653]

٢١٠١-١٢/٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ أَتَيْتُ عَائِشَةَ فَإِذَا النَّاسُ قِيَامٌ وَإِذَا هِيَ تُصَلِّي فَقُلْتُ مَا شَأْنُ النَّاسِ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ

653 Buhari, 86, 184, 922, 1235 -muhtasar olarak-, 7287, 1053; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15750

2101-12/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Usame, Hişam b. Urve'den tahdis etti, o Fatıma'dan, o Esma'dan şöyle dediğini rivayet etti: Aişe'nin yanına gitmiştim. İnsanların ayakta (namaz kılmakta) olduklarını gördüm. Kendisi de namaz kılıyordu. İnsanlara ne oluyor, dedim deyip İbn Numeyr'in Hişam'dan diye rivayet ettiği şekle yakın rivayet etti.[654]

Şerh

"Başı ile semayı işaret etti" buradan namaz kılarken konuşulmayacağı, işarette bulunmanın caiz olduğu ve bir ihtiyaç sebebi ile olması halinde mekruh olmadığı hükmü ortaya çıkmaktadır.

"Bayılacak gibi oldum" ğayn harfi fethalı, şin sakin "ğaşy" aynı zamanda "ğişiyy" diye de rivayet edilmiş olup her ikiside "gaşavet: kendinden geçmek, kendini kaybetmek, bayılmak" anlamındadır. Bu da bilinen bir haldir. Uzun süre sıcakta kalmaktan ve daha başka hallerde görülür. Bundan dolayı üzerine su dökmeye başlamıştır. Buradan bu halin aklı başında olduğu sürece abdesti bozmadığı hükmü anlaşılmaktadır.

"Yanıma bir su kırbası aldım... su dökmeye başladım." Bu onun ardı arkasına bu fiili çok işlemediği şeklinde yorumlanır. Çünkü işlenen fiiller ardı arkasına çoğalacak olursa namazı bozar.

"Bu adam hakkında ne biliyorsun..." bu soruyu ona sorgu melekleri soracak ve bu adam hakkında ne biliyorsun diyecekler, "Allah'ın Rasulü" demeyeceklerdir. Böylelikle onu sınamak isteyecekler ve bu kişinin kendilerinden Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ne kadar mükerrem kılındığını, mertebesinin yüksekliğini öğrenmesin diye bilmeyeceği müphem bir isimle soruyu soracaklardır. Çünkü "Allah'ın Rasulü" diyecek olurlarsa sorulan kişi de inanarak değil de meleklerin söylediklerini taklit ederek onu tazim etmeye kalkışacaktır. Bu sebeble mümin bir kimse o Allah'ın Rasulü diyecek, münafık kişi ise, bilmiyorum diyecektir. Çünkü *"Allah iman edenlere dünya hayatında da ahirette de sağlam söz ile sebat verecektir"* (İbrahim, 27)

٢١٠٢-١٣/٦- أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ قَالَ لَا تَقُلْ كَسَفَتِ الشَّمْسُ وَلَكِنْ قُلْ خَسَفَتِ الشَّمْسُ

654 2100 nolu hadisin kaynakları

2102-13/6- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne, ez-Zühri'den haber verdi, o Urve'den şöyle dediğini nakletti: Güneş hakkında küsûf oldu deme, bunun yerine güneş husûf oldu, de.[655]

Şerh

"Güneş küsuf oldu deme..." Bu ona ait bir görüş olup bu görüşünde yalnız kalmıştır. Meşhur ise bizim babın baş taraflarındaki açıklamalarımızdır.

٢١٠٣-١٤/٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ - حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ- حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ حَدَّثَنِي مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أُمِّهِ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَنَّهَا قَالَتْ فَزِعَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمًا قَالَتْ تَعْنِي يَوْمَ كَسَفَتِ الشَّمْسُ فَأَخَذَ دِرْعًا حَتَّى أُدْرِكَ بِرِدَائِهِ فَقَامَ لِلنَّاسِ قِيَامًا طَوِيلًا لَوْ أَنَّ إِنْسَانًا أَتَى لَمْ يَشْعُرْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَكَعَ مَا حَدَّثَ أَنَّهُ رَكَعَ مِنْ طُولِ الْقِيَامِ

2103-14/7- Bize Yahya b. Habib el-Hârisî tahdis etti, bize Halid b. el-Hâris tahdis etti, bize İbn Cureyc tahdis etti, bana Mansur b. Abdurrahman annesi Şeybe kızı Safiye'den tahdis etti, o Ebu Bekir kızı Esma'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir gün Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) telaşlanıverdi –Safiyye, güneşin tutulduğu günü kastediyor, dedi- önce üzerine bir gömlek alarak çıktı, sonra ona ridasını yetiştirdiler. Cemaate uzun bir kıyam ile namaz kıldırdı. Eğer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in rükû yapmış olduğunu bilmeyen bir kimse (dışarıdan) gelmiş olsaydı yaptığı uzun kıyamından dolayı onun rükûa varmış olduğunu zannetmezdi.[656]

Şerh

"Telaşlandı." Kadı Iyaz dedi ki: Bunun korkunun kendisi olan telaşlanmak anlamında olma ihtimali vardır. Nitekim diğer rivayette "kıyamet kopacağından korktu" denilmektedir. Bunun bir işe yetişmek için acele etmek anlamındaki telaş olma ihtimali de vardır.

"Bir gömlek aldı, sonra ona ridası yetiştirildi." Yani aşırı hızlı hareket etmesi ve bu işe gereğince ihtimam göstermesi dolayısı ile kendi ridasını almak isterken yanılarak aile halkından birisinin gömleğini almış oldu. Kalbi güneş tutulması ile meşgul olduğundan dolayı da bunun farkına varmadı. Aile halkı onun ridasını bıraktığını öğrenince bir kişi ona ridasını yetiştirdi.

655 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 19017
656 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15741

٢١٠٤-١٥/٨- وَحَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى الْأُمَوِيُّ حَدَّثَنِي أَبِي- حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَقَالَ قِيَامًا طَوِيلًا يَقُومُ ثُمَّ يَرْكَعُ وَزَادَ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى الْمَرْأَةِ أَسَنَّ مِنِّي وَإِلَى الْأُخْرَى هِيَ أَسْقَمُ مِنِّي

2104-15/8- Bana Said b. Yahya el-Umevî de tahdis etti, bana babam tahdis etti, bize İbn Cureyc bu isnad ile aynısını rivayet etti ve şöyle dedi: Uzunca bir kıyam yaptı. Kıyamdan sonra rükû yapıyordu. Şunları da ekledi: Ben de, bir benden daha yaşlı bir kadın, diğeri benden daha ağır hasta olan bir kadına bakmaya koyuldum.[657]

٢١٠٥-١٦/٩- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ- حَدَّثَنَا حَبَّانُ- حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ- حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنْ أُمِّهِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ كَسَفَتْ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ فَفَزِعَ فَأَخْطَأَ بِدِرْعٍ حَتَّى أُدْرِكَ بِرِدَائِهِ بَعْدَ ذَلِكَ قَالَتْ فَقَضَيْتُ حَاجَتِي ثُمَّ جِئْتُ وَدَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا فَقُمْتُ مَعَهُ فَأَطَالَ الْقِيَامَ حَتَّى رَأَيْتُنِي أُرِيدُ أَنْ أَجْلِسَ ثُمَّ أَلْتَفِتُ إِلَى الْمَرْأَةِ الضَّعِيفَةِ فَأَقُولُ هَذِهِ أَضْعَفُ مِنِّي فَأَقُومُ فَرَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَأَطَالَ الْقِيَامَ حَتَّى لَوْ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ خُيِّلَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَمْ يَرْكَعْ

2105/16-9- Bana Ahmed b. Said ed-Dârimî de tahdis etti, bize Habbân tahdis etti, bize Vuheyb tahdis etti, bize Mansur annesinden tahdis etti, o Ebu Bekir'in kızı Esma'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde güneş tutuldu. O da telaşlanıverdi, yanlışlıkla bir (hanımına ait) gömleği aldı. Nihayet bundan sonra kendi ridası ona ulaştırıldı. (Esma) dedi ki: İşimi gördükten sonra gelip mescide girdim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kıyamda görünce ben de onunla birlikte kıyama durdum. Kıyamı o kadar uzattı ki oturmak istediğimi anladım. Sonra baktığımda bir tarafta güçsüz zayıf bir kadın görünce, bu benden daha güçsüz diyor ve ayakta kalmaya devam ediyordum. Sonra rükûa vardı ve rükûu oldukça uzattı. Arkasından başını kaldırdı kıyamı da uzun tuttu. Hatta bir adam (dışarıdan) gelmiş olsaydı o hiç rükûa varmamış diye bir kanaate varırdı.[658]

657 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15741
658 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15741

٢١٠٦-١٧/١٠- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ انْكَسَفَتْ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ مَعَهُ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا قَدْرَ نَحْوِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ قَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ انْصَرَفَ وَقَدْ انْجَلَتْ الشَّمْسُ فَقَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْنَاكَ تَنَاوَلْتَ شَيْئًا فِي مَقَامِكَ هَذَا ثُمَّ رَأَيْنَاكَ كَفَفْتَ فَقَالَ إِنِّي رَأَيْتُ الْجَنَّةَ فَتَنَاوَلْتُ مِنْهَا عُنْقُودًا وَلَوْ أَخَذْتُهُ لَأَكَلْتُمْ مِنْهُ مَا بَقِيَتْ الدُّنْيَا وَرَأَيْتُ النَّارَ فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ مَنْظَرًا قَطُّ وَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ قَالُوا بِمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ بِكُفْرِهِنَّ قِيلَ أَيَكْفُرْنَ بِاللَّهِ قَالَ بِكُفْرِ الْعَشِيرِ وَبِكُفْرِ الْإِحْسَانِ لَوْ أَحْسَنْتَ إِلَى إِحْدَاهُنَّ الدَّهْرَ ثُمَّ رَأَتْ مِنْكَ شَيْئًا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ مِنْكَ خَيْرًا قَطُّ

2106-17/10- Bize Suveyd b. Said tahdis etti, bize Hafs b. Meysere tahdis etti, bana Zeyd b. Eslem, Ata b. Yesar'dan tahdis etti, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken güneş tutuldu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve onunla birlikte insanlar namaz kıldı. Allah Rasulü, Bakara Suresi'ne yakın bir miktar uzunca kıyamda durdu. Sonra uzunca bir rükû yaptı, sonra rükûdan kalkıp yine uzunca ayakta durdu. Ama bu ayakta duruşun süresi birincisine göre biraz daha azdı. Sonra uzunca bir rükû yaptı, bu rükû da süre itibari ile birinci rükûdan daha azdı. Sonra secdeye vardı, sonra yine uzunca bir kıyam yaptı. Bu da süre itibari ile birinci kıyamdan daha azdı. Sonra uzun bir rükû yaptı. Bu da süre itibari ile birinci rükûdan daha azdı. Sonra başını rükûdan kaldırıp uzunca bir kıyam yaptı. Bu da süre itibari ile birinci kıyamdan daha kısa idi. Sonra uzunca bir rükû yaptı. Bu da süre itibari ile birinci rükûdan daha kısa süreli idi. Sonra secde yaptı, sonra da namazı bitirdi. Güneş tutulması da bitmiş bulunuyordu.

Arkasından: *"Muhakkak güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Herhangi bir kimsenin ölümü ya da hayatı sebebi ile tutulmazlar. Böyle bir hali gördüğünüz taktirde Allah'ı zikrediniz"* buyurdu.

Ashab: Ey Allah'ın Rasulü! Şu bulunduğun yerde elini bir şeye uzattığını gördük, sonra da senin bundan vazgeçtiğini gördük, dediler.

Allah Rasulü: *"Gerçek şu ki ben cenneti gördüm. Oradan bir salkım almak üzere elimi uzattım. Onu almış olsaydım dünya kaldığı sürece ondan yiyecektiniz. Cehennemi de gördüm. Kesinlikle bugün gördüğüm manzara gibisini görmedim. Üstelik oranın ahalisinin çoğunluğunun kadınlar olduğunu da gördüm"* buyurdu.

Ashab: Hangi sebeble ey Allah'ın rasulü? dediler. O: *"İnkarları sebebi ile"* buyurdu. Onlar Allah'ı inkar mı ediyorlar? diye soruldu. O: *"Kocalarına karşı nankörlük etmeleri, iyiliklere karşı nankörlük etmeleri sebebi ile. Eğer onlardan birisine zaman durdukça iyilik yapsan sonra da senden bir şey görse senden hiçbir hayır görmedim ki, der"* buyurdu.[659]

٢١٠٧-.../٢- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ يَعْنِي ابْنَ عِيسَى أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ ثُمَّ رَأَيْنَاكَ تَكَعْكَعْتَ

2107-.../2- Bunu bize Hammed b. Râfi' de tahdis etti, bize İshak -yani b. İsa- tahdis etti, bize Malik, Zeyd b. Eslem'den bu isnad ile aynısını rivayet etti. Ancak o: "Sonra senin durup geri çekildiğini gördük" dedi.[660]

Şerh

(2106) Birinci rivayette İbn Abbas'ın naklettiği hadiste "Bakara suresine yakın miktarda uzunca kıyamda durdu" ibaresinde "yakın miktarda" anlamındaki ifade bütün nüshalarda "kadre nahvi" şeklindedir. Doğru bir ifadedir. İki lafızdan birisini kullansaydı o da doğru olurdu.

"İnkarları sebebi ile, buyurdu. Allah'ı mı inkar ediyorlar, denildi o: Kocaya karşı nankörlük ederler, iyiliklere karşı nankörlük ederler, buyurdu." Burada nankörlük anlamındaki lafzı kef ötreli, fe harfi sakin "küfr" diye zaptettik. Buradan haklara karşı nankörlük etmek anlamında -böyle bir kişi bizzat yüce

659 Buhari, 1052, 5197, 29, 431, 748, 3202; Ebu Davud, 1189 -muhtasar olarak-: Nesai, 1492; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5977

660 2106 nolu hadisin kaynakları

Allah'ı inkar eden bir kafir olmasa dahi- "küfr"ün kullanılmasının caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

Bu lafza dair açıklamalar daha önce defalarca geçmiş bulunmaktadır.

Aşîr de kişi ile işrette bulunan, oturup kalkan kimse demektir. Koca ve başkaları buna örnektir.

Bu hadiste ayrıca hak sahiplerinin haklarına karşı nankörlük etmek yerilmektedir.

(2107) "Durup geri çekildiğini" durduğunu ve elini çektiğini gördük, demektir. Herevî ve başkaları "teka'ke'a ve tekâ'â" diye kullanılır. Vekea fiili bir şeyden çekinip korkmak anlamındadır.

٤/١٩٧- بَاب ذِكْرِ مَنْ قَالَ إِنَّهُ رَكَعَ ثَمَانِ رَكَعَاتٍ فِي أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ

4/197 (PEYGAMBER EFENDİMİZ KÜSUF NAMAZINDA:) "SEKİZ RÜKÛ VE DÖRT SECDE YAPTI" DİYEN KİMSELER BABI

٢١٠٨-١٨/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ حَبِيبٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ حِينَ كَسَفَتْ الشَّمْسُ ثَمَانَ رَكَعَاتٍ فِي أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ وَعَنْ عَلِيٍّ مِثْلُ ذَلِكَ

2108-18/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize İsmail b. Uyeyne Süfyan'dan tahdis etti, o Habib'den, o Tavus'dan, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş tutulduğu zaman sekiz rükû ve dört secde yaptı.

Ali'den de bunun aynısı rivayet edilmiştir.[661]

٢١٠٩-٢/١٩- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ كِلَاهُمَا عَنْ يَحْيَى الْقَطَّانِ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ قَالَ- حَدَّثَنَا حَبِيبٌ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ صَلَّى فِي كُسُوفٍ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ سَجَدَ قَالَ وَالْأُخْرَى مِثْلُهَا

661 Ebu Davud, 1183 -bu manada-; Tirmizi, 560; Nesai, 1466, 1467 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5697

2109-19/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Ebu Bekr b. Hallâd tahdis etti, ikisi Yahya el-Kattan'dan rivayet etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Yahya Süfyan'dan şöyle dediğini tahdis etti. Bize Habib, Tavus'dan, o İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir küsuf namazı kıldı. Kur'an okuduktan sonra rükûa vardı, sonra Kur'an okudu arkasından rükûa vardı, sonra yine Kur'an okudu arkasından rükûa vardı, sonra Kur'an okudu, sonra rükûa vardı, sonra secde yaptı.

Diğerini de aynı şekilde kıldı, dedi.[662]

Şerh

(2108) "Sekiz rükû dört secde yaptı" yani her bir rekatta dörder defa rükû olmak üzere sekiz defa rükû yaptı ve her bir rekatta da iki secde yaptı. Bunu bu Kitapta bundan sonraki rivayette açıkça ifade etmiş bulunmaktadır.

٥/١٩٨- بَاب ذِكْرِ النِّدَاءِ بِصَلَاةِ الْكُسُوفِ الصَّلَاةَ جَامِعَةً

5/198- KÜSUF NAMAZI İÇİN: "ES-SALÂTE CÂMİATEN: HEP BERABER NAMAZA" DİYE SESLENMEYE DAİR BİR BAB

٢١١٠-١/٢٠- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَهُوَ شَيْبَانُ النَّحْوِيُّ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ح- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ- حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلَّامٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ خَبَرِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّهُ قَالَ لَمَّا انْكَسَفَتْ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نُودِيَ بِ الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَرَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَكْعَتَيْنِ فِي سَجْدَةٍ ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ فِي سَجْدَةٍ ثُمَّ جُلِّيَ عَنْ الشَّمْسِ فَقَالَتْ عَائِشَةُ مَا رَكَعْتُ رُكُوعًا قَطُّ وَلَا سَجَدْتُ سُجُودًا قَطُّ كَانَ أَطْوَلَ مِنْهُ

2110-20/1- Bana Muhammed b. Râfi' tahdis etti, bize Ebu'n-Nadr tahdis etti, bize Ebu Muaviye -ki Şeyban en Nahvi'dir- Yahya'dan tahdis etti, o Ebu Seleme'den, o Abdullah b. Amr b. Âs'dan rivayet etti. (H.) Bize Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî de tahdis etti. Bize Yahya b. Hassan rivayet

662 2108 nolu hadisin kaynakları

etti, bize Muaviye b. Sellam Yahya b. Ebu Kesir'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Ebu Seleme b. Abdurrahman, Abdullah b. Amr b. el-As'ın haberi hakkında haber vererek şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında güneş tutulduğunda "es-salâte camiaten: hep birlikte namaza gelin" diye seslenildi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki rükû bir secde yaptı sonra ayağa kalkıp yine iki rükû bir secde yaptı sonra güneşin tutulması geçti. Aişe: Ben hiçbir zaman ne bundan uzun bir rükû yaptım ne de bundan uzun bir secde yaptım, dedi.[663]

Şerh

İbn Amr'ın rivayet ettiği hadiste: "İki rükû ve bir secde yaptı" bir rekatta iki rükû yaptı, demektir; secdeden kasıt ise rekattır. Daha önce bir rekatı anlatmak için secde lafzının kullanıldığına dair çok sayıda hadis-i şerif geçmiş bulunmaktadır.

"Hiçbir zaman ne bundan uzun bir rükû yaptım ne de bundan uzun secde yaptım." İleride gelecek (2114) Ebu Musa el-Eş'ari'nin rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: "Kalkıp namaza durdu. En uzun kıyamı, en uzun rükûu ve en uzun sücudu yaparak namaz kıldı. Böylesini hiçbir namazda yaptığını da görmedim." Bu iki hadiste tercih edilen kanaatin lehine delil vardır. O da küsuf namazında secdenin uzatılmasının müstehap olduğudur.

Rivayetlerin birçoğunda secdenin uzun tutulduğunun sözkonusu edilmemesinin bir zararı yoktur. Çünkü sika bir ravi tarafından yapılan ziyade kabul edilir. Bununla birlikte sücudun uzun tutulması ashabı kiramdan bir topluluğun naklettiği bir çok rivayette de sabittir. Müslim ise bu hususu Aişe ve Ebu Musa'nın rivayetleri ile zikretmiş bulunmaktadır. Buhari ise bunu başka bir topluluktan Ebu Davud da başkalarının yolundan rivayet etmiş bulunmaktadır. Böylelikle bunun rivayet yolları çoğalmış, birbirini de güçlendirmiş olmaktadır. O halde bunun gereğince amel etmek muayyen olarak sabit olmaktadır.

٢١١١-٢١/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِمَا عِبَادَهُ وَإِنَّهُمَا لاَ يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهَا شَيْئًا فَصَلُّوا وَادْعُوا اللَّهَ حَتَّى يُكْشَفَ مَا بِكُمْ ».

663 Buhari, 1051, 1045; Nesai, 1478; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8963

2111-21/2- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti. Bize Huşeym, İsmail'den haber verdi. O, Kays b. Ebu Hâzim'den, o Ebu Mesud el-Ensarî'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz güneş ve ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Allah onlarla kullarını korkutuyor. Şüphesiz onlar, insanlardan herhangi birisinin ölümü dolayısı ile tutulmazlar. Bu sebeple onlarda herhangi bir şey görecek olursanız namaz kılın ve içinde bulunduğunuz hal açılıncaya kadar Allah'a dua edin.*"[664]

٢١١٢-٢٢/٣- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ وَيَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ إِسْمَعِيلَ عَنْ قَيْسٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيْسَ يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ وَلَكِنَّهُمَا آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَقُومُوا فَصَلُّوا

2112-22/3- Bize Ubeydullah b. Muâz el-Anberî ve Yahya b. Habib de tahdis edip dedi ki: Bize Mu'temir, İsmail'den tahdis etti, o Kays'dan, o Ebu Mesud'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz güneş ve ay insanlardan herhangi birisinin ölümü dolayısı ile tutulmazlar. Ama her ikisi de Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunu (tutulmalarını) görecek olursanız kalkın, namaz kılın.*"[665]

٢١١٣-٢٣/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَأَبُو أُسَامَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ ح- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ وَوَكِيعٌ ح- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ وَمَرْوَانُ كُلُّهُمْ عَنْ إِسْمَعِيلَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي حَدِيثِ سُفْيَانَ وَوَكِيعٍ انْكَسَفَتْ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ فَقَالَ النَّاسُ انْكَسَفَتْ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ

2113-23/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki', Ebu Usame ve İbn Numeyr tahdis etti (H.) Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Cerir ve Veki' haber verdi. (H.) Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Süfyan ve Mervan tahdis etti, hepsi İsmail'den bu isnad ile rivayet etti. Süfyan ile Veki'in hadislerinde şöyle denilmektedir: İbrahim'in vefat ettiği gün güneş tutuldu. Bunun üzerine insanlar: İbrahim'in ölümü sebebi ile güneş tutuldu, dediler.[666]

664 Buhari, 1041, 1057, 3204 ; Nesai, 1461; İbn Mace, 1261; Tuhfetu'l-Eşrâf,10003

665 2111 nolu hadisin kaynakları

666 2111 nolu hadisin kaynakları

٢١١٤-٢٤/٥- حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْأَشْعَرِيُّ عَبْدُ اللهِ بْنُ بَرَّادٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ خَسَفَتْ الشَّمْسُ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَامَ فَزِعًا يَخْشَى أَنْ تَكُونَ السَّاعَةُ حَتَّى أَتَى الْمَسْجِدَ فَقَامَ يُصَلِّي بِأَطْوَلِ قِيَامٍ وَرُكُوعٍ وَسُجُودٍ مَا رَأَيْتُهُ يَفْعَلُهُ فِي صَلَاةٍ قَطُّ ثُمَّ قَالَ إِنَّ هَذِهِ الْآيَاتِ الَّتِي يُرْسِلُ اللهُ لَا تَكُونُ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنَّ اللهَ يُرْسِلُهَا يُخَوِّفُ بِهَا عِبَادَهُ فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهَا شَيْئًا فَافْزَعُوا إِلَى ذِكْرِهِ وَدُعَائِهِ وَاسْتِغْفَارِهِ وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ الْعَلَاءِ كَسَفَتْ الشَّمْسُ وَقَالَ يُخَوِّفُ عِبَادَهُ

2114-24/5- Bize Ebu Âmir el-Eşari, Abdullah b. Berrâd ve Muhammed b. el-Alâ tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Usame, Bureyd'den tahdis etti, o Ebu Burde'den, o Ebu Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında güneş tutuldu. Kıyamet kopacak korkusu ile telaşla derhal yerinden kalktı ve mescide gitti. Kalkıp namaza durdu. En uzun kıyam, rükû ve sücudu yaparak namaz kıldı. Böylesini başka hiçbir namazda yaptığını görmedim. Sonra da şöyle buyurdu: *"Allah'ın gönderdiği bu ayetler hiç şüphesiz herhangi bir kimsenin ölümü ya da hayatı dolayısı ile olmazlar. Ama Allah bunları kulları kendileri ile korkutmak üzere gönderir. Bu ayetlerden herhangi birisini görecek olursanız derhal onu zikretmeye, ona dua edip ondan mağfiret dilemeye koşunuz."*

İbnu'l-Alâ'nın rivayetinde (hasafeti'ş-şemsu yerine, aynı anlamda:) kesefeti'ş- şemsu şeklindedir. Ayrıca o ("kendileri" ile anlamındaki "bihâ" lafzını kulanmadan) "kullarını korkutur" demiştir.[667]

Şerh

(2114) "Kıyamet kopacak korkusu ile derhal telaşla yerinden kalktı" kıyametin mutlaka kıyamet öncesinde gerçekleşmesi gereken bir takım alametlerinin bulunması ve henüz bunların meydana gelmemiş olması itibari ile bu ifadelerin açıklanması zor görülebilir. Güneşin battığı yerden doğması, Dâbbe'nin, ateşin, Deccâl'in çıkması, Türklerle savaşılması ve buna benzer kıyametten önce mutlaka meydana gelmesi gereken Şam'ın, Irak'ın, Mısır'ın ve başka yerlerin fethedilmesi, Kisra'nın hazinelerinin yüce Allah yolunda infak edilmesi, Haricilerle savaşılması ve buna benzer sahih hadislerde meşhur olan çeşitli hususların henüz meydana gelmemiş olması buna örnektir.

667 Buhari, 1059; Nesai, 1502; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9045

Buna çeşitli şekillerde cevap verilebilir. Bu cevaplardan birisi şudur: Bu güneş tutulmasının Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu hususların bildirilmesinden önce meydana gelmiş olma ihtimali vardır.

İkincisi, Allah Rasulü bu tutulmanın kıyametten önce gerçekleşecek bir takım alametlerden birisi olduğundan korkmuş olabilir.

Üçüncüsü, hadisi rivayet eden Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu halin kıyametin kopması olacağından korkmuş olacağını sanmış olabilir. Onun böyle bir kanaate kapılması ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gerçekten böyle bir şeyden korkmuş olmasını gerektirmez. Aksine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece namaz ve buna benzer küsuf ile alakalı diğer işleri yapmak üzere çıkmakta acele etmiştir. Bir tür ceza olacağından korkmuş olması da mümkündür. Nitekim şiddetli rüzgar estiği zaman hoşlanmadığı yüzünden anlaşılır ve bunun bir azap olacağından korkardı. İstiska kitabının sonlarında geçtiği gibi. Ravi bundan farklı bir kanaate kapılmış olabilir. Ama onun bu zannına itibar edilmez.

٢١١٥-٢٥/٦- وَحَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ- حَدَّثَنَا الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ حَيَّانَ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا أَرْمِي بِأَسْهُمِي فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِذْ انْكَسَفَتْ الشَّمْسُ فَنَبَذْتُهُنَّ وَقُلْتُ لَأَنْظُرَنَّ إِلَى مَا يَحْدُثُ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ فِي انْكِسَافِ الشَّمْسِ الْيَوْمَ فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ يَدْعُو وَيُكَبِّرُ وَيَحْمَدُ وَيُهَلِّلُ حَتَّى جُلِّيَ عَنْ الشَّمْسِ فَقَرَأَ سُورَتَيْنِ وَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ

2115-25/6- Bana Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî de tahdis etti, bize Bişr b. el-Mufaddal tahdis etti, bize el-Cureyrî, Ebu'l-Alâ Hayyân b. Umeyr'den tahdis etti, o Abdurrahman b. Semura'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken oklarımla atış yaptığım bir sırada güneş tutuldu. Derhal onları bir kenara bıraktım ve: Bugün güneş tutulması sebebi ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için yeni neler olacağına mutlaka bakmalıyım, dedim ve onun yanına vardım. Ellerini kaldırmış dua ediyor, tekbir getiriyor, elhamdulillah ve lâ ilahe illallah, diyordu. Güneş açılıncaya kadar (bu hali devam etti), iki sure okuyup iki rekat namaz kıldı.[668]

668 Ebu Davud, 1195; Nesai, 1459; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9696

٢١١٦-٢٦/٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ حَيَّانَ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ كُنْتُ أَرْتَمِي بِأَسْهُمٍ لِي بِالْمَدِينَةِ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِذْ كَسَفَتْ الشَّمْسُ فَنَبَذْتُهَا فَقُلْتُ وَاللهِ لَأَنْظُرَنَّ إِلَى مَا حَدَثَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ قَالَ فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ قَائِمٌ فِي الصَّلَاةِ رَافِعٌ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يُسَبِّحُ وَيَحْمَدُ وَيُهَلِّلُ وَيُكَبِّرُ وَيَدْعُو حَتَّى حُسِرَ عَنْهَا قَالَ فَلَمَّا حُسِرَ عَنْهَا قَرَأَ سُورَتَيْنِ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ

2116-26/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdu'l-A'lâ b. Abdu'l-A'lâ, el-Cureyrî'den tahdis etti, o Hayyân b. Umeyr'den, o Abdurrahman b. Semura'dan -ki Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabındandı- şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken Medine'de oklarım ile atış yapıyordum. Derken güneş tutulunca onları bir kenara bıraktım. (Kendi kendime): Allah'a yemin ederim ki güneşin tutulması hususunda Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ne yapacağını görmeliyim, dedim. Yanına vardığımda namazda kıyamda durmuş, ellerini kaldırmış idi. Subhanallah, elhamdulillah demeye lâ ilahe illallah diye tehlil getirmeye, Allahu ekber diyerek tekbir getirmeye ve dua etmeye koyuldu. Güneşin tutulması bitinceye kadar (bu hali sürdü)

(Abdurrahman b. Semura) dedi ki: Güneşin tutulması geçince iki sure okuyup iki rekat namaz kıldı.[669]

٢١١٧-٢٧/٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى -حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ نُوحٍ أَخْبَرَنَا الْجُرَيْرِيُّ عَنْ حَيَّانَ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا أَتَرَمَّى بِأَسْهُمٍ لِي عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِذْ خَسَفَتْ الشَّمْسُ ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِهِمَا

2117-27/8- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti, bize Salim b. Nuh tahdis etti, bize el-Cureyrî, Hayyân b. Umeyr'den tahdis etti, o Abdurrahman b. Semura'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken oklarımla atış yapıyordum. Derken güneş tutuluverdi. Sonra hadisi bundan önceki ikisinin hadisi rivayetlerine yakın olarak zikretti.[670]

669 2115 nolu hadisin kaynakları
670 2115 nolu hadisin kaynakları

Şerh

(2115- 2117 numaralı hadisler)

(2115) "...ve onun yanına vardım... iki rekat namaz kıldı."; diğer rivayette (2116): "Yanına vardığımda namazda kıyamda durmuş, ellerini kaldırmış idi.... Güneşin tutulması geçince iki sure okuyup iki rekat namaz kıldı" denilmektedir.

Bu, açıklaması zor görülebilen ve zahirine bakılarak Küsuf namazına güneş tutulmasının geçmesinden sonra başladığı zannına kapılmaya sebep teşkil edebilecek rivayet olarak görülebilir.

Gerçekte durum böyle değildir. Çünkü Güneş tutulmasının geçmesinden sonra Küsuf namazına başlamak caiz değildir. Bu hadis de (bu sebeple) -ikinci rivayette açıkça ifade ettiği şekilde- onu namaz kılmakta iken gördüğü şeklinde yorumlanır.

Bundan sonra ravi, namazda gerçekleşen dua, tekbir, tehlil, tesbih, tahmid , ikinci rekatın son iki kıyamında iki sure okuması gibi cereyan eden bütün hususları bir arada söz konusu etti. Sözü geçen iki sureyi ise, güneş tutulmasının geçmesinden sonra namazı tamamalamak için okumuştu. Böylelikle namaz güneş tutulması halinde başlamış ve tutulmasının geçmesinden sonra tamamlanmış oldu. Sözünü ettiğim bu takdiri açıklama(yı yapıp durumun böyle olduğunu kabul etmek), bir zorunluluktur. Çünkü bu, ikinci rivayetle, fıkıh kaideleriyle ve diğer sahabilerin rivayetleriyle uyumludur. Birici rivayet de -her iki rivayetin birbirine uyması için- buna göre açıklanır.

Kadı Iyaz'ın el-Mâzerî'den naklettiğine göre o, bu namazı bir küsuf namazı olarak değil de, güneş tutulmasının sona ermesinden sonra başlı başına nafile bir namaz olarak yorumlamıştır. Ancak bu zayıf ve ikinci rivayetin zahirine aykırı bir yorumdur. Allah en iyi bilendir.

(2116) "Namazda kıyamda ellerini kaldırmış duruyordu..." Bunda kunut yaparken ellerin kaldırılacağına dair mezheb alimlerimizin görüşünün lehine delil bulunduğu gibi, namazda dua edilirken eller kaldırılmaz diyenlerin kanaatlerini de reddetmektedir.

"Tutulması geçince" açılınca demektir, buradaki "husira" ile bundan önceki rivayetteki "cülliye (tutulma halinin sona ermesi demek olup)" aynı anlamdadır.

(2117) "Oklarımla atış yapıyordum." Bu da birinci rivayetteki ile aynı anlamdadır. Ermi, ertemi, eterâmâ ve -son rivayette de dediği gibi-: eteremmâ da denilir. (Hepsi ok atmak anlamındadır)

٢١١٨-٢٨/٩- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ- حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يُخْبِرُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلَكِنَّهُمَا آيَةٌ مِنْ آيَاتِ اللهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَصَلُّوا

2118-28/9- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr b. el-Hâris'in haber verdiğine göre Abdurrahman b. el-Kasım kendisine babası el-Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekir'den tahdis etti. Onun Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiğine göre o, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu haber verirdi: *"Şüphesiz güneş ve ay herhangi bir kimsenin ölümü ve hayatı sebebi ile tutulmazlar. Ama her ikisi de Allah'ın ayetlerinden bir(er) ayettir. Onları (tutulma hallerini) gördüğünüz zaman namaz kılın"*[671]

٢١١٩-٢٩/١٠- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ قَالَا- حَدَّثَنَا مُصْعَبٌ وَهُوَ ابْنُ الْمِقْدَامِ- حَدَّثَنَا زَائِدَةُ- حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ عِلَاقَةَ وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ قَالَ قَالَ زِيَادُ بْنُ عِلَاقَةَ سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ يَقُولُ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللهِ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَادْعُوا اللهَ وَصَلُّوا حَتَّى تَنْكَشِفَ

2119-29/10- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis edip dediler ki: Bize Mus'ab -ki o b. el-Mikdam'dır- tahdis etti, bize Zâide tahdis etti, bize Ziyad b. İlâka tahdis etti -Ebu Bekr rivayetinde dedi ki: Ziyad b. İlâka dedi ki- ben el-Muğire b. Şu'be'yi şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar herhangi bir kimsenin ölümü ve hayatı dolayısı ile tutulmazlar. Siz onları (tutulduklarını) gördüğünüz taktirde Allah'a dua edin ve tutulma hali geçinceye kadar namaz kılın."*[672]

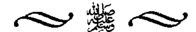
671 Buhari, 1042, 3201; Nesai, 1460; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7373

672 Buhari, 1043, 1060, 6199 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11499

Şerh

Babtaki hadislerde *"şüphesiz güneş ve ay iki ayettir, herhangi bir kimsenin ölümü ve hayatı dolayısı ile tutulmazlar. Onları (tutulduklarını) görecek olursanız namaz kılınız"* buyurulmaktadır. Bu ifadelerde hem Şafii'nin hem de hadis ashabı fukahasının tamamının ayın tutulması sebebi ile de tıpkı güneşin tutulması halinde kılınan namaz gibi namaz kılmak müstehaptır şeklindeki görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Aynı zamanda bu kanaat, ashab-ı kiramdan ve başkalarından bir topluluktan da rivayet edilmiştir.

Malik ve Ebu Hanife ise ay tutulması dolayısı ile bu şekilde bir namaz kılmak sünnet değildir. Sünnet olan ancak diğer namazlar gibi ve tek başına (cemaatle olmaksızın) iki rekat kılmaktır, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

١١/٤ كِتَاب الْجَنَائِزِ

11/4 CENAZELER KİTABI

Cenaze Lafzı

Cenaze lafzı örtmek anlamındaki "ceneze"den türetilmiştir. Bunu İbn Faris ve başkaları zikretmektedir. Bu fiilin muzari kipi "yecnizu" diye gelir. "Cenaze" lafzı cim harfi kesreli "cinaze" diye de söylenir, fethalı olarak "cenaze" diye de söylenir. Kesreli söyleyiş daha fasihtir. Bir açıklamaya göre de fethalı söyleyiş ölü için, kesreli söyleyiş ise üzerinde ölü bulunan naaş için kullanılır. Aksi de söylenmektedir. Bu açıklamaları el-Metalib sahibi nakletmiştir. Çoğulu ise cim harfi fethalı olmak üzere "cenâiz" diye gelir, başka türlü gelmez.

١/١ - بَاب تَلْقِينِ الْمَوْتَى لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

1/1- ÖLÜM HALİNDE OLANLARA LA İLAHE İLLALAH'IN TELKİN EDİLMESİ BABI

٢١٢٠-١/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ كِلَاهُمَا عَنْ بِشْرٍ قَالَ أَبُو كَامِلٍ- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ- حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُمَارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

2120-1/1- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî, Fudayl b. Huseyn ve Osman b. Ebu Şeybe de tahdis etti, her ikisi Bişr'den rivayet etti. Ebu Kâmil dedi ki: Bize Bişr b. el-Mufaddal tahdis etti, bize Umare b. Gaziyye tahdis etti, bize Yahya b. Umare tahdis edip dedi ki: Ebu Said el-Hudri'yi şöyle derken dinledim: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden ölüm halinde olanlara la ilahe illallah'ı telkin edin"* buyurdu.[673]

---

673 Ebu Davud, 3117; Tirmizi, 976; Nesai, 1825; İbn Mace, 1445; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4403

Şerh

"Sizden ölüm halinde olanlara la ilahe illallah'ı telkin edin." Anlamı (tercümede gösterildiği gibi) ölümü yaklaşmış olan kimselere bu telkini yapınız, şeklindedir. Bu da söyleyeceği son sözün o olması için ona la ilahe illallah'ı hatırlatınız, demektir. Nitekim hadisi şerifte: *"Her kimin son sözü la ilahe illallah olursa cennete girer"* buyrulmuştur.

Bu telkini yapmak emri mendubluk ifade eder. İlim adamları bu telkinin bu şekilde olduğunu icma ile kabul etmekle birlikte bu haldeki kimseye bunu çokça söylemeyi ve ardı arkasına tekrar etmeyi hoş görmemişlerdir. Buna sebeb ise onu sıkıp aşırı daraltmamak, bunaltmamaktır. Çünkü bunun neticesinde kalbinden bundan hoşlanmayabilir ve uygun olmayan bir söz de söyleyebilir. Bu sebeple ilim adamları şunu söylemişlerdir: Bu sözünü bir defa söyleyecek olursa ona bir daha tekrar etmez. Bundan sonra başka bir şeyler söylemesi hali müstesnadır. O vakit son sözü bu olsun diye tekrar bu ona hatırlatılır.

Hadis-i şerif aynı zamanda ölüm halinde olan bir kimsenin yanında ona hatırlatmak, onu teselli etmek, gözlerini kapatmak, hukukunu yerine getirmek için yanında bulunma teşvikini de ihtiva etmektedir. Zaten bu husus icma ile kabul edilmiştir.

٢١٢١-.../٢- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ جَمِيعًا بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2121-.../2- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Abdulaziz el-Derâverdî tahdis etti. (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Halid b. Mahled tahdis etti, bize Süleyman b. Bilal tahdis etti. Hepsi de bu isnad ile hadisi rivayet etti.[674]

٢١٢٢-٢/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ وَعُثْمَانُ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ ح- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ قَالُوا جَمِيعًا- حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

2122-2/3- Bize Ebu Şeybe'nin oğulları Ebu Bekr ve Osman da tahdis etti (H.) Bana Amr en-Nâkid de tahdis etti. Hepsi birlikte dedi ki: Bize Ebu

674 2120 nolu hadisin kaynakları

Halid el-Ahmer, Yezid b. Keysan'dan tahdis etti, o Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Aranızdan ölüm halinde olanlara la ilahe illallah'ı telkin ediniz"* buyurdu.[675]

Şerh

"Bunu bize Kuteybe'de tahdis etti... Hepsi bu isnad ile hadisi rivayet etti." Bu, bütün nüshalarda bu şekildedir ve sahihtir. Ebu Ali el-Gassânî ve başkaları dedi ki: Bu da şu demektir: Birinci isnadda adı geçen Umare b. Gaziyye'den rivayet etti. Yani bu hadisi ondan ed-Derâverdî ve Süleyman b. Bilal rivayet etmiştir. Durum Ebu Ali'nin dediği gibidir. Şayet Müslim: Hepsi Umare b. Gaziyye'den bu isnad ile rivayet etti, demiş olsaydı daha güzel ve daha açık olurdu. Onun bu kitapta bilinen alışkanlığı da budur. Fakat burada bu sanatın inceliklerini bilen ehil kimseler nezdinde bu husus açık olduğundan dolayı bu ibareyi hazf etmiştir.

٢/٢- بَاب مَا يُقَالُ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ

2/2- MUSİBET ESNASINDA NE SÖYLENECEĞİ BABI

٢١٢٣-٣/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ أَخْبَرَنِي سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ كَثِيرِ بْنِ أَفْلَحَ عَنْ ابْنِ سَفِينَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنْ مُسْلِمٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ اللَّهُمَّ أْجُرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَخْلَفَ اللَّهُ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا قَالَتْ فَلَمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَةَ قُلْتُ أَيُّ الْمُسْلِمِينَ خَيْرٌ مِنْ أَبِي سَلَمَةَ أَوَّلُ بَيْتٍ هَاجَرَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ إِنِّي قُلْتُهَا فَأَخْلَفَ اللَّهُ لِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَتْ أَرْسَلَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَاطِبَ بْنَ أَبِي بَلْتَعَةَ يَخْطُبُنِي لَهُ فَقُلْتُ إِنَّ لِي بِنْتًا وَأَنَا غَيُورٌ فَقَالَ أَمَّا ابْنَتُهَا فَنَدْعُو اللَّهَ أَنْ يُغْنِيَهَا عَنْهَا وَأَدْعُو اللَّهَ أَنْ يَذْهَبَ بِالْغَيْرَةِ

2123-3/1- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe b. Said ve İbn Hucr birlikte İsmail b. Cafer'den tahdis ettiler. İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail tahdis etti, bana Sa'd b. Said, Ömer b. Kesir b. Eflah'dan haber verdi. O İbn Sefine'den,

675 İbn Mace, 1444; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13448

o Um Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Bir müslümana bir musibet gelip çatar da Allah'ın kendisine emretmiş olduğu gibi, şüphesiz biz Allah'a aidiz ve muhakkak biz O'na dönücüleriz, Allah'ım, musibetimden dolayı bana ecrimi ver ve onun yerine ondan hayırlısını ihsan buyur, diyecek olursa, mutlaka Allah da ona ondan hayırlısını verir."* buyururken dinledim.

Um Seleme dedi ki: Ebu Seleme ölünce ben Ebu Seleme'den daha hayırlı hangi müslüman vardır? O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hicret eden ilk evdir, dedim. Sonra bu sözleri söyledim. Yüce Allah bana onun yerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i verdi.

Um Seleme dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni kendisine istemek üzere Hâtıb b. Ebi Belta'yı gönderdi. Ben: Benim bir kızım var ve ben kıskanç bir kadınım, dedim.

Allah Rasulü: *"Onun kızı ile ilgili olarak, Allah'ın kızını ona muhtaç olmaktan kurtarması için Allah'a dua edeceğiz. Yine Allah'a o kıskançlığı(nı) alıp götürmesi için dua edeceğim"* buyurdu.[676]

٢١٢٤-٤/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ كَثِيرِ بْنِ أَفْلَحَ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ سَفِينَةَ يُحَدِّثُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ سَلَمَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ تَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنْ عَبْدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ اللَّهُمَّ أْجُرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَجَرَهُ اللَّهُ فِي مُصِيبَتِهِ وَأَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا قَالَتْ فَلَمَّا تُوُفِّيَ أَبُو سَلَمَةَ قُلْتُ كَمَا أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَخْلَفَ اللَّهُ لِي خَيْرًا مِنْهُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

2124-4/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Seleme, Sa'd b. Said'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Ömer b. Kesir b. Eflah haber verip dedi ki: İbn Sefine'yi şunu tahdis ederken dinledim: O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Um Seleme'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Bir kula bir musibet gelip çatar da o da "şüphesiz biz Allah'a aitiz ve muhakkak biz O'na döneceğiz. Allah'ım! Musibetimde bana ecrimi ver ve bana onun yerine ondan hayırlısını ver" diyecek olursa muhakkak Allah da ona o musibetinin ecir ve mükafatını verir ve ona ondan daha hayırlısını verir."*

676 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18248

Um Seleme dedi ki: Ebu Seleme vefat edince ben de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bana emrettiği gibi söyledim. Allah da bana onun yerine ondan hayırlısını, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i verdi.[677]

Şerh

(2123) *"Bir müslümana bir musibet gelip çatar da... ve biz ona döneceğiz..."* Bu hadiste bu sözü söylemenin faziletli olduğu anlaşıldığı gibi, aynı zamanda usul ilminde tercih edilen mendub, emrolunan iştir şeklindeki kanaatin lehine de delil bulunmaktadır. Çünkü -ayet-i kerime de bunun mendub olmasını gerektirmekle ve müslümanların icmaı da böylece gerçekleşmiş olmakla birlikte- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu sözü söylemeyi emretmiş bulunmaktadır.

"Musibetimden ötürü bana ecrimi ver ve bana onun yerine ondan hayırlısını ihsan buyur." Allah'ın ona ecrini vermesi demek bu musibeti sebebi ile ona mükafatını, sabrının ve kederinin karşılığını vermesi demektir.

"Bana onun yerine... ver." Dilbilginlerinin dediklerine göre malı, çocuğu, bir yakını ya da benzerini elde etmesi ümit edilen herhangi bir şeyin elinden giden kimseye: "Ehlefellahu aleyk: Allah sana onun yerine başkasını versin" denilir. Yani sana onun bir mislini, benzerini versin, demektir. Şayet dedesi ve babası olmayan bir kimsenin babası ya da amcasının ölmesi halinde olduğu gibi benzerinin geri gelmesi ümit edilmeyen bir varlığını kaybetmiş ise, o taktirde hemze getirilmeksizin "halefellahu aleyk" yani, onun yerine Allah senin üzerinde halef olsun, denilir.

Um Seleme'nin: "Ben kıskanç bir kadınım" ifadesindeki "gayûr" lafzı kadın hakkında vasıf olarak "gayrâ ve gayûr: kıskanç kadın" diye kullanılır. Erkek için de "gayûr ve gayrân" diye kullanılır. Münnesler (dişiler) için sıfat olarak "feûl" vezninde çokça kelime vardır. Arapların: "Arûs, arûb, dahûk: gelin, düşkün, güleç" vasıflarını kadın hakkında kullanmaları gibi

٢١٢٥-٥/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ يَعْنِي ابْنَ كَثِيرٍ عَنِ ابْنِ سَفِينَةَ مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ وَزَادَ قَالَتْ فَلَمَّا تُوُفِّيَ أَبُو سَلَمَةَ قُلْتُ مَنْ خَيْرٌ مِنْ أَبِي سَلَمَةَ صَاحِبِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ثُمَّ عَزَمَ اللهُ لِي فَقُلْتُهَا قَالَتْ فَتَزَوَّجْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ

677 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18248

2125-5/3- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Sa'd b. Said tahdis etti, bana Ömer -yani b. Kesir- Um Seleme'nin azadlısı İbn Sefine'den haber verdi. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Um Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Hadisi Ebu Usame'nin hadisi gibi rivayet edip ayrıca şunları da ekledi: Um Seleme dedi ki: Ebu Seleme vefat ettikten sonra ben, Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkadaşı Ebu Seleme'den daha hayırlı kim olabilir, dedim. Sonra Allah bende bir kararlılık var etti, ben de o sözü söyledim. Sonra da Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile evlendim.[678]

Şerh

"Sonra Allah bende bir kararlılık var etti, ben de o sözü söyledim." Yani Allah bende bir azim yarattı. Müslim'in Mukaddimesi'nin baş taraflarının şerhinde yüce Allah'ın yaptığı bir fiile azim (kararlılık) denilemeyeceği söylenmişti. Bu da azmin gerçek manasının, daha önce var olmayan bir görüşün yeniden ortaya çıkması demek olduğundan dolayıdır. Allah da bundan münezzehtir. Bu sebeble Um Seleme'nin sözünü Allah benim için yahut bende bir azim ve kararlılık yarattı, diye yorumlamışlardır.

٣/٣- بَاب مَا يُقَالُ عِنْدَ الْمَرِيضِ وَالْمَيِّتِ

3/3- HASTA VE ÖLEN KİMSENİN YANINDA NE SÖYLENECEĞİ BABI

٢١٢٦-٦/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا حَضَرْتُمْ الْمَرِيضَ أَوْ الْمَيِّتَ فَقُولُوا خَيْرًا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ قَالَتْ فَلَمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَةَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سَلَمَةَ قَدْ مَاتَ قَالَ قُولِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلَهُ وَأَعْقِبْنِي مِنْهُ عُقْبَى حَسَنَةً قَالَتْ فَقُلْتُ فَأَعْقَبَنِي اللَّهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ لِي مِنْهُ مُحَمَّدًا ﷺ

2126-6/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti, o Şakik'den, o Um Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hasta yahut*

678 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18248

ölenin yanında bulunacak olursanız hayır söyleyin. Çünkü melekler sizin söylediklerinize amin derler." buyurdu.

Um Seleme dedi ki: Ebu Seleme öldükten sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim ve: Ey Allah'ın Rasulü! Ebu Seleme öldü, dedim. O: *"Allah'ım, bana ve ona mağfiret buyur ve ondan sonra güzel bir akıbet ihsan eyle, de"* buyurdu. Ben de söyledim. Yüce Allah da bana ondan sonra benim için ondan daha hayırlı olanı, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i verdi, dedi.[679]

Şerh

"Hastanın yahut ölünün yanında hazır olursanız..." Hadisde böyle bir zamanda dua o kişi için mağfiret dilemek, ona lütuf ile muamele edilmesini, ağır halinin hafifletilmesini dilemek ve benzeri sözler ve dualarla hayır söylemek teşvik edildiği gibi böyle bir zamanda meleklerin hazır bulunup söylenenlere amin diye katıldıkları hükmü de anlaşılmaktadır.

٤/٤- بَاب فِي إِغْمَاضِ الْمَيِّتِ وَالدُّعَاءِ لَهُ إِذَا حُضِرَ

4/4- ÖLENİN GÖZLERİNİ YUMDURMA VE CAN ÇEKİŞTİĞİNDE ONA DUA ETMEK BABI

٢١٢٧-١/٧ حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ- حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو- حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ الْفَزَارِيُّ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ ذُؤَيْبٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ دَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى أَبِي سَلَمَةَ وَقَدْ شَقَّ بَصَرُهُ فَأَغْمَضَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ فَضَجَّ نَاسٌ مِنْ أَهْلِهِ فَقَالَ لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِينَ وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ

2127-7/1- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti, bize Muaviye b. Amr tahdis etti, bize Ebu İshak el-Fezari, Halid el-Hazza'dan tahdis etti, o Ebu Kilabe'den, o Kabisa b. Zueyb'den, o Um Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Seleme'nin yanına girdi, gözleri açık kalmıştı.

679 Ebu Davud, 3115; Tirmizi, 977, Nesai, 1824; İbn Mace, 1447; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18162

Hemen onun gözlerini yumdurduktan sonra: *"Ruh kabzedildiğinde göz de onu arkasından takip eder"* buyurdu.

Bu arada onun aile halkından bazıları feryad edince Allah Rasulü: *"Kendinize hayırdan başka bir söz ve dua etmeyin. Çünkü melekler söylediklerinize amin derler"* buyurdu sonra da şunları söyledi: *"Allah'ım, Ebu Seleme'ye mağfiret buyur, hidayete erdirilmişler arasında derecesini yükselt ve arkada bıraktıkları arasında ona sen halef ol, ey Alemlerin Rabbi! Bizim de onun da günahlarını mağfiret buyur. Onun için kabrini genişlet ve onun için orayı aydınlat."*[680]

٢١٢٨-٨/٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْقَطَّانُ الْوَاسِطِيُّ- حَدَّثَنَا الْمُثَنَّى بْنُ مُعَاذِ بْنِ مُعَاذٍ- حَدَّثَنَا أَبِي- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ الْحَسَنِ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ بِهَذَا الإِسْنَادِ نَحْوَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ وَاخْلُفْهُ فِي تَرِكَتِهِ وَقَالَ اللَّهُمَّ أَوْسِعْ لَهُ فِي قَبْرِهِ وَلَمْ يَقُلْ افْسَحْ لَهُ وَزَادَ قَالَ خَالِدٌ الْحَذَّاءُ وَدَعْوَةٌ أُخْرَى سَابِعَةٌ نَسِيتُهَا

2128-8/2- Bize Muhammed b. Musa el-Kattan el-Vâsıtî de tahdis etti, bize el-Müsennâ b. Muâz b. Muâz tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Ubeydullah b. el-Hasen tahdis etti, bize Halid el-Hazzâ bu isnad ile buna yakın olarak hadisi rivayet etti. Ancak o rivayetinde şöyle dedi: *"Geriye terkettikleri arasında ona halef ol."* Ayrıca: *"Allah'ım, onun için kabrini genişlet"* buyurdu, derken "evsi'" dedi "efsih" demedi. Ayrıca şunu da ekledi: Halid el-Hazza dedi ki: Yedinci bir dua daha yaptı ki onu unuttum.[681]

Şerh

(2127) "Gözü açık kalmıştı." Bu ibarede "gözü" anlamındaki "basaruhu" lafzı merfudur. "Açık kalmıştı" anlamındaki "şekka" fiilinin faili (öznesi) dir. Biz bunu böylece zaptettik. Meşhur olan da budur. Bazıları ise "gözü" anlamındaki lafzı nasb ile zapt etmiştir. (Gözünü açık bırakmıştı demek olur.) Bu da doğrudur. Ama "şekka" fiilinin şin harfinin fethalı olduğunda ihtilaf yoktur.

Kadı Iyaz dedi ki: el-Ef'al adlı eserin sahibi dedi ki: Şekka basaru'l-meyyit: ölenin gözü açık kaldı ve şekka el-meyyitu basarahu: ölen, gözünü açık tuttu (kapatmadı) denilir. Bu da gözünün açık kalıp yukarıya bakması demektir. Diğer rivayette (2129) olduğu gibi. İbnu's-Sikkît el-Islâh (Islâhu'l-

680 Ebu Davud, 3118; İbn Mace, 1454; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18205
681 2127 nolu hadisin kaynakları

Mantık) adlı eserinde Cevheri de İbnu's-Sikkit'ten naklen şöyle demiştir: Şekka basarul meyyit denilir. Ama şekka'l-meyyitu basarahu dememelisin. Bu da ölümü gelmiş olup da bir şeye bakıp bir türlü gözünü kapatamaması halini ifade eder.

"Gözlerini yumdurdu" ifadesi, ölenin gözlerini yumdurmanın müstehap olduğuna delildir. Müslümanlar bu hususta icma etmişler ve şöyle demişlerdir: Bundaki hikmet ise, gözlerinin yumdurulmaması halinde görünüşünün çirkin olacağından dolayıdır.

"Ruh kabzedilince göz onu takip eder" yani ruh cesetten çıkacak olursa göz de nereye gidecek diye ona bakar. Ruh lafzında müzekkerlik ve müenneslik olmak üzere iki söyleyiş sözkonusudur. Bu hadis müzekker söyleyişin lehine bir delildir. Ayrıca bunda bizim mezhebimiz kelamcıları ile onlara muvafakat edenlerin lehine de bir delil ihtiva etmektedir: Bu görüşe göre ruh bedende, beden içindeki boşluklarda yer tutmuş latif cisimlerdir. Ruhun gitmesi ile birlikte cesetten de hayat gider. Ruh başkalarının söylediği gibi bir araz değildir. Diğerlerinin söylediği gibi kan da değildir. Bu hususta kelamcıların oldukça etraflı açıklamaları vardır.

"Sonra: *Allah'ım Ebu Seleme'ye mağfiret buyur..."* Bu duadan da ölümü sırasında ölene, onun aile halkına, onun geride bıraktığı çoluk çocuğuna, dünya ve ahiret ile ilgili hususlarda dua etmenin müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

"Geride bıraktıkları arasında sen ona halef ol" buyruğundaki el-gâbirîn, geride kalanlar demektir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Onun karısı müstesna, o geride kalanlardan oldu"* (A'raf, 83)

٥/٥- بَاب فِي شُخُوصِ بَصَرِ الْمَيِّتِ يَتْبَعُ نَفْسَهُ

5/5- ÖLENİN YUKARIYA DİKİLEN GÖZLERİNİN RUHUNU TAKİP ETTİĞİ HAKKINDA BİR BAB

٢١٢٩-١/٩- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ الْعَلَاءِ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَلَمْ تَرَوْا الْإِنْسَانَ إِذَا مَاتَ شَخَصَ بَصَرُهُ قَالُوا بَلَى قَالَ فَذَلِكَ حِينَ يَتْبَعُ بَصَرُهُ نَفْسَهُ

2129-9/1- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizler insan öldü mü gözlerinin yukarıya baktığını görmediniz mi?"* Ashab: Gördük, deyince Allah Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte bu gözünün ruhunu takip ettiği zamandır"* buyurdu.[682]

٢١٣٠-.../٢- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ عَنْ الْعَلَاءِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2130-.../2- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Abdülaziz -yani ed-Derâverdî- el-Alâ'dan bu isnad ile tahdis etti.[683]

Şerh

(2129) *"Gözü yukarıya bakar"* şehasa fiilinde hı harfi fethalı olup yukarıya bakıp kapanmaması, geri yerine gelmemesi demektir.

"Gözü ruhunu takip eder." Burada nefis ruh demektir. Kadı Iyaz dedi ki: Bundan da şu hüküm anlaşılmaktadır. Ölüm bir yok etmek, bir idam etmek değildir. O ancak bir başka yere geçiştir, bir durum değişmesidir. Ceset yok olsa dahi ruh yok edilmemektedir. Cesetten de acbuzzeneb (denilen kuyruk sokumu) istisna edilmiştir. Ayrıca şunları söylemektedir: Bu hadiste ruh ve nefis aynı anlamdadır, diyenlerin lehine bir delil vardır.

٦/٦- بَاب الْبُكَاءِ عَلَى الْمَيِّتِ

6/6- ÖLENE AĞLAMAK BABI

٢١٣١-١/١٠- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ كُلُّهُمْ عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ لَمَّا مَاتَ أَبُو سَلَمَةَ قُلْتُ غَرِيبٌ وَفِي أَرْضِ غُرْبَةٍ لَأَبْكِيَنَّهُ بُكَاءً يُتَحَدَّثُ عَنْهُ فَكُنْتُ قَدْ تَهَيَّأْتُ لِلْبُكَاءِ عَلَيْهِ إِذْ أَقْبَلَتْ امْرَأَةٌ مِنْ الصَّعِيدِ تُرِيدُ أَنْ تُسْعِدَنِي فَاسْتَقْبَلَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ أَتُرِيدِينَ أَنْ تُدْخِلِي الشَّيْطَانَ بَيْتًا أَخْرَجَهُ اللَّهُ مِنْهُ مَرَّتَيْنِ فَكَفَفْتُ عَنْ الْبُكَاءِ فَلَمْ أَبْكِ

682 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14084

683 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14060

2131-10/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, İbn Numeyr ve İshak b. İbrahim hepsi İbn Uyeyne'den tahdis etti. İbn Numeyr dedi ki: Bize Süfyan, İbn Ebu Necih'den tahdis etti. O babasından o, Ubeyd b. Umeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Um Seleme dedi ki: Ebu Seleme vefat edince ben: Garip (bir adamdı) ve gurbet diyarında (öldü), andolsun onun için öyle bir ağlamalıyım ki, dillere destan olsun, dedim. Onun için ağlamaya hazırlanmışken Sa'îd denilen yerden bir kadın geliverdi. Bana (yasımda) yardım etmek istiyordu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun karşısına çıkıp: *"Sen Allah'ın, şeytanı çıkarmış olduğu bir eve onu tekrar sokmak mı istiyorsun?"* diye iki defa söyledi. Ben de ağlamaktan vazgeçtim ve ağlamadım.[684]

Şerh

"Garip (bir adamdı) gurbet diyarında (öldü)." Yani o Mekke ahalisinden olmakla birlikte Medine'de vefat etti. "Sa'îd denilen yerden bir kadın geliverdi" burada Said'den kasıt Medine'nin Avali diye bilinen yerleridir. Asıl anlamı da yerin yüksekçe olan kısımları demektir.

"Bana yardım etmek isiyordu" yani o kadın, ağlamak ve ağıt yakmakta bana yardımcı olmak istiyordu.

٢١٣٢-٢/١١- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ إِحْدَى بَنَاتِهِ تَدْعُوهُ وَتُخْبِرُهُ أَنَّ صَبِيًّا لَهَا أَوْ ابْنًا لَهَا فِي الْمَوْتِ فَقَالَ لِلرَّسُولِ ارْجِعْ إِلَيْهَا فَأَخْبِرْهَا أَنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أَعْطَى وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُسَمًّى فَمُرْهَا فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ فَعَادَ الرَّسُولُ فَقَالَ إِنَّهَا قَدْ أَقْسَمَتْ لَتَأْتِيَنَّهَا قَالَ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ وَقَامَ مَعَهُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَانْطَلَقْتُ مَعَهُمْ فَرُفِعَ إِلَيْهِ الصَّبِيُّ وَنَفْسُهُ تَقَعْقَعُ كَأَنَّهَا فِي شَنَّةٍ فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ مَا هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هَذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ

2132-11/2- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî tahdis etti, bize Hammâd -yani b. Zeyd- Âsım el-Ahvel'den tahdis etti, o Ebu Osman en-Nehdi'den, o Usame b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idik. Kızlarından biri onu çağırmak ve küçük bir çocuğunu yahut da bir oğlunun ölüm halinde olduğunu haber vermek üzere birisini göndermişti.

684 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18195

Allah Rasulü haberciye şöyle dedi: *"Onun yanına dön ve ona şunu bildir: Aldığı da Allah'a aittir verdiği de onundur. Onun nezdinde her bir şeyin belli bir vadesi vardır. Ona sabretmesini ve ecrini Allah'tan beklemesini söyle."*

Sonra elçi bir daha geri gelerek: O mutlaka yanına gelmen için and verdi, dedi. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı. Sa'd b. Ubade ve Muâz b. Cebel de onunla birlikte kalktı. Ben de onlarla beraber yola koyuldum. Çocuk ona kaldırılıp verildiğinde adeta bir eski tulum içindeymiş gibi can çekişiyordu. Allah Rasulü'nün gözleri yaş dolunca Sa'd ona: Bu ne ey Allah'ın Rasulü? dedi. O: *"Bu Allah'ın kullarının kalplerinde yarattığı bir rahmettir ve şüphesiz Allah kulları arasında merhametli olanlara merhamet buyurur"* dedi.[685]

٢١٣٣-.../٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ- حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ ح- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ جَمِيعًا عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّ حَدِيثَ حَمَّادٍ أَتَمُّ وَأَطْوَلُ

2133-.../3- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis etti, bize İbn Fudayl tahdis etti. (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Muaviye tahdis etti, hepsi Âsım el-Ahvel'den bu isnad ile rivayet etti, ancak Hammâd'ın hadisi rivayeti daha tam ve daha uzundur.[686]

Şerh

(2132) *"Şüphesiz aldığı da Allah'a aittir, verdiği de O'nundur..."* Bu sözlerin anlamı sabırlı olmaya, yüce Allah'ın kaza ve takdirine teslimiyet göstermeye bir teşviktir. Çünkü onun sizden bu aldığı esasen sizin değil O'nundu. O ancak kendisine ait olanı almıştır. O halde nasıl ki bir kimse yanında bulunan bir emanet geri alındığı vakit sabırsızlık gösterip sızlanmıyorsa siz de sabırsızlık ve tahammülsüzlük göstermeyin, sızlanmayın.

"Verdiği de O'nundur" yani size verip bağışladığı şey O'nun mülkünün dışına çıkmış olmuyor. Aksine şanı yüce Allah onda dilediğini yapar.

"Her şeyin O'nun nezdinde belli bir vadesi vardır." Bu da şu demektir: Sabredin, sabırsızlık göstermeyin. Çünkü giden herkesin belli olan vadesi sona ermiş demektir. Bu vadenin öne alınması ya da geri kalması imkansızdır. Bütün bunları bildiğinize göre sabredin ve başınıza gelen musibetlerin ecrini Allah'tan bekleyin. Allah her şeyi en iyi bilendir.

---

685 Buhari, 1284, 5655, 6606, 6655, 7375, 7448; Ebu Davud, 3125; Nesai, 1867; İbn Mace, 1588; Tuhfetu'l-Eşrâf, 98

686 2132 nolu hadisin kaynakları

Bu hadis-i şerif, dinin aslî ve fer'î bir takım hususları ve bir takım edebleri ihtiva eden İslam'ın temel esaslarından birisidir.

"Canı eski bir kırba içinde imiş gibi..." şinn, eski kırba demektir. Yani çürümüş eski bir kırbaya su doldurulduğunda çıkardığı ses gibi onun da bir sesi ve hırıltısı vardı.

"Gözleri doldu..." yani her türlü ağlamanın haram olduğunu, gözün yaşarmasının dahi haram olduğunu zannetmişti. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in unuttuğunu düşünerek ona hatırlatınca, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona: Sadece ağlayıp gözyaşı dökmenin haram olmadığını, mekruh da olmadığını aksine bir rahmet ve bir fazilet olduğunu, haram olanın feryad edip ağlamak, ağıt yakmak ve bunlarla birlikteki ağlamak ya da sadece bunların birisi ile birlikte ağlamak olduğunu -ilerideki hadislerde geleceği gibi- bildirdi: *"Şüphesiz Allah gözün yaş akıtması sebebi ile de kalbin üzülmesinden dolayı da azaplandırmaz ama bundan dolayı azaplandırır ya da merhamet eder."* Bu arada diline işaret buyurdu.

Diğer hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Göz yaş akıtır, kalp üzülür. Ama Allah'ı gazaplandırıcı bir söz söylemeyiz."* Öbür hadiste de: *"Başa toprak saçılmadıkça ya da feryad ve figan olmadıkça..."* denilmektedir.

٢١٣٤-١٢/٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّدَفِيُّ وَعَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْعَامِرِيُّ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ اشْتَكَى سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ شَكْوَى لَهُ فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُهُ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَسَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ وَجَدَهُ فِي غَشِيَّةٍ فَقَالَ أَقَدْ قَضَى قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَبَكَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا رَأَى الْقَوْمُ بُكَاءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَكَوْا فَقَالَ أَلَا تَسْمَعُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ بِدَمْعِ الْعَيْنِ وَلَا بِحُزْنِ الْقَلْبِ وَلَكِنْ يُعَذِّبُ بِهَذَا وَأَشَارَ إِلَى لِسَانِهِ أَوْ يَرْحَمُ

2134-12/4- Bize Yunus b. Abdu'l-A'lâ es-Sadefi ile Amr b. Sevvâd el-Âmirî tahdis edip dediler ki: Bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Amr b. el-Haris, Said b. Haris el-Ensari'den haber verdi, o Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd b. Ubade hastalanıp rahatsızlanmıştı. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebu Vakkas ve

Abdullah b. Mes'ud ile birlikte onun ziyaretine gitti. Yanına girdiği sırada onu kendinden geçmiş (ya da etrafı yakınları ile sarılmış) bulunca: *"Öldü mü?"* buyurdu, etrafındakiler, hayır ey Allah'ın Rasulü dediler. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ağladı, oradakiler Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ağladığını görünce onlar da ağladılar. Allah Rasulü: *"Duymuyor musunuz? Şüphesiz Allah gözün yaşarması dolayısıyla da kalbin üzülmesi dolayısı ile de azaplandırmaz. Ama asıl bununla* -bu arada diline işaret buyurdu- *azaplandırır yahut merhamet buyurur"* dedi.[687]

Şerh

"Onu kendinden geçmiş bir halde (ğaşiyyeh) buldu" Kadı Iyaz dedi ki: Çoğunluğun rivayeti bu şekildedir. Bazıları ise bunu şin harfi sakin ye harfi şeddesiz (ğaşyeh şeklinde) de zaptetmişlerdir. Buhari'nin bir rivayetinde ise "ğâşiyeh"dir. Hepsi de doğrudur. Anlamı ile ilgili iki açıklama yapılmıştır. Birisi onun aile halkının etrafını çevirmiş olması anlamındadır. Diğeri ise onu bürüyen ölümün ağır ve sıkıntılı halleri demektir.

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdurrahman b. Avf... onu ziyarete gitti." Buradan hasta ziyaretinin müstehap olduğu, fazileti daha üstün olanın fazileti daha az olanı hasta ziyaretine gideceği, imamın, hakimin, alimin ve ona uyanların da hasta ziyareti yapacağı hükmü anlaşılmaktadır.

٧/٧- بَاب فِي عِيَادَةِ الْمَرْضَى

7/7- HASTALARI ZİYARET ETME HAKKINDA BİR BAB

٢١٣٥-١٣/١- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَهْضَمٍ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عُمَارَةَ يَعْنِي ابْنَ غَزِيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُعَلَّى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ كُنَّا جُلُوسًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَدْبَرَ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا أَخَا الْأَنْصَارِ كَيْفَ أَخِي سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فَقَالَ صَالِحٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ يَعُودُهُ مِنْكُمْ فَقَامَ وَقُمْنَا مَعَهُ وَنَحْنُ بِضْعَةَ عَشَرَ مَا عَلَيْنَا نِعَالٌ وَلَا خِفَافٌ وَلَا قَلَانِسُ وَلَا قُمُصٌ نَمْشِي فِي تِلْكَ السِّبَاخِ حَتَّى جِئْنَاهُ فَاسْتَأْخَرَ قَوْمُهُ مِنْ حَوْلِهِ حَتَّى دَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ الَّذِينَ مَعَهُ

687 Buhari, 1304; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7070

2135-13/1- Bize Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî de tahdis etti... Said b. el-Haris b. el-Muallâ, Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile oturuyorduk. Derken onun yanına ensardan bir adam gelip ona selam verdi. Sonra ensardan olan zat dönüp gitti. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey ensardan olan kişi! Kardeşim Sa'd b. Ubade nasıl?"* buyurdu. Ensardan olan zat: İyidir, dedi. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Aranızdan kim onu ziyarete gelir?"* buyurdu. O kalktı, biz de onunla birlikte kalktık. On küsur kişi idik. Ne giydiğimiz ayakkabı, ne mest, ne sarık ne de gömleklerimiz vardı. Şu çorak yerde yürüyüp gittik, sonra yanına vardık. Yakınları etrafından geri çekilince Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve beraberindeki ashabı da ona yaklaştı.[688]

Şerh

"Ne ayakkabı, ne mest, ne sarık, ne gömlek vardı." Buradan ashab-ı kiramın dünyaya karşı ne kadar zahid olduklarını, dünyalıktan ne kadar az yararlanıp gereksiz dünyalıkları bir kenara attıklarını, değerli, güzel elbise ve benzeri şeyleri pek önemsemediklerini gördüğümüz gibi ayakkabısız yürümenin caiz olduğunu, imam (halifenin, devlet başkanının ve sair amirlerin) ile alim kimselerin arkadaşları ile birlikte hasta ziyareti yapmalarının caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

٨/٨- بَاب فِي الصَّبْرِ عَلَى الْمُصِيبَةِ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى

8/8- MUSİBETE BAŞA GELDİĞİ İLK ANDA SABRETME HAKKINDA BİR BAB

٢١٣٦-١٤/١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى

2136-14/1- Bize Muhammed b. Beşşâr el-Abdî tahdis etti... Sabit dedi ki: Enes b. Malik'i şöyle derken dinledim. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sabır (musibetin) ilk gelip çarptığı (başa geldiği) andadır"* buyururken dinledim.[689]

688 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7072

689 Buhari, 1252 -muhtasar olarak-, 1283, 1302, 7154; Ebu Davud, 3124; Tirmizi, 988 -muhtasar olarak-; Nesai, 1868; Tuhfetu'l-Eşrâf, 439

٢١٣٧-٢/١٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَتَى عَلَى امْرَأَةٍ تَبْكِي عَلَى صَبِيٍّ لَهَا فَقَالَ لَهَا اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي فَقَالَتْ وَمَا تُبَالِي بِمُصِيبَتِي فَلَمَّا ذَهَبَ قِيلَ لَهَا إِنَّهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأَخَذَهَا مِثْلُ الْمَوْتِ فَأَتَتْ بَابَهُ فَلَمْ تَجِدْ عَلَى بَابِهِ بَوَّابِينَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ لَمْ أَعْرِفْكَ فَقَالَ إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ أَوَّلِ صَدْمَةٍ أَوْ قَالَ عِنْدَ أَوَّلِ الصَّدْمَةِ

2137-15/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Enes b. Malik'den rivayete göre Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölmüş küçük bir çocuğu için ağlamakta olan bir kadının yanından geçiyordu. Kadına: *"Allah'a karşı takvalı ol ve sabret"* buyurdu. Kadın: Başıma gelen sana gelmedi ki, dedi. Allah Rasulü oradan gidince kadına: O Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) idi, denilince kadın adeta ölüm haline yakalanmış gibi oldu. Derhal onun kapısına gitti. Kapısında kapıcılar görmedi. Ey Allah'ın Rasulü! Seni tanıyamadım, dedi. Allah Rasulü: *"Sabır ancak (musibetin) ilk çarpma zamanında olur"* ya da: *"çarpmanın (başa geldiği) zamanında olur"* buyurdu.[690]

٢١٣٨-.../٣- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ- حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ ح- وَحَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو ح- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالُوا جَمِيعًا- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ عُثْمَانَ بْنِ عُمَرَ بِقِصَّتِهِ وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الصَّمَدِ مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِامْرَأَةٍ عِنْدَ قَبْرٍ

2138-.../3- Bunu bize Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti, bize Halid -yani b. el-Haris- tahdis etti (H.) Bize Utbe b. Mukrem el-Ammi de tahdis etti, bize Abdulmelik b. Amr tahdis etti (H.) Bize Ahmed b. İbrahim ed Devrakî de tahdis etti, bize Abdussamed tahdis etti, hep birlikte: Bize Şu'be bu isnad ile tahdis etti, deyip hadisi olayı ile birlikte Osman b. Amr'ın hadisine yakın rivayet ettiler. Abdussamed'in hadisi rivayetinde ise: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kabrin yanında (ağlamakta olan) bir kadının yanından geçti, denilmektedir.[691]

690 2136 nolu hadisin kaynakları
691 2136 nolu hadisin kaynakları

Şerh

(2136-2138 numaralı hadisler)

(2136) *"Sabır (musibetin) ilk gelip çarptığı (başa geldiği) andadır"* denilirken diğer rivayette de: *"Sabır ancak..."* denilmektedir. Pek büyük ecri elde edilmesine sebep, eksiksiz sabır demektir. Çünkü böyle bir halde sabır gerçekten çok meşakkatlidir. Sadme, ise sertçe bir şeye darbe vurmak demektir. Daha sonra mecaz olarak beklenmedik bir anda başa gelen hoşlanılmayan her bir şey hakkında kullanılmaya başlanmıştır.

(2137) "Küçük bir çocuğu için ağlayan bir kadının yanından geçti. Ona: *Allah'a karşı takvalı ol ve sabret"* dedi. Buradan herkese iyiliğin emredilip kötülükten sakındırılacağı hükmü anlaşılmaktadır.

"Başıma gelen sana gelmedi ki" dedikten sonra hadisin sonlarında "seni tanıyamadım" dediği zikredilmektedir.

Bundan da şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Bir kimse fazilet sahibi kişilere karşı saygısızlık edecek olursa özür dilemelidir.

2. Bundan bana ne, beni ilgilendirmiyor anlamında "ma ubali bi keza" demenin (dil açısından) doğru olduğu ve burada, be harfini kullanmanın yerinde olmadığı aksine be harfi olmadan kullanılacağını söyleyenlerin kanaatleri reddedilmektedir. Çünkü bu kanaat yanlıştır, doğrusu be harfinin kullanılmasının da kullanılmamasının da mümkün olduğudur. Bu da hadis-i şeriflerde çokça kullanılmıştır.

"Kapısında kapıcılar bulmadı" buradan da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ne kadar mütevazı olduğu, imamın (yöneticinin) ve hakimin eğer kapıcıya ihtiyacı yoksa kapıcı edinmemesi gerektiği hükmü anlaşılmaktadır ki, mezheb alimlerimiz de böyle söylemişlerdir.

٩/٩- بَاب الْمَيِّتِ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ

9/9- ÖLÜYE -YAKINLARININ KENDİSİ İÇİN AĞLAMALARI SEBEBİ İLE- AZAP EDİLDİĞİ BABI

٢١٣٩-١/١٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ بِشْرٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ

عُمَرَ قَالَ- حَدَّثَنَا نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ حَفْصَةَ بَكَتْ عَلَى عُمَرَ فَقَالَ مَهْلًا يَا بُنَيَّةُ أَلَمْ تَعْلَمِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ

2139-16/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Muhammed b. Abdullah b. Numeyr birlikte İbn Bişr'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Muhammed b. Bişr el-Abdi, Ubeydullah b. Ömer'den şöyle dediğini tahdis etti: Bize Nafi'in Abdullah'dan tahdis ettiğine göre Hafsa, Ömer için ağlayınca Ömer ona: Yavaş ol kızcağızım. Sen Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Muhakkak ölüye yakınlarının kendisi için ağlaması sebebi ile azab edilir"* buyurduğunu bilmiyor musun? dedi.[692]

Şerh

"Şüphesiz ölüye yakınlarının kendisi için ağlamaları sebebi ile azab edilir" (ileride gelecek 2146) bir rivayette: *"Yakınlarının kendisi için ağlamalarının bir kısmı sebebi ile"* bir diğer rivayette (2143) *"hayatta olanın ağlaması sebebi ile"* bir başka rivayette (2140) *"kendisi için feryad u figan edilmesi sebebi ile kabrinde ona azab edilir"* bir diğerinde (2144) *"kendisi için ağlanılan kimseye azab edilir"* buyurulmaktadır. Bütün bu rivayetler Ömer b. el-Hattab ile oğlu Abdullah (r.anhuma)nın naklettiği rivayetlerdir.

Aişe ise (214-2147) bunları kabul etmeyerek bu hallerinin unutmaktan ve tereddüde düşmelerinden kaynaklandığını söylemiş Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle bir şeyi söylediğini kabul etmemiştir. Bunu söylerken de yüce Allah'ın: *"Hiçbir kimse başkasının günah yükünü yüklenmez"* (En'am, 164) buyruğunu delil göstermiştir. (2153) Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözlerini Yahudi bir kadın hakkında kullanmıştır. Bu kadın hakkında: Yakınları onun için ağlarken ona azab ediliyor, buyurmasından kastı da şu idi: Bu kadına yakınları onun için ağladığından dolayı değil, yakınlarının ağladıkları bu halde küfrü sebebi ile azab edilmektedir.

İlim adamları bu hadisler hakkında ihtilaf etmişlerdir. Cumhur bu hadisleri ölümden sonra kendisi için ağlanılmasını ve ağıt yakılmasını vasiyet eden ve bu vasiyetinin gereği yerine getirilen kişiler hakkındadır, diye tevil etmişlerdir. İşte böyle birisine yakınlarının ağlayıp onun için feryad ve figan etmelerinden ötürü azab edilir. Çünkü bu ağlayıp ağıt yakmak kendisinden dolayı olmuştur ve ona nisbet edilir. İlim adamları der ki: Kendisinin bir vasiyeti olmaksızın ailesinin kendisine ağladığı ve feryad ve figan ettiği kimselere ise azab edilmez. Çünkü yüce Allah: *"Kimse başkasının günah yükünü yük-*

692 Nesai, 1847; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10556

lenmez" (En'am, 164) buyurmuştur. Derler ki: Bunu vasiyet etmek arapların adetlerindendi. İşte Tarafa b. Abd'in:

"Eğer ben ölürsem benim için layık olduğum şekilde ağıt yak,

Ve yine benim için elbiseni yakanı yırt ey mabedin kızı" beyiti de bu tür vasiyetlerdendir.

Bu ilim adamları devamla der ki: Hadis bu şekilde arapların alışageldikleri adete göre mutlak olarak zikredilmiştir.

Bir başka kesim şöyle demektedir: Bu gibi hadisler kendisi için ağlanılıp ağıt yakılmasını vasiyet eden ya da böyle yapılmamasını vasiyet etmeyen kimseler hakkında yorumlanır. Buna göre bunların yapılmasını vasiyet eden yahut da yapılmamasını vasiyet etmeyi ihmal eden bir kimse bu sebebten dolayı yani bunların yapılmamasını vasiyeti ihmal etmekteki kusuru dolayısı ile azaba uğratılır. Bunların yapılmamasını vasiyet eden kimseye gelince, bu ikisi sebebi ile ona azab edilmez çünkü bunların yapılmasında onun bir katkısı da yoktur bir kusuru da bulunmamaktadır. Bundan anlaşılan şudur: Ağlayıp feryat etmemeyi vasiyet etmek vaciptir. Bunu vasiyet etmeyi ihmal eden kimseye bundan dolayı azab edilir.

Bir kesim de şöyle demiştir: Hadislerin anlamı şudur: Araplar ölen için feryad u figan eder onun özelliklerini kendi kanaatlerine göre de güzelliklerini sayarak ağıt yakarlardı. Halbuki güzel kabul edilen bu halleri şeriat açısından çirkin olan ve kendilerinden ötürü azap görmesine sebeb olan hallerdir. Nitekim onlar: Ey kadınları dul bırakan, çocukları yetim, bayındır yerleri tahrip eden, dostları birbirinden ayıran gibi kahramanlık ve övünç sebebi gördükleri hususları söyleyerek ağıt yakıyorlardı. Halbuki bu (amaçla bunlardan söz etmek) haramdır.

Bir başka kesim de şöyle demektedir: Bunun anlamı şudur: Böyle bir kimseye aile halkının kendisi için ağladıklarını işitmesinden ötürü azap görür ve bu hallerine acır. Muhammed b. Cerir et-Taberi ve başkaları bu kanaattedir.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu da bu husustaki görüşler arasında en uygun olandır. Bunlar babası için ağlamakta olan bir kadına bu işi bırakmasını söylediği ve şu sözlerini eklediği bir hadisi delil gösterirler: "Biriniz ağlayacak olursa onun için onun arkadaşçığı yerine konulur. Bu sebeble ey Allah'ın kulları, kardeşlerinizi azaplandırmayın."[693]

693 Bu hadis ile ilgili açıklamalar için bk. Muhammed bin Ali bin Muhammed el-Şevkani, Neylül Evtar, Mustafa el-Babi baskısı, tarihsiz, IV, 119 (Çeviren)

Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Hadisin anlamı, kafir yahut da daha başka günah işlemiş kimseler, yakınlarının kendileri için ağlamakta oldukları zamanda onların ağlayışlarından dolayı değil, günahından dolayı azap görür.

Bu açıklamalar arasında doğru olan bizim cumhurdan naklettiğimiz görüştür. Hepsi de mezheblerinin farlılıklarına rağmen buradaki ağlayıştan yüksek sesle ağlamanın ve feryad ve figan edip ağıt yakmanın kastedildiğini, yoksa yalnızca gözün yaşının akmasının kastedilmediğini ittifakla ifade etmişlerdir.

٢١٤٠-١٧/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ- حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْمَيِّتُ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ بِمَا نِيحَ عَلَيْهِ

2140-17/2- Bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Katâde'yi Said b. el-Müseyyeb'den tahdis ederken dinledim, o İbn Ömer'den, o Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Ölüye kabrinde kendisi için ağıt yakılmasından dolayı azap edilir"* buyurdu.[694]

٢١٤١-.../٣- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْمَيِّتُ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ بِمَا نِيحَ عَلَيْهِ

2141-.../3- Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiy, Said'den tahdis etti, o Katâde'den, o Said b. el-Müseyyeb'den, o İbn Ömer'den, o Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Ölüye kendisi için yakılan ağıt dolayısı ile kabrinde azap edilir"* buyurduğunu rivayet etti.[695]

٢١٤٢-١٨/٤- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمَّا طُعِنَ عُمَرُ أُغْمِيَ عَلَيْهِ فَصِيحَ عَلَيْهِ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ أَمَا عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ

694 Buhari, 1292; Nesai, 1852; İbn Mace, 1953; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10536
695 2140 nolu hadisin kaynakları.

2142-18/4- Bana Ali b. Hucr es-Sa'di'de tahdis etti... İbn Ömer dedi ki: Ömer hançerlendiği vakit bayıldı, bundan ötürü (öldü zannedilerek) onun için feryad ve figan edildi. Ayılınca Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz ölüye diri olanın ağlaması sebebi ile azab edilir"* buyurduğunu bilmiyor musunuz? dedi.[696]

٢١٤٣-١٩/٥- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ لَمَّا أُصِيبَ عُمَرُ جَعَلَ صُهَيْبٌ يَقُولُ وَا أَخَاهْ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا صُهَيْبُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ

2143-19/5- Bana Ali b. Hucr tahdis etti... Ebu Burde babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ömer hançerlenince Suhayb: Vay benim kardeşim, demeye başladı. Bunun üzerine Ömer ona: Ey Suhayb! Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Muhakkak hayatta olanın ağlaması sebebi ile ölene de azab edilir"* buyurduğunu bilmiyor musun? dedi.[697]

٢١٤٤-٢٠/٦- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ صَفْوَانَ أَبُو يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ لَمَّا أُصِيبَ عُمَرُ أَقْبَلَ صُهَيْبٌ مِنْ مَنْزِلِهِ حَتَّى دَخَلَ عَلَى عُمَرَ فَقَامَ بِحِيَالِهِ يَبْكِي فَقَالَ عُمَرُ عَلَامَ تَبْكِي أَعَلَيَّ تَبْكِي قَالَ إِي وَاللَّهِ لَعَلَيْكَ أَبْكِي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ يُبْكَى عَلَيْهِ يُعَذَّبُ قَالَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِمُوسَى بْنِ طَلْحَةَ فَقَالَ كَانَتْ عَائِشَةُ تَقُولُ إِنَّمَا كَانَ أُولَئِكَ الْيَهُودَ

2144-20/6- Bana Ali b. Hucr da tahdis etti... Ebu Burde b. Ebu Musa, Ebu Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ömer hançerlenince Suhayb evinden gelip Ömer'in yanına girdi. Karşısında durup ağlamaya başladı. Ömer: Niçin ağlıyorsun? Benim için mi ağlıyorsun? dedi. Suhayb: Allah'a yemin ederim ki ey müminlerin emiri, evet senin için ağlıyorum, deyince. Ömer: Allah'a yemin olsun ki Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kendisi için ağlanan kimseye azap edilir"* buyurduğunu biliyorsundur, dedi.

(Abdulmelik b. Umeyr) dedi ki: Ben bunu Musa b. Talha'ya söyleyince o: Aişe bunlar ancak Yahudilerdir derdi, diye cevap verdi.[698]

696 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10517

697 Buhari, 1290; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9094, 10585

698 2143 nolu hadisin kaynakları

Şerh

(2144) "Karşısında durup ağladı" onun hizasında, onun yanıbaşında ağladı, demektir.

"Kendisi için ağlanana azap olunur" bu ibare asıl nüshalarda ye harfi ile birlikte "yubkâ" şeklinde kaydedilmiştir. Bu da sahihtir. Bu durumda (men edatı) "ellezi" anlamında olur. Bir söyleyişe göre ise şart edatı olması da bununla birlikte fiilin sonunda ye harfinin tesbit edilmesi de mümkündür. Şairin:

أَلَمْ يَأْتِيكَ وَالْأَنْبَاءُ تَنْمِي

"Haberler zaten yayılıp dururken sana (bu haber) gelmedi mi" mısrası da böyledir.

"Bunu Musa b. Talha'ya zikrettim" sözünü söyleyen kişi ravi Abdulmelik b. Umeyr'dir.

٢١٤٥-٢١/٧- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ- حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ- حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ لَمَّا طُعِنَ عَوَّلَتْ عَلَيْهِ حَفْصَةُ فَقَالَ يَا حَفْصَةُ أَمَا سَمِعْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ الْمُعَوَّلُ عَلَيْهِ يُعَذَّبُ وَعَوَّلَ عَلَيْهِ صُهَيْبٌ فَقَالَ عُمَرُ يَا صُهَيْبُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْمُعَوَّلَ عَلَيْهِ يُعَذَّبُ

2145-21/7- Bana Amr en-Nâkid de tahdis etti... Enes'den rivayete göre Ömer b. el-Hattab hançerlenince Hafsa onun için yüksek sesle ağladı. Ömer: Ey Hafsa! Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Kendisi için yüksek sesle ağlanan kimseye azab edilir"* buyurduğunu duymadın mı? dedi. Suhayb de onun için yüksek sesle ağlayınca Ömer: Ey Suhayb! "Kendisi için yüksek sesle ağlanan kimseye azab edildiğini" bilmiyor musun? dedi.[699]

Şerh

"Hafsa onun için yüksek sesle ağladı..." Muhakkik dil bilginlerinin dediğine göre bir kimse için yüksek sesle ağlamayı anlatmak üzere "avvele aleyhi ve a'vele aleyhi" denilir. Bunlar iki ayrı söyleyiştir. Yüksek sesle ağlamak demektir. Bazıları ise yalnızca "a'vele"nin kullanıldığını söylemiş olmakla birlikte bu hadis böyle diyenlerin kanaatini reddetmektedir.

699 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 10414

٢١٤٦-٢٢/٨- حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ كُنْتُ جَالِسًا إِلَى جَنْبِ ابْنِ عُمَرَ وَنَحْنُ نَنْتَظِرُ جَنَازَةَ أُمِّ أَبَانَ بِنْتِ عُثْمَانَ وَعِنْدَهُ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ فَجَاءَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُودُهُ قَائِدٌ فَأُرَاهُ أَخْبَرَهُ بِمَكَانِ ابْنِ عُمَرَ فَجَاءَ حَتَّى جَلَسَ إِلَى جَنْبِي فَكُنْتُ بَيْنَهُمَا فَإِذَا صَوْتٌ مِنْ الدَّارِ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ كَأَنَّهُ يَعْرِضُ عَلَى عَمْرٍو أَنْ يَقُومَ فَيَنْهَاهُمْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ قَالَ فَأَرْسَلَهَا عَبْدُ اللَّهِ مُرْسَلَةً فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُنَّا مَعَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ إِذَا هُوَ بِرَجُلٍ نَازِلٍ فِي ظِلِّ شَجَرَةٍ فَقَالَ لِي اذْهَبْ فَاعْلَمْ لِي مَنْ ذَاكَ الرَّجُلُ فَذَهَبْتُ فَإِذَا هُوَ صُهَيْبٌ فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ إِنَّكَ أَمَرْتَنِي أَنْ أَعْلَمَ لَكَ مَنْ ذَاكَ وَإِنَّهُ صُهَيْبٌ قَالَ مُرْهُ فَلْيَلْحَقْ بِنَا فَقُلْتُ إِنَّ مَعَهُ أَهْلَهُ قَالَ وَإِنْ كَانَ مَعَهُ أَهْلُهُ وَرُبَّمَا قَالَ أَيُّوبُ مُرْهُ فَلْيَلْحَقْ بِنَا فَلَمَّا قَدِمْنَا لَمْ يَلْبَثْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ أُصِيبَ فَجَاءَ صُهَيْبٌ يَقُولُ وَا أَخَاهْ وَا صَاحِبَاهْ فَقَالَ عُمَرُ أَلَمْ تَعْلَمْ أَوَ لَمْ تَسْمَعْ قَالَ أَيُّوبُ أَوْ قَالَ أَوَ لَمْ تَعْلَمْ أَوَ لَمْ تَسْمَعْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبَعْضِ بُكَاءِ أَهْلِهِ قَالَ فَأَمَّا عَبْدُ اللَّهِ فَأَرْسَلَهَا مُرْسَلَةً وَأَمَّا عُمَرُ فَقَالَ بِبَعْضِ فَقُمْتُ فَدَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَحَدَّثْتُهَا بِمَا قَالَ ابْنُ عُمَرَ فَقَالَتْ لَا وَاللَّهِ مَا قَالَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَطُّ إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَحَدٍ وَلَكِنَّهُ قَالَ إِنَّ الْكَافِرَ يَزِيدُهُ اللَّهُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَذَابًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى قَالَ أَيُّوبُ قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ لَمَّا بَلَغَ عَائِشَةَ قَوْلُ عُمَرَ وَابْنِ عُمَرَ قَالَتْ إِنَّكُمْ لَتُحَدِّثُونِّي عَنْ غَيْرِ كَاذِبَيْنِ وَلَا مُكَذَّبَيْنِ وَلَكِنَّ السَّمْعَ يُخْطِئُ

2146-22/8- Bize Davud b. Ruşeyd tahdis etti, bize İsmail b. Uleyye tahdis etti, bize Eyyub, Abdullah b. Ebu Muleyke'den şöyle dediğini tahdis etti: Osman'ın kızı ve Eban'ın annesinin cenazesini bekliyorken İbn Ömer'in yanıbaşında oturuyordum. Yanında Amr b. Osman da vardı. Bu sırada İbn Abbas, birisi onun elinden tutup yederek geldi. Zannederim onun elinden tutan kişi ona İbn Ömer'in oturduğu yeri haber verdi. O da gelip benim yanıma oturdu. Böylelikle ben ikisi arasında kaldım. Ansızın evin içinden bir ses

duyuldu. İbn Ömer - Amr'dan kalkıp onlara bu işi yapmamasını söylemesini istercesine-: Ben Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)i: *"Şüphesiz ölüye aile halkının ağlaması sebebi ile azab edilir"* buyururken dinledim dedi.

(Ravi) dedi ki: Abdullah (bin Ömer) bunu böylece herhangi bir kayıt zikretmeden söyledi.

İbn Abbas dedi ki: Müminlerin emiri Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) ile birlikte idik. Nihayet el-Beydâ'ya kadar geldik. Orada bir ağacın gölgesinde konaklamış bir adam görüverdi. Bana: Git de benim için bu adamın kim olduğunu öğreniver, dedi. Ben de kalkıp gittiğimde onun Suhayb olduğunu gördüm. Yanına dönüp: Sen bana senin için o adamın kim olduğunu öğrenmemi emrettin. O Suhayb'dır dedim. Bana: Bize katılmasını emret, dedi. Ben: Onunla birlikte aile halkı da var, dedim. Ömer: Onunla birlikte ailesi dahi olsa (bunu söyle) dedi. -Belki de Eyyub: Ona bize katılmasını emret, demiş olabilir- (Medine'ye) döndüğümüzde aradan fazla zaman geçmeden müminlerin emiri hançerlendi. Suhayb geldi ve: Vah kardeşim, vah arkadaşım, demeye başladı. Ömer: Sen Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz ölene yakınlarının ağlamasının bir kısmı sebebi ile azab edilir"* buyurduğunu bilmiyor musun, yahut duymadın mı? dedi. -Eyyub rivayetinde dedi ki: Ya da bilmiyor musun yahut duymadın mı (derken) her iki yerde de soru hemzesinden sonra araya vav koyarak zikretti.-

(Ravi) dedi ki: Abdullah'a gelince, o bu sözü herhangi bir kayıt zikretmeden söyledi. Ömer ise "bazı" kaydı ile zikretti.

Ben de kalkıp Aişe'nin huzuruna girdim, ona İbn Ömer'in söylediklerini naklettim. Bunun üzerine Aişe: Allah'a yemin ederim ki hayır. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) asla: *"Ölüye herhangi bir kimsenin ağlamasından dolayı azab edilir"* buyurmamıştır. Ama bunun yerine o: *"Şüphesiz Allah kâfirin azabını aile fertlerinin ağlaması sebebi ile daha da artırır ve şüphesiz güldüren de ağlatan Allah'tır ve hiçbir kimse başkasının günah yükünü yüklenmez"* buyurmuştur.

Eyyub dedi ki: İbn Ebu Muleyke dedi ki: Bana Muhammed b. el-Kasım tahdis edip dedi ki: Aişe'ye Ömer'in ve İbn Ömer'in sözleri ulaşınca şöyle dedi: Şüphesiz sizler bana kesinlikle yalan söylemeyen ve yalan söyledikleri iddia edilemeyecek kimselerden naklediyorsunuz ama kulak bazen hata edebilir.[700]

700 Buhari, 1286; Nesai, 1857; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7276

Şerh

"İbn Ebu Muleyke dedi ki: İbn Ömer'in yanında oturuyordum... İkisi arasında kaldım." Bu ifadelerde cenazeyi beklemek maksadı ile oturmanın caiz oluşuna, toplanıp beklemenin de müstehap oluşuna delil vardır. İbn Ömer ile İbn Abbas'ın kendisine göre sahabilik, ilim, fazilet, salah, neseb, yaş ve daha başka hususlar bakımından daha faziletli olmalarına rağmen ve edep, daha faziletli olan bir kimsenin mazeret olmaksızın faziletli iki kişi arasında oturmamasını gerektirmekle birlikte ikisinin arasında oturması bu hususta bir mazeretin bulunduğu şeklinde yorumlanır. Ya İbn Abbas'ın oturduğu yerin onun için daha rahat olması ya da başka bir sebeb dolayısı ile olabilir.

"İbn Ömer dedi ki: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i... dinledim. Abdullah böylece herhangi bir kayıt zikretmeden bunu söyledi." Yani İbn Ömer rivayetinde hayatta olanın ağlayışı dolayısı ile ölüye azap edildiği şeklindeki rivayetini kayıtsız olarak zikretmiş, Aişe'nin rivayetinde kayıtlı olarak zikrettiği şekilde "Yahudi" kaydı ile de başkalarının kayıtladığı gibi "vasiyet" kaydı ile de zikretmemiş, babası Ömer'in rivayet ettiği gibi aile halkının ağlayışının bir kısmı sebebi ile de dememiştir.

"Aişe: Allah'a yemin ederim ki hayır. Rasulullah (asla)... söylemedi." Bu ifadelerden de bir kimse kesin emin olmasa dahi bir takım karinelere bağlı olarak galip zan ile yemin etmesinin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Mezhebimizin kabul ettiği görüş de budur. Bundan dolayı da mezheb alimlerimiz şöyle demişlerdir: Ölmüş babasının el-yazısı ile -ona ait olduğunu zannetmesi halinde- filanın üzerinde bir alacağının olduğunu görürse buna dair yemin edebilir.

Denildiğine göre Aişe zanna bağlı olarak yemin etmemiştir. Aksine kesin bir bilgiye dayanarak yemin etmiştir. Bu da hayatının başka herhangi bir zamanında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunu işitmiş olması ile açıklanmıştır. Ancak biz diyoruz ki: Bu iki bakımdan uzak bir ihtimaldir.

Her şeyden önce Ömer ve İbn Ömer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Aile halkının ağlaması sebebi ile ona azab edilir"* buyururken dinlemişlerdir.

İkincisi eğer durum böyle olsaydı Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın bunu delil göstermesi ve: Ben onu hayatının son döneminde dinledim, demesi gerekirdi. Fakat böyle bir gerekçeyi delil olarak göstermeyip ayeti delil olarak göstermiştir. Allah en iyi bilendir.

٢١٤٧-٢٣/٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ ابْنُ رَافِعٍ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ تُوُفِّيَتْ ابْنَةٌ لِعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ بِمَكَّةَ قَالَ فَجِئْنَا لِنَشْهَدَهَا قَالَ فَحَضَرَهَا ابْنُ عُمَرَ وَابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ وَإِنِّي لَجَالِسٌ بَيْنَهُمَا قَالَ جَلَسْتُ إِلَى أَحَدِهِمَا ثُمَّ جَاءَ الْآخَرُ فَجَلَسَ إِلَى جَنْبِي فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ لِعَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ وَهُوَ مُوَاجِهُهُ أَلَا تَنْهَى عَنْ الْبُكَاءِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَدْ كَانَ عُمَرُ يَقُولُ بَعْضَ ذَلِكَ ثُمَّ حَدَّثَ فَقَالَ صَدَرْتُ مَعَ عُمَرَ مِنْ مَكَّةَ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ إِذَا هُوَ بِرَكْبٍ تَحْتَ ظِلِّ شَجَرَةٍ فَقَالَ اذْهَبْ فَانْظُرْ مَنْ هَؤُلَاءِ الرَّكْبُ فَنَظَرْتُ فَإِذَا هُوَ صُهَيْبٌ قَالَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ ادْعُهُ لِي قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى صُهَيْبٍ فَقُلْتُ ارْتَحِلْ فَالْحَقْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَلَمَّا أَنْ أُصِيبَ عُمَرُ دَخَلَ صُهَيْبٌ يَبْكِي يَقُولُ وَا أَخَاهْ وَا صَاحِبَاهْ فَقَالَ عُمَرُ يَا صُهَيْبُ أَتَبْكِي عَلَيَّ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبَعْضِ بُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَلَمَّا مَاتَ عُمَرُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ فَقَالَتْ يَرْحَمُ اللَّهُ عُمَرَ لَا وَاللَّهِ مَا حَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الْمُؤْمِنَ بِبُكَاءِ أَحَدٍ وَلَكِنْ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يَزِيدُ الْكَافِرَ عَذَابًا بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ قَالَ وَقَالَتْ عَائِشَةُ حَسْبُكُمْ الْقُرْآنُ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى قَالَ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عِنْدَ ذَلِكَ وَاللَّهُ أَضْحَكَ وَأَبْكَى قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ فَوَاللَّهِ مَا قَالَ ابْنُ عُمَرَ مِنْ شَيْءٍ

2147-23/9- Bana Muhammed b. Râfi' ve Abd b. Humeyd tahdis etti, İbn Râfi' dedi ki: Bize Abdurrezzak haber verdi, bize İbn Cureyc haber verdi, bana Abdullah b. Ebu Muleyke haber verip dedi ki: Mekke'de Osman b. Affan'ın bir kızı vefat etti. Cenazesinde bulunmak üzere geldik. Cenazede İbn Ömer ve İbn Abbas da bulundu. Bense ikisi arasında oturuyordum. (Yani) ben önce onlardan birisinin yanında oturuyordum, sonra diğeri gelip benim yanıma oturdu.

Abdullah b. Ömer, karşısında duran Amr b. Osman'a: Neden ağlamayı yasak etmiyorsun, çünkü Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Muhakkak ölüye yakınlarının kendisi için ağlamalarından dolayı azab edilir"* buyurmuştur, dedi.

İbn Abbas dedi ki: Gerçekten Ömer bu sözlerin bir kısmını söylüyordu. Sonra sözlerini sürdürüp şöyle dedi: Ömer ile birlikte Mekke'den çıktım. Nihayet biz Beydâ denilen yere geldiğimizde bir ağacın gölgesi altında bir kafile ile karşılaştık. Git de bu kafilenin kim olduklarına bir bak, dedi. Ben de gidip baktığımda Suhayb'ın orada olduğunu gördüm. Gelip ona haber verdim. Ömer: Onu yanıma çağır, dedi. Ben de Suhayb'ın yanına döndüm ve müminlerin emirinin yanına gel, dedim.

Sonraları Ömer hançerlenince Suhayb içeri girdi, ağladı. Bu arada: Vay kardeşim, vay arkadaşım, diyordu. Bunun üzerine Ömer: Ey Suhayb! Benim için mi ağlıyorsun, dedi. Halbuki Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz ölene yakınlarının bir kısım ağlaması sebebi ile azab edilir"* buyurmuştur, dedi.

İbn Abbas (devamla) dedi ki: Ömer vefat ettikten sonra ben bunu Aişe'ye söyledim. Aişe: Allah Ömer'e rahmet buyursun. Allah'a yemin ederim Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Muhakkak Allah herhangi bir kimsenin ağlaması dolayısı ile mümine azab eder"* diye bir şey söylememiştir. Ama o: *"Şüphesiz Allah aile halkının kendisi için ağlamaları sebebi ile kafirin azabını artırır"* buyurmuştur, dedi. Yine Aişe şunları ekledi: Size Kur'an yeter. *"Hiçbir kimse başkasının günahını yüklenmez"* (Fatır, 18) buyurmaktadır.

Bunu söyledikten sonra da İbn Abbas: Güldüren de ağlatan da Allah'dır, dedi. İbn Ebu Muleyke dedi ki: Allah'a yemin ederim ki İbn Ömer hiçbir şey söylemedi.[701]

٢١٤٨-.../١٠- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرٌو عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ كُنَّا فِي جَنَازَةِ أُمِّ أَبَانَ بِنْتِ عُثْمَانَ وَسَاقَ الْحَدِيثَ وَلَمْ يَنُصَّ رَفْعَ الْحَدِيثِ عَنْ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ كَمَا نَصَّهُ أَيُّوبُ وَابْنُ جُرَيْجٍ وَحَدِيثُهُمَا أَتَمُّ مِنْ حَدِيثِ عَمْرٍو

2148-.../10- Bize Abdurrahman b. Bişr de tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, Amr da İbn Ebu Muleyke'den şöyle dediğini nakletti. Bizler Osman kızı ve Eban'ın annesinin cenazesinde idik, dedikten sonra hadisi rivayet etti ama Eyyub ve İbn Cureyc'in açıkça ifade ettikleri gibi hadisi Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye merfu olarak açıkça zikretmedi. Her ikisinin hadisi ise Amr'ın hadisi rivayetinden daha mükemmeldir.[702]

701 2146 nolu hadisin kaynakları
702 2146 nolu hadisin kaynakları

٢١٤٩-١١/٢٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَنَّ سَالِمًا حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ

2149-24/11- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb tahdis etti, bana Ömer b. Muhammed'in tahdis ettiğine göre Salim kendisine Abdullah b. Ömer'den Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Muhakkak hayatta olanın ağlaması dolayısı ile ölüye azab edilir"* buyurduğunu tahdis etti.[703]

٢١٥٠-١٢/٢٥- وَحَدَّثَنَا خَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ جَمِيعًا عَنْ حَمَّادٍ قَالَ خَلَفٌ- حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ ذُكِرَ عِنْدَ عَائِشَةَ قَوْلُ ابْنِ عُمَرَ الْمَيِّتُ يُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ فَقَالَتْ رَحِمَ اللهُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعَ شَيْئًا فَلَمْ يَحْفَظْهُ إِنَّمَا مَرَّتْ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ جَنَازَةُ يَهُودِيٍّ وَهُمْ يَبْكُونَ عَلَيْهِ فَقَالَ أَنْتُمْ تَبْكُونَ وَإِنَّهُ لَيُعَذَّبُ

2150-25/12- Bize Halef b. Hişam ve Ebu Rabi ez-Zehrânî de birlikte Hammâd'dan tahdis ettiler. Halef dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Hişam b. Urve'den tahdis etti, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Aişe'nin yanında İbn Ömer'in, ölüye yakınlarının kendisi için ağlaması sebebi ile azab edilir, şeklindeki sözü hatırlatılınca Aişe şöyle dedi: Allah Ebu Abdurrahman'a rahmet buyursun. O bir şeyler işittiği halde o işittiklerini iyice bellemedi. İşin aslı şudur. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından bir Yahudi cenazesi geçirildi. Yakınları onun için ağlıyordu. Allah Rasulü: *"Onlar ağlıyor, ona ise azab ediliyor"* buyurdu.[704]

٢١٥١-١٣/٢٦- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ- حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ ذُكِرَ عِنْدَ عَائِشَةَ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ يَرْفَعُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ فَقَالَتْ وَهِلَ إِنَّمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّهُ لَيُعَذَّبُ بِخَطِيئَتِهِ أَوْ بِذَنْبِهِ وَإِنَّ أَهْلَهُ لَيَبْكُونَ عَلَيْهِ الْآنَ وَذَاكَ مِثْلُ قَوْلِهِ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ عَلَى الْقَلِيبِ يَوْمَ بَدْرٍ وَفِيهِ قَتْلَى بَدْرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ لَهُمْ مَا قَالَ إِنَّهُمْ لَيَسْمَعُونَ مَا أَقُولُ وَقَدْ وَهِلَ

703 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6786

704 Buhari, 7378; Ebu Davud, 3129; Nesai, 1854; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7324

إِنَّمَا قَالَ إِنَّهُمْ لَيَعْلَمُونَ أَنَّ مَا كُنْتُ أَقُولُ لَهُمْ حَقٌّ ثُمَّ قَرَأَتْ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ يَقُولُ حِينَ تَبَوَّءُوا مَقَاعِدَهُمْ مِنَ النَّارِ

2151-26/13- Bize Ebu Kureyb tahdis etti, bize Ebu Usame, Hişam'dan tahdis etti, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Aişe'nin huzurunda İbn Ömer'in, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isnad ederek: *"Şüphesiz ölüye yakınlarının kendisi için ağlaması sebebi ile kabrinde azab edilir"* dediğinden bahsedildi.

Bunun üzerine Aişe: O hata etmiştir. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediği şundan ibarettir: *"Muhakkak ona kendi hatiesi yahut zenbi (*iki kelime de: günahı anlamındadır*) dolayısı ile azab edilir ve onun yakınları ise şu anda onun için ağlamaktadır."* Bu da Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bedir günü kör kuyunun başına dikilip söylediği söze benzer. O kuyunun içerisinde Bedir'de öldürülmüş müşrikler vardı. Onlara o sözlerini söyledikten sonra: *"Muhakkak onlar benim sözlerimi işitiyorlar"* buyurdu. Evet, o hata etmiştir. Çünkü Allah Rasulü'nün söylediği: *"Muhakkak onlar bir zamanlar kendilerine söylediklerimin hak olduğunu biliyorlardır"* demekten ibaretti. Aişe daha sonra: *"Muhakkak sen ölülere işittiremessin"* (Neml, 80); *"Ve sen kabirdekilere işittirecek değilsin"* (Fatır, 22) buyruklarını okudu. (Yüce Allah): Onlar cehennemdeki yerlerine yerleştikleri zaman demek istiyor.[705]

Şerh

(2151) "Vehile: hata etti" lafzı vav harfi fethalı, he harfi kesreli de fethalı da söylenir. Hata etti ve unuttu anlamındadır. Ölülerin söylenen sözleri işittiklerini kabul etmeyişi anlamındaki sözlerine gelince kitabın sonlarında Müslim'in bu husustaki hadisleri zikredeceği yerde genişçe açıklamalar gelecektir.

٢١٥٢-.../١٤- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ وَحَدِيثُ أَبِي أُسَامَةَ أَتَمُّ

2152-.../14- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, bize Hişam b. Urve bu isnad ile Ebu Usame'nin hadisi ile aynı manada rivayet etti. Bununla birlikte Ebu Usame'nin rivayet ettiği hadis daha eksiksizdir.[706]

705 Buhari, 3979, 3980, 3981; Nesai, 2075; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7323, 16818
706 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17281

٢١٥٣-٢٧/١٥- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا سَمِعَتْ عَائِشَةَ وَذُكِرَ لَهَا أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ الْحَيِّ فَقَالَتْ عَائِشَةُ يَغْفِرُ اللَّهُ لِأَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَمَا إِنَّهُ لَمْ يَكْذِبْ وَلَكِنَّهُ نَسِيَ أَوْ أَخْطَأَ إِنَّمَا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى يَهُودِيَّةٍ يُبْكَى عَلَيْهَا فَقَالَ إِنَّهُمْ لَيَبْكُونَ عَلَيْهَا وَإِنَّهَا لَتُعَذَّبُ فِي قَبْرِهَا

2153-27/15- Bize Kuteybe b. Said de Malik b. Enes'den, ona Abdullah b. Ebu Bekir'den naklen okunanlar arasında tahdis etti. O babasından, o Abdurrahman kızı Amre'den rivayet ettiğine göre kendisine şunu haber verdi: Onun işittiği üzere Aişe'ye Abdullah b. Ömer'in: Muhakkak ölüye hayatta olanın ağlaması dolayısı ile azab edilir, sözü zikredilince şöyle demişti: Allah, Ebu Abdurrahman'a mağfiret buyursun. Elbetteki o yalan söylemiyor. Ama unutmuş ya da hata ediyor olabilir. Mesele şundan ibarettir. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından kendisi için ağlanılan Yahudi bir kadın (cenazesi) geçirildi. Allah Rasulü: *"Bunlar o kadın için ağlıyorlar, kendisinde ise kabrinde azab ediliyor"* buyurdu.[707]

٢١٥٤-٢٨/١٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ الطَّائِيِّ وَمُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ أَوَّلُ مَنْ نِيحَ عَلَيْهِ بِالْكُوفَةِ قَرَظَةُ بْنُ كَعْبٍ فَقَالَ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ نِيحَ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ يُعَذَّبُ بِمَا نِيحَ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

2154-28/16- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki', Said b. Ubeyd et-Tâî'den ve Muhammed b. Kays'dan tahdis etti, o Ali b. Rabia'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kûfe'de kendisi için ağıt yakılan ilk kişi Karaza b. Ka'b oldu. Bunun üzerine Muğire b. Şu'be şöyle dedi: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kendisi için ağıt yakılan kimseye kıyamet gününde ona yakılan ağıt sebebi ile azab edilir."*[708]

707 Buhari, 1289; Tirmizi, 1006; Nesai, 1855; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17948
708 Mukaddimede 5 numaralı hadisin kaynakları

٢١٥٥-.../١٧- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ الْأَسَدِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ الْأَسَدِيِّ عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ

2155-.../17- Bana Ali b. Hucr es-Sa'dî de tahdis etti, bize Ali b. Mushir tahdis etti, bize Muhammed b. Kays el-Esedî, Ali b. Rabia el-Esedî'den haber verdi, o Muğire b. Şu'be'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[709]

٢١٥٦-.../١٨- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ أَبِي عُمَرَ -حَدَّثَنَا مَرْوَانُ يَعْنِي الْفَزَارِيَّ- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ الطَّائِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ

2156-.../18- Bunu bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bunu bize Mervan -yani el-Fezârî- tahdis etti, bize Said b. Ubeyd et-Taî, Ali b. Rabia'dan tahdis etti, o Muğire b. Şu'be'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[710]

١٠/١٠- بَاب التَّشْدِيدِ فِي النِّيَاحَةِ

10/10- AĞIT YAKMA VEBALİNİN AĞIR OLDUĞU BABI

٢١٥٧-١/٢٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَفَّانُ- حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ ح- وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ- حَدَّثَنَا أَبَانُ- حَدَّثَنَا يَحْيَى أَنَّ زَيْدًا حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا سَلَّامٍ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا مَالِكٍ الْأَشْعَرِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ أَرْبَعٌ فِي أُمَّتِي مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لَا يَتْرُكُونَهُنَّ الْفَخْرُ فِي الْأَحْسَابِ وَالطَّعْنُ فِي الْأَنْسَابِ وَالْاسْتِسْقَاءُ بِالنُّجُومِ وَالنِّيَاحَةُ وَقَالَ النَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ

709 2154 nolu hadisin kaynakları
710 2154 nolu hadisin kaynakları

2157-29/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Affan tahdis etti, bize Eban b. Yezid tahdis etti (H.) Bana İshak b. Mansur da -ki lafız onundur- tahdis etti, bize Habbân b. Hilal haber verdi, bize Eban tahdis etti, bize Yahya'nın tahdis ettiğine göre Zeyd kendisine şunu tahdis etti: Ebu Sellam kendisine tahdis ettiğine göre Ebu Malik el-Eşari de kendisine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Ümmetim arasında cahiliye işinden olup terk etmeyecekleri şu dört şey kalacaktır: Soy sopla övünmek, neseblere dil uzatmak, yıldızlarla yağmur istemek ve ağıt yakmak."*

Ayrıca şöyle buyurdu: *"Ağıt yakan kadın eğer ölümünden önce tevbe etmeyecek olursa kıyamet gününde üzerinde katrandan bir elbise ve uyuzlu bir gömlek bulunduğu halde kaldırılacaktır."*[711]

Şerh

"Yıldızlarla yağmur istemek." Buna dair açıklama İman bölümünde: "Şu yıldızın doğması sebebi ile bize yağmur yağdırıldı" hadisini şerh ederken geçmiş bulunmaktadır.

"Ağıt yakan kadın ölümünden önce tevbe etmeyecek olursa" buyruğunda ağıt yakmanın haram olduğuna delil vardır. Bu, üzerinde icma edilmiş bir husustur.

Yine bu hadisten mükellef kişi ölmeden ve can çekişme haline gelmeden önce tevbesinin sahih olacağı hükmü anlaşılmaktadır.

٢١٥٨-٣٠/٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ يَقُولُ أَخْبَرَتْنِي عَمْرَةُ أَنَّهَا سَمِعَتْ عَائِشَةَ تَقُولُ لَمَّا جَاءَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَتْلُ ابْنِ حَارِثَةَ وَجَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْرَفُ فِيهِ الْحُزْنُ قَالَتْ وَأَنَا أَنْظُرُ مِنْ صَائِرِ الْبَابِ شَقِّ الْبَابِ فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ نِسَاءَ جَعْفَرٍ وَذَكَرَ بُكَاءَهُنَّ فَأَمَرَهُ أَنْ يَذْهَبَ فَيَنْهَاهُنَّ فَذَهَبَ فَأَتَاهُ فَذَكَرَ أَنَّهُنَّ لَمْ يُطِعْنَهُ فَأَمَرَهُ الثَّانِيَةَ أَنْ يَذْهَبَ فَيَنْهَاهُنَّ فَذَهَبَ ثُمَّ أَتَاهُ فَقَالَ وَاللَّهِ لَقَدْ غَلَبْنَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَتْ فَزَعَمَتْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ اذْهَبْ فَاحْثُ فِي أَفْوَاهِهِنَّ مِنَ التُّرَابِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ أَرْغَمَ اللَّهُ أَنْفَكَ وَاللَّهِ مَا تَفْعَلُ مَا أَمَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَا تَرَكْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْعَنَاءِ

711 Hadisi yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12168

2158-30/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Ömer de tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki. Bize Abdulvehhab tahdis edip dedi ki: Yahya b. Said'i şöyle derken dinledim: Amre'nin bana haber verdiğine göre o Aişe'yi şöyle derken dinlemişti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e İbn Harise, Cafer b. Ebu Talib ve Abdullah b. Revaha'nın öldürüldüğü haberi ulaşınca, Rasulullah üzüldüğü anlaşılan bir hal ile oturdu.

(Aişe) dedi ki: Ben de kapı aralığından bakıyordum. Bir adam ona gelerek: Ey Allah'ın Rasulü! Cafer'in hanımları deyip onların ağladıklarından söz etti. Allah Rasulü ona gidip kendilerine bu işi bırakmalarını söylemesini emretti. O da gittikten sonra tekrar geldi ve kendisine itaat etmediklerini söyleyince Allah Rasulü ona ikinci defa gidip bu işten vazgeçmelerini söylemesini emretti. O da gitti, sonra tekrar ona gelerek: Allah'a yemin olsun ki ey Allah'ın Rasulü! Onlar bize baskın çıktı, dedi.

(Amre) dedi ki: Aişe Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Git onların ağızlarına toprak doldur"* buyurduğunu da söyledi.

Aişe dedi ki: Bunun üzerine ben: Hay Allah sana layıkını versin. Allah'a yemin ederim ki, ne Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sana ne emrini yerine getirdin ne de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i meşakketten kurtardın, dedim.[712]

Şerh

"Kapı aralığından bakıyordum" anlamındaki ibare, Buhari ve Müslim'in rivayetlerinde (صائر الباب، شق الباب) şeklindedir. "Şakki'l-bab" *ifadesi* ise "sair"in açıklamasıdır. Bazıları "sair" değil de ancak "sayır" denileceğini söylemişlerdir.

"Git onların ağızlarına toprak doldur" Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona bu emri vermesi onların ağlayışlarına tepki gösterip bu işten vazgeçmeleri hususundaki ileri derecedeki hassasiyeti ortaya koymak içindir. Bazıları bu ağlayışı ağıt ve feryad ü figan diye açıklamış ve bundan dolayı yasak özellikle vurgulanmış, demişlerdir. Yoksa yalnızca bir gözyaşı akıtmak olsaydı onu yasaklamazdı çünkü kendisi de bu kadarını yapmış ve bunun haram olmadığını, bir rahmet olduğunu haber vermiştir.

Diğer bir kısmı ise bu ağlayışın feryad ve figan olmaksızın, bağırmaksızın yapıldığını söylemiş ve şöyle açıklamışlardır: Sahabe olan kadınların vazgeç-

712 Buhari, 1305, 1299 -buna yakın-, 4263 -buna yakın-; Ebu Davud, 3122; Nesai, 1846; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17932

meleri defalarca söylendikten sonra haram olan bir işi işlemeye devam etmeleri uzak bir ihtimaldir. Bu mücerret bir ağlamaktan ibaretti. O tenzihen ve edeb olmak üzere yasaklanmıştır. Haram olduğu için değil. Bundan dolayı onlar da bu hususta tevilde bulunarak ısrar etmişlerdir.

"Allah sana layıkını versin, Allah'a yemin olsun ki ne Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrettiğini yaptın..." yani sen görevini hakkıyla yapmadın. Ne -eksikliğin ve kusurundan dolayı- sana emrolunan vazgeçmelerini söyleyip vazgeçirmek işini yapabildin, ne de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu konuda yetersiz olduğunu haber vererek senden başkasını gönderip böylelikle yorulmaktan onu kurtarıp rahatlattın.

(Allah sana layıkını versin diye tercüme ettiğimiz) "erğamallahu enfek: Allah burnunu yere sürtsün" demektir. Bu da o kişinin zelil edilmesine, küçük düşürülmesine bir işarettir.

٢١٥٩-.../٣- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ ح- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ ح- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ كُلُّهُمْ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَمَا تَرَكْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ مِنَ الْعِيِّ

2159-.../3- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti. (H.) Bana Ebu Tahir de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb, Muaviye b. Salih'den haber verdi (H.) Bana Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî de tahdis etti, bize Abdussamed tahdis etti, bize Abdülaziz -yani b. Müslim- tahdis etti. Hepsi Yahya b. Said'den bu isnad ile hadisi buna yakın olarak rivayet etti. Abdulaziz'in rivayetinde ise: "Ne de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i meşakkatten kurtardın" dediği zikredilmiştir.[713]

Şerh

Hadisin Abdülaziz yolu ile gelen rivayetinde: "Ne de Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i meşakkatten kurtardın" denilmektedir. Burada bizim diyarımızdaki nüshaların birçoğunda bu şekilde "el-'iyy" şeklindedir. Bu da yorgunluk anlamındadır. Aynı zamanda birinci rivayette geçen "el-anâ" ile aynı anlamdadır.

713 2158 nolu hadisin kaynakları

Kadı Iyaz: Bu lafız bazı nüshalarda noktalı gayn ile "el-ğayy" diye zikredilmiştir ki bu bir tashif (hatalı yazım)dır. Çoğunda ise "el-anâ" diye kaydedilmiştir, demektedir.

Şu kadar var ki onun çoğunluğa nisbet ettiği bu şekil, Müslim'in siyakına aykırıdır. Çünkü Müslim zaten birincisinde "el-anâ" lafzını rivayet etmiş, sonra ikinci rivayeti kaydederek onun da bu lafız dışında birinci rivayete yakın olduğunu söylemiştir. Böylelikle durum kaçınılmaz olarak birincisinden farklı olmasını gerektirmektedir.

٢١٦٠-٣١/٤- حَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ- حَدَّثَنَا حَمَّادٌ- حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ أَخَذَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مَعَ الْبَيْعَةِ أَلَّا نَنُوحَ فَمَا وَفَتْ مِنَّا امْرَأَةٌ إِلَّا خَمْسٌ أُمُّ سُلَيْمٍ وَأُمُّ الْعَلَاءِ وَابْنَةُ أَبِي سَبْرَةَ امْرَأَةُ مُعَاذٍ أَوْ ابْنَةُ أَبِي سَبْرَةَ وَامْرَأَةُ مُعَاذٍ

2160-31/4- Bize Ebu'r-Rabi ez-Zehrânî tahdis etti, bize Hammâd tahdis etti, bize Eyyub Muhammed'den tahdis etti, o Um Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bey'at ile birlikte bizden ağıt yakmamak üzerede söz almıştı. Bu söze aramızda beş kadın dışında hiçbir kadın bağlı kalmadı. Bunlar Um Suleym, Um Alâ, Muaz'ın karısı Ebu Sebre'nin kızı -yahut da Ebu Sebre'nin kızı ile Muaz'ın karısı-dır.[714]

٢١٦١-٣٢/٥- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا أَسْبَاطٌ- حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ أَخَذَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْبَيْعَةِ أَلَّا تَنُحْنَ فَمَا وَفَتْ مِنَّا غَيْرُ خَمْسٍ مِنْهُنَّ أُمُّ سُلَيْمٍ

2161-32/5- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti, bize Esbât haber verdi, bize Hişam, Hafsa'dan haber verdi, o Um Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizden bey'at kapsamında "ağıt yakmayacaksınız" diye de söz almıştı. Aramızdan beş kadından başka kimse bu söze bağlı kalmadı. Bunlardan birisi de Um Suleym'dir.[715]

714 Buhari, 1306; Nesai, 4191 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18097
715 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18140

Şerh

(2160-2161 numaralı hadisler)

"Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizden bey'at ile birlikte ağıt yakmamak üzere de söz aldı" denilirken diğer rivayette (2161) "bey'at kapsamında" buyurulmaktadır. Bundan feryad edip ağıt yakmanın haram ve çok çirkin olduğu, ona karşı tepki gösterip ondan vazgeçirmenin önemsenmesi gerektiği hükmü anlaşılmaktadır. Çünkü bu, kederi daha da artırır, sabrı ortadan kaldırır. Ayrıca bu hâl ilahi takdire, teslimiyete, yüce Allah'ın emrine boyun eğmeye de aykırıdır.

"Aramızdan beş kadın dışında buna bağlı kalan olmadı." Kadı Iyaz dedi ki: Bu Um Atiyye ile birlikte bey'at eden kadınlar arasından beş kadından başka kimse bağlı kalmadı, demektir. Yoksa bu beş kadın dışında müslüman kadınlar arasından ağıt yakmayı terk eden olmadı, anlamında değildir.

٢١٦٢-٣٣/٦- وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ قَالَ زُهَيْرٌ- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَازِمٍ- حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ قَالَتْ كَانَ مِنْهُ النِّيَاحَةُ قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا آلَ فُلَانٍ فَإِنَّهُمْ كَانُوا أَسْعَدُونِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَا بُدَّ لِي مِنْ أَنْ أُسْعِدَهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا آلَ فُلَانٍ

2162-33/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Zuheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim birlikte Ebu Muaviye'den tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bize Muhammed b. Hâzim tahdis etti, bize Âsım, Hafsa'dan tahdis etti, o Um Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Şu: *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere... ve hiçbir ma'rufta sana karşı gelmemek üzere bey'at ettiklerinde"* (Mümtahine, 12) ayeti nazil olunca itaat olunması gereken hususlardan birisi de ağıt yakmak(dan) vazgeçmek idi.

(Um Atiyye) dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasulü, filan aile bundan müstesnâ olsun. Çünkü onlar cahiliye döneminde iken bana (bu hususta) yardım etmişlerdi. Dolayısı ile onlara yardımcı olmak da benim için kaçınılmazdır, dedim. Bunun üzerine Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Filan aile müstesna"* buyurdu.[716]

716 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18129

Şerh

Ağıt yakmaları kadınlara yasaklandığında Um Atiyye'den şöyle dediği nakledilmektedir: "Ey Allah'ın Rasulü! Filan aile müstesna." Bu Um Atiyye'ye filan aile hakkında özel olarak ruhsat verdiği, müsaade ettiği anlamındadır. Nitekim ifadeden açıkça anlaşılan da budur. Ondan başkası için ağıt yakmak helal olmadığı gibi filan aile dışındakiler için de onun ağıt yakması da helal değildir. Nitekim hadiste de bu husus açıkça ortadadır.

Şeriat koyucunun, genel olan hükümden dilediği şekilde tahsis yapıp özelleştirme hakkı vardır. Bu hadis ile ilgili olarak doğru hüküm işte budur. Fakat Kadı Iyaz ve başkaları bu hadisin açıklanmasını zor bulmuş ve şöyle demişlerdir: Bununla ilgili hayret verici, şaşırtıcı görüşler vardır. Burada benim maksadım ise bu gibi görüşlere aldanmaktan sakındırmaktır. Öyle ki, Maliki alimlerinden kimisi bu hadis dolayısı ile ve Cafer'in hanımları ile ilgili kıssa sebebi ile ağıt yakmak haram değildir, demiştir. Haram kılınan yalnızca yakaları yırtmak, yanakları tırmalamak, cahiliye davasını gütmek gibi cahilî bir takım fiillerin beraberinde yapıldığı ağıt yakmalar haramdır, diye eklemişlerdir.

Doğrusu ise bizim ilk olarak sözünü ettiğimiz ve ağıt yakmanın mutlak olarak haram olduğu hükmüdür. Genellikle ilim adamlarının mezhebi de budur. Bu görüşü ileri sürenin kendi görüşüne sağlıklı bir delili de bulunmamaktadır.

١١/١١- بَاب نَهْيِ النِّسَاءِ عَنْ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ

11/11 KADINLARIN CENAZELERİN ARKASINDAN GİTMELERİNİN NEHYEDİLDİĞİ BABI

٢١٦٣-١/٣٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ قَالَ قَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ كُنَّا نُنْهَى عَنْ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَلَمْ يُعْزَمْ عَلَيْنَا

2163-34/1- Bize Yahya b. Eyyub tahdis etti... Um Atiyye dedi ki: Bize cenazelerin arkasından gitmemiz yasaklanıyordu. Bununla birlikte (bu husustaki emir) bize kesin olarak verilmemişti.[717]

717 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18098

Şerh

"Um Atiyye dedi ki..." Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu işi (cenazelerin arkasından gitmeyi) haram kılmak ve kesinlik ifade etmek manasına yasaklamayıp tenzihi bir surette mekruh olmak üzere bize yasakladı, anlamındadır. Mezhep âlimlerimizin görüşlerine göre de cenazelerin arkasından gitmek bu hadis-i şerif dolayısıyla haram değil mekruhtur. Kadı Iyâz dedi ki: İlim adamlarının çoğunluğu kadınların cenaze arkasından gitmelerini yasak kabul etmişlerdir. Medine âlimleri bunu caiz görmüşlerdir. Malik ise bunu caiz görmekle birlikte genç kadınlar için Bunun mekruh olduğu kanaatindedir.

٢١٦٤-٢/٣٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ كِلَاهُمَا عَنْ هِشَامٍ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ نُهِينَا عَنِ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَلَمْ يُعْزَمْ عَلَيْنَا

2164-35/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Um Atiyye dedi ki: Cenazelerin arkasından gitmemiz bize yasaklanmış olmakla birlikte bu hususta bize kesin emir verilmedi.[718]

١٢/١٢- بَاب فِي غَسْلِ الْمَيِّتِ

12/12- ÖLÜNÜN YIKANMASI HAKKINDA BİR BAB

٢١٦٥-١/٣٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ وَنَحْنُ نَغْسِلُ ابْنَتَهُ فَقَالَ اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَاجْعَلْنَ فِي الْآخِرَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ فَإِذَا فَرَغْتُنَّ فَآذِنَّنِي فَلَمَّا فَرَغْنَا آذَنَّاهُ فَأَلْقَى إِلَيْنَا حَقْوَهُ فَقَالَ أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ

2165-36/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti... Um Atiyye dedi ki: Biz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızının cenazesini yıkamakta iken yanımıza girdi ve: *"Onu su ve sidr yaprağı ile üç yahut beş defa ya da uygun görecek olursanız daha fazla yıkayabilirsiniz. Son yıkamanızda da kâfur -yahut bir miktar kâfur- koyunuz. İşinizi bitirdiğiniz taktirde de beni haberdar ediniz"*

718 Buhari, 313 -buna yakın uzunca-; İbn Mace, 1577; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18139.

buyurdu. Biz işimizi bitirdiğimiz vakit ona haber verdik bize izârını verdi ve: *"Bunu onun şiarı yapınız (doğrudan Bununla kefenleyiniz)"* buyurdu.[719]

٢١٦٦-٣٧/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ مَشَطْنَاهَا ثَلَاثَةَ قُرُونٍ

2166-37/2- Bana Yahya b. Yahya da tahdis etti... Um Atiyye dedi ki: Biz onun saçlarını üçe bölüp taradık.[720]

٢١٦٧-٣٨/٣- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادٌ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ كُلُّهُمْ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ تُوُفِّيَتْ إِحْدَى بَنَاتِ النَّبِيِّ ﷺ وَفِي حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ قَالَتْ أَتَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ نَغْسِلُ ابْنَتَهُ وَفِي حَدِيثِ مَالِكٍ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ حِينَ تُوُفِّيَتْ ابْنَتُهُ بِمِثْلِ حَدِيثِ يَزِيدَ بْنِ زُرَيْعٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ

2167-38/3- Bize Kuteybe b. Said de Malik b. Enes'den tahdis etti. (H.) Bize Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî ve Kuteybe b. Said de tahdis edip dedi ki: Bize Hammâd tahdis etti.

Bize Yahya b. Eyyub de tahdis etti, bize İbn Uleyye tahdis etti. Hepsi Eyyub'den o Muhammed'den, o Um Atiyye'den şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızlarından birisi vefat etti. İbn Uleyye hadisi rivâyetinde: Um Atiyye şöyle dedi: Biz onun kızını yıkamakta iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza geldi, dedi.

Hadisin Malik yoluyla gelen rivâyetinde ise Um Atiyye'nin şöyle dediği belirtilmektedir: Kızı vefat ettiği zaman Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bulunduğumuz yere girdi... deyip hadisi Yezid b. Zurey''in Eyyub'dan, onun Muhammed'den, o Um Atiyye'den diye rivâyet ettiği gibi aynen rivâyet etti.[721]

719 Buhari , 1253, 1254, 1258, 1260; Ebu Davud 3142, 3146; Nesai, 1880, 1885, 1886, 1889, 1892; İbn Mace, 1458, 1459; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18094.

720 Ebu Davud, 3143; Nesai, 1890; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18133.

721 2165 numaralı hadisin kaynakları.

٢١٦٨-٣٩/٤- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ بِنَحْوِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ سَبْعًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكِ إِنْ رَأَيْتُنَّ ذَلِكِ فَقَالَتْ حَفْصَةُ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ وَجَعَلْنَا رَأْسَهَا ثَلَاثَةَ قُرُونٍ

2168-39/4- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti... Um Atiyye'den rivâyeti buna yakın olarak rivâyet etmekle birlikte: "*Üç yahut beş ya da yedi defa yıkayınız eğer uygun görecek olursanız daha fazlada yıkayabilirsiniz*" buyurduğunu söyledi. Hafsa da Um Atiyye'den rivâyetle: Biz onun başını (saçlarını) üç bölük olarak taradık, dedi.[722]

٢١٦٩-.../٥- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ وَأَخْبَرَنَا أَيُّوبُ قَالَ وَقَالَتْ حَفْصَةُ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ اغْسِلْنَهَا وِتْرًا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ سَبْعًا قَالَ وَقَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ مَشَطْنَاهَا ثَلَاثَةَ قُرُونٍ

2169-.../5- Bize Yahya b. Eyyub da tahdis etti bize İbn Uleyye tahdis etti bize Eyyub de haber verip dedi ki: Hafsa'nın Um Atiyye'den rivâyetine göre dedi ki: Onu üç, beş ya da yedi defa olmak üzere tek sayıda yıkayınız, (buyurdu). Ayrıca Um Atiyye dedi ki: Biz onun saçlarını üçe bölüp taradık.[723]

٢١٧٠-٤٠/٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ قَالَ عَمْرٌو حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَازِمٍ أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ الْأَحْوَلُ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ لَمَّا مَاتَتْ زَيْنَبُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اغْسِلْنَهَا وِتْرًا ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا وَاجْعَلْنَ فِي الْخَامِسَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ فَإِذَا غَسَلْتُنَّهَا فَأَعْلِمْنَنِي قَالَتْ فَأَعْلَمْنَاهُ فَأَعْطَانَا حَقْوَهُ وَقَالَ أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ

2170-40/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid birlikte Ebu Muaviye'den tahdis etti... Amr dedi ki: Bize Muhammed bin Hazim Ebu Mu-

722 6 Buhari, 1254, 1258 -buna yakın-; Nesai, 1887; İbn Mace, 1459; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18115.

723 Bu hadis-i şerif yazma nüshada yer almamaktadır bunun doğru olması hasebi ile basılı nüshadan hareketle yerleştirdik. Hadis'in yer aldığı kaynaklar: Buhari, 1254 –bu manada uzunca-, 1259 -muhtasar olarak-, 1260; Nesai, 1882, 1891; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18116

aviye tahdis etti, bize Âsım el-Ahvel Sîrin kızı Hafsa'dan tadis etti. O Um Atiyye'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı Zeynep vefat edince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize: *"Onu üç ya da beş defa olmak üzere tek sayıda yıkayınız. Beşincisine kâfur -yahut bir miktar kâfur- koyunuz. Onu yıkamayı bitirdiğiniz zaman bana bildiriniz"* buyurdu. Um Atiyye dedi ki: Biz ona bildirince o da bize izârını verdi ve: *"Siz bunu onun şiarı yapınız (doğrudan onunla kefenleyiniz)"* buyurdu.[724]

٢١٧١-٤١/٧- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ أَتَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ نَغْسِلُ إِحْدَى بَنَاتِهِ فَقَالَ اغْسِلْنَهَا وِتْرًا خَمْسًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ بِنَحْوِ حَدِيثِ أَيُّوبَ وَعَاصِمٍ وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ قَالَتْ فَضَفَرْنَا شَعْرَهَا ثَلَاثَةَ أَثْلَاثٍ قَرْنَيْهَا وَنَاصِيَتَهَا

2171-41/7- Bize Amr en-Nâkîd de tahdis etti... Um Atiyye dedi ki: Biz (vefat etmiş bulunan) kızlarından birisini yıkamakta iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza gelerek: *"Onu beş ya da daha fazla sayıda olmak üzere tek defa yıkayınız"* dedi ve hadisi Eyyub ile Âsım'ın hadisi rivâyetine yakın olarak rivâyet etti. Hadiste şunları da söyledi: Um Atiyye dedi ki: Biz onun saçını üç bölük olarak taradık; iki bölüğü şakak taraflarından, üçüncüsü ise başının ortasından idi.[725]

٢١٧٢-٤٢/٨- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ خَالِدٍ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَيْثُ أَمَرَهَا أَنْ تَغْسِلَ ابْنَتَهُ قَالَ لَهَا ابْدَأْنَ بِمَيَامِنِهَا وَمَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا

2172-42/8- Bana Yahya b. Yahya tahdis etti... Sîrin kızı Hafsa'nın Um Atiyye'den rivâyetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Um Atiyye'ye kızını yıkamakta iken emir vererek: *"Onu yıkamaya sağ taraflarından ve abdest azalarından başlayınız"* buyurdu.[726]

724 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18130.
725 Buhari, 1263; Tirmizi, 990; Nesai, 1884; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18135
726 Buhari, 167, 1255, 1256; Ebu Davud, 3145; Tirmizi ,990 -uzunca-; Nesai, 1883; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18124.

٢١٧٣-٤٣/٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ كُلُّهُمْ عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ خَالِدٍ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَهُنَّ فِي غَسْلِ ابْنَتِهِ ابْدَأْنَ بِمَيَامِنِهَا وَمَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا

2173-43/9- Bana Yahya b. Eyyub, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nakîd tahdis etti. Hepsi İbn Uleyye'den rivâyet etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize İsmail b. Uleyye, Halid'den tahdis etti o Hafsa'dan, o Um Atiyye'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine kızını yıkadıkları sırada: *"Onu yıkamaya sağ taraflarından ve abdest azalarından başlayınız"* buyurdu.[727]

Şerh

(2165-2173 numaralı hadisler)

"(2165) *"Onu üç ya da beş defa ya da uygun görürseniz daha fazla yıkayınız"* diğer rivâyette (2168) *"üç, beş, yedi ya da uygun görmeniz halinde bundan daha fazla yıkayınız"* diğer rivâyette (2189) *"Onu tek sayılı üç ya da beş defa yıkayınız"* öbür rivâyette (2171) *"Onu tek sayı olarak beş ya da daha fazla yıkayınız"* buyrulmaktadır.

Bu rivâyetler lafızları itibariyle farklılık arz etse bile mana itibariyle birbiriyle uyumludur, ittifak halindedir. Onu tek sayılı yıkayınız, demektir. Bu da üç defa olsun. Eğer daha iyi temizlemek maksadıyla daha fazla yıkamaya ihtiyaç duyacak olursanız o zaman beş defa yıkayınız. Daha da temizlemek gereğini duyarsanız o taktirde yedi defa yıkayınız ve bu böylece sürüp gitsin.

Bundan anlaşılan, tek sayıda yıkamanın emrolunmuş olduğudur. Üç yıkayış mendup olmak üzere emrolunmuştur. Eğer üç yıkayış ile temizlik gerçekleşecek olursa dördüncü yıkayış meşru değildir. Değilse temizlik gerçekleşinceye kadar daha fazla yıkanır ve tek olması da menduptur.

Ölüyü yıkamanın asıl hükmü, farz-ı kifâye olmasıdır; aynı şekilde cenazeyi taşımak, kefenlemek, namazını kılmak, onu defnetmek gibi bütün bu işler de hep farz-ı kifâyedir. Yıkayışında farz olan ise vücudun tamamının bir defa yıkanmasıdır. Bu hususta ki açıklamaların özeti budur.

727 2172 numaralı hadisin kaynakları.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Bunu uygun görürseniz*" demesinden hitap Um Atiyye'ye yöneliktir. Bu da ihtiyaç duyarsanız anlamındadır. Ancak bu işin onların seçimine ve arzularına terk edildiği anlamında değildir.

Um Atiyye kadın ölüleri yıkayan birisi idi. Faziletli kadın sahabilerden birisi olup Ensar'dandı. Adı Nuseybe idi, Nesibe olduğu da söylenmiştir.

Cenazesi yıkanan, Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı Zeynep (radıyallâhu anhâ)dır. Cumhur böyle demiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Bazı siyer bilginleri Bunun Um Gülsüm olduğunu söylemiş iseler de doğrusu Müslim'in bundan sonraki rivâyetinde açıkça ifade ettiği üzere Zeynep olduğudur.

"*Su ve sidr yaprağı*" bu ifade de ölünün yıkanması esnasında sidr yaprağı kullanmanın müstehab olduğuna delil vardır. Müstehab olduğu üzerinde de ittifak bulunmaktadır. Sidr farz olan ilk yıkayışta kullanılır. Her birisinde kullanılabileceği de söylenmiştir.

"*Son yıkayışta ise kâfur -yahut bir miktar kâfur- kullanın*" buyruğunda son yıkayışta bir miktar kâfur kullanmanın müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bize göre bu hüküm üzerinde ittifak vardır. Malik, Ahmed ve ilim adamlarının cumhuru da böyle demişlerdir. Ebu Hanife ise müstehab değildir demiştir. Cumhurun delili bu hadis-i şeriftir. Ayrıca kâfur kullanmak ölünün hoş kokmasına sebep olur, bedenine sağlamlık kazandırır, serinletir, çabuk bozulmasını engeller yahut ona kâfur katmak ölüye ikram anlamını da ihtiva eder.

"*Sonra bize izârını verdi ve doğrudan onunla kefenleyiniz buyurdu*" Asıl anlamıyla "hıkv" izârın (belden aşağısını örten elbisenin peştemalın) bağlanma yeridir. Mecazi olarak ona izâr denilmiştir. Çünkü izâr o belli yerde bağlanıp düğümlenir. Burada *şiar* ise bu peştemalı ona şiar yapınız anlamındadır. *Şiar* ise doğrudan bedene değen elbiseye denilir. Ona bu ismin veriliş sebebi ise bedenin tüylerine değmesinden dolayıdır. Peygamber efendimizin izârının ona kefen yapılmasındaki hikmet ise Bunun onun için bereket sebebi olmasıdır.

Buradan da salihlerin izleri ve elbiselerinin bereketinden yararlanma hükmü anlaşıldığı gibi kadının erkeğe ait bir elbise ile kefenlenmesinin caiz olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

(2166) "*Saçlarını üçe bölüp taradık*" yani saçlarını üç örgü olarak böldük. Sağ ve sol şakaklarında iki, tepesinde de bir örgü yaptık. Nitekim daha başka rivâyetlerde bu böylece açıklanmıştır. "Saçlarını taradık" ifadesinden ölünün saçlarının taranmasının ve örülmesinin müstehab olduğu hükmü an-

laşılmaktadır. Şafii, Ahmed, İshak'da böyle demiştir. Evzâî ve Kûfeliler ise saçlarını taramakta ve örmekte müstehab değildir demişlerdir. Aksine saç dağınık bir şekilde iki tarafına salınıverilir demişlerdir. Bizim bu hususta ki delilimiz hadis-i şeriftir. Anlaşıldığı kadarıyla da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan haberdar edilmiş ve -yıkaması ile ilgili diğer hususlar da olduğu gibi- bu hususta da ondan izin alındığıdır.

(2172) *"Sağ taraflarından ve abdest organlarından başlayınız..."* Burada ölü yıkanırken ve diğer taharetlerde (abdest ve gusül gibi) sağ organların öncelenmesinin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Faziletli diğer işlerde Bunun kapsamında kabul edilir. Bu manadaki hadisler sahihte pek çok ve meşhurdur.

Buradan anlaşılan diğer hükümlere gelince:

1. Ölüye abdest aldırmak müstehabtır. Bizim, Malik'in ve cumhurun görüşü budur. Ebu Hanife ise müstehab değildir demiştir. Bize göre abdest cünüp kimsenin abdest alışında olduğu gibi guslün başında aldırılır. Um Atiyye'nin rivâyet ettiği bu hadis de bizim mezhebimizdeki iki görüşün daha sahih olanının lehine bir delildir. Bu görüşe göre ölmüş bir kadını, kadınların yıkaması, kocasına göre daha öncelikli bir haktır.

2. Zeyneb'in vefatı sırasında kocasının hazır bulunduğu, onu yıkamasının önünde bir engel olmadığı ve onu yıkama işini kadınlara havale etmediği kesin olarak bilinmedikçe (kocasının onu yıkayabileceğine dair) delalet etmesi kabul edilmeyebilir. Ama hem bizim mezhebimizin hem cumhurun kabul ettiği görüşe göre koca kendi zevcesinin cenazesini yıkayabilir. Şa'bî, Sevrî ve Ebu Hanife ise kocanın karısının cenazesini yıkaması caiz değildir demişlerdir ama kadının kocasını yıkamasının caiz olduğu üzerinde ise icma etmişlerdir.

3. Bazıları bu hadisi ölü yıkamış kimsenin gusletmesinin vacip olmadığına delil göstermişlerdir. Bunun delil gösterilme yönü ise bu hadisin, bir işin nasıl yapılacağını öğretmek ile ilgili oluşudur. Eğer gusletmek icap etseydi bunu da öğretirdi. Bizim ve cumhurun kabul ettiği görüş de cenaze yıkamış olan kimseye gusletmek icap etmemekle birlikte müstehap olduğu şeklindedir.

Hattâbî dedi ki: Ben herhangi bir kimsenin cenaze yıkayan kişinin gusletmesinin vacip olduğunu söylediğini bilmiyorum. Bununla birlikte Ahmed ve İshak bundan dolayı abdest almayı vacip kabul etmiş, cumhur ise müstehab olduğu kanaatindedir. Mezhebimizde şâz bir görüş daha vardır ki bu görüşe

göre hiç bir şey gerekmez ama Ebu Hureyre'den "*bir cenazeyi yıkayan bir kimse gusletsin, ona dokunan kişi de abdest alsın*" diye rivâyet edilen hadis ise ittifakla zayıf bir hadistir.

١٣/١٣- بَاب فِي كَفَنِ الْمَيِّتِ

13/13- ÖLÜNÜN KEFENİ HAKKINDA BİR BAB

٢١٧٤-١/٤٤- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ قَالَ هَاجَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَبِيلِ اللَّهِ نَبْتَغِي وَجْهَ اللَّهِ فَوَجَبَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ فَمِنَّا مَنْ مَضَى لَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا مِنْهُمْ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ فَلَمْ يُوجَدْ لَهُ شَيْءٌ يُكَفَّنُ فِيهِ إِلَّا نَمِرَةٌ فَكُنَّا إِذَا وَضَعْنَاهَا عَلَى رَأْسِهِ خَرَجَتْ رِجْلَاهُ وَإِذَا وَضَعْنَاهَا عَلَى رِجْلَيْهِ خَرَجَ رَأْسُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ضَعُوهَا مِمَّا يَلِي رَأْسَهُ وَاجْعَلُوا عَلَى رِجْلَيْهِ الْإِذْخِرَ وَمِنَّا مَنْ أَيْنَعَتْ لَهُ ثَمَرَتُهُ فَهُوَ يَهْدِبُهَا

2174-44/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temîmî, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Muhammed b. Abdullah b. Numeyr ve Ebu Kureyb de tahdis etti. Lafız Yahya'ya ait olup Yahya: Bize Ebu Muaviye, A'meş'den haber verdi derken diğerleri tahdis etti, dedi. O Şakik'den, o Habbâb b. el-Erett'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Allah'ın rızasını arayarak Allah yolunda hicret ettik. Bu sebeple ecrimizi vermek Allah'a aittir. Aramızdan kimi ecrinden hiç bir şey yemeyerek geçip gitti. Bunlardan birisi Mus'ab b. Umeyr'dir. Uhud günü öldürüldüğünde ona kefen olarak kullanılacak çizgili bir kumaştan başka hiçbirşey bulunamamıştı. Bu elbiseyi başının üzerinden itibaren koyduğumuz takdirde ayakları dışarıda kalırdı, ayakları üzerinden koyacak olursak başı dışarıda kalırdı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Onunla baş tarafından itibaren onu örtün ve ayakları üzerine de izhir otu bırakın*" buyurdu. Diğer bir kısmımızın ise mahsülleri yetişip olgunlaştı işte o da bu mahsüllerini (halihazırda) toplamaktadır.[728]

728 Buhari, 1276, 3897, 3914, 4047, 4082, 6432, 6448; Ebu Davud, 2876; Tirmizi, 3853; Nesai, 1902; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3514.

٢١٧٥-.../٢- وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ ح وَحَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

2175-.../2- Bize Osman b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Cerir tahdis etti (H.) Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, İsa b. Yunus tahdis etti (H.) Bize Mincâb b. el-Hâris et-Temîmî de tahdis etti Ali b. Mushir haber verdi (H.) Bize İshak b. İbrahim ve İbn Ebu Ömer de tahdis etti hepsi İbn Uyeyne'den, o A'meş'den bu isnâd ile buna yakın olarak hadisi rivâyet etti.[729]

Şerh

"*Ecrimizi vermek Allah'a aittir.*" Burada vücub (ecrin verilmesinin Allah'a ait olması) şer'i vaadin yerine getirilmesi anlamındadır. Yoksa bu Mutezilenin iddia ettiği gibi aklî bir anlam ile vacip olması (böyle bir görev ve yükümlülüğün söz konusu olması) mevzubahis değildir. Hadis-i şerifdeki: "*Kulların Allah'ın üzerindeki hakkına gelince...*" buyruğu da buna yakın bir anlam ifade eder. Buna dair açıklama da İman bölümünde geçmiş bulunmaktadır.

"*Kimimiz ecrinden hiç bir şey yemeden geçip gitti*" ifadesinin anlamı şudur: Dünyada ona genişlik nasip olmadı, amelinin mükafatından dünyada peşin olarak ona birşey verilmedi demektir.

"*Ona kefen olacak çizgili bir kumaştan başka birşey bulunamadı*" (çizgili kumaş anlamındaki) "nemire" bir elbise, bir örtüdür. Burada kefenin ölenin sermayesinden hazırlanacağına ve borçlara göre öncelikli olduğuna bir delil bulunmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mus'ab'ın kendisine ait o çizgili elbise ile kefenlenmesini emir buyurmuş, borcunun malının tamamını kapsayıp kapsamayacak kadar fazla olduğunu sormamıştır. Bununla birlikte yanında böyle bir elbiseden başka bir şeyi bulunmayan bir kimsenin üzerinde bir borç olmayacağı haliyle anlaşılan bir durum da olabilir. Mezhep âlimlerimiz malın aynî olarak kendisi ile alakalı olan borçları, borçlardan istisna ederek kefene göre bu borçlara öncelik tanımışlardır. Cinayet işlemiş, rehin bırakılmış bir köle, zekâtı verilmesi gereken bir mal, yahut da iflas ve benzeri bir sebeple rücû ile satıcısının alma hakkı doğmuş mal buna örnektir.

729 2174 numaralı hadisin kaynakları.

"Onunla baş tarafından itibaren onu örtün, ayakları üzerine de izhir bırakın." İzhir, hoş kokulu bilinen bir ottur. Bundan şuna delil vardır: Eğer kefen vücudun tamamını örtemeyecek kadar az olup başkası da bulunmayacak olursa mevcut kefeni ile cenaze baş tarafından itibaren örtülür, eksik kısmı da ayak tarafından bırakılarak baş kapatılır. Eğer başını örtmeyecek kadar az olursa avretin setredilmesine öncelik tanınır. Avretin örtülmesinden fazla kalan olursa avretin üst tarafından itibaren örtülür. Eğer avretini örtmeyecek kadar az ise bu sefer önü ve arkası setredilir, çünkü avretin bu kısımları daha önemlidir ve avrette de esası bunlar teşkil eder. Bu hadis ayrıca kefen ile ilgili olarak vacip olanın yalnızca avreti setretmek olduğu, mümkün olması halinde bile bedenin tamamını örtüp kapatmanın vacip olmadığı hükmüne de delil gösterilebilir.

Eğer Habbab (radıyallâhu anh)'ın: "Ona ait o elbiseden başka bir şey bulunamamıştı" sözü dolayısı ile bedenin tamamını örtmek imkânını bulamamışlardı, denilecek olursa buna şöyle cevap verilir: Yani ölünün mülkiyeti altında olup sahip oldukları arasında ancak böyle bir elbise bulunabilmişti. Şayet bedenin tamamının örtülmesi vacip olsaydı hazır bulunan müslümanların -şayet nafakasını sağlamakla yükümlü yakın bir akrabası bulunmuyor ise- eksik kalanı tamamlaması icap ederdi. Çünkü böyle bir akrabası bulunsaydı bu onlara vacib olurdu.

Eğer: onlar (hazır bulunan müslümanlar) bunu sağlayacak güce sahip değillerdi. Çünkü bu hadise Uhud günü meydana gelmiştir. Uhud gününde ise şehit düşmüş müslümanlar sayıca çoktu. Bir taraftan onlarla diğer taraftan düşman korkusu ve başka hususlarla meşgul olmuşlardı, denilecek olursa buna da: Malı mülkü olan mevcutların durumunun buna elverişli olmaması ve aralarından birisinin dahi bir parça elbise ve bunun gibi bir örtüye sahip olamama ihtimali çok uzaktır, diye cevap verilir. Allah en iyi bilendir.

"Bizden kimisinin meyvesi yetişip olgunlaştı" yani yetişen bu mahsülünden yararlandı.

"İşte o, o mahsülleri devşirmektedir." Bu mahsüllerini toplamaktadır. Bu ise onlara fetih sonucu nasip olan dünyevi bolluğu anlatmak için kullanılmış bir istiareli anlatımdır.

٢١٧٦-٤٥/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُفِّنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ بِيضٍ سَحُولِيَّةٍ

مِنْ كُرْسُفٍ لَيْسَ فِيهَا قَمِيصٌ وَلَا عِمَامَةٌ أَمَّا الْحُلَّةُ فَإِنَّمَا شُبِّهَ عَلَى النَّاسِ فِيهَا أَنَّهَا اشْتُرِيَتْ لَهُ لِيُكَفَّنَ فِيهَا فَتُرِكَتِ الْحُلَّةُ وَكُفِّنَ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ بِيضٍ سَحُولِيَّةٍ فَأَخَذَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ لَأَحْبِسَنَّهَا حَتَّى أُكَفَّنَ فِيهَا نَفْسِي ثُمَّ قَالَ لَوْ رَضِيَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِنَبِيِّهِ لَكَفَّنَهُ فِيهَا فَبَاعَهَا وَتَصَدَّقَ بِثَمَنِهَا

2176-45/3- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis etti. Lafız Yahya'ya ait olmak üzere Yahya bize Ebu Muaviye, Hişam b. Urve'den haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti, dedi. Hişam babasından, o Âişe'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) pamuktan Sehûlî denilen beyaz üç parça kefen ile kefenlendi. Bunlar arasında ne üst gömlek ne de sarık vardı. Hulle (denilen altlı üstlü takım örtü) ye gelince; insanlar bu hususta şüphe ve tereddüte düştüler. Aslında bu onlarla kefenlenmesi için satın alınmış, sonra hulle (denilen altlı üstlü örtüler) bırakılıp Sehûlî türü beyaz üç elbise ile kefenlendi. Bunun üzerine Abdullah b. Ebu Bekr, bunlarla ben kefenleneyim, diye bunları alıp, and olsun saklayacağım demiş sonra da şunları eklemişti: Şayet aziz ve celil Allah bunları Nebi'si için uygun bulmuş olsaydı bunlarla kefenlenmesini sağlardı, sonra bunları satıp bedelini tasadduk etti. [730]

٢١٧٧-٤٦/٤- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أُدْرِجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حُلَّةٍ يَمَنِيَّةٍ كَانَتْ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ ثُمَّ نُزِعَتْ عَنْهُ وَكُفِّنَ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ سُحُولٍ يَمَانِيَةٍ لَيْسَ فِيهَا عِمَامَةٌ وَلَا قَمِيصٌ فَرَفَعَ عَبْدُ اللَّهِ الْحُلَّةَ فَقَالَ أُكَفَّنُ فِيهَا ثُمَّ قَالَ لَمْ يُكَفَّنْ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأُكَفَّنُ فِيهَا فَتَصَدَّقَ بِهَا

2177-46/4- Bana Ali b. Hucr es-Sa'dî de tahdis etti, bize Ali b. Mushir haber verdi, bize Hişam b. Urve babasından tahdis etti, o Âişe'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Abdullah b. Ebu Bekir'e ait Yemen işi bir hulle içinde kefenlendi. Sonra bu hulle üzerinden çıkarıldı ve Yemen işi Sehûl türü (pamuktan) üç elbise ile kefenlendi. Bu kefen parçaları arasında sarıkta, gömlekte yoktu. Abdullah bu hulleyi kaldırıp Bununla kefenleneyim demiş sonra da; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunlarla kefenlenmemişken ben mi bunlarla kefenleneceğim, deyip bunları tasadduk etti. [731]

730 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17210.

731 Yalnız Müslim rivâyet etmişti; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17210.

٢١٧٨-.../٥- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ وَابْنُ عُيَيْنَةَ وَابْنُ إِدْرِيسَ وَعَبْدَةُ وَوَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِمْ قِصَّةُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ

2178-.../5- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Hafs b. Ğiyâs, İbn Uyeyne, İbn İdris, Abde ve Veki' de tahdis etti. (H.) Bunu bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Abdulaziz b. Muhammed haber verdi. Hepsi Hişam'dan bu isnâd ile hadisi rivâyet etti ama bunların hadisi rivâyetlerinde Abdullah b. Ebu Bekr kıssası yer almamaktadır.[732]

٢١٧٩-٤٧/٦- وَحَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهُ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ فَقُلْتُ لَهَا فِي كَمْ كُفِّنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ سَحُولِيَّةٍ

2179-47/6- Bana İbn Ebu Ömer de tahdis etti... Ebu Seleme dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe'ye; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kefeni kaç parça idi? diye sordum. O Sehûlî üç parça ile kefenlendi, dedi.[733]

Şerh

(2176-2179 numaralı hadisler)

(2176) "*Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *beyaz Sehûlî üç elbise (parça) ile kefenlendi. Aralarında kamis (gömlek) de sarık da yoktu.*" Sehûlî nisbeti sin harfi ötreli olarak Suhûlî de okunmuş ise de fethalı olarak Sehûlî söyleyişi hem daha meşhurdur hem çoğunluğun rivâyetide bu şekildedir. İbnu'l-A'râbî ve başkalarının dediklerine göre bunlar ancak pamuktan yapılan temiz beyaz elbiseler demektir. İbn Kuteybe ise yalnızca beyaz elbiselerdir demiş ve özel varak pamuktan dokunduğunu söylememiştir. Başkaları ise bunlar Yemen'deki Sehûl adındaki kasabaya nisbet edilen ve orada dokunan elbiselerdir demişlerdir. Ezherî'nin dediğine göre Sehûlî elbiseler Yemen'de bir şehir adı olan Sehûl'e nisbet edilir. Bu ismi taşıyan elbiseler bu şehirden

732 İbn'i Uyeyne'nin ve diğerlerinin rivâyetlerini yalnızca Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16932, 16967, 17035, 17083, 17280; Hafz b. Riyaz yoluyla gelen rivâyeti Ebu Davud, 3152; Tirmizi, 996; Nesai, 1898; İbn Mace, 1469; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16786'da kaydetmişlerdir.

733 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17745.

getirilir. Suhûlî diye sin harfi ötreli söylenecek olursa beyaz elbiseler anlaşılır. Kasabanın adı sin harfi ötreli olarak "Suhûlî" diye de söylenmiştir. Bunu da İbnu'l-Esir, en-Nihâye adlı eserinde bu hadisi açıklarken nakletmektedir.

Bundan önce geçen Mus'ab b. Umeyr'in hadisi ile diğer hadisler ölünün kefenlenmesinin vacip olduğunu göstermektedir. Bu müslümanların icmaı ile kabul ettikleri bir husustur. Kefenin ölenin malından karşılanması gerekir. Eğer onun bir malı yoksa nafakasını karşılamakla yükümlü olanların malından karşılanır. Bunlar yoksa beytülmalden, beytülmalde de yoksa müslümanlar tarafından karşılanması icap eder. İmam bu yükümlülüğü varlıklı ve uygun gördüğü kimselere dağıtarak paylaştırır.

Hadisten şu hüküm de anlaşılmaktadır: Kefende sünnet olan erkek için üç parça olmasıdır. Hem bizim hem büyük çoğunluğun kabul ettiği görüş budur. Vacip (farz) olan ise daha önce geçtiği gibi tek bir parçadır. Kadında müstehab olan kefenin beş parça olmasıdır. Erkeğin de beş parça ile kefenlenmesi caiz olmakla birlikte müstehab olan üç parçayı geçmemesidir. Beş parçadan fazla ise erkek ve kadın için de israf sayılır.

"Beyaz" lafzı kefenin beyaz olmasının müstehab olduğuna delildir. Bu da icma ile kabul edilmiş bir husustur. Beyaz elbiseler ile ilgili olarak sahih bir hadiste: *"Onlarla ölülerinizi kefenleyiniz"* buyurulmuştur. Süs için giyilen boyalı ve benzeri elbiselerden olması mekruhtur. Kefenin ipek kumaştan yapılmasına gelince; mezhep âlimlerimiz erkeğin ipek kumaşla kefenlenmesi haramdır ama kadının kerahatle birlikte ipekle kefenlenmesi caizdir, demişleridir. Malik ve genel olarak ilim adamları kayıtsız ve şartsız olarak ipek kefen kullanmayı mekruh görmüşlerdir. İbnu'l-Münzir: Buna muhalif herhangi bir kanaat bellemiş değilim demektedir.

"Aralarında kamis (gömlek) ve sarık yoktu" ifadesinin anlamı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kamis ve sarık ile kefenlenmediği anlamındadır. Ona ancak bu ikisi dışında üç parça kefen kullanıldı ve bu üç parça ile birlikte başkası da bulunmuyordu. Şafii ve ilim adamlarının çoğunluğu bunu böylece açıklamışlardır. Hadisin zahirinin gerektirdiği doğru açıklama da budur. Derler ki: Kefen parçaları arasında kamis (gömlek) ve sarık bulunmaması müstehabtır. Malik ve Ebu Hanife ise kamis (gömlek) ve sarık müstehabtır demişler, hadisi de kamis ve sarık bu üç parça arasında değildi, bunlar diğer üç parçadan ayrı ve onlara ilavedir diye açıklamışlardır. Halbuki bu zayıf bir açıklamadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kefeni arasında kamis ve sarığın bulunduğu sabit değildir.

Ayrıca bu hadis Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yıkanırken ve kefenlenirken üzerindeki kamisin çıkarılmış olduğunu da ihtiva etmektedir. İşte başka türlü açıklamanın söz konusu olamayacağı doğru açıklama budur. Çünkü eğer yıkanırken üzerindeki kaftanı (kamisi, gömleği) ıslaklığı ile birlikte bırakılmış olsaydı şüphesiz diğer kefenleri bozardı.

Ebu Davud'un Sünen'inde yer alan İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'ın rivâyet ettiği: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç parça ile kefenlendi, iki parçadan olan hulle ile vefat ederken üzerinde bulunan kamisi (kaftanı)" hadisi delil gösterilmesi doğru olmayan zayıf bir hadistir. Çünkü ravilerinden birisi olan Yezid b. Ebu Ziyad'ın zayıf bir ravi olduğu icma ile kabul edilmiştir. Özellikle de o bu rivâyetiyle diğer sika ravilere muhalefet etmiştir.

"Kursuf" pamuk demektir. Kefenin pamuktan olmasının müstehab olduğuna delildir.

"Hulleye gelince bu hususta insanlar şüpheye düştüler" yani tereddüde düştüler. Din bilginlerinin dediklerine göre hulle ancak biri izâr ve diğeri rida olmak üzere iki parça elbiseden ibarettir.

"Abdullah b. Ebu Bekir'e ait Yemen işi bir hulle" ibaresindeki "Yemeniyye" lafzı Kadı Iyâz'ın naklettiği üzere Müslim'de üç şekilde zaptedilmiştir. Aynı zamanda bu üç şekil nüshalarda da görülen şekildir. Bunlardan birisi Yemen'e nisbet anlamında "Yemeniyye" şeklidir. İkincisi yine Yemen'e nisbetle mim harfinden sonra elif ile "Yemâniyye" şeklindedir. Üçüncüsü ise ye harfi ötreli mim harfi sakin olmak üzere "yumne" şeklidir. Daha meşhur olan da budur. Kadı Iyâz ve başkaları dedi ki: Bu lafız buna göre "yumne" işi bir hulle diye muzaf kabul edilir. Halil der ki: Bu da Yemen çizgili kumaşlarından bir çeşittir.

(2177) *"Yemen işi üç suhûl parça ile kefenlendi"* bu lafız bütün asıl nüshalarda "suhûl" diye zaptedilmiştir. Yemaniyye lafzında fasih ve meşhur söyleyişe göre ye harfi şeddesizdir. Sibeveyh, Cevheri ve başkaları ise şeddeli bir söyleyişini de nakletmektedirler. Birincisinin açıklaması ise elif nisbet ye'sinden bedel olduğundan ötürü bir arada kullanılmazlar. Aksine Bunun yerine "Yemeniyye" yahut ta "Yemâniye" diye ye harfi şeddesiz olarak söylenir.

"Suhûl" lafzı ise sin harfi ötreli ve "sehûl" şeklinde fethalı olarak da söylenmekle birlikte ötreli söyleyiş daha meşhurdur. Ötreli söyleyiş pamuk bir bez (elbise) olan "suhl"un çoğuludur.

١٤/١٤- بَاب تَسْجِيَةِ الْمَيِّتِ

14/14- ÖLÜNÜN ÜZERİNİN ÖRTÜLMESİ BABI

٢١٨٠-١/٤٨- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَحَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ عَبْدٌ أَخْبَرَنِي وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ سُجِّيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ مَاتَ بِثَوْبِ حِبَرَةٍ

2180-48/1- Bize Züheyr b. Harb, Hasan el-Hülvânî ve Abd b. Humeyd de tahdis etti. Abd bana Yakup -o b. İbrahim b. Sad'dır- haber verdi, derken diğer ikisi bize tahdis etti, dedi. (Yakup dedi ki): Bize babam Salih'ten tahdis etti, o İbn Şihâb'dan rivâyet etiğine göre Ebu Seleme b. Abdurrahman kendisine müminlerin annesi Âişe'nin: Rasûlülullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat edince 'hibereh denilen bir elbise ile üzeri örtüldü, dediğini haber verdi.[734]

٢١٨١-...٢/- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ سَوَاءً

2181-.../2- Bunu bize İshak b. İbrahim ve Abd b. Humeyd de tahdis edip dediler ki: Bize Abdurrezzak haber verip dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi (H.) Bize Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî de tahdis etti, bize Ebu'l-Yeman haber verdi, bize Şuayb ez-Zührî'den bu isnâd ile hadisi aynen rivâyet etti.[735]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *vefat edince üzeri 'hibereh denilen bir elbiseyle örtüldü".* Yani bütün bedeni örtüldü. Hibara ise Yemen çizgili kumaşlarından bir çeşit kumaştır.

Buradan ölenin üzerinin örtülmesinin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bunun üzerinde icma vardır. Hikmeti ise; açılmaya karşı onu korumak ve değişikliğe uğrayan avretini gözlerden koruyup setretmektir.

734 Buhari, 5814; Ebu Davud, 3120 ; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17765
735 2180 numaralı hadisin kaynakları.

Mezhep âlimlerimiz dedi ki: Üzerine örtülen elbisenin bir ucu başının altına diğer ucu da ayaklarının altına sarılır. Böylelikle örtünün açılmaması sağlanmış olur. Yine mezhep âlimlerimizin dediklerine göre üzerinin örtülmesi bedeninin üzerindeki elbiseler dolayısıyla değişikliğe uğramaması için vefat ederken elbiselerinin çıkartılmasından sonra gerçekleştirilir.

١٥/١٥- بَاب فِي تَحْسِينِ كَفَنِ الْمَيِّتِ

15/15- CENAZENİN KEFENİNİN GÜZEL OLMASI HAKKINDA BİR BAB

٢١٨٢-٤٩/١- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ قَالَا حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يُحَدِّثُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَطَبَ يَوْمًا فَذَكَرَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِهِ قُبِضَ فَكُفِّنَ فِي كَفَنٍ غَيْرِ طَائِلٍ وَقُبِرَ لَيْلًا فَزَجَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُقْبَرَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهِ إِلَّا أَنْ يُضْطَرَّ إِنْسَانٌ إِلَى ذَلِكَ وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا كَفَّنَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحَسِّنْ كَفَنَهُ

2182-49/1- Bize Harun b. Abdullah ve Haccâc b. eş-Şâir tahdis edip dedi ki: Bize Haccac b. Muhammed tahdis edip dedi ki: İbn Cüreyc dedi ki: Bana Ebu Zubeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah'ı şunu tahdis ederken dinlemiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün bir hutbe verdi. Ashabından birisinin vefat ettiğini ve pek bol olmayan bir kefen ile kefenlendiğini, geceleyin de gömüldüğünü söz konusu etti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kişinin cenaze namazı kılınmadan geceleyin gömülmesini yasakladı. Bir kimsenin buna mecbur olması hali müstesnâ. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Biriniz kardeşini kefenleyecek olursa, onun kefenini güzel yapsın"* buyurdu.[736]

Şerh

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün bir hutbe verdi... *Kefenini güzel yapsın*" hadiste geçen "gayru tâil (pek yeterli olmayan)", tam örtmeyen, cenazeyi iyice kapatmayan basit bir kefen demektir.

"Cenaze namazı kılınmadan ..." Cenaze namazı kılınıncaya kadar geceleyin cenazeyi gömmenin yasaklanmasının sebebi bir açıklamaya göre şu-

736 Ebu Davud, 3148; Nesai, 1894, 2013; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2805

dur: Gündüzün defnedilecek olursa cenazede çok kimse hazır bulunur ve cenaze namazını kılarlar. Gece vaktinde ise ancak belli sayıda kişiler hazır bulunabilir.

Bir diğer açıklamaya göre onlar geceleyin gömme işini kefenin kalitesizliğinden dolayı yapıyorlardı. Çünkü gece vakti kefenin durumu görülmezdi. Hadisin baş taraflarıyla sonu bu açıklamayı desteklemektedir.

Kadı Iyâz: Her iki gerekçe de doğrudur ama göründüğü kadarıyla da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikisini birlikte kastetmiştir demiş, ayrıca böyle bir açıklamanın da yapıldığını söylemiştir.

"Bir kimsenin buna mecbur olması hali müstesna." Bu da zorunluluk (zaruret) zamanında geceleyin gömmekte bir sakınca bulunmadığına bir delildir. İlim adamları geceleyin cenazeyi gömme hususunda ihtilâf etmişlerdir. Zaruret hali dışında Hasan-ı Basri bunu mekruh görmüştür. Bu hadis onun lehine delil gösterilecek hadislerden birisidir. Selef ve haleften ilim adamlarının büyük çoğunluğu ise mekruh olmaz demişler ve Ebu Bekir es-Sıddık (radıyallâhu anh) ile seleften bir topluluk herhangi bir tepki ile karşılaşmaksızın geceleyin defnedilmiş olduğunu delil gösterdikleri gibi, siyahi bir kadın ile mescidi temizleyen adamın geceleyin vefat edip geceleyin gömülmesiyle ilgili hadisi de delil göstermişlerdir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashaba o adamı sorunca; geceleyin vefat etti bizde onu geceleyin gömdük demişlerdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Neden beni haberdar etmediniz"* diye sormuş onlar: Ortalık iyice karanlıktı. Allah Rasûlü bu cevaplarına karşı bir tepki göstermemişti.

Bu kanaati savunanlar bu hadis ile ilgili olarak da şu cevabı vermişlerdir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yasağı namazının kılınmamasından dolayı idi. Yoksa o yalnızca geceleyin defnedildiğinden ötürü bu yasaklamayı yapmış değildir. Onun bu yasağının sebebi namazının terk edilmesi ya da namaz kılanların sayısının azlığı yahut da kefeninin kötülüğünden dolayı idi. Ya da -az önce geçtiği gibi- bir arada bütün bu sebeplerden dolayı da olabilir.

Namaz kılmanın yasak olduğu vakitlerde cenaze namazı kılmanın ve cenaze gömmenin hükmüne gelince bu hususta ilim adamlarının farklı görüşleri bulunmaktadır. Şafii ve mezhebine mensup ilim adamları derler ki: Bu ikisini yapmak da mekruh değildir. Herhangi bir sebep olmadan kasten o vakte kadar geciktirilmesi hali müstesnâdır. Maliki mezhebine mensup İbn Abdulhakem ile Malik de şöyle demektedir: Sabah vakti ortalığın iyice ay-

dınlanmasına, güneş ışığının sararmasına, güneş doğuncaya ya da batıncaya kadar süre içinde cenaze namazı kılınmaz. Ancak cenazeye bir zarar geleceğinden korkulması hali müstesnâdır. Ebu Hanife de şöyle demektedir: Güneş doğarken, batarken ve günün ortasında cenaze namazı kılınmaz. Leys ise bütün yasak vakitlerde cenaze namazını mekruh görmüştür.

Hadiste kefenin güzel olması emredilmektedir. İlim adamları der ki: Kefenin güzel olmasından kasıt kefende israfa kaçmak pahalı ve nefis kefen kullanmak değildir. Maksat temiz pak olması, sıkı dokulmuş olması, setredici örtücü olması ve orta halli oluşudur. Ayrıca hayatta iken çoğunlukla giydiği elbiselerinin türünden olmalıdır, ne onlardan daha pahalı ne de değersiz olmalıdır.

"Kefenini güzel tutsun" kefen kelimesi fe harfi fethalı olarak da söylenir sakin olarak "kefn" şeklinde de söylenir. Her ikisi de doğrudur. Kadı Iyâz der ki: Fethalı söyleyiş daha doğru ve daha açık anlaşılır. Hadisin lafzına da yakındır.

١٦/١٦- بَاب الْإِسْرَاعِ بِالْجَنَازَةِ

16/16- CENAZEYİ GÖMMEKTE ELİ ÇABUK TUTMAK BABI

٢١٨٣-٥٠/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ لَعَلَّهُ قَالَ تُقَدِّمُونَهَا عَلَيْهِ وَإِنْ تَكُنْ غَيْرَ ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ

2183-50/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Sufyan b. Uyeyne, ez-Zührî'den tahdis etti o, Said'den o Ebu Hureyre'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: *"Cenazeyi (gömmekte) acele ediniz eğer cenaze salih bir kimsenin ise bu bir hayırdır* -bazı hallerde de: *Siz onu o hayra çabuk eriştirirsiniz* demiş olabilir- *eğer başka türlü ise o zaman boyunlarınızın üzerinden indireceğiniz bir şerdir."*[737]

737 Buhari,1315; Ebu Davud, 3181; Tirmizi, 1015; Nesai, 1909; İbn Mace, 1477; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13124.

٢١٨٤-.../٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حَفْصَةَ كِلَاهُمَا عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ مَعْمَرٍ قَالَ لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا رَفَعَ الْحَدِيثَ

2184-.../2- Bana Muhammed b. Râfi' ve Abd b. Humeyd de birlikte Abdürrezzak'dan tahdis etti. Bize Ma'mer haber verdi (H.) Bize Yahya b. Habib de tahdis etti, bize Ravh b. Ubade tahdis etti. Bize Muhammed b. Ebu Hafsa tahdis etti. İkisi ez-Zührî'den, o Said'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet etti. Ancak Ma'mer hadisinde şunları söyledi: Benim bildiğim onun bu hadisi merfu olarak rivâyet ettiğinden başkası değildir.[738]

٢١٨٥-٥١/٣- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ قَالَ هَارُونُ حَدَّثَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو أُمَامَةَ بْنُ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ كَانَتْ صَالِحَةً قَرَّبْتُمُوهَا إِلَى الْخَيْرِ وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ ذَلِكَ كَانَ شَرًّا تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ

2185-51/3- Bana Ebu't-Tahir, Harmele b. Yahya ve Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti. Harun bize İbn Vehb tahdis etti derken diğer ikisi haber verdi dedi. (İbn Vehb dedi ki): Bana Yunus b. Yezid, İbn Şihâb'dan şöyle dediğini haber verdi: Bana Ebu Umame b. Selh b. Huneyf, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "*Cenazeyi (gömmek hususunda) çabuk olunuz. Eğer o cenaze salih bir kişiye ait ise siz onu hayra yaklaştırmış olursunuz, eğer böyle değilse o takdirde boyunlarınızın üzerinden indireceğiniz bir şerdir.*"[739]

Şerh

(2183-2185 numaralı hadisler)

"*Cenazeyi gömmekte elinizi çabuk tutunuz.*" Bu buyrukta sözünü ettiği hikmet dolayısıyla cenazenin çabuk gömülme emri yer almaktadır. Mezhep

738 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13244, 13293.

739 Nesai, 1910; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12187.

âlimlerimiz ve başkaları şöyle demiştir: Cenazenin patlaması ve benzeri bir halden korkulacak bir sınıra varmadığı sürece cenazenin hızlıca götürülmesi müstehabtır. Hızlıca götürülmesinin müstehab oluşu ancak hızlıca götürülen cenazenin patlaması ya da benzeri bir husustan korkulmaması şartına bağlıdır. Cenazeyi taşımakta farz-ı kifâyedir.

Mezhep âlimlerimiz der ki: Cenazeyi küçümseyici ve hafife alıcı bir şekilde taşımak ile düşmesinden korkulacak bir surette taşımak caiz değildir. Yine âlimlerimiz şöyle demektedir: Cenaze bir kadına ait olsa dahi cenazeyi ancak erkekler taşır. Çünkü onların buna gücü daha çok yeter. Kadınlar ise erkeklere nisbetle zayıftırlar. Bazı hallerde taşıyanın vücudunun kısmen açılması da söz konusu olabilir.

Cenazenin hızlı götürülmesine dair sözünü ettiğimiz müstehablık hükmü ve hadisten Bunun kastedildiği hususu ilim adamlarının büyük çoğunluğunun kabul ettikleri doğru olan hükümdür. Kadı Iyâz bazı ilim adamlarından kastı, ölümünün muhakkak olarak anlaşılmasından sonra techizinin hazırlanmasında eli çabuk tutmak olduğu kanaatini nakletmiş ise de bu görüş Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*O taktirde o boyunlarınızdan indireceğiniz bir şerdir*" buyruğu gereğince batıl ve red olunması gereken bir görüştür.

Seleften bazı kimselerin acele etmeyi mekruh gördüğü rivâyeti nakledilmiş ise de bu görüş cenazenin patlaması yahut ondan bir şeyler çıkması korkulmasına sebep olacak aşırı hızlı gitmek hakkında yorumlanır.

"*O taktirde boyunlarınızdan indireceğiniz bir şerdir.*" Yani bu durumda cenaze rahmetten uzak olduğu için sizin o cenazeyle beraber bulunmanızın bir maslahatı da yoktur. Buradan salih olmayan, batıl işlerle uğraşan kimselerle arkadaşlığı terk etme hükmü de anlaşılmaktadır.

١٧/١٧- بَاب فَضْلِ الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ وَاتِّبَاعِهَا

17/17- CENAZE NAMAZI KILMANIN VE CENAZE ARKASINDAN GİTMENİN FAZİLETİ BABI

٢١٨٦-١/٥٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَاللَّفْظُ لِهَارُونَ وَحَرْمَلَةَ قَالَ هَارُونُ حَدَّثَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ هُرْمُزَ الْأَعْرَجُ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا فَلَهُ

قِيرَاطٌ وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيرَاطَانِ قِيلَ وَمَا الْقِيرَاطَانِ قَالَ مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ انْتَهَى حَدِيثُ أَبِي الطَّاهِرِ وَزَادَ الْآخَرَانِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ قَالَ سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُصَلِّي عَلَيْهَا ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَلَمَّا بَلَغَهُ حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَقَدْ ضَيَّعْنَا قَرَارِيطَ كَثِيرَةً

2186-52/1- Bana Ebu't-Tahir, Harmele b. Yahya, Harun b. Said el-Eylî -ki lafız Harun ve Harmele'ye aittir- de tahdis etti. Harun: Bize İbn Vehb tahdis etti derken diğer ikisi haber verdi, dedi. (İbn Vehb dedi ki): Bana Yunus, İbn Şihâb'dan şöyle dediğini haber verdi. Bana Abdurrahman b. Hurmuz el-A'rec'in tahdis ettiğine göre Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her kim cenaze namazı kılınıncaya kadar bir cenazenin başında hazır bulunursa ona bir kırat verilir. Kim defnedilinceye kadar yanında hazır bulunursa ona da iki kırat vardır"* buyurdu. İki kırat nedir? diye sorulunca o: *"Pek büyük iki dağ gibi"* buyurdu.

Hadisin Ebu't-Tahir tarafından rivâyeti burada sona ermektedir. Diğer ikisi de şunu eklemişlerdir: İbn Şihâb dedi ki: Salim b. Abdullah b. Ömer dedi ki: İbn Ömer önce cenaze namazını kılar sonra giderdi. Fakat Ebu Hureyre'nin bu hadisi ona ulaşınca: Gerçekten biz çok sayıda kıratı kaybettik, dedi. [740]

٢١٨٧-.../٢- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ كِلَاهُمَا عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى قَوْلِهِ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ وَلَمْ يَذْكُرَا مَا بَعْدَهُ وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الْأَعْلَى حَتَّى يُفْرَغَ مِنْهَا وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ حَتَّى تُوضَعَ فِي اللَّحْدِ

2187-.../2- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Abdu'l-A'lâ tahdis etti. (H.) Bize İbn Râfi' ve Abd b. Humeyd de Abdurrezzak'dan tahdis etti ikisi Ma'mer'den, o ez-Zührî'den, o Said b. el Museyyeb'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyeti: *"İki büyük dağ"* ibaresine kadar rivâyet etmekle birlikte bundan sonrasını ikisi zikretmedi. Abdu'l-A'lâ'nın hadisi rivâyetinde *"cenazenin defni bitinceye kadar"* denilmekte, Abdurrezak'ın hadisi rivâyetinde ise: *"Lahde konuluncaya kadar"* denilmektedir.[741]

---

740 Buhari, 1325; Nesai, 1994; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13958.

741 Buhari ,1325 -muallak olarak-; Nesai, 1993; İbn Mace, 1539; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13266.

٢١٨٨-.../٣- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّهُ قَالَ حَدَّثَنِي رِجَالٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ مَعْمَرٍ وَقَالَ وَمَنِ اتَّبَعَهَا حَتَّى تُدْفَنَ

2188-.../3- Bana Abdulmelik b. Şuayb de tahdis etti bana babam dedemden şöyle dediğini tahdis etti: Bana Ukayl b. Halid, İbn Şihâb'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bana bazı kimseler Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye hadisi Ma'mer'in hadisi ile aynen nakletti ayrıca: "*ve kim defnedilinceye kadar arkasından giderse*" buyurduğunu rivâyet etti.[742]

٢١٨٩-٥٣/٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنِي سُهَيْلٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ وَلَمْ يَتْبَعْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ فَإِنْ تَبِعَهَا فَلَهُ قِيرَاطَانِ قِيلَ وَمَا الْقِيرَاطَانِ قَالَ أَصْغَرُهُمَا مِثْلُ أُحُدٍ

2189-53/4- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti, bize Behz tahdis etti, bize Vuheyb tahdis etti, bize Süheyl babasından tahdis etti. O Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "*Kim bir cenazenin namazını kılarda arkasından gitmezse onun için bir kırat vardır eğer arkasından giderse onun için iki kırat vardır*" buyurdu. İki kırat nedir? diye sorulunca o: "*İkisinin küçüğü Uhud gibidir*" buyurdu.[743]

.../... بَاب مِنه

.../... YİNE AYNI HUSUSTA BİR BAB[744]

٢١٩٠-٥٤/٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ فَلَهُ قِيرَاطٌ وَمَنِ اتَّبَعَهَا حَتَّى تُوضَعَ فِي الْقَبْرِ فَقِيرَاطَانِ قَالَ قُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ وَمَا الْقِيرَاطُ قَالَ مِثْلُ أُحُدٍ

742 2187 numaralı hadisin kaynakları.
743 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12761.
744 Yazma nüshadan eklenmiştir.

2190-54/5- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti... Ebu Hureyre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Bir cenazenin namazını kılana bir kırat vardır, kabre konuluncaya kadar arkasından gidene de iki kırat vardır"* buyurdu.

(Ebu Hâzim) dedi ki: Ey Ebu Hureyre! İki kırat nedir? dedim. O: "Uhud gibidir" dedi. [745]

٢١٩١-٥٥/٦- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ يَعْنِي ابْنَ حَازِمٍ حَدَّثَنَا نَافِعٌ قَالَ قِيلَ لِابْنِ عُمَرَ إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ تَبِعَ جَنَازَةً فَلَهُ قِيرَاطٌ مِنَ الْأَجْرِ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ أَكْثَرَ عَلَيْنَا أَبُو هُرَيْرَةَ فَبَعَثَ إِلَى عَائِشَةَ فَسَأَلَهَا فَصَدَّقَتْ أَبَا هُرَيْرَةَ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ لَقَدْ فَرَّطْنَا فِي قَرَارِيطَ كَثِيرَةٍ

2191-55/6- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti, bize Cerir -yani b. Hâzim- tahdis etti, bize Nâfi' tahdis edip dedi ki: İbn Ömer'e denildi ki: Ebu Hureyre şöyle diyor: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Bir cenazenin arkasından gidene iki kırat ecir vardır"* buyururken dinledim. Bunun üzerine İbn Ömer: Ebu Hureyre bize çokca rivâyet naklediyor dedi. Âişe'ye birisini gönderip ona sor(dur)du. Âişe (radıyallâhu anhâ), Ebu Hureyre'nin doğru söylediğini ifade edince İbn Ömer: Gerçekten çok sayıda kırat kaybettik, dedi. [746]

٢١٩٢-٥٦/٧- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ حَدَّثَنِي حَيْوَةُ حَدَّثَنِي أَبُو صَخْرٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ دَاوُدَ بْنَ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَ قَاعِدًا عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ إِذْ طَلَعَ خَبَّابٌ صَاحِبُ الْمَقْصُورَةِ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ أَلَا تَسْمَعُ مَا يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ خَرَجَ مَعَ جَنَازَةٍ مِنْ بَيْتِهَا وَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ تَبِعَهَا حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ مِنْ أَجْرٍ كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُحُدٍ فَأَرْسَلَ ابْنُ عُمَرَ خَبَّابًا إِلَى عَائِشَةَ يَسْأَلُهَا عَنْ قَوْلِ أَبِي هُرَيْرَةَ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَيْهِ فَيُخْبِرُهُ مَا قَالَتْ وَأَخَذَ ابْنُ عُمَرَ قَبْضَةً مِنْ حَصْبَاءِ الْمَسْجِدِ يُقَلِّبُهَا فِي يَدِهِ حَتَّى رَجَعَ إِلَيْهِ الرَّسُولُ فَقَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ

745 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13453.
746 Buhari, 1323, 1324; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17672.

صَدَقَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَضَرَبَ ابْنُ عُمَرَ بِالْحَصَى الَّذِي كَانَ فِي يَدِهِ الْأَرْضَ ثُمَّ قَالَ لَقَدْ فَرَّطْنَا فِي قَرَارِيطَ كَثِيرَةٍ

2192-56/7- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti, bize Abdullah b. Yezid tahdis etti bana Hayve tahdis etti, bize Ebu Sahr Yezid b. Abdullah b. Kusayt'dan tahdis ettiğine göre kendisine şunu tahdis etmişti: Davud b. Âmir b. Sad b. Ebu Vakkas da kendisine babasından tahdis ettiğine göre Abdullah b. Ömer'in yanında oturuyorken maksure görevlisi Habbab çıkageldi ve dedi ki: Ebu Hureyre'nin neler söylediğini işitmiyor musun ey Abdullah b. Ömer? Güya o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Kim bir cenaze ile birlikte cenazenin evinden çıktıktan sonra arkasından yürüyüp onun namazını kılar sonra da defnedilinceye kadar arkasından giderse ona iki kırat ecir vardır. Bu kıratların her biri de Uhud dağı gibidir. Kim o cenazenin namazını kıldıktan sonra geri dönerse ona da Uhud dağı kadar ecir vardır*" buyurduğunu dinlemiş.

Bunun üzerine İbn Ömer, Habbab'ı, Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya Ebu Hureyre'nin bu söylediğine dair soru sordurmak üzere gönderdi. Sonra kendisine dönüp Âişe'nin söylediklerini bildirecekti. Bu arada İbn Ömer mescid içindeki çakıl taşlarından bir avuç aldı ve bunları elinde evirip çevirdi. Nihayet gönderdiği elçi yanına geri dönüp dedi ki: Âişe, Ebu Hureyre doğru söylemiştir dedi. Bu sefer İbn Ömer elinde bulunan çakıl taşlarını yere çaldıktan sonra: Gerçekten çok miktarda kırat kaybettik, dedi.[747]

٢١٩٣-٥٧/٨- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنِي قَتَادَةُ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ الْيَعْمَرِيِّ عَنْ ثَوْبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ فَلَهُ قِيرَاطٌ فَإِنْ شَهِدَ دَفْنَهَا فَلَهُ قِيرَاطَانِ الْقِيرَاطُ مِثْلُ أُحُدٍ

2193-57/8- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti, bize Yahya b. Said tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti, bana Katade, Salim b. Ebu'l-Ca'd'den tahdis etti, o Ma'dân b. Ebu Talha el-Ya'meri'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azadlısı Sevbân'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Cenazenin namazını kılana bir kırat vardır. Defnedilmesine de tanık olana da iki kırat vardır. Kırat da uhud dağı gibidir*" buyurdu. [748]

747 Ebu Davud, 3169; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12301.
748 İbn Mace, 1540; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2115

٢١٩٤-.../٩- وَحَدَّثَنِي ابْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا أَبَانُ كُلُّهُمْ عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَفِي حَدِيثِ سَعِيدٍ وَهِشَامٍ سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الْقِيرَاطِ فَقَالَ مِثْلُ أُحُدٍ

2194-.../9- Bize İbn Beşşâr tahdis etti, bize Muâz b. Hişam tahdis etti, bana babam tahdis etti (H.) [749]

Dedi ki: Bize İbnu'l-Musennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiy, Said'den tahdis etti (H.) Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Affân tahdis etti, bize Ebân tahdis etti hepsi Katade'den bu isnâd ile hadisi aynen rivâyet etti. Hadisin Said ve Hişam tarafından gelen rivâyetinde: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kırata dair soru soruldu. O: *"Uhud gibidir"* buyurdu, denilmektedir.[750]

Şerh

(2186-2194 numaralı hadisler)

(2186) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Namazı kılınıncaya kadar bir cenazede hazır bulunan kimseye..."* buyruğu ile cenaze namazı, cenazenin arkasından gitmek ve defnedilinceye kadar onunla beraber bulunmak teşvik edilmektedir.

"Defnedilinceye kadar hazır bulunana iki kırat vardır." Birincisi ile kastettiği namazını kılmakla bir kırat elde edilir. Cenazenin arkasından gitmekle beraber defnedilmesinde de hazır bulunmak ile de bir diğer kırat elde edilir. Böylelikle toplam iki kırat elde edilmiş olur.

Buhari Sahih'inin baş taraflarında İman bölümünde şu rivâyet yer almaktadır: *"Bir cenazede hazır bulunup namazı kılınıncaya ve defnedilmesi bitirilinceye kadar kalan kimse iki kırat ecir almış olarak geri döner."* İşte bu hadis namaz, cenaze arkasından gitmek ve defnedilmesinde hazır bulunmakla iki kıratın elde edileceği hususunda açık bir rivâyettir. Bu meselenin ve benzerlerinin açıklaması ve buna dair deliller ise namazın vakitleri bahsinde *"cemaatle yatsı namazını kılan bir kimse gece yarısını kıyamla geçirmiş gibi olur, sabah namazını da cemaatle kılan bir kimse gecenin tamamını kıyamla geçirmiş gibi olur"* hadisi açıklanırken geçmiş bulunmaktadır. Buhari'nin bu

749 Burada (H.) basılı nüshada düşmüştür.
750 2193 numaralı hadisin kaynakları

rivâyeti ile birlikte Müslim'in bundan sonra zikrettiği Abdu'l-A'lâ'nın hadisi rivâyetinde geçen "defni bitirilinceye kadar" ibaresi ikinci kıratın ancak cenaze namazını kıldığı vakitten itibaren defin işi bitirilinceye kadar onunla beraber bulunan kimse tarafından kazanılmış olacağına açık bir delil vardır.

Mezhep âlimlerimize göre sahih olan budur.

Bazı mezhep âlimlerimiz de şöyle demektedir: Cenaze kabre konulup kerpiçlerle üzeri kapatılınca üzerine toprak atılmamış olsa dahi ikinci kırat elde edilmiş olur, demişlerdir. Doğrusu ise birincisidir. Bu hadis ile diğer hadislerde sözü edilen "tabi olmak: arkasından gitmek" lafzı cenazenin arkasında yürümenin önünde yürümekten daha faziletli olduğuna delil gösterilebilir. Bu aynı zamanda Ali b. Ebu Talib'in görüşü olup Evzâî ve Ebu Hanife'nin de mezhebi budur. Ashab ve tabiinin çoğunluğu ile Malik, Şafii ve ilim adamlarının çoğunluğu cenazenin önünde yürümek daha faziletlidir, demişlerdir. Sevrî ve bir kesim ise her ikisi arasında fark yoktur, demişlerdir. Kadı Iyâz der ki: Bu hadiste ve diğerlerinde yer alan mutlak ifadeler cenazenin defnedilmesinden sonra cenaze ile birlikte gitmekten ayrılmak isteyen kimsenin ayrıca izin istemeye ihtiyacının olmadığına işaret vardır. Ashab, tabiin ve onlardan sonra gelen ilim adamlarının büyük çoğunluğunun kanaati budur. Malik'in meşhur olan görüşü de budur. İbn Abdulhakem, Malik'den izin almadan ayrılmayacağı görüşünü nakletmiş bulunmaktadır. Aynı zamanda bu ashab-ı kiramdan da bir topluluğun görüşüdür.

"İki kırat nedir, diye soruldu. O: Büyük iki dağ gibi, buyurdu." Kırat, yüce Allah tarafından bilinen bir miktar sevaptır. Bu hadis-i şerif burada miktarının büyüklüğüne delildir. Ama bu bir av köpeği, tarla köpeği ya da çoban köpeği dışında köpek barındıran kimse ile ilgili her gün ecrinden bir kirat eksilir hadisinde zikredilen kirat ile aynı olmasını gerektirmez. Bazı rivâyetlerde de iki kirat denilmiştir. Aksine o kirat, miktarı belli olan bir ölçüdür. Bunun gibi olması da mümkündür, daha çok ve daha az olması da mümkündür.

"İbn Ömer'in: Gerçekten çok sayıda kırat kaybettik" sözüne gelince. Buradaki "çok sayıda kırat" ibaresini biz "kararita kesiraten" diye zaptettik. Pek çok asıl nüshada ya da onların birçoğunda fi harfi ziyadesi ile "fi karârita" şeklindedir. Birincisi ise zahir olandır. İkincisi de "dayya'nâ" (kaybettik) lafzının diğer rivâyette olduğu gibi: "ferratnâ: taksir ettik, kusurlu hareket ettik" anlamında olması sureti ile sahihtir. Buradan ashab-ı kiramın haber almaları halinde itaat olan işlere ne kadar arzulu ve istekli oldukları, yerinin büyüklüğünü bilmeseler dahi yapamadıkları itaatler için de haber aldıklarında ne kadar üzüldükleri de anlaşılmaktadır.

(2187) "Abdu'l-A'lâ'nın hadisi rivâyetinde: "*İşleri bitirilinceye kadar*" denilmektedir. Bu ibarede ikinci kırat -daha önce açıklandığı gibi- ancak defin işinin tamamlanmasından sonra hasıl olur diyenlerin görüşlerinin lehine bir delil bulunmaktadır.

Abdurrezzak'ın hadisi rivâyetinde: "lahde konuluncaya kadar" denilirken, bundan sonraki rivâyette (2190) "kabre konuluncaya kadar" denilmektedir. Bunda da cenaze mücerret lahde konulmakla ikinci kirat elde edilir. İsterse üzerine toprak atılmamış olsun, diyenlerin görüşlerinin lehine delil vardır. Daha önce ise doğrusunun diğer rivâyetlerde geçen "işi bitirilinceye kadar" ifadelerinin açıkça belirttiği üzere toprak dökme işi de bitirilmedikçe bu sevabın elde edilmeyeceğidir. Bu rivâyet de lahde konulup işinin tamamlanmasının kastedildiği şeklinde yorumlanır ve böylelikle Bununla cenazenin kabre varmadan geri dönülmemesine işaret edildiği şeklinde açıklanır.

(2191) "İbn Ömer dedi ki: Ebu Hureyre bize çokça rivâyet naklediyor." Bu onun çok rivâyet nakletmesi dolayısı ile bu hususta işi karıştırdığından korktuğu ve bir hadisi diğerine karıştırdığından çekindiği anlamındadır. Yoksa Ebu Hureyre'nin işitmemiş olduğu bir şeyi rivâyet ettiğini söylemek istememiştir. Çünkü İbn Ömer'in de Ebu Hureyre'nin de mertebesi bundan çok daha yüksektir.

(2192) "İbn Ömer mescitteki çakıl taşlarından bir avuç aldı ve onları elinde evirip çevirdi" hadisin sonunda da "İbn Ömer, elinde bulunan çakıl taşlarını yere attı"denilmektedir. Biz bunu bu şekilde (çakıl taşları anlamındaki lafzı) ilkinde "hasbâ" diye be harfi ile ikincisinde ise sonu uzatan ye olmak üzere "hasâ" diye zaptettik. Asıl nüshaların birçoğunda da bu şekildedir. Bazılarında Bunun aksinedir. Her ikisi de doğrudur. Çünkü hasbâ ile hasâ aynı şeylerdir.

Buradan böyle bir iş yapmakta bir sakınca olmadığı hükmü anlaşılmaktadır.

İbn Ömer'in Âişe'ye, Ebu Hureyre'nin verdiği haberden sonra birisini sormak üzere göndermesi Ebu Hureyre'nin az önce açıkladığımız gibi unutmuş ya da tereddüde düşmüş olduğundan korkmasıdır. Âişe de Ebu Hureyre'ye muvafakat edince Ebu Hureyre'nin bu işi iyi ve sağlam bellemiş olduğunu anladı.

١٨/١٨- بَاب مَنْ صَلَّى عَلَيْهِ مِائَةٌ شُفِّعُوا فِيهِ

18/18- ÜZERİNE YÜZ KİŞİ NAMAZ KILAN KİMSE HAKKINDA NAMAZ KILANLARIN ŞEFAATİ KABUL EDİLİR[751]

٢١٩٥-٥٨/١- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ أَخْبَرَنَا سَلَّامُ بْنُ أَبِي مُطِيعٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيعِ عَائِشَةَ عَنْ عَائِشَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا مِنْ مَيِّتٍ تُصَلِّي عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنْ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ إِلَّا شُفِّعُوا فِيهِ قَالَ فَحَدَّثْتُ بِهِ شُعَيْبَ بْنَ الْحَبْحَابِ فَقَالَ حَدَّثَنِي بِهِ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ

2195-58/1- Bize Hasan b. İsa tahdis etti, bize İbnu'l-Mübarek haber verdi, bize Sellam b. Ebu Mutî' Eyyub'dan haber verdi, o Ebu Kilâbe'den, o Âişe'nin süt kardeşi Abdullah b. Yezid'den, o Âişe'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Sayıları yüzü bulan müslüman bir topluluğun cenaze namazını kıldığı bir ölüye şefaat dileğinde bulunurlarsa mutlaka onun hakkındaki şefaatleri kabul edilir.*"

(Sellam b. Ebu Mutî' dedi ki): Ben bu hadisi Şuayb b. el Habhâb'a tahdis ettim, o da şöyle dedi: Bunu bana Enes b. Malik, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye tahdis etti.[752]

١٩/١٩- بَاب مَنْ صَلَّى عَلَيْهِ أَرْبَعُونَ شُفِّعُوا فِيهِ

19/19- BİR KİŞİNİN CENAZE NAMAZINI KIRK KİŞİ KILARSA ONA ŞEFAATÇİ EDİLİRLER

٢١٩٦-٥٩/١- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَالْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ السَّكُونِيُّ قَالَ الْوَلِيدُ حَدَّثَنِي وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي أَبُو صَخْرٍ عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ مَاتَ ابْنٌ لَهُ بِقُدَيْدٍ أَوْ بِعُسْفَانَ فَقَالَ يَا كُرَيْبُ انْظُرْ مَا اجْتَمَعَ لَهُ

751 Yazma nüshada: Bu kabilden bir bab şeklindedir.
752 Tirmizi, 1029; Nesai, 1990, 1991; Tuhfetu'l-Eşrâf, 918, 16291

مِنْ النَّاسِ قَالَ فَخَرَجْتُ فَإِذَا نَاسٌ قَدْ اجْتَمَعُوا لَهُ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ تَقُولُ هُمْ أَرْبَعُونَ قَالَ نَعَمْ قَالَ أَخْرِجُوهُ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلًا لَا يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا شَفَّعَهُمْ اللَّهُ فِيهِ وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ شَرِيكِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ

2196-59/1- Bize Harun b. Marûf, Harun b. Said el-Eylî, el-Velid b. Şüca' es-Sekûni tahdis etti. el-Velid bana İbn Vehb tahdis etti derken diğer ikisi bize tahdis etti dedi. (İbn Vehb dedi ki): Bana Ebu Sahr Şerik b. Abdullah b. Ebu Neml'den haber verdi, o İbn Abbas'ın azadlısı Kureyb'den, o İbn Abbas'dan rivâyet ettiğine göre Kedid ya da Asfân denilen yerde bir oğlu ölmüştü. İbn Abbas: Ey Kureyb! Bunun (cenaze namazı) için toplanan insanların sayısına bir bak, dedi. (Kureyb) dedi ki: Dışarı çıktığımda bir grup insanın onun için toplanmış olduğunu gördüm. Gelip ona haber verince: Sence onlar kırk kişi varlar mı? dedi. Ben: Evet, dedim. Bu sefer İbn Abbas: Onu çıkarın çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim, dedi: *"Bir müslüman ölür de Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayan kırk adam onun cenazesi üzerinde durup namaz kılacak olurlarsa mutlaka Allah da onun hakkında onları şefaatçi kılar."*

İbn Ma'ruf'un rivâyetinde: Şerik b. Ebu Nemir'den, o Kureyb'den o İbn Abbas'dan denilmektedir.[753]

Şerh

(2195-2196 numaralı hadisler)

"Bir müslüman ölür de sayısı yüzü bulan müslüman bir topluluk onun cenaze namazını kılarsa..." diğer rivâyette (2196) *"bir adam ölür de Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan kırk adam..."* denilmektedir. Bir başka hadiste ise "üç saf" denilmektedir ki bunu da Sünen sahipleri rivâyet etmiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Denildiğine göre bu hadisler bu hususa dair soru soran kimselere cevap olarak verilmiş, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onların her birisinin sorusuna cevap vermiştir. Kadı Iyâz'ın açıklaması budur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yüz kişinin şefaatinin kabul edileceği haberi verilmesi üzerine onun da bunu bildirmiş olması, sonra kırk kişinin şefaatinin kabul edileceği, sonra sayıları az dahi olsa üç safın şefaatinin kabul edileceği bildirilince bunu haber vermiş olma ihtimali vardır. Aynı şekilde şöyle de de-

753 Ebu Davud, 3170; İbn Mace, 1489; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6354

nilebilir: Burada sözkonusu olan adet mefhumudur. Usûl âlimlerinin büyük çoğunluğu ise bunu delil görmemişlerdir. Dolayısı ile yüz kişinin şefaatinin kabul edileceğini haber vermesi bundan daha aşağı sayıdakilerin şefaatinin kabul edilmemesini gerektirmez. Kırk kişi ile birlikte üç saf ile ilgili de aynı şeyler söylenebilir. Bu durumda bütün bu hadisler ile amel edilir ve üç saf ve kırk kişiden hangisi daha az ise onunla dahi şefaat hâsıl olur.

"Ben bunu Şuayb b. el Habhâb'a tahdis ettim. O da şöyle dedi: Bunu bana Enes b. Malik Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye tahdis etti, dedi." Burada "ben bunu tahdis ettim" diyen kişi önce Eyyub'dan rivâyeti nakleden Sellam b. Ebu Muti'dir. Nitekim Nesai de rivâyetinde bunu böylece açıklamıştır.

"Sayılan yüzü bulan müslüman bir topluluk" hadisi ile ilgili olarak Kadı Iyâz dedi ki: Bunu Said b. Mansur Âişe'ye mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Bu sözleri ile hadisin bundan dolayı illetli olduğuna işaret etmek istemiş idi ise de hadis illetli değildir. Çünkü hadisi merfu olarak rivâyet eden sikadır. Sika ravinin ziyadesi ise makbuldur. Biz kitabın mukaddimesindeki fasıllarda bu kuralı açıkladığımız gibi daha sonra çeşitli yerlerde de açıklamış bulunmaktayız.

٢٠/٢٠- بَاب فِيمَنْ يُثْنَى عَلَيْهِ خَيْرٌ أَوْ شَرٌّ مِنَ الْمَوْتَى

20/20- HAKKINDA HAYIRLA SÖZ EDİLİP ÖVÜLEN YA DA ŞER İLE SÖZ EDİLEN ÖLÜLERİN DURUMU BABI

٢١٩٧-١/٦٠- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ كُلُّهُمْ عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ مُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا خَيْرًا فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَمُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا شَرًّا فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَجَبَتْ قَالَ عُمَرُ فِدًى لَكَ أَبِي وَأُمِّي مُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا خَيْرٌ فَقُلْتَ وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَمُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا شَرٌّ فَقُلْتَ وَجَبَتْ وَجَبَتْ وَجَبَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ

2197-60/1- Bize Yahya b. Eyyub, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Zuheyr b. Harb ve Ali b. Hucr es-Sa'dî de birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti. Lafız Yahya'nın olmak üzere o dedi ki: Bize İbn Uyeyne tahdis etti. Bize Abdulaziz b. Suhayb, Enes b. Malik'den şöyle dediğini haber verdi: Bir cenaze geçirildi, ondan hayırla söz edildi. Allah'ın Nebi'si Bunun üzerine: *"Vacip oldu, vacip oldu, vacip oldu"* dedi. Bir başka cenaze geçirildi, ondan da şer ile söz edildi. Bu sefer Allah'ın Nebi'si (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Vacip oldu, vacip oldu, vacip oldu"* buyurdu.

Ömer: Babam anam sana feda olsun. Bir cenaze geçirildi, ondan hayırla söz edildi, sen: *"Vacip oldu, vacip oldu, vacip oldu"* dedin. Sonra bir başka cenaze geçirildi, ondan da kötü bir şekilde söz edilince yine: *"Vacip oldu, vacip oldu, vacip oldu"* buyurdun, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kendisinden hayırla söz ettiğiniz kimseye cennet vacip oldu. Kendisinden kötü olarak söz ettiğiniz kişiye de cehennem vacip oldu. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz"* buyurdu.[754]

٢١٩٨-.../٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ ح وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ كِلَاهُمَا عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مُرَّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بِجَنَازَةٍ فَذَكَرَ بِمَعْنَى حَدِيثِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ غَيْرَ أَنَّ حَدِيثَ عَبْدِ الْعَزِيزِ أَتَمُّ

2198-.../2- Bana Ebu Rabi ez-Zehrânî de tahdis etti, bize Hammâd yani b. Zeyd tahdis etti (H.) Bana Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Cafer b. Süleyman haber verdi, ikisi Sabit'ten, o Enes'den şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından bir cenaze geçirildi, dedi. Sonra Abdulaziz'in Enes'ten diye naklettiği hadis ile aynı manada hadisi zikretti. Ancak Abdulaziz'in hadisi rivâyeti daha tamdır.[755]

Şerh

"Bir cenaze geçirildi, ondan hayırla söz edildi... *Siz Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.*" Hadis bu şekilde bütün asıl nüshalarda *"vacip oldu"* lafzı

754 Nesai, 1931; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1004

755 Ebu Rabi ez-Zehrani'nin rivâyetini Buhari, 2642; İbn Mace, 1491; Tuhfetu'l-Eşrâf, 294'de; Yahya b. Yahya'nın rivâyetini de yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 270

her dört yerde de üçer defa zikredilerek geçmiştir. *"Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz"* ibaresi de üç defa tekrar edilmiştir.

Hadisteki "ondan hayırla söz edildi, ondan şer ile (kötü bir surette) söz edildi" ibaresi bu şekilde bazı asıl nüshalarda "hayır ve şer" anlamındaki lafızlar nasb ile zikredilmiştir. Bu cer edatının düşürülmesi sebebi ile nasb edilmiştir. Bazı asıl nüshalarda ise merfudur.

Hadiste iyice bellenmesi ve daha etkileyici olması için önemsenen sözlerin tekrar edilerek söylenmesinin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Hadisin anlamı ile ilgili olarak ilim adamlarının iki görüşü bulunmaktadır:

1. Fazilet sahibi olup kendisinden hayırla söz edilen kimse hakkındaki bu övgü, o kişinin hayatta iken yaptığı fiillere uygun idi. Bundan dolayı o kişi cennet ehlinden olur. Eğer kişi böyle değilse bu hadis ile kastedilen kişi o olamaz.

2. Sahih ve tercih edilen görüş olup genel ve mutlak olarak kabul edilmiş ve ölüp de yüce Allah'ın insanlara yahut da onların büyük çoğunluğuna ondan hayırla söz etmeyi ilham ettiği kimse hakkında bu hâl onun cennetliklerden olduğuna delil olur. Onun amellerinin bunu gerektirecek düzeyde olup olmaması arasında bir fark yoktur. Eğer fiilleri cennetlik olmasını gerektirmeyecek türden ise cezaya uğratılmak onun için kesin bir akıbet olmaz. Aksine böyle bir kimse ilahi meşiete bağlı bir durumdadır. Eğer yüce Allah insanlara o kişi hakkında iyilikle söz etmeyi ilham etmiş ise biz bunu şanı yüce Allah'ın ona mağfiret etmeyi dilemiş olduğuna delil kabul ederiz. Böylelikle o kişiden övgü ile söz etmenin faydası da ortaya çıkmış olur.

"Vacip oldu" ile *"siz Allah'ın şahitlerisiniz"* buyruklarına gelince; eğer bu şahitliğin ancak amellerinin cennetlik olmasını gerektirmesi halinde ona faydası olacaksa kişiden övgü ile söz etmenin bir faydası, bir anlamı olmaz. Halbuki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu övgünün bir faydasının olduğunu tesbit etmiş bulunmaktadır.

Şayet, cenazeden şer ve kötü bir şekilde söz etme imkânı onlara nasıl verildi, halbuki Buhari'deki ve başka kaynaklardaki sahih hadiste ölülerden kötü bir şekilde söz etmek yasaklanmış bulunmaktadır, denilecek olursa şöyle cevap verilir: Ölülerden kötü bir şekilde söz etme yasağı münafık ve kâfir olmayan kimseler ile açıktan açığa fâsıklık etmeyen ya da bir bid'at işlemeyen kimseler hakkındadır. Bu gibi kimselerin izledikleri yoldan, onların izinden gidip onlara uymaktan, onların ahlakı ile ahlaklanmaktan sakındırmak için

kötülükle ve şer ile anılmaları haram değildir. Bu hadis ise münafıklık ya da sözünü ettiğimiz benzeri bir hususla ün kazanmış olan bir kimseden kötü bir şekilde söz ettikleri şeklinde açıklanır. Bu husustaki itiraza verilecek doğru cevap budur.

Bu hadis ile ölülerden kötü bir şekilde söz etmeyi yasaklayan hadisin bir arada cer ve telif edilmesine gelince ben Bunun anlamını delilleri ile birlikte el-Ezkâr adlı kitabımda genişçe açıklamış bulunuyorum.

"Ondan kötülükle söz edildi." Dil bilginleri der ki: Senâ (tercümede: söz etmek) hayır hakkında kullanılmakla birlikte kötülük hakkında kullanılmaz. Meşhur olan budur. Ancak bu lafız şâz olarak şer ve kötülük hakkında da kullanılır. Şayet "nesa"denilip nun harfi se'den önce söylenip sonunda da hemze bulunmaz ise özel olarak şer ve kötülük hakkında kullanılır. Ama burada nun'dan önce se harfi ve sonu hemze ile şer hakkında söz arasındaki cinas sebebi ile mecazen kullanılmıştır. Yüce Allah'ın: "*Bir kötülüğün cezası da bir kötülüktür*" (Şura, 40); "*Onlarla mekr ettiler (hile yapıp tuzak kurdular) Allah da mekr etti.*" (Ali İmran, 54) buyruklarında olduğu gibi.

٢١/٢١- بَاب مَا جَاءَ فِي مُسْتَرِيحٍ وَمُسْتَرَاحٍ مِنْهُ

21/21- KENDİSİ RAHAT EDEN VE KENDİSİNDEN RAHATA ERİLEN KİMSE HAKKINDA BİR BAB

٢١٩٩-٦١/١- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَلْحَلَةَ عَنْ مَعْبَدِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ بْنِ رِبْعِيٍّ أَنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُرَّ عَلَيْهِ بِجَنَازَةٍ فَقَالَ مُسْتَرِيحٌ وَمُسْتَرَاحٌ مِنْهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْمُسْتَرِيحُ وَالْمُسْتَرَاحُ مِنْهُ فَقَالَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ يَسْتَرِيحُ مِنْ نَصَبِ الدُّنْيَا وَالْعَبْدُ الْفَاجِرُ يَسْتَرِيحُ مِنْهُ الْعِبَادُ وَالْبِلَادُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ

2199-61/1- Bize Kuteybe b. Said de Malik b. Enes'den -ona okunanlar arasında- tahdis etti. O Muhammed b. Amr b. Halhale'den, o Ma'bed b. Ka'b b. Mâlik'den, o Ebu Katade b. Rib'î'den rivâyet ettiğine göre şöyle tahdis ederdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından bir cenaze geçirildi. Bunun üzerine: "*Rahata kavuştu ve(ya) kendisinden rahat olundu*" buyurdu. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Rahata kavuştu ve(ya) kendisinden rahat bulundu ne demek? dediler. Allah Rasûlü: "*Mümin kul dünya yorgunluğundan*

rahata kavuşur. Günahkar kuldan ise kullar, memleketler, ağaçlar ve diğer canlılar rahat bulur" buyurdu. [756]

٢٢٠٠-.../٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ ابْنٍ لِكَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ وَفِي حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ يَسْتَرِيحُ مِنْ أَذَى الدُّنْيَا وَنَصَبِهَا إِلَى رَحْمَةِ اللهِ

2200-.../2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Yahya b. Said tahdis etti (H.) Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Abdürrezzak haber verdi, hepsi Abdullah b. Said b. Ebu Hill'den, o Muhammed b. Amr'dan, o Ka'b b. Mâlik'in bir oğlundan, o Ebu Katade'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet etti. Yahya b. Said'in hadisi rivâyetinde: *"Dünya eziyetinden, yorgunluklarından Allah'ın rahmetine kavuşarak rahat bulur"* denilmektedir.[757]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından bir cenaze geçirildi... *ve diğer canlılar rahata kavuşur."* Hadisin manası şudur: Ölüler iki kısımdır. Kimisi rahata kavuşur kimisinden de rahat olunur.

Kulların, facir ve günahkar kimseden rahat bulunmalarının anlamı onun eziyetinden uzak kalmaları demektir. Böyle bir kimsenin ise çeşitli şekillerde eziyeti söz konusudur. Onlara zulmetmesi, türlü münkerleri işlemesi, onun işlediği münkere karşı çıkmaları halinde mümin kulların bundan dolayı zorluklarla karşı karşıya kalmaları hatta bazen zarar görmeleri münkerine karşı ses çıkarmayacak olurlarsa günah kazanmalarının söz konusu olması halinin sona ermesi bunlar arasındadır. Diğer canlıların ondan yana rahat bulmaları da bu şekildedir çünkü o diğer canlılara eziyet veriyor, onları dövüyor, yük taşıyacak olanlarına güç ve takatinin yetmeyeceği kadarını onlara yüklüyor, bazı hallerde onları aç bırakıyor ve daha başka şekillerde onlara eziyet veriyordu. Ülkelerin (dağın, taşın) ve bitkilerin, ağaçların ondan rahat bulmasına gelince; onun işlediği masiyetler sebebiyle onlara yağmur yağması engelleniyordu diye de açıklanmıştı. Bu açıklamayı ed-Dâvudî yapmıştır. el-Bâci de: Çünkü bu kişi gasp ediyor, bunların hakları olan sulanma sıra ve sürelerinin kendilerine verilmesine engel oluyor ve başka şekillerde haksızlıklar yapıyordu.

756 Buhari, 6512, 6513 -muhtasar olarak-; Nesai, 1929, 1930; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12128
757 2199 numaralı hadisin kaynakları

٢٢/٢٢- بَاب فِي التَّكْبِيرِ عَلَى الْجَنَازَةِ

22/22- CENAZE NAMAZI KILARKEN TEKBİR ALMAK HAKKINDA BİR BAB

٢٢٠١-٦٢/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَعَى لِلنَّاسِ النَّجَاشِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ فَخَرَجَ بِهِمْ إِلَى الْمُصَلَّى وَكَبَّرَ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ

2201-62/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e İbn Şihâb'dan naklettiği rivâyetini okudum. O Said b. el-Müseyyeb'den o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necaşi'nin vefat ettiği günde insanlara vefatını haber verdi. Onlarla namazgaha çıktı ve dört tekbir aldı.[758]

٢٢٠٢-٦٣/٢- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُمَا حَدَّثَاهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ نَعَى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّجَاشِيَّ صَاحِبَ الْحَبَشَةِ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ فَقَالَ اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَحَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَفَّ بِهِمْ بِالْمُصَلَّى فَصَلَّى فَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعَ تَكْبِيرَاتٍ

2202-63/2- Bana Abdülmelik b. Şuayb b. el-Leys de tahdis etti, bana babam dedemden şöyle dediğini tahdis etti: Bana Ukayl b. Halid, İbn Şihâb'dan tahdis etti. O Said b. el-Müseyyeb ile Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan kendisine Ebu Hureyre'den şöyle dediğini tahdis ettiklerini: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere Habeşlilerin hükümdarı Necaşi'nin ölümünü vefat ettiği günde haber verdi ve: *"Kardeşiniz için (Allah'tan) mağfiret dileyin"* buyurdu.

İbn Şihâb dedi ki: Bana Said b. el-Müseyyeb'inde tahdis ettiğine göre Ebu Hureyre kendisine şunu tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazgahta onları saf halinde dizdi, namaz kıl(dır)dı ve onun üzerine dört tekbir aldı.[759]

758 Buhari, 1245, 1333, 3204; Nesai, 1970, 1979; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13232.
759 Buhari, 1327, 1328; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13211

٢٢٠٣-.../٣- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَحَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ كَرِوَايَةِ عُقَيْلٍ بِالْإِسْنَادَيْنِ جَمِيعًا

2203-.../3- Bana Amr en-Nakid, Hasan el-Hulvânî ve Abd b. Humeyd de tahdis edip dediler ki: Bize Yakup -ki o İbn İbrahim b. Sa'd'dır- tahdis etti. Bize babam Salih'ten tahdis etti, o İbn Şihâb'dan deyip her iki isnâd ile de Ukeyl'in rivâyeti gibi hadisi rivâyet etti.[760]

Şerh

(2201-2203 numaralı hadisler)

(2201) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necaşi'nin öldüğü gün insanlara vefat ettiğini haber verdi... Ve dört tekbir aldı." Bu hadiste cenaze namazı tesbit edilmektedir. İlim adamları farz-ı kifâye olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Bizim mezhep âlimlerimize göre sahih olan tek bir erkeğin namaz kılmasıyla farziyeti düşer, iki kişinin şart olduğu söylendiği gibi üç ve dört kişinin de şart olduğu söylenmiştir. Hadiste ayrıca şu hükümler vardır:

1. Cenaze namazındaki tekbirler dört tanedir. Bizim ve cumhurun mezhebinde kabul edilen görüş budur.

2. Hazır olmayan ölüye namaz kılınacağı (gıyabi cenaze namazı) hususunda Şafii'nin ve ona uygun kanaat belirtenlerin görüşlerinin lehine bir delil bulunmaktadır.

3. Necaşi'nin vefat ettiği günde Habeşistan topraklarında olmakla birlikte vefatını haber verdiğinden ötürü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in açık bir mucizesi dile getirilmektedir.

4. Cahiliye döneminin vefat haberini verdikleri şekilde değil de sadece cenaze namazını kılmak, onu kabre götürmek (teşyi') ve bu husustaki hakkının yerine getirilmesi suretiyle ölenin haberini vermek müstehabtır. Ölenin haberinin verilmesi (nai) yasağını ihtiva eden buyruklar ile kastedilen ölüm haberini vermek bu değildir. Kasıt ölenin övülmeye değer hallerini ve diğer hususlarını söz etmeyi kapsayan bir muhtevâ ile cahili türden haber vermektir.

Hadisteki "namazgaha çıktı" ifadesi Ebu Hanife'nin cenaze namazı mescidin içinde kılınmaz görüşüne delil gösterilebilir ama hem bizim hem cum-

760 Buhari, 3880; Nesai, 1878, 2041; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13176.

hurun kanaatine göre mescid içinde de cenaze namazını kılmak caizdir. Bu hususta ise Sehl b. Beyda'nın hadisi delil gösterilir ve bu hadiste namazgaha çıkmanın daha uygun olduğu ve böyle bir mucizeyi ihtiva eden bu durumun açığa çıkarılması şeklinde yorumlanır.

5. Cenaze namazını kılanların çoğaltılmasına da delil vardır. Ancak bu hadiste buna dair asli bir delalet bulunmamaktadır. Çünkü Hanefi'lere göre kabul olunmayan cenazenin namazını kılmak değil, cenazenin mescidin içerisine sokulmasıdır.

٢٢٠٤-٦٤/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ سَلِيمِ بْنِ حَيَّانَ قَالَ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى عَلَى أَصْحَمَةَ النَّجَاشِيِّ فَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعًا

2204-64/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Yezid b. Harun, Selim b. Hayyan'dan şöyle dediğini tahdis etti. Bize Said b. Mînâ, Cabir b. Abdullah'dan tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necaşi Ashama'nın namazını kıl(dır)dı ve onun üzerine dört tekbir aldı.[761]

٢٢٠٥-٦٥/٥- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَاتَ الْيَوْمَ عَبْدٌ لِلهِ صَالِحٌ أَصْحَمَةُ فَقَامَ فَأَمَّنَا وَصَلَّى عَلَيْهِ

2205-65/5- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti, bize Yahya b. Said, İbn Cüreyc'den tahdis etti, o Ata'dan, o Cabir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bugün Allah'ın salih bir kulu olan Ashama vefat etti"* buyurdu sonra kalkıp bize imam oldu ve üzerine (cenaze) namaz(ı) kıldı.[762]

٢٢٠٦-٦٦/٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ أَخًا لَكُمْ قَدْ مَاتَ فَقُومُوا فَصَلُّوا عَلَيْهِ قَالَ فَقُمْنَا فَصَفَّنَا صَفَّيْنِ

761 Buhari, 1334, 3879; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2262.
762 Buhari, 1320, 3877; Nesai, 1969; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2450.

2206-66/6- Bize Muhammed b. Ubeyd el-Ğubari tahdis etti, bize Hammâd Eyyub'dan tahdis etti, o Ebuzzubeyr'den, o Cabir b. Abdullah'tan rivâyet etti (H.) Bize Yahya b. Eyyub da -ki lafız onundur- tahdis etti. Bize İbn Uleyye tahdis etti, bize Eyyub, Ebuzzubeyr'den tahdis etti, o Cabir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Sizin bir kardeşiniz vefat etmiş bulunuyor, haydi kalkın üzerine namaz kılın*" buyurdu. (Cabir) dedi ki: Bunun üzerine bizde kalkıp iki saf olduk. [763]

٢٢٠٧-٦٧/٧- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَبِي الْمُهَلَّبِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ أَخًا لَكُمْ قَدْ مَاتَ فَقُومُوا فَصَلُّوا عَلَيْهِ يَعْنِي النَّجَاشِيَ وَفِي رِوَايَةِ زُهَيْرٍ إِنَّ أَخَاكُمْ

2207-67/7- Bana Züheyr b. Harb ve Ali b. Hucr da tahdis edip dediler ki: Bize İsmail tahdis etti (H.) Bize Yahya b. Eyyub da tahdis etti, bize İbn Uleyye, Eyyub'dan tahdis etti, o Ebu Kilâbe'den, o Ebu'l-Muhelleb'den, o İmran b. Husayn'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Sizin bir kardeşiniz ölmüş bulunuyor haydi kalkın üzerine namaz kılın.*"

Bununla Necaşi'yi kastediyordu. Züheyr'in rivâyetinde ise "*şüphesiz kardeşiniz*" şeklindedir.[764]

Şerh

(2204-2207 numaralı hadisler)

(2204) "Selim b. Hayyan" sin harfi fethalı, lam kesrelidir. Buhari ve Müslim'in sahihlerinden bu şekilde sin harfi fethalı olarak (Selim şeklinde) bundan başkası yoktur. İsmi bu şekilde yazılan diğer ravilerde ise sin harfi ötreli, lam harfi fethalıdır (Süleym şeklindedir).

"Necaşi Ashama üzerine namaz kıl(dır)dı." Müslim'in rivâyetlerinde geçen "Ashama " adının doğru ve bilinen şeklidir. Bu isim hadis, meğazi ve diğer kaynaklarda bu şekilde kaydedilmiştir ama İbn Ebu Şeybe'nin Müsned'inde yer alan bu hadisde onun adı "Sahme" olarak kaydedilmiştir. Ayrıca İbn Ebu Şeybe: Yezid bize böyle dedi, ama onun asıl adı "ha" dan

763 Nesai, 1972; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2670
764 Nesai, 1945; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10886.

önce mim harfi getirilmek suretiyle "Samha" şeklindedir demektedir. Fakat bu iki şekil şâzdır. Doğrsu başına hemze getirilerek "Ashama" olduğudur. İbn Kuteybe ve başkaları da: Bunun Arapça anlamı "atiyye (bağış, lütuf)" şeklindedir demişlerdir. İlim adamları der ki: Necaşi lakabı Habeş'lilere hükümdarlık yapan herkese verilen bir lakaptır. Ashama ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında yaşayan bu salih hükümdarın özel adıdır. el-Mutarrizi, İbn Hâleveyh ve diğer imamlar birbiriyle örtüşen açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamaların hulasası şudur: Müslümanlar arasında hükümdar olan herkese: Emiru'l-Mü'minin. Habeş'lilere hükümdar olanlara Necaşi, Bizanslılara hükümdar olana Kayser, Farslara hükümdar olana Kisra, Türklere hükümdar olana Hakan, Kıptilere hükümdar olana Firavun, Mısır'a hükümdar olana Aziz, Yemen'e hükümdar olana Tubba, Himyerlilere hükümdar olana Kayl denilir. Kayl'ın hükümdarlıktan daha alt bir mertebenin ünvanı olduğuda söylenir.

(2207) *"Kalkın üzerine namaz kılalım..."* Buradan cenaze namazının vacip olduğu hükmü anlaşılmaktadır ki daha önce geçtiği gibi icma ile farz-ı kifâyedir.

Necaşi ile ilgili hadiste "dört tekbir aldı" buyurması aynı şekilde İbn Abbas'ın rivâyet ettiği hadiste (2209) dört tekbir aldığını söylemesi, diğer taraftan bundan sonra gelecek Zeyd b. Erkam'ın rivâyet ettiği (2213) hadiste beş tekbir aldığı belirtilmektedir. Bu hususta Kadı Iyâz şöyle diyor: Bu hususta rivâyetler arasında farklılık vardır. İbn Ebu Hayseme'nin rivâyetinde belirtildiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört, beş, altı, yedi ve sekiz tekbir ile namaz kıldırırdı. Nihayet Necaşi vefat edince onun üzerine dört tekbir aldı ve vefat edene kadar Bunun üzerinde sebat etti (denilmektedir). Ashab-ı Kiram da bu hususta üç tekbir ile dokuz tekbir getirmek arasında ihtilâf etmişlerdir. Ali (radıyallâhu anh)'tan da Bedir'e katılmış olanların cenaze namazını kıldırırken altı tekbir aldığı, diğer ashab-ı kiramın namazını kıldırırken beş tekbir, onların dışındakilerin namazını kıldırırken de dört tekbir aldığı rivâyet edilmiştir.

İbn Abdilber dedi ki: Bundan sonra tekbirlerin dört olduğu üzerinde icma gerçekleşmiştir. Fakihler ve İslam aleminin değişik yerlerindeki fetva ehli olan kimseler sahih hadislerde gelen rivâyetler üzerinde icma etmişlerdir. Onlara göre Bunun dışındaki rivâyetler şâz rivâyetler olup onlara iltifat edilmez. (İbn Abdilber devamla) dedi ki: Biz çeşitli bölgelerdeki fukahadan herhangi bir kimsenin beş tekbir alınacağını söylediğini bilmiyoruz. Bundan tek istisna İbn Ebu Leylâ'dır.

Müslim'deki rivâyetlerde selam söz konusu edilmemiştir. Selam vermeyi Darâkutni, Süneninde zikretmiş olup, ilim adamları da Bunun üzerinde icma etmişlerdir.

Diğer taraftan ilim adamlarının cumhuru (çoğunluğu) bir tek selam verir derken, Sevrî, Ebu Hanife, Şafii ve seleften bir topluluk ise iki selam verir demişlerdir.

Bununla birlikte imamın selamı açıktan mı vereceği, gizli mi vereceği hususunda da ihtilâf etmişlerdir. Ebu Hanife ve Şafii selamı açıktan vereceğini söylerken, Malik'ten iki rivâyet te gelmiş bulunmaktadır. Cenaze namazındaki bu tekbirlerde ellerin kaldırılması hususunda da fukaha arasında görüş ayrılığı vardır. Şafii'nin görüşüne göre bütün bu tekbirlerde eller kaldırılır. İbnu'l-Munzir bu uygulamayı, İbn Ömer, Ömer b. Abdülaziz, Ata, Salim b. Abdullah, Kays b. Ebu Hâzim, Zührî, Evzâî, Ahmed ve İshak'dan da rivâyet etmiş olup İbnu'l-Munzir de bunu tercih etmiştir. Sevrî, Ebu Hanife ve Rey ashabı ise yalnız ilk tekbirde ellerini kaldırır demişlerdir. Malik'ten ise biri hepsinde eller kaldırılır, diğeri yalnızca ilk tekbirde kaldırılır, üçüncüsü ise hiçbirisinde kaldırılmayacağı şeklinde olmak üzere üç ayrı rivâyet gelmiş bulunuyor.

٢٣/٢٣- بَاب الصَّلَاةِ عَلَى الْقَبْرِ

23/23 KABİR ÜZERİNE NAMAZ KILMAK BABI

٢٢٠٨-٦٨/١- حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ الشَّعْبِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى عَلَى قَبْرٍ بَعْدَ مَا دُفِنَ فَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعًا قَالَ الشَّيْبَانِيُّ فَقُلْتُ لِلشَّعْبِيِّ مَنْ حَدَّثَكَ بِهَذَا قَالَ الثِّقَةُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ هَذَا لَفْظُ حَدِيثِ حَسَنٍ وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ نُمَيْرٍ قَالَ انْتَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى قَبْرٍ رَطْبٍ فَصَلَّى عَلَيْهِ وَصَفُّوا خَلْفَهُ وَكَبَّرَ أَرْبَعًا قُلْتُ لِعَامِرٍ مَنْ حَدَّثَكَ قَالَ الثِّقَةُ مَنْ شَهِدَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ

2208-68/1- Bize Hasan b. er-Rabî' ve Muhammed b. Abdullan b. Numeyr tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. İdris, eş-Şeybâni'den tahdis etti, o eş-Şa'bî'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kabrin üzerine (merhum) defnedildikten sonra namaz kıl(dır)dı ve üzerine dört tekbir aldı.

Eş-Şeybâni dedi ki: Ben eş-Şa'bî'ye: Sana bunu kim tahdis etti? dedim. O: Sika (güvenilir) olan Abdullah b. Abbas dedi.

İşte Hasan rivâyetiyle hadisin lafzı bu şekildedir. İbn Numeyr'in rivâyetinde de o şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) henüz yeni kapatılmış bir kabre vardı, üzerine namaz kıldı. Ashab da arkasında saf tuttu dört tekbir aldı. Ben Âmir (eş-Şa'bî)'ye: Sana kim tahdis etti? dedim. O: Buna tanık olan sika bir ravi olan İbn Abbas, dedi.[765]

٢٢٠٩-.../٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ ح وَحَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ وَأَبُو كَامِلٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَحَدٍ مِنْهُمْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعًا

2209-.../2- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Huşeym haber verdi (H.) Bize Hasan b. er-Rabî' ve Ebu Kâmil de tahdis edip dedi ki: Bize Abdülvahid b. Ziyad tahdis etti, bize İshak b. İbrahim tahdis etti, bize Cerir haber verdi (H.) Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti (H.) Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti. Bunların hepsi eş-Şeybâni'den, o eş-Şa'bî'den o İbn Abbas'tan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadisi aynen rivâyet etti. Fakat bunların birisinin hadisi rivâyetlerinde: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onun üzerine dört tekbir aldığı söz konusu edilmemiştir. [766]

٢٢١٠-٦٩/٣- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ جَمِيعًا عَنْ وَهْبِ بْنِ جَرِيرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو الرَّازِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ الضُّرَيْسِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ عَنْ أَبِي

765 Buhari, 857, 1247 -buna yakın-, 1319, 1321 -buna yakın-, 1322, 1326, 1336; Ebu Davud, 3196 -buna yakın-; Tirmizi, 1037; Nesai, 2022, 2023; İbn Mace, 1530 -buna yakın-, 1340; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5766.

766 2208 numaralı hadisin kaynakları

حَصِينٍ كِلَاهُمَا عَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ فِي صَلَاتِهِ عَلَى الْقَبْرِ نَحْوَ حَدِيثِ الشَّيْبَانِيِّ لَيْسَ فِي حَدِيثِهِمْ وَكَبَّرَ أَرْبَعًا

2210-69/3- Bize İshak b. İbrahim ve Harun b. Abdullah da birlikte Vehb b. Cerir'den tahdis etti, o Şu'be'den, o İsmail b. Ebu Halid'den rivâyet etti (H.) Bana Ebu Hasan Muhammed b. Amr er-Razi de tahdis etti, bize Yahya b. ed-Durays tahdis etti, bize İbrahim b. Tahmân Ebu Huseyd'den tahdis etti. Her ikisi Şa'bi'den, o İbn Abbas'tan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kabir üzerinde namaz kılması hususunda eş-Şeybâni'nin hadisi rivâyetine yakın olarak hadisi rivâyet etti fakat bunların rivâyetinde de: "Ve dört tekbir aldı" denilmemektedir.[767]

٢٢١١-٧٠/٤- وَحَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَرْعَرَةَ السَّامِيُّ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى عَلَى قَبْرٍ

2211-70/4- Bana İbrahim b. Muhammed b. Ar'ara es-Sami de tahdis etti bize Gunder tahdis etti, bize Şu'be, Habib b. eş-Şehid'den tahdis etti, o Sabit'den, o Enes'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kabir üzerine namaz kıldı.[768]

٢٢١٢-٧١/٥- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كَامِلٍ قَالَا حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَتْ تَقُمُّ الْمَسْجِدَ أَوْ شَابًّا فَفَقَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلَ عَنْهَا أَوْ عَنْهُ فَقَالُوا مَاتَ قَالَ أَفَلَا كُنْتُمْ آذَنْتُمُونِي قَالَ فَكَأَنَّهُمْ صَغَّرُوا أَمْرَهَا أَوْ أَمْرَهُ فَقَالَ دُلُّونِي عَلَى قَبْرِهِ فَدَلُّوهُ فَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ قَالَ إِنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مَمْلُوءَةٌ ظُلْمَةً عَلَى أَهْلِهَا وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنَوِّرُهَا لَهُمْ بِصَلَاتِي عَلَيْهِمْ

2212-71/5- Bana Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî ve Ebu Kâmil Fudayl b. Huseyn el-Cahderî -ki lafız Ebu Kâmil'e aittir- tahdis edip dediler ki: Bize Hammâd -ki İbn Zeyd'dir- Sabit el-Bunani'den tahdis etti, o Ebu Rafi'den, o Ebu

767 2208 numaralı hadisin kaynakları
768 İbn Mace, 1531; Tuhfetu'l-Eşrâf, 283.

Hureyre'den rivâyet ettiğine göre mescidi süpüren bir siyahi kadın -yahut genç bir delikanlı- vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun yokluğunu farkedince o kadını -ya da o genci- sordu. Ashab: Öldü, dediler. Allah Rasûlü: *"Neden beni haberdar etmediniz?"* buyurdu.

(Ravi) dedi ki: Sanki o kadının -ya da delikanlının- durumunu küçümser gibi olmuşlardı. Allah Rasûlü: *"Bana onun kabrini gösterin"* buyurunca ona kabrini gösterdiler, Allah Rasûlü de üzerine namaz kıldı. Sonra: *"Şüphesiz bu kabirler içindekiler üzerine karanlıkla dopdoludur ve şüphesiz aziz ve celil Allah benim onların üzerine kıldığım namazım ile bu kabirleri onlara nurlandırır"* buyurdu. [769]

Şerh

(2208-2212 numaralı hadisler)

(2208) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yeni bir kabrin yanına vardı, üzerine namaz kıldı." Yani kabrin üzerinden toprağı kuruyacağı kadar bir zamanın geçmediği, yeni ve toprağı nemli bir kabrin yanından geçti, demektir. Bunda kabirler üzerinde namaz kılınması hususunda Şafii'nin ve ona uygun kanaat belirtenlerin görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır.

(2208) "Buna tanık olan... İbn Abbas (dedi)." Burada İbn Abbas "kim: men"den bedeldir.

(2012) "Mescidi süpüren" mescidi süpürüp temizleyen demektir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabri üzerine namaz kıldığı belirtilen bu siyahi kadın ile ilgili hadis ile daha önce geçen (2208) İbn Abbas'ın rivâyet ettiği hadis ve (2211) Enes'in rivâyet ettiği hadiste kabrine gömülmüş ölünün üzerine namaz kılmak hususunda Şafii'nin ve ona muvafakat edenlerin görüşlerinin lehine bir delalet bulunmaktadır. İster fiilen namazını kılmış olsun ister kılmamış olsun arada bir fark yoktur. Maliki mezhebine mensub fukaha kabir üzerine namaz kılınmasını uygun bulmadıklarından dolayı bu hadisi tutarsızlıkları olduğundan ötürü zikredilmesinde fayda bulunmayan, geçersiz bir takım tevillerle yorumlamışlardır.

Hadisde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ne kadar mütevazi olduğu, ümmetine ne kadar şefkatli ve merhametli olduğu, onların hallerini yakından takip edip haklarını yerine getirdiği, ahiret ve dünya ile alakalı maslahatlarına olan hususlara ne kadar önem verdiği açıkça görülmektedir.

769 Buhari, 458, 460, 1337; Ebu Davud, 3203; İbn Mace, 1527; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14650

(2212) *"Neden beni haberdar etmediniz?"* Neden bana bildirmediniz? Buradan da vefat edenin vefat haberini bildirmenin müstehab olduğuna delil vardır. Bu husus daha önce açıklanmış idi.

"Şüphesiz bu kabirler... Allah onları nurlandırır..." [770]

.../... باب في التكبير علي الْجَنَائِزِ

... / ... CENAZELER ÜZERİNE (NAMAZ KILARKEN) TEKBİR HAKKINDA BİR BAB[771]

٢٢١٣-٧٢/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ كَانَ زَيْدٌ يُكَبِّرُ عَلَى جَنَائِزِنَا أَرْبَعًا وَإِنَّهُ كَبَّرَ عَلَى جَنَازَةٍ خَمْسًا فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكَبِّرُهَا

2213-72/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti -Ebu Bekr ise: Şu'be'den, dedi- o, Amr b. Murre'den, o Abdurrahman b. Ebu Leylâ'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Zeyd cenazelerimiz üzerine dört defa tekbir alırdı. Bir defasında o bir cenaze üzerine beş tekbir alınca ben de ona (sebebini) sordum. O: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu şekilde tekbir alırdı, dedi. [772]

Şerh

"Zeyd cenazelerimiz üzerine dört tekbir alırdı..." Burada adı geçen Zeyd, Zeyd b. Erkam'dır. Ebu Davud'un rivâyetinde ismi açıkça beyan edilmiştir.

---

770 Burada Nevevi Şerhini tahkik ve notlarla neşreden Dr. Mustafa Dib el-Buğa'nın (Dimaşk, 1418/1997) baskısında (II, 1001 de) düştüğü notu aynen aktarmakta fayda görüyoruz. el-Buğa diyor ki: "Nevevi -yüce Allah'ın rahmeti ona- Şerhinde hadisin bu bölümünü zikretmiş olmakla birlikte onun hakkında hiçbir şey söylememiştir. Aslında hadisin bu bölümü Buhari'deki rivâyetine göre bir ziyadedir. Fethul Bari sahibi (İbn Hacer) dedi ki: Buhari'nin bu fazlalığı tahric etmeyişinin sebebi bunun bu isnâd içerisinde müdrec olmasından dolayıdır. Bu ibare Sabit'in mürsel rivâyetlerindendir. Bunu Hammad b. Zeyd'den hadisi rivâyet edenlerden birden çok kişi açıklamış bulunmaktadır." (Çeviren)

771 Yazmadan eklenmiştir.

772 Ebu Davud, 3197; Tirmizi, 1023; Nesai, 1981; İbn Mace, 1505; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3671

Bu hadis ilim adamlarına göre nesh edilmiştir. İcma, nesh edildiğine delildir. İbn Abdulberr'in ve başkalarının artık günümüzde ancak dört tekbir alınarak cenaze namazı kılınacağı hususunda icMaîn bulunduğunu naklettikleri az önce geçti. İşte bu onların Zeyd b. Erkam'dan sonra icma ettiklerine delildir. Sahih olan ise görüş ayrılığından sonra icma'ın da sahih (doğru) olduğudur. Allah en iyi bilendir.

٢٤/٢٤- بَاب الْقِيَامِ لِلْجَنَازَةِ

24/24- CENAZE İÇİN AYAĞA KALKMAK BABI

٢٢١٤-٧٣/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَأَيْتُمْ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا لَهَا حَتَّى تُخَلِّفَكُمْ أَوْ تُوضَعَ

2214-73/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid, Zuheyr b. Harb ve İbn Numeyr tahdis edip dediler ki, bize Süfyan, ez-Zühri'den tahdis etti, o Salim'den, o babasından o Âmir b. Rabia'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cenazeyi görecek olursanız sizi geride bırakıp geçinceye yahut (yere) konuluncaya kadar onun için ayağa kalkınız"* buyurdu.[773]

٢٢١٥-٧٤/٢- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ شِهَابٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي حَدِيثِ يُونُسَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ الْجَنَازَةَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ مَاشِيًا مَعَهَا فَلْيَقُمْ حَتَّى تُخَلِّفَهُ أَوْ تُوضَعَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُخَلِّفَهُ

2215-74/2- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti, bize Leys haber verdi (H.) Bana Harmele de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus haber

773 Buhari, 1307, 1308; Ebu Davud, 3172; Tirmizi, 1042; Nesai, 1914, 1915; İbn Mace, 1542; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5041

verdi. Hepsi İbn Şihâb'dan bu isnâd ile hadisi rivâyet etti. Hadisin Yunus'dan gelen rivâyetinde belirtildiği üzere o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir:... (H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H.) Bize İbn Rumh da tahdis etti, bize Leys, Nâfi'den haber verdi, o İbn Ömer'den, o Âmir b. Rabia'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Biriniz cenazeyi görecek olursa, eğer onunla birlikte yürümüyor ise kendisini geride bırakıncaya kadar yahut da onu geride bırakmadan önce (yere) konuluncaya kadar ayakta dursun.*" [774]

٢٢١٦-٧٥/٣- وَحَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ ح وَحَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ جَمِيعًا عَنْ أَيُّوبَ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ كُلُّهُمْ عَنْ نَافِعٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ غَيْرَ أَنَّ حَدِيثَ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ الْجَنَازَةَ فَلْيَقُمْ حِينَ يَرَاهَا حَتَّى تُخَلِّفَهُ إِذَا كَانَ غَيْرَ مُتَّبِعِهَا

2216-75/3- Bana Ebu Kâmil de tahdis etti, bize Hammâd tahdis etti, (H.) Bana Yakub b. İbrahim de tahdis etti, bize İsmail tahdis etti, hepsi Eyyub'dan rivâyet etti (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Yahya b. Said, Ubeydullah'dan tahdis etti. (H.) Bize İbnu'l-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiy İbn Avn'dan tahdis etti. (H.) Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi, hepsi Nâfi'den bu isnâd ile Leys b. Sa'd'ın hadisi rivâyetine yakın olarak hadisi rivâyet etti. Ancak İbn Cüreyc'in hadisinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Biriniz cenazeyi görecek olursa onu gördüğü zaman eğer onun arkasından giden birisi değilse onu geride bırakıncaya kadar ayağa kalksın*" buyurdu, demektedir.[775]

٢٢١٧-٧٦/٤- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اتَّبَعْتُمْ جَنَازَةً فَلَا تَجْلِسُوا حَتَّى تُوضَعَ

774 2214 numaralı hadisin kaynakları
775 2214 numaralı hadisin kaynakları

2217-76/4- Bize Osman b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Cerir, Suheyl b. Ebu Salih'den tahdis etti, o babasından o Ebu Said'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Bir cenazenin arkasından gidecek olursanız (yere) konuluncaya kadar oturmayınız*" buyurdu.[776]

٢٢١٨-٧٧/٥- وَحَدَّثَنِي سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا فَمَنْ تَبِعَهَا فَلَا يَجْلِسْ حَتَّى تُوضَعَ

2218-77/5- Bana Sureyc b. Yunus ve Ali b. Hucr tahdis edip dedi ki: Bize İsmail -ki b. Uleyye'dir- Hişam ed-Destevâî'den tahdis etti. (H.) Bize -lafız kendisine ait olmak üzere- Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muâz b. Hişam tahdis etti, bana babam Yahya b. Ebu Kesir'den şöyle dediğini tahdis etti: Bize Ebu Seleme b. Abdurrahman, Ebu Said el-Hudrî'den tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Cenazeyi görecek olursanız ayağa kalkın, onun arkasından giden de cenaze (yere) konulmadıkça oturmasın*" buyurdu.[777]

٢٢١٩-٧٨/٦- وَحَدَّثَنِي سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مِقْسَمٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ مَرَّتْ جَنَازَةٌ فَقَامَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقُمْنَا مَعَهُ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا يَهُودِيَّةٌ فَقَالَ إِنَّ الْمَوْتَ فَزَعٌ فَإِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا

2219-78/6- Bana Sureyc b. Yunus ve Ali b. Hucr da tahdis edip dedi ki: Bize İsmail -ki İbn Uleyye'dir- Hişam ed Destevâî'den tahdis etti. O Yahya b. Ebu Kesir'den, o Ubeydullah b. Miksem'den, o Cabir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Bir cenaze geçti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun için ayağa kalktı, biz de onunla birlikte kalktık. Sonra biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bir yahudi kadın(ın cenazesi) dedik. O: "*Şüphesiz ölüm bir dehşettir, bu sebeble cenazeyi gördüğünüz zaman ayağa kalkınız*" buyurdu.[778]

776 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4025

777 Buhari, 1310; Tirmizi, 1043; Nesai, 1913, 1916, 1997; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4420

778 Buhari, 1311; Ebu Davud, 3174; Nesai, 1921; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2386

٢٢٢٠-٧٩/٧- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ قَامَ النَّبِيُّ ﷺ لِجَنَازَةٍ مَرَّتْ بِهِ حَتَّى تَوَارَتْ

2220-79/7- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi bana Ebu Zubeyr'in haber verdiğine göre o Cabir'i: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanından geçen bir cenaze için gözden kayboluncaya kadar ayağa kalktı, dediğini dinlemiştir.[779]

٢٢٢١-٨٠/٨- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَيْضًا أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ قَامَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ لِجَنَازَةِ يَهُودِيٍّ حَتَّى تَوَارَتْ

2221-80/8- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdürrezzak İbn Cüreyc'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Ebu Zubeyr'in de haber verdiğine göre o Cabir'i: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı bir yahudi cenazesi için gözden kayboluncaya kadar ayağa kalktı, dediğini dinledi. [780]

٢٢٢٢-٨١/٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى أَنَّ قَيْسَ بْنَ سَعْدٍ وَسَهْلَ بْنَ حُنَيْفٍ كَانَا بِالْقَادِسِيَّةِ فَمَرَّتْ بِهِمَا جَنَازَةٌ فَقَامَا فَقِيلَ لَهُمَا إِنَّهَا مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ فَقَالَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّتْ بِهِ جَنَازَةٌ فَقَامَ فَقِيلَ إِنَّهُ يَهُودِيٌّ فَقَالَ أَلَيْسَتْ نَفْسًا

2222-81/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ğunder, Şu'be'den tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be Amr b. Murre'den tahdis etti, o İbn Leylâ'dan rivâyet ettiğine göre Kays b. Sa'd ile Sehl b. Huneyf Kadisiye de idiler. Yanlarından bir cenaze geçince ayağa kalktılar. Onlara: Bu cenaze burada yaşayanlardan birisine aittir, denilince her ikisi de: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından bir cenaze geçmişti de o ayağa kalktı. Ona bu bir yahudidir denildiği zaman: *"O da bir can değil midir?"* buyurdu, dediler. [781]

779 Nesai, 1927; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2818

780 2220 numaralı hadisin kaynakları

781 Buhari, 1312, 1313; Nesai, 1920; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4662

٢٢٢٣-.../١٠- وَحَدَّثَنِيهِ الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى عَنْ شَيْبَانَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ بِهَذَا الإِسْنَادِ وَفِيهِ فَقَالاَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَمَرَّتْ عَلَيْنَا جِنَازَةٌ

2223-.../10- Bunu bana el-Kasım b. Zekeriyya da tahdis etti, bize Ubeydullah b. Musa Şeyban'dan tahdis etti, o A'meş'den, o Amr b. Murre'den bu isnâd ile hadisi rivâyet etti. Bu rivâyette her ikisi de: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Yanımızdan bir cenaze geçti, dediler.[782]

٢٥/٢٥- بَاب نَسْخِ الْقِيَامِ لِلْجَنَازَةِ

25/25- CENAZE İÇİN AYAĞA KALKMANIN NESH EDİLDİĞİ BABI

٢٢٢٤-٨٢/١- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ وَاقِدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ أَنَّهُ قَالَ رَآنِي نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ وَنَحْنُ فِي جَنَازَةٍ قَائِمًا وَقَدْ جَلَسَ يَنْتَظِرُ أَنْ تُوضَعَ الْجَنَازَةُ فَقَالَ لِي مَا يُقِيمُكَ فَقُلْتُ أَنْتَظِرُ أَنْ تُوضَعَ الْجَنَازَةُ لِمَا يُحَدِّثُ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ فَقَالَ نَافِعٌ فَإِنَّ مَسْعُودَ بْنَ الْحَكَمِ حَدَّثَنِي عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ قَعَدَ

2224-82/1- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys tahdis etti, (H.) Bize Muhammed b. Rumh el-Muhacir -ki lafız onundur- de tahdis etti, bize Leys, Yahya b. Said'den o Vakid b. Amr b. Sa'd b. Muâz'dan rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir: Bizler bir cenazede ayakta dikiliyorken beni Nâfi' b. Cübeyr gördü. Kendisi ise oturmuş cenazenin kabre konulmasını bekliyordu. Bana: Neden ayaktasın? dedi. Ben: Ebu Said el-Hudrî'nin naklettiği hadis dolayısı ile cenazenin (yere) konulmasını bekliyorum dedim. Bunun üzerine Nâfi' dedi ki: Şüphesiz Mes'ud b. el-Hakem bana Ali b. Ebu Talib'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (önceleri) ayakta beklerdi, sonra oturdu. [783]

---

782 2222 numaralı hadisin kaynakları

783 Ebu Davud, 3175; Tirmizi, 1044; Nesai, 1998, 1999; İbn Mace, 1544 -buna yakın-;

٢٢٢٥-٨٣/٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ جَمِيعًا عَنْ الثَّقَفِيِّ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي وَاقِدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ الْأَنْصَارِيُّ أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ مَسْعُودَ بْنَ الْحَكَمِ الْأَنْصَارِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ فِي شَأْنِ الْجَنَائِزِ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ ثُمَّ قَعَدَ وَإِنَّمَا حَدَّثَ بِذَلِكَ لِأَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ رَأَى وَاقِدَ بْنَ عَمْرٍو قَامَ حَتَّى وُضِعَتْ الْجَنَازَةُ

2225-83/2- Bana Muhammed b. el-Müsennâ ve İshak b. İbrahim ile İbn Ömer de birlikte es-Sakafi'den tahdis ettiler. İbnu'l-Musennâ dedi ki: Bize Abdulvehhab tahdis edip dedi ki: Said b. Yahya'yı şöyle derken dinledim: Bana Vâkid b. Amr b. Sa'd b. Muâz el-Ensari'nin haber verdiğine göre Nâfi' b. Cübeyr kendisine şunu haber vermiştir: Mes'ud b. el-Hakem el-Ensari'nin kendisine haber verdiğine göre o Ali b. Ebu Talib'i cenaze hakkında: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (önceleri) ayakta durdu, sonra oturdu derken dinlemiştir.

Bunu tahdis etmesinin sebebi ise Nâfi' b. Cübeyr'in Vakid b. Amr'ı cenaze (yere) konuluncaya kadar ayakta beklediğini görmesi üzerine tahdis etmiştir. [784]

٢٢٢٦-.../٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2226-.../3- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, Bize İbn Ebu Zâide Yahya b. Said'den bu isnâd ile tahdis etti. [785]

٢٢٢٧-٨٤/٤- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ مَسْعُودَ بْنَ الْحَكَمِ يُحَدِّثُ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ رَأَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ فَقُمْنَا وَقَعَدَ فَقَعَدْنَا يَعْنِي فِي الْجَنَازَةِ

Tuhfetu'l-Eşrâf, 10276
784 2224 numaralı hadisin kaynakları
785 2224 numaralı hadisin kaynakları

2227-84/4- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Abdurrahman b. Mehdi tahdis etti, bize Şu'be Muhammed b. el-Munkedir'den şöyle dediğini tahdis etti. Mes'ud b. el-Hakem'i Ali'den şöyle dedi diye tahdis ederken dinledim: Biz Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayağa kalktığını gördük bizde kalktık, oturduğunu gördük bizde oturduk -Bununla cenaze (için kalkmayı)- kastetmektedir. [786]

٢٢٢٨-.../٥- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ الْقَطَّانُ عَنْ شُعْبَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2228-.../5- Bunu bize Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemî ve Abd Ubeydullah b. Said de tahdis edip dediler ki: Bize Yahya -ki el-Kattan'dır- Şu'be'den bu isnâd ile hadisi rivâyet etti.[787]

Şerh

(2214-2228 numaralı hadisler)

Bu hadislerde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (2214) "*Cenazeyi gördüğünüz takdirde... ayağa kalkınız*" başka bir rivâyette (2216) "*Biriniz cenazeyi görecek olursa...*" diğer bir rivâyette (2217) "*Cenazenin arkasından gittiğiniz taktirde...*" başka bir rivâyette (2218) "*Cenazeyi görecek olursanız ayağa kalkınız...*" diğer bir rivâyette (2219) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı bir cenaze için ayağa kalktı..." başka bir rivâyette (2221) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yahudi cenazesi için ashabıyla ayağa kalktı..." bir başka rivâyette (2222) "O bir yahudidir denildi O: *Bir can değil midir buyurdu?*" Ali (radıyallâhu anh)'ın rivâyetinde (2224) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (önce) kalktı sonra oturdu" başka bir rivâyette de (2227) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kalktığını gördük biz de kalktık..."denilmektedir.

Kadı Iyâz dedi ki: İnsanlar bu mesele hakkında ihtilâf etmişlerdir. Malik, Ebu Hanife ve Şafii ayağa kalkmak neshedilmiştir derken Ahmed, İshak ve Maliki mezhebine mensup İbn Habib ile İbnu'l-Mâcişûn kişi muhayyerdir demişlerdir. (Kadı Iyâz devamla) dedi ki: Cenazeyi teşyi eden (onunla birlikte gelen)lerin kabrin yanında ayakta durup durmaması hususunda da ihtilâf etmişlerdir. Ashab ve seleften bir topluluk cenaze (yere) bırakılıncaya kadar oturmaz demişlerdir. Bunların dediklerine göre nesih ancak yanından cenaze

786 2224 numaralı hadisin kaynakları
787 2224 numaralı hadisin kaynakları

geçen kimselerin ayağa kalkmaları hakkında söz konusudur. Evzâi, Ahmed, İshak ve Muhammed b. el-Hasen de böyle demişlerdir. (Kadı Iyâz devamla) dedi ki: Diğer taraftan cenaze defnedilinceye kadar kabrin başında ayakta durmak hususunda da ihtilâf etmişlerdir. Bir grup ilim adamı bunu mekruh görmekle birlikte bir kesim de böyle amel etmişlerdir. Bu husus Osman, Ali, İbn Ömer ve başkalarından da rivâyet edilmiştir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır.

Mezhebimizde meşhur olan görüş de şudur: Ayağa kalkmak müstehab değildir. Mezhep âlimlerimiz bu Ali (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadis ile nesh edilmiştir, demişlerdir. Mezhep âlimlerimizden el-Mütevelli ise Bunun müstehab olduğu kanaatini tercih etmiştir. Tercih olunan da budur. Bu durumda bu husustaki emir mendupluk ifade eder oturmakta cevazı beyan etmek için varid olmuş olur. Böyle rivâyetler hakkında nesh iddiası doğru olamaz. Çünkü nesh ancak hadislerin bir arada cem ve telifine imkân bulunmadığı hallerde söz konusu olur. Burada ise imkânsız değildir. Allah en iyi bilendir.

"Sizi geride bırakıncaya kadar" yani siz cenazenin gerisinde kalıp ona göre görülmeyeceğiniz bir yerde bulununcaya kadar demektir.

"Onu gördüğü zaman ayağa kalksın" ifadesinin zahirinden cenaze yanına gelmeden önce onu görür görmez ayağa kalkacağı anlaşılmaktadır.

"Bu cenaze bu bölge halkındandır" ifadesi yani o şehir ahalisinden kâfir birisinin cenazesi olduğu anlamındadır.

٢٦/٢٦- بَاب الدُّعَاءِ لِلْمَيِّتِ فِي الصَّلَاةِ

26/26- NAMAZDA ÖLÜYE DUA ETMEK BABI

٢٢٢٩-١/٨٥- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ حَبِيبِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ سَمِعَهُ يَقُولُ سَمِعْتُ عَوْفَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى جَنَازَةٍ فَحَفِظْتُ مِنْ دُعَائِهِ وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ وَنَقِّهِ مِنْ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنْ الدَّنَسِ

وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ أَوْ مِنْ عَذَابِ النَّارِ قَالَ حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا ذَلِكَ الْمَيِّتَ قَالَ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ جُبَيْرٍ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِنَحْوِ هَذَا الْحَدِيثِ أَيْضًا

2229-85/1- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Muaviye b. Salih, Habib b. Ubeyd'den haber verdi, o Cübeyr b. Nufeyr'den onu şöyle derken dinlemiştir: Ben Avf b. Malik'i şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir cenazenin namazını kıldı. Ben onun duasından söylediği şu sözleri belledim: "*Allahummağfir lehu verhamhu ve âfihi va'fu anhu ve ekrim nüzülehu ve vesi' mudhalehu vağsilhu bilmei vesselci velbered ve nakkihî minelhatâyâ kemâ nakkaytessevbe'lebyeda mineddenes ve ebdilhu daran hayran min darihi ve ehlen hayran min ehlihi ve zevcen hayran min zevcih veadhilhu'l-cennete ve e'izhu min azab'il-kabr –yahut min azabi'n-nar- : Allah'ım, günahlarını bağışla, ona merhamet buyur, ona afiyet ihsan et, onu affeyle, onun konakladığı yeri mükerrem ve şerefli kıl, gireceği yeri genişlet, onu su ile, kar ile, dolu ile yıka. Beyaz elbiseyi kirden arındırdığın gibi kendisini de günahlardan arındır. Ona evinden, barkından daha hayırlı bir yer yurt ihsan et, ailesinden daha hayırlı bir aile halkı, eşinden daha hayırlı bir eş ver. Onu Cennet'e koy ve onu kabir azabından –yahut: ateş azabından- koru*" buyurdu. (Avf b. Malik) dedi ki: Öyle ki o ölmüş kişinin kendim olmasını temenni ettim.

(Muaviye) dedi ki: Bana Abdurrahman b. Cübeyr de tahdis etti, ona babasından tahdis etti, o Avf b. Malik'ten, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yine bu hadise yakın olarak rivâyeti nakletti.[788]

٢٢٣٠/.../٢- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ بِالْإِسْنَادَيْنِ جَمِيعًا نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ وَهْبٍ

2230-.../2- Bunu bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Abdurrahman b. Mehdi haber verdi, bize Muaviye b. Salih her iki isnâd ile İbn Vehb'in hadisine yakın olarak tahdis etti.[789]

788 Tirmizi, 1025 -buna yakın muhtasar olarak- ; Nesai, 62, 1982, 1983 -uzunca- ; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10901.

789 2229 numaralı hadisin kaynakları

٢٢٣١-٨٦/٣- وَحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ كِلَاهُمَا عَنْ عِيسَى بْنِ يُونُسَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الْحِمْصِيِّ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَاللَّفْظُ لِأَبِي الطَّاهِرِ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَصَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَاعْفُ عَنْهُ وَعَافِهِ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَثَلْجٍ وَبَرَدٍ وَنَقِّهِ مِنْ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنْ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ قَالَ عَوْفٌ فَتَمَنَّيْتُ أَنْ لَوْ كُنْتُ أَنَا الْمَيِّتَ لِدُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى ذَلِكَ الْمَيِّتِ

2231-86/3- Bize Nasr b. Ali el-Cahdamî ve İshak b. İbrahim de tahdis etti her ikisi İsa b. Yunus'dan, o Ebu Hamza el-Hımsî'den rivâyet etti (H.) Bana Ebu't-Tahir ve Harun b. Said el-Eylî -lafız Ebu't-Tahir'e ait olmak üzere- tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb tahdis edip dedi ki: Bana Amr b. el-Haris, Ebu Hamza b. Süleym'den haber verdi, o Abdurrahman b. Cübeyr b. Nufeyr'den, o babasından, o Avf b. Malik el-Eşcaî'den şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bir cenaze namazını kılarken şöyle buyurduğunu dinledim: *"Allahummağfirlehu verhamhu va'fuanhu ve afihi ve ekrim nüzülehu ve vessi' mudalehu vağsilhu biMaîn ve selcin ve berad; ve nakkihî mine'l-hataya kema yunakkesevbul-ebyadu mineddenes ve ebdilhu daren hayran min darih ve ehlen hayran min ehlih ve zevcen hayran minzevcih; va kihi fitnetelkabr ve azabennâr: Allah'ım ona mağfiret buyur, ona merhamet eyle, onu affet, ona afiyet ihsan et. Konaklayacağı yeri mükerrem ve üstün kıl, gireceği yeri genişlet, onu su ile kar ile dolu ile yıka, beyaz bir elbisenin kirden temizlendiği gibi kendisini de günahlardan temizle. Ona kendi yerinden yurdundan daha hayırlı bir yer yurt ver, aile halkından daha hayırlı bir aile, eşinden daha hayırlı bir eş ver, onu kabir fitnesinden ve Cehennem ateşi azabından koru"*.

Avf dedi ki: Keşke o ölü kişi ben olsaydım diye temenni ettim; buna sebep ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o ölmüş kişiye yaptığı (bu) duadır.[790]

790 Tirmizi, 1025 -buna yakın muhtasar olarak- ; Nesai, 62, 1982, 1983; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10902.

Şerh

(2229-2223 numaralı hadisler)

(2229) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir cenaze namazını kıldı..." Bu hadis bir takım hükümler ihtiva etmektedir:

1. Cenaze namazında dua sabit olmuştur. Esasen namazın maksadı ve büyük bölümüde odur.

2. Hadisteki bu duanın yapılması müstehabtır.

3. Cenaze namazında duanın açıktan yapılacağına işaret vardır.

Bizim mezhep âlimlerimiz eğer cenaze namazını gündüzün kıldıracak olursa kıraatin içten yapılacağı üzerinde ittifak etmekle birlikte gece kılınacak olursa iki görüş vardır. Cumhurun benimsediği sahih görüş kıraati gizli yapacağı şeklinde, ikinci görüş ise açıktan okuyacağı şeklindedir. Duanın ise gizli yapılacağında görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu durumda bu hadisteki: "onun duasından... belledim" ifadesi namazdan sonra bunu bana öğretti de ben de onu belledim şeklinde yorumlanır.

"Bana Abdurrahman b. Cübeyr tahdis etti" diyen kişi birinci isnatta hadisi Habib'den rivâyet eden Muaviye b. Salih'dir.

* Cenazeler Kitabı 5. ciltte devam etmektedir *

İÇİNDEKİLER

5/... MESCİTLER VE NAMAZ KILINAN YERLER KİTABI

* 3. ciltten devam *

42/95- CEMAATLE NAMAZIN FAZİLETİ VE CEMAATTEN GERİ KALMANIN AĞIR TEHDİDİNİ BEYAN BABI........9

.../...- CEMAATTEN GERİ KALMAK HUSUSUNDA NAKLEDİLMİŞ RİVÂYETLER BABI........13

43/96- EZANI DUYAN KİMSEYE (CEMAATLE NAMAZ KILMAK ÜZERE) MESCİDE GİTMESİNİN VACİP OLDUĞU BABI........17

44/97- CEMAATLE NAMAZ KILMAK HÜDA SÜNNETLERİNDENDİR BABI......19

45/98- MÜEZZİN EZAN OKUDUĞU ZAMAN MESCİTTEN ÇIKMANIN YASAK OLUŞU BABI........21

46/99- YATSI VE SABAH NAMAZLARININ CEMAATLE KILINMASININ FAZİLETİ BABI........22

47/100- BİR MAZERET SEBEBİYLE CEMAATTEN GERİ KALMAKTA RUHSAT OLDUĞU BABI........24

48/101- NAFİLE NAMAZIN CEMAATLE KILINMASININ HASIR, SECCADE, ELBİSE (ÖRTÜ) VE DAHA BAŞKA TEMİZ ŞEYLER ÜZERİNDE NAMAZ KILMANIN CAİZ OLDUĞU BABI........30

49/102- CEMAATLE NAMAZ KILMANIN VE NAMAZI BEKLEMENİN FAZİLETİ BABI........36

50/103- MESCİTLERE (GİDERKEN) ÇOK ADIM ATMANIN FAZİLETİ BABI......39

51/104- NAMAZA GİTMEK İÇİN YÜRÜMEK İLE GÜNAHLAR SİLİNİR, DERECELER YÜKSELTİLİR BABI........43

52/25- SABAH NAMAZINDAN SONRA NAMAZ KILDIĞI YERDE OTURMANIN FAZİLETİ VE MESCİTLERİN FAZİLETİ BABI........45

.../....- ALLAH NEZDİNDE EN SEVİLEN BELDELER ORANIN MESCİTLERİDİR DİYE GELEN RİVAYET BABI........47

53/106- İMAM OLMAYA KİM DAHA HAK SAHİBİDİR BABI 48
54/107- MÜSLÜMANLARIN BAŞINA BİR MUSİBET GELDİĞİ ZAMAN BÜTÜN NAMAZLARDA KUNUT YAPMANIN MÜSTEHAB OLUŞU BABI 55
.../...- BU KABİLDEN BAŞKA BİR BAB 59
55/108- VAKTİNDE KILINAMAYAN NAMAZIN KAZA EDİLMESİ VE ONU KAZA ETMEKTE ACELE ETMENİN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI 65

6/... YOLCULARIN NAMAZI VE NAMAZIN KASREDİLMESİ (KISALTILMASI) KİTABI

1/109- YOLCULARIN NAMAZI VE NAMAZIN KISALTILMASI BABI 86
2/110- MİNÂ'DA NAMAZI KISALTMAK BABI 100
3/111- YAĞMUR YAĞMASI HALİNDE EVLERDE NAMAZ KILMA BABI 105
4/112- YOLCULUK HALİNDE BİNEK ÜZERİNDE NEREYE DÖNERSE DÖNSÜN NAFİLE NAMAZ KILMANIN CAİZ OLDUĞU BABI 111
5/113- YOLCULUKTA İKİ NAMAZI CEM ETMENİN (BİRLİKTE KILMANIN) CAİZ OLMASI BABI 118
6/114- MUKİM İKEN İKİ NAMAZI CEM ETME BABI 122
7/115- NAMAZ BİTTİKTEN SONRA SAĞDAN VE SOLDAN AYRILMANIN CAİZ OLDUĞU BABI 129
8/116- İMAMIN SAĞ TARAFININ MÜSTEHAB OLDUĞU BABI 131
9/117- MÜEZZİNİN (KAMETE) BAŞLAMASINDAN SONRA NAFİLE BİR NAMAZ KILMAYA BAŞLAMANIN MEKRUH OLDUĞU BABI 132
10/118- MESCİDE GİRENİN NE SÖYLEYECEĞİ BABI 137
1/119- İKİ REKÂT TAHİYYETU'L-MESCİDİN MÜSTEHAB OLDUĞU VE BU İKİ REKÂTI KILMADAN OTURMANIN MEKRUH OLUP, BÜTÜN VAKİTLERDE ONU KILMANIN MEŞRU OLDUĞU BABI 139
12/120- BİR YOLCULUKTAN GELEN KİMSE İÇİN İLK GELDİĞİNDE MESCİDDE İKİ REKAT NAMAZ KILMASININ MÜSTEHAB OLDUĞU BABI 141
13/121- DUHÂ (KUŞLUK) NAMAZININ MÜSTEHAB OLDUĞU, EN AZ İKİ REKAT EN MÜKEMMEL SEKİZ REKAT, MUTEDİL OLARAK DA DÖRT YADA ALTI REKAT KILINACAĞI VE ONU SÜREKLİ KILMAYA TEŞVİK BABI 144
14/122- SABAH NAMAZININ İKİ REKAT SÜNNETİNİN MÜSTEHAB OLDUĞU, BUNLARI KILMAYA VE UZUN TUTMAMAYA, BUNLARI KILMAKTA DEVAM ETMEYE TEŞVİK VE BU İKİ REKATTA NEYİN OKUMASININ MÜSTEHAB OLDUĞU BEYANI BABI: 155

15/123- FARZLARDAN ÖNCEKİ VE SONRAKİ REVÂTİB SÜNNETLERİN FAZİLETİ VE BUNLARIN REKAT SAYILARININ BEYANI BABI 163

16/124- NAFİLENİN AYAKTA VE OTURARAK KILINMASININ, BİR REKATİN BİR BÖLÜMÜNÜN AYAKTA, DİĞER KISMININ OTURARAK KILINMASININ CAİZ OLUŞU BABI 168

17/125- GECE NAMAZI VE NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN GECELEYİN KILDIĞI REKAT SAYISI, VİTİR NAMAZININ BİR REKAT OLDUĞU VE BİR REKATIN SAHİH BİR NAMAZ OLDUĞU BABI 180

18/126- GECE NAMAZI VE GECE NAMAZI KILMAYIP UYUYAN YA DA HASTALANAN KİMSENİN DURUMUNU KAPSAYAN BAB 196

19/127- EVVÂBÎN NAMAZININ DEVE YAVRULARININ AYAKLARI (KIZGIN KUMDAN) YANDIĞI ZAMAN KILINMASI BABI 204

20/128- GECE NAMAZI İKİŞER REKAT İKİŞER REKAT OLARAK KILINIR, VİTİR İSE GECENİN SONUNDA BİR REKAT OLARAK KILINIR BABI 205

21/129- GECENİN SONUNDA UYANMAYANCAĞINDAN KORKAN BİR KİMSE GECENİN BAŞINDA VİTİR KILSIN BABI 213

22/130- "NAMAZIN EN FAZİLETLİSİ KUNUTU (KIYAMI) DAHA UZUN OLANDIR" BABI 215

23/131 "GECE İÇERİSİNDE DUANIN KABUL OLUNDUĞU BİR SAAT VARDIR" BABI 216

24/132- GECENİN SON VAKTİNDE DUA VE ALLAH'I ZİKRETMEYE TEŞVİK VE BU VAKİTTE DUANIN KABUL OLUNACAĞI BABI 217

25/133- RAMAZAN AYININ KIYAMI OLAN TERAVİH NAMAZINI TEŞVİK BABI 222

.../...- KADİR GECESİNİ KIYAMLA GEÇİRMEYE DAİR TE'KİTLİ TEŞVİK VE KADİR GECESİ 27. GECEDİR, DİYENLERİN DELİLİNİ BEYAN ETMEK BABI 228

26/134- GECE NAMAZINDA VE KIYAMINDA DUA BABI 231

27/135- GECE NAMAZINDA KIRAATİ UZUN TUTMANIN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI 260

8/136- SABAHI EDİNCEYE KADAR BÜTÜN GECE UYUYAN KİMSE HAKKINDA NAKLEDİLEN RİVAYETLER BABI 264

29/137- KİŞİNİN NAFİLE NAMAZI EVİNDE KILMASININ MÜSTEHAB OLDUĞU MESCİDDE DE CAİZ OLDUĞU BABI 270

30/138- GECE NAMAZI OLSUN, BAŞKASI OLSUN DEVAMLI AMELİN FAZİLETİ BABI 275

31/129- NAMAZINDA UYUKLAYAN YAHUT KUR'AN OKUMAKTA YA DA ZİKRETMEKTE ZORLANAN KİMSEYE UYMASININ YA DA BU HALİ GİDİNCEYE KADAR OTURMASININ EMROLUNDUĞU BABI 278

32/...- KUR'AN'IN FAZİLETLERİ VE ONUNLA ALAKALI HUSUSLAR BABI....283

33/140- KUR'AN'I GEREKTİĞİ GİBİ TEKRARLAMA EMRİ, "ŞU AYETİ UNUTTUM" DEMENİN MEKRUH, "BANA UNUTTURULDU" DEMENİN CAİZ OLDUĞU BABI.......283

34/141- KUR'AN OKURKEN SESİ GÜZELLEŞTİRMENİN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI.......289

35/142- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN MEKKE'NİN FETHEDİLDİĞİ GÜN FETİH SURESİNİ OKUMASI BABI.......293

36/143- KUR'AN OKUNMASI NEDENİYLE SEKİNETİN İNMESİ BABI 295

37/144- KUR'AN HAFIZININ FAZİLETİ BABI 298

38/145- KUR'AN'I MAHARETLE OKUYAN KİMSE İLE ONU KEKELEYEREK OKUYAN KİMSENİN FAZİLETİ BABI.......299

39/146- KUR'AN'I FAZİLET SAHİBİ OLAN VE KUR'AN OKUMAKTA MAHARETLİ OLAN KİMSELERE OKUMANIN -OKUYAN KİŞİ KENDİSİNE OKUNAN KİMSEYE GÖRE DAHA FAZİLETLİ OLSA DAHİ- MÜSTEHAB OLDUĞU BABI.......301

40/147- KUR'AN DİNLEMENİN FAZİLETİ, BİR HAFIZDAN DİNLEMEK ÜZERE KUR'AN OKUMASINI İSTEMEK, KUR'AN OKUNURKEN AĞLAMAK VE ONU İYİCE DÜŞÜNMEK BABI.......304

41/148- NAMAZDA KUR'AN OKUMANIN VE KUR'AN'I ÖĞRENMENİN FAZİLETİ BABI 308

42/149- KUR'AN'I VE BAKARA SURESİNİ OKUMANIN FAZİLETİ BABI.......309

43/150- FATİHA SURESİ İLE BAKARA SURESİNİN SONLARININ FAZİLETİ VE BAKARA SURESİNİN SONUNDAKİ İKİ AYETİ OKUMAYA TEŞVİK BABI 312

44/151- KEHF SURESİNİN VE AYETÜ'L-KÜRSÎ'NİN FAZİLETİ BABI.......314

45/152- KULHUVALLAHU EHAD: *"DE Kİ: O ALLAH BİR TEKTİR"* SURESİNİ OKUMANIN FAZİLETİ BABI.......317

46/153- MUAVEZETEYN'İ (FELAK VE NAS'I) OKUMANIN FAZİLETİ BABI 320

47/154- KUR'AN-I KERİM İLE AMEL EDİP ONU ÖĞRETENİN FAZİLETİ, FIKIH YA DA BAŞKA HUSUSLAR İLE İLGİLİ (KONULARIN) HİKMETİNİ ÖĞRENİP O HİKMET GEREĞİNCE AMEL EDİP ONU BAŞKASINA ÖĞRETENİN FAZİLETİ BABI 322

48/155- KUR'AN'IN YEDİ HARF ÜZERE OLDUĞUNUN BEYANI VE BUNUN MANASININ BEYANI BABI.......325

49/156- KUR'AN'I TERTİL İLE OKUMAK "HEZZ" DENİLEN AŞIRI SÜRATTEN UZAK KALMAK VE BİR REKATTA İKİ SUREYİ VE DAHA FAZLA SUREYİ OKUMANIN MÜBAH OLDUĞU BABI 334

50/157 KIRAATLER İLE ALAKALI HUSUSLAR BABI 341

51/158- NAMAZ KILMANIN NEHYEDİLDİĞİ VAKİTLER BABI 345

52/159- AMR BİN ABESE'NİN MÜSLÜMAN OLUŞU BABI 352

53/160- NAMÂZİNÎZ İÇİN GÜNEŞİN DOĞUŞUNU VE BATIŞINI ARAŞTIRIRCASINA GECİKTİRMEYİN BABI 359

54/161- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN İKİNDİDEN SONRA KILDIĞI İKİ REKATI TANIMA BABI 360

55/162- AKŞAM NAMAZINDAN ÖNCEKİ İKİ REKATIN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI 366

56/163- HER İKİ EZAN ARASINDA BİR NAMAZ VARDIR BABI 367

57/164- KORKU NAMAZI BABI 369

7/... CUMA NAMAZI KİTABI

.../165- CUMA KİTABI BABI 379

1/166- BALİĞ OLMUŞ HER ERKEĞE CUMA GUSLÜNÜN VACİP OLDUĞU VE ONLARA NE EMREDİLDİĞİNİN BEYAN BABI 382

Cuma Günü Gusletmenin Hükmü 383

2/167- CUMA GÜNÜ HOŞ KOKU SÜRÜNMEK VE MİSVAK KULLANMAK BABI 386

3/168- CUMA GÜNÜ HUTBENİN DİNLENMESİNE DAİR BİR BAB 392

4/169- CUMA GÜNÜNDEKİ (DUANIN KABUL EDİLDİĞİ) SAAT HAKKINDA BİR BAB 395

5/170- CUMA GÜNÜNÜN FAZİLETİ BABI 399

6/171- BU ÜMMETİN CUMA GÜNÜNE HİDAYET BULMASI BABI 401

7/172- CUMA GÜNÜNDE (NAMAZA) ERKEN GİTMENİN FAZİLETİ BABI 406

8/173- HUTBEYİ SUSUP DİNLEYEN KİMSENİN FAZİLETİ BABI 408

9/174- GÜNEŞİN ZEVALİ ZAMANINDA CUMA NAMAZI BABI 410

10/175- NAMAZDAN ÖNCE İKİ HUTBE VE İKİ HUTBE ARASINDA OTURMAYA DAİR BAB 414

11/176- YÜCE ALLAH'IN: *"ONLAR BİR TİCARET YAHUT BİR EĞLENCE GÖRDÜKLERİ ZAMAN SENİ AYAKTA BIRAKIP ONA DOĞRU YÖNELİRLER"* (CUMA, 11) BUYRUĞU HAKKINDA BİR BAB 416

12/177- CUMA NAMAZININ TERK EDİLMESİ HUSUSUNDA TEHDİDİN AĞIRLAŞTIRILMIŞ OLDUĞU BABI 420

13/178- NAMAZIN VE HUTBENİN HAFİFLETİLMESİ *(ÇOK UZATILMAMASI)* BABI 421

.../...- HUTBEDE SESİ YÜKSELTMEK VE HUTBE SIRASINDA NELER SÖYLENECEĞİ BABI 422

14/179- İMAM HUTBE VERİRKEN TAHİYYE(TÜ'L-MESCİD) KILMAK BABI .. 437

15/180- HUTBEDE ÖĞRETME HADİSİ BABI 441

16/181- CUMA NAMAZINDA (ZAMM-I SURE OLARAK) NE OKUNACAĞI BABI 443

17/182- CUMA GÜNÜ NE OKUNACAĞI BABI 446

18/183- CUMA NAMAZINDAN SONRA NAMAZ KILMAK BABI 448

8/... BAYRAM NAMAZLARI KİTABI

... /184- BAYRAM NAMAZLARI KİTABI BABI 453

.../...- BAYRAM NAMAZLARINDA EZAN VE KAMET GETİRİLMEYECEĞİ BABI 461

.../...- BAYRAMLARDA HUTBEDEN ÖNCE NAMAZ HAKKINDA BİR BAB...... 463

1/185- BAYRAMLARDA KADINLARIN -ERKEKLERDEN AYRI OLARAK- NAMAZGÂHA ÇIKMALARININ VE HUTBEDE HAZIR BULUNMALARININ MÜBAH OLDUĞU BABI 466

2/186- NAMAZGÂHDA BAYRAM (NAMAZI)NDAN ÖNCE VE SONRA NAMAZ KILMAMA BABI 470

3/187- BAYRAM NAMAZLARINDA NE OKUNACAĞI BABI 471

4/188- BAYRAM GÜNLERİNDE MASİYET İHTİVA ETMEYEN OYUNA RUHSAT VERİLDİĞİ BABI 473

9/... İSTİSKA NAMAZI KİTABI

İstiska Namazı 483

.../189- İSTİSKA NAMAZI KİTABI BABI 484

1/190- İSTİSKADA (YAĞMUR DUASINDA) DUA EDERKEN ELLERİ KALDIRMAK BABI....487
2/191- YAĞMUR DUASINDA DUA ETMEK BABI....489
3/192- RÜZGARI VE BULUTU GÖRÜNCE ALLAH'A SIĞINMAK, YAĞMUR İLE SEVİNMEK BABI....498
4/193- SABA VE BATI RÜZGARI HAKKINDA BİR BAB....501

10/... KÜSÛF KİTABI

Küsuf ve Küsuf Namazı....503
1/194- KÜSUF NAMAZI BABI....506
2/175- KÜSUF NAMAZINDA KABİR AZABININ HATIRLATILMASI BABI....515
3/196- KÜSUF NAMAZINDA NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'E CENNET VE CEHENNEM HALLERİNDEN ARZ OLUNANLAR BABI....517
4/197 (PEYGAMBER EFENDİMİZ KÜSUF NAMAZINDA:) "SEKİZ RÜKÛ VE DÖRT SECDE YAPTI" DİYEN KİMSELER BABI....530
5/198- KÜSUF NAMAZI İÇİN: "ES-SALÂTE CÂMİATEN: HEP BERABER NAMAZA" DİYE SESLENMEYE DAİR BİR BAB....531

11/4 CENAZELER KİTABI

Cenaze Lafzı....541
1/1- ÖLÜM HALİNDE OLANLARA LA İLAHE İLLALAH'IN TELKİN EDİLMESİ BABI....541
2/2- MUSİBET ESNASINDA NE SÖYLENECEĞİ BABI....543
3/3- HASTA VE ÖLEN KİMSENİN YANINDA NE SÖYLENECEĞİ BABI....546
4/4- ÖLENİN GÖZLERİNİ YUMDURMA VE CAN ÇEKİŞTİĞİNDE ONA DUA ETMEK BABI....547
5/5- ÖLENİN YUKARIYA DİKİLEN GÖZLERİNİN RUHUNU TAKİP ETTİĞİ HAKKINDA BİR BAB....549
6/6- ÖLENE AĞLAMAK BABI....550
7/7- HASTALARI ZİYARET ETME HAKKINDA BİR BAB....554
8/8- MUSİBETE BAŞA GELDİĞİ İLK ANDA SABRETME HAKKINDA BİR BAB....555

9/9- ÖLÜYE -YAKINLARININ KENDİSİ İÇİN AĞLAMALARI SEBEBİ İLE-AZAP EDİLDİĞİ BABI ... 557

10/10- AĞIT YAKMA VEBALİNİN AĞIR OLDUĞU BABI ... 571

11/11 KADINLARIN CENAZELERİN ARKASINDAN GİTMELERİNİN NEHYEDİLDİĞİ BABI ... 577

12/12- ÖLÜNÜN YIKANMASI HAKKINDA BİR BAB ... 578

13/13- ÖLÜNÜN KEFENİ HAKKINDA BİR BAB ... 585

14/14- ÖLÜNÜN ÜZERİNİN ÖRTÜLMESİ BABI ... 592

15/15- CENAZENİN KEFENİNİN GÜZEL OLMASI HAKKINDA BİR BAB ... 593

16/16- CENAZEYİ GÖMMEKTE ELİ ÇABUK TUTMAK BABI ... 595

17/17- CENAZE NAMAZI KILMANIN VE CENAZE ARKASINDAN GİTMENİN FAZİLETİ BABI ... 597

.../... YİNE AYNI HUSUSTA BİR BAB ... 599

18/18- ÜZERİNE YÜZ KİŞİ NAMAZ KILAN KİMSE HAKKINDA NAMAZ KILANLARIN ŞEFAATİ KABUL EDİLİR ... 605

19/19- BİR KİŞİNİN CENAZE NAMAZINI KIRK KİŞİ KILARSA ONA ŞEFAATÇİ EDİLİRLER ... 605

20/20- HAKKINDA HAYIRLA SÖZ EDİLİP ÖVÜLEN YA DA ŞER İLE SÖZ EDİLEN ÖLÜLERİN DURUMU BABI ... 607

21/21- KENDİSİ RAHAT EDEN VE KENDİSİNDEN RAHATA ERİLEN KİMSE HAKKINDA BİR BAB ... 610

22/22- CENAZE NAMAZI KILARKEN TEKBİR ALMAK HAKKINDA BİR BAB ... 612

23/23 KABİR ÜZERİNE NAMAZ KILMAK BABI ... 617

... / ... CENAZELER ÜZERİNE (NAMAZ KILARKEN) TEKBİR HAKKINDA BİR BAB ... 621

24/24- CENAZE İÇİN AYAĞA KALKMAK BABI ... 622

25/25- CENAZE İÇİN AYAĞA KALKMANIN NESH EDİLDİĞİ BABI ... 626

26/26- NAMAZDA ÖLÜYE DUA ETMEK BABI ... 629